ספר

פירושי חיים

על המשנה ברורה

פירושים ושאלות ותשובות שנאמרו
בשיעורים במשנה ברורה בנשיאות
הרה"ג חיים פינחס שיינברג זצ"ל

מאת
חיים קלר

הקדמה

הפירושים בספר זה נרשמו בשיעורים מאת רבינו ראש הישיבה הרה"ג חיים פינחס שיינברג זצ"ל על המשנה ברורה בישיבת תורה אור במשך השנים תשמ"ח עד תשנ"ח. במהלך השבוע הועברו שני שיעורים על שלושת החלקים הראשונים של המשנה ברורה. השיעור הראשון התקיים בבוקר החל כשעה לפני סדר הראשון בישיבה בימים א' עד ה'. השיעור התנהל בעברית. השיעור השני נערך בשעות הערב כשעה לפני תפילת מעריב בישיבה באותם ימים. שיעור זה נערך באנגלית (לכן לעיתים מילים נרשמות באנגלית המקורית בסוגריים כאשר השיעור נמסר באנגלית והמילה חסרה מקבילה מדויקת בעברית). בשני השיעורים הללו, למדו שלושת החלקים הראשונים של המשנה ברורה, וכל מחזור נמשך כחמש שנים. מכיוון שבשיעורים אלה לא למדו אותו חומר בדיוק וגם בגלל שלא התקדמו באותו קצב, בחסדי ה' הצלחתי לתעד מספר לא מבוטל של נושאים המכוסים בסימני שלחן ערוך אורח חיים שנידונו בשלושת החלקים הראשונים של המשנה ברורה. יתר על כן, שיעור שלישי על החלק הרביעי של המשנה ברורה על הלכות עירובין נערך כשעה לפני מנחה גדולה בישיבה בערב שבת. שיעור זה הועבר גם הוא באנגלית. למרבה הצער, הוא התקדם לאט מאוד, והיה לי האפשרות לרשום רק חלק קטן מחלק זה של המשנה ברורה. הוספתי גם כמה פירושים יקרים בהלכות חוה"מ וסוכה ששמעתי מרבינו זצ"ל במשך כמה שנים משיעורים שנתן בישיבה בסימנים אלו בתוך חוה"מ סוכות.

הפירושים שהקלטתי שונים באופן משמעותי ברמתם. חלקם מספקים רק הסברים פשוטים על המשנה ברורה, והיו אופייניים יותר לשיעור באנגלית. חלק מהפירושים הללו עשויים אפילו להיראות מובנים מאליהם, ואולי אפילו מיותרים. אחרים רק ציינו את ההסברים על הטור והשולחן ערוך והנושאי כלים ופירושי האחרונים שכל א' יכול ללמוד בקלות מעצמו. עם זאת, מכיוון שהם נאמרו על ידי רבינו זצ"ל, רשמתי אותם בספר זה. למרבה המזל, רבים אחרים האירו והרחיבו את הנושאים שבהם עוסק המשנה ברורה באמצעות הסברים מקוריים וייחודיים. לפעמים היה הרב שיינברג זצ"ל מבטא את פסיקותיו ההלכתיות, שאותן רשמתי בספר זה לפעמים בפירושים ולפעמים בצורת שו"ת. השיעור בעברית הועשר לעתים קרובות על ידי השתתפותם של שני תלמודי חכמים, תלמודי מובקים של הרב שיינברג זצ"ל, מיוחד הרב ישראל גולדמן שליט"א, וגם לפעמים הרב צבי שרלין שליט"א. באותה תקופה הם היו ראשי חבורות בישיבה (ומאוחר יותר מונו לרבנים בשכונות רמות ורמת אשכול בירושלים). כאשר הרבנים אלה היו נוכחים, השיעור התנהל לעתים קרובות ברמה גבוהה בהרבה, מכיוון שתלמידי חכמים אלה עסקו ישירות עם רבינו ז"ל על בסיס כמעט שווה ועידדו לחדש הרבה יותר.

במהלך השנים הללו, הרב שיינברג זצ"ל נעתר לבקשת משתתפי השיעור באנגלית ללמוד פרקי אורח חיים שמעולם לא נדונו קודם לכן בישיבה. הראשון שבהם היה הלכות סת"ם ובמיוחד פרק ל"ו (משנת סופרים). מעניין לציין שכמעט כל המשתתפים בשיעורים הללו הזמינו מזוזות חדשות, או בתים ופרשיות חדשים לתפילין. השני היה פרק ר"מ (נושאים של צניעות וזוגיות), שהחלטתי לתעד במלואם בספר זה לאחר התלבטות ממושכת. "*תורה היא וללמוד אני צריך" (ברכות סב.)*

אני מתנצל בכנות על כל השנים שלקח לי להחליט סוף סוף לאסוף ולארגן את ההערות שלי בצורה שאחרים יכולים להשתמש בן. מצער במיוחד שאיני יכול להציגן בפני הרב שיינברג זצ"ל כדי שיעיין בהן. מה שגרם לי בסופו של דבר להחליט להקליט אותן הייתה התחושה שלי שהן לפחות צריכות להתפרסם ולהיות זמינות לחבריי התלמידים שהשתתפו בשיעורים הללו.

מכיוון שלא ניתן להבין את הקשר של דברי רבינו זצ"ל לדברי המשנה ברורה מבלי לצטט גם את השולחן ערוך וגם את המשנה ברורה, מובאים גם החלקים הרלוונטיים של השולחן ערוך והמשנה ברורה לפני הצגת הפירושים. הדרך האידיאלית לבצע משימה זו אינה ברורה. אולי עדיף לשים את הפירושים ליד נוסח מודפס של המשנה ברורה כפי שעשה חברת "דרשו" וכו'. מצד שני, האופן שבו הוא מאורגן בספר זה מיקל על לימוד נושא אחד או יותר כל יום, עליו אני ממליץ מאוד. למרות שארגון הספר ניסה לצטט רק את החלקים הנחוצים ביותר של השולחן ערוך והמשנה ברורה הדרושים להזכיר המפרשים בהקשר של חשיפתם (ובכך מניח שהקורא כבר למד אותו), בכל זאת גם פורמט זה הפך את הספר לגדול בהרבה ממה שהיה צריך להעלות על הדעת אם אין צורך להזכיר את החלקים הרלוונטיים של השולחן ערוך והמשנה ברורה.

לגבי השאלה האם ניתן לסמוך על תשובות המופיעות בספר זה אך לא נמצאו מפורשות בכתביו במקומות אחרים, הדבר אינו חד משמעי. לעיתים ברור שכוונתו הייתה רק ליישב שאלה שנשאלה בשיעור על בסיס סברה שהייתה לו בסע"ד ברגע זה. ועוד אפשר שפסק מסוים נאמר רק לתלמידיו המשתתפים בשיעור בלבד ולא לציבור הרחב (במיוחד בסי' ר"מ). ראינו גם שלעיתים שינה את דעתו בזמנים מאוחרים יותר, ויש תמיד האפשרות שלא שמעתי או הבנתי נכון את כוונת רבינו זצ"ל. לכן, אין להסתמך על התשובות הכתובות כאן בלבד, מאחר שנחשבות בסופו של דבר לגבי אחרים כשמועות.

תשרי, שנת תשפ"ז

אם נמצאות טעויות או אם יש הערות, אנא עדכנו את המחבר בטלפון או באמצעות דואר אלקטרוני.
מספר טלפון: 02-5713765, דואר אלקטרוני: chaimkeller@yahoo.com
ניתן להוריד גרסה דיגיטלית (המאפשרת חיפוש) מהכתובת: https://chaitables.com/Perushei-Chaim.pdf

פירושי חיים

סימנים בשו"ע אורח חיים

סימן א' - הלכות הנהגת אדם בבוקר 11
סימן ב' - דין לבישת בגדים 12
סימן ג' - הנהגת בית הכסא 14
סימן ד' - דיני נטילת ידיים 15
סימן ה' - כוונת הברכות 21
סימן ו' - דין ברכת אשר יצר ואלהי נשמה ופירושיו 21
סימן ז' - דין לברך ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים 21
סימן ח' - הלכות ציצית ועטיפתו 22
סימן ט' - איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית 24
סימן י' - דיני כנפות הטלית 25
סימן י"א - דיני חוטי הציצית 26
סימן י"ב - דברים הפוסלים בציצית 28
סימן י"ג - דיני ציצית בשבת 28
סימן י"ד - דיני ציצית שעשאן אינו יהודי, ונשים וטלית שאולה 29
סימן ט"ו - אם להתיר ציצית מבגד לבגד, ודין נקרע הטלית 30
סימן ט"ז - שיעור טלית 31
סימן י"ז - מי הם החייבים בציצית 32
סימן י"ח - זמן ציצית 32
סימן י"ט - זמן ברכת ציצית 33
סימן כ' - דיני לקיחת ומכירת טלית 33
סימן כ"א - כדת מה לעשות בציצית שנפסקו, ובטליתות ישנים 33
סימן כ"ב - דין שהחיינו על עשיית ציצית 34
סימן כ"ג - דיני ציצית בבית הקברות 34
סימן כ"ד - הנהגת לבישת הציצית, ושכרה ועונשה 35
סימן כ"ה - דיני תפילין בפרטות 35
סימן כ"ו - דין מי שאין לו אלא תפלה אחת 39
סימן כ"ז - מקום הנחתן ואופן הנחתן 39
סימן כ"ח - דיני חליצת התפילין 41
סימן ל' - זמן הנחתן 41
סימן ל"א - דין תפילין בשבת ויום טוב 41
סימן ל"ב - סדר כתיבת תפילין 42
סימן ל"ג - דין תיקוני תפילין ודין הרצועות 46

פירושי חיים

סימן ל"ד - סדר הנחת הפרשיות בתפילין, והמהדרים אשר להם ב' זוגות תפילין 47
סימן ל"ה - דין מנין השיטין 47
סימן ל"ו - דקדוק כתיבתן 47
משנת סופרים (משנ"ס) 48
סיומן ל"ז - זמן הנחת תפילין 50
סימן ל"ח - מי הם החייבין בתפילין והפטורים 51
סימן ל"ט - מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם 53
סימן מ' - דין איך לנהוג בקדושת התפילין 54
סימן מ"א - דין הנושא משאוי איך ינהג בתפילין 54
סימן מ"ב - אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש 55
סימן מ"ג - איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבית הכסא 55
סימן מ"ו - דיני ברכת השחר 56
סימן מ"ז - דיני ברכת התורה 57
סימן מ"ח - אומרים פרשת התמיד, ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד 58
סימן מ"ט - שיכול לומר קריאת שמע בעל פה 58
סימן נ – טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן 58
סימן נ"א - דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח 59
סימן נ"ב - דין מי ששהה לבוא לבית הכנסת עד ישתבח 60
סימן נ"ג - דין הראוי לירד לפני התיבה 61
סימן נ"ד - דינים השייכים לישתבח 62
סימן נ"ה - דיני קדיש 63
סימן נ"ו - דין עניית הקדיש על ידי הקהל 65
סימן נ"ח - דיני קריאת שמע וברכותיה 65
סימן נ"ט - דין ברכה ראשונה ביוצר 66
סימן ס' - דין ברכות לקריאת שמע, ואם צריכים כוונה 66
סימן ס"א - דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע 66
סימן ס"ב - מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו 67
סימן ס"ג - לישב בשעת קריאת שמע, ולא יישן 68
סימן ס"ד - דין הטועה בקריאת שמע 68
סימן ס"ה - הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור קוראין קריאת שמע, או שהפסיק בשעת הקריאה 68
סימן ס"ו - באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק 69
סימן ס"ח - שלא להפסיק בפיוטין 70
סימן ס"ט - דין פורס על שמע 70
סימן ע"א - אבל והעוסקים במת פטורים מקריאת שמע 70

פירושי חיים

סימן ע"ד - שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה 71
סימן ע"ה - להזהר מגלוי שער וקול אשה בשעת קריאת שמע, וכן שלא לקרותה כנגד הערוה 71
סימן ע"ו - להזהר מצואה בשעת קריאת שמע 72
סימן ע"ח - מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה 72
סימן ע"ט - מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה 73
סימן פ' - מי שאינו יכול להשמר מהפיח 73
סימן פ"ג - דיני בית הכסא בקריאת שמע 74
סימן פ"ד – אם מותר לקרות במרחץ 74
סימן פ"ה - באיזה מקומות אסור לקרות קריאת שמע 74
סימן פ"ז - כמה צריך להרחיק בשעת קריאת שמע מן גרף של רעי 75
סימן פ"ח - בעל קרי מותר בקריאת שמע 75
סימן פ"ט - הלכות תפלה וזמנה 76
סימן צ' - מקום הראוי להתפלל עם הצבור, ודין ההולך בדרך 77
סימן צ"א - שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה 79
סימן צ"ב - הנצרך לנקביו, ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה 79
סימן צ"ד - צריך לכוין נגד ארץ ישראל, ודין הרוכב או היושב בספינה 81
סימן צ"ה - כיון אבריו בשעת תפלה 82
סימן צ"ו - שימנע כל הטרדות כדי שיכוין 82
סימן צ"ז - שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה 82
סימן צ"ח - צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו 83
סימן צ"ט - דין שתוי ושכור לתפלה 83
סימן ק' - תפלת המועד צריך לסדר 83
סימן ק"א - שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון 84
סימן ק"ב - שלא להפסיק כנגד המתפלל 84
סימן ק"ג - מי שנזדמן לו ריח בתפלתו או עטוש 85
סימן ק"ד - שלא להפסיק בתפלה 85
סימן ק"ה - דין המתפלל ב' תפלות 86
סימן ק"ו - מי הם הפטורים מתפלה 86
סימן ק"ז - המסופק אם התפלל, ודין תפלת נדבה 86
סימן ק"ח - מי שלא התפלל לסיבת טעות, או אונס או במזיד 86
סימן ק"ט - דין איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הציבור 87
סימן ק"י - היוצא לדרך, ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך ובית המדרש 88
סימן קי"א - דין סמיכות גאולה לתפלה 89
סימן קי"ב – שלא להפסיק לא בשלשה ראשונות ולא בשלשה אחרונות 90

פירושי חיים

סימן קי"ג - דיני הכריעות בשמונה עשרה ברכות 90
סימן קי"ד - דין הזכרת הרוח וגשם וטל 90
סימן קט"ז - פירוש ברכת רפאנו 91
סימן קי"ט - דין הרוצה להוסיף בברכות 91
סימן קכ"א - דיני מודים 91
סימן קכ"ב - דינים השייכין בין שמונה עשרה ליהיו לרצון 91
סימן קכ"ג - דינים הכריעות בסיום שמונה עשרה ברכות 92
סימן קכ"ד - דין הנהגת שליח ציבור בשמונה עשרה ברכות, ודין עניית אמן 93
סימן קכ"ה - דיני קדושה 96
סימן קכ"ו - דין שליח ציבור שטעה 96
סימן קכ"ז - דין מודים דרבנן 97
סימן קכ"ח - דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן 97
סימן קל"א - דיני נפילת אפים 102
סימן קל"ב - דיני קדושת ובא לציון 105
סימן קל"ג - דין ברכו בשבת 106
סימן קל"ד - סדר והוא רחום, והגבהת התורה 106
סימן קל"ה - סדר קריאת התורה ביום ב' וה' 108
סימן קל"ז - כמה פסוקים צריכים לקרוא לכל אחד 110
סימן קל"ח - שלא לשייר בפרשה פחות מג' פסוקים 110
סימן קל"ט - סדר קריאת התורה וברכותיה 111
סימן ק"מ - דיני הפסק בברכת התורה 112
סימן קמ"א - דיני קורא והמקרא 112
סימן קמ"ב - דין מי שקרא וטעה, ובמקום שאין שם מי שיודע לקרות בדיוק 113
סימן קמ"ג - דין אם נמצאת ספר תורה מוטעה, ויתר דיני הספר 114
סימן קמ"ד - שלא לדלג בתורה מענין לענין, ודיני ההפטרה 115
סימן קמ"ו - שלא לדבר בשעת הקריאה 116
סיימן קמ"ז - דיני גלילת ספר תורה 117
סיימן קמ"ט - שהציבור לא יצאו מבית הכנסת עד שיצניעו ספר תורה 117
סימן קנ"ח - דיני נטילת ידים לסעודה 117
סימן קנ"ט - באיזה כלי נוטלין הידים, וכיצד יבואו המים לידיו 118
סימן ק"ס - איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה 120
סימן קס"א – דיני חציצה בנטילה 122
סימן קס"ב - הגבהה ושפשוף הידים בנטילה 123
סימן קס"ז - מקום וזמן הבציעה, ומי הוא הבוצע 124

סימן קס"ח - על איזה מיני פת מברכין 124
סימן קס"ט - דין שמש הסעודה 127
סימן ק"ע - דברי מוסר שינהג אדם בסעודה 127
סימן קע"א - שלא לנהוג בזיון באוכלין 129
סימן קע"ב - מי שהכניס אוכלין ומשקין לפיו בלא ברכה 129
סימן קע"ג - דין מים אמצעיים 129
סימן קע"ד - דין ברכת היין בסעודה 130
סימן קע"ה - דיני ברכת הטוב והמטיב על היין 133
סימן קע"ו - שהפת פוטר את הפרפרת 134
סימן קע"ז - דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה מה דינם 135
סימן קע"ח - איזהו דברים קרויים הפסק בסעודה 136
סימן קע"ט - איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך 137
סימן ק"פ - דיני פירורי הפת 138
סימן קפ"א - דין מים אחרונים 138
סימן קפ"ב - דין כוס ברכת המזון, ושלא יהא פגום 139
סימן קפ"ג - המברך איך יתנהג בכוס של ברכת המזון 140
סימן קפ"ד - לקבוע ברכה במקום סעודה, ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך 142
סימן קפ"ה - לברך ברכת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברכת המזון 143
סימן קפ"ו - אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון 144
סימן קפ"ז - דיוקים בנוסח ברכת המזון 144
סימן קפ"ח - נוסח ברכה ג', ודיני ברכת המזון בשבת, והטועה בברכת המזון 144
סימן קפ"ט - נוסח ברכה רביעית ודיניה 146
סימן ק"צ - שתיית היין אחר הברכה ודיניו 146
סימן קצ"א - אם הפועלים מחוייבים לברך 147
סימן קצ"ב - ברכת זימון בג' או בעשרה 147
סימן קצ"ג - אם מצטרפין לזימון אם לאו 148
סימן קצ"ד - שלשה שאכלו כאחד ונפרדו, לענין הזימון מה דינם 150
סימן קצ"ה - חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם 150
סימן קצ"ו - מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון 150
סימן קצ"ז - דין צירוף לזימון ג' או עשרה 151
סימן קצ"ח - אחד נכנס אצל שלשה שאכלו 152
סימן קצ"ט - על מי מזמנים ועל מי אין מזמנים 152
סימן ר' - דין המפסיק כדי לברך 153
סימן ר"א - מי הוא המברך 154

פירושי חיים

סימן ר"ב - דיני ברכת פירות האילן 154
סימן ר"ג - דיני ברכת פירות הארץ 158
סימן ר"ד - דיני הברכות ליתר מאכלים 159
סימן ר"ה - ברכת ירקות 161
סימן ר"ו - דיני הפסק וטעות בברכת הפירות 163
סימן ר"ז - דין ברכה אחרונה על הפירות 165
סימן ר"ח - דין ברכה מעין שלש אחרי חמשת מיני פירות וחמשת מיני דגן 165
סימן ר"ט - דין טעות וספק בברכת היין 169
סימן ר"י - האוכל פחות מכזית מה דינו 170
סימן ריא - דיני קדימה בברכת הפירות 172
סימן ריב - שהעיקר פוטר הטפל 173
סימן ריג - מי שיצא אם מוציא אחרים 174
סימן ריד - בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות 175
סימן רט"ו - עניית אמן אחר הברכות 175
סימן רט"ז - דיני ברכת הריח 176
סימן ריז - ברכת הבשמים והמוגמר 178
סימן ריח - ברכות הנעשים על הנסים 179
סימן ריט - ברכת הודאות היחיד 180
סימן ר"כ - הטבת חלום ותעניתו 181
סימן רכא - ברכת הודאת הגשמים 182
סימן רכב - ברכת הודאת הטוב והרע 182
סימן רכג - מי שילדה אשתו, ומת מורישו, ובנה בית חדש, וקנה כלים חדשים 183
סימן רכד - דיני ברכות פרטיות 185
סימן רכה - דיני ברכת שהחיינו 185
סימן רכו - הרואה פרחי האילן מה מברך 187
סימן רכז - ברכת הזיקים 188
סימן רכח - ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות 189
סימן רכט - ברכת הקשת וחמה בתקופתה 189
סימן רל - דין קצת ברכות פרטיות 189
סימן רלא - שכל כוונותיו יהיו לשם שמים 189
סימן רלב - דברים האסורים לעשות בשעת המנחה 190
סימן רלג - זמן תפלת המנחה 191
סימן רלד - הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה 192
סימן רלה - זמן קריאת שמע של ערבית 193

פירושי חיים

סימן רל"ו - ברכות קריאת שמע של ערבית 195
סימן רל"ט - דין קריאת שמע על מטתו 195
סימן ר"מ - איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו 197
עוד בירורים ופירושים של רבינו זצ"ל בסי' ר"מ המסודרים לפי הסעיפים 201
סימן רמ"ב - להזהר בכבוד שבת 205
סימן רמ"ג - דין המשכיר שדה ומרחץ לכותי 206
סימן רמ"ד - איזו מלאכות יכול האינו יהודי לעשות בעד הישראל 207
סימן רמ"ה - ישראל ואינו יהודי שותפין, איך יתנהגו בשבת 209
סימן רמ"ו - דיני השאלה והשכרה לאינו יהודי בשבת 210
סימן רמ"ז - דין אינם יהודים המביאים כתבים בשבת 211
סימן רמ"ח - דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת 212
סימן רמ"ט - דינים השייכים לערב שבת 213
סימן ר"נ - הכנת הסעודות לשבת 214
סימן רנ"א - שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה 214
סימן רנ"ב - מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת 216
סימן רנ"ג - דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בערב שבת 219
סימן רנ"ד - דיני תבשילין המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת 227
סימן רנ"ה - הכנת האש קודם הכנסת שבת 230
סימן רנ"ז - דיני הטמנת חמין 231
סימן רנ"ח - שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה חמה 233
סימן רנ"ט - כמה דיני הטמנה וטלטולם 233
סימן ר"ס - דיני הכנסת שבת 233
סימן רס"א - זמן הדלקת הנרות לשבת 234
סימן רס"ב - לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקיה 237
סימן רס"ג - מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעונן 238
סימן רס"ה - דין כלים הנתנים תחת הנר 241
סימן רס"ו - דין מי שהחשיך לו בדרך 242
סימן רס"ז - דיני התפלה בערב שבת 242
סימן רס"ח – הטועה בתפילה בשבת 243
סימן ע"ר - לומר משנת במה מדליקין 244
סימן רע"א - דיני קידוש על היין 244
סימן רע"ג - שיהיה הקידוש במקום סעודה 248
סימן רע"ד - דיני בציעת הפת בשבת 249
סימן ער"ה - דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת 250

סימן רע"ו – דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת 250
סימן רע"ז - שלא לגרום כיבוי הנר 251
סימן רע"ח - שיכול לכבות הנר בשביל החולה 252
סימן רע"ט - דיני טלטול הנר בשבת 252
סימן רפ"א - שלא יכרע בולך אנחנו מודים 253
סימן רפ"ב - קריאת התורה והמפטיר בשבת 253
סימן רפ"ג - למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת 254
סימן רפ"ד - דיני הפטרה וברכותיה 254
סימן רפ"ה - לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום 255
סימן רפ"ו - דיני תפלת מוסף בשבת 255
סימן רפ"ז - ניחום אבלים וביקור חולים בשבת 256
סימן רפ"ח - דין תענית ודין תענית חלום בשבת 256
סימן רפ"ט - סדר סעודת שחרית של שבת 256
סימן ר"צ - בשבת ישלים מאה ברכות בפירות 257
סימן רצ"א - דין שלש סעודות 257
סימן רצ"ב - דין תפלת מנחה בשבת 258
סימן רצ"ג - דיני ערבית במוצאי שבת 258
סימן רצ"ד - דיני הבדלה בתפלה 259
סימן רצ"ה - הבדלה שעושה שליח ציבור 260
סימן רצ"ו - דיני הבדלה על היין 260
סימן רצ"ז - דיני בשמים להבדלה 262
סימן רצ"ח - דיני נר הבדלה 263
סימן רצ"ט - שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל 264
סימן ש' - שיסדר שולחנו במוצאי שבת 265
סימן ש"א - באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם אסורים 265
סימן ש"ב - דיני נקוי וקיפול הבגדים בשבת 266
סימן ש"ז - דיני שבת התלוים בדיבור 267
סימן ש"ח - דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת 268
סימן שי"ג - טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת 268
סימן שי"ד - דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת 268
סימן שי"ח - דין המבשל בשבת 268
סימן שי"ט - דין הבורר בשבת 269
סימן ש"כ - דיני סחיטה בשבת 270
סימן של"ו - אם מותר לילך על גבי העשבים 270

סימן של"ז - דין כיבוד הבית ודבר שאינו מתכוין..... 270
סימן של"ח - דברים האסורים בשבת משום השמעת קול 272
סימן של"ט - כמה דינים פרטיים הנוהגין בשבת..... 274
סימן ש"מ - כמה דינין מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות..... 275
סימן שמ"א - היתר נדרים בשבת..... 278
סימן שמ"ב - בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזירה 279
סימן שמ"ג - דיני קטן בשבת 279
סימן שס"ג - דיני מבוי ולחי..... 280
סימן שס"ד - דין מבוי המפולש ועשוי כנדל 281
סימן שס"ה - דין מבוי שנפרץ..... 281
סימן שס"ו - דין עירוב לחצר שהרבה בני אדם דרים בו 282
סימן שס"ז - אם אשה יכולה לערב..... 282
סימן שס"ח - אם אחר שעירבו נתקלקל העירוב..... 283
סימן שס"ט - באיזה אופן מקנין העירוב 283
סימן ש"ע - דיני שיתוף בעירוב..... 284
סימן שע"א - כשאחד מבני חצר נפרד משם או מת..... 284
סימן שע"ב - דיני שותפי הדירות לעירוב..... 285
סימן שע"ג - דין שתי גזוזטראות בשתי עליות..... 287
סימן שע"ד - נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו..... 287
סימן שע"ה - מה הם הדברים השרוים בחצר שאינם אוסרים 288
סימן שע"ו - בור ובאר שבין שתי חצרות 288
סימן שע"ז - דין ב' עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר..... 289
סימן שע"ט - דין חצרות ובתים ביניהם..... 289
סימן ש"פ - דיני ביטול רשות..... 289
סימן שפ"א - דיני המבטל רשותו ועבר והוציא..... 289
סימן שפ"ב אם דירת אינו יהודי מעכבת בעירובו..... 290
סימן שפ"ג כשאין האינו יהודי בבית אינו מעכב 291
סימן שפ"ד אינו יהודי אכסנאי אם מעכב 291
סימן שפ"ו דיני שיתוף בעירוב..... 292
סימן תקמ"ד - דין צרכי רבים בחול המועד 292
סימן תקמ"ה – דיני כתיבה בחול המועד..... 293
סימן תרל"ט – דיני ישיבת סוכה..... 294
סימן תר"מ – מי הפטורים מישיבת סוכה..... 294

פירושי חיים

פירושי חיים

סימן א' - הלכות הנהגת אדם בבוקר

סעיף א' מחבר - יתגבר כארי.

פירוש – כלומר, תמיד יש להשתדל להתעלות ברוחניות. כי כמו שהגוף נחלש במשך השנים, המוטיבציה לקיים מצוות עשויה לרדת, ולכן חשוב להתחזק ולהתאמץ בזה כל הזמן. אבל אם הגוף באמת חלש וצריך יותר שינה מהרגיל כדי לשמור על הנפש – זה מותר.

מ"ב שם ס"ק א' וז"ל לומר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך יתגבר עליו.

פירוש - מ"מ אין להיות קפצן בשינה אלא יש לישון כל מה שגופו צריך כדי לשמור בריאותו כנ"ל. ואם עושה כן אינו מפסיד חלקו בתורה כמובאר בט"ז באה"ע סי כ"ה.

מ"ב שם וז"ל יתגבר עליו ואל ישמע לו, ויחשוב בנפשו אלו היה נצרך לעמוד לשרת לפני מלך ב"ו כמה היה זהיר וזריז לעמוד בהשכמה להכין עצמו לעבודתו כ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו לפני מ"ה הקב"ה.

פירוש - מ"מ אין לקפוץ בפתע פתאום (גר"ז סעיף ו') כי אינו ברי וקרוב לבוא למיתה.

מ"ב ס"ק ב' וז"ל ומיד כשיתעורר משנתו ואינו רוצה לישן יטול ידיו וכו' וצריך מאד ליזהר בזה.

פירוש - בגלל שד שנקרא לילית (עייו בנידה כ"ד:) שמחמם את הגוף וגורם הוצאת שכ"ז לבטלה שסותר "קדשים תהיו".

מ"מ הנטילה היא עפ"י הסוד לכן אינו עובר שום איסור שבנגלה אם לא יטלו ידיו.

מ"ב שם וז"ל אם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו נהגו קצת מבעלי הנפש שהולכים פחות פחות מד"א.

פירוש - ס"ל שאיסור שיהוי בטומאה זה דווקא חוץ מרשות של בן אדם שהוא ד"א ובהולך פחות פחות מד"א לא נחשב כיוצא מרשותו.

מ"ב שם וז"ל י"א שלענין זה אמרינן כולא ביתא כד' אמות דמי.

פירוש - כי מחיצות הבית עושה כל שטח הבית לרשות א' של ד"א שהוא שיעור השטח המצומצם שבן אדם תופס ואין לצמצם לפחות מזה.

ענייני הסעיף

שאלה: מי שקם באמצע הלילה האם צריך נטילת ידיים לרוח הטומאה?

תשובה: אם הוא יזהר לא לנגוע בנקבי הגוף אז אין צריך ליטול ידיו כי רוח הטומאה יחזור עליו כשקם בבוקר פעם שני ואם יטול עכשיו הרי לא ירוויח כלום.

סעיף א' רמ"א - ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת הש"י.

מ"ב ס"ק ה' וז"ל ועכ"פ לא יתקוטט עמהם מפני שמדת העזות מגונה מאוד וכו' ועיין בבה"ל.

בה"ל ד"ה ולא יתבייש וז"ל אם הוא עומד במקום שיש אפיקורסים המתקוממים על התורה ורוצים לעשות איזה תקנות בעניני העיר ועי"ז יעבירו את העם מרצון ה' ופתח בשלום ולא שמעו דבריו וכו' ומצווה לשנאתם ולהתקוטט עמהם ולהפר עצתם וכו'.

פירוש – הבה"ל מתיר להתקוטט עם אנשים אלו ואך ורק כאשר הדבר הכרחי לחלוטין וגם רק למי שפועל ממש לשם שמיים וזה לא שכיח כלל בזה"ז לכן יש למנוע מלריב עם אנשים אלו כגון כשנוסע במטוס והנוסעים הלא דתיים זועקים על המתפללים אין להגיב כלל, ויש להרחיק מכל סוג של הפגנות המשתמשים באלימות.

סעיף ב' מחבר – המשכים להתחנו לפני בוראיו יכוין לשעות שמשתנות המשמרות וכו'.

סעיף ג' מחבר – ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חרבן בה"מ.

פירוש – כלומר שחצות הלילה מיוחד דווקא לתפילות על חורבן בה"מ אבל מיד אחרי חצות מתחיל עת רצון לבקש רחמים על צרכיו בנוסף לבקש רחמים על החורבן (מ"א אות ד' בשם הברקנטי).

סעיף ד' מחבר – טוב מעט תחנונים בכוונה מהרבות בלא כוונה.

מ"ב ס"ק י"ב וז"ל וצריך האדם לקבוע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום אם מעט ואם הרבה וכו'.

פירוש - לשון "צריך" משמע חיוב.

סעיף ה' מחבר- טוב לומר פ' העקדה ופ' המן ועשרת הדברות וכו'.

פירושי חיים

פירוש - לשון "טוב" משמע שיש חיוב פחות מלשון "ראוי" שהמחבר כתב בסעיף ג' לגבי ירא שמיים והלשון מדויק כי ירא שמיים אמיתי מרגיש יותר שיש חיוב באמירת תחנונים. וקשיא איזו שייכות יש בפ' המן לעשרת הדברות. ולתשובה עיין בפירוש אבן עזרא לתורה (שמות כ', י"ד) שמסביר שמי שמאמין בהשגחת פרטית (כלומר לגבי פרנסה כמן) לא יחמוד ויתאווה לדבר שאינו שלו (מצוות לא תחמוד בעשרת הדברות).

סעיף ו' מחבר – פרשיות הקרבנות לא יאמר אלא ביום.
מ"ב ס"ק י"ז וז"ל ואם צריך עמידה עיין בסי' מ"ח וכו'.
פירוש – לכת' יש לומר אותם בעמידה.
מ"ב שם וז"ל כתב השל"ה דבשבת ויו"ט לא יאמר יה"ר דאין קרבן נדבה בא בהם אבל הפרשיות אין הפסד לאומרן כקורא בתורה ומ"מ אם הוא בן תורה מוטב יותר שיעסוק בפרשה דיומא.
פירוש – פרשה דיומא היא פרשת התורה של שבת זו לכן נקראת פרשה דיומא כי מ"ר ע"ה קבע אותו לשבת המיוחד לה. וי"א שמיירי בקרבנות דשבת היינו "ביום השבת וגו'".

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך לגמור אמירת פרשת התמיד עד זמן מסוים?
תשובה: אפשר שמחויב לגמור אמירתה לפני ד' שעות ובדיעבד עד חצות.

שאלה: האם יש חיוב להשלים פרשת כיור ופרשת תרומת הדשן אחרי תפילה אם לא אמר אותם קודם תפילה?
תשובה: אין חיוב. אבל וודאי חייב להשלים פרשת התמיד.

שאלה: האם אומרים יהא רצון אצל קרבנות בשבת?
תשובה: רק אומרים יהא רצון בשבת אחרי קרבן התמיד אבל לא אחרי קרבנות של פרק איזהו מקומן.

שאלה: האם יש חיוב לומר פרשת פיטום הקטורת?
תשובה: אין חיוב.

שאלה: האם אומרים יה"ר אחרי קרבן חטאת?
תשובה: העולם נוהגים לומר הואיל ולא יכולים להביא קרבן ממש.

סימן ב' - דין לבישת בגדים
סעיף א' מחבר – לא ילבש חלוקו מיושב אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום שהוא מכוסה.
מ"ב ס"ק א' וז"ל אך בעלייתו מן הנהר שפניו כלפי העם ישחה או ישים ידו כנגד ערוותו לכסותה.
פירוש – במקום שאין מנהג לעשות כן כמו במקוואות שלנו אין צריך לעשות אא"כ מרגיש שיש בזה מעלה.
מ"ב שם וז"ל איתא בש"ס חלוק של ת"ח כל שאין בשרו נראית מתחתיו.
פירוש – ואע"פ שהקרסוליים (ankles) של ע"ה בזמנם היו גלויים מהכרח ולכן לא נחשב כחסרון בצניעות, מ"מ ת"ח צריך לנהוג מעל משורת הדין.
מ"ב שם וז"ל הקורא כתב שע"ג הקבר וכו' משכח לימודו.
פירוש – ודווקא אם האותיות בולטות.

סעיף ג' מחבר – ידקדק בחלוקו ללובשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ.
מ"ב ס"ק ד' וז"ל ויראו תפירות המגונות ואמרי החלוק ויתגנה בעיני הבריות ואם לא נזהר והפך אם ת"ח הוא צריך לפושטו ולחזור ללבשו כדרכו שלא יהיה בכלל משניאי ח"ו ושאר כל אדם אין צריך ולתפלה אפילו כל אדם צריך לפשטו וללבשו כדרכו שראוי וכו'.
פירוש – הבית ברוך (כלל א' אות ל"ה) כתב בשם הארה"ח שסוג בגדים שלעולם לא נראים מבחוץ כתחתונים אין צריך להקפיד כ"כ ע"ש. "כל כך" פירושו שעדיין אסור מפי קבלה.

פירושי חיים

מ"ב שם וז"ל טוב שישים שני צדי המלבוש ביד ימינו וילבש הימין ואח"כ השמאל ויכוין כי הכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל.
פירוש – למעשה לא צריך להקפיד בזה.
מ"ב שם וז"ל כתב הרמב"ם מלבוש ת"ח יהיה מלבוש נאה ונקי ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בהם וכו'.
פירוש – מיירי בת"ח שעולם התורה מכבדים אותו.

סעיף ד' מחבר - ינעול מנעל ימין תחלה ולא יקשרנו ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו וחוזר ויקשור של ימין.
מ"ב ס"ק ו' וז"ל דלענין קשירה מצינו שהתורה נתנה חשיבות אל השמאל שקושר עליה תפילה של יד.
פירוש – אבל נשים תקשרו מנעל הימין תחילה. וה"ה ברוכסנים (zippers).
מ"ב שם וז"ל ובאנפלאות של לבד א"צ להקדים שמאל לקשירה.
פירוש – כי הדמיון לתפילין רק שייך במנעל של עור ממש משא"כ בסוג מנעול אחר כמו של עור סינטטי.
מ"ב שם וז"ל ואיטר יד שמניח תפילין בימין של כל אדם יקדים ימים גם להקשירה.
רמ"א שם – ובמנעלים שלנו שאין להם קשירה ינעול של ימין תחלה.
פירוש – ז"א כדי להחשיב פעולת ידו לגבי קשירה אז הולכים אחרי ימין שלו (כלומר יד שמואלי לאיטר יד) משא"כ כשבא להחשיב דבר אחר שברוחניות יש קדימות ליד הימין דעלמא.

סעיף ו מחבר - אסור לילך בקומה זקופה וכו'.
פירוש – זקופה היא כשא"א לראות משהו שלמטה.
מחבר שם - ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש.
פירוש – כי הנשמה מפחדת מהשכינה ואז מכסה עצמה.
מ"ב ס"ק י"א וז"ל ומידת חסידות אפילו פחות מד"א ואפילו בעת השינה בלילה.
פירוש – לכת' יש לנהוג כן.
מ"ב שם וז"ל ויש שמצדדין לומר דאפילו ד"א אינו אסור מדינא רק להצנועין במעשיהן.
פירוש – ר"ל שלהצנועין הוי מדינא.
מ"ב שם וז"ל אבל כבר כתב הט"ז לקמן בסימן ח' דבזמנינו איסור גמור מדינא להיות בגילוי הראש ואפילו יושב בביתו ע"ש הטעם.
פירוש – טעמו משום חוקת עכו"ם וזה לא שייך בזה"ז כי הגוים לא מקפידים שהראש יהיה גלוי.
מ"ב שם וז"ל וכתב המ"א דאפילו קטנים נכון להרגילם בכיסוי הראש וכו'.
פירוש – ויש לחנך אותם כמה מוקדם שאפשר.
רמ"א שם– ויכסה כל גופו ולא ילך יחף.
פירוש – שזה חסרון בצניעות.
מחבר שם – ויבדוק נקביו.
מ"ב ס"ק י"ג וז"ל כדי שיהיה אח"כ גופו נקי בשעת קבלת מלכות שמיים בק"ש ותפילה ובדיקה לבד מספיק ואם בדק ואינו צריך עתה לנקביו זה נקרא מן הדין גוף נקי.
פירוש – המ"ב ר"ל שאין לכפות את עצמו בזה בכוח כדי שיצטרך לנקביו כי גורם לעצמו קלקולים בגוף.
רמ"א שם – וירגיל עצמו לפנות בוקר וערב שהוא זריזות ונקיות.
פירוש – כי הגוף אינו נקי לגמרי בגלל הצואה הנמצא' בפנים וכל זה מענייני הסימן הזה העוסק בענייני זריזות.

ענייני הסימן
שאלה: האם חוששים לדבר הגורם שכחה אפי' אם יפסיד תפילה ולימודים וכו'?
תשובה: אם עושים באופן זה כדי למהר לשם שמיים ז"א כדי שלא להפסיד זמן מהלימודים אז אומרים "שומר מצווה לא ידע דבר רע".

שאלה: האם יש מקרים שבהם מותר ללבוש שני בגדים ביחד?

פירושי חיים

תשובה: מנעלים שהיו כבר תחובים בתוך מגפיים מותר ללבושם בלי להוציא א' מהב' כי משתמשים בהם ביחד עבור תשמיש א' וה"ה בסקית ששמים על כובע.

שאלה: האם צריך להתלבש תחת הסמיכה אפילו אם יגרום איחור?
תשובה: כשיש הכרח למהר כגון להגיע בזמן למניין אז לא נחשב כחסרון בצניעות כשמתלבש חוץ לסמיכה בעודו עירום, ואין לומר שעדיף להתלבש כך בתוך השירותים כי שם מותר להיות עירום, אדרבה, כל ההיתר להיות עירום בבית המרחץ זה דווקא כשאי אפשר באופן אחר.

שאלה: האם מותר ללמוד בע"פ כשהוא מסתפר?
תשובה: מותר בשעת הדחק אבל עדיף להרהר.

שאלה: מהו השיעור של כיסוי הראש?
תשובה: צריך שיכסה רוב הראש.

סימן ג' - הנהגת בית הכסא
סעיף א' רמ"א – ולא ילכו שני אנשים ביחד.
פירוש – זה לא שייך בשירותים שלנו שיש מחיצה בין כל יחידה.

סעיף ב' רמ"א – לא ידבר שם.
פירוש – כי אם מדבר אחרים יכולים להרגיש הרגע שהוא מפנה ואז מגלה דבר מגונה ואסור מטעם חסרון צניעות, אבל אין איסור לדבר כשמשתין.

סיעף ד' לא יגלה עצמה כ"א לאחריו טפח ומלפניו טפחיים.
פירוש – אפילו יש מחיצות בביה"כ לכתחילה יותר טוב למעט בגילוי אע"פ שהכף החיים (סעיף י"ג) מקיל.

סעיף ו' מחבר – וכן אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו ונכון להזהר אפילו אין אשתו עמו.
פירוש – אע"פ שהעה"ש (סעיף י"ג) כתב שאין הקפדה בזה"ז מ"מ לכתחילה יש לנהוג לכוון את המיטה בין צפון לדרום והראש יהיה לצפון, ואם רק אפשר לכוון הרגליים לצפון או לכוון את המיטה בין מזרח למערב, עדיף שהרגליים יהיו לצפון.
מ"ב ס"ק י"ב וז"ל עיין בארה"ח דבזה אין להחמיר רק בשוכב ערום ובאין קלעים סביב המטה.
פירוש – ואין איסור כשלובש פיג'מה.

סעיף ט' מחבר – לא ישב במהרה ובחוזק ולא יאנוס לדחוק עצמו יותר מדאי שלא ינתק שיני הכרכשתא.
פירוש – אין לעשות קוש'ץ אלא יש לאכול סובין ושזיפים יבשים ולשתות הרבה מים.

סעיף י' מחבר – לא יקנח ביד ימין.
מ"ב ס"ק י"ז וז"ל מפני שקושר בה תפילין על זרוע השמאלי.
פירוש – שהמעשה של קשירה עיקר כי כתיב וּקְשַׁרְתָּם (דברים ו' ח').
מ"ב שם וז"ל וטוב ליזהר מלקנח באצבע האמצעי שכורך עליו הרצועה.
פירוש –מיירי במקנח ע"י אצבעתיו ממש (גר"ז שם סעיף ח') ולכן אם מקנח ע"י נייר אין הקפדה בכל זה.

סעיף י"ד מחבר - יזהר שלא יאחז באמה וישתין אם לא מעטרה ולמטה מפני שמוציא שכבת זרע לבטלה.
מ"ב ס"ק כ"ו ר"ל שע"י נגיעתו בגיד בא לידי חמום והרהור.
פירוש – פירוש של אחיזה היא שאוחז חזק אבל אחיזה קלה מותרת ואין סתירה לאיסור לשכב על מיטתו פרקדן ששם חוששים שאוחז את האמה לזמן ארוך במשך השינה אע"פ שאינו אוחז חזק.

פירושי חיים

סעיף י"ז מחבר – המשהה נקביו עובר משום בל תשקצו.
פירוש – בל תשקצו אסור מדרבנן, ומקילים לשהות נקביו עד שלא צריך להכריח את עצמו לעשות את צרכיו.
מ"ב ס"ק ל"א וז"ל וטוב לרחוץ פי הטבעת במים או ברוק.
פירוש – די לקנח ג' פעמים, פעם ראשון בלי רוק, פעם השני עם רוק, פעם שלישי בלי רוק.

ענייני הסימן
שאלה: האם צריך לדקדק כל הנ"ל כשמקנח צואה של תינוק?
תשובה: אין צריך לדקדק לא לעשות ביד ימין וכו' כי הוא עוסק במעשה של חסד ולכן אינה מעשה מגונה.

שאלה: האם מי שסובל מעצירות (constipation) מותר להתפלל?
תשובה: מי שסובל מעצירות ויודע בלי ספק שבקלות לא יצטרך לנקב עד לאחר שבעים ושתיים דקות מותר להתפלל לכתחילה.

סימן ד' - דיני נטילת ידיים
סעיף א' מחבר – ירחץ ידיד ויברך על נטילת ידיים.
מ"ב ס"ק א' וז"ל יש ע"ז שני טעמים הרא"ש כתב לפי דידיים של אדם עסקניות הן וא"א שלא יגע בבשר המטונף בלילה וכו'.
פירוש – בזמנינו שיש פיג'מה אפשר שלא נגע במקומות אלו במשך הלילה אבל למעשה הוי לא פלוג.
מ"ב שם וז"ל והרשב"א כתב לפי שבשחר אחר השינה אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך צריכין אנו להודות לו יתברך שבראנו לכבודו לשרתו ולברך שמו ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר לכן גם דבר זה תקנו בשחר להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו.
פירוש –הטומאה שנבעה מכך שהפכנו לפגרים מתים נשארת על הידיים בלבד כשהנשמה חוזרת לגוף ולכן די ליטול ידיו ולא צריך טבילת כל הגוף.
מ"ב שם וז"ל ואם לא בירך ענט"י קודם התפילה שוב לא יברך אחר התפילה לכו"ע.
פירוש – הואיל והוא מצווה עוברת יש לנגוע במקומות המכוסים, ליטול ידיו, ומברך ענט"י אפילו בין הפרקים של ק"ש.
ועיין במ"ב ס"ק ל"ג וע"כ מיירי כאן שלא עשה צרכיו אלא נטל ידיו לשם תפילה בלבד (כלומר גם לא נטל ידיו בגלל רוח הרעה) ולכן תפילה הוי הפסק בין הנטליה לברכה.
מ"ב ס"ק ב' וז"ל ומיד אחר הנטילה יברך וא"צ להמתין על הניגוב וגם הניגוב אין מעכב.
פירוש – כי רוצים לברך עובר לעשייתן לכן צריך לברך לפני הניגוב. ואם עשה צרכיו צריך גם לברך אשר יצר מיד אחר שבירך על נט"י (סי' קס"ה מ"ב ס"ק ב').
מ"ב שם וז"ל ויש מחמירין שלא יברך עד אחר שינגב ידיו דס"ל דאין רוח רעה סר מהידיים עד אחר הניגוב.
פירוש – אבל אם נטל ארבע פעמים מותר לגעת בפנים בלי ניגוב (עיין במ"ב ס"ק י' בשם הגר"א במעשה רב, ועיין בכה"ח ס"ק ח').
מ"ב שם וז"ל וס"ל שאסור לברך בידיים שר"ר שורה עליהם אבל דעת הפוסקים אין כן.
פירוש – כל זה לשיטת המחבר שאין צריך לברך אשר יצר אא"כ עשה צרכיו ולכן במקרה שלא צריך לעשות צרכיו נוטל ידיו כדי להוציא רוח הרעה וגם לשם תפילה אבל לרמ"א (לקמן) שס"ל שצריך גם לברך אשר יצר אז אין ליטול ידיו אלא לאחר שעשה צרכיו כדי לצאת לכל הדעות כמו שמופיע במ"ב לקמן.
מ"ב ס"ק ג' וז"ל יש אומרים דאם השתין בלילה יוכל לסמוך לעניין ברכת אשר יצר על אשר יצר דשחרית וצ"ע לדינה גם פעמיים רבות יקרה שבבוקר משתוקק עוד הפעם להטלת מי רגליים ולא יוכל לחול עוד הברכה אשר יצר דבבוקר ע"ז הטלה דלילה וכדלקמן בסי' ז' במ"ב ס"ק א'.
פירוש – כי בנוסף לספק שמובא במ"ב כאן, לקמן בס' קצ"ה מובא שגם ברכת אשר יצר צריך לומר עובר לעשייתן, ועוד בסי' ז' מובא שיש מחלוקת האם הברכה שאומר עכשיו יכול לחל על הטלת מ"ר של הלילה.
בה"ל ד"ה ואפילו לא עשה צרכיו וז"ל ולכאורה קשה על עצמו (הח"א) איך יצא עתה בברכתו אליבא דהרשב"א הלא במה שנטל ידיו תיכף כשקם יצא ידי חובת נטילה ואיך יאמר עתה על הנטילה השנייה וצוונו על נט"י ולומר דהברכה זו קאי על נטילה ראשונה הלא יש הפסק גדול ולכתחילה יש ליזהר בזה מאוד כמבואר בהרבה אחרונים בסי' ו' עי"ש אמנם

פירושי חיים

באמת אפשר ליישב דהרי כתב הב"י בסימן ו' דלטעם הרשב"א דמשום בריה חדשה נוכל לאחרה ולסדרה עם שאר הברכות אף דהוא הפסק גדול, א"כ יהיה צריך לברך אח"ז תיכף גם שאר ברכות השחר וכו'.
פירוש – שאפי' לרשב"א שס"ל שנעשה כבריה חדשה מ"מ היה מסכים שדבר זה קשור למה שמקדשים עצמנו לפני עבודת השחר של תפילה. ולמעשה אפילו סמיכת ברכה השחר א' מספיק. ועוד טעם לסמוך ברכת ענט"י לברכת השחר הוא משום שברכת ענט"י היא בעצם ברכת השבח אז שייך לומר אותה סמוך לשאר ברכות השחר כי גם הן ברכות השבח.

ענייני הסימן
שאלה: כמה פעמים יש ליטול ידיו?
תשובה:
א. לר"ר יש ליטול ג' פעמים לכל יד.
ב. לתפילה יש ליטול פעם א' לכל יד.

שאלה: מהו הדין אם נגע במקום ששם מניחים תפילין?
תשובה: אע"פ שהוא בדרך כלל נחשב כמקום מכוסה יש מקילים לומר שלעניין תפילין אין מקום הנחתם נחשב מקום מכוסה ולכן אם נגע בו לא צריך לברך ענט"י עוד פעם לרא"ש, ואם יש שם זיעה יש לנקות ידיו בקיר.

סעיף ב' מחבר – ידקדק לערות עליהן מים ג"פ להעביר רוח הרעה ששורה עליהן.
מ"ב ס"ק י' – גם יש ליזהר שהקטנים יטלו ידיהם בשחרית כי נוגעים במאכל.
פירוש – יש לחנך הילדים בזה כשהם קטנים מאוד כמה שאפשר ובדיעבד יש לסמיך על הדעה שאין בהם ר"ר עד שמגיע לגיל אחד עשרה.

סיעף ג' מחבר – לא יגע בידו קודם נטילה לפה ולא לחוטם ולא לאזניים ולא לעינים.
מ"ב ס"ק י"ב – וז"ל ויש ליזהר ואפילו ע"ג עיניו מבחוץ.
פירוש – ז"א על העפעף, אע"פ שבשאר אברים האיסור דווקא לנגוע בתוך הנקב ממש לכן אין הקפדה אם יגע בסחוס שמסביב נקב האוזן כי משמעות של "אוזן" בסעיף זה הוא נקב שבאוזן. ובכל הנקבים אין איסור לנגוע ע"י גב היד.

סעיף ד' מחבר – אפי' מי שנטל ידיו לא ימשמש בפי הטבעת תמיד מפני שמביאתו לידי תחתוניות.
פירוש - טחורים (hemorrhoids).

סעיף ה' מחבר – לא יגע בגיגת שכר שמשמוש היד מפסיד השכר.
פירוש – מיירי אפילו אחרי שנטל ידיו אלא הוי דין של מזיק בידיים כיון שנגיעתו מכניסה שמרים וחידקים שמקלקלים את השכר.

סעיף ו' מחבר – אין צריך רביעית לנטילת ידיים לתפלה.
מ"ב ס"ק טו – ר"ל דיעבד אין מעכב הברכה וכו' אבל לכתחילה טוב להקפיד שתהיה לו ג"כ רביעית וכמו שכתב בסעיף שאחר זה וכו'.
פירוש – כיון שהמ"ב מיירי בשיטת המחבר שהנטילה היא לשם ר"ר וגם לתפילה, אז כ"ש אין צריך רביעית לנטילה לר"ר לבד.

סעיף ז' מחבר – טוב להקפיד בנטילת ידיים שחרית בכל הדברים המעכבים בנטילת ידיים לסעודה.
רמ"א – מיהו אינו מעכב לא כלי ולא כח גברא ושאר הדברים הפוסלים בנטילה לסעודה.
מ"ב ס"ק י"ז וז"ל ומותר ליטול מכלי נקוב וכן מפלו"מף אף שאין כאן כח גברא.
פירוש – ה"ה מברז כיור שלנו.

ענייני הסימן
שאלה: מהו אם נגע בידיים של מי שעדיין לא נטל לר"ר?

פירושי חיים

תשובה: זה מעביר רוח הטומאה למי שנגע וה"ה אם נגע במים בנטלן שצריך מים אחרים עבור נט"י לר"ר.

שאלה: האם יש הקפדה בחציצה לגבי נט"י עבור ר"ר?
תשובה: משמע מנידה יז. [שכל פרטי דיני ר"ר הם חידושים בפני עצמם ודי בחידושם ואין להוסיף בהם עוד איסורים כמו דיני חציצה] וצ"ל ה"ה לגבי נ"י עבור ר"ר שלא שייך בהם חציצות ולא צריך ראוי לביאת מים כלל ולכן יכול ליטול ידיו אפילו שיש חציצה בידיו.

שאלה: האם חייב ליטול ידיו בגלל רוח רעה כשיש בו תחבושת (bandage) ?
תשובה: אפשר לסמוך על הדעה (בשם הגר"א) שאין שליטה למזיקין במקום איסור לכן רק צריך נטילה ליד שאין שם תחבושת.

שאלה: האם יש ר"ר בזמן הזה ובמיוחד בפועלים שאינם דתים?
תשובה: מובא בתוס' (יומא דף ע"ז ע"ב בד"ה משום שיבתא) ובמרדכי (שבת, הגהות, פרק המוציא, רמז תסא) שאין לרוחות שליטה עלינו בזה"ז וגם נתמעטה הקדושה ואז נתמעטה סטרא אחרא אבל המחבר ס"ל שיש עדיין כמה רוחות שכן שולטים אפי' בזה"ז ופעמים כולם באים, ולכן לכת' חוששין. הנ"מ הוא לגבי מאכל שהחילונים מטפלים בהם, שמסתמא רחצו את ידיהם לפחות ג' פעמים לפני שנגעו במאכל ומ"מ אפילו נטילה פעם א' מועילה לרוח הרעה. למעשה מקילים בדיעבד.

סעיף י' מחבר – נוטל כלי של מים ביד ימינו ונותנו ליד שמאלו כדי שיריק מים על ימינו תחלה.
מ"ב ס"ק י' וז"ל וגם באיטר אזלינן בתר ימין דעלמא.
פירוש – המחה"ש בסי קנ"ח (ד"ה צריך וכו' ועסי' ד') כתב שכן יש לנהוג בנטילה לסעודה ע"ש, ולמעשה לכתחילה יש לעשות כן לכל הנטילות.

סעיף י"א מחבר – לא יטול ממי שלא נטל ידיו שחרית.
מ"ב ס"ק כ"ד וז"ל ובנטילה לאכילה רשאי ליטול ממי שלא נטל ידיו.
פירוש – הה"מ שצריך ליטול ממי שכבר נטל בא מסברה שגם נטילה זו שייך לדין סרך טומאה (שבת יד.-יד:) [כלומר שידיו יטמאו מידיים של חבריו שעדיין לא נטל ידיו].

סעיף י"ב מחבר – אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים עלתה לו ניטלה לק"ש ולתפלה אבל לא לרוח רעה שעליהן וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ה – ויוכל לברך על נטילת ידים דאמרינן בכיור ורחצו ממנו ולא בתוכו הא בעלמא אפילו בתוכו אבל להעביר הרוח רעה בעי עירוי ג"פ דוקא ושכשוך בכלי אפילו ק' פעמים לא חשיב אלא אחד שמיד נטמאו המים והויין כמו שופכין ומשום הכי נסתפק אח"כ במימות מחולפים דאפשר דלאו דוקא עירוי בעינן להעביר רוח רעה ואפילו רחיצה סגי או דבעינן דוקא עירוי מכלי על ידיו.
פירוש – כלומר רחיצה היא פחותה משכשוך מ"מ המחבר מסתפק שמא גם זה מועיל במימות המחולפים.

סעיף י"ג מחבר – אם היה נעור כל הלילה יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו שחרית להתפלל ולהעביר רוח רעה מידיו.
מ"ב ס"ק כ"ז וז"ל ואם ישן במקצתה לכו"ע צריך ליטול ידיו בבוקר כדין והוא שישן שינת קבע על מיטתו ומשום דסתם ידים עסקניות הן ובודאי נגע במקום מטונף אבל אם ישן שינת ארעי להרא"ש דינו בזה כאלו לא ישן כלל.
פירוש – מובא בב"י שאם ישן שינת קבע (שהיא כשלושים דקות) אפילו על כיסא בלילה מביאה רוח רעה, וכל הנ"מ אם ישן על מיטתו הוא רק לגבי תפילה, שרק כשישן שינת קבע על מיטתו יש חשש שנגע במקומות המכוסים ולכן יצטרך נטילה וברכת ענט"י לפני תפילה גם לשיטת הרא"ש.
מ"ב ס"ק כ"ח וז"ל "להתפלל ולהעביר" - דהיינו לתפלה יש ספק אם הטעם של נט"י שחרית כהרשב"א לעיל במ"ב סק"א וא"כ אע"ג דהשתא לא נעשה בריה חדשה לא פלוג רבנן וצריך נטילה.
פירוש – ר"ל כיון כשנעשה בריה חדשה הוא דבר שבא מהטבע, אז שייך לא פלוג.
מ"ב שם וז"ל ג"כ ספק עם בעלמא השינה גורם הרוח רעה וא"כ אפילו ישן ביום שורה ר"ר וצריך ליטול ידיו.

פירושי חיים

פירוש – עיין בפמ"ג (אשל אברהם א') שכתב שאין צורך להחמיר שלא ללכת ד"א לפני נטילת ידיים לאחר שינת יום, אך מלשון המ"ב משמע שאין הבדל בין יום ללילה, ולכן למעשה יש להשוות את דיניהם לחומרא.
55רמ"א שם – ויטלם בלא ברכה.
מ"ב ס"ק ל' וז"ל יש מהאחרונים שחולקין על הכרעת הרמ"א בזה וסוברים דצריך לברך.
פירוש – מיירי בסתם ידיים [ידיים שלא השגיחו בהם שלא נגעו במקומות מטונפים] לכן י"א שצריך לברך.

ענייני הסימן
שאלה: שינה עמוקה על הסטנדר או על הכיסא בלילה כגון במטוס מה דינו לגבי ברכת התורה?
תשובה: אם המשיך כשלושים דקות צריך ליטול ידיו לר"ר. אבל אין לברך ברכת התורה כי לרא"ש צריך דווקא שינת קבע על המיטה וליכא. נמצא שאין לברך ברכת התורה אחרי שינה במטוס.

שאלה: מה השיעור זמן של שינה להתחייב בברכת ענט"י?
תשובה: רק צריך כוונה לישון שינת קבע [כשישן על המיטה] כדי להתחשב כשינת קבע ולהתחייב בברכה ענט"י [אם לא עשה צרכיו] לשיטת הרא"ש, אבל אין צריך שיעור לאורך זמן השינה, ורק צריך שיעור לאורך זמן של השינה (שהוא כשלושים דקות) כדי לשרות ר"ר בידיו.

סעיף י"ד מחבר – השכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו יש להסתפק אם צריך ליטול ידיו פעם אחרת כשיאור היום להעביר רוח רעה השורה על הידיים. (רמ"א ויטלם בלא ברכה.).
מ"ב ס"ק ל"א כי י"א דבעמור השחר חוזר הר"ר לשרות פעם שנית.
פירוש – לפי פירוש הגר"א על חבלי המשיח הר"ר מתאמץ ביותר לשרות לפני שמידת הרחמים של היום מתחילה, ועוד שמתחזק ומתאמץ יותר ויותר עד ביאת המשיח כיון שמרגיש שהישועה ממנו מתקרבת.
מ"ב ס"ק ל"ב – וז"ל דוודאי משום תפלה אין צריך בזה עוד הפעם ליטול ידיים ואפילו אם חזר וישן פעם שנית קודם עמוד השחר דבזה בוודאי צריך משום רוח רעה עוד הפעם ליטול ידיים מ"מ אין יכול לברך ענט"י ואפילו אם השינה היתה שינת קבע דאנו חוששין לשיטת הרשב"א דס"ל דטעם הנטילה משום דבבוקר נעשה בריה חדשה ופ"א נעשה האדם בריה חדשה ולא שתי פעמים ומשום רוח רעה בלבד לא תקנו ברכה.
פירוש – אבל לפי עיצת הבה"ל כאן שכותב לעיין בבה"ל בריש הסימן, ר"ל שאם מסדר ברכת ענט"י עם שאר סדר ברכת השחר יכול לברך אפילו לשיטת הרשב"א.
מ"ב ס"ק ל"ג [ברמ"א] – וז"ל הנה נראה דאפילו אם בפעם הראשון כשנטל ידיו לא בירך ענט"י מ"מ לא יברך עתה דאיך יאמר וציינו ענט"י הלא כבר יצא ידי חובת הנטילה לתפלה לדעת הרא"ש כמבואר בב"י וכה"ג כתב לעיל בשערי תשובה סק"ד וכו' [ששם כתוב וז"ל ומי שנוהג כהש"ע ונטל מאלו בלא ברכה אם אח"כ נזדמנו לו מים כשרים יחזור ויטול מהם בלא ברכה דהו"ל ספק ברכות דשמא יצא י"ח נטילה בראשונים ואע"ג דלא בירך אז מכל מקום כיון שכבר סרה הר"ר ע"י נטילה הראשונה שוב לא יכול לברך על נטילה זו וצונו ועל נטילה ראשונה חלף שעתא וכו' ועיין לקמן סימן קנ"ח לענין נט"י לסעודה אם יברך אחר הניגוב דעת הט"ז שלא יברך ומכ"ש כאן עכ"ל].
פירוש – יצא מהמ"ב שלפי דעת הרא"ש אם יש הפסק בין הנטילה לזמן שרוצה לברך אין יכול לברך כי היה צריך לברך עובר לעשייתן.
מ"ב שם וז"ל ומ"מ הנכון שיביא עצמו לידי חיוב ברכה דהיינו שיעשה צרכיו קודם התפלה ויתחייב לברך ענט"י כנ"ל בסק"ד בשם הח"א.
פירוש – יש גם עצה אחרת, ז"א לנגוע במקום המטונף כמשמע בבה"ל ד"ה אם היה נעור וכו' בסעיף י"ג.

סעיף ט"ז מחבר – דוד היה נזהר שלא לישן שיתין נשמין כדי שלא יטעום טעם מיתה.
פירוש – ונכלל גם שינה על הסטנדר.
מ"ב ס"ק ל"ה וז"ל ור"ל רצופין אלא היה מתנמנם כמה פעמים פחות משיתין נשמי וכו'.
פירוש – אין לנהוג כן בחשבון לימוד התורה.

סעיף י"ז מחבר – יש נוהגין לרחוץ פיהם שחרית מפני הרירים שבתוך הפה.

פירושי חיים

פירוש – וכל דבר שנעשה לצורך הגוף כדי להתפלל יותר טוב או כדי לחסוך על ביטול תורה מותר לעשות בבקר לפני התפילה כי הוי כחפצי שמיים.

סעיף י"ח מחבר – אלו דברים צריכים נטילה במים הקם מהמטה והיוצא מבהכ"ס ומבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ח וז"ל להסיר רוח רעה השורה עי"ז ע"כ ימהר ליטול תיכף וכו'.
פירוש – אבל במקום ביטול תורה יכול להקל ולנקות ידיו טוב ולא צריך נטילה במים [ולכאורה מיירי בדברים שצריך לנקות ידיו דווקא משום נקיות, ועיין לקמן בפירושים וצ"ע].
מ"ב ס"ק מ' וז"ל "והיוצא מבהכ"ס" - אפילו לא עשה צרכיו וכן מבית המרחץ אפילו לא רחץ שם ומשום רו"ר ששורה באלו המקומות.
פירוש – בית הכיסא שלנו (שיש גם מקלחת וכיור) לא דומה לבית הכיסא שלהם שהיה מיוחד רק לצואה (וגם לא היה נקי ולא דומה כלל לבית הכיסא בבתינו שהאסלה נקי לגמרי) ולכן לא צריך נט"י כשלא עשה צרכיו, ויותר מזה מותר להרהר שם בדברי תורה כשאינו עושה צרכיו כגון שנכנס לנקות ידיו או פניו בכיור וכדומה או להתקלח, ועוד שבבית מרחץ שלנו, כלומר מקלחת, אין שום הבל.
מ"ב ס"ק מ"א וז"ל "מנעליו" - משום שנוגע בידיו בעת החליצה אבל בלא נגע בהם א"צ נטילה וכו'.
פירוש – אבל אם הנעליים נעשו מחומרי סנטתי אין צריך נטילה והנ"מ למנעלי יוה"כ שאז יהיה אסור מדינא ליטול ידיו. ואפילו במנעלי עור אם הם חדשים לא צריך נטילה. [נזכר לי שרבינו זצ"ל הקלו אפילו כשרק סוליות הנעליים עשויות מחומרים סינתטיים, והדבר מסתבר שכן הסוליות הן עיקר הנעליים, וצ"ע]
מ"ב שם וז"ל והחולץ מנעליו ונוגע ברגליו וחופף ראשו אינו משום רוח רעה רק משום נקיות ע"כ א"צ למהר ליטול ידיו תיכף.
פירוש – קשיא שאם נטילה זו רק מדין נקיות למה צריך נטילה ע"י מים כלל אלא צ"ל שכן מדובר במזיקין אלא לדעת המ"ב רוחות אלו אינן חזקות כ"כ לכן לא צריך למהר ליטול את הידיים מיד.
מחבר שם – וי"א אף ההולך בין המתים.
מ"ב ס"ק מ"ב וז"ל וכתב מהרי"ל וכו' שיש ליטל קודם שיתפלל על הקברות.
פירוש –כלומר צריך ליטול אחרי שעבר מחיצות בית הקבורה ומה שאין כן המנהג אולי מטעם הואיל ונתמעט הקדושה ה"ה שנתמעט הרוחות.
מ"ב שם וז"ל ורוחצין שנית בשובו לחצר בה"ק שרוחות רעות מלוין החוזרין. ויש נוהגין אז לרחוץ גם הפנים.
פירוש – כלומר רחיצת הפנים רק הוי מנהג הירא שמיים במה שמובא במ"ב בלשון "ויש נוהגים".
מחבר שם – ומי שנוגע במת.
מ"ב ס"ק מ"ג וז"ל ואפילו מי שנכנס אצל מת אחד או שהלך ללוותו נוהגין בנטילה.
פירוש – וכל זה שמתקרב בתוך ד"א של המת וחזו"א היה מקפיד אפילו בחוץ לד"א. ומקפידים לא להיכנס לבית קודם שירחץ ידיו כשיש שום הקרבה למת ע"י לוויה או הכנסה לבית הקבורות. ואם נשאר בתוך הרכב כל הזמן אין צריך ליטול ידיו. ומשמע מהרמ"א ביו"ד (סי' שע"ו סע' ד') שיש הקפדה לרחוץ ידיו קודם שנכנס לבית רק למי שקבר מת ממש.
מ"ב שם וז"ל ונהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ ומנהג אבותינו תורה היא.
פירוש – ויש הקפדה אפילו אין אנשים בבית, אבל אין הקפדה לפרוזדור לפני הבית או לחדר מדרגות.
מחבר שם – ומי שמפליא כליו.
פירוש – כי הוי דבר מגונה לנקות בגד מכינים ומיירי שוודאי יש שם כינים.
מחבר שם – והנוגע בכנה.
מ"ב ס"ק מ"ה וז"ל ופרעוש אפשר דדי בנקיון בעלמא.
פירוש – ולשון "אפשר" משמע שיכול להקל.
מחבר שם – והנוגע בגופו בידו וכו'.
מ"ב ס"ק מ"ו וז"ל במקומות המטונפות שיש בהם מלמולי זיעה.
פירוש – ר"ל מקום שלא רחצו ולכן הוא מטונף בזיעה. נ"מ אם רק יצא מהמקלחת לפני רגע אין צריך נטילה אם נגע במקומות המכוסים שבדרך כלל יש שם זיעה. עוד נ"מ כשנוגע בתינוק קטן שעדיין אינו הולך והוא נקי אין צריך נטילה.
מחבר שם – ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואם אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו.

פירושי חיים

פירוש – לכן צריך להחמיר.

סעיף י"ט מחבר – המקיז דם מהכתפיים ולא נטל ידיו מפחד ז' ימים.
פירוש – לאו דווקא מהכתפיים אלא כך היה הדרך.
מ"ב ס"ק מ"ח וז"ל, ואפשר עלוקה וכו' ג"כ צריך ליטול וטוב להחמיר.
פירוש – למעשה אין מחמירים חוץ מעקיצת דם ממש.
מחבר שם – הנוטל צפרניו ולא נטל ידיו מפחד יום אחד וכו'.
פירוש – אבל אם נטל ציפורניו של אחר – אין צריך ליטול ידיו.
מחבר שם – המגלח ולא נטל ידיו מפחד ג' ימים.
פירוש – מגלח הוא המספר, והכה"ח (סעיף צ"ב) כתב שה"ה במסתפר, ומיירי דווקא לראש ולא לזקן או לשאר מקומות גלויים בראש שאינם מכוסים בכיפה. ובמספר צריך נטילה אע"פ שלא נגע בקרקפת (scalp) כי המעשה עצמה מחייבת כן.

סעיף כ"א מחבר – צריך ליזהר בתפלה או באכילה שלא ליגע בשוק וירך ובמקומות המכוסים באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה.
מ"ב ס"ק מ"ט ז"ל "בתפילה" - וה"ה בשעה שהוא עוסק בתורה.
פירוש – שאסור ללמוד עם ידיים זהומות.
הגה שם – ועיין לקמן סי' צ"ב בסעיף ו' וסי' קס"ד.
מ"ב ס"ק נ' – דנתבאר שם שאם עומד בתפלה ונזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר או שמחכך ידיו בכותל וכו'.
פירוש – וכיון שהוא דין של ניקיון די שמנקה האצבע שנגע במקום מטונף.
מחבר שם – וכן שלא לחכך בראשו אבל מקומות המגולים בראשו ובפניו ובמקום המגולה שבזרועותיו אין להקפיד.
מ"ב ס"ק נ"ד "שבזרועותיו" וז"ל עד הפרק הנקרא איילי"ן בוגי"ן עכ"ל.
פירוש – ז"א הפרק עצמו במקום שבולט מהעור נחשב כמקום מגולה.

סעיף כ"ב מחבר – אם אין לו מים יקנח ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי ויברך על נקיות ידיים ויועיל לתפלה אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן.
מ"ב ס"ק נ"ז וז"ל "בעפר" - או שישפשף בטלית יבש.
פירוש – אע"פ שאינו מסיר ר"ר מ"מ צריך להקפיד על נקיות ולכן צריך שפשוף. ולסעודה צריך שפשוף וגם מים.

ענייני הסימן
שאלה: האם צריך נט"י אם נגע בשכבה התחתונה של הכיפה שלובש על ראשו?
תשובה: עיין בסי' קס"ד סע' ב' בבה"ל ד"ה "שיש בהם מלמולי זיעה" שאם בא זיעה או זוהמה לשם אז דינו כחופף בראשו עצמו.

שאלה: מהו אם מחכך בזקן ופיאות?
תשובה: יכול להקל ככה"ח (סעיף צ"ח) שלא צריך נטילה וה"ה בכל מקום מגולה בראש ר"ל שאינו מכוסה ע"י הכיפה.

מ"ב שם וז"ל ודע דנקיון כיון שהוא עומד במקום מים צריך לנקות כל היד בין גבו ובין תוכו עד הפרק ובדיעבד די עד סוף קשרי אצבעותיהן.
פירוש – משמע מסתימת המ"ב שאין צריך שפשוף בין האצבעות.

סעיף כ"ג מחבר – לא תקנו נטילת ידיים אלא לק"ש ולתפלה אבל ברכות דשחרית יכול לברך קודם נטילה אא"כ הוא ישן על מטתו ערום.
מ"ב ס"ק ס' וז"ל "ערום" - שאז מסתמא ידיו מטונפות בנגיעת בית הסתרים. ומלבושים שלנו שבית הצואר פתוח אפילו אם ישן במלבושים מסתמא ידיו מטונפות כי דרכו לחכך בגופו במקום זיעה.
פירוש – מיירי בפתוח הרבה עכ"כ שידו יכול להיכנס לשם בקלות.

פירושי חיים

סימן ה' - כוונת הברכות

סעיף א' מחבר – יכוין בברכתו פירוש המלות כשיזכיר השם יכוין פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל ויכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א שהיה והוה ויהיה ובהזכירו אלהים יכוין שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כלם.
פירוש – ויכול לעשות תנאי לכל ימיו שכל פעם שמזכיר את השם שמתכוון את כוונות הנכונות שמובא בסימן זה.
מ"ב ס"ק ג' וז"ל ובביאור הגר"א כתב דלפי עומק הדין א"צ לכוין אלא פי' קריאתו וכו'.
פירוש – ר"ל שרק צריך לכוון לאדנות שהוא אדון הכל ולא צריך לכוון לכוונות ביו"ד ה"א כלומר שהיה והוה ויהיה.

סימן ו' - דין ברכת אשר יצר ואלהי נשמה ופירושיו

סעיף ב' מחבר – יש נוהגין להמתין לברך על נט"י עד בואם לבית הכנסת ומסדרים אותו עם שאר הברכות וכו'.
מ"ב ס"ק ז' וז"ל קבלה מר"י חסיד היוצא מביתו לבהכ"נ קודם שיתפלל יאמר פסוק שמע ישראל אבל יכוין שלא לצאת בזה המ"ע דק"ש אא"כ ירא שיעבור זמן ק"ש.
פירוש – עיין בשע"ת סוף אות ג' שהוי דבר של שמירה מטעם קבלה.
מ"ב ס"ק ח' וז"ל ודווקא אם הולך מיד לבהכ"נ אבל אם לומד אחר הנטילה וכ"ש כשמפסיק בשיחה בטלה ואח"ז הולך לבהכ"נ וכו' דיש הפסק גדול וכו'.
פירוש – גם אם יש הליכה גדולה לביהכ"נ נחשב כהפסק אלא המחבר מיירי במרחק רוחב חצר בהכ"נ.

סעיף ג' מחבר- ברכת אלהי נשמה אינה פותחת בברוך מפני שהוא ברכת ההודאה וברכת ההודאות אין פותחות בברוך וכו'.
פירוש – מובא בסידור הגר"א שה"ה של אלקי מנוקד בקומץ ולא פתח. ועיין בתוס' בפסחים קד: ש"אלקי נשמה" הוי תפילה בעלמא ואין לו חשיבות של ברכה אז לא פותח ב"ברוך".
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל "ברכת ההודאה" - ואינה ברכה הסמוכה לחברתה ולכן רשאי לומר בבוקר בקומו עד אלהי נשמה ובבהכ"נ אלהי נשמה ומ"מ יש לעשות על צד היותר טוב להסמיך אלהי נשמה לברכת אשר יצר ועיין בביאור הגר"א בסימן מ"ו שדעתו ג"כ דברכת אלקי נשמה סמוכה לברכה אשר יצר ע"כ נכון ליזהר בזה לכתחלה וכו'.
פירוש – כי ס"ל לגר"א שכן תקנו סדר זה כלומר שתהיה סמוכה לאשר יצר, ר"ל כיון יש ב' מיני יצירות א' של הנשמה וא' של הגוף לכן לכת' יש לסמוך א' לשני. ועיין בסי' ק"י במ"ב ס"ק כ"ז-כ"ח שלגבי תפילת הדרך לא תקנו לאיזה ברכה שתהיה סמוכה לה, ולכן יכול לסמוך אותה לאיזו ברכה שרוצה.
מ"ב שם וז"ל אם לא בירך ברכת אלהי נשמה עד אחר שהתפלל י"ח אינו מברך עוד לאחר התפלה שכיון שכבר אמר מחיה המתים הוא דומה למחזיר נשמות ובשע"ת מפקפק מאוד בדין זה ומסיק דעכ"פ אם בעת אמר ברכת מחיה מתים היה בדעתו לברך אלקי נשמה אחר התפלה רשאי אח"כ לברך וכו'.
פירוש – למעשה יכול לברך אלקי נשמה אחרי התפלה.

סימן ז' - דין לברך ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים

סעיף א' מחבר – כל היום כשעושה צרכיו בין קטנים בין גדולים מברך אשר יצר ולא על נטילת ידים אף אם רוצה ללמוד או להתפלל מיד.
מ"ב ס"ק א' וז"ל ואם לא בירך אשר יצר עד שרוצה להטיל מים שנית דעת הפמ"ג דמקודם שיטול יברך אשר יצר על ההטלה הראשונה וכו'.
פירוש – דעה זו ס"ל שכיון שהוי מצווה עוברת אז מברך אפילו שרק יוצא בזה בדיעבד.
מ"ב ס"ק ב' וז"ל ועיין בספר ארצות החיים שכתב דדעת רוב הפוסקים דאם עשה לצרכיו לגדולים ואח"כ רוצה להתפלל מברך ענט"י וכו'.
פירוש – לא מיירי דווקא בעשה צרכיו אלא ה"ה שנגע במקומות המכוסים.
רמ"א – היו ידיו מלוכלכות ששפשף בהן אפילו הכי אינו מברך על נטילת ידים (סמ"ג סימן כ"ז מצות עשה).
פירוש –המחבר מיירי שלא היו ידיו מלוכלכים והרמ"א מוסיף שאפילו אם היו מלוכלכים אין מברכים ענט"י.

סעיף ב' מחבר – הטיל מים ולא שפשף אע"פ שצריך לברך אשר יצר אין צריך ליטול ידיו אלא משום נקיות או משום הכון.
פירוש – "נקיות" ר"ל שנגע במקומות המכוסים, "הכון" ר"ל היכון לברכה.

פירושי חיים

עניני הסעיף
שאלה: מהו אם דיבר בין עשיית צרכיו ואמירת ברכת אשר יצר?
תשובה: אם צריך לדבר למישהו שרי שאפילו כשיש הפסק קצר עדיין נחשב עובר לעשייתן.

סימן ח' - הלכות ציצית ועטיפתו
סעיף א' מחבר – יתעטף בציצית ויברך מעומד וכו'.
מ"ב ס"ק א' וז"ל יתעטף בציצית מיד אחר נט"י כדי שלא ילך ד"א בלא ציצית.
פירוש – משום זריזות כמשמעות המחה"ש (אות א').

עניני הסעיף
שאלה: איזהו כוונה צריך בעטיפת ציצית?
תשובה: צריך לכוון להנות מהבגד כדי לצאת במצווה כי אם לא נהנה ממנו אין לו שם בגד (עיין בסי' ח' סע' ט"ז בתשובה.)

סעיף ב' מחבר – ונכון שיכסה ראשו בטלית.
מ"ב ס"ק ד וז"ל ועיין ס"ס כ"ז דעכ"פ לא יכסה לגמרי.
פירוש – אלא שיראו השיניים.

סעיף ו' מחבר – על טלית קטן יכול לברך להתעטף אע"פ שאינו מתעטף אלא לובשו.
רמ"א וי"א שמברכין עליו על מצוות ציצית וכן נוהגין ואין לשנות.
מ"ב ס"ק ט"ז וז"ל ודע דאין לברך על ט"ק עד שיהיה עכ"פ רחבו ג' רבעי אמה לכל צד ונקב בית הצואר אין עולה מן המניין וגם שיהיה פתוח רובו.
פירוש – ואם יש חריץ מהצוואר הוא נמדד עם הבגד לשיעור, והמדקדקים תופרים בו כפתור.
מ"ב שם וז"ל ואנשי מעשה נוהגין אמה מלפניהם ואמה מלאחריהם וכו'.
פירוש – לכתחילה מחמירין כשיעור החזו"א בדינים מה"ת שיהיה כ58-60 ס"מ מלפניהם ומלאחריהם אבל בירושלים נוהגים כשיעור של רח"נ.

סעיף ז' מחבר – צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה.
מ"ב ס"ק י"ח וז"ל כל חוט בפני עצמו שלא יהיו מסובכין אחד בחברו.
פירוש – מובא בלבוש (סי' י"א, סע' י"ג) שהמילה "ציצית" משמע חוטים נפרדים. ומה שהציצית מסתבכות אחרי שינה לא נחשב כסביכות אבל דרגה של סביכות אחרי כביסה כן צריך להתיר לפני שמברכים עליהם ואסור לעשות כן בשבת כי נחשב כמלאכת מתיר או כמתקן מנא.

סעיף ח' מחבר – יכוין בהתעטפו שצוונו הקב"ה להתעטף בו כדי שנזכור כל מצוותיו לעשותם.
מ"ב ס"ק י"ט וז"ל וכתב הב"ח שכן הדין בתפילין וסוכה אף דבשאר מצוות יוצא אף שלא מכוין בה דבר כ"א שעושה המצוה לשם ד' שצוה לעשותה הנך שאני דבציצית כתיב למען תזכרו ובתפילין למען תהיה תורת ה' בפיך ובסוכה למען ידעו דורותיכם וכו'.
פירוש – אבל אין מצווה כלל לדעת טעמי המצוות.

סעיף ט' מחבר – קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים כדי שלא יברך לבטלה.
מ"ב ס"ק כ"ב וז"ל מוקמי ליה אחזקתיה שהיה כשר רק משום חומר דלא תשא שיש על ברכה לבטלה החמירו לבדקו וכו' אבל האחרונים כתבו דצריך לבדוק ולפ"ז מי שלובש כמה בגדים של ציצית אין צריך לבדוק אלא אחד מהם וכו' אבל האחרונים כתבו דצריך לבדוק כולם וכו' דלא סמכינן אחזקה במקום דיכולין לבררו וגם דחזקה גרועה היא דעשויין החוטין ליפסק.
פירוש – אבל בזה"ז לא שכיח שיקרעו מ"מ כדאי לעשות תנאי שאם יקרעו הרי הוא הפקר מידי.

פירושי חיים

ענייני הסעיף
שאלה: מהו המנהג לגבי נוסח הברכה על ט"ק?
תשובה: המנהג הוא לברך עליו "על מצוות ציצית".

סעיף י' מחבר – אם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות ילבשנו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ג ז"ל "ימשמש בציצית" - דבזה יחשב קצת כאלו לובשו אז וכו'.
פירוש –כי אחיזה בציצית היא חלק מהמצווה (עיין בסי' כ"ד סעיף ב').
מחבר שם – או כשילבש טלית אחר יברך עליו ויכוין לפטור גם את זה וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ד וז"ל אפילו אם יפסיק זמן מרובה בין הט"ק לגדול וכו'.
פירוש – עיין בח"א (כלל י"ב סע' ה') שזמן מרובה הוא כזמן הליכה לביהכ"נ הרחוק מביתו ע"ש כגון שלא נמצאת באותו חצר.

סעיף י"א מחבר – עיקר מצוות טלית קטן ללובשו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצוות.
מ"ב ס"ק כ"ה וז"ל ובכתבים איתא דט"ק תחת בגדיו וכתב המ"א דעכ"פ צריך שיהיו הציצית מבחוץ ולא כאינך שתוחבין אותן בהכנפות.
פירוש – כלומר ששמו אותן בפינות תפורות של הט"ק.
מ"ב שם וז"ל אך האנשים שהולכים בין העכו"ם יוצאין בזה ומ"מ בשעת הברכה יהיו מגולין [כדי הילוך] ארבע אמות.
פירוש – ובזה"ז אין הגוים מעליבים לנו בגלל זה ולכן חייב לשים את הציציות בחוץ ורק שיהיו מסודרים יפה אבל עיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק ח' סימן ג' שמקיל לגבי שימת הציצית בחוץ.
מ"ב ס"ק כ"ו וז"ל "יראהו" - כמה דכתיב וראיתם וזכרתם וגו' ואותן האנשים המשימין הציצית בהמכנסים שלהם לא די שמעלימין עיניהם וכו' עוד מבזין הן את מצוות הש"י ועתידין הן ליתן את הדין ע"ז.
פירוש – שמתביישים מהמצווה לכן שמים את הציצית במכנסיים.

סעיף י"ב מחבר – אם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות כלם חייבים בציצית ואם לבשם כלם בלא הפסק והיה דעתו מתחלה על כולם לא יברך אלא ברכה א' אם מפסיק ביניהם צריך לברך על כל אחת ואחת וה"ה אם לא היה בדעתו מתחלה על כלם הוא כמפסיק ביניהם.
מ"ב סק"ל' וז"ל מירי אפילו הוי מונחים לפניו כל הבגדים וכו' דמירי שהוא רגיל רק ללבוש אחת וע"כ בסתמא אין עולה הברכה לכולם דהוי כנמלך אא"כ היה דעתו עליהם בפירוש.
פירוש – ושונה מברכת הפירות כשהם מונחים לפניו שברכה א' מספיקה לכולם כי אכילה גוררת אכילה ונחשבת כאכילה א' משא"כ כאן לכן צריך דעת מפורשת כדי להוציא אותם בברכה א'.

סעיף י"ג מחבר – הלובש טלית קטן ומברך עליו וכשהולך לבית הכנסת מתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבה הפסק וכו'.
פירוש – ז"א הילוך גדול עלול לגרום היסח הדעת ותלוי על כל בנ"א לפי כוחו לזכור.

סעיף י"ד מחבר – אם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו.
מ"ב ס"ק ל"ו וז"ל ודע דאם בעת הפשיטה לא היה דעתו ללבוש מיד רק אחר איזה זמן וכו' לכו"ע צריך לחזור ולברך.
פירוש – אבל אם השאיל טליתו לאחר עבור עלייה לתורה או לברכת כהנים לא נחשב כהפסק הצריך ברכה חדשה ולמעשה אם השאיל טליתו לאחר בלי להקנות לו לא צריך ברכה כשחוזר ללבושו.
רמ"א שם - וי"א שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו.
בה"ל ד"ה וי"א וז"ל עיין במ"ב במש"כ דאם לא לבשו מיד אז צריך לברך לכ"ע בכל גווני ועיין בספר ארצות החיים בשם תשובת קול אליהו דלפ"ז היוצא מבית המרחץ צריך ברכה שנית על הט"ק דאיכא הפסק גדול וכו' והעולם אין נוהגין ליזהר בזה ואפשר שטעמם דלא שייך בזה היסח הדעת שמוכרח הוא לחזור וללבוש את בגדיו וכו' והנה מדברי הב"ח בסימן זה משמע דמרחץ לא חשיב הפסק לגבי ט"ק ואולי יש לחלק בין אם שהה הרבה אם לא וכו'.
פירוש –למעשה המתנה של עשר דקות לא נחשבת כהפסק אבל הפסק כחצי שעה כן נחשב כהפסק גדול.

פירושי חיים

ענייני הסעיף
שאלה: מי שהשאיל טליתו למי שקיבל עלייה, האם צריך לברך כשהחזירו?
תשובה: אם אינו מקנה לו אין צריך לברך כשחוזר ללבושו ולכן עדיף לנהוג כך תמיד כדי למנוע מספק ברכה. אבל אם כן הקנה לו כן צריך לברך כשהחזירו, ועיין בבה"ל בסעיף ט' ד"ה קודם שיברך.

סעיף ט"ו מחבר – אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחזר ומתעטף צריך לברך והוא שנפלה כולה וכו'.
מ"ב ס"ק ל"ט וז"ל אפילו למה דפסקינן דבהסיר טליתו ע"ד להחזירו אין צריך לברך בזה גרע יותר דהא נפלה בלא דעת ואזדא לה מצוותה ואפילו נשאר עליו ט"ק לא מהני.
פירוש – ולמעשה האידנא שנוהגים ללבוש את הטלית עד עלינו אז לא מברכים עליו כשנפלה וה"ה כשהולך לבית הכיסא באמצע התפילה ודומה לדין תפילין שנשמטו ממקומם בשעת תפילה (עיין סי' כ"ה מ"ה ס"ק מ"ד).
מ"ב ס"ק מ"א וז"ל ומי שלקח טלית להתעטף בו והתחיל לברך עליו וקודם שסיים הברכה לקחוהו ממנו ותפילין לפניו יכול לסיים הברכה אקב"ו להניח תפילין ויוצא בזה.
פירוש – כי מה שכבר אמר "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו" אין יכול לסיים "לומדני חוקיך". ומיירי שהיה דעתו להניח תפילין מיד אחרי לבישת הטלית.

סעיף ט"ז מחבר – הלן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבוקר וכו'.
מ"ב ס"ק מ"ב וז"ל אם פשטו על דעת שלא ללבושו תיכף צריך לברך אח"כ כשלובשו לכו"ע ומ"מ לכתחלה אין נכון לעשות עצה זו וכו' משום ברכה שאין צריכה לדעת הפוטרים.
פירוש – משמע שספק ברכה שאינה צריכה נחשבת ג"כ כברכה שאינה צריכה. וצ"ל שדווקא כאן נחשבת כברכה האינה צריכה במה שכבר לבש הטלית והסירה ללא צורך כדי להתחייב בברכה.
מחבר שם – אף אם לא פשטו וטוב למשמש בו בשעת ברכה.
רמ"א שם – וכן יעשה מי שלובש טליתו קודם שיאיר היום.
מ"ב ס"ק מ"ג וז"ל עיין בט"ז וכו' דבזה צריך מדינא למשמש וכו'.
פירוש – כי מעשה לבישה בלילה לא נחשבת לכלום ולכן מדינא צריך משמוש בבוקר כדי להרגיש עובר לעשייתן שחז"ל חייבו לעשות ברכה באופן כזה כדי להחשיב את הברכה, אבל הדין במחבר מיירי שהיתה מעשה לבישה לפני הלילה רק שהלילה מפסיקה מעשה זו לדעת הרמב"ם, ולכן לא צריך משמוש בבוקר מדינא כיון שהיה כבר מעשה לבישה מאתמול.

ענייני הסעיף
שאלה: האם לבישת טלית תמיד מחייבת ברכה על הציצית?
תשובה: כדי להתחייב לברך צריך הנאה מהבגד או ע"י שהוא תכשיט (או"ח סי' ש"א) או ע"י שנהנה מהבגד גופו כגון להתחמם כשקר לו.

שאלה: אם טליתו נפלה באמצע תפילה האם צריך לברך כשלובשה שוב?
תשובה: ראה סי' כ"ה לגבי נשמטו התפילין ממקומם שמה שלובש בהכרח עוד פעם לא שייך היסח הדעת, וה"ה בטלית שאם לא היה הדרך להסירו בזמן שנפל אז אין לברך כשחזר ללבושו.

סימן ט' - איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית

סעיף א' מחבר – אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתים או של צמר רחלים אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית אלא מדרבנן.
מ"ב ס"ק ג' וז"ל אם הוא יושב בצבור ונפסק א' מציציותיו בחול דאם הוא מדרבנן י"ל כבוד הבריות דוחה דרבנן ואינו מחוייב תיכף לפשוט טליתו.
פירוש – עיין בברכות כ. (רש"י שם ד"ה שב ועל תעשה שאני) שביזיון גדול דוחה אפילו איסור מה"ת בשב ואל תעשה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יוצאים במצווה ציצית כשלובש ט"ק שנעשה מחומר סנטתי?
תשובה: יש להקל (ולא כפסק הגרמ"פ זצ"ל עיין בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ב סימן א').

פירושי חיים

סעיף ד' מחבר – אם הטיל בטלית של שאר מינים קצת ציציות ממינו וקצת מצמר או פשתים יש להסתפק בו.
מ"ב ס"ק י"ד וז"ל ועיין בארצות החיים שכתב דאם עושה שני חוטים ממינו ושני חוטים מצמר שפיר דמי.
פירוש – שאז יש מעלה במה שדומה לתכלת.

סימן י' - דיני כנפות הטלית

סעיף ב' מחבר – יש לה ארבע וחתך א' באלכסון ועשאוהו שניים הרי נעשית בעלת ה' וחייבת.
מ"ב ס"ק ז' וז"ל וצריך שתהיה החתיכה גדולה וניכרת.
פירוש – עיין בבה"ל ד"ה וז"ל וה"ה אם עשה מג' קרנות ד' באופן זה כמו שכתב הד"מ ועיין במרדכי וכו' שכתב לכאורה נראה שצריך שיהיה עכ"פ הפסק בין שתי הקרנות ג' אצבעות עכ"ל, כלומר ג' אצבעות בב' כיוונים שיחתוך מהבגד שיעור של ג' על ג' אצבעות מרובע בין הב' קרנות.
מ"ב שם וז"ל ועיין בפמ"ג שכתב דדוקא אם חתך מקצת מהבגד עד שעי"ז נראה אותו המקום כשני קרנים אבל אם לא חתך כלום רק פגימה בסכין קרע בהקרן עד שנחלק אותו המקום לשנים לא נעשית עי"ז בת ד' עד שיהא רוב פתוח וכדלקמן בס"ז.
פירוש – שנחשב ככנף רק כשיש הפסק חשוב של ג' אצבעות או רוב פתוח כי גם זה הוי שיעור חשוב כי רובו ככולו.

סעיף ג' מחבר – כפל קרנות טליתו וקשרם או תפרם ודומה כאלו קיצען וכו' אעפ"כ לא נפטרה.
פירוש – שקיפלו את הקצוות ותפרו אותם.
מ"ב ס"ק ח' וז"ל "לא נפטרה" - וודאי דסופו להתיר את התפירה.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף ח') שכתב בשם המרדכי שכיון שאין דרך העולם לכפל הקצוות לכן נחשב כאילו אינם תפורים.

סעיף ד' מחבר – טלית של בגד וכנפיה של עור חייבת.
מ"ב ס"ק ט' וז"ל ואפילו אם מקום הבגד כולו עגול ואין שם כנף רק שמחוברין אליו כנפות של עור חייב שבתר עיקר הבגד אזלינן.
פירוש – ז"א העור נעשה טפל לבגד בגלל שהוא משמש את הבגד. ועיין במשמר החיים (עונג יו"ט שאלה ב') שהרוב קובע דינים למיעוט.

סעיף ה' מחבר – היו לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציציות וכו'.
מ"ב ס"ק י"ב וז"ל אפילו אם מתחלה היו לה ד' כנפות עם ציצית ואח"כ נחתך כנף אחד ונעשה עגול אף שאותו הכנף תיקן אח"כ מ"מ אלו הג' ציצית ממילא נתבטלו וכו' וצריך להתירם ולחזור ולקשרם.
פירוש – שכלל הוא שכל פסול שאירע בבגד פוסל ג"כ את הציציות שלו.

ענייני הסעיף
שאלה: אם כנפות הבגד היו עגולות קצת מתחילה האם הבגד עדיין חייב בציצית?
תשובה: אם הדרך הוא לתפור כנפי הבגד עגולה במקצת מתחילה הבגד עדיין חייב בציצית.

סעיף ז' מחבר – ואם חציו סתום וחציו פתוח מטילין אותו לחומרא וכו'.
פירוש – מיירי בחצי מצומצם ממש והספק הוא מהו הדין במחצה על מחצה.

סעיף ח' מחבר – קאפ"ה שהיא פתוחה בענין שיש לה ד' כנפות אם יקבעו בה אשטרינג"ה לעשותה כסתומה כדי לפוטרה מציצית אינו מועיל תקון זה אם לא תהיה קבועה מחצי ארכה ולמטה לכל הפחות וגם שתהיה קבועה למטה מהחגור למען יהיה הרוב הסתום רוב הנראה לעינים דאם לא כן יאסר משום מראית העין.
מ"ב ס"ק כ"ט וז"ל ולכן אין לעשות בט"ק קרסים למטה מחציו דהוי כסתום וכו' שאינו יכול להתירן אלא ע"י מעשה וכו'.
פירוש – למעשה יש להתיר הקרסים (hooks) עם פליירים כדי לפתוח הבגד למטה.
סעיף ט' מחבר – הכנפים צריך שיהיו מרובעות ולא שיהיו עגולות.

פירושי חיים

מ"ב ס"ק ל"א וז"ל דאין עיגול נקרא כנף.
פירוש – אבל כמה שהדרך להיות מעוגל קצת לא גורע.

סעיף י' מחבר – מצנפת פטורה וכו'.
פירוש – ז"א הוא מלבוש ראש של הערבים שנקרא כפיה.

סעיף י"א מחבר – סודר שנותנין על הצואר במלכות א"י וכו' פטורים.
פירוש – עיין בבה"ל שהולכים אחרי עיקר תשמיש הבגד ורק חייב לכו"ע אם עיקר תשמישו הוא לצורך הגוף לשם הנאת הגוף. והנ"מ הוא שש"ץ לא יתפלל עם טלית של הציבור ולהתכוון לא להנות ממנו, אלא ישאל טלית מא' מן המתפללים, או שיתכוון להנות מטלית של הציבור כדי לחייב בברכה לכו"ע.

סעיף י"ב מחבר – מלבושים שבמצרים הנקראים גוחא"ש וכו'.
רמ"א שם – וה"ה מלבשים של גלילות בני אשכנז וספרד הואיל ואין כנפיהם עשוין שיהיו שנים לפניהם ושנים לאחריהם מכוונים זו כנגד זו פטורים.
מ"ב ס"ק ל"ו וז"ל קאלנע"ר וכו' הואיל ואין השני קרנות שמאחוריו מכוונות נגד הכנפות שלפניו וכו'.
פירוש – עיין בשלחן ערוך הרב (סעיף כ:ג) שהכנפות צריכות להיות בקצה הבגד.
מ"ב ס"ק ל"ז וז"ל ונמשך שגגה לאיזה אנשים שמקפלין חלק אחד מהטלית מאוד וכו' ואין זה מן המובחר וכו'.
פירוש – שלובשים אותו כצעיף (scarf).

ענייני הסעיף
שאלה: האם שמיכה (blanket) חייבת בציצית?
תשובה: כיון שאין הדרך ללבוש שמיכה באופן שהכפנות מכוונות שתים לפינו ושתיים לאחריו היא פטורה מציצית.

סימן י"א - דיני חוטי הציצית

סעיף א' מחבר – החוטין צריך שיהיו טוויין לשמן.
רמ"א שם – ויש מחמירין אפילו לנפצן לשמן והמנהג להקל בנפוץ.
פירוש – יש להכין בגד מיוחד שהציציות שבו ניפוצו לשמן, וללבוש אותו יחד עם הבגד המצויץ הרגיל שלובשים בכל יום. מברכים על הבגד המיוחד כדי לפטור את הבגד הרגיל, ולאחר הברכה אפשר להסיר את הבגד המיוחד.
מחבר שם – שיאמר בתחלה הטווי שהוא עושה כל לשם ציצית וכו'.
פירוש – ובדיעבד מהני מחשבה לשמה בלי אמירה (עין בעוה"ש סוף סעיף ה' בשם הרא"ש). ועיין בסי' ל"ב סעיף ח' בבה"ל ד"ה וצריך וכו' לשמה שדן לגבי עיבוד קלף לתפילין האם היום שאין כותבים שאר ספרים על הקלף האם סתם כוונה נחשבת לשמה ע"ש. ולמעשה לגבי ציציות כיון שהיום משתמשים בחוטים מיוחדים (משא"כ בזמנם שהשתמשו בחוטים פשוטים) אז יש להקל בדיעבד שסתם כוונה בעשיית ציציות מועילה להתחשב ככוונה לשמה ולא צריך אמירה מפורשת לשם מצוות ציצית.

סעיף ג' מחבר – אם נתפרקו משזירתן ונעשה ט"ז כשרים וכו'.
בה"ל ד"ה ונעשה י"ו וז"ל אך כדי שלא יעבור על כל תוסיף יאמר בפירוש דלא ניחא ליה בתוספות וכו'.
פירוש – ז"א זה דין לכתחילה כמו כל מקום שצריך לפרש כוונתו.

סעיף ד' מחבר – אורך החוטים אין פחות מד' גודלים וי"א י"ב גודלים וכן נוהגים וכו'.
פירוש – מודדים מסוף הבגד עד סוף הציצית אחרי שקשרו את הגדיל.
מ"ב ס"ק י"ט וז"ל "מד' גודלים" - דשיעור גודל וכו' והן באורך ב' שעורות בריות.
פירוש – לכתחילה נוהגים כשיעור של החוז"א שהוא כאינצ'ס (2.54 סמ') ובדיעבד כשני סמ'.
מ"ב ס"ק כ"א וז"ל ור"י היה נוהג לעשותו ארוך יותר כדי שאם יפסק קצת ג"כ ישאר בו כשיעור.

פירושי חיים

פירוש – אבל אם הם ארוכים מדי יש לנשוך את היתר אבל לא ע"י כלי מתכת (עיין לקמן בסע' י"ב) ויש לחלק את אורך הציציות שני שליש פתיל ושליש גדיל (רמ"א סע' י"ד), ולכתחילה אין לקשור קשר בסוף הפתיל כי אין מוספים על מספר הקשרים.

סעיף ה' מחבר – אין עושין הציציות מהצמר הנאחז בקוצים וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ה וז"ל ואפילו בדיעבד פסול.
פירוש – משמע מכאן שהציציות נעשו כחלק הבגד לכן צריך לעשות אותן מחוטים מאותה איכות של חוטי הבגד.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי שייך האיסור תעשה ולא מן העשוי לגבי ציציות?
תשובה: אומרים כן אם הטיל ציציות בבגד שחסר בו מעשה בעשייתו, אבל לא אומרים כן אם יש חסרון בקניין הבגד כגון אם הטיל ציציות בבגד לפני ששילם עבורו, ורק שילם אחרי שגמר לקשור את הציציות [שהציציות כשרות].

סעיף ו' מחבר- אם עשאם מצמר גזול פסולים וכו'.
מ"ב ס"ק ל' ז"ל ואם נתיאשו ואח"כ מכרן קנה השני את הציצית ואף לענין ברכה וכו' אכן הפמ"ג וכו' מחמיר בזה וגם הט"ז בסי' כ"ה והגר"א שם מחמירין בזה.
פירוש – כי סכ"ס בא לידו ע"י גזילה.

סעיף ח' מחבר – חוטין שאולין הלואה היא דלא הדרי בעינייהו וכדידיה דמי.
מ"ב ס"ק ל"ד וז"ל אבל אם השאיל לו ציצית מתוקנים שלנו וכו' מותר לתלותם בטליתו ולברך עלייהו דבודאי נתנם לו ע"מ להחזיר וכו'.
פירוש – כל זה דווקא אם מבינים הלומדות במתנה ע"מ להחזיר (עיין בערוך לנר סי' תרמ"ט ס"ק ט"ו ועיין לקמן בסי' י"ד בפירוש למ"ב ס"ק י"א).

סעיף ט' מחבר – יעשה נקב באורך הטלית לא למעלה מג' אצבעות (היינו גודלין) וכו' ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד הציפורן וכו'.
פירוש – מידה מקשר גודל עד הציפורן לכתחילה אינה פחותה מארבע וחצי סמ' ובדיעבד לא פחותה משלוש וחצי סמ'.
מ"ב ס"ק ל"ט וז"ל וב"ח כתב דבט"ק יעשה שתי נקבים וכו' וכן נתפשט המנהג במדינת פולין אמנם במדינת הגר ובאשכנז אין נוהגין כן וכו'.
פירוש – כי אם יש ב' נקבים אין הציצית נוטפת על הקרן (מחבר סע' ט"ו), כלומר אינן קושרות על פינות הבגד (ועיין בפירוש בסע' ט"ו מהו פינות הבגד).
מ"ב ס"ק מ"ב וז"ל דלכתחלה יותר טוב למדוד מג' אצבעות באמה זרת.
פירוש – כארבע לארבע וחצי סמ'.

סעיף י"ב מחבר – יחתוך ראשי החוטין הארבעה ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיו ח'.
מ"ב ס"ק ס"א ויש לחתכם בשיניו ולא בסכין.
פירוש – ה"ה כל כלי ברזל אבל שאר מתכות מותרות והוי סגולה להשתמש בשניים ולפי הבית בורך (כלל י"א אות קכא) אין הקפדה בציציות פסולות אבל הכה"ח (סע' י"ז, ל"ט) משמע שתמיד יחתוך בשניים וכן יש לעשות אבל לא בחשבון ביטול תורה.

סעיף י"ד מחבר – אין שיעור לכריכות רק שיהיו כל הכרוך והקשרים רוחב ארבע גודלים והענף שמונה גודלים.
מ"ב ס"ק ס"ח וז"ל "ארבעה גודלים" - עם הקשרים וברע"מ כתב שיהיה בין קשר לקשר כמלא אגודל.
פירוש – ז"א מלא אגודל חוץ מהקשרים (גר"ז, סע' כ"ט) וי"א שכוונת הרע"מ מלא אגודל הוא עם הקשרים.

סעיף ט"ו מחבר – י"א שצריך לדקדק שיתלה הציציות לאורך הטלית דבעינן שתהא נוטפת על הקרן.
פירוש – ר"ל או לאורך או לרוחב. ויש לשים מקצת הציציות של ט"ק בתוך המכנסיים כדי שנשארת נוטפת על הקרן.

פירושי חיים

מ"ב ס"ק ע"ב וז"ל אך עכ"פ יזהר מאוד שלא יהיו הציצית תלויים באלכסון על קרן זווית מפני שהוא מנהג הקראי"ם.
פירוש – שהם סברו שהכנף הוא הפינה של הבגד ממש ולעיכובא אבל חז"ל קיבלו שכנף פירושו כל שלמטה מקשר הגדול [כלומר ממקום שהחוטים קשורים בבגד] ואם אינן נוטפות על הכנפות אינו מעכב בדיעבד.

סימן י"ב - דברים הפוסלים בציצית

סעיף א' מחבר – אם נפסקו כל חוטי הכנף ונשתייר בהם כדי עניבת כל החוטים הפסוקים ביחד כשר וכו'.
מ"ב ס"ק א' וז"ל ואם לא נפסקו כולן די אם נשאר לעשות עניבה על הפסוקים בלבד ולא על כל החוטין.
פירוש – כי אם היה צריך לעשות הקשר דווקא עם כולם אז יוצא שצריך שיעור יותר גדול להכשיר הפסוקה.
מ"ב ס"ק ג' וז"ל אם יש ספק אם השני ראשין הם משני חוטין או מאחד וא"כ יש כאן ס"ס שמא הם משני חוטין ושמא מצטרפין אפ"ה יש להחמיר משום דציצית מצויין הן והארה"ח מקיל בכגון זה ונראה דאם יש באחד מהראשין כדי לענוב חוט אחד בוודאי יש לסמוך עליו.
פירוש – למעשה מקילין כשיש ס"ס.
מחבר שם - ולרבינו תם לא מכשירים אלא בנשתיירו ב' חוטין שלימים דהיינו ארבע ראשים שכל אחד מהראשים ארוך י"ב גודלים אז מכשירים כשנפסקו השני חוטין אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה וכו'.
רמ"א שם - ונוהגים כר"ת.
פירוש – הגר"ז (סעיף ד') כתב שיכול לסמוך על שיטת השו"ע רק בשעת הדחק.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש תיקון לציציות קרועות?
תשובה: מותר מלכתחילה לתקן ציצית קרועה על ידי קשירת חוט, בתנאי שהחוט הקרוע עדיין כשר (לדוגמה, נקרע רק מצד אחד). תיקון זה מועיל במיוחד לציציות ילדים שקורעים ציצית שלהם תמיד, ובכך מצמצם את ההוצאה הכספית.

סעיף ג' מחבר – כדי עניבה לרש"י מן הענף ולר"י אפילו נחתך כל הענף ולא נשאר כדי עניבה אלא מן הגדיל כשר ומנהג העולם כרש"י והיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר"י.
מ"ב ס"ק י"ג וז"ל ומ"מ לא יברך עליו.
פירוש – איך אפשר שלבישת הבגד מותרת אע"פ שהברכה אסורה, וצ"ל שהטלת ציציות בבגד הווי מצוות קיומית ובמקום כבוד הבריות שב ואל תעשה עדיף [ר"ל כגון שאין לו בגד אחר], אבל לגבי הברכה הוי קום ועשה ולכן אסור לברך.
מ"ב שם ופשוט דכשנפסלים הציצית צריך לפשטו וכו'.
פירוש – כי כל רגע שלובשו הוי מבטל מצווה עשה.

סימן י"ג - דיני ציצית בשבת

סעיף א' מחבר – ארבע ציציות מעכבין זה את זה שכל זמן שאין בה כל הארבע אינה מצויצת כהלכתה והיוצא בה לרשות הרבים בשבת חייב חטאת.
פירוש – אם אירע דבר זה יש להפקיר את הציציות ומאז הציציות אינן חשובות ובטלו לבגד וכל זה שלא עלה בדעתו לתקנן, ובע"כ אין לחשוב איך לתקנן. ולא צריך להפקיר לפני ג' כי אמרינן בזה שאנן סהדי שהוא רוצה להפקירן כדי להינצל מהעבירה (תוס' שבת יח: ד"ה דמפקרא, תוס' ב"מ ל: ד"ה אפקרה). ולא נחשב כמבטל עשה כי מה שאסור לתקן ציציות בבגדו בשבת נחשב כאנוס בעשיית המצווה ופטור (מרדכי בהלכות קטנות אות תקמ"ד).

סעיף ב' מחבר – אם היא מצויצת כהלכתה מותר לצאת בה לרשות הרבים וכו'.
פירוש – אבל בזה"ז כמעט אין רה"ר.
רמ"א שם – ואין צריך לבדקו קודם שיצא.
מ"ב ס"ק ז' וז"ל מוכח מזה דבשבת ג"כ צריך לבדוק הציצית וכו' והעולם אין נזהרין בזה וכו'.
פירוש – בזמנינו שהם חזקים מאוד כנ"ל אין צריך לבדוק אא"כ ידע שנתפס במשהו.

ענייני הסימן

פירושי חיים

שאלה: אם אין לו טלית כשרה האם צריך להישאר בבית כדי שלא יהיה בזיון להתפלל בביהכ"נ בלי טלית?
תשובה: אם הוא לא יכול לילך לבית הכנסת נחשב כחסרון בכבוד הבריות וגם אנשים ישאלו למה לא הגיע לביהכ"נ לכן מותר לו ללכת לבית הכנסת כשלובש טלית זו [ועיין לקמן בסע' ג' בפירושים למ"ב ס"ק ט"ו].

סעיף ג' מחבר – אם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו דגדול כבוד הבריות וכו' ודווקא בשבת דאסור לעשות ציציות וכו'.
רמ"א – ואפילו טלית קטן שתחת בגדיו אין צריך לפשוט וה"ה אם נפסק אחד מן הציציות ומתבייש לישב בלא טלית דיכול ללבושו בלא ברכה מכח כבוד הבריות. ודווקא בשבת דאסור לעשות ציצית אבל בחול כהאי גוונא אסור.
מ"ב ס"ק י"ב וז"ל ועיין באחרונים שהסכימו דהכל תלוי ברצון האיש הלובש אם הוא מתבייש יוכל ללבוש בלי ברכה אבל אם אין מתבייש אין כאן ההיתר דכבוד הבריות.
פירוש – ר"ל אע"פ שלדעת המרדכי אין איסור ללבוש בגד זה במה שא"א להטיל בו ציציות בשבת מ"מ לכו"ע מדרבן אסור להכניס את עצמו למקום אונס כל שאין חסרון בכבוד הבריות שסכ"ס הוא מבטל מצווה עשה.
מ"ב ס"ק ט"ו וז"ל "ודווקא בשבת" - אבל בחול שהוא עובר על איסור תורה בכל שעה דקום ועשה בו ציצית ואיסור תורה אפילו רק איסור דשב ואל תעשה כזה שהוא מונע א"ע ממצווה אין נדחה מפני כבוד הבריות אם לא בגנאי גדול.
פירוש – הא שבגנאי גדול שכבוד הבריות דוחה איסור מה"ת בשב ואל תעשה זה דווקא שלא פשע כי כבוד הבריות רק הוי דיחוי ולא הותרא.
מ"ב שם וז"ל ולישב בלי טלית ס"ל לרמ"א דהוא רק בכלל גנאי קטן וכן אם נודע לו בר"ה כשהוא הולך בטלית גדול שנפסק לו אחת מציציותיו צריך ג"כ לפשטו תיכף דבזמנינו פשיטת הט"ג הוא ג"כ רק גנאי קטן.
פירוש – "גנאי קטן" מיירי בחול או בביהכ"נ בשבת, אבל בהוציא לרה"ר בשבת האיסור לא נדחה אפילו ע"י גנאי גדול במה שעובר איסור מה"ת בידיים ע"י מעשה הוצאה (ברכרות כ. ורש"י שם ד"ה שב ואל תעשה שאני).
מ"ב שם וז"ל אמנם אם בכהכ"ג נודע לו אחר שהוא כבר לבוש בהטלית שאחת מציציותיו פסולים הרבה מן האחרונים מקילין דאין צריך לפושטו תיכף דס"ל דכיון שהוא ברבים בבהכ"נ הפשיטה הוא גנאי ביותר וכו' והח"א מחמיר בזה וס"ל דהפשיטת ט"ג הוא רק גנאי קטן וכו' אח"כ מצאתי להפמ"ג וכו' שסובר ג"כ כהחיי אדם ע"כ מהנכון לעשות את העצה שכתב בספר ארה"ח שיפקירנו דאז פטור מלעשות בו ציצית וכו'.
פירוש – ועצה זו מועילה אפילו כשלובשו [ברה"ר] בשבת אם (א) אין דעתו לתקנן, ו(ב) אין הציציות דברים חשובות בפני עצמן כגון בבגד ישן וציציות ישנות והן בטלות לבגד [ואין כאן איסור הוצאה אם נהנה מלבישת הבגד], ולכן יכול להחליט להפקירן ולא לתקנן, ובמוצ"ש יכול להתחרט.
מ"ב ס"ק ט"ז וז"ל "אסור" - עיין במ"א וכו' דבט"ק וכו' דיש לו גנאי גדול לפושטו וכו' אין צריך לפושטו דבגנאי גדול דוחה כבוד הבריות אפי' איסור דאורייתא בשב ואל תעשה אך צריך למהר לילך לביתו וכו' ויפשיטנו אף שהוא עוסק בבהכ"נ בדבר מצווה וכו'.
פירוש – עיין בגר"ז סעיף ד' שמשמע שמיירי שאינו עוסק בדבר מצווה ממש בביהכ"נ אלא רק יושב שם. הרי אם עוסק ממש במצווה וא"א בשניהם אז אמרינן העוסק במצווה פטור מהמצווה.
מ"ב שם וז"ל והרואה בחבירו שנפסקו לו הציצית לא יאמר לו עד שיבא לביתו דהיינו שיקראנו לבוא לביתו ושם יאמר לו שיפשיטנו.
פירוש – כי מה שהוי גנאי גדול להפשיטו לכן יש דיחוי למצווה דציצית ומותר להשאיר הבגד עליו, אבל עדיף שיהיה שוגג בדבר ולכן אין להודיע לו עד שהוא מגיע הביתה כי סכ"ס רק היו דיחוי, ועוד שמקטינן האיסור כמה שאפשר, ומה שמסתמא לא רוצה להפקירו אז אין לו עצה להערים כאילו מפקירו כי הוי הערמה מינכר באיסור מה"ת.

סימן י"ד - דיני ציצית שעשאן אינו יהודי, ונשים וטלית שאולה

סעיף ב' מחבר – הטיל ישראל ציציות בבגד בלא כוונה וכו' לא יברך עליו.
מ"ב ס"ק ח' וז"ל צריך ליזהר לכתחלה קודם התליה בבגד שיוציא בשפתיו בפירוש שתולה כל אלו הציצית לשם ציצית וכו'.
פירוש – בזה"ז כל דבר שצריך לשמה מסתמא הוי לשמה אפי' לא פירש כן בהדיא ומקילים בדיעבד ומהני לעשות תנאי פעם א' לכל חייו שיהיה נחשב תמיד לשמה (ועיין לעיל בסי' י"א סע' א' בפירוש המחבר).

סעיף ג' מחבר – השואל מחבירו טלית שאינה מצויצת פטור מלהטיל בה ציצית כל ל' יום וכו'.

פירושי חיים

פירוש – כי יותר מל' יום הוא זמן חשוב.
מ"ב ס"ק ט' וז"ל "פטור" - והמטיל בה ציצית ומברך לא הפסיד וכמו דין בנשים שיכולות לברך על מ"ע שהזמ"ג אף שפטורות וכו'.
פירוש – כי כמו שנשים פטורות מ"מ יכולות לחייב עצמן מדרבנן ולברך "וציוונו" על סמך שהוי מצווה לכלל ישראל ה"ה שהשואל יכול לחייב את עצמו במצווה ולברך עליו כשמשתמש בו כבעלים על סמך שהבעלים היו חייבים להטיל בו ציצית ולברך.
מחבר שם – שאלה כשהיא מצויצת מברך עליה מיד.
מ"ב ס"ק י"א וז"ל ויש מחמירין וכו' שלא לברך אא"כ נתן לו בפירוש במתנה ע"מ להחזיר אך רוב אחרונים מסכימים לפסק השו"ע וכו'.
פירוש – בזה"ז אין לסמוך שהבעלים מבינים מה זה מתנה ע"מ להחזיר אדרבא אמרינן שהם מסתמא ע"ה לגבי הלכה זו ולא יודעים שצריך לכוון להקנות לשואל, מ"מ בשעת הדחק יכול לסמוך על דעת נתיבות המשפט סי' קצ"ז שאומדנא מועילה בדעת המקנה. וקשיא מה ההבדל בין דין דשאלה לל' יום שכן מברך בלי פקפוק לפי דיני קניינים כי נחשב כמחייב במ"ע כבעלים לבין הדין דהכא שמסתפקים על כוונת הבעלים לגבי קניין בטלית. וצ"ל שהמ"ב ס"ל שבשאלה לל' יום השואל נראה כבעלים ולכן תיקנו בו ברכה כיון שהבעלים היו חייבים מעצם, משא"כ לשאלה לרגע שלא תיקנו ברכה אע"פ שהבעלים היו מברכים כי מחזי קצת כשחוק [להתחשב לו כבעלים] ורק בעין דאורייתא תיקנו, לכן צריך שיתן לו בפירוש במתנה ע"מ להחזיר.
מ"ב שם וז"ל ועיין בבה"ל בשם השערי אפריים.
פירוש – ז"א כיון שמתכוון לשם מצווה ולא כדי להנות מהבגד אז יש להסתפק שמא הוא פטור כי לא נתנו לו לשם מצווה אלא לשם כבוד הציבור, והעצה הנכונה היא שיתכוון להנות מהלבישה כדי לחייב בברכה.
מ"ב שם וז"ל דאחר שיצא בו צריך לחזור ולתנו לבעליו במתנה כדי שיהיה של בעלים וכו'.
פירוש – קשיא מס"ק י"א שמשמע שם שאמרינן שסתם דעתו להקנות לו בחזרה אע"פ שלא פירש כן וכאן משמע שצריך לפרש, וצ"ל שהמ"ב נותן כאן עצה איך להתנהג לכתחילה.

סעיף ד' מחבר - מותר ליטול טלית חבירו ולברך עליה ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת.
רמ"א שם - והוא הדין בתפלין (נימוקי יוסף פרק הספינה). אבל אסור ללמוד מספרים של חבירו בלא דעתו דחיישינן שמא יקרע אותם בלמודו (נימוקי יוסף הלכות קטנות).
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל "בלא דעתו" - אפילו באקראי בעלמא דחיישינן שמא יקרא בהן הרבה עד שיתקרעו מרוב המשמוש. והעולם נוהגין כשמוצאין סידור תפלה או מחזור בבהכ"נ שלוקחין אותו כדי להתפלל בו וא"י היתר לזה דמ"ש סידור מספרים [פמ"ג].
פירוש – העוה"ש (סע' י"ג) מקיל בזה ע"ש. ועוד מה שהיום הספרים שכיחים שוב אין הקפדה.

סעיף ה' מחבר - טלית של שותפין חייבת בציצית דכתיב על כנפי בגדיהם.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל וטלית של שותפות נכרי וישראל או איש ואשה חייבת בציצית ולא יברך עליה. ארה"ח דלא כדמשק אליעזר עי"ש.
פירוש – הרי אם יש שיעור טלית על החצי השייך לישראל ולמה אינו יכול לברך? ואלי חז"ל לא תקנו ברכה בזו כיון שנראה מוזר [היינו חוכא ואיטלולא] אם יברך על טלית שיש לו שותפות עם גוי או אשה וצ"ע.

ענייני הסעיף
שאלה: באיזה קנין פועל בטלית של קהל [שמאפשר לברך עליו]?
תשובה: עיין בערוך לנר (סי' תרנ"ח), שקניין בדבר של ציבור פועל או (א) ע"י קניין ע"י ברירת זמן כמו "אחריך לפלוני", או (ב) הוי מעיקרא קניין ע"מ להחזיר, והנ"מ הוא שלקניין ע"מ להחזיר צריך גם קניין כשמחזיר את הבגד.

סימן ט"ו - אם להתיר ציצית מבגד לבגד, ודין נקרע הטלית

סעיף ב' מחבר – אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציציות ולתופרו בבגד אחר וכו'.
מ"ב ס"ק ה' וז"ל עיין במ"א סק"ג ומוכח מדבריו דדוקא כנף שאין בו שיעור להתעטף ואף דאסרו בגמרא אפילו אם הוא מחזיק אמה על אמה ג"ז עדיין אין בו שיעור עיטוף לדידיה וכו'.

פירושי חיים

פירוש – לדידיה כלומר שאין שיעור להתעטף לאדם זה.
מ"ב ס"ק ה' וז"ל אבל אם היה בהחתיכה שיעור שיהיה בו כדי להתעטף מותר לצרף אותו לבגד אחר אפילו עם ציציותיו וכו'.
פירוש – החפץ חיים כתב המשנה ברורה לפי כללי הלשון בשו"ע, לכן המילה "אבל" הוא לשון של פסק הלכה [עיין בקונטרס בית ישראל בסוף ספר חכ"א בקיצור כללי הפוסקים אות כ"ט].
מ"ב שם וז"ל אבל הט"ז בסק"ג פליג ע"ז ואוסר וכן משמע בלבוש ודה"ח.
פירוש – שצריך לקיים "כנפי בגדיהם" (במדבר טו:לח) ז"א רק יכול להחזיר כנף של בגד זו עצמו.

סעיף ד' מחבר - נקרע הטלית תוך שלשה אצבעות סמוך לשפת הכנף אינו רשאי לתופרו ופירש רש"י דחיישינן שישתייר מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו שבעה חוטין לשם ציצית ולטעם זה אפילו נקרע כל שהוא לא יתפור. ולפי זה טלית של צמר שנקרעת תוך שלשה מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור בחוטי צמר ורב עמרם פירש דטעמא משום דנקרע תוך שלשה לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואף על גב דתפרה כמאן דפסק חשוב ואי עבד ביה ציצית לא פטרה לטלית וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל "משום דנקרע וכו'" - ה"ה אם לכתחילה בעת עשיית הבגד תפר חתיכת בגד פחות משלש לשפת הבגד הן באורך הן ברוחב והטיל בה ציצית בחתיכה זו פסולה לדידיה דהוי כמאן דפסיק וכו'.
פירוש – עיין בלבושי שרד על המ"א ס"ק ז' שמסביר שדעה זו ס"ל שסופו להתיר הטלאי אז נחשב כאילו עדיין כמאן דפסיק דמי, ודומה לסי' י' סע' ג' בכפל שפת הטלית שסופו להתירו אז יכול להטיל בו ציציות עכשיו משום כשיפשוט הכפלה הקשר יהיה למעלה מקשר הגודל.
מ"ב שם וז"ל אף שתפרו להבגד ואם יטיל ציצית למעלה מאותה חתיכה התפורה יהיו הציצית רחוקים מקצה הבגד יותר מג' אצבעות ופסול ע"כ יראה אז לתפור תחת הכנף חתיכת בגד של שלש על שלש ועיין לקמיה בס"ק ט"ז.
פירוש – צ"ע במ"ב כי זה רק לפי קושיות הט"ז (ס"ק ד') על המאד"א זה והרי המ"א (ס"ק ז') כתב שלפי פירוש הב"י ברא"ש בשם רב עמרם אם יטיל ציציות למעלה מחתיכה זו כשר במה שהוי כפסיק דמי (עיין בלבושי שרד על מ"א אות ז'), ומשמע במ"ב שלא ס"ל כהמ"א וצ"ע למה לא. ורבינו זצ"ל הסביר שהמ"ב ס"ל שלא יכול לעשות בגד מדבר שאינו בגד וזה סברת הט"ז והמ"ב, שסברת הלבושי שרד הנ"ל קשה להבין, שלמה לא ישאיר שם בגד אחרי שתפר אותם ביחד?

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להטיל ציציות בלילה לשיטת הרמב"ם שבגד של ארבע כנפות פטור מציצית בלילה?
תשובה: זה מותר, עיין בפמ"ג (משפ"ז סי י"ח ס"ק א') שכתב שאם נפסק ציצית מכסות המיוחד ליום ועשה בו ציצית בלילה שיראה דכשר ולא הוה תעשה ולא מן העשוי אף שכסות של יום בלילה פטור מציצית לדעת הרמב"ם דוגמה לדבר אין מחוסר זמן לבו ביום וזמן ממילא קאתי ע"ש. ועוד החיוב ללבוש בגד המחויב בציצית ביום הוא תנאי נוסף לחיוב להטיל ציציות בבגד זה.

סימן ט"ז - שיעור טלית

סעיף א' מחבר – שיעור טלית שחייב בציצית שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק וכו'.
מ"ב ס"ק א' וז"ל בשו"ת הרמ"א וכו' מפלפל היאך יוצאין בד' כנפות הקטנים מזה וכו' ומ"מ אם אפשר לאדם שיעשה גדול שהוא כשיעור מה טוב ומה נעים עכ"ל הרמ"א.
פירוש – היו יוצאים בזה כי נעשה להם בזה שיעור בגד, כלומר כל זמן שהיו עניים ורק היו יכולים להשיג שיעור קטן אז נעשה להם בזה שיעור בגד.
מ"ב שם וז"ל ויעשה הכתפים של הטלית קטן רחבים כד' שיהיו ניכרים ויהיה עליהם תורת בגד.
פירוש – לכתחלה כל כתף צריך להייות יותר רחב מרוחב נקב בית הצוואר כסברת החזו"א (סי' ב' ס"ק ט').
מ"ב ס"ק ד' וז"ל ומה שנוהגין האשכנזים שלוקחין חתיכת בגד קטן אחד מלפניו ואחד מלאחריו ותופרין בהם רצועות ועושין בהם ציצית אין יוצאין בזה כלל חובת ציצית וכו'.
פירוש – ושונה ממש"כ בשו"ת הרמ"א שמובא במ"ב ס"ק א' לעיל ששם מיירי בבגד גדול יחסי רק שלא היה שיעור ראשו ורובו מ"מ היה מספיק גדול שהגוף נהנה ממנו משא"כ כאן לגבי מה שנהגו האשכנזים כי כאן לא היו להם הנאה מהבגד כלל.
מ"ב שם וז"ל כתב האר"י טלית קטן יותר טוב שלא יהיה בו בתי זרועות.

פירושי חיים

פירוש – אבל בטלית גדולה אין קפידא.
מ"ב שם וז"ל אם לבש הטלית ונתקפל קצת כדרך לובשי בגדים ואחר שנתקפל אין בו כשיעור כדי לכסות ראשו ורובו כתב בתשובת בית יעקב סימן ק"ו דכיון שעומד להתפשט כפשוט דמי ואף שלא נתפשט עדיין והרי יש בו כשיעור וכו'.
פירוש – הרי בסי' י"א במ"ב ס"ק מ"א לגבי קשירת חוטין לכנף וע"י הקשירה נתקפל הכנף עד שהוא פחות מג' אצבעות שהדין הוא שהבגד עדיין כשר כיון שיש עכ"פ השיעור בתוך קיפול הכנף, אז למה המ"ב כאן לגבי קיפול גוף הטלית צריך לומדות חדשה שיהיה השיעור אחרי שיתפשט? וצ"ל בקיפול גוף הטלית מיירי בקיפול גדול עכ"כ שנתבטל הנאה מהבגד ולכן אין נ"מ כמה יש מהבגד בתוך בקיפול, משא"כ לגבי הכנף כי הכשרות שלו רק תלוי על כמה הרחיקו הקשר של ציצית מסוף הכנף ואין נ"מ כמה מהכנף התקפל בגלל הקשר.

ענייני הסעיף
שאלה: כמה השיעור בט"ק לילדים לשם חיניך?
תשובה: עד גיל ט' מספיק שילבש כשיעור ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק, אבל כשמגיע לגיל ט' צריך לחנכו בשיעור הנקבע לפי מידתו כמו ישראל גדול, מ"מ יכולים להקל בו כשיעורי הרח"נ.

סימן י"ז - מי הם החייבים בציצית

סעיף א' מחבר – אע"ג דכתיב וראיתם אותו סומא חייב בציצית מפני שנתרבה מאשר תכסה בה וכו'.
פירוש – שהחיוב להטיל בו ציצית נובע מהשתמשות בבגד [ככסות] ולא על היכולת לראות אותו.
מ"ב ס"ק א' וז"ל אך שיבדוק אותן מתחלה במשמוש ידיו או יבקש לאחר לבדקם.
פירוש – ובזה"ז אין חיוב לבדוק כי לא שכיח כלל שיקרע אא"כ שנתפס על משהו וכנ"ל.
מחבר – וקרא דוראיתם אותו איצטרך למעט כסות לילה.
מ"ב שם וז"ל משום דכסות סומא ישנו עכ"פ בראיה אצל אחרים אבל כסות לילה אינו בראיה אצל אחרים.
פירוש – כלומר אם אין לסומא תכלת אחרים היו מודיעים לו, ממילא יש גם לו ידיעה בעצמו שיש לו תכלת.

סעיף ב' מחבר – נשים ועבדים פטורים מפני שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא.
רמ"א שם – ומ"מ אם רוצים לעטפו ולברך עליו הרשות בידו כמו בשאר מעשהז"ג אך מחזי כיוהרא ולכן אין להן ללבוש ציצית הואיל ואינו חובת גברא וכו'.
מ"ב ס"ק ה' וז"ל משא"כ לולב דגבי איש הוא חובת גברא שהוא חובת הגוף.
פירוש – ר"ל בשאר מעשהז"ג שהן חובת גברא אם הנשים היו מקיימות אותן לא נראה כיוהרא אלא כעושה רצון השם דומה לגברא, משא"כ במצווה שאינו חובה אפילו לגברא אם אשה תתקיימנה היא נראית כיוהרא.

סעיף ג' מחבר – קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו.
מ"ב ס"ק י' וז"ל ומ"ש מדרשות מהרי"ל וכו' שנוהגין שגם גדולים אין מתעטפים בציצית עד שנושאין להם נשים וכו'.
פירוש – מיירי בזמניהם שלא היו להם ט"ק רק ט"ג.

סימן י"ח - זמן ציצית

סעיף א' מחבר – לילה לאו זמן ציצית הוא וכו' להרמב"ם כל מה שלובש בלילה פטור וכו' ומה שלובש ביום חייב וכו' ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור וכו' וכסות המיוחד ליום ולילה חייב אפילו לובשו בלילה.
רמ"א – וספק ברכות להקל ע"כ אין לברך עליו אלא כשלובש ביום והוא מיוחד ג"כ ליום וכו'.
מ"ב ס"ק ב' וז"ל "להקל" - היינו דוקא לענין ברכה אבל אסור ללבוש כסות של לילה ביום בלא ציצית וכן כסות של יום בלילה משום ספק וכו'.
פירוש – ואסור להכניס עצמו לספק חיוב ברכה שנחשב כמצווה הבאה בעבירה ושב ואל תעשה עדיף, לכן אין ללבוש בלילה בגד עם ציצית כמו ט"ק שהוא ג"כ כסות יום כי ע"י כן מתחייב לברך לדעת הרא"ש אבל פטור מלברך לדעת הרמב"ם. ואם עשה כן אסור להחליפו עד הבקר ואז יברך (ועיין לקמן בתשובה ותשובה).

רמ"א שם - ואחר תפלת ערבית אע"פ שעדיין יום הוא אין לברך עליו.

פירושי חיים

מ"ב ס"ק ד' וז"ל ובתענית צבור כשלובשין טלית במנחה יסיר את הטלית כשיגיע לברכו וכו' אם יהיה עליו יראה כאילו סובר דלילה זמן ציצית הוא וכו'.
פירוש – משמע מסתימת לשון המ"ב שאין לברך כשהגיע כבר לבין השמשות. ולכאורה במה שהאיסור לברך תלוי בספק ברכות להקל ה"ה אפילו כשיש ס"ס, ואפילו כשיש ג' ספקות אינו ברור שיכול לברך.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי זמן ציצית ותפילין (זמן "משיכיר")?
תשובה: מנהג ירושלים הוא 52 דקות לפני הנץ ויכול להקל עד 60 דקות לפני הנץ.

שאלה: איך לנהוג למי שרוצה ללבוש ט"ק בלילה שהוא גם כסות יום?
תשובה:
א. אם מתכוון להפשיט את הט"ק בלילה:
אם מתכוון לקיים ספק מצווה (ספק שמא ההלכה כהרא"ש) ואם לא יעשנה יחשב לו כהפסד אז אין זה דבר שיש לו מתירים, ורק בדשיל"מ אמרינן אין נכנסים לספק ברכה, ולכן יהיה מותר אפילו שאינו יכול לברך, אבל לפי הכרעת הט"ז בסי תקפ"א (ס"ק ב') לגבי ש"ץ הלובש טלית להתפלל סליחות בלילה הרי זה אסור אם לא יכול לברך אח"כ (ולא כהלבוש ע"ש), וגם הפמ"ג מחמיר בדבר.
ב. אם ימשיך ללבושו הט"ק עד הבקר בלי הפסק:
מותר ללבושו עכשיו בלילה אפילו לכתחילה על סמך שיברך עליו מחר.

שאלה: האם יכול לברך כשלובש ט"ק אחרי שמקבל שבת מבעוד יום?
תשובה: אין לברך.

סימן י"ט - זמן ברכת ציצית

סעיף א' מחבר – ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא שכל זמן שאינו לובש הטלית פטור מציצית וכו'.
מ"ב ס"ק ד' וז"ל וה"ה במזוזה דקי"ל חובת הדר היא אין לברך על המזוזה רק כשהוא נכנס לדור בהבית תיכף ומיד דאז הוא ממש דומיא דעטיפה או כשכבר דר בה וכו'.
פירוש – שצריך לקבוע את המזוזה בשעה שנכנס לדור בבית, מ"מ אם קבעו את המזוזות מקודם לא הוי פסול, רק שאין יכול לברך כשבא לגור כי הברכה היא על קביעת המזוזה.

סימן כ' - דיני לקיחת ומכירת טלית

סעיף א' מחבר – הלוקח טלית מצויצת מישראל או מתגר א"י כשר דכיון דתגר הוא חזקה שלקחה מישראל דלא מרע נפשיה וכו'.
מ"ב ס"ק ב' וז"ל אפילו אינו מוחזק לקנות טליתות רק מוחזק לקנות שאר סחורות אפ"ה נאמן דאם ימצא בדאי בדבר אחד שוב לא יאמינוהו בד"א.
פירוש – בזה"ז [אין סומכים על חזקות ו]צריך הכשר.

סימן כ"א - כדת מה לעשות בציצית שנפסקו, ובטליתות ישנים

סעיף א' מחבר – חוטי ציצית שנפסקו יכול לזרקו לאשפה וכו' אבל כל זמן שהם קבועים בטלית אסור להשתמש בהם.
מ"ב ס"ק ה' וז"ל ובציצית לא מהני תנאי באומר איני בודל מהן כמו בתרל"ח ס"ב משום דביזוי מצוה הוא דציצית ע"כ בהכרח לשם מצוה עושה דמברך עליהן להתעטף.
פירוש – בזה"ז אנו לא נוהגים לעשות שום תנאי כזה.
מ"ב ס"ק ז' וז"ל "לזורקן" - ר"ל בידיים אסור לזורקן לאשפה אך אם מתוך שלא גנזן נזרקו ממילא אין לחוש לזה.
פירוש – ז"א יכול לשים החוטים בשקית פלסטיק ע"י הפח אע"פ שיודע שמי שאוסיף את הזבל יכניסם לשם.

סעיף ב' מחבר – טליתות של מצווה שבלו אדם בודל עצמו מהם וכו' ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה וכו'.

פירושי חיים

מ"ב ס"ק י"ב וז"ל וכן הסכים הפמ"ג וכתב דטלית של תפלה המיוחד לכך חמיר הטלית כמו הציצית אבל ט"ק פשיטא דשרי לכל תשמיש שאינו מגונה וכו' ורשאי לשכב בו בלילה וכו'.
פירוש – משמע שבטלית המיוחדת לתפילה אסור לשכב בו, אבל אם עושה כן כדי למנוע מספק היסח הדעת (כיון שהולך לישון) תו לא נחשב כמעשה מגונה במיוחד שהיום ישנים בפיג'מה, ועיין במ"ב סי ח' ס"ק מ"ג שכן ממליץ לעשות בט"ק, ועצה זו לישכב בט"ג עדיפה מהעצה שהב"ל מביא בסי' ח' סעי י"ד לכוון בזה כשמברך עליו כי יש חולקים. [ורבינו זצ"ל נתן לנו עצה זו למעשה למי שהיה רוצה לנוח במיטה בזמן הפסק הקצר שהיה בין תפילת מוסף לתפילת מנחה בישיבת תורה אור ביוה"כ].

סעיף ג' מחבר – מותר ליכנס בציצית לבית הכסא.
מ"ב ס"ק י"ד וז"ל אבל אלו טליתות של מצווה שמיוחדין רק להתפלל בהן אין נכון שיכנס בהן לביהכ"ס אך להשתין בהן.
פירוש – למעשה מותר כשמשתין במתקן שתן וה"ה אפילו שמשתין אצל האסלה מ"מ יש ליזהר ממ"ע לפני ע"ה כי לא יבין, והרי העוה"ש (סעיף ו') מחמיר שכתב שיש להוציא את הטלית כדי להשתין, ואולי מירי בביהכ"ס שלהם בשדה משא"כ שלנו.
רמ"א שם – וכ"ש לשכב בהן דשרי ויש שכתבו שנהגו שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית וכו'.
פירוש – הלשון של "יש שכתבו שנהגו" אין זה לשון של חיוב ועוד לא היו להם פיג'מה והיו ישנים ערומים והיום שישנים בפיג'מה אולי גם לדעה זו יהיה מותר.

סימן כ"ב - דין שהחיינו על עשיית ציצית

סעיף א' מחבר - קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו וכו'.
רמ"א שם - ואם לא בירך בשעת עשייה מברך בשעת עטוף ראשון (מיימוני, נימוקי יוסף).

ענייני הסימן
שאלה: האם מברכים שהחיינו על ט"ק של צמר?
תשובה: העולם נוהגים לברך שהחיינו [ולא כדעת הרמ"פ זצ"ל, עיין באגרות משה או"ח ח"ב סי' פ'], ודווקא בזמן הלבישה ולא בזמן עשיית הציצית. והסדר של הברכות הוא שקודם ברכה להתעטף, העטיפה, ברכת מלביש ערומים, ואז ברכת שהחיינו.

סימן כ"ג - דיני ציצית בבית הקברות

סעיף א' מחבר – מותר ליכנס בבית הקברות והוא לובש ציצית והוא שלא יהא נגרר על הקברות אבל אם הוא נגרר על הקברות אסור משום לועג לרש וכו'.
פירוש – במדרש תנחומא פרשת וזאת הברכה נאמר שצדיקים מחויבים במצוות אפילו לאחר מותם. בגליון הש"ס כתובות קג. מובא שרבי פטר את הציבור מחיוב קידוש שבת לאחר פטירתו. לכן הביטוי "לועג לרש" מתפרש כעל מי שלא זכה למדרגת הצדיקים, שאינם מחויבים במצוות אחרי פטירתם.
מ"ב ס"ק א' וז"ל שנראה כמחרף וכו'.
פירוש – כי הוי כמכיר בו בפירוש שאינו יכול לקיים את המצוות.

סעיף ב' מחבר – יש נוהגים לקשור שני ציציות שבשני כנפים זה עם זה וכו' ולא הועילו כלום בתקנתן.
פירוש – ה"מ שאם יעשה מעשה כלשהי יבטל הביזיון, קמ"ל שלא מועיל.
סעיף ג' מ"ב ס"ק ד' וז"ל אבל בקבר אשה וכו' ליכא משום לועג לרש.
פירוש – היום מחמירים שמא היתה גלגול של איש.
מחבר שם – במקום שנוהגים להסיר ציצית מטלית המת בבית אם הכתפים לובשים ציצית איכא למיחש בהו משום לועג לרש.
מ"ב ס"ק ח' וז"ל היינו אם הציצית מגולין וכו'.
פירוש – היום מחמירים ג"כ לכסות את הבגד המיוחד לציצית.

פירושי חיים

סימן כ"ד - הנהגת לבישת הציצית, ושכרה ועונשה

סעיף א' מחבר – וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית קטן כל היום כדי שיזכור המצווה בכל רגע וכו'.
פירוש – אין כוונתו לומר שחייב להסתכל בהן כל רגע אלא כשרואים אותם כן יזכיר כל המצוות בזמנם.

סעיף ב' מחבר מצווה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת ק"ש רמז לדבר והיו הדברים האלה וגו' על לבבך וכו'.
מ"ב ס"ק ד' וז"ל כתוב בכתבי האר"י ז"ל שאוחזים בין לקמיצה לזרת וכו'.
פירוש – ומספיק שתסתובב ציצית אחת מסביב הקמיצה.
מ"ב ס"ק ה' וז"ל ומצוה זו מציל האדם מן החטא דכתיב ולא תתורו וגו' למען תזכרו וגו' והייתם קדושים ואף דכל שאר המצות אין בהם זאת הסגולה להצילו מיצה"ר ציצית עדיף.
פירוש – כשנזכר לתכלת אז נזכר מכיסא הכבוד וממידת הדין וזה הסגולה של ציצית ששומר את עצמו מעבירה ע"י פחד מכיסא הכבוד וממידת הדין.

סעיף ד' מחבר – יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו וליתן אותם על העיניים וכו'.
פירוש – ולכתחילה יש לשים על העניים ממש.
מ"ב ס"ק ז' וז"ל הסומא יש לו לאחוז הציצית בידו בשעת ק"ש ועפ"י שנאמר וראיתם אותו כיון שישנו בראיה אצל אחרים.
פירוש – שמה שיודע שנראה לאחרים אז גם לו יש פחד ממנו, למשל אם ידוע שיש חשמל חי או דבר חם סמוך לו הוא וודאי היה נזהר ביותר.

סעיף ה' מחבר – כשמסתכל בציצית מסתכל בשני ציציות שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז להויות וגם יש בהם ט"ז חוטים ועשרה קשרים עולה כ"ו כשם הוי"ה.
מ"ב ס"ק ח' וז"ל פי' לספירות שהם קשורים ואחודים זה בה וכו'.
פירוש – וצריך כוונה לזה ולא מספיק רק להסתכל בהן.

סעיף ו' מחבר – ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וגו' הזהיר למצוות ציצית וכו'.
מ"ב ס"ק ט' וז"ל מצווה לעשות טלית נאה וציצית נאה וכו'.
פירוש – אבל לא צריך בית נאה למצוות מזוזה כי אין הבית חלק מן המצווה.
מ"ב שם וז"ל אסור לרקום פסוקים של תורה בטלית וכו'.
פירוש – אבל מותר לרקום את הברכה בלי השם.

סימן כ"ה - דיני תפילין בפרטות

סעיף א' מחבר – אחר שלבש טלית מצויץ יניח תפילין וכו'.
מ"ב ס"ק ב' וז"ל אין מחוייב לחזור על הפתחים כדי לקנותן וכו'.
פירוש – עיין בה"ל סי' תרנ"ו ד"ה אפילו מצווה עוברת ששם הקשה למה אינו באמת מחויב לחזור על הפתחים להשיג מעות עבור תפילין וכתב וז"ל ואפילו את"ל דאין הדין שיצטרך לחזור על הפתחים להשיג מעות לקנות תפילין אבל עכ"פ מחוייב לחזור ולבקש מישראל שישאול לו תפילין לקיים המ"ע עכ"ל.
מ"ב והערה שם – אבל מי שידו משגת אך סומך על מה ששואל מאחרים אחר שיצאו וכו' גם מצוי שעי"ז אינו מקיים מצוות תפילין כדין וגם מברך לבטלה ועובר על לא תשא כי לפעמים הקשר קטן או גדול לפי מדת ראשו והוא מתעצל לתקנו או שחבירו מקפיד על זה וכו'.
פירוש – זה המ"ב לשיטתו בסי' שי"ז שאע"פ שלפעמים מתירים את הקשר, עדיין נחשב כקשר של קיימא כי הוא קשר שעשוי לתמידות ולא היה ניתר מעצמו, ומכאן יש ראיה שמותר לשואל להתיר את הקשר קצת כי עדיין נשאר בקשר דינו של קשר של קיימא, מ"מ אין ראיה שמותר להתיר את הקשר לגמרי.
מחבר שם – והמניחין כיס התפלין והטלית לתוך כיס אחת צריכין ליזהר שלא יניחו כיס התפלין למעלה כדי שלא יפגע בהם תחלה ויצטרך להניחם קודם הטלית כדי שלא יעבור על המצוה וכו'.

פירושי חיים

פירוש – משמע שאין כאן בזיון לתפילין כשהוא מניח את הטלית עליהן, שכן הדבר נעשה כדי שלא לעבור על המצוות, ואף על פי שיכול היה להחזיק את התפילין ביד שמאל בזמן שהוא מוציא את הטלית מתחתיהן.

ענייני הסעיף
שאלה: האם שייך איסור אין מעבירין על המצווה כשנמצאת מצווה א' קרובה לו יותר מהשני?
תשובה: כן עוברים בזה כשהם לפניו או לפחות בתוך שטח קטן [ועובר על הקרבה]. אבל ייתכן שגם עובר כשהן רחוקות זו מזו אם אין סיבה טובה לכך שהן רחוקות זמ"ז במקום להיות לפניו.

סעיף ג' מחבר – הרא"ש היה מסדר הברכות עד עוטר ישראל בתפארה וכו'.
פירוש – למעשה עדיף לסדר כל ברכות תיכף אחרי שנוטל ידיו אא"כ יצטרך לעשות צרכיו לפני התפילה אז עדיף לסדר כל הברכות בשעת תפילה.

סעיף ד' מחבר – צריך שיהיו תפילין עליו בשעת ק"ש ותפלה.
מ"ב ס"ק י"ד וז"ל ר"ל לכל הפחות בשעת ק"ש ותפלה.
פירוש – ההסבר הוא שמי שמקיים מצוות כמו מצוות תפילין נמצא במדרגה של מאמין בה', משום שהוא מקיים את ציוויו. אך מי שמתפלל נמצא במדרגה גבוהה יותר – מדרגת הבוטח בה'. למדרגה זו אפשר להגיע רק לאחר שהאדם כבר הגיע למדרגת מאמין, והוא מוכיח זאת בכך שהוא מניח תפילין בזמן התפילה.

סעיף ה' מחבר – יכוין בהנחתם שצוונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות אלו וכו'.
מ"ב ס"ק ט"ו וז"ל וכתב הפמ"ג דמ"מ בדיעבד אפילו אם לא כיון רק לשם מצווה בלבד יצא.
פירוש – כי המעשה הנחה הופך את הפעולה למעשה מצווה ולכן אינו נחשב כלובש תכשיט בעלמא ומה שהוא ע"ה ולא מבין טעם המצווה לא מעכב.
מחבר שם – וישתעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח וכו'.
פירוש – כי בני אדם רגיל לבטל את הנשמה לגוף, אך על ידי מצוות תפילין הוא מבטל את הגוף לנשמה.
מחבר שם – ויניח של יד תחלה ויברך להניח תפילין וכו'.
מ"ב ס"ק י"ח וז"ל ר"ל קודם ההידוק וכו'.
פירוש – ולא צריך לשים ידו עליו בשעת הברכה.
מ"ב ס"ק י"ט וז"ל הלמ"ד בדגש.
פירוש – עיין בגר"ז (סעיף ט"ו) שכתב שהדגש בלמ"ד כדי להורות על חסרון של עוד למ"ד לפי שלשון "תפילין" הוא לשון **פלילה** [עדות] והוכחה כלומר שהתפילין עדות והוכחה שהשכינה שורה עלינו ע"ש.
מחבר שם - ואחר כך יניח של ראש ולא יברך כי אם ברכה אחת לשתיהם.
רמ"א שם - ויש אומרים לברך על של ראש על מצות תפילין אפילו לא הפסיק בינתיים (הרא"ש הלכות תפילין) (וכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין שתי ברכות וטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד) (מהר"י בן חביב אגור סימן ל"ח).
מ"ב ס"ק כ"א וז"ל סבירא לן להלכה כדעת ר"ת רק לרווחא דמילתא להוציא עצמינו מיד כל פקפוק נוהגין לומר בשכמל"ו.
פירוש – ז"א כיון שהחולקים הם דעה חשובה (רש"י הרי"ף והרמב"ם) אז אמרינן בשכמל"ו.
בה"ל ד"ה וטוב וז"ל עיין בביאור הגר"א שפסק כהמחבר וכו'.
פירוש – רבינו ז"ל היה נוהג לומר הברכה השנית בלשון בריך רחמנא כדי לצאת מכל הספקות אבל אמר לנו לנהוג כפסק הרמ"א.
בה"ל שם – ובחידושי רע"א כ' עצה שיכוין בעת ברכת להניח אם הלכה כשיטת רש"י אני מכוין שלא לצאת בברכת להניח על השל ראש והוי זה כסח ויוכל לברך על של ראש [ואין זה בכלל גורם ברכה שאינה צריכה דהא מוכרח לעשות כן מפני ספיקא דדינא ועוד טעמים אחרים כמו שכתב בארה"ח] וכבר קדמו העולת תמיד וכפי מה שביאר הפמ"ג את דבריו ובארה"ח משמע ג"כ שמסכים לעצה זו אך בפמ"ג ראיתי שמסיים ע"ז ואין לנהוג כן ואולי טעמו כדי שלא ירגיל האדם את עצמו לפקפק אחר מנהגן של ישראל שנתייסד ע"פ שיטות הרבה מהראשונים.
פירוש – ר"ל אין עושים ספקות על הלכה פסוקה.

פירושי חיים

סעיף ו' מחבר – אם פגע בשל ראש תחלה צריך להעביר על אותה המצווה וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ב וז"ל אבל אם הניח ש"ר תחלה וכו' אין להסיר הש"ר דמאי דהוה הוה וימהר להניח ש"י וכו'.
פירוש – שאין מבטלים מצוות אבל לפעמים מחכים לעשות מצווה כדי לעשותו בהידור טפי.
מ"ב ס"ק כ"ג וז"ל כיון שכתיב בקרא מפורש דיד קודם דמתחלה וקשרתם והדר ולטוטפות לפיכך אין משגיחין על העברת המצווה משא"כ לעיל וכו' גבי ציצית ותפלין.
פירוש – עיין בסי' כ"ו סע' א' שאם יש שום אונס ורק יכול להניח אחת מניח מה שיכול ועיין שם במ"א ס"ק א' שה"ה באונס קצת וכגון שיניח השני אח"כ וע"ז האמרי בינה (או"ח ח"א סי' ט') שאל איך מותר להשאיר הש"ר לבד בראשו אם הזיד להניח הש"ר קודם הש"י שהוי מצווה הבאה בעבירה לכו"ע כי בשעת עשיית המצווה עבר על העבירה כלומר מצוות עשה מה"ת להניח את הש"י קודם ולמה לא היה צריך להוציאו מהראש ולהניח הש"י ורק אז לחזור ולהניח הש"ר? ורבינו זצ"ל תירץ שסכ"ס האיסור הוא דבר נפרד מהמצווה שקיים ע"י הנחת תפילין ש"ר [לכן לא נקרא מצווה הבאה בעבירה לדעת המ"א] משא"כ למשל בלולב הגזול שהאיסור בגופו הדבר שרוצה לעשות בו מצווה, ועוד שכל החסרון הוא בביצוע המצווה כשלמותה, מ"מ פעולתו אינה גורעת מהמצווה שכן קיים עכשיו שהיא הנחת הש"ר.

סעיף ח' מחבר- צריך לברך על התפלה של יד וכו' קודם קשירתם וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ו וז"ל בשעת ברכת של תש"ר יראה שיהיה מכוסה ראשו בטלית ולא יברך בגילוי ראש.
פירוש – טלית לאו דווקא אלא ה"ה כשראשו מכוסה ע"י כיפה.

סעיף ט' מחבר – אסור להפסיק בדיבור בין תפלה של יד לתפלה של ראש ואם הפסיק מברך על של ראש על מצות תפילין.
רמ"א – ולדידן דנוהגין לברך שתי ברכות אף אם לא הפסיק צריך לחזור ולברך על של ראש להניח גם על מצות.
מ"ב ס"ק ל"ב וז"ל ונכון שימשמש אז בשל יד להזיזו ממקומו ויחזק הקשר ובזה תחזור ברכת להניח גם על הש"י ודומה כאלו הניח עתה הש"י והש"ר תכופים זה לזה וכו'.
פירוש – קשיא איך מותר לבטל מצווה של הש"י הרי הבה"ל בסעי' ו' ד"ה פגע כבר פסק לגבי הש"ר שאין מבטלין את המצווה של תפלין ש"ר כדי שיקיים מצווה יותר מהודרת [להניח הש"ר אחרי הש"י] ולכאורה ה"ה כאן לגבי הש"י? וצ"ל שאם כבר הניח הש"ר ובירך עליו אז לא כדאי לבטלו כי כבר הלך לו עשיית המצווה לכתחילה ומה ירוויח? אבל אם עדיין לא בירך על הש"ר ורק מונח עליו כרגע לזמן מועט אז הוי כאילו עדיין לא גמר עשיית המצווה שיפסיד לו עשיית המצווה כלכתחילה, ואז מה שמשמש בש"י ומזיז אותו אינו כמבטל המצווה אלא כמתקן עשיית המצווה להיות כלכתחילה.

סעיף י' מחבר – אם סח לצורך תפילין אינו חוזר ומברך וכו'.
מ"ב ס"ק ל"ג וז"ל ואפילו אם סח בין ברכת להניח ובין הנחת התש"י ג"כ דינא הכי.
פירוש – ר"ל שאם סח בדיעבד וכו'.
מחבר שם – אם שמע קדיש או קדושה בין תפלה של יד לתפלה של ראש לא יפסיק לענות עמהם וכו'.
מ"ב ס"ק ל"ה וז"ל ואפילו לענות אמן על הברכה זו גופא כגון לענות אמן על ברכת תפילין שמברך אחר אסור וכו'.
פירוש – ההווה אמינא היה שבאותו עניין מותר לענות קמ"ל.
בה"ל ד"ה אם שמע ק"ש וכו' וז"ל עיין במ"ב בס"ק ל"ו דאם פסק וענה חוזר ומברך. ועיין בח"א שכתב בפשיטות דלדידן צריך לברך שתים על הש"ר ולהמחבר לא יברך כ"א ע"מ ובארה"ח הכריע דבזה אפילו לדידן דנוהגין כר"ת לא יברך כ"א ברכה אחת והוא על מצות עי"ש וכו'.
פירוש – שהוי ס"ס, ספק שמא העונה לברכה הוי מצווה ולכן נחשב לצורך, וספק שמא רק מברכים ברכה א' של ע"מ. ולכתחילה שיברך גם את ברכת להניח אבל בלשון בריך רחמנא.

סעיף י"א רמ"א – ואף אם שניהם לפניו חוץ לתיק לא יתקן לפתוח התפלה של ראש עד אחר הנחת של יד וכו'.
פירוש – ר"ל אין ליישר עדיין את הרצועות של הש"ר, אלא להשאיר אותם עטופים מסביב הש"ר עד שיניח את הש"י.

ענייני הסעיף
שאלה: איך להניח תפלין?

תשובה: יש להניח את הש"י ולגמור כמה כריכות [כדי שלא יזוז] (ויש להיזהר ששרוול החולצה אינו חוצץ), אח"כ יניח את הש"ר, ואח"כ גומר הכריכות של הש"י.

סעיף י"ב מחבר – אם מניח תפילין כמה פעמים ביום צריך לברך עליהם בכל פעם. נשמטו ממקומם וממשמש בהם להחזירם למקומן צריך לברך.
מ"ב ס"ק מ"ד וז"ל כתב של"ה הא דלא נהיגי האידנא לברך כשנשמטו ממקומם משום דבשעת תפלה מסתמא אינו מסיח דעתו מהם וכו' והוי כחולצן ע"מ להחזירן דפסק ההג"ה בסמוך דאין לחזור ולברך וכו'.
פירוש – קשיא סכ"ס יש מעשה הנחה חדשה שצריך ברכה והתירץ הוא שכיון שבדעתו להמשיך בהנחה הראשונה נחשבת כמעשה לבישה אחת ארוכה.
מ"ב שם וז"ל וא"כ אותן שהולכין לפעמים עד חצות בתפילין אם נשמטו ראוי לברך וכו'.
פירוש – דווקא "לפעמים" אבל אם תמיד לובש תפילין עד זמן מסוים אין מברכים אם נשמטו עד זמן זה וה"ה בלובש טלית עד זמן מסוים.
מ"ב שם וז"ל והח"א כתב דאף בשעת התפלה אם נשמטו המברך לא הפסיד.
פירוש – לפי הה"א ה"ה אפילו באמצע פסוקי דזמרא, שס"ל שבטלה ההנחה הא' ועכשיו יש הנחה חדשה, אבל השל"ה הנ"ל ס"ל שההכרח מכריע לנו שהוי כמצווה א' נמשכת.
מ"ב ס"ק מ"ה וז"ל "ממקומן" - דווקא כולן או רובן אבל מקצתן אף דצריך להחזירן על מקומן אין צריך לחזור ולברך [ט"ז סט"ו וכו'].
פירוש – הט"ז הנ"ל שאל שבעת הברכה הא' אם מקצתן חוץ ממקומם הוי ברכה לבטלה והרי אם נשמטו במקצת לא צריך ברכה ומה שאני והוא תירץ שלא בקלות נתבטל מעשה הנחה הראשונה.
רמ"א שם – וי"א שלא לברך וכו'.
מ"ב ס"ק מ"ז וז"ל כיון שהזיזן על דעת לחזור משא"כ בנשמטו מעצמן אמרינן דתיכף שנשמט אזדא ליה המצווה ולהכי שתיק ליה הרב להמחבר שם.
פירוש – שהרמ"א חולק על השל"ה הנ"ל, שלדעת השל"ה אין מברכין אם נשמטן מעצמם כי ס"ל שהיום אין לנו מדרגה גבוה בקדושה להחשיב כל הסח הדעת בתפילין כהסח הצריך ברכה חדשה.
מ"ב שם וז"ל – ואם לא היה בדעתו להחזירו מיד רק לאחר זמן וכו' והסיח דעתו בינתים לכו"ע צריך לחזור ולברך.
פירוש – עיין במ"ב ס"ק ס' שמשמע ש"מיד" לאו דווקא כי לפעמים ה"ה מזמן שחלץ את התפילין לפני מוסף ראש חודש עד הזמן שהש"ץ גמר חזרתו.
מ"ב שם וז"ל וכתב הח"א דה"ה כשחולץ שצריך להפיח כיון דאסור להפיח בהן צריך לחזור ולברך.
פירוש – מיירי בנפיחות בגלל צואה במעיין שמייצרת ר"ר, משא"כ כשיש קלקול קיבה (אינדג'סטציון) שהואיל והגז בא מהקיבה אין לו ר"ר ולכן לא נחשב כנפיחות לעניין ברכה.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין אם נשמטו התפילין באמצע תפילה?
תשובה: מותר להחזירן למקומן אפילו באמצע שמונה עשרה.

שאלה: מה הדין עם יש מקרה של גזים (הפחה) כשלובש תפילין?
תשובה: הארצות החיים פסק שצריך לברך מחדש אפילו לא הזיזם ממקומם בשעת האירוע, אבל המ"ב משמע שרק צריך לברך מחדש אם הזיזן ממקומן כדי להציל את עצמו מהאיסור (ועיין בה"ל ד"ה וי"א שלא, ועיין לקמן בסי' פ' סע' א' בפירוש במקרה של הפחה שאין בה ריח רע).

מחבר שם – אם הותר של יד קודם הנחת של ראש מהדקן וא"צ ולברך וכו'.
מ"ב ס"ק נ"א וז"ל "הותר" - הקשר.
פירוש – ר"ל שההידוק התרפה.

מחבר שם – מותר לברך על תפילין שאולין ולא על גזולין.
מ"ב ס"ק נ"ג וז"ל ואפילו בשואל שלא מדעת מותר דניחא ליה לאיניש למעבד מצווה בממונה וכו'.

פירושי חיים

פירוש – וכל זה בזמניהם שהניחו תפילין פשוטים וזולים, כי רק אמרינן שניחא ליה כשאין הפסד אם נתקלקלו או נאבדו.

סעיף י"ג מחבר – נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושה ובא לציון.
פירוש – "נהגו" אינו לשון של חיוב ("נוהגים" הוא לשון של חיוב).
רמ"א שם – ויש מי שכתב על פי הקבלה שלא לחלוץ התפילין עד שאמר בהם ג' קדושות וד' קדישים דהיינו עד קדיש יתום אחרי עלינו והכי נוהגים המדקדקים.
מ"ב ס"ק נ"ו וז"ל ואנשים שנוהגין לקפל הטלית ותפילין בתיקן בעת אמירת קדיש לא יפה הן עושין.
פירוש – ר"ל לפני "דאמירן בעלמא" של קדיש יתום אחרי עלינו.

ענייני בסעיף.
שאלה: האם נותנים תפילין מהודרים לבוכרים בר מצווה?
תשובה: יש להמתין לתת להם תפילין מהודרים עד שהם כבר מחונכים בהנחת תפילין לא מהודרים כגון אלו של גמ"ח.

מחבר שם – וביום שיש בו ספר תורה נוהגים שלא לחלצם עד שיחזירו ספר תורה ויניחוהו בהיכל.
מ"ב ס"ק נ"ז וז"ל רמז לדבר ויעבור מלכם לפניהם [היינו הס"ת] וד' בראשם [תפילין] ב"י.
פירוש –יש עוד טעם, כי כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך (שמות י"ג ט').
מחבר – ביום ראש חודש חולצים אותם קודם תפילת מוסף.
מ"ב ס"ק ס' וז"ל הנוהגין ללבוש כל היום יחזור יולבוש בר"ח אחר תפלת מוסף וכו'.
פירוש – וה"ה לדידן שנוהגים להניחם עד סוף עלינו לשבח.

סימן כ"ו - דין מי שאין לו אלא תפלה אחת

סעיף ב' רמ"א – אם מניח של יד לבד מברך להניח לבד.
מ"ב ס"ק ג' וז"ל לכתחלה אפילו הניח ש"י ולא בירך יברך עליו קודם הנחת של ראש.
פירוש – ושונה מסי' כ"ה ס"ק ל"ב בסח בין תפילין ש"י לתפילין ש"ר ששם המ"ב כתב שנכון שימשמש אז בשל יד להזיזו ממקומו ויחזק הקשר ע"ש משא"כ כאן כי כאן סדר הברכות נכונות ומשמע שלא צריך אפילו משמוש.

סימן כ"ז - מקום הנחתן ואופן הנחתן

סעיף א' מחבר – מקום הנחתן של יד בזרוע שמאל בבשר התפוח שבעצם שבין הקובד"ו ובית השחי וכו'.
מ"ב ס"ק א' וז"ל מדכתיב ידכה בה"א פירוש יד כהה דהיינו השמאל שהיא תשה וכהה וכו'.
פירוש – "תשה" פירושו שאין יכול לדייק כ"כ, "כהה" פירושו שאין חזק כ"כ.
מ"ב ס"ק ב' וז"ל "בבשר התפוח" - והוא המקום הנקרא קיבורת בלשון חז"ל וכו'.
פירוש – צריך להיזהר שהש"י לא יהיה מונח על צד הקיבורת, וכשידו נחזק כרגיל הוא פונה ממילא לכיוון הלב.
מ"ב ס"ק ג' וז"ל "הקובד"ו" - הנקרא עלינבויגי"ן.
פירוש – ז"א שיהא מונח כב' אינצ'ים (5 ס"מ) מהפרק שנקרא עלינבויגי"ן (elbow).
מחבר שם – ויטה התפלה מעט לצד הגוף בענין שכשיכוף זרועו למטה יהיו כנגד לבו וכו'.
פירוש – ואין זה לעיכובא אלא העיקר שהש"י יהא מונח לגמרי על הקיבורת (ולא בצד הקיבורת, כנ"ל).

סעיף ד' מחבר – לא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו לא שנא של יד לא שנא של ראש.
מ"ב ס"ק ט"ו וז"ל כתב בספר מחצית השקל ורע עלי המעשה של אותן האנשים שמגדלין בלורותיהן מלבד כי הוא דרך שחץ וגאווה וכו'.
פירוש – שהוי חסרון בצניעות והוא דרך הגוים והפרוצים.
מ"ב שם וז"ל עיין מה שכתוב ביו"ד סימן קע"ח יש בו איסור בהנחת תפילין דכיון דגדולין הרבה ליכא למימר בהו רביתייהו וחוצצים וכו'.
פירוש – קשיא הרי מין במינו אינו חוצץ, אלא צ"ל שבתפילין מחמירים כי במה שמין במינו אינו חוצץ אינו היתר גמור ועוד רוב שער בבלורות לא גדלו שם אלא סירק שערו לשם, ויצא מזה שאם סירק שעריו למטה עד שרק מה שגודל למעלה נשאר במקום שמניח את הש"ר שוב אין חציצה.

פירושי חיים

סעיף ה' מחבר – אדם שהוא עלול לנזילות ואם יצטרך להניח תפלה של ראש על בשרו לא יניחם כלל יש להתיר לו להניח תפלה של ראש על הכובע דק הסמוך לראש ויכסם מפני הרואים.
מ"ב ס"ק י"ח וז"ל "תפלה ש"ר" - ואם יש לו מכה ביד במקום הנחת הקציצה והמכה מתפשטת בכל הקיבורת מותר לו להניח על הרטיה וכו' ולא יברך דהא דעת רוב הפוסקים דחציצה פוסלת.
פירוש – קשיא למה לא הוי רביתייהו כמו בנידה ושם אינו חוצץ בגלל זה, וצ"ל כדי לקיים מצוות תפילין בברכה הם צריכים להיות מונחים דווקא על הבשר, ולא משנה אם הרטיה רביתייהו או לאו. ועיין בשו"ת חלקת יעקב (חלק או"ח סי' ו' אות ג') שכן מקיל, שס"ל שגם לתפילין דנים בהם אם יש רביתייהו, שאם כן אינו חוצץ ומברכים.
מ"ב שם וז"ל ודווקא על רטיה אבל להניח תפילין על חלוקו י"א דאסור ביש לו מכה וכו'.
פירוש – כי הרטיה סכ"ס היא רביתייהו משא"כ בחלוק, לכן החלוק חוצץ לכו"ע.

סעיף ו' מחבר – ואם כותב בימינו ושאר כל מעשיו עושה בשמאלו או כותב בשמאל ושאר כל מעשיו עושה בימין יש אומרים שיניח תפילין ביד שתש כח דבעינן יד כהה ויש אומרים שהיד שכותב בה היא חשובה ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה.
רמ"א שם – והכי נהוג.
פירוש – הדעה השנייה במחבר סוברת שהולכים אחרי היד שיכולה לדייק יותר, ומתחשבים בה כיד ימין כי היא חשובה יותר, ואילו הדעה הראשונה סוברת שהכוח הוא הקובע איזו יד תיחשב כיד ימין.

סעיף ז' מחבר – אעפ"י שיש לאדם מכה במקום הנחת תפילין יניח תפילין כי מקום יש בזרוע להניח שתי תפילין כי העצם הסמוך לבית השחי מחציו עד הקובד"ו הוא מקום הנחת תפילין.
מ"ב ס"ק כ"ט וז"ל ואם המכה גדולה ומצטער בהנחת התפילין פטור מלהניח התפילין של יד וכו'.
פירוש – עיין בסי' ל"ח סע' ט' שמיירי שמצטער כ"כ שמסיח דעתו מהתפילין.

סעיף ח' מחבר – ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות.
פירוש – עיין בעוה"ש (סע' י"ט) שפירש "יקשור" שיתחוב ברצוע באופן שמתקיים ז"א אבל לא בקשר ממש.
מחבר שם – ונוהגין העולם לכרוך על הזרוע ששה או שבעה כריכות וכו'.
מ"ב ס"ק ל"ב וז"ל והנוהגים להניח הש"ר קודם שכורכים על הזרוע י"א דיכול לכרוך הרצועה על הקציצה שלא תמוש תש"י ממקומה עד שיניח הש"ר ואח"כ יסירנה ויכרוך השבעה כריכות.
פירוש – משמע שהמ"ב ס"ל שעיקר כדעה שהכריכות על היד הן חלק מהנחת תפילין ש"י כדעת הרי" ז"ל ולכן יש לעשות הז' כבריכות לפני שמניח תפילין ש"ר.

סעיף י"א מחבר – צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו וכו'.
מ"ב ס"ק ל"ח וז"ל מדת חסידות הוא להתענות או לפדות בצדקה.
פירוש – עיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז סימן כ"ו) שכתב ההקפדה היא דווקא אם היתה הפוכה כל משך ההחנה ע"ש. ועדיף לפדות התענות ע"י שמוסיף כעשר דקות לסדר לימוד התורה שלו.
מ"ב שם וז"ל ואין להקפיד שלא יתהפכו אלא מה שמקיף את הראש ואת הקיבורת וכו'.
פירוש – וי"א שרק מקפידים ברצועה של הש"ר כי הוי בזיון לשי"ן של הש"ר [עיין בשו"ת ציץ אליעזר הנ"ל שהביא דעה זו בשם כמה ראשונים ואחרונים].
מחבר שם – רוחב הרצועות של יד ושל ראש כאורך שעורה לפחות אם פיחת משיעור אורך הרצועות ורחבן אם אינו מוצא אחרת מניחן כמות שהן עד שימצא אחרות כשיעור.
מ"ב ס"ק מ"ג וז"ל מפני שיש מכשירין ויש פוסלין אף בדיעבד וכו'.
פירוש – מניחים אותם כדי לא להפסיד תפילה בציבור [אבל אין לברך]. אחר"כ יש לחפש אחרים כדי לברך. ויש מקילים אם רק נפסד השחרות בצדי הרצועה ויש שיעור שחרות באמצע.
מחבר שם – תפילין של ראש טוב להיותם גלוים ונראים וכו'.
פירוש – גלויים פירושו שהשי"נים יהיו גלויים.
מחבר שם – אבל תלמיד בפני רבו אין דרך ארץ לגלות תפילין בפניו.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק מ"ו וז"ל שתפילין הם דרך כבוד כדכתיב וראו כל עמי הארץ ואין ד"א להשוות עצמו לרבו ע"כ יכסה אותם בטליתו או בכובע.
פירוש – עיין בגר"ז (סע' כ"ד) שנחשב כעזות פנים, משום שמדובר בלובש תפילין כל היום ונראה כיוהרא אם מגלה אותן בפני רבו, שכן הדבר מצריך הגעה למדרגה גבוהה של אדם גדול כדי להניח תפילין כל היום.
רמ"א שם – ובשל יד אין להקפיד אם הם גלוים או מכוסים ונראה לי דעכשיו שאין מניחים אלא בזמן ק"ש ותפלה אפילו לתלמיד לפני רבו יכול לגלות אף בשל ראש וכן המנהג שלא ליזהר.
פירוש – שעכשיו אין בזיון לרבו שכו"ע רק מניחים אותם בשעות אלו ולכן אין חשש שמשווה עצמו לרבו.

ענייני הסעיף.
שאלה: מהו אם יש רק רוב שחרות בתוך שיעור של שעורה?
תשובה: יש על מי לסמוך שכשר לברכה כי גם בזה אמרינן רובו ככולו אבל יש לתקנן.

שאלה: האם יש ליתן לבן בר מצווה תפילין גדולים שבולטים חוץ ממקום הנכון?
תשובה: יש להשיג לו תפילין קטנים כדי שיהיו מונחים במקום הנכון.

סימן כ"ח - דיני חליצת התפילין

סעיף א' מחבר – חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה שלא יסיח דעתו מהם וכו'.
מ"ב ס"ק א' וז"ל פי' בכל שעה שנזכר בהם חייב למשמש דעל ידי כן נזכר עליהן תדיר ולא יבא לידי היסח הדעת וכו'.
פירוש – כלומר, כשמתחיל לשכוח שיש עליו תפילין ונזכר, יש למשמש בהן, ובכך לא ישכח אותן לזמן מה.

סעיף ב' מחבר – תפילין של ראש חולץ תחלה וכו' ויניח בתיק של ראש ועליו של יד כדי שכשיבוא להניחם יפגע בשל יד תחלה.
מ"ב ס"ק ז' דגם ע"י כיס שייך מעביר על המצווה וכו'.
פירוש – לכן מניחים את תפילין של ראש בתחתית התיק ואת תפילין של יד מעליהן, כך שנוגעים קודם בתפילין של יד כשפותחים את התיק.

סימן ל' - זמן הנחתן

סעיף א' מחבר – זמן הנחתן בבוקר משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו.
פירוש – זמן משיכיר הוא כשעה א' לפני הזריחה.

סעיף ב' מחבר – אסור להניח תפילין בלילה שמא ישכחם ויישן בהם.
מ"ב ס"ק ג' וז"ל ובין השמשות מדברי המג"א משמע דמותר לכתחלה להניח אבל בפמ"ג מסתפק בזה אם לא שלא קיים עדיין מצות תפילין באותו יום דאז יניחם בין השמשות.
פירוש – ועיין בסי' רל"ג בשעה"צ אות כ"א שמשמע שלכו"ע יכול לברך בביה"ש, ובספר נדחי ישראל (פרק ו') החפץ חיים פסק בהדיא שיכול לברך בביה"ש וכן יש להורות למעשה.
סעיף ג' מחבר – היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה מניחם וכשיגיע זמנן ימשמש בהם ויברך.
מ"ב ס"ק י"ב ויכול לכוין שלובשם לשם מצווה כיון דקי"ל לילה זמן תפילין הוא ואפילו היה לו מקום לשמרן ג"כ מותר ללובשן כיון דליכא למיחש לשמא יישן בהם.
פירוש – יצא שאם יש לו שעון מעורר שישאיר אותו ער בלי ספק אז יכול להניח אותם לכתחלה [כשעדיין לילה].

סימן ל"א - דין תפילין בשבת ויום טוב

סעיף א' מחבר – בשבת ויו"ט אסור להניח תפילין וכו'.
בה"ל ד"ה אסור להניח וז"ל וכל עצם הדין הזה וכו' דתלוי אם אסור הנחת תפילין בשבת ויו"ט שלא לשם מצווה וכו'.
פירוש – ר"ל כגון שמניח לשם נוי כי נקרא "פאר" ולכן נחשב ככלי שמלאכתו להתיר.

סעיף ב' מחבר – בחוה"מ גם כן אסור להניח תפילין וכו'.

פירושי חיים

מ"ב ס"ק ח' וז"ל ותפילין דר"ת אין להניחם בחוה"מ [פמ"ג].
פירוש – אבל יש חולקים על הפמ"ג.
מ"ב שם וז"ל – כתבו האחרונים וכו' דאין נכון שבהכ"נ אחת קצתם יניחו תפילין וקצתם לא יניחו משום לא תתגודדו וכו'.
פירוש – היום שיש כמה בתי דינים וכמה מנהגים אין איסור של בל תתגודדו, מ"מ אם דבר זה נגד רצון ביהכ"נ אין לעשות מחלוקת אבל מסתמא אין הקפדה בדבר (ועיין בתשובה הבאה לגבי א"י).

שאלה: האם יש להניח תפילין בארץ ישראל בחוה"מ?
תשובה: מנחג א"י שלא להניח תפילין בחוה"מ ולכן אין להניח אותם אא"כ בצנעה ובאופן שאין רואים אותו, ועוד שהאוסרים ס"ל שאפילו אם הניח אותם בתנאי הוי בזיון לחוה"מ.

סימן ל"ב - סדר כתיבת תפילין
סעיף א' מחבר – מצוות תפילין שיכתוב ארבע פרשיות וכו'.
רמ"א שם – וצריך לכתבם בסדר הזה וכו' ואם שינה פסול וכו'.
מ"ב ס"ק ד' וז"ל כתוב בספר הכוונות שלכתחלה יזהר לכתוב כל הפרשיות ש"ר ושל יד רצופים ולא יפסיק ביניהם בשום דיבור כלל וכו'.
פירוש – אבל בדיעבד אין דיבור פוסל אפילו באמצע כתיבת אות אחת.

ענייני הסעיף.
שאלה: איזה סוג דיו יש להשתמש בו בכתיבת תפילין?
תשובה: למעשה כל דיו שחור כשר, אבל לכתחילה יש להשתמש בדיו שנעשה מחומר שיש קבלה כמו מי עפצים ועשן עצים.

סעיף ג' מחבר – אם זרק עפרות זהב על אות מאזכרות אין לו תקנה לפי שאסור לעביר הזהב משום שהוי כמוחק את השם.
פירוש – שא"א להוציא הזהב בלי למחוק חלק מן האזכרה.

סעיף ד' מחבר – צריך שלא תדבק שום אות בחברתה אלא כל אות תהיה מוקפת גויל.
רמ"א שם – ויכתוב כתיבה תמה שלא יחסר אפילו קוצו של יו"ד וכו'.
פירוש – כתיבה תמה פירושו כתיבה ברורה שצורת האות קיימת לפני שום תיקון ולכן תיקון מועיל.
מ"ב ס"ק י"ב וז"ל ואם האות גדול ונדבק בסופו באופן שאם נגרר מה שדבק מ"מ ישאר צורת אות יש מכשירין ויש פוסלין וכו'.
פירוש –יש פוסלין משום חסרון של כתיבה תמה אבל גרירה מועילה [ליש מכשירים] במה שיש כבר צורת האות ולא נחשב תעשה ולא מן העשוי.
מ"ב ס"ק י"ג וז"ל ואפילו האות האחרון מהשיטה צריכה להיות מוקפת גויל מארבע רוחותיה ולעיכובא הוא אפילו בדיעבד וכו'.
פירוש – לכאורה יש מכשירין ע"י גרירה כס"ק י"ב.
מ"ב ס"ק י"ד וז"ל "כתיבה תמה" - והיינו שלא יכתוב ביתי"ן כפי"ן וכו'.
פירוש – מירי שתחתון הבי"ת תקין אבל צורת חלק עליון של האות מקולקל קצת [והתיקון הוא שיעשה את צורת האות העליון].
מ"ב ס"ק ט"ו וז"ל "קוצו של יוד" - היינו עוקץ שמואל של יוד וכ"ש אם חסר רגל ימין דפסול.
פירוש – כי אז אין זה אות כלל שרק אם חסר מעוקצו הוי חסרון של כתיבת תמה משא"כ אם חסר רגל ימין.

סעיף ה' מחבר – צריך שיכתוב בימינו וכו'.
מ"ב ס"ק י"ז וז"ל דאין דרך כתיבה בשמאל וכו'.
פירוש – בלבוש (סע' ג', ה') כתב שיש חסרון של כתיבת תמה אבל משמע מהמ"ב שיש חסרון במעשה כתיבה עצמה.

פירושי חיים

סעיף ו' מחבר – אין צריך לשרטט כי אם שטה עליונה וכו'.
מ"ב ס"ק כ' וז"ל משום דתפילין אין עליה הלמ"מ לשרטט כמו מזוזה רק משום דאסור לכתוב ג' תיבות מפסוק בלי שרטוט וכו'.
פירוש – האיסור נובע מחסרון ביופי הכתב.

סעיף ח' מחבר – צריך הקלף להיות מעובד בעפצים או בסיד וצריך שיהיה מעובד לשמו טוב להוציא בשפתיו בתחלת העיבוד שהוא מעבד לשם תפילין וכו'.
בה"ל ד"ה וצריך וז"ל ודע עוד דעיבוד סתמא הוי כשלא לשמה וכו' והספר בית אהרן יצא לידון בדבר החדש דהאידנא דאין כותבין ברוב על קלף שאר ספרים רק ס"ת הוי סתמא כלשמה ויש לעיין.
פירוש – הכלל הוא שמה שכמוכח ממעשיו שעושה לשם מצווה אז אמירה לשמה לא מעכב אבל בדבר שאין ברור מה כוונתו כגון בכתיבה שאפשר שרק מאמן ידיו אז צריך דווקא אמירה ולמעשה יש להקל בדיעבד גם בכתיבת סת"ם על קלף כי הקלף כ"כ יקר אז וודאי כתב לשמה.

סעיף ט' מחבר – אם עיבדו א"י להרמב"ם פסול אפילו א"ל ישראל לעבד לשמו וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ח וז"ל דס"ל לרמב"ם דעכו"ם עושה אדעתא דנפשיה ואף על פי שהעכו"ם אומר ששומע לישראל אין פיו ולבו שוין בזה וכו'.
פירוש – ואע"פ שקיי"ל שדברים שבלב אינם דברים כוונה שאני שבעיקרו תלוי בלב.

סעיף י"ב מחבר – יהיה הקלף מעור בהמה וחיה ועוף הטהורים וכו' דכתיב למען תהיה תורת ה' בפיך וכו'.
פירוש –בפיך כלומר מי שמקיים מצוות תפילין מעלה את עצמו בקדושה וטהרה [כאוכל מאכל כשר וטהור].

סעיף ט"ו מחבר – ניקב רגל פנימי של ה"א אפילו לא נשאר ממנו אלא כל שהוא כשר לרא"ש.
פירוש – כי יוכל לגרר קצת מהרגל כדי לעשות מוקף גוויל.
מחבר שם – אם נשתייר ממנו מלא אות קטנה כשר וכו'.
בה"ל ד"ה מלא או"ק וז"ל ואם זה הכתב הוא מכתב בינוני לכאורה דאין מועיל אם כמלא או"ק הוא מכתב קטן דאל"כ אין שיעור לדבר אבל אם זה הכתב הוא כתב גדול נראה דבודאי מהני אם כמאו"ק הוא מכתב בינוני.
פירוש – בינוני פירושו של רוב בני אדם.

סעיף ט"ז מחבר – נפסק אחת מהאותיות אם תינוק שאינו לא חכם ולא טפש יודע לקרותו כשר וכו'.
מ"ב ס"ק מ"ח וז"ל וודאי מודה דצריך לכסות וכן הסכמת האחרונים וכו'.
פירוש – כגון אם נפסק וי"ו ומכסה מה שנפסק למטה, יכול לשאול את התינוק האם מה שגלוי נראה כוי"ו או כיו"ד, ואע"פ שיקח זמן לשאול תינוק, זה עדיף מלפסול ס"ת כי הוי גנאי לס"ת.
מ"ב שם וז"ל דלא כמש"כ בספר ישועות יעקב להקל כשיטת המאירי.
פירוש – כי המאירי (קרית ספר מאמר ג' ח"ב ד"ה ושאלו, ודבריו מובא בב"י, ע"ש) מקיל שהתינוק יקרא את האות בלי לכסות החלק שלמטה שנפסק, ולמעשה יכול להקל כדעת המ"ב במקום מחלוקת הפוסקים (סי' קמ"ג מ"ב ס"ק כ"ה בסוף בשם קצת פוסקים) כי לדעת הרמב"ם מברכים על ס"ת פסול (שו"ת פאר הדור סימן ט', כסף משנה בשם הרמב"ם בפירושו ברמב"ם הלכות ס"ת פ"י הל' א').
מ"ב ס"ק נ' וז"ל "ולא טיפש" - כל שיודע לקרות האותיות אע"ג דאינו בקי כ"כ בצורת האותיות כל שאומר דאין בו צורת אות פסול הוא.
פירוש – כלומר דווקא דאינו בקי כ"כ, שאע"פ שכן מכיר צורת האותיות רק אינו בקי ז"א שלא יודע שיש לו גג או תג.
מחבר שם – ואין צריך לכסות לו שאר אותיות וכו'.
מ"ב ס"ק נ"א וז"ל "וא"צ לכסות" - וכן כתב הלבוש אבל המ"א בשם מהרי"ט כתב דצריך לכסות מה שלפניו שאם יתחיל מתחלת המקרא סרכיה נקט ואזיל ואפילו תינוק שלא למד באותה פרשה.
פירוש – אבל אין חוששין במה שכן למד ממקום אחר כגון פסוק שמופיע בכמה מקומות כגון "וידבר ה' אל משה לאמר".

פירושי חיים

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך דווקא תינוק שאינו חכם ולא טיפש?
תשובה: בדיעבד כשאין יכול למצוא תינוק כזה יכול לכסות כל הצדים של האות ולשאול גדול.

סעיף י"ז מחבר – אם טעה וכתב דלי"ת במקום רי"ש או בי"ת במקום כ"ף אין תקנה למחוק התג לתקן האות משום דהוי כחק תוכות.
מ"ב ס"ק ס"ח וז"ל פי' ע"י המחיקה אין תקנה אבל מותר להוסיף דיו ולעשותו עגול וכו'.
פירוש – דהיינו, מכיוון שצורת האות הרצויה עדיין לא קיימת, ואם היא נוצרת על ידי הוספת דיו, הוספה זו מוגדרת כמעשה כתיבה.

סעיף י"ח מחבר – מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה אין מועיל לגרור הדבק ולפותחה משום דהוי כחק תוכות ומה תקנתה שיגרור כל החרטום ותשאר כצורת נו"ן כפופה ואחר כך יכתוב מה שגרר ורי"ש שעשאה כמין דלי"ת יש להחמיר ולומר דלא סגי כשיגרור הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבנו כמין רי"ש משום דבין הגג ובין הירך נעשו בפיסול הילכך צריך לגרור שניהם וכו'.
מ"ב ס"ק ע"ב וז"ל וה"ה שמהני בזה אם המשיך גגו של האות לרחבה עד שנראה לכל שהוא ד' וכו'.
פירוש – משמע שבכ"ף פשוטה (ף) שרגלו נמשך למטה לתחת השרטוט מ"מ מהני להופכו לד' ע"י שמרחיב ראשו.

סעיף כ"ג מחבר – ואם יתר אות אחת יש לו תקנה על ידי שיגרורו אותה אם היא בסוף תיבה או בתחלתה וכו'.
פירוש –ז"א אע"פ שיש חסרון בקריאת התיבה מ"מ אין חסרון בכתיבה כי דיני הכתיבה רק שייכים לצורת האותיות והרי הן כצורתן ועוד שדומה לפסול צדדי כמו כתיבת תמה לגבי כתיבת האות ולכן ניתן לתקן.

סעיף כ"ד מחבר – מותר לכתוב על מקום הגרר ועל מקום המחק אפילו אזכרה וכו'.
מ"ב ס"ק קי"ג וז"ל ועיין בפמ"ג שכתב דאם ישאר שום רושם דיו וכו' אסור לכתוב על מקום זה.
פירוש – שהוא ככתב ע"ג כתב.

סעיף כ"ה מחבר – כל אות שהיא כתובה שלא כתקנה ואין צורתה עליה וכו' ואחר שכתב לפניו חזר ותקנם הוי שלא כסדרן ופסולין וכו'.
מ"ב ס"ק קי"ד וז"ל ואפילו אם אירע שהתינוק קראו לאות אפ"ה פסול וכו'.
פירוש – לומדים מכאן ש"אין צרותה עליה" הוא אפילו בנראה שיש לה צורת אות ורק בקי מכיר שיש בה פסול וצריך לתקנה ע"י גרירה עד שברור לכו"ע שאין לה צורת אות, אפ"ה אמרינן אין צורתה עליה אפילו לפני הגרירה. יצא מזה שיש בה פסול אפילו אם רק בקי יכיר שפסולה.
מחבר שם –שאם לא היו מקצת יודי"ן שעל האלפי"ן והשיני"ן והעייני"ן ורגלי התוי"ן נוגעין בגוף האות ותינוק דלא חכים ולא טיפש מכירם וכו' יכול לחזור ולתקנם.
מ"ב ס"ק קכ"ב וז"ל יכול לתקנם דהרי לא הפסיד עדיין האות עיקר צורתה מדקראה התינוק לאות.
פירוש – משא"כ אם היו"ד של הצדי לא נוגע לנו"ן של הצדי כי אז לא נראה כצדי כלל. אבל כשהיודי"ן של השיני"ן לא נוגעים לגוף השי"ן, האות עדיין נראה כשי"ן, ולכן מועיל קראית התינוק כי הפסול הוא משום חסרון בכתיבת תמה.

סעיף כ"ח מחבר – יש ליזהר שלא יכנס ראש הלמ"ד באויר הה"א או החי"ת אפילו בלא נגיעה.
מ"ב ס"ק קכ"ט וז"ל "שלא יכנס" - אפילו כל שהוא וכו'.
פירוש – כי אז חסר בכתיבת תמה ומשמע מכאן שאם טיפה נפל על הקלף צריך לגררה.

סעיף ל"ו רמ"א – יעשה כל פרשיותיה פתוחות חוץ מפרשה אחרונה הכתובה בתורה שהיא והיה אם שמוע שיעשנה סתומה ואם שינה פסול. ויש מכשירים בכולם פתוחות וכו'.
מ"ב ס"ק קנ"ט וז"ל "בכולם פתוחות" - אם עשה לפרשת והיה א"ש פרשה פתוחה כשר וכו' אבל אם אין לפניה ריוח כלל בינה לפרשת שמע לא בדף שלה ולא בדף של פרשת שמע וכו' ופסול לכו"ע וכו'.
פירוש – וזה מה ששונה בסתומה מפתוחה, שבסתומה ג"כ יכול להשאיר רווח בדף שלה.

פירושי חיים

עניני הסעיף
שאולה: איזו תפילין עדיף להניח לגבי פרשיות פתוחות וסתומות.
תשובה: עדיף להניח תפילין שנכתבו בסתומות ובפתוחות כשיטת הרמב"ם כי ההלכה כוותיה, ז"א להתחיל פרשת והיה אם שמוע, שהיא סתומה, דווקא אחרי רווח של ט' אותיות בראש השיטה שמתחילים פרשה זו, ולא כשיטת הט"ז שחידש פשרה בין שיטות הרא"ש והרמב"ם.

סעיף ל"ט מחבר – תפילין בין ש"ר בין של יד הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות וכו'.
מ"ב ס"ק קע"ו וז"ל כל מה שאפשר לו לאדם לעשות בענין זה בודאי חייב הוא לעשות וכו'.
פירוש – לכן לכתחלה יש להשתמש בקליפר (caliper) כדי למדוד את הריבוע.
מחבר שם – וצריך לרבע מקום מושבן וכו'.
מ"ב ס"ק קע"ז וז"ל והוא התיתורא דהיינו שיחתוך המעברתא מב' צדדיו כדי שיהא ניכר ריבוע התיתורא וכו'.
פירוש – וכל אורך החיתוך של המעברתא לצד הבית צריך אותו ריבוע של הבית ולא יעשה חיתוך עגול המתחיל מתחילת החיתוך וממשיך עד המעברתא שאז נראה כאילו רוצה שהמעברתא תהיה חלק מן התיתורא וממילא אין התיתורא מרובע.

סעיף מ' מחבר – עור הבתים מצווה לעשותו שחור וכו'.
מ"ב ס"ק קפ"ג וז"ל משמע דבדיעבד אינו מעכב וכו' במקום דלא אפשר יש לסמוך אדברי המקילין וכו'.
פירוש – אפילו לברך.
מחבר שם – חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד התפר ואם לא הגיע כשרה וכו'.
פירוש – בדיעבד מועיל אם רוב החריץ ניכר בחוץ.

סעיף מ"ד מחבר –שיהא ניכר ריבוע התיתורא וכו'.
מ"ב ס"ק ר"ג וז"ל כי גם התיתורא צריכה מדין להיות מרובע וכו'.
פירוש – ושיעור לפסול תלוי מה שניכר לעין לבן אדם בינוני.
מחבר שם – וגלגל כל פרשה מסופה לתחלתה וכו'.
פירוש – עיין בפירוש העוה"ש (סע' פ"ב) שכתב שטעם ההלכה זו היא כדי שיקרא כסדר כשפותחים אותו.
מחבר שם – והלכה למשה מסיני שיכרוך עליה שער בהמה או חיה הטהורים וכו' ונהגו שיהיה שער של עגל וכו'.
מ"ב ס"ק ר"י וז"ל כדי שיזכור מעשה עגל ולא יחטא וכו'.
פירוש – כי תפילין הם סימן של אמונתה ואחדות של כנסת ישראל עם הקב"ה שזה ההפוך למעשה העגל.
מחבר שם – קצת שער זה צריך שיראה חוץ לבתים.
פירוש – ולא מעכב אם רק מכוסה ע"י צבע, אבל אם נחתכו אולי כן מעכב.

עניני סעיף
שאלה: מה הדין אם תיתורא התחתונה פתחה וע"י כן הריבוע התקלקל?
תשובה: אם לאחר שהניח את התפילין בלחץ והתיתורא נשארת מחוברת במשך כל תפילת שחרית – התפילין כשרות גם לפני התיקון. יש מקילים אם ניתן להצמיד את התיתורא בעזרת לחיצת ידיים. אין לתקן תיתורא שנפתחה באמצעות דבק, כי חייבת להיות תפורה דווקא; במקום זאת מוציאים את התפירות הישנות, מתקנים את הצורה ותופרים מחדש, ורק לאחר שהיא מחוברת מחדש בתפירה שמים מעט דבק לחיזוק – ומותר לעשות כן אפילו לכתחילה. אם הריבוע של החלק העליון של התיתורא שונה במידותיו מהריבוע של החלק התחתון – אין לפסול בדיעבד, שכן מדובר במחלוקת הפוסקים.

סעיף מ"ח – יתן כל פרשה בבית שלה שתהא זקופה מעומד בביתה.
מ"ב ס"ק רי"ג וז"ל כדרך קריאתה וכו'.
פירוש – כי צריך הדמיון כאילו קוראים את הפרשיות בזמן שלובשים תפילין, ולשיטת ר"ת שס"ל שפרשיות בש"ר הן בשכיבה הטעם הוא כי הוא ס"ל שתפילין ש"ר צריך להיות מונח בראש היינו גם הבית וגם הפרשיות.

סעיף מ"ז מחבר – ושל יד כותב הארבעה פרשיות בקלף א' וכו' אם כתבם על ארבעה קלפים והניחם בארבעה בתים יצא.
מ"ב ס"ק רי"ח וז"ל מ"מ לכתחלה מצווה לדבקם.

פירושי חיים

פירוש – כדי שיהיה היכר שהם הפרשיות של יד ולכן לא מספיק אם ישימו כולן בבית אחת.

סעיף נ"ב מחבר – יכניס הרצועה תוך המעברתא ויעשה קשר כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל יד וכו'.
מ"ב ס"ק רל"ג וז"ל כתב א"ר מעשה באחד שראה אחר חליצת התפילין שהותר הקשר ש"י והוריתי לחזור ולהניחן ולקרות ק"ש בלי ברכה דהא מצות תפלין כל היום עכ"ל וטעמו דלשיטת רש"י דס"ל דהיו"ד הוא הלמ"מ לא יצא עדיין ידי המצוה.
פירוש – החשש הוא שלא היה קשר של קיימא. יצא מזה שאין לשאול תפילין לאחר אם ישנה את הקשר כי ע"י כן אפשר שנעשה הקשר ע"י שינוי זו כקשר עראי, וא"כ צ"ע לתפילין של גמ"ח כי השואלים משנים את הקשרים כל פעם, ואולי הגמ"ח מתכוון לקשור את הקשר לעולם, ורק השואלים באים לשנות אותו מעצמם. בדיעבד יש להקל על סמך משמעות המ"ב בסי' שי"ז שמה שדעתו השואל לעשות קשר חזק ושל קיימא הוי קשר של קיימא, אבל לכתחילה אין לסמוך על זה כי מכניס עצמו למחלוקת הפוסקים מהו קשר של קיימא.

סימן ל"ג - דין תיקוני תפילין ודין הרצועות
סעיף ב' מחבר - אם נפסקו תפירות התפילין להרמב"ם אם היו שתי התפירות זו בצד זו או שנפסקו ג' תפירות אפילו זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולים במה דברים אמורים בישנים אבל בחדשים כל זמן שעור מושב הבתים קיים כשרים. ואלו הן חדשים כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נפסק ואם אין ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנות.
רמ"א שם - ויש אומרים דבחדשים פסולים ובישנים כשרים (רש"י והטור והרא"ש). וטוב לחוש לשתי הסברות, כן נ"ל.

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך להקפיד שהתפירות הבאות משני כיוונים בתיתורא תגעו ממש בחורי פינות הריבוע?
תשובה: כן, צריך להקפיד גם על התפירות של התיתורא שלמעלה וגם שלמטה כדי שלא יהיו חורים גדולים בפינות הריבוע, שכן החורים גורמים צורת הריבוע של התפירות. ולא מספיק שהתפירות נוגעות מבפנים בחור, אלא חשוב שתגעו בפינה במפלס התיתורא מבחוץ. עם זאת, מספיק שייראה שהן נוגעות בפינות התיתורא מבחוץ, ואין זה מעכב אם אינן נוגעות כשבודקים בזכוכית מגדלת. כל זה מובן מההיגיון, שכן אם החורים בפינות גדולים מדי, האוויר שביניהם פוגע בצורת הריבע של התפירות, כי התפירות יוצאות מצדי החור, והרי התפירות עצמן צריכות לייצר את הריבוע.

סעיף ג' מחבר - עור הרצועות צריך שיהיה מעור בהמה חיה ועוף הטהורים וצריך שיהיה מעובד לשמו. רצועות בין מעור בין מקלף כשרות הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות מבחוץ אבל מצד פנים יעשה מאיזה צבע שירצה חוץ מאדום שמא יאמרו שמדם חטטיו נצבעו והאדימו.
ענייני הסעיף
שאלה: האם צבע שחור שנראה סגול כשהוא על נייר, אך נראה שחור כאשר צובעים איתו רצועה, נחשב כשר?
תשובה: הוא כשר.
סעיף ד' מחבר – טוב שישחירם ישראל לשמן ולא א"י.
רמ"א – ומיהו בדיעבד כשר אם השחיר עור הבתים אבל הרצועות אפילו בדיעבד פסול.
מ"ב ס"ל כ"ג וז"ל והשחרת הרצועות דזה איננו בגוף התפילין מותר ע"י אשה דהיא יודעת לעשות לשמה כמו איש וכו'.
פירוש – כי השחרת הרצועות נחשבת רק כהכשר מצווה ולא כגוף המצווה, וכל זה בתנאי שהיא יודעת במפורש שצריך להשחירן לשמן, כי ייתכן שאין לסמוך על סתם דעת אצל אישה כל עוד לא ברור שהיא יודעת הלכה זו בפירוש.
מ"ב ס"ק כ"ד וז"ל כתב המ"א דאם חזר ישראל והשחירן לשמן כשר וכו' והפמ"ג ושארי אחרונים השיגו על ראיתו וכו' ונתן הפמ"ג לזה עצה אחרת שישחיר בצד השני של הרצועות לשמן דאף שהושחרו משני צדדים כשר וכו' וכ"ז הוא אם אין לו רצועות אחרות וכו'.
פירוש – משמע מהמ"ב שעצה זו אינה לכתחילה, משום שבזמנם הצד השני של הרצועה לא היה חלק מספיק וגרם לחיסרון בהידור השחרות. לעומת זאת, ברצועות שלנו שהן חלקות בשני הצדדים, ניתן להשחיר את הצד השני אפילו לכתחילה.

ענייני הסעיף

פירושי חיים

שאלה: כמה צריך לכוון במפורש כדי שייחשב שדעתו לשמה?
תשובה: אפילו שמתכוון להיות יוצא את הדין כהלכה הרי זה נחשב כוונה לשמה.

שאלה: איך משחירים את הרצועות?
תשובה:
א. י"א ששחרות העור צ"ל בגוף העור ולא ע"ג ציפוי פלסטיק שעל העור (כמו שעושים לנעליים מבריקות של שבת) (patent leather) ויותר מסתבר שכיון שעושים כן לצורך השחרות שיקיים לזמן ארוך אז אינו נחשב כחציצה וכשר.
ב. ולכתחילה צריך להיזהר שיהא צבע השחור נעשית מדבר המותר בפיך.
ג. וצריך שחרות לשמה בדעת חיובי וזה אפילו אם העור היה שחור מקודם כי קדושת הדבר נברא ע"י מחשבה חיובית לשמה.

שאלה: האם מותר לעשות עיבוד העור ע"י מכשיר חשמלי?
תשובה: אם תחילת העיבוד הייתה לשמה כגון ששמו העור במכשיר חשמלי לשמה אע"פ ששאר העיבוד נעשית ממילא ע"י פעולת המכשיר המחובר לחשמל כשר בדיעבד, אבל לכתחילה יש להשיג רצועות שעיבדו כולו ביד ולשמה.

סימן ל"ד - סדר הנחת הפרשיות בתפילין, והמהדרים אשר להם ב' זוגות תפילין

סעיף ב' מחבר – ואחר התפלה יניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם שמע והיה אם שמוע.
פירוש – ואפילו שעבר זמן ק"ש סכ"ס זמן קבלת עול מלכות שמיים הוא כל היום ומצוות תפילין חלק מקבלת עול מלכות שמיים.
סעיף ג' מחבר – לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות.
מ"ב ס"ק י"ח וז"ל שכיון שהעולם נוהגין כרש"י נראה כיוהרא מי שחושש להחמיר וכו' אם אינו מוחזק שמחמיר ע"ע ג"כ בשאר דברים.
פירוש – בזה"ז לא נראה כיוהרא במה שנוהגים הרבה לעשות כן בפרהסיא.

ענייני הסעיף
שאלה: האם עושים תנאי כשמניח תפילין של רש"י שמא ההלכה כר"ת?
תשובה: אין עושים תנאי על הנחת תפילין של רש"י כשרוצים להניח אחר"כ תפילין של ר"ת. ועיין בבה"ל בסי' כ"ה סעי ה' ד"ה "וטוב" שאין עצה לפקפק על הלכה פסוקה לעשות ספקות אלא וואדי אין עושים תנאי (שאם ההלכה כר"ת אז הברכה חל על הנחת תפילין של ר"ת) כשמברכים על תפילין של רש"י. אבל י"א שכן עושים תנאי כשרוצים להניח תפילין של ר"ת אחרי שמניח תפילין של רש"י.

סימן ל"ה - דין מנין השיטין

סעיף א' מחבר - נהגו במנין השיטין לכתוב בשל יד שבעה שיטין בכל פרשה ובשל ראש ארבעה שיטין ואם שינה לא פסל.

ענייני הסימן
שאלה: מהו אם כדי לכתוב שבע שורות בתפילין הקלפים צ"ל רחבים ויתכנסו חלקם בתוך התיתורא?
תשובה: עדיף לכתוב ארבע שורת מלהכניס חלק מהפרשיות לתוך התיתורא.

שאלה: האם יש לשלם יותר לכתוב תפילין עפ"י הקבלה הקובעת איזו אותיות צ"ל בראשי השורות?
תשובה: כן.

סימן ל"ו - דקדוק כתיבתן

סעיף א' מחבר – צריך לדקדק בכתיבת האותיות שלא תשתנה צורת שום אחת מהן ולא תדמה לאחרת וכו'.
מ"ב ס"ק ג' וז"ל ראיתי בספר רקח שהביא וכו' דאפילו אם רק מקצת האות נדמה לאות אחר פסול וכו'.

פירושי חיים

פירוש – כגון ששינה שי"ן וכתב אותו אם מושב ארוך כגון שיש לטי"ת או שהפך את היו"ד של הצד"י.

סעיף ב' מחבר – כל אות צריכה להיות גולם אחד לכן צריך להיות בנקודה שעל האל"ף וכו' שיהיו נוגעות באות וכו' חוץ מה"א וקו"ף שאין ליגע הרגל בגג וכו'.
מ"ב ס"ק י' וז"ל ולכתחילה יהיה הפסק בכדי שאדם בינוני יכירנו היטיב מעל ס"ת שע"ג בימה וכו'.
פירוש – הלשון "ולכתחילה" משמע שבדיעבד כשר אפילו כשיש הפסק משהו אפי' שרק נראה ע"י זכוכית מגדלת.

סעיף ג' מחבר – צריך לתייג שעטנ"ז ג"ץ וכו'.
מ"ב ס"ק י"ב וז"ל ותגין האלו הם וכו' זקופות על אלו האותיות אחד מימין ואחד משמאל ואחד מלמעלה וי"א שלשתן מלמעלה וכן נוהגין.
פירוש – ולכתחילה תג הימני צ"ל יותר גבוה מתג השמאלי.
מ"ב ס"ק י"ג וז"ל ואם הוסיף הסופר לעשות תגין חוץ מאותיות שעטנ"ז ג"ץ וחוץ מאלו המוזכרים בטור ובלבוש וכו' אם אינו מחובר יש למוחקו וכו' וזה גרע דהוי כיתרון אות קטנה בין השיטין וכו'.
פירוש –כלומר כאילו הוא מוסיף על תורת משה.

<u>משנת סופרים (משנ"ס)</u>
אות אל"ף.
משנ"ס שם וז"ל ויהיה עוקץ שמאל של נקודה עליונה היינו התג שעל גבי היו"ד מכוון כנגד עוקף ימין של נקודה תחתונה עכ"ל ב"י.
פירוש – הלבוש (סע' א') מביא הטעם מפי הסוד ע"ש ומשמע מדבריו שהם צריכים להיות מכוננים ממש.

אות בי"ת.
משנ"ס שם וז"ל כדאמרינן בירושלמי דחגיגה מפני מה יש לב' שני עוקצים אחד למעלה ואחד לאחוריו אומרים לבי"ת ומה שמו מראה להם בעוקצו למאחוריה לצד האל"ף ר"ל אחד שמו וכו'.
פירוש – קשיא למה העוקץ הפונה לאחוריה קטן יותר מהעוקץ שלמעלה והתירץ הוא שגדולתו של אדם הוא כפי ענוותו שמי שעושה לעצמו בית קיבול בלי נגיעות אז יכול להגיע למדרגה גבוה ולכן העוקץ פונה לאחוריה קטן יותר שכביכול פונה לקב"ה (א') שהוא דוגמה המושלמת לענווה.

אות גימ"ל.
משנ"ס שם וז"ל אם נדבק הירך בהרגל יגרורו הירך וכו'.
פירוש – ר"ל שיגרור הירך בלבד. (עיין בסי' ל"ב מ"ב ס"ק ע"ה, וז"ל בכל אות שנכתב בב' כתיבות כגון ג' וכיו"ב ונעשה פסול בכתיבה א' אין צריך לגרור רק אותה וכו' עכ"ל).
אות דלי"ת.
בה"ל ד"ה ולכתחילה וכו' וז"ל מ"ט פשטא כרעא דדלי"ת לגבי גימ"ל וכו'.
פירוש – המשך ההסבר הוא שהרגל של הדלת נכתבת באלכסון לאחור, כאילו בכיוון הגביר (הגימל), כדי להתקרב אליו ולתת לו הזדמנות לבצע מעשי חסד וצדקה אמיתיים לדל (הדלת) (ראה שבת קד.) שצריך לזה זכות וסייעתה דשמיא.
משנ"ס שם וז"ל אם רגל הדלי"ת אין בו רק כמלא יו"ד כשר.
פירוש – משמע שלא צריך להראות לתינוק. וראה הבה"ל סי' ל"ב סע' ט"ו ד"ה כשר, שכתב לגבי נפסק רגל הימיני של אות ה"א ורק נשאר מחובר לגג כשיעור אות קטנה שכשר ולא צריך לראות לתינוק וז"ל מ"מ בדיעבד אם הראוהו להתינוק דלא חו"ט ולא יכול לקרוא אותו יש להחמיר בזה וכו' דאפ' במקומות דלא משגחינן על תינוק להקל על ידו משגחינן עליו להחמיר עכ"ל וה"ה כאן שיש להחמיר אם הראתו לתינוק ולא הכירו בגלל הרגל הקצר.

אות ה"א.
משנ"ס שם וז"ל לעשות לה לכתחלה תג קטן למעלה מצד שמאל וכו'.
פירוש – כי דבר מסוד נכלל בכתיבת תמה כמשמע במ"ב סי' ל"ו ס"ק ד'.
משנ"ס שם וז"ל יהא ביניהם חלק כ"כ בכדי שאדם בינוני יכירנו היטיב מעל ס"ת שע"ג הבימה כשקורא בו וכו'.

פירושי חיים

פירוש – וזה כלל גדול בכל דיני [תיקון] סת"ם.
משנ"ס שם וז"ל ולא ירחיקה מגג יותר מעובי הגג וכו'.
פירוש – הטעם עפ"י הסוד כדי שלא יהיה פתח כ"כ גדול לבחירת חופשי לבחור רשעות.

אות וא"ו.
משנ"ס שם וז"ל אם כתב דלי"ת במקום וא"ו צריך לגרור כל הגג.
פירוש – ולא צריך לגרור גם הרגל כי כותבים דלי"ת ע"י ב' מעשי כתביה ולכן די לבטל האות זו ע"י גרירה של א' מהן [עיין באות גימ"ל לעיל].
משנ"ס שם וז"ל ואפשר דבעי נמי לגרור כל הירך דדומה לדלי"ת שכתבו במקום רי"ש שצריך למחוק כולו וכו'.
פירוש – כלומר כיון שהעקב בצד ימין של גג הדלי"ת אינו מעכב שאם נכתב בלעדיו כשר לכן די לכתוב דלי"ת ע"י כתיבה א' ולכן צריך לגרור כולו כדי לבטל צורתו.

אות חי"ת.
משנ"ס שם וז"ל ויהיו הזייני"ם רחוקים זה מזה לכל היותר כעובי קולמוס וכו'.
פירוש – דין זה כדי שהאות תהיה מרובעת וכן כתב הברוך שאמר השני (דף 22 בדפוס ווארשא).

אות יו"ד.
משנ"ס שם וז"ל וס"ת שנמצאו בה יודי"ן כצורת למ"ד קטנה פסולה וצריך לגרור כל האות ולחזור ולכתוב יו"ד מחדש וכו'.
פירוש – קשיא למה צריך לגרור כל האות כי הפסול הוא רק משום כתיבה תמה כי סכ"ס אינו למ"ד ממש, ולמה לא מספיק לחזור לכתוב התג כדין, ויש לתרץ שבאמת כוונת המשנ"ס שלא צריך לגרור כל האות אלא רק התג עד שאין בו צורת אות למ"ד ועיין לקמן.
משנ"ס שם וז"ל אך אם היו"ד נראה ממש כלמ"ד לעין כל אזי יכול לגרור אפילו בשם וכו'.
פירוש – משמע שבא לאפוקי מה שכתב לעיל "כצורת למ"ד", ותירצנו שם שבאמת כן היה נראה כיו"ד רק שפסול מדין כתיבה תמה כגון שהתג שלמעלה יותר מדי גדול או שחסר הקוץ שלמטה שמדינא צריך לחזור ולתקן. אבל בנראה ממש כלמ"ד אסור לתקנם באותו אופן כי הוי חק תוכות אע"פ שגם רק חסר בכתיבת תמה. וכן משמע במשנ"ס בהקדמתו בנושא חק תוכות, שכתב וז"ל כל מקום שנאמר וכתב כגון בתפילין ומזוזות ס"ת גט פסול בו חק תוכות ואפ' אם רק קוצו של יו"ד ע"י חק תוכות עכ"ל והרי חסרון זה בקוצו של יו"ד הוא רק משום כתיבת תמה ודוק.

אות כ"ף.
משנ"ס שם וז"ל ואם עשה לה זוית מאחוריה למעלה או למטה פסולה ויש מקילין ביש לה זוית מלמעלה כיון שהיא עגולה למטה וכיון שהוא מלתא דאורייתא צריך להחמיר כדעה הראשונה דפסולה ולא יועיל לה תיקון ע"י גרירה דהוי ח"ת אלא יוסיף אליה דיו לעשותה עגול אם לא כתב עדיין יותר כדי דלא ליהוי שלא כסדרן. ואפשר דבזה שיש לה זוית מלמעלה ועגולה מלמטה אם התינוק קוראה כהלכתה צורתה עליה מיקרי ויכול לתקנה בתיקון הנ"ל אף שכתב יותר ואין בזה משום שלא כסדרן וכנ"ל בל"ב סכ"ה.
בה"ל שם ד"ה אם התינוק וז"ל ועוד נ"ל ראיה לזה דעיקר ההיכר תלוי בלמטה מרבינו ירוחם שפירש על הא דאיתא בשבת שלא יכתוב ביתי"ן כפי"ן היינו שיזהר הסופר בעוקץ שאחורי הבי"ת למטה לצד ימין שלא יראה כ"ף א"כ ממילא נמי פשוט דצריך לפרש כפי"ן ביתי"ן נמי כי האי גווני אצד מטה וכל דברי רי"ו איתא ברא"ש בהלכות קטנות עי"ש אלא שהוא ביאר לנו דקאי אצד מטה ועכ"פ ע"י תינוק ובהוספת דיו יש להקל.
פירוש – מכאן ראיה שצורת האות מוגדרת על ידי צורתה הפשוטה שתינוק מכיר.

אות כ"ף פשוטה.
משנ"ס שם וז"ל גם צריך הסופר ליזהר שלא יעשה לכ"ף פשוטה זוית למעלה וכו' אך אם נמצא כן בס"ת בעת הקריאה אין להוציא אחרת כי יש מכשירין בזה.

פירושי חיים

פירוש – מקילים בזה משום ספיקא דספיקא: ספק שהלכה כהרא"ם וכשר (עיין בבה"ל ד"ה "אם התינוק"), וספק שהלכה כהרמב"ם שמותר לקרוא בספר תורה פסול (עיין בפירוש לסי' ל"ב מ"ב ס"ק מ"ח). כל זה נאמר בקריאת התורה מדרבנן, שבה הרמב"ם מקיל כי רואה זאת מדין לימוד תורה, אך לא כך בקריאת פרשת זכור שהיא מדין קריאה גמורה.

אות למ"ד.
משנ"ס שם וז"ל אות למ"ד צריך להיות צוארה ארוך כוא"ו.
פירוש – כגובה ג' קולמוסים, אבל אם הראש קצר פחות משיעור וא"ו יש מכשירים שאומרים שנכלל גובה זה גם מתוך עובי הכ"ף שלמטה, ז"א הם ס"ל שלמ"ד מורכב ע"י כ"ף ויו"ד ולאו דווקא כ"ף ווא"ו.
משנ"ס שם וז"ל ועל ראש הצואר צריך ב' תגין מימין גדול ומשמאל קטן.
פירוש – התג הימני מסמל את מידת הרחמים והתג השמאלי את מידת הדין, ולכן התג שבימין צריך להיות גדול יותר.

אות מ"ם סתומה.
משנ"ס שם וז"ל וגגה יהיה עובר לכתחלה מחוץ לסתימה מעט כראש הוא"ו.
פירוש – כי גם מ"ם סתומה נרכב מכ"ף ווא"ו, והב"י כתב שעובי החלק הזה שמעדיף על הגג יהיה כעובי קולמוס.

אות קו"ף.
משנ"ס שם וז"ל ולא ירחיקו לכתחלה מן הגג יותר מעובי הגג וכו'.
פירוש – שאם ירחיקו אין הרגל שייך לקו"ף ונעשה כב' אותיות ונ"מ שאם באמת כוונתו היתה לכתוב ב' אותיות, כלומר כ"ף ונו"ן במקום לכתוב קו"ף, אז פסול.

אות שי"ן.
משנ"ס שם וז"ל אם כתב שי"ן של ד' ראשים פסולה ולא די בגרירת ראש אחת דהוי חק תוכות.
פירוש – הוי חק תוכות כי נעשה אות אחרת לגמרי משא"כ שאם צורת השי"ן היתה עדיין קיימת אז היה מהני לתקן את השי"ן ע"י גרירת הראש המיותרת כמובא בסי' ל"ב סעי י"ז.

כמה כללי מוקף גויל מבעל פמ"ג.
וז"ל צריך מוקף גויל בכל צדדין של האותיות וכו' מה"ת דכתיב וכתבתם כתיבה תמה וכו'.
פירוש – כתיבה תמה דכאן מיירי שרואים כל האות אפילו הקצה שלה ולכן צריך שהגויל מקיפה.

סיומן ל"ז - זמן הנחת תפילין
סעיף א' מחבר – גדול שכר מצוות תפילין וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ומובטח שהוא בן עוה"ב ואין אש של גיהנם שולט בו וכל עונותיו נמחלין לו וכו'.
פירוש – כי אש גיהנם בא לשרוף לכלוך הגוף שמתלכלך ע"י עבירות אבל אין על מה לשלוט אם קידש כל גופו ומוחו לעבודת ה' ע"י מצוות תפילין ומשמע מהטור בשם השמושא רבא שהמ"ב העתיק שאפילו עבירות חמורות נמחלין לו.
מחבר – וכל מי שאינו מניחם הוא בכלל פושעי ישראל בגופן.
מ"ב ס"ק שם ס"ק ג' וז"ל ודווקא שאינו מניחן בשביל המצווה בזויה בעיניו וכו'.
פירוש – ז"א שאינה חשובה בעיניו.

סעיף ב' מחבר – ומ"מ צריך כל אדם ליזהר בהם להיותם עליו בשעת ק"ש ותפלה.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל דבזמן קצר כזה בקל יכול ליזהר מהפחה ומהסח הדעת.
פירוש –הסח הדעת פירושו העושה דבר שאסור לעשות למי שלובש תפילין והוא יודע בבצורה תת-מודעת (subconsciously) שהם מונחים עליו.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו וכו'.
פירוש – יש מחלוקת רש"י ותוס' בפירוש "עדות שקר" שלרש"י (ברכות י"ד: ד"ה כאילו) הוא מעיד שקר על עצמו, כלומר שלא שם לב למה שהוא קורא וכאילו מפקיר עצמו ממצוות, ולתוס' (שם ד"ה ומנח) מפרשים שמעיד עדות שקר על הקב"ה, כלומר מראה כאילו מצוותיו אינן אמת.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל אנשי מעשה נוהגין ללמוד אחר התפלה בתפילין.
פירוש – שמראה בעצמו שחפץ להניח תפילין כל היום.
בה"ל שם ד"ה מצוותן וז"ל ובהניח רגע עליו קיים המצווה אבל מצווה מן המובחר מן התורה להיותן עליו כל היום.
פירוש – כי מצוות תפילין דומה למצוות לתלמוד תורה וכתיב תהיה תורת ה' בפיך, וכמו בלימוד תורה הוא מקבל שכר לכל תיבה ותיבה, ה"ה בתפילין שמקבל שכר לכל רגע ורגע שהם מונחים עליו.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הטעם לעונש של קרקפתא?
תשובה: עיין מהר"ל (גור אריה מאמרי חז"ל) שתפילין מקדש את הגוף וממליא אם לא יניחם הגוף נענש.

סימן ל"ח - מי הם החייבין בתפילין והפטורים

סעיף א' מחבר – חולה מעיים פטור מתפילין.
רמ"א שם – אפילו אין לו צער אבל שאר חולה אם מצטער בחליו ואין דעתו מיושב עליו פטור וא"ל חייב.
מ"ב שם ס"ק ד' ואסור לו להחמיר על עצמו בזה אלא בשעת ק"ש ותפילה אם יודע שיוכל להעמיד א"ע בגוף נקי וכו'.
פירוש – כי אין לו שליטה על גופו אפילו אם יכול לשלוט על הצער, ושונה מחולה אחר שאם יכול לשלוט על הצער חייב בתפילין.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל מי שלבו ערום וכו' לא יניח תפילין וכו'.
פירוש – שזה ההפך מקדושת הגוף שהתפילין משפיעים עליה.

סעיף ב' מחבר – ואם יראה לו שיוכל להעמיד עצמו בגוף נקי בשעת ק"ש יניח תפילין בין אהבה לק"ש ויברך.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ואם יודע שאין יכול לעצור עצמו מלהפיח אלא בכדי שיוכל לחלוץ השל ראש אפ"ה מותר להניח לכתחלה את שניהם כ"כ המ"א וכו'.
פירוש – שלדעת המ"א מותר להפיח בשל יד מפני שהם מכוסים (מהח"ש ס"ק א'), ולכן גם שינת קבע תהיה מותרת בהם.

סעיף ג' מחבר – נשים ועבדים פטורים מתפילין וכו'.
רמ"א שם – ואם הנשים רוצין להחמיר על עצמן מוחים בידן.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל מפני שצריכין גוף נקי ונשים אין זריזות להזהר.
פירוש – שכיון שהן פטורות אז אינן נזכרות להיזהר, ועיין בעוה"ש (שם סע' ו') שכתב שאין להכניס עצמן לצורך זהירות לגוף נקי, שגם לאנשים קשה להיזהר, אלא במה שאנשים חייבים אז הם מוכרחים להיזהר לפחות בשעת ק"ש ותפילה, משא"כ בנשים.

סעיף ה' מחבר – אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל פי' אפילו ביום שנקבר שאינו יום המיתה כיון שהוא יום ראשון לאבילות ולמנחמים וכו'.
פירוש – בספר גשר החיים (סי' ד' סע' ב' והערה 14) מובא שמנהג ירושלים הוא להניח תפילין ע"י תנאי (אם הוא חייב וכו') אפילו ביום הקבורה אם אינו יום המיתה, והמהרי"ץ מתיר אפילו ביום המיתה.
מ"ב שם וז"ל אם נקבר בלילה לא יניח תפילין ביום וכו'.
פירוש – ז"א לא יניח מחר ביום.
מ"ב שם וז"ל אבל אם מת או נקבר בחוה"מ מניח תפילין וכו'.
פירוש – משמע שס"ל שתפילין הוי בזיון לאבילות אבל מה שאין אבילות בחוה"מ לא שייך בזיון בזה.
מ"ב שם וז"ל ואם ע"י השמועה בא לידי בכי צריך לחלצן וכו'.
פירוש – משום הסח הדעת.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל דתפילין נקראין פאר וכו' ואין נאה לתת פאר תחת אפר.
פירוש – משמע שס"ל שהוי בזיון לתפילין.
מחבר שם – מכאן ואילך חייב אפי' באו פנים חדשות.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל "פנים חדשות" - לנחם אותו וכו'.

פירושי חיים

פירוש – כי שוב הוא לא מרגיש תחנונים מאלו שכבר ניחמו אותו, אלא רק אם ינחמו אותו אנשים חדשים.

סעיף ו' בתשעה באב חייבין בתפילין.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל שלא חמיר ת"ב משאר ימי אבילות.
פירוש – שהוי כיום ב' דאבילות כי י"א שפטור לגמרי בת"ב כי דומה ליום א' דאבילות.

ענייני הסעיף
שאלה: למה יש איסור להניח תפילין באבילות?
תשובה: כי הוי בזיון לאבילות או בזיון לתפילין כיון שתפילין נקראין פאר.

סעיף ח' מחבר - כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים פטורים מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת קריאת שמע ותפלה.
פירוש – כי יש לפחות זמן לקיים מצוות אלו, ודווקא מצוות אלו שהן מצוות חיוביות משא"כ במצוות קיומיות.
רמ"א שם – ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק"ש ותפילה אז פטורין מק"ש ותפילה ותפילין דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ז וז"ל ומיירי שכבר התחיל לכתוב קודם שהגיע זמן ק"ש אבל משהגיע הזמן אסור להתחיל לכתוב וכו' אכן לפי מה שציירנו מתחלה בשם הלבוש שהקונה צריך לעבור בים או בשיירא וא"א לו להמתין עד שהסופר יקיים ק"ש ותפלה פשוט דלכו"ע מותר הסופר לעשות לו מלאכתו אם הוא משער שישאר לו זמן לקרות ואם יוכל לקרוא פרשה אחת מקודם יקרא.
פירוש – כי יש לסופר עצמו מצווה חיובית אבל לקונה המצווה החיובית שלו רק באה לאחר זמן ולכפי הסופר היא רק מצווה קיומית לכן אסור לסופר להכניס עצמו לקיימה אם לא יכול לקיים מצווה חיובית שלו.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי אומרים העוסק במצווה פוטר במצווה?
תשובה: הפטור הוא משום בזיון מצווה הראשונה שעוסק בה, לכן:
א. אם הוא לא יכול לקיים את המצווה השנייה אם קיים קודם את הראשונה, אין בזיון אם קודם יקיים את המצווה השנייה.
ב. ואם גם אינו יכול לקיים מצווה הראשונה כלל אם יקיים קודם השנית צריך שיקול הדעת כגון אם יבטל מצווה א' מהן וממילא יבטלו עוד כמה מצוות אז עוסקים קודם במצווה זו.
ג. ואם דחיית המצווה הוא מסיבה כמו הרצון לקיים אותה בהידור טפי, למשל כשנוהגים לדחות קידוש לבנה לאחר תשעה באב ולאחר יוה"כ כדי שיתקיים בשמחה, אין הדחייה נחשבת כבזיון.

סעיף ט' מחבר – מצטער ומי שאין דעתו מיושבת עליו ונכונה פטור מפני שאסור להסיח דעתו מהם.
פירוש – "מי שאין דעתו מיושבת עליו" פירושו שחסר יציבות נפשית (mental stability), "נכונה" פירוש יש לו יציבות נפשית אבל הוא מבולבל קצת ולכן אינו יכול להתרכז ולחשוב כמו שצריך.
סעיף י' מחבר – הקורא בתורה פטור מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת ק"ש ותפלה.
מ"ב ס"ק ל"ד וז"ל שאני מצות תפילין שעיקר תועלתה הוא לתורה וכו' ע"כ מכיון שכבר עוסק בתורה מקודם אין צריך לבטל תורה בשביל זה זולת בשעת ק"ש ותפילה כדי לקבל עליו עול מלכות שמים וכו'.
פירוש – שהם מצוות בפני עצמן ולא באים מטעם לימוד תורה.

סעיף י"א מחבר – לא יחלוץ תפילין בפני רבו וכו' מפני אימתו וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ג וז"ל דזלזול הוא שמגלה ראשו בפניו וכו'.
פירוש – כי כיבוד רב ככיבוד שמיים אז מה שאסור לגלות ראשו לפני השכינה ה"ה לפני רבו משא"כ לפני אביו ולא כהעוה"ש (סע' ט"ז), ועוד שדבר שכלי רק חשוב אם הוא מבוסס ביראת שמיים, ואז הדרך הוא לכסות מקור השכל, כלומר הראש, כי כן הדרך בכל דבר יקר וחשוב לכסותו ולהסתירו.

סעיף י"ב מחבר – היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהם תפילין קודמים.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק ל"ז דהיא מצוה שבגופו ועוד דקדושת תפילין למעלה מקדושת מזוזה וכו'.
פירוש – כי מקיימים את כל המצוות בלבישת תפילין, שכן כתוב בהם "למען תהיה תורת ה' בפיך" (שמות י"ג ט'). ממילא, גם מקיימים מצוות מזוזה כשעוסקים בלימוד עם תפילין. ישנו כלל שמצוות התלויות בגוף קודמות, ואף על פי שמקיימים מצוות תפילין גם בהנחה לרגע אחד, ובמזוזה המצווה מתקיימת לאורך זמן, בכל זאת זהו רק חשבון צדדי.

סעיף י"ג מחבר – מנודה ומצורע אסורים להניח תפילין.
פירוש – משום צער או משים פאר.

סימן ל"ט - מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם
סעיף א' מחבר - תפילין וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל וה"ה ס"ת ומזוזה.
מחבר שם - שכתבן עבד או אשה או קטן אפילו הגיע לחנוך או כותי וכו'.
פירוש – כי מי שפטור מתפילין חסר לו חלק בתורה ולכן אינו כשר לכתוב סת"ם, אבל לגבי מגילה עיין בפמ"ג בסי' תרצ"א (משב"ז ב ד"ה עוד אבאר) שמה שאשה חייבת עכ"פ בשמיעה כשרה לכתוב.
מחבר שם - או מומר לעבודת גלולים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל דבזה הוא כמומר לכל התורה וה"ה אם הוא מומר לחלל שבת בפרהסיא אבל אם הוא מומר לשאר עבירות קי"ל דמומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה כולה לבד אם הוא עושה להכעיס דבזה אפילו לד"א דינו ככותי וכדאיתא ביו"ד סימן ב' וכו'.
פירוש – כי מומר להכעיס נחשב כמין.
מחבר שם - או מוסר לאונסין פסולים וכו'.
פירוש – כי נחשב כרודף.

סעיף ב' מחבר - כל שפסול לכותבן פסול בכל תיקון עשייתן.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל והשחרת הבתים והרצועות עיין לעיל בסימן ל"ג וכו'.
פירוש – ששם המ"ב כתב (ס"ק כ"ג) שאשה כשרה להשחרת הרצועות כי איננו בגוף התפילין והיא יודעת לעשות לשמה. (מ"מ עיין מש"כ בשם רבינו זצ"ל שאפשר לא אמרינן שבסתמא היא יודעת לעשות לשמה.)
מ"ב שם - וגרירת דבק שבין אות לאות לכתחלה יש ליזהר שלא לעשות על ידם ובדיעבד אין להחמיר דגרירה לא מיקרי כתיבה ועיין היטב לעיל בסימן ל"ב סק"פ. וכ"ז בתפילין דבעינן כסדרן אבל בס"ת אם אפשר לגרור צדדי האותיות במקום שנגעו ולחזור ולכותבן יעשה דזה מיקרי לכתחלה.
פירוש – ותמיד משדליין שגם לגבי כתיבת תפילין אם אפשר שתהיה כלכתחילה דומה לגרירה [וכתיבה] שעושים בס"ת.

סעיף ד' מחבר - תפילין שכתבם אפיקורוס ישרפו.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל "ישרפו" - עם אזכרותיהן וכו'.
פירוש – כדי שלא ישאר זכר ממנו, ואין איסור למחוק השמות שכתבו אדרבה מצווה לשרפן.
בה"ל ד"ה שכתבם אפיקורס וז"ל הוא האדוק לעבודת כוכבים וכו' לאפוקי ממה שהוגה באיזה דפוס ברש"י גיטין מ"ה ע"ב אפיקורס יהודי שאינו מאמין לדברי רז"ל שזה אינו מפירש"י וכו' שלענינים אחרים ג"ז הוא בכלל אפיקורס אבל לא לענין זה דישרף. ולענין דינא סופר כזה נ"ל פשוט דצריך לגנוז פרשיותיו דשמא לא עיבד הקלף לשמה ושמא לא כתב הפרשיות והאזכרות לשמה ושמא לא היה זהיר בדין חק תוכות כיון דאינו מאמין בדחז"ל וגם חשוד הוא להכשיל לאחרים וכו'.
פירוש – הרי הם טוענים גניזה אבל לא שריפה כי לא נכתבו לשם עו"ז רק שלא נכתבו בקדושה אז יש עדיין בזיון מדרבנן בשריפתם.

סעיף י' מחבר – תפילין שהוחזקו בכשרות אינם צריכים בדיקה לעולם וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל נכון לבדקן מפני שמתקלקלין מפני הזיעה וכו'.
פירוש – קלקול זה לא שייך בתפילין גסות וכ"ש באלו שנעשו ממקשה אחת כי עור שלהן עבה וכנ"ל.
מ"ב שם וז"ל אם נקרע חיפוי הבתים או שנשרו במים צריכין בדיקה תיכף וכו'.

פירושי חיים

פירוש – אבל אם הוציאם מהמים מיד אין חשש וה"ה במזוזות אם עוטפים אותם היטב בפלסטיק.
מחבר שם – ואם אינו מניחן אלא לפרקים צריכים בדיקה.
פירוש – פרקים פירושו פעם לשלוש וחצי שנים.

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך לבדוק תפילין לפעמים?
תשובה: אם הם גסות לא צריך בדיקה לעולם במה שהעור כ"כ עבה.

שאלה: איך קובעים מזוזות?
תשובה: לפי הגר"א יש לקבוע קודם את הכיסוי של המזוזה על הקיר בלי המזוזה כדי לבטלו לבניין ואחר"כ שמים את המזוזה לתוכו בלי פלסטיק כדי שלא תהיה חציצה.

סימן מ' - דין איך לנהוג בקדושת התפילין
סעיף א' מחבר – אסור לתלות תפילין בין בבתים בין ברצועות אבל מותר לתלותן בכיסן.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל כשאה"ק מחובר ביתידות לכותל אסור כל שאין תחתיו עומד דבר מה.
פירוש – שהוי בזיון לס"ת במה שיש חשש שהאה"ק יפול.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להניח תפילין באופן שהרצועות נוגעות ברצפה?
תשובה: זה מותר, אבל אסור לגרור אותם על הרצפה.

שאלה: מה עושים כשנפל סת"מ על הארץ ח"ו?
תשובה:
א. במזוזות אין חיוב להתענות או ליתן צדקה.
ב. בתפילין נותנים פרוטה לצדקה כדי להרגיש את הביזיון, והכף החיים (סע' ה') מקיל אם התפילין כבר מונחים בתוך התיק אפ' שהרצועות מגולות.
ג. בס"ת צריך לדון איזה תשובה צריכה המתאימה לאירוע.

סעיף ב' מחבר – בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל וה"ה חומשים או סדורי תפילות או שאר ספרים בין בכתיבה או בדפוס הכל יש בהם קדושה ובעינן כלי תוך כלי וכו' ועיין ביו"ד בסי' רע"א בט"ז שם סק"ח שכתב וכו' עתיד ליתן את הדין דדפוס הוי כמו כתיבה וכו'.
פירוש – וזה דווקא בדפוס שלהם. (בזה"ז הוא נעשה ע"י צילום שאין בו מעשה כתיבה לכן אין בזה קדושה).
מ"ב שם וז"ל אך בתשובת חו"י סי קפ"ז נוטה להקל בזה בשעת הדחק כשאין לו במה לכסות.
פירוש – וכ"ש בדפוס שלנו.
ענייני הסעיף
שאלה: איך מכסים מזוזה וספרים וכו' כדי להתיר תשמיש המיטה?
תשובה: יכול לכוון כשעוטפים מזוזה בפלסטיק שיהיה לשם שמירה ולכן רק צריך עוד מכסה אחד, ובספרים שלנו המודפסים ע"י צילום אפשר להקל אם רק מכוסים בכיסוי אחד, ומעיל נחשב כב' כיסוים.

שאלה: האם מותר לשבת על ספסלים עם ספרים?
תשובה: מותר לשבת בספסל בשעת לימוד ביחד עם ספרים המודפסים בהדפסה שלנו אבל לכתחילה ראוי להחמיר וי"א שצריך הפסק טפח.

סימן מ"א - דין הנושא משאוי איך ינהג בתפילין
סעיף א' מחבר – הנושא משאוי על ראשו חולץ תפילין של ראש וכו'.
פירוש – כי כל זמן שמניח תפילין בראשו, ראשו משעובד לתפילין בלבד.

פירושי חיים

סימן מ"ב - אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש

סעיף א' מחבר – אסור לשנות תפילין של ראש לעשותן של יד וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל וכן בשל ראש אם נפסק מה שמקיף הראש אסור להפוך מה שבתוך הקשר שיהיה חוץ לקשר וכו'.
פירוש – בתוך הקשר פירושו חלק מהרצועה שמקיף את הראש. וכל דינים אלו לגבי תיקון הרצועות אם עושה מהם השתמשות חדשה ויש בזה ירידה בקדושה אסור, אבל מותר להקטין ולהרחיב בכמה יש בתוך הקשר כדי להתאימה למידת הראש כי אין זה השתמשות חדשה אלא הוא דרך השתמשות הקיימת.

סעיף ג' מחבר – סודר דאזמניה למיצר ביה תפילין לעולם וצר ביה תפילין חד זימנא אסור למיצר ביה זוזי.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל תיק של טלית לא מיקרי תשמיש קדושה רק תשמיש מצווה וכו' ואף דמונח בו ג"כ תיק של תפילין לא הוי התיק של טלית כ"א תשמיש דתשמיש וכו'.
פירוש – ואם תיק של תפילין נעשה מבד כפול אז הבד החיצון הוא תשמיש דתשמיש קדושה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להשתמש בתיק של תפילין לשימוש חול?
תשובה: לכתחילה יש לכוון לפני השתמשות לתפילין שיכול להשתמש בו ג"כ לצרכי חול.

שאלה: על מה לכוון כששמים את הרצועות של ש"י וש"ר בתפילין?
תשובה: לכתחילה יש לכוון לפני ששם את הרצועות בתפילין שהרצועות תהיו עבור הש"י ולשם הש"י וה"ה בש"ר כי אין ברירה מה"ת ולכן אין תנאי מועיל לדבר זה.

רמ"א שם – ואם התנה עליו [על הסודר] מתחלה בכל עניין שרי.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל אך לתשמיש מגונה לא מהני תנאי וכו'.
פירוש – אבל אם לא השתמש בו לעולם לתשמיש מצווה כן מהני תנאי זה להשתמש בו לדבר מגונה.
רמ"א שם – וקלף המעובד לשם תפילין אסור לכתוב עליו דבר חול דהזמנה כי האי גוונא לגוף הקדושה מילתא היא.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל אם התחיל לכתוב על הקלף סת"ם או שאר כתבי הקדש אפילו על הנייר אסור לכתוב אח"כ עליו דבר חול לכו"ע שזה עשה מעשה של גוף הקדושה ואפי' תנאי לא מהני.
פירוש – מיירי שייחד כל הקלף לקדושת סת"ם, אבל אם ייחד חלק מהקלף לדבר חול אז מהני תנאי לחלק ההוא.

סימן מ"ג - איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבית הכסא

סעיף א' מחבר – אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפילין שבראשו גזירה שמא יעשה בהם צרכיו ואם אוחזן בידו מותר להשתין בהם בבית הכסא קבוע.
רמ"א שם – היינו דווקא כשמשתין מיושב דליכא למיחש לנצוצות אבל משתין מעומד פשיטא דאסור וכו'.
פירוש – החשש הוא שתגעו הנצוצות ברצועות אבל בזה"ז אין חשש גדול לזה.
רמ"א שם – בעפר תיתוח דליכא נצוצות בבית הכסא עראי נמי שרי.
פירוש –מתקן שתן (urinal) שלנו דינו כבית הכסא עראי ולכן מותר ללבוש תפילין אצלה מדינא כל זמן שהדלת פתוחה כי אז אין חשש שיפנה בה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך לברך על הנחת תפילין אחרי שסילקו אותם כדי להשתין?
תשובה: אין צריך לברך כי מדינא היה מותר להיכנס למקום שיש שם מתקני שתן כשהוא לבוש בתפילין אם יש דלתות ליחידות של אסלות כי אז נחשב שהן ברשות אחרת, וגם אין איסור מרוח רע כשלובש תפילון אם הרוח רע אינו בא ממנו.

שאלה: מה הדין בהפחה בחדר כשתפילין נמצאים שם?
תשובה: עיין ברש"י ברכות כג. ובסוכות כו: שמשמע שלכתחלה יש ליזהר.

שאלה: האם צריך להקפיד למעשה לא לעבור במקום מטונף כשלובשים תפילין?

תשובה: יכול להקל אבל צריך לכסותם.

סעיף ו' מחבר – היה לבוש בתפילין והוצרך לבית הכסא בלילה או סמוך לחשיכה שאין שהות להניחם עוד אחר שיצא לא יכנס בהם גלולין בבגדו ואפילו להשתין מים בבית הכסא קבוע אלא כיצד יעשה חולצן ומניחן בכלי אם היה בו טפח או בכלי שאינו כלין אף על פי שאין בו טפח ואוחז הכלי בידו ונכנס.
פירוש – כי כבוד התפילין דורש שיהיה ניכר שהם מכוסים ויש בכיסוי שם כלי, משא"כ בבגדו.

סימן מ"ו - דיני ברכת השחר
סעיף ד' מחבר – והנשים מברכות שעשני כרצונו.
פירוש – זה דווקא אם הנשים מכירות שיש צדקות הדין בזה, ואל"כ אין לברך.

סעיף ה' מחבר - אם קדם וברך זוקף כפופים קודם שברך מתיר אסורים לא יברכנה.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל אם בשעה שהגיע לברכת פוקח עורים ורצה לסיים פוקח עורים נכשל בלשונו וסיים מלביש ערומים ובתוך כ"ד נזכר וסיים פוקח עורים י"א דיצא בזה ידי ברכת פוקח עורים כי בזה עקר סיומו הראשון ויש מסתפקין בזה וכו'.
פירוש – הלכה כדעה ראשונה במ"ב להקל, אבל למעשה יש לשמוע הברכה ממישהו אחר כדי לצאת.

ענייני הסעיף
שאלה: אם התכוון בטעות לברכה הלא נכונה, ואז שינה את כוונתו וסיים נכון, האם הברכה נחשבת כפי שסיים?
תשובה: כן.

סעיף ח' מחבר - כל הברכות האלו אם לא נתחייב באחת מהן כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או לא לבש או לא חגר אומר אותה ברכה בלא הזכרת השם.
רמ"א שם -ויש אומרים דאפילו לא נתחייב בהן מברך אותן דאין הברכה דוקא על עצמו אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם וכן המנהג ואין לשנות.
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל עיין בספר אליהו רבא שכתב דברכת אלהי נשמה וברכת המעביר שינה אין לברך אם היה ניעור כל הלילה וכו'.
פירוש – אבל שאר ברכות השחר כן מברכים.
מ"ב שם - ובפמ"ג ובשערי תשובה השאירו דבריו בצ"ע ומסיק בשע"ת דיראה לשמוע אלו השתי הברכות מאחר ויכוין לצאת ואם ישן בלילה שישים נישמין לכו"ע יש לו לברך אותם.
פירוש – יש לברכם בנוסח בריך רחמנא.
מ"ב שם ס"ק כ"ה "לא נתחייב" ואפילו במדבר שאינו שומע קול תרנכול מברך וכו'
פירוש – לשון הרמ"א משמע שאע"פ שלא נתחייב בהם מביאים עצמו לחיוב.
סעיף ט' רמ"א – ונהגו לסדר ברכה"ת מיד אחר ברכת אשר יצר ואין לשנות וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ט וז"ל ויש אומרים דברכת אלהי נשמה סמוכה לברכת אשר יצר וע"כ יברך בה"ת אחר אלהי נשמה וכו'.
פירוש – וכן יש לנהוג לכתחילה.
רמ"א שם – וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו' בשכמל"ו כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותא בלא בזמנה ויצא בזה.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל אך יכווין שלא לצאת אלא אם כן ירא שהצבור יעברו זמן ק"ש אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי ק"ש עם הצבור שבצבור יקרא כל השלשה פרשיות ובברכותיה כמו שתקנו חז"ל לכתחלה וכו'.
פירוש – כלומר עושים תנאי, ויאמר "כמשפטי תנאים".
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל לא עבר זמן ברכת ק"ש עד אחר שעה ד' וכו' אבל אם הוא ירא שהצבור יעברו גם זמן ברכות ק"ש אין לו להמתין עליהם כלל וכו'.
פירוש – ז"א שכן ממתינים עד ד' שעות לקרות ג' פרשות של ק"ש עם הציבור כי תקנו חז"ל לומר הג' פרשיות ביחד עם הציבור וממתינים לציבור עד ד' שעות כי זה חלק מהתקנה.

פירושי חיים

סימן מ"ז - דיני ברכת התורה

סעיף א' מחבר – ברכת התורה צריך ליזהר בה מאוד.
מ"ב שם ס"ק א' עיין בשאגת ארי' סי' כ"ד דמסיק שברכת התורה הוא מן התורה ולכן אם נסתפק לו אם בירך וכו' אך אם נזכר זה לאחר התפלה שכבר בירך ברכת אהבה רבה אפשר דיש להקל בזה אפילו לא למד תיכף לאחר התפלה וכו'.
פירוש – כי יש ס"ס, ספק ברכה התורה מדרבנן ספק אם יצא באהבת רבה.
מ"ב ס"ק ב' וז"ל שלא ללמוד עד שיברך.
פירוש – אבל אם אנוס אז יכול ללמוד ואחר כך לצאת באהבה רבה, ואם יש ספק כגון שמסתפק שמא ישן קצת אין חיוב לברך.

ענייני הסעיף
שאלה: על מה יש לכוון כשמברכים ברכת התורה?
תשובה: עיין בב"ח כאן, שלכתחילה יש לכוון בברכה שלומד תורה לשם קדושת התורה ולא לסתם למעשה הלימוד.

שאלה: על מה לכוון כשמקבלים עול מלכות שמיים?
תשובה: מכוונים שכחו יתברך ישפיע עלינו מלמעלה ע"י קבלה זו, לכן כדאי לעשות זה קודם שמקבלים מלכותו [בקריאת שמע].

סעיף ג' –מחבר - הכותב בדברי תורה אע"פ שאינו קורא צריך לברך.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל אבל סופר המעתיק ואינו מבקש להבין וכ"ש אם כותב איזה פסוק באיגרת הרשות לדבר צחות א"צ לברך כיון שאינו מתכוין ללמוד.
פירוש – שמשתמש בלשון הפסוק כדי לכתוב בדרך יפה.

סעיף ד' מחבר – המהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך.
רמ"א – וה"ה דיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבר.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל שהטעם שהוא עיקר הדין אינו אלא מהרהר בלבו.
פירוש – כי פסק הדין הוא רק מסקנה מכל הפילפול ששימש בו כדי להגיע לתוצאה זו.
מ"ב שם וז"ל – והגר"א בביאורו חולק ע"ז וס"ל דלא גרע זה מהקורא מקרא בלבד דצריך לברך. ואפי' בהרהור לבד מחמיר שלא להרהר כ"ז שלא בירך בה"ת וכו'
פירוש – למעשה יש לברך קודם שמהרהר בתורה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לפסוק דין לפני שבירך בה"ת?
תשובה: רק מותר אם הדין כמו הלכה למשה מסיני שאין בו לומדות, כי אם יש לומדות בבסיס התשובה אסור לפסוק בלי לברך בה"ת. ויש לברך בה"ת גם קודם שמהרהר בתורה.

סעיף ו' מחבר – אומר והערב עם וי"ו.
רמ"א וי"א בלא וי"ו וכן נהגו אבל יותר טוב לומר בוי"ו.
מ"ב שם ס"ק י"ב כי בזה יצאנו ידי כל הדיעות אבל אם תאמר בלא וי"ו היה הערב נא ברכה בפ"ע והוי הפסק לאותה דיעה הס"ל ברכה אחת היא וכן נוהגים כהיום לומר והערב בוי"ו.
פירוש – כלומר לא מעכב בלא וי"ו אלא הוי גילוי דעת שמפסיק בין הברכות.

סעיף ז' מחבר - ברכת אהבת עולם פוטרת ברכת התורה אם למד מיד בלי הפסק.
סעיף ח' מחבר – ויש להסתפק אי סגי בקורא ק"ש סמוך לה מיד בלי הפסק וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל די"ל דק"ש הוי רק כדברי תפלה כיון שאינו אומר זה לשם לימוד.
פירוש – לפי דעה זו, כדי שהברכה תחול נדרש דווקא מעשה ברור של לימוד תורה, שכן זהו שבחה של התורה.

פירושי חיים

סעיף ט' מחבר – י"א שאם הפסיק בין ברכת התורה ללמודו אין בכך כלום וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל טעמם דדוקא באהבה רבה דלא היו עיקר ברכה לברכת התורה אז אינו פוטר אלא א"כ למד מיד בלי הפסק אבל ברכת התורה פוטרת כל היום וכו'.
פירוש – שכך תיקנו חז"ל, וזה אע"פ שכל לימוד ולימוד בתורה הוי כמעשה חדשה וכ"ש כשלומד נושאים שונים, משא"כ כשאוכל כמה מיני מנות בסעודה שאכילה גוררת אכילה ולכן מדינא יוצא בברכה אחת לכולם.

סעיף י"א מחבר – שינת קבע ביום על מטתו הוי הפסק וי"א דלא הוי הפסק וכן נהגו.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל ומברך לא הפסיד.
פירוש – יש לברך בבריך רחמנא ז"א בריך רחמנא מלכא דעלמא וכו'.

סעיף י"ג מחבר – המשכים קודם אור היום ללמוד מברך ברכת התורה ואינו צריך לחזור ולברך כשילך לבית הכנסת וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ט וז"ל ואף אם חזר וישן אח"כ שינת קבע קודם אור היום או ביום א"צ לחזור ולברך וכו' וכ"ז לפי הי"א שבסעיף י"א אבל לפי מה שכתבנו שם דאף בשינת קבע ביום המברך לא הפסיד כ"ש בזה שהיה ישן שינת קבע קודם אור היום דהמברך לא הפסיד.
פירוש – עדיף לא לברך אלא הפעם הראשון שקם בלילה ובבוקר ילמד בלי ברכה על דעת לצאת באהבה רבה עם לימוד אחרי התפילה, כי אין איסור ללמוד באופן זה בלי ברכה אלא הוי מצווה לברך והרי הוא אנוס ולכן פטור.
מחבר שם – והמשכים קודם אור היום מברך כל סדר הברכות חוץ מברכת הנותן לשכוי בינה ופרשת התמיד שימתין מלאמרה עד שיאור היום.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ושוב לא יצטרך לברך אותם בשיקום בבוקר לבד ברכת אלקי נשמה ויאמר בלי חתימה והמעביר שינה יאמר בלי הזכרת השם ואח"כ כשיקום בבוקר יאמר אותן בהזכרת שם ומלכות כראוי וכו'.
פירוש – והיתרון לומר אותן בלי הזכרת השם לפני עלות השחר הוא כדי להראות להקב"ה שהוא מצטער במה שאינו יכול לברך כתיקונו ולכן יקבל שכר עבור המאמץ.

סימן מ"ח - אומרים פרשת התמיד, ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד

סעיף א' רמ"א – ואומרים פרשת התמיד וכו'.
פירוש – ויש חיוב בזה ואמירתו עדיף מלומר פסוקי דזמרה כי אפשר לומר פסוקי דזמרה בתורת תהילים אחרי תפילה משא"כ בפרשת קרבן התמיד, ובדיעבד יאמר פרשת התמיד עד השקיעה, ואם אמר אח"כ רק מועיל ליום הבא.

סימן מ"ט - שיכול לומר קריאת שמע בעל פה

סעיף א' מחבר – אע"ג דקיימא לן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל סומא מותר לקרות בע"פ משום עת לעשות לד' הפרו תורתך וכו'.
פירוש – מכאן ראיה שהאיסור הוא מדרבנן כי לא שייך להתיר איסור מה"ת לסומא כי הוא אנוס במצוות ואונס רחמנא פטרה.
מחבר שם - כל דבר שרגיל ושגור בפי הכל כגון קריאת שמע וברכת כהנים ופרשת התמיד וכיוצא בהן מותר.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל דדוקא להוציא רבים ידי חובתן אסור.
פירוש – לכן מי שמוציא אחרים בקידוש בליל שבת יש לומר ויכולו דווקא מן הסידור.

סימן נ – טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן

סעיף א' מחבר - קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק איזהו מקומן ובריית דר' ישמעאל כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה וגמרא דברייתא דר' ישמעאל הוי במקום גמרא שהמדרש כגמרא.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואין קריאת פרק זה ובריית זו עולה ללימוד משנה ותלמוד אלא למי שמבין אבל למי שאינו מבין צריך ללמוד ולהבין וכו'.
פירוש – ולא מקיים מצוות "ושננתם" אא"כ עוסק בלימוד התורה בעמקות.

סימן נ"א - דיני תפלה מן ברוך שאמר עד ישתבח

סעיף ב' מחבר - אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל אבל אם לא סיים לא יענה אמן ופשוט דדוקא משעה שהתחיל ברוך אתה ד' וכו' דמתחלה שבחא בעלמא הוא. וכ"ז דוקא לענין אמן של ב"ש או של ישתבח אבל שאר אמנים מסיק המג"א וכו' דמותר לענות אפילו באמצע ברכת ב"ש או ישתבח כיון שלא הוזכרה ברכה זו בגמרא אך אם הוא עומד אחר תיבת ברוך אתה ד' קודם שסיים מלך מהולל בתשבחות כתב הח"א דאסור לו לענות דבזה מקלקל לגמרי את הברכה.
פירוש – היינו דווקא מי שבאמצע אמירת ברוך שאמר או ישתבח ושמע סיום ברכות אלו אינו עונה.

סעיף ג' מחבר - אחר ישתבח יכול לענות אמן אחר ברכות עצמו.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואם שח דברים בטלים בין ב"ש להודו אפשר דצריך לחזור ולברך משום הפסק וכו'.
פירוש – לדעה זו חז"ל תיקנו ב"ש לא כשאר ברכת השבח אלא כהקדמה לפסוקי דזמרה בלתי נפרד לכן סתם הפסק חמיר טפי.
מ"ב שם וז"ל ואפילו מלה אחת הוי הפסק [פמ"ג] ונ"ל שלפ"ז אפילו בשתיקה טוב לזהר לכתחלה שלא לשהות הרבה בינתים וכו'.
פירוש – כלומר חז"ל תקנו ב"ש כחלק בלתי נפרד מפסוקי דזמרה כנ"ל ולא שהוא דווקא ברכה של שבח לפני פסוקי דזמרי ואז אסור להפסיק ללא דבר השייך לפסוקי דזמרה ולכן שאר אמנים ושבחות אסורים עד שיתחיל פסוקי דזמרה גופו, אבל י"א שב"ש כברכת שבח בפני עצמה ומותר לומר שאר אמנים אחר ב"ש ולפני שאר פסוקי דזמרה.

סעיף ד' מחבר - צריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף שמונה עשרה.
בה"ל ד"ה צריך ליזהר וכו' וז"ל דגם דין זה דמותר לענות אמן באמצע פסוקי דזמרה לא ברירא כולי האי ומ"מ לענין קדיש וקדושה וכו' יפסיק לכל זה אף במקום דלא סליק ענינא וכו'.
פירוש – ועונים אמן לקדיש דווקא במקומות שחייבים בהם מדינא היינו הב' קדישים הראשונים [היינו לפני ברכו ואחרי י"ח, ועיין בתשובה בסי' נ"ה סע' א'.]
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל ואפילו ברוך הוא וב"ש אסור לומר כיון שלא הוזכרה בגמרא אבל אמן מותר לענות על כל ברכה ששומע אפי' באמצע פסוק של פסוקי דזמרה אם הוא במקום דסליק ענינא וכן כל ברכת הודאה מותר לברך כמו אשר יצר לאחר עשיית צרכיו ויוצא בזה וכן לענות מודים דרבנן וכן לענות ק"ש עם הצבור שצריך שיקרא עמהם פסוק ראשון קורא ומכ"ש דמותר להפסיק לקדיש ולקדושה ולברכו.
פירוש – עיין בבה"ל הנ"ל שלגבי ברכו וקדיש וקדושה וכו' מפסיק אפי' במקום דלא סליק ענינא כנ"ל.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל וכשיש נפילת אפים לא ידבר עד אחר נפילת אפיים וכו'
פירוש – אבל לימוד לכל דבר של קדושה מותר.
רמ"א שם – ואפי' לצורך מצוה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל פשוט דאם מתיירא שיעבור זמן ק"ש קודם שיגיע לקרותה בסדר התפלה ושכח לאמרה קודם ברוך שאמר מותר לו להפסיק ולקרותה וכו'.
פירוש – כלומר בלי הברכות וזה אפילו שחושש שיעבור סוף זמן ק"ש.

סעיף ה' מחבר – בין המזמורים האלו שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל בפסוק ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך לעולם ועד לא יפסיק באמצע כמו בין ד' אלהיכם לאמת.
פירוש – כי פסוק זה מרמז שדיני התורה לא השתנו כעדות נגד טענות של האומות העולם.

סעיף ז' מ"ב שם מ"ב ס"ק י"ז וז"ל ויאמר שירה הים בשמחה וידמה בדעתו כאלו באותו היום עבר בים והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו.
פירוש – עיין במדרש רבה פרשת בשלח (סי' כ"ג י"ב), והדמיון כאן לעוברי ים סוף הוא במה [שאמירת פסד"ז] שמחו לבבינו וטיהרו מחשבותינו עכ"כ שאנחנו יכולים לשוב בתשובה שלימה ולכוון למצווה הבאה בלב טהור שהיא התפילה דומה לבני ישראל שהיטהרו כשעברו הים עכ"כ שהיו יכולים לשיר שירה מרוח הקודש.

סעיף ח' מחבר – אין אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת.

פירושי חיים

פירוש – למעשה יש לומר אשרי כל מילה ומילה בנחת כי בלי זה כאילו לא אמר פסוקי דזמרה כלל אבל השאר יאמר במרוצה כשצריך להגיע לברכו עם הציבור כי אינו נכון לדלג על חלק מפסוקי דזמרה אם יש זמן לומר אותם במריצה.

סימן נ"ב - דין מי ששהה לבוא לבית הכנסת עד ישתבח

סעיף א' מחבר - אם בא לבית הכנסת ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה וכו'

מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל כדי שיהיה יוכל להתפלל עם הצבור כי התפלה עם הצבור רצויה ומקובלת לפני הקב"ה

פירוש – כי זה מעלה שיש בתפילה בציבור שע"י זה ה' יקבל תפילנו.

מחבר שם - אומר ברוך שאמר עד מהולל בתשבחות ואחר כך תהלה לדוד עד מעתה ועד עולם הללויה. ואחר כך הללו את ה' מן השמים עד לבני ישראל עם קרובו הללויה. ואחר כך הללו אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה.

רמ"א שם - ואם יש לו שהות יותר וכו'.

פירוש – כלומר אחרי שגמר כל ההללוקות וכולל יברך לדוד עד לשם תפארתך (כי זה סוף פסד"ז).

רמ"א שם - יאמר הודו לה' קראו עד והוא רחום וידלג עד והוא רחום שקודם אשרי כי בנתיים אינו רק פסוקים מלוקטים וכו'.

מ"ב ס"ק ה' וז"ל "עד והוא רחום" - כתב הח"א בשבת ידלג המזמורים שמוסיפין בשבת מן למנצח עד יהי כבוד ויאמר כמו בחול כי הם תדירים ואם יש שהות יותר יאמר למנצח ולדוד בשנותו ותפלה למשה והם קודמים לשאר מזמורים [כדאיתא בזוהר] עוד כתב דבשבת מחוייב לומר נשמת והיא נקראת [בפסחים קי"ח] ברכת השיר ומוטב שידלג מזמורים ואם אין לו שהות כלל יאמר ברוך שאמר ותהלה לדוד ונשמת וישתבח עי"ש.

פירוש – ויש שחולקים על הח"א לגבי נשמת ולמעשה מדלגים גם על נשמת כדי להתפלל שמ"ע עם הציבור.

מחבר שם – ואם כבר התחילו הצבור יוצר ואין שהות לומר פסוקי דזמרה אפי' בדילוג יקרא ק"ש וברכותיה עם הציבור ויתפלל עמהם וכו'.

מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ובתשובת משכנות יעקב האריך בזה והוכיח דברכת ב"ש וישתבח תקנה קדומה היא מימי התנאים וע"כ מוטב להתפלל ביחיד משידלג לגמרי ברכת ב"ש וישתבח. אך אם לא יצרך לדלג לגמרי שיוכל לאמר ב"ש ואשרי וישתבח בעת שהחזן מאריך המלות מיוצר והלאה לכו"ע יעשה כן דעיקר קפידא הוא שיתפלל תפילת י"ח עם הצבור בלחש אך פשוט דכ"ז הוא בתנאי דעי"ז לא יחסר מצות קריאת שמע כדין המבואר לקמן בסימן ס"א דלא דחינן מלקיים המצוה כתקונה בשביל תפלה בצבור.

פירוש – היינו במצווה מה"ת כקריאת שמע משא"כ במצוות מדרבנן שכן מדלגים כמובא כאן לגבי תפילה בציבור.

מחבר שם – ויתפלל עמהם ואחר כך יקרא כל פסוקי דזמרה בלא ברכה שלפניהם ולא של אחריהם.

פירוש – למעשה אין חיוב לומר פסד"ז אחר התפילה ולדעת העוה"ש (סע' ה' בסוף) יש גם איסור בדבר בשם כמה ראשונים ומפי הסוד.

רמ"א שם – ומכל מקום יאמר כל הברכות שמחוייב לברך בבקר.

פירוש – למעשה מותר לדחות אמירת הברכות עד לאחר התפילה כדי להתפלל שמ"ע ביחד עם הציבור.

מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ועיין בספר מאמר מרדכי ובספר נהר שלום דזמן כל הברכות הוא כל היום בדיעבד וכן כתב בספר מעשה רב להגר"א ז"ל והוסיף שם עוד יותר דאפילו בלילה עד שעת השינה הוא חיובן אם שכח לאומרן קודם ונ"ל דאם חוטפתו שינה וכו'.

פירוש – שהיה כ"כ עייף שלא היה יכול להמשיך להתפלל עד שישן.

מ"ב שם וז"ל לכו"ע לא יכול תו לברך ברכת המעביר שינה וכו'.

פירוש – כי ברכה זו שבח לקב"ה על שלא צריך לישון עוד, לכן אם ישן ביום שוב אינו יכול לברכה.

מ"ב שם - ומ"מ לכתחלה צריך ליזהר שלא לאחר הברכות יותר מד' שעות על היום אך בדיעבד עכ"פ יכול לברך אותם עד חצות כי כן מוכח מהרבה אחרונים שלא הפסיד הברכות אחר ד' שעות והמקיל לסמוך בדיעבד על הגדולים הנ"ל ולברך אותם אחר חצות אין למחות בידו.

פירוש – ולמעשה לאחר חצות היום יש לברך הברכות בלשון בריך רחמנא.

ענייני הסעיף

שאלה: האם מדלגים בפסוקי דזמרה כדי שיכול להתפלל מילה ומילה עם הש"ץ?

תשובה: זה לא נחשב כתפילה בציבור ממש ולכן אין לדלג כדי לעשות כן.

פירושי חיים

שאלה: האם מותר לבטל תפילה בציבור במקום הפסד מרובה?
תשובה: בהפסד מרובה מותר לבטל תפילה בציבור אבל בכל אופן צריך לשמוע קריאת התורה.

שאלה: מתי מותר לדלג בהללוקות של פסד"ז כדי להגיע לשמ"ע?
תשובה: יש חמש מדרגות בדילוגים בעניין זה.
א. מותר לדלג כדי להתפלל שמ"ע כוותיקין.
ב. מותר לדלג כדי להתפלל שמ"ע יחד עם הציבור.
ג. מותר לדלג כדי להגיע לשמ"ע כשהציבור באמצע שמ"ע.
ד. אסור לדלג כדי להתפלל מילה במילה יחד עם הש"ץ כי אינה נחשבת כתפילה בציבור.
ה. אסור לדלג כדי להתפלל בזמן שהציבור מתפלל, כגון הוא בבית והציבור במקום אחר.

שאלה: כמה זמן צריך לחכות עד שתתכנס מניין לתפילה ציבורית?
תשובה: צריך לחכות עד זמן הילכה ד' מיל [כמו מי שבדרך ויש מניין לפניו בהילוך ד' מיל, עיין סי' צ' סע' טז, וכן היה דעת הרב משה פיינשטיין זצ"ל, מסורת משה ג' עמ' ל"ג], וכיון זמן זה מבוסס על כמה חז"ל הטריחו אותו להתפלל במניין לכתחילה הרי אם יש הפסד רוחניות בדבר כגון שמפסיד תלמוד תורה אין צריך להמתין.

סימן נ"ג - דין הראוי לירד לפני התיבה

סעיף ג' מחבר – אין לברך על עטיפת ציצית בין פסוקי דזמרה לישתבח וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל אבל מקודם לזה בפסוקי דזמרה עכ"פ בין הפרקים יניח הטלית ויברך ומכ"ש לענין תפילין דמותר לברך עליהן בין הפרקים ובפרט אם הוא ברבים ומתבייש לישב בלי טלית ותפילין.
פירוש – כי בעצם הוא חייב להניח טלית ותפילין בכל רגע ורגע.
רמ"א שם – וכן אם אין מניין בבהכ"נ ימתין הש"ץ עם ישתבח וישתוק עד שיבא מניין ויאמר ישתבח וקדיש.
פירוש – איך מותר להפסיק בשתיקה עד שיהיה מניין כי אם ישתבח היא ברכת אחרונה של פסד"ז צריך להיות אסור להפסיק עד שיגיד. ולכן צ"ל שאינו ממש ברכת אחרונה משא"כ בברכת התורה וברכת מגילה והלל שאסור להפסיק בשתיקה בין הברכה למצווה ואם יפסיק צריך לברך עוד פעם.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל אבל היחיד יאמר ישתבח מיד וכן בשבת אם גמר פסוקי דזמרה קודם הש"ץ יאמר ישתבח מיד.
פירוש – כי בעצם הדין יש לומר ישתבח מיד לאחר סיום פסוקי דזמרה.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל וישתוק פי' שלא יפסיק בדיבור ויכול להמתין חצי שעה וכו'.
פירוש – כי זה שיעור לגמור כל פסד"ז (מ"א).
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ובדיעבד אם גמר ג"כ ברכת ישתבח ואח"כ באו מניין יאמרו עכ"פ שלשה פסוקים מפסוקי דזמרה וכו'.
פירוש – וה"ה יכול לומר שיר של היום.

סעיף ד' מחבר – ש"ץ צריך שיהיה הגון ואיזהו הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו וכו'.
פירוש – מיירי בש"ץ קבוע ולכן בעל תשובה אינו יכול להיות ש"ץ קבוע (אבל באקראי מותר).

סעיף ו' מחבר – אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו מפני כבוד הציבור וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל ואין הצבור יכולים למחול על כבודם בזה.
פירוש – כי זה גם כבוד לשמיים, וכל זה בציבור של גדולים.

סעיף י"א מחבר – ש"ץ שמאריך בתפילתו כדי שישמעו קולו ערב וכו' אם מכוין להשמיע קולו וכו' ה"ז מגונה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ד וז"ל מי שיש לו קול נעים ירנן להקב"ה ולא שאר רננות וכו'.
פירוש – ברם לשם פרנסה מותר אבל לא לסתם דברים בטלים.

סעיף י"ג מחבר – פוחח והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולים לא ירד לפני התיבה.

פירושי חיים

פירוש –דווקא כשיש קריעה שמגלה גופו אבל אין קפידא אם רק הבגד קרוע, ויש לשאול איך יכול לעמוד לפני הקב"ה בבגדים קרועים וצ"ל שעשה כן רק בגלל הענויות ובזה"ז לא חסר בגדים נעים אפי' לעניים ולכן יש לאסור.

סעיף י"ט מחבר – אפילו יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוני יהיה חזן וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ג וז"ל אבל היום שידוע שבעו"ה הרבה מחזיקין במחלוקת בלי טעם וריח וכוונתם שלא לש"ש אם היו צריכין לשאול לכל יחיד ויחיד בענין המינויים בין לענין מינוי הש"ץ או מרביץ תורה ואב"ד בעיר וכל כה"ג לא היו מסכימים לעולם ע"כ הולכין אחר רוב פורעי המס וכו'.
פירוש – לכן במי שמונים אותו לראש וועד הבית צריך לתת לו כוח לבצע כל פעולה מעצמו בלי לשאול כל אחד ואחד.
רמ"א שם - ומי שהוא שונא לשליח ציבור לא יעלה לספר תורה כשקורא התוכחה.
מ"ב שם ס"ק נ"ח וז"ל ואם יודע שהקורא שונאו ומתיירא שמא יקראוהו יצא בין גברא לגברא מבהכ"נ וכו'.
פירוש – ר"ל שמסתיר עצמו בין גברים אחרים כשיוצא מבית הכנסת.

סעיף כ' מחבר - אם אחד רוצה לומר תפלה בשביל אביו ואחד רוצה לומר בשביל אחר מי שירצה הקהל שיאמר התפלה הוא יאמר.
מ"ב שם ס"ק ס"א וז"ל ובתפלת מעריב שהיא אינו כנגד תמידים רק כנגד איברים ופדרים אפשר דא"צ דעת בעלים וכו'.
פירוש – כי לא צריך כוונה על דעת הבעלים כשמקריבים האיברים ופדרים.
מ"ב שם וז"ל ואין הקהל יכולין לעכב לאבל להתפלל מעריב דמצוה שיתפלל מי שמת לו אביו ואמו ומ"מ ודאי אין להתקוטט בשביל שום מצוה עם הצבור וכו'.
פירוש – למעשה הציבור יכול למנוע מישהו מלהתפלל עבור שום קלקול אבל קודם צריך דיון על זה בכל פרט ופרט.

סעיף כ"ד מחבר - צבור שצריכין לשכור רב ושליח ציבור ואין בידם כדי שכר שניהם אם הוא רב מובהק וגדול בתורה ובקי בהוראה הוא קודם וכו'.
פירוש – כלומר שהוא למדן כי אין פסק הלכה בלי להבין טעם להלכה.

סעיף כ"ה מחבר - אין מסלקין חזן מאומנתו אלא אם כן נמצא בו פסול.
רמ"א – וש"ץ שהוא שוחט ובודק לא יתפלל בבגדים הצואין ומסריחין וכו'.
פירוש – מסלקין אותו דווקא כלובש בגדים הצואין וגם מסריחין אבל לכתחילה פסול באחד מהם.
רמ"א שם - ושליח ציבור המנבל פיו או שמרנן בשירי עגבים ממחין בידו שלא לעשות כן ואם אינו שומע מעבירין אותו.
פירוש – כלומר מעבירין אותו דווקא שעבר על שניהם אבל אפילו א' מהן פוסלו לכתחילה, אבל המנגן מוסיקה קלסית אין מוחין בידיו אבל לא טוב לעשות כן לכתחילה.

סימן נ"ד - דינים השייכים לישתבח

סעיף ב' מחבר – אין לענות אמן אחר מלך מהולל בתשבחות אלא אחר חי העולמים ששם הוא סיום הברכה.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל צ"ע אי מותר אז להפסיק ולענות איש"ר וקדושה כי מאמר אחד הוא עד סוף ועיין בח"א וכו' דבכל ברכה קצרה אסור להפסיק וכו'.
פירוש – ולמעשה י"א שהוי ברכה ארוכה לכן מותר להפסיק ליש"ר וכן יש לנהוג למעשה.

סעיף ג' מחבר – המספר בין ישתבח ליוצר עבירה הוא בידו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ובכתבים כתב לומר בעשי"ת מזמור ממעמקים קראתיך ד' בין ישתבח ליוצר וצ"ע.
פירוש – למעשה אין לומר זאת, ואם הוא נמצא במניין שבו נוהגים כן, רק ייתן הרושם כאילו הוא אומר זאת יחד איתם.
רמ"א שם – וכן מי שלא היה לו ציצית או תפילין והביאו לו בין ישתבח לקדיש יכול להניחם ולברך עליהם וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ונראה דביחיד מיירי באופן שיהיה יכול לגמור הנחת טלית ותפילין קודם שיגיע הש"ץ לאיש"ר וברכו או שכבר שמע קדיש וכו'.
פירוש – כי אם כבר שמע אין חיוב לענות יהש"ר, למשל כשהוא באמצע לימוד, אבל חייב לענות לקדושה וברכו. אבל אם עדיין לא יצא אז חייב לענות ואין לסמוך לכתחילה על שמיעה כעונה.

מ"ב שם וז"ל דאל"ה הלא קי"ל בסי' כ"ה דאסור להפסיק בין השל יד להשל ראש אפילו לענות איש"ר וברכו אלא שותק ושומע ומכוין למה שאומרים וזה אין נכון לעשות כן לכתחלה לצאת בזה אפילו למאי דקי"ל שומע כעונה וכו' ובאופן זה טוב יותר שימתין מלהניח התפילין עד שיסיים הש"ץ ברכו ואז יניחם וכו'.
פירוש – למעשה אין לצאת לכתחילה מקדיש וברכו ע"י שומע כעונה אלא במקום ביטול תורה.
רמ"א שם – אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ר"ל משעה שהתחיל קדיש דהקדיש לברכו ג"כ שייך ועיין באחרונים שכתבו דבין קדיש לברכו דינו לכל מילי כבין הפרקים ותיכף אחר ברכו אף שלא התחיל עדיין ברכת יוצר הוי כאמצע הפרק דמשם ואילך הוא כהתחלת יוצר כי עיקר כונת הש"ץ מה שאומר ברכו את ד' היינו שיברכוהו אח"כ בברכת יוצר ע"כ בין יחיד ובין ש"ץ אם לא נזדמן לו טלית עד שהתחיל קדיש יכול להתעטף בו תיכף אבל לא יברך עד לאחר התפלה ואז ימשמש בו ויברך ותפילין אם נזדמן לו קודם ברכו יכול לברך עליהן לפי מה שהסכימו האחרונים בסימן ס"ו דיוכל לברך על התפילין בין הפרקים אבל אם לא נזדמן לו עד שהתחיל ברכו שוב לא יוכל לברך עליהן אלא יניחן בלי ברכה וכשיגיע קודם אהבה רבה ימשמש בהן ויברך עליהן וכו'.
פירוש – הרי בסי' ס"ו המ"ב בס"ק ט"ו פסק שאין להניח תפילין כשהתחיל ברכו וצ"ל שכאן מיירי שאין עומד ממש באמצע הפרק שמתחיל עם ברכו ומסיים עם ברכת יוצר אור.

סימן נ"ה - דיני קדיש

סעיף א' מחבר – אומרים קדיש וא"א אותו בפחות מי' זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות.
פירוש – וסתם בן י"ג יש לו חזקה שהביאו סימנים.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל כאשר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישים וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: כמה קדישים חייב לשמוע כל יום?
תשובה: חייב לשמוע ז' קדישים כל יום, והם:
בשחרית: (1) אחרי פסד"ז, (2) אחרי י"ח, (3) אחרי ובא לציון, (4) אחרי עלינו.
במנחה: (5) אחרי אשרי, (6) אחרי י"ח.
ערבית: (7) לפני י"ח.

מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל עיין פר"ח סי' ס"ט שקרא ערער על המקומות שנוהגין שהקטן אומר קדיש וברכו והקהל עונים אחריו דשלא כדין הם עושים וכו'.
פירוש – שקטן רק חייב במצוות מטעם חינוך, לכן אינו יכול להוציא מי שחייב מדין אפילו במצווה מדרבנן.

ענייני הסעיף
שאלה: כמה חייב לשתוק ולשמוע לקדיש כשהוא באמצע תפילה או בשום מקום אחר בתפילה?
תשובה: חייב להמתין ולשמוע מתחילת הקדיש עד וישתבח (אחרי יש"ר).

סעיף ב' מחבר - אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן גומרים אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל והוא שנשתיירו רובן.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל נ"ל שר"ל אם אינו ממתין עד שיגמרו אותו הענין אבל אם ממתין עד שיגמרו הענין די בזה כגון אם אחד הצטרף עם ט' לברכו אינו מחוייב להמתין על צירוף של חזרת הש"ץ שהוא ענין אחר ואם היה עמהם בצירופם בעת שהתחיל הש"ץ בקול רם צריך להמתין עד שיגמרו כל סדר הקדושה וקדיש שלם שלאחריה וכן כל כי האי גווני.
פירוש – שהוא מצווה של חסד וצריך להישאר עד הסוף מדין גמילת חסדים.

סעיף ד' מחבר – ויש מתירין לומר דבר שבקדושה בתשעה וצירוף קטן שהוא יותר מבן שש ויודע למי מתפללין ולא נראין דבריהם לגדולי הפוסקים וכו'.
רמ"א שם – ואפילו על ידי חומש שבידו אין לצרפו מיהו יש נוהגין להקל בשעת הדחק וכו'.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל ובזמנינו נוהגים לצרף קטן ע"י חומש שבידו וכו' והרבה אחרונים מחמירין שלא לצרף שום קטן אפילו בשעת הדחק וכו'.
פירוש – למעשה מקילין בשעת הדחק והקטן יחזיק ס"ת.

סעיף ו' מחבר - ואם התחיל אחד מהעשרה להתפלל לבדו ואינו יכול לענות עמהם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל ה"ה יותר מאחד ובלבד שישארו רובם שאין מתפללים ש"ע ויכולין לענות עמהם ויש מחמירין ביותר מאחד ובישן בודאי אין לצרף אפילו במקום הדחק ביותר מאחד כי בלא"ה יש הרבה פוסקים המחמירי' בישן וכדלקמיה.

ענייני הסעיף
שאלה: כשאומרים רובו ככולו לגבי מניין האם עדיין נשאר מיעוט בתוכו?
תשובה: לא נשאר מיעוט, אלא אומרים שהמיעוט הפך להיות חלק מן הרוב.

מחבר שם - או שהוא ישן אפילו הכי מצטרף עמהם.
מ"ב שם ס"ק ל"ד וז"ל דבכל עשרה שהם גדולים שכינה שריא ביניהם דונקדשתי בתוך בני ישראל קרינן בהו ולא דמי לקטן דלאו בר קדושה הוא. ועיין בט"ז שחולק לענין ישן וס"ל דאין מצטרף והסכים עמו הפר"ח דישן חשיב כשוטה עי"ש ע"כ לכתחילה בודאי צריך להקיצו ועכ"פ לעוררו שיהיה מתנמנם וכו'.
פירוש – וכן יש לעשות למעשה כלומר להקיצו ועכ"פ לעוררו.

ענייני הסימן
שאלה: מה עושים כששומע נשיאת כפיים בתוך תפילת י"ח?
תשובה: צריך להפסיק ולשמוע והוא מצטרף למניין.

שאלה: מתי ממתינין ליחיד כדי להתחיל חזרת הש"ץ?
תשובה:
א. אם עזב הביה"כ בגלל אונס צריך להמתין לו.
ב. אם היחיד מאריך בתפילה יותר מדי אין צריך להמתין לו והוא יסמוך לגבי קדושה וקדיש על שמוע כעונה.
ג. אם הש"ץ ממהר יותר מדי והיחיד מתפלל בקצב רגיל צריך להמתין ליחיד.

שאלה: האם יש חיוב ליחיד בקריאת התורה?
תשובה: החיוב הוא על הציבור, והנ"מ הוא שאם היחיד לא שמע מילה יש להקל.

שאלה: כמה מהמניין צריכים לגמור תפילה בלחש כדי להתחיל חזרת הש"ץ?
תשובה: לכתחילה צריך עוד ט', אבל אם הרבה מאריכים בתפילה אפשר לסמוך על שש.
סעיף י"ח מחבר – אם קצת העשרה בבהכ"נ וקצתם בעזרה אינם מצטרפים.
פירוש – מיירי שאינם רואים זה את זה.

סעיף כ' מחבר – וי"א שצריך שלא יהא מפסיק דבר שאינו נקי או עבודת כוכבים.
פירוש – ודת הישמעאלים והנוכרים שאינם קתולים אינה נחשבת לעבודה זרה.

ענייני הסעיף
שאלה: איך לנהוג למי שעובר ברחוב ושומע קדושה וקדיש?
תשובה: חייב לענות כי יהיה כזלזול ה' אם לא יענה, אבל אין חיוב לענות במקום ביטול תורה.

פירושי חיים

סימן נ"ו - דין עניית הקדיש על ידי הקהל

סעיף א' מחבר – כי אחז"ל כל העונה איש"ר מברך בכל כחו קורעין לו גזר דינו ופירשו הראשונים דר"ל בכל כחו בכל כונתו ובכל איבריו דהיינו שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא שפתיו ולבו בל עמו. גם יכוין לשמוע הקדיש מפי הש"ץ כדי שידע על מה הוא עונה איש"ר ואמן שאחר דאמירן בעלמא וכו' ואפי' להרהר בד"ת אסור בשעת שהחזן אומר קדיש וכו'.

פירוש – כלומר אסור להרהר בד"ת משום שקדיש הוא חלק מחזרת הש"ץ ולכן צריך לכוון לצאת בו, או משום חומרת העניין של קדיש עצמו.

מ"ב שם וז"ל ואין חילוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות.

פירוש – ר"ל שכל הסעיף הזה מיירי בקדשים שלא נרשמו לעיל בסי' נ"ה.

מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ויאמר הדלית דיתגדל ויתקדש בצירי כי הוא עברי ולא תרגום [עיין בב"י] וכו'.

פירוש – למעשה גם אם יאמר הדלית דיתגדל ויתקדש בפתח שפיר דמי.

מ"ב שם וז"ל אחר תיבות כרעותיה יפסיק קצת דתיבות אלו קאי אלמעלה על יתגדל.

פירוש – גם לפני תיבות אלו יש להפסיק קצת.

מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל אסור להפסיק באמצע איש"ר כששומע קדושה ולהיפך צ"ע.

פירוש – למעשה כששומע קדיש באמצע קדושה מפסיק ואומר יהש"ר ומפסיק עוד פעם ואומר קדוש קדוש קדוש וכו'.

רמ"א שם – וגם השליח ציבור צריך לומר יהא שמיה רבא וכשמתחיל יתגדל יש לומר ועתה יגדל נא כח וגו' זכור רחמיך וגו'.

מ"ב שם ס"ק י' וז"ל כלומר קודם שהתחיל דבשעה שאומר החזן יתגדל צריך לשמוע ולשתוק כמבואר בריש סימן קכ"ה דצריך להאזין ולהבין מה שאומר הש"ץ וגם שידע אח"כ על מה עונה אמן.

פירוש – כי לכתחילה צריך לשמוע ולכוון לכל הברכה כדי לענות אמן.

סעיף ד' מחבר – כשאומר החזן יתגדל כורע וכו'.

פירוש – אין אנו נוהגין כן.

ענייני הסעיף

שאלה: מהי הדרך הנכונה לש"ץ לענות יהש"ר וכן לגבי אמירת קדוש קדוש קדוש בקדושה בחזרת הש"ץ?

תשובה: הש"ץ צריך לענות יהש"ר בקול רם [וה"ה בקדושה] כדי להוציא ידי חובה את המאריכים בתפילה, והוא צריך להתחיל לענות ביהש"ר ובקדיש וקדושה כשהציבור עדיין אומרים אותם, כדי לענות עימם

סימן נ"ח - דיני קריאת שמע וברכותיה

סעיף א' מחבר – זמן קריאת שמע של שחרית משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות וכו'.

מ"ב שם ס"ק א' וז"ל וברכות ק"ש לפניה ג"כ אין לומר קודם הזמן הזה.

פירוש – כי לשניהם דרושה הכרת האור.

מחבר שם – מצווה מן המובחר לקרותה כוותיקין וכו'.

פירוש – אבל אינו כדאי במקום חשש ביטול תורה אפילו לשיטת הרמב"ם (הל' קריאת שמע פ"א הי"א) [הס"ל שהמתפלל אחר"כ יוצא רק בדיעבד], וזה לסתם תלמיד, אבל תלמוד חכם שחייב להחמיר על עצמו לנהוג לפי כל הדעות גם צריך להחמיר על עצמו להתפלל כוותיקין.

ענייני הסעיף

שאלה: מתי זמן משיכיר?

תשובה: בירושלים הוא כ52 דקות לפני הנץ והספרדים נוהגים כשעה לפני הנץ.

שאלה: איך לנהוג למי שבדרך בלי מניין?

תשובה: אם יעבור זמן תפילה עד שמגיע למקום של מניין יש להתפלל הכל ביחידות, אבל אם רק יעבור זמן ק"ש יש לקרוא ק"ש בדרך בלי הברכות וכשמגיע למניין יש לחזור ולומר ק"ש עם הברכות וכו'.

פירושי חיים

שאלה: איך לנהוג למי שאנוס להתפלל לפני זמן משיכיר כי יעבור זמן תפילה כשיהיה פנאי להתפלל?
תשובה: אין להניח תפילין אלא יקרא ברוך שאמר, פסוקי דזמרא, ישתבח, ואין לומר יוצר אור אלא יקרא ק"ש בלי הברכות ומתפלל, ורק אחרי שמגיע לזמן משיכיר יניח תפילין ואומר אז יוצר אור וכו'.

סעיף ה' מחבר – אם נאנס ולא קרא קריאת שמע ערבית עד שעלה עמוד השחר כיון שעדיין לא הנץ החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע ערבית ואם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גדודי חיה ולסטים לא יקרא אז קריאת שמע פעם שנית לצאת בה ידי חובת קריאת שמע של יום שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור ולעשותה יום.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל אלא ימתין אולי יזדמן לו לקרותה בזמנה כהלכתה.
פירוש – אבל יכול לקרותה בתנאי כדי שלא יהיה תרתי דסתרי.

סימן נ"ט - דין ברכה ראשונה ביוצר

סעיף ד' מחבר – ולא יענה אמן אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה משום דהוי הפסק.
בה"ל שם ד"ה ולא יענה אמן וז"ל אפי' ביחידי לא חיישינן להפסק בזה אבל יותר נכון לאמר מדסתם הב"י בשו"ע להורות דדעתו שלא כהרמ"א וכו' וזה אין שייך רק בברכת הבוחר אבל אחר יוצר המאורות יש לענות אמן אם בדיעבד סיים קודם הש"ץ אבל לכתחלה צריך לסיים בשוה עם הש"ץ כדי שלא יצטרך לענות אמן וכן סובר בב"י עי"ש וכו'.
פירוש –למעשה יש לומר ברכת יוצר מאורות שווה עם הש"ץ.

ענייני הסעיף.
שאלה: איך לנהוג באמירת אמן אחרי שמיעת הש"ץ שאמר "יוצר המאורות" וכו'?
תשובה: יש לומר זאת יחד עם הש"ץ, כמו "הבוחר בעמו ישראל באהבה", אך אם לא אמר ביחד יש לענות "אמן".

סעיף ה' מחבר – אם טעה בברכת יוצר בענין שצריך לעמוד אחר תחתיו וכו'.
פירוש - ואם הש"ץ טעה ואמר "אהבת עולם" במקום "אהבת רבה" כדאי לחזור ולתקן.

סימן ס' - דין ברכות לקריאת שמע, ואם צריכים כוונה

סעיף ג' מחבר – סדר הברכות אינו מעכב שאם הקדים שנייה לראשונה יצא ידי חובת ברכות.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל וה"ה ברכת אמת ויציב קודם ק"ש או שאלו הברכות אמר אחר ק"ש או אפילו אחר התפליה.
פירוש – לכן מותר לדלג בברכות של ק"ש כדי להתחיל להתפלל יחד עם הציבור אבל צריך סמיכת גאולה לתפילה.

סעיף ד' מחבר – י"א שאין מצוות צריכות כוונה וי"א שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצווה וכן הלכה.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל דע דלפי המתבאר מן הפוסקים שני כונות יש למצוה א' כונת הלב למצוה עצמה וב' כונה לצאת בה דהיינו שיכוין לקיים בזה כאשר צוה ד' וכו'.
פירוש - החילוק ביניהם הוא:
א. כוונת הלב למצווה עצמה הוא שיכוון ליבו שלא יהרהר בדבר אחר.
ב. כוונה לצאת בה הוא שיכון לצאת בעשיית המצווה.

ענייני הסעיף
שאלה: על מה יש לכוון בלבישת ציצית בשעת שינה?
תשובה: יש לכוון לפני השינה לקיים המצווה ואז מקיימו מצוות ציצית אפ' בשינה.

סימן ס"א - דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע

סעיף א' מחבר – יקרא קריאת שמע בכוונה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל אליהו רבא הביא בשם הכלבו וכו' דבק"ש מרומז עשרת הדברות וכו' ע"כ צריך האדם להתבונן בהם בעת אמירת ק"ש וכו'.
פירוש – כדאי לרשום בסידור על פסוקי דק"ש על מה לכוון או לעשות טבלה.

פירושי חיים

ענייני סעיף
שאלה: על מה יש לכוון לפני ק"ש?
תשובה:
א. קבלת עול מלכות שמיים.
ב. לצאת מצוות ק"ש.
ג. לצאת בחיובו לספר סיפור יציאת מצריים.
ד. לכוון על השם המיוחד.

סעיף ג' רמ"א – ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע ביחיד יאמר אל מלך נאמן שמע וגו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (סע' י"ב) שכתב שיש מהגדולים שגמגמו מאד על הנהגה זו אפי' כשקורא ביחידי והביא העצה לומר המילים "אתכם מארץ מצריים" במקום עצת הרמ"א ורבינו זצ"ל היה נוהג כן למעשה.

סעיף ה' מחבר – נוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקראית פסוק ראשון וכו'.
פירוש – ורבינו זצ"ל היה נוהג להסיר את משקפיו ואמר לנו שעלינו לעשות את מה שעוזר לנו להתרכז בצורה הטובה ביותר.

סעיף כ"ו מחבר – ויש נוהגים לקרות קריאת שמע בקול רם וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ' וז"ל לעניין עם יוצא בק"ש ע"י אחר שיכוין להוציאו וכו' ורוב האחרונים סוברים שיוצא בזה וכו'.
פירוש – אבל הגר"א (שנות אליהו ברכות פ"ג מ"ג) כתב שאין יכול לצאת מקריאה של אחר אלא צריך לקרוא מעצמו.

סימן ס"ב - מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו
סעיף ד' מחבר – אם מחמת חולי או אונס אחר קרא ק"ש בלבו יצא.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל האי יצא לא לגמרי קאמר דהא קי"ל הרהור לאו כדיבור דמי אלא ר"ל דעכ"פ בשעה שאינו יכול לדבר יהרהר ק"ש בלבו והקב"ה יקבע לו שכר עבור זה אבל בעצם אינו יוצא בזה על כן כשיסתלק האונס אם עדיין לא עבר זמן ק"ש מחוייב לחזור ולקרותה.
פירוש – קשיא למה יש לו להרהר בק"ש אם בעצם אינו יוצא בזה, וצ"ל שיש שכר נפרד שמקבלים לפי השתדלות לקיים מצווה מהשכר שמקבל בקיומה עצמה של המצווה והרי כשהיה אנוס בדבר ובכל זאת חיפש דרך לקיימו הוא מקבל שכר עבור המאמץ בפני עצמו.
רמ"א שם – ואף לכתחלה יעשה כן אם הוא במקום שאינו נקי לגמרי ואינו יכול לנקותו משום אונס והרהר בלבו וכו'.
פירוש – וצריך להרהר כל תיבה ותיבה.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל כתב הט"ז מזה יש ללמוד במי שצמא בלילה במטתו שא"א לו ליטול ידיו ולברך יהרהר הברכה בלבו וישתה וכו'.
פירוש – לא פוסקים כט"ז הזה, אלא כמו שהמ"ב מביא בס"ק זה בשם ספר מטה יהודא – לנקות את הידיים בכותל ולברך. לאחר תשמיש המיטה, כשהוא עייף, מותר לנקות את הידיים בסודר ולקרוא ק"ש, אך עדיף לנקותן במים שהוכנו מראש לנגל וואסר, גם אם ייאלץ ללכת יותר מארבע אמות בבוקר כדי ליטול את ידיו.
רמ"א שם – ובלבד שלא יהא מקום מטונף לגמרי דאסור להרהר בדברי תורה.
פירוש –מקום אינו נקי אבל לא לגמרי הוא למשל בית האמצעי של בית המרחץ או מקומות מכוסים בגוף.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ונראה פשוט שהשותין בבית המרחץ שלא כדין עושין דהרי שם אסור אפילו ההרהור וכו'.
פירוש – כי רואה את הערווה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם כלי מפלסטיק דינו ככלי חרס ונעשה גרף של רעי?
תשובה: פלסטיק אינו דומה לכלי חרס ואינו נעשה גרף של רעי לגבי דיני ק"ש, וזה אע"פ לגבי הלכות פסח מחמירים בו להתחשב דינו ככלי חרס.

פירושי חיים

סימן ס"ג - לישב בשעת קריאת שמע, ולא יישן

סעיף א' מחבר - קורא אותה מהלך או עומד או שוכב או רוכב על גבי בהמה או יושב אבל לא פרקדן דהיינו שפניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה אבל קורא והוא שוכב על צדו.
רמ"א שם - (מאחר שכבר שוכב ואיכא טרחא לעמוד) (הר"י פרק מי שמתו).
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל "פרקדן" - ואפילו מוטה מעט על צידו ג"כ אסור מפני שנראה כמקבל עליו עול מלכות שמים דרך שררה וגאוה.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ר"ל ופשט כל מה שעליו ואיכא טורח לעמוד ולחזור וללבשם אבל אם שוכב בחלוקו צריך לעמוד ועיין בבה"ל.
בה"ל שם ד"ה מאחר שכבר שוכב וז"ל אמנם בספר א"ז פוסק כהרמ"א וכן במ"ז מצדד דהדין עם הרמ"א וכן בחידושי רע"א מצדד לומר דלהחמיר יש לפסוק כדעת הרבינו יונה עי"ש ע"כ בודאי יש להחמיר לכתחילה.
פירוש – למעשה אפי' לקרוא על צדו אסור אא"כ הוא חולה אלא צריך לעמוד ולשבת, ואסור לישון פרקדן.

ענייני הסימן
שאלה: האם יכול לקרות ק"ש על המיטה בשכיבה?
תשובה: ק"ש על המיטה מותר אפילו בשכיבה כי ק"ש זה רק הוי מנהג בעלמא.

סימן ס"ד - דין הטועה בקריאת שמע

סעיף ד' מחבר – היה עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שנייה חוזר לוכתבתם שבראשונה והני מילי שלא התחיל למען ירבו ימיכם אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם אין צריך לחזור דסירכיה נקט ואתא.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל כ"ז כשקרא ביחיד אבל אם הוא קורא עם הצבור ורואה שהש"ץ עומד בוכתבתם שבפרשה ראשונה או סמוך לו יחזור לוכתבתם שבראשונה דמוכחא מלתא שטעה ולא נקט סירכיה ואזיל וכו'.
פירוש – למעשה זה תלוי אם הוא קורא באותה מהירות של הש"ץ שאם הוא קורא יותר מהר אין ראיה שדילג ולכן לא צריך לחזור.

ענייני הסעיף
שאלה: מה יש לעשות אם לא יודע איזו ברכה הוא עומד בשמ"ע?
תשובה: יש לו לחזור למה שאמר בוודאות וגומר השאר בנוסח בריך רחמנא וכו' ועיין בסי' קס"ז סע' י' בה"ל ד"ה בריך רחמנא.

שאלה: האם "ספק דרבנן לקולה" משמע שפטור מחיובו בגלל הספק?
תשובה: אין לפרש כאילו פטרו מחיוב שעליו, אלא שהקילו עליו שלא צריך לטרוח לקיים החיוב במקום ספק אם החיוב מדרבנן.

סימן ס"ה - הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור קוראין קריאת שמע, או שהפסיק בשעת הקריאה

סעיף א' מחבר - קראה סירוגין דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה אפילו שהה כדי לגמור את כולה יצא אפילו היה ההפסק מחמת אונס.
רמ"א – ויש אומרים דאם היה אנוס והפסיק כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ומשמע מדברי המ"א דלכתחילה נכון ליזהר שלא ינגן הש"ץ הרבה בברכת ק"ש שיהיה בהפסק אחד כדי לגמור כולה וכו' ונ"ל דכ"ש דיש ליזהר בברכת כהנים וכו' שלא יאריכו אז הקהל באמירת התחנונים בעת הברכה כהנים שעי"ז שותקיין הכהנים זמן הרבה באמצע הברכה וכו' כי בהרבה פעמים מצוי שאין הכהנים מנגנין כלל ורק עומדין וממתינין עד שיסיימו הקהל אמירתם וכו'.
פירוש – אבל מותר לכהנים לנגן כי צריך לברך בשמחה.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ועיין בבה"ל דביארנו דאם הפסיק בברכה ק"ש בין ברכה לברכה בכל גווני אין צריך לחזור ולברך בדיעבד וכו'.
פירוש – והנ"מ הוא שאם הש"ץ מאריך מותר למהר לגמור את ברכת יוצר אור וללמוד.

פירושי חיים

סעיף ב' מחבר – קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שקורין קריאת שמע צריך לקרות עמהם פסוק ראשון שלא יראה כאלו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חביריו והוא הדין אם הוא בבית הכנסת ואומר דברי תחנונים או פסוקים במקום שרשאי לפסוק אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק כגון מברוך שאמר ואילך לא יפסיק אלא יאמר התיבות שהוא אומר בשעה שהציבור אומרים פסוק ראשון בניגון הצבור שיהיה נראה כאלו קורא עמהם.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל והאחרונים כתבו דבברכת ב"ש וישתבח ובפסוקי דזמרה יש להפסיק כדי לקבל עול מ"ש עם הצבור אבל בברכות של ק"ש וכן בין הפרקים לא יפסיק כלל אלא יאמר אותן התיבות בניגון כמו שהציבור אומרים ק"ש.
פירוש – אבל בק"ש של יציאת ס"ת ובקדושה של מוסף של שבת לא צריך לומר הק"ש אם הוא עוסק בדבר אחר כגון שהוא באמצע לימוד התורה.

ענייני הסעיף
שאלה: איך לנהוג כשמוצאים ס"ת והוא באמצע לימוד התורה?
תשובה: מי שנמצא באמצע הלימוד ומוצאים ס"ת צריך להפסיק ולעמוד, משא"כ כשהציבור אומרים ק"ש, כי בעמידתו בהוצאת ס"ת הוא מקיים כבוד התורה ואין מוחלים בכבודו בזה"ז.

שאלה: האם מנגנים באמצע ברכת אחריתא של שבע ברכות?
תשובה: עדיף לא ליתן הציבור לשיר גילה רינה וכו' אלא יש לגמור כל הברכה.

סימן ס"ו - באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק
סעיף ב' מחבר – אם שכח להניח ציצית ותפילין יכול להפסיק בין הפרקים להניחם ויברך עליהם.
רמ"א שם – וי"א שלא יברך עליהם עד אחר התפלה והכי נהוג לענין טלית.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל דבציצית אינו חובת גברא שאם אין לו טלית פטור מציצית וכו' אבל תפילין דהוא חובת הגוף וגם בלתי התפילין הוא כמעיד עדות שקר בעצמו ח"ו שאומר וקשרתם ואיננו קושר ע"כ נקטינן כדעת הראשונה דלא חשיבה הפסק. וכ"ז לענין הברכה אבל הלבישה לבדה מותר ולאחר התפלה ימשמש בציצית ויברך. ומשמע בב"י דאפילו באמצע הפרק מותר הלבישה לבד מפרק א' של ק"ש. וכתב הפמ"ג דהכי נקטינן כהכרעת הרמ"א. והיכא שהוא יושב בבהכ"נ ומתביש לישב בלי טלית לכו"ע יכול לברך עליו בין הפרקים.
פירוש – כי אם הוא מתבייש אז נעשה לצורך הגוף וכמצוות הגוף דמי.

סעיף ה' מחבר – ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע לוהיה אם שמוע בין והיה אם שמוע לויאמר אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק שלא להפסיק בין ה' לאמת אלא יאמר אני ה' אלהיכם אמת ואז יפסיק כדין באמצע הפרק.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל משמע שא"צ לומר יותר ויש שסוברין דכיון דויציב הוא ג"כ לשון אמת אין להפסיק בין אמת לויציב וכו'.
פירוש – יכול לומר אלהיכם אמת ויציב, אבל לא נוהגים כן.
סעיף ז' מחבר – אינו אומר אמן אחר גאל ישראל משום דחוי הפסק.
רמ"א – וי"א דעונין אמן וכן נוהגין לענות אחר הש"ץ וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ה וז"ל יש מדקדקים שרוצים לצאת לכו"ע וממתינים בצור ישראל וכו' וכתבו כל האחרונים שלא יפה הם עושים וכו' אלא עצה אחרת יש ונכון לעשותה כדי לצאת לכו"ע שיכוין לסיים עם הש"ץ בשוה ואז אינו מחוייב לענות אמן או שיתחיל שמ"ע מעט קודם הש"ץ דהיינו הפסוק ד' שפתי וגו' דבזה המעט ודאי ליכא קפידא דאין ניכר כלל הקדמתו.
פירוש – עיין סי' נ"ט בה"ל ד"ה ולא יענה אמן וגם ראוי לסיים בשווה עם הש"ץ ברכת "יוצר המאורות" ו"הבוחר בעמו ישראל באהבה" כדי לצאת ידי כל הדעות.

סעיף ח' מחבר – אם אירעו אונס שלא הניח תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה מניח אז וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ' וז"ל וה"ה אם מתיירא שיעבור זמן תפלה מתפלל בלי תפילין ותיכף כשיבואו אח"כ לידו באמצע היום או במנחה יניחם ויאמר איזה מזמור.
פירוש – כדי ללמוד עם תפילין כדי שתהיה תורת ה' בפיך.
מ"ב שם וז"ל פסק המ"א דמוטב שיתעכב אחר תפלה הצבור וישאול תפילין כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין.

פירושי חיים

פירוש – כי תפילה בלי תפילין לא נחשבת כעבודה שלמה כי ע"י תפילין משתעבד עצמו לעבודת הקב"ה וע"י כן משלים עבודה שבתפילה לכן [לדעה זו] צריך להמתין להתפלל עד שיכול להניחם.

סימן ס"ח - שלא להפסיק בפיוטין

סעיף א' מחבר - יש מקומות שמפסיקים בברכות קריאת שמע לומר פיוטים ונכון למנוע מלאמרם משום דהוי הפסק.
רמ"א שם - ויש אומרים דאין איסור בדבר (הר"י סוף פרק אין עומדין והרשב"א והטור) וכן נוהגין בכל המקומות לאמרם והמיקל ואינו אומרם לא הפסיד. ומכל מקום לא יעסוק בשום דבר אפילו בדברי תורה אסור להפסיק ולעסוק כל זמן שהצבור אומר פיוטים וכל שכן שאסור לדבר שום שיחה בטילה ומכל מקום מי שלומד על ידי הרהור שרואה בספר ומהרהר לית ביה איסורא דהרהור לאו כדיבור דמי אלא שמתוך כך יבואו לדבר ויבואו לידי הפסק ועל כן אין לאדם לפרוש עצמו מהציבור במקום שנהגו לאמרם ויאמר אותם עמהם ועיין לקמן סימן צ' סעיף י'.
פירוש - אבל מותר לגמור את הפיוטים מהר כדי ללמוד ואין חשש שהוא גורם מכשול לאחרים כי יש חשש דווקא אם לא אמר כלום.

סימן ס"ט - דין פורס על שמע

סעיף א' מחבר - אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר וזה נקרא פורס על שמע לשון חתיכה פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנה.
רמ"א שם -ועכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים אחריו ברוך ה' וכו'. יש אומרים שפורסין בקריאת שמע של ערבית כמו בשחרית (כל בו ובית יוסף בשם הר"ן) ולא נהגו כן משום דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית.
מחבר שם - לאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש וזה נקרא עובר לפני התיבה ואין עושין דברים אלו בפחות מי' משום דהוי דברים שבקדושה וצריך לחזור אחר ו' שלא שמעו דהיינו רוב העשרה ואם אינם נמצאים אפילו בשביל אחד שלא שמע אומרים ואפילו מי ששמע יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה בשביל אותו שלא שמע ומכל מקום אם אותו שלא שמע בקי לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה מוטב שיפרוס ויעבור לפני התיבה הוא משיפרוס ויעבור לפני התיבה אחר שכבר שמע וכו'.
פירוש – רק פורסים על השמע בשעת תפילה [כלומר מיד אחרי סיומה], ואם נוהגים שאבל שהוא קטן פורס על השמע במעריב אין משנים את המנהג.

סימן ע"א - אבל והעוסקים במת פטורים מקריאת שמע

סעיף א' מחבר – מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו אפילו אינו מוטל עליו לקברו פטור מקריאת שמע ומתפלה וכו'.
מ"ב ס"ק ד' וז"ל ואם עדיין לא כלו הארבע שעות שהוא שליש היום רק שהוא סמוך לזמן ההוא ואם יתפלל כסדר יעבור זמן התפלה ויצטרך להתפלל ש"ע אחר שליש היום ידלג פסוקי דזמרה וכאופן שנתבאר לעיל בסימן נ"ב בדין איחר לבוא לבית הכנסת אבל לא ידלג מק"ש וברכותיה כלל אף שעי"ז יהיה מוכרח להתפלל ש"ע אחר שליש היום [דה"ח עי"ש טעמו ויש לעיין לפמש"כ מתחלה] וכו'.
פירוש – והעיקר הוא שיתפלל שמ"ע בזמן, וה"ה אפילו שלא יכול לומר ברכת ק"ש אח"כ וגם מפסיק בין גאולה לתפילה.
מ"ב שם וז"ל אבל אם מת לאחר שכבר התחיל החיוב עליו כגון לאחר שהאיר כל פני המזרח אע"פ שלא קברוהו עד אחר חצות משלים בזמן מנחה דהואיל וחל עליו החיוב מתחלת עת שבא זמן התפלה וכו' ואפשר דבזה חייב ג"כ לברך ברכת השחר אם לא בירן בבוקר כשקם ממטתו דהא בשעת חיובן היה חייב.
פירוש – שנתחייב בברכות משעת שקם ולא כתפלה שמתחייב אפילו שישן כי חיוב בברכות הוא כשעושה מעשה כגון שפתח עיניו כמבואר בסימן מ"ו.
מ"ב שם וז"ל ועיין לעיל בסימן נ"ב בבה"ל [ד"ה כל הברכות].
פירוש – ששם כתוב שיש לברך ברכת השחר עד חצות בדיעבד ואח"כ לא יברך ואם בירך אין מוחין בידו.
מחבר שם – מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו ולקרות אין מוחין בידו.
רמ"א – עיין סי' שמ"א.
מ"ב שם ס"ק ז וז"ל דשם פסק דאינו רשאי להחמיר בכל גווני וכן עיקר.

פירושי חיים

פירוש – שכן משמע מסנהדרין מז. שכבוד המת דוחה אפילו לא תעשה (ועיין בשיטה מקובצת כתובות דף ד. בשם הרשב"א שכתב כן וז"ל ואף על גב דהמלין את מתו עובר בעשה ולא תעשה לפי כבודו מלינין לו להביא לו ארון ותכריכין כדאיתא התם עכ"ל).

סימן ע"ד - שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה

סעיף א' מחבר – היה ישן ערום בטליתו צריך לחזק בטלית על לבו ואז יקרא משום דלבו רואה את הערוה אסור.
מ"ב שם ס"ק ה וז"ל עיין בדה"ח דאפילו בדיעבד אם קרא ק"ש והתפלל חוזר וכו' ובח"א כלל ג' דין ל"ג ובנשמת אדם כלל ד' משמע דיש להקל בדיעבד גם לענין תפלה בדבר דהאיסור הוא רק מדרבנן ועיין בבה"ל סימן קפ"ה ואפשר דיש לתפוס כוותיה לענין זה ונצרף דעת רש"י ור"ש תלמידו המובא בתוס' ברכות כה:
פירוש – ואע"פ שהבה"ל נשאר בצ"ע יש כמה דינים שהשכל מכריע שכך ההלכה רק שיש פקפוק גדול בהן ולכן הבה"ל הכרעה שכן יצא [עיין לקמן בסי' ק"ט סע' א' שלשון "אשפר" הוא לשון של פסק].

סעיף ב' מחבר – הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות יכסה בבגד ממטה ללבו כדי שלא יהא לבו רואה את הערווה כשיברך ודוקא בבגד אבל בידים לא הוי כיסוי.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ר"ל לענין שיהא מותר לברך או להוציא מפיו שאר דברי קדושה.
פירוש – משמע שדווקא מפיו אסור אבל הרהור מותר ועיין לקמן בסי' פ"ה סע' ב, וכשיש חדר מקלחת נפרד מחדר האסלה מותר להרהר בו, ועיין לקמן בסי פ"ה לגבי דין ביה"כ שלנו שי"א שמותר להרהר במקלחת אפילו כשיש באותו חדר סוג אסלה השכיח אצלנו ושתהא נקי ממש.

סימן ע"ה - להזהר מגלוי שער וקול אשה בשעת קריאת שמע, וכן שלא לקרותה כנגד הערוה

סע' א' מחבר – טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו אפי' היא אשתו אסור לקרות ק"ש כנגדה.
רמ"א שם – וי"א דוקא באשתו אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח הוי ערוה.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ומ"מ נ"ל דכשלא נתכוין להסתכל אין להחמיר בדיעבד לחזור ולקרות אפי' באשה אחרת.
פירוש – לכן המתפלל ברחוב יעצום עיניו או יסתכל בסידור.

עינייני הסעיף.
שאלה: האם יש איסור גילוי ערוה בבנות פחות מגיל חמש ושש?
תשובה: החזו"א (או"ח טז, ח') היה מקיל [כי סבר שלא תלוי בגיל מסוים אלא אם דעת בני אדם עליהן ע"ש] ויש לסמוך ע"ז כי ערוה כזה רק אסור מדרבנן אטו ביאת קטנה, מ"מ יש לעצום את העניים במשך התפילה.

שאלה: מה ההגדרה ללבוש צנוע בנשים?
תשובה: השרוולים צ"ל תחת המרפק והשמלה יורדת תחת הברכיים, והכל תלוי במנהג המקום של נשים החרידים, אבל כל שאר דינים של ערוה אינם תלויים במנהג.
שאלה: האם מותר לאשה ללבוש שייטל שנראה אמיתי?
תשובה: מותר כי תמיד ברור ע"י קו השער שבאמת אינו אמיתי וגם אין לפאה נוכרית שום רוח הטומאה (משא"כ בשער גלוי שלה) ולכן לא יכול לגרום הרהורים. סוף הדבר המצווה היא לכסות את שערה ואין נ"מ איך היא תעשה כן.

שאלה: מה הטעם לכסות שער הראש ומקומות מכוסים?
תשובה: הרהורים נגרמים לא רק מהראיה אלא גם מרוח הטומאה השולטת בקצבי מקומות אלו, ולא רק זה אלא רוח הטומאה היא מה שגורמת מחלות נפש של היום.

שאלה: האם מותר ללבוש מכנסיים קצרים בזמן תפילה?
תשובה: אסור.

סעיף ג' מחבר – יש ליזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קריאת שמע.

פירושי חיים

ענייני הסעיף
שאלה: מה כדאי לעשות כששומעים את השכנה מזמרת במהלך סעודת שבת?
תשובה: אם יכול להתכוון לא להנות מהקול אז עפ"י הדין מותר ללמוד ולעשות דבר בקדושה כי היסח הדעת היא ההיתר לכל עריות דמדרבנן כגון קול אשה.

שאלה: מתי הסתכלות בנשים אסורה ומתי מותרת?
תשובה: המעיין כשמסתכל בהן אסור אפילו אם כוונתו לא להנות. אבל אם הוא מביט בלי לעיין, אין בזה איסור ואין צורך שיעצום את עיניו.

סימן ע"ו - להזהר מצואה בשעת קריאת שמע
סעיף ג' מחבר – העבירו צואה לפניו אסור לקרות כנגדה.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל אם כבר קרא והתפלל והיתה הצואה עוברת לפניו חוץ לד"א עיין בפמ"ג שכתב וזה לשונו וכבר כתבנו כל היכא דאיכא פלוגתא חוזר וקורא ק"ש בלא ברכותי' ובתפלה אינו חוזר וכו'.
פירוש – וכן יש לנהוג, וההסבר הוא שחז"ל תיקנו ק"ש וברכותיה להיות כגוף אחד לכן אם יש צורך לחזור לקרוא ק"ש חוזר ג"כ לברך ברכותיה וזה דווקא שמתספק אם קרא או לא משא"כ כאן אצלינו שהוי ספק בדין כי וודאי קרא אלא מסתפק האם יצא או לאו ובזה חז"ל לא תיקנו שיהיו כגוף אחד המחייב לברך הברכות ביחד עם ק"ש.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש עצה להסתיר ריח רע כדי להתיר תפילה?
תשובה: יש לרסס דיאודורנט באוויר.

שאלה: האם מותר להרהר בתורה כשעוסק בשאר שימושים של ביה"כ כגון לצחצח שיניים או להתקלח?
תשובה: מחויב להרהר בתורה כי רק מיעוט השימושים בביה"כ הם תלוי בשימוש האסלה, וגם האסלה בזמן הזה אינו נחשב כגרף של רעי (בתנאי שהוא נקי).

סעיף ו' - מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל כתב בחידושי רע"א בשם הנזירות שמשון דא"צ להרחיק ממה שהאדם מקיא אף שהוא מאוס.
פירוש – כי מה שאכל כרגע אינו דינו כצואה אע"פ שהוא מאוס.

סעיף ז' מחבר – ספק אם צואה באשפה אסור משום דחזקת אשפה שיש בה צואה.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין באשפות שלנו [שאלו לגבי האשפות הגדולות הנקראים "צפרדעים" שפעם היו שכיחים בירושלים]?
תשובה: אינן נחשבות כגרף של רעי ומותר ללמוד על ידן או ממולן.

סעיף ח' מחבר – קרא במקום שראוי להסתפק בצואה ומצאה אח"כ צריך לחזור ולקרות אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו אין צריך לחזור ולקרות.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין לגבי תינוק שלובש טיטולים, האם זה נחשב כמקום הראוי להסתפק בו שיש שם צואה?
תשובה: אם הוא מכוסה באופן שהצואה לא תהיה נראית, אז אין צריך לבדוק אם הטלטול נקי.

סימן ע"ח - מי שנצרך להטיל מים בשעת קריאה
סעיף א' מחבר – היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר לקרות אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפיח כיון שהם מכוסים בבגדו.

פירושי חיים

פירוש – טופח על מנת להטפיח הוא שיעור לדבר לח להתחשב כמשקה והשיעור הוא שירטיב את האצבע (טופח) והמשקה זה על האצבע מספיק להרטיב מקום אחר (על מנת להטפיח).
מחבר שם – אפילו שהה כדי לגמור את כולו אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק.
רמ"א שם – וי"א דאם פסק כדי לגמור את כולו חוזר לראש וכן עיקר כמו שכתבתי לעיל.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ר"ל שתלוי העיקר אם הוא אנוס בעת ההפסק חוזר לראש וה"נ הא אנוס הוא. ולענין תפילה אם נזדמן כן באמצע והמתין על הבאת מים או על הבליעה בקרקע בכדי לגמור כל התפלה נ"ל דאפשר דא"צ לחזור לראש [כי בדיעבד יש לסמוך על דעת הרשב"א והתוספות ברכות כ"ב ע"ב ד"ה ממתין דס"ל דא"צ להרחיק כלל כיון שכבר הוא עומד בתפלה וא"כ לא היה אז אנוס אם לא שבפסיקה עד שיכלו המים לבד היה השיעור כדי לגמור כולה וכו'].
פירוש – ר"ל כשהיה צריך להמתין כדי שהמים יפסיקו בזה הוא נחשב כאנוס.

סימן ע"ט - מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה

מ"ב בהקדמה אות ה' וז"ל צואה בעששית מותר דבכיסוי תליא רחמנא. ומשמע מפרש"י והרמב"ם דאפי' אם אין הצואה מכוסה כלל רק מחיצת זכוכית מפסקת ביניהם זו היא הכיסוי ולאו דוקא שיכסה הצואה בכל צדדין וכו' והנה שיעור רוחב המחיצה לא זכר הפמ"ג מאומה וכו'.
פירוש – משום שהצטרפות של רשות אחרת נותן חשיבות למחיצה גרועה כזו, ודוגמה לזה בפרק ח' דעירובין (פו.-פז:) לגבי מחיצה התלויה שמתרת אף ביבשה.

סעיף א' רמ"א – ש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"נ או בבית שמתפלל שם אפילו הוא לאחריו בכל הבית צריך לשתוק עד שיוציאנה מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה.
מ"ב שם ס"ק ז וז"ל ר"ל שהוי כאלו מתפלל כל אחד עתה לעצמו וכו' ואסור להיות צואה לפניו.
פירוש – יצא מזה דאם הש"ץ גמר חזרת הש"ץ ונמצאה צואה בבהכ"נ צריך לחזור עוד פעם.

סעיף ב' מחבר – היתה במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה או שהיתה בבית אחר והוא בבית אחר אפי' הפתח פתוח וישב בצדה וראה אותה אם אין לה ריח יכול לקרות דכיון שהוא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר והיה מחניך קדוש.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל אם הצואה והאדם בבית והוציא ראשו חוץ לבית או חוץ לחלון ג"כ אסור לקרות דשדינן ראשו בתר רובו עכ"ל.
פירוש – כי כשאמרינן שדינן רובו בתר ראשו, זה דוקא לחומרא ולא לקולא.

סעיף ט' מחבר – יצא ממנו ריח מלמטה אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח.
פירוש – ואפילו לימוד ע"י הרהור אסור.

עניינו הסעיף.
שאלה: האם מותר ללמוד תורה כשהולכים ברחוב ויש שם כמה פחי זבל?
תשובה: מותר כל זמן שלא מגיע לו ריח, וזה אפילו שיש שם טלטולים מלאים צואה כי הצואה מכוסה ע"י הטלטול, והטלטול לא נחשב כגרף של רעי כי משתמשים בו רק פעם א' (וכדומה בסרט אלומיניום שלא צריך טבילה בגלל שרק משתמשים בו פעם אחד, אבל אם מספיק חזק שאז ראוי להשתמש בו כמה פעמים – צריך טבילה), וגם הפח עצמו לא נחשב כגרף של רעי כי אינו מיוחד לצואה.

סימן פ' - מי שאינו יכול להשמר מהפיח

סעיף א' מחבר – מי שברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור קריאת שמע ותפלה מוטב שיעבור זמן קריאת שמע ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא ומתפלל מנחה שתים ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע.
רמ"א - ומברך עליהם (טור).
מ"ב שם ס"ק ד' וכ"ז כשאירע לו מקרה זה בשביל שום מאכל שהזיק לו.
פירוש – אבל הפחה בלי ריח רע לא נחשבת לכזו שגורמת איסור ללמוד, להתפלל או להניח תפילין, כי היא לא נובעת מצואה אלא מהפרעות עיכול (indigestion).

ענייני הסעיף
שאלה: מי שאינו יכול להישמר מהפחת וכדומה, ולכן אינו מסוגל להתפלל או לקרוא קריאת שמע, מה דינו לגבי ברכת נטילת ידיים של הבוקר?
תשובה: מי שאינו יכול להתפלל ולקרות קריאת שמע לא יברך על נטילת ידיים של הבוקר (עיין בסימן ד').

סימן פ"ג - דיני בית הכסא בקריאת שמע
סעיף ב' מחבר – הזמינו לבית הכסא ועדיין לא נשתמש בו מותר לקרות כנגדו אבל לא בתוכו.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל אבל אם נשתמש בו רק פ"א תו יש עליו שם בה"כ ישן לכל דיניו כיון דהיה שם הזמנה ומעשה ואם לא היה שם הזמנה ורק במקרה נפנה שם ואחר"כ פינו ממנו הצואה וגם אין בו ריח רע נ"ל דאין עליו שם בה"כ כלל ומותר אפילו בתוכו וכו'.
בה"ל שם ד"ה הזמינו וז"ל הזמנה לפי שעה לא מיקרי הזמנה וראיה מלעיל סימן מ"ב ס"ג אבל יש לדחות דהא בלא"ה הלא שם קי"ל דהזמנה אפילו לעולם ובלי מעשה לאו מלתא היא כלל וכאן הלא עכ"פ אסור מדרבנן וע"כ משום דבזיון הוא לקרוא ק"ש ולהתפלל במקום שנזכר עליו שם מאוס כזה וכמו שכתבו הפוסקים א"כ אפשר דה"ה אפילו בהזמינו לפי שעה נמי הכי הוא וצ"ע.
פירוש – אבל הזמנה נחשבת הזמנה רק כאשר היא מיועדת לשימוש בזמן הקרוב, כמו כשהאסלה כבר מותקנת בתוך החדר שישמש כבית הכיסא, ולא כשהאסלה עדיין נמצאת מחוץ לחדר.
בה"ל שם וז"ל וא"ל ע"ז מקרא דכתיב ויד תהיה לך וגו' והיינו מקום מיוחד הרי דהיה שם הזמנה ואפ"ה התירה התורה לאחר שיכסה הצואה לדבר שם ד"ת וכמו שכ' הר"י בפרק מי שמתו בסופו ומה עדיף כיסיו מאם פינה הצואה לגמרי דאסור די"ל דשם לא היה חל שם הזמנה כיון דהיה יודע בעת הזמנה שיהיה צריך תיכף לכסות א"נ כיון דהו"ל לכל אחד ואחד יתד על אזנו לחפור תיכף ולכסות וכו' עכ"ל.
פירוש – לכן אסלות שלנו לא נחשבות כגרף של רעי משום שהמים גוררים את הצואה משם מיד אחרי שנפנה [ולכאורה מיירי דווקא שהאסלה ג"כ נקיה, שא"כ הרי הצואה אינה מכוסה] ודומה כאילו חופרים אותו חור מיד כל פעם אחרי שנפנה ומכסים את הצואה והנ"מ כשעומד במקלחת להתקלח ויש גם ווילון שמפסיק בינו לבין האסלה אז וודאי מחויב להרהר בתורה.

ענייני הסעיף
שאלה: פח זבל שצברו שם הרבה זבל עד שיוציאם מהפח האם זה גרף של רעי?
תשובה: אינן נחשב כגרף של רעי ומותר ללמוד על ידו כל זמן שלא מגיע לו ריח רע כי הזבל עצמו מכוסה ע"י שקיות.

סימן פ"ד – אם מותר לקרות במרחץ
סעיף א' מחבר- מרחץ חדש מותר לקרות בו ובישן וכו' ובפנימי שכלם עומדים שם ערומים אפילו שאלת שלום אסור.
רמ"א – ואסור לענות אמן בבית המרחץ.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל אם שאל לו אדם דבר הלכה אסור לומר לו אין משיבין במרחץ וה"ה כשנתן לו אדם אחד שלום במרחץ אסור לומר אין משיבין במרחץ אבל רשאי לומר בכל זה מרחץ הוא דזה לא הוי אפילו הרהור.
פירוש – וגם מותר לומר "מותר" או "אסור" שאין שום תוכן של לומדות במילים אלו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לומר שלום בבית הכיסא שלנו?
תשובה: אין ביה"כ שלנו דינו כביה"כ שלהם ומותר לומר שלום.

סימן פ"ה - באיזה מקומות אסור לקרות קריאת שמע
סעיף ב' מחבר – אפי' להרהר בדברי תורה אסור בבית הכסא וכו'.

ענייני הסימן
שאלה: איך נחשב לימוד תורה בלי להבין טעמיה?
תשובה: זה לא נחשב ללימוד תורה, אלא יותר כמו הרהור בעלמא.

פירושי חיים

סימן פ"ז - כמה צריך להרחיק בשעת קריאת שמע מן גרף של רעי

סעיף א' מחבר - גרף של רעי ועביט של מי רגלים של חרס או של עץ צריך להרחיק מהם כמו מצואה אפילו הטיל בהם מים אבל אם הן של מתכת או של זכוכית או של חרס מצופה מותר אם הם רחוצים יפה.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואם הכלי מיוחד ג"כ לתשמיש אחר כגון לשפוך בתוכו שופכין אם אין בו צואה ולא ריח רע מותר וכן אם בכל פעם שמשתין נותן לתוכו מים מותר אם אין מגיע ממנו ריח רע וכו' עכ"ל.
פירוש – לכן האסלה שלנו, מאחר שאינה מבליעה לא מי רגליים (ובנוסף תמיד שופכים מים כדי לבטל אותם) ולא צואה (שהיא יבשה ואינה נבלעת באסלה), ועוד יש להסתפק אם במצב זה – שבו תמיד נשפכים מים לביטול – היא נחשבת כמוקדשת למי רגליים ולצואה, ומכאן להתלבט אם בכלל יש לראותה כגרף של רעי.

סעיף ב' מחבר – גרף ועביט של חרס או של עץ שכפאו על פיו יש מתירין וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל "ויש מתירין" דהוי כמו כיסוי.
פירוש – ר"ל אופן ההשתמשות כגרף נחשב גנאי גדול, אבל בהוספת כיסוי נשתנה אופן ההשתמשות וממילא נסתלק הגנאי של גרף.

סעיף ג' מחבר – מותר לקרות ק"ש בבית שיש בו צואה ומי רגלים או גרף ועביט כיון שהרחיק מהם כשיעור שנתבאר בסימן ע"ט.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ואם היה בבית מטה גבוה יו"ד והמחיצות מגיעות לארץ מכל הצדדים או עכ"פ שרגליה קצרות ואינן גובהים ג"ט דהוי כלבוד וצואה או גרף ועביט עומד אחורי מטה מקרי המטה מחיצה ושרי לקרות לפני המטה וא"צ להרחיק ובלבד שלא יראה את הגרף וגם שלא יגיע לו ריח רע.
פירוש – כלומר צריך צורת מחיצה כמו שיש בסוכה, ושם הוא צריך כן כדי שתהיה הרגשה של דירה ולא רק דין של רשות אחרת וע"כ אם רגלי המיטה עושה צורת הפתח בלבד לא מהני.

סימן פ"ח - בעל קרי מותר בקריאת שמע

סעיף א' מחבר – כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק"ש ומתפללין חוץ מבעל קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בד"ת בין בק"ש ותפלה עד שיטבול כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל וגם כי הקרי בא מקלות ראש וד"ת צריך להיות באימה ויראה ברתת וזיע כמו בעת נתינתה עכ"ל.
פירוש – כי סוד ה' ליראיו (עיין רש"י נידה יב: ד"ה סודני).
מחבר שם – ואח"כ בטלו אותה תקנה.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ובטלוה משום ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה.
פירוש – לכן לא כדאי ללכת כל יום למקוה אם כבר טבל והוא טהור.

ענייני הסעיף
שאלה: איך לנהוג מי שהוציא שכ"ז לבטלה?
תשובה: ילך מיד למקווה ובדרך שם יאמר תהילים כדי שהטומאה לא יזיקו.

שאלה: מה הדין למי ששימש מיטתו?
תשובה: אין חיוב כ"כ ללכת למקווה אלה ימתין עד ערב שבת ויטבול מהר אבל כדאי לעשות כן אפילו אם אין לו זמן פנוי אבל יהרהר בתורה בדרך לשם ובחזור כדי שלא יבטל זמן מלימוד התורה.

שאלה: האם בעל קרי יכול לסמוך על ט' קבים מים שאובים מהמקלחת?
תשובה: אין לסמוך ע"ז כי אינו מטהר ממש.

רמ"א – יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר וי"א שמותרת בכל וכן עיקר אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה ובימי לבון נהגו היתר ואפילו במקום שנהגו להחמיר בימים נוראים וכה"ג שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת מותרין לילך לבהכ"נ כשאר נשים וכו'.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ובמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותה לראות לעם [ח"א] עוד כתב שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבלו.
פירוש – טעם לאיסור הסתכלות כשהיא נידה הוא משום שהיא פגומה ומזיקה אחרים.

ענייני הסימן
שאלה: מה הדין במקומינו לגבי נידה בביה"כ?
תשובה: אנחנו מקילין אפילו בנידה ממש.

שאלה: מה הדין בנידה בבית הקברות?
תשובה: אנחנו מחמירים דווקא כל זמן שהיא שוטפת דם כי הוי פגם לנשמה, ומותרת לבקר שם בימי לבנה.

סימן פ"ט - הלכות תפלה וזמנה
סעיף א' מחבר – זמן תפילה השחר מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל כתב בפמ"ג בסימן תצ"ד דבחג השבועות שניעורין כל הלילה מותר להתפלל קודם הנץ דכשילכו לביתם בהשכמה טורח הוא להתקבץ שנית עכ"ל.
פירוש – קשיא, מדוע לא עדיף שכולם ילכו הביתה ויתפללו בזמן הנץ ביחידות, כפי שמובא בסי' נ"ח בביאור הלכה ד"ה "ומצווה", שמי שאין לו מניין מותר להתפלל כוותיקין ביחידות בבית. לכן צריך לומר שכיוון שכבר קבעו שם מניין, חל עליהם חיוב קריאת התורה, ברכו וכו', מזמן עלות השחר.

סעיף ב' מחבר – כיון שהגיע זמן תפלה אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום משום דשמו של הקב"ה שלום וכו'.
מ"ב שם ס"ק יא וז"ל ואין ראוי להזכיר שמו על האדם ולכבדו קודם שמכבד להקב"ה.
פירוש – זה דווקא כשמתכוון לכבדו, מה שאין כן אם כוונתו רק לנימוס – אז מותר.

סעיף ג' מחבר – אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל תפלת י"ח.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל ואפילו קודם מנחה ומעריב אם הגיע זמנם כמו קודם שחרית.
פירוש – אבל יש להקל להתעסק בעסק לפני מנחה גדולה אם אינו עסק ארוך.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להתעסק קודם תפילה כדי לחסוך זמן שלא יתאחר לסדר לימוד?
תשובה: הוי חפצי שמיים ומותר, כי כל האיסור הוא בגלל שמזלזל בכבוד שמיים משא"כ כשמתעסק בחפצי שמיים.

שאלה: איזה עסק שמתעסק בו לצרכיו מותר לפני תפילה?
תשובה: תלוי בתוצאותיו ולא על פעולתו, כגון שאסור ללחוץ על כפתור של המכון כביסה כדי להתחיל את הכביסה כיון שהוא מעשה חשובה, אבל לסדר את מיטתו מותר כי הוי דבר קטן.

סעיף ג' מחבר – אסור לו להתעסק בצרכיו או לילך לדרך עד שיתפלל תפלת י"ח.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ואפילו קודם מנחה ומעריב עם הגיע זמנם דינם כמו קודם שחרית.
פירוש – אבל אין איסור לגבי מתעסק בחפציו ולא בחפצי שמים לפני מנחה ומעריב אם אין חשש שישכח להתפלל.

שאלה: האם מותר לעסוק בצרכיו לפני תפילה אם יש לו מניין קבוע?
תשובה: העוה"ש (סי' רל"ב סע' ט"ז) מקיל בזה.

סעיף ו' מחבר – אפילו ללמוד אסור משיגיע זמן תפלה והיינו מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לביה"כ דאיכא למיחש דלמא מטריד בגירסיה ויעבור זמן ק"ש ותפלה אבל מי שרגיל לילך לביהכ"נ מותר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ד וז"ל ואם אמר לחבירו שאינו לומד איתו שאם יטרד בגירסא יזכרני שלא יעבור הזמן מותר ללמוד.

פירושי חיים

פירוש – אבל השומר ההכי טוב הוא פתק על השעון.

סעיף ח' מחבר – בשעת הדחק כגון שצריך להשכים לדרך יכול להתפלל משעלה עמוד השחר וימתין מלקרות ק"ש עד שיגיע זמנה וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ' וז"ל עיין בביאור הלכה בס"א שכתבנו בשם הרבה פוסקים דס"ל דדקוא אחר שהאיר מזרח וקודם לזה לא הגיע עדיין זמן תפלה.

ענייני הסימן
שאלה: מתי יש להתחיל להתפלל במטוס?
תשובה: הנוסע במטוס [בכיוון מזרחה] כיון שהזמנים עוברים מהר מאוד וכמעט א"א לתפוס את הנץ, יש להתפלל ברגע שיש אור ממש.

סימן צ' - מקום הראוי להתפלל עם הצבור, ודין ההולך בדרך
סעיף ד' מחבר – צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן וטוב שיהיה בבית הכנסת י"ב חלונות.
מ"ב שם ס"ק ט' "י"ב חלונות" - לאיזה צד שירצה ובתנאי שיהיה גם בצד שמתפלל לקבל ירושלים [פמ"ג].
פירוש – אבל לא צריך לפתוח את החלונות ממש.

סעיף ה' מחבר – לא יתפלל במקום פרוץ כמו בשדה מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל כתבו שבזוהר משמע שיש להתפלל דוקא בבית ועוברי דרכים לכ"ע מותרים להתפלל בשדה ומ"מ כשיש שם אילנות טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל אם אין קשה עליו איחור דרכו דמקום צנוע הוא קצת.
פירוש – נ"מ במתפלל בחצר הכותל המערבי שאע"פ שהמקום פרוץ מ"מ אימת המלך עליו ולבו נשבר.

סעיף ז' מחבר – ולא אחורי בהכ"נ וכו' ואחורי בהכ"נ הוא הצד שהפתח פתוח בו וכו' וי"מ בהפך וראוי לחוש לדברי שניהם וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: במשרד של ראש הישיבה זצ"ל כשהיו מתפללים בתוכו והיו פונים לכיוון להר הבית ונמצאו אחוריהם לבית המדרש ואיך מותר?
תשובה: אין בזה בזיון אלא דומה להיתר לתלמיד חכם לעשות כמה השתמשות בבית המדרש במקום הצורך.

סעיף ט' מחבר – ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור וכו'.
פירוש – ז"א ישתדל בכל כוחו שמצווה כן ונ"מ למי שמאריך בק"ש וברכותיה שיפסיק בברכותיה כדי להתפלל שמ"ע עם הציבור כי הוי חיוב גמור ולכן לא נחשב כהפסק.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל אם יש לו שתי בתי כנסיות ואחד יש בו ברוב עם מצווה להתפלל בו יותר.
פירוש – דווקא כשאין הדבר גורם לביטול תורה.
מ"ב שם וז"ל ועיקר תפלה בצבור הוא תפלת י"ח דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד וכו'.
פירוש – שאם אינם מתחילם בשווה לא נחשב כתפילה בציבור גמורה, עיין בסי' ק"ט בבה"ל ד"ה הנכנס לבהכ"נ ע"ש. וכל זה לכתחילה, אבל כל שמתחיל כשהאחרים באבות, עדיין נחשב כתפילה בציבור.

מחבר שם – ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לבית הכנסת יכוין להתפלל בשעה שהצבור מתפללים וכו'.
רמ"א שם - והוא הדין בני אדם הדרים בישובים ואין להם מנין מכל מקום יתפללו שחרית וערבית בזמן שהצבור מתפללים.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל משמע בעין יעקב דף ד' ע"ב דאם מתפלל מוסף בשעה שהצבור מתפללין שחרית לא מיקרי בשעה שהצבור מתפללין ואם מתפלל עמהם בבהכ"נ מיקרי תפלת הצבור.
פירוש – בגלל שמדובר במחלוקת הפוסקים, לכתחילה אין להתפלל איתם אלא את אותה תפילה שהציבור מתפלל. עם זאת, בן חו"ל יכול להתפלל עם מניין של בני א"י ביום הראשון של חול המועד, שהוא יום טוב שני של גלויות, כי בדיעבד גם בני חו"ל יוצאים ידי חובה ביום זה בתפילת חול עם תוספת "יעלה ויבוא." אם יש בני חו"ל במניין של בני א"י או

פירושי חיים

להיפך, אפשר לצרף אותם רק כשכבר יש רוב מניין בלעדיהם, למשל אם יש תשעה מתפללים והוא העשירי – כי זה לא שונה ממי שישן. אבל אם הוא השישי, אפילו שעדיין לא התפלל, אינו מצטרף, כי המניין לא יכול לקום על ידו אלא רק להצטרף למניין שכבר קיים.

סעיף י מחבר – כשעומד עם הצבור אסור לו להקדים תפלתו לתפלת צבור אלא אם כן השעה עוברת ואין הצבור מתפללין לפי שמאריכין בפיוטים או לסבה אחרת.
פירוש – וכל זה דווקא בתפילת י"ח אבל בשאר חלק מתפילה כגון בא לציון ועלינו מותר להקדים.

ענייני הסעיף
שאלה: למה הציבור צריך להתפלל ביחד?
תשובה: כי הם נהפכים לדבר חדש של קהל ושוב לא נחשבים כעשר יחידים המתפללים.

שאלה: האם קריאת התורה הוא גם חיוב על היחיד?
תשובה: הוא רק חיוב על הציבור.

שאלה: מי שמתכוון להתפלל מתי שהציבור מתפללים האם זה דווקא לציבור קרוב?
תשובה: משמע שמועיל אפילו שמתכוון להתפלל עם ציבור הנמצא במקום רחוק ממנו אפילו במדינה אחרת.

סעיף י"ג מחבר – מותר לרוק בבהכ"נ ודורסו ברגליו או מכסהו בגמי.
מ"ב שם ס"ק מ"ו וז"ל ר"ל שאם יש תבן או גמי בבהכ"נ רוקק עליו וא"צ לשפשף שהרקיקה מכוסה בגמי.
פירוש – היום יש איסור גמור לזרוק שום דבר מאוס בביהכ"נ ועוד שאנשים מקפידים מאוד כדי שלא ידבק בהם שום מחלה, וה"ה בסיגריות.

סעיף י"ד מחבר – ישכים אדם לבהכ"נ כדי שימנה עם היו"ד הראשונים.
פירוש – אין חיוב בזה אלא הוי רק הידור מצווה ואין לבטל זמן מתלמוד תורה כדי לקיים הידור זה.

סעיף ט"ז מחבר – הולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים בי' צריך לילך שם ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בי'.
פירוש – חז"ל הקילו בו משום טרחה הדרך, אבל אם אין הפסד ממון או הפסד רוחני צריך ללכת אפילו שעות רבות כדי להתפלל במנין.

סעיף י"ז מחבר – יש מי שאומר שמכל שכן שלא ישכים אדם לילך מעיר שמתפללים בה בי' אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת יחידי אחר התפלה.
פירוש – וכאן שונה ממפליג בספינה ג' ימים לפני שבת (או"ח סי רמ"ח) שמותר לעשות לשם מצווה אע"פ שוודאי יחלל שבת, כי שם אין חיוב לשבות כשמפליג ג' ימים לפני שבת ורק כשיגיע לשבת או יו"ט יחדש חיוב לשבות, משא"כ כאן שכבר בלילה חל עליו חיוב להתפלל לכן אסור ללכת אפילו באמצע הלילה אם יפסיד תפילה בציבור.

סעיף י"ח רמ"א – וכ"ש שלא יעסוק בתורה בבהכ"נ בזמן שהצבור אומרים סליחות ותחנות
מ"ב שם ס"ק נ"ח וז"ל כבת בספר מאמר מרדכי דאם הוא כברל התפלל וכו'.
פירוש – כלומר ביחידות.
מ"ב שם – ואינו עומד שם אלא לענות הקדישים והקדושות מאותם שפורסים על שמע או שחוזרים כל התפלה עוסק בתורה ואינו חושש וכן מוכח מלשון הג"ה דמיירי דוקא בענין שפורש מן הצבור וכו' עי"ש.
פירוש – ואין חוששים לו שלא התפלל [כי רואים שהגיע לביהכ"נ למטרה הנ"ל ולא כדי להתפלל] ולכן אין חשש שילמדו ממנו.

סעיף י"ט מחבר – יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא לצורך וכו' גם בב"ה שקבוע בה צריך שיהיה לו מקום קבוע.

פירושי חיים

פירוש – קביעת מקום הוא עניין של כוונה וגם שאז ירגיש חשיבות התפילה.

ענייני הסעיף
שאלה: מה עדיף תפילה ברוב עם (עיין במ"ב ס"ק כ"ח) או תפילה במקום קבועה?
תשובה: תפילה במקום קבוע עדיף כי מתכוון יותר ואז גם מרגיש חשיבות התפילה

סעיף כ"ד מחבר – לא יתפלל בצד רבו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ע"ג וז"ל כי הוא יהרא שמראה שהוא שוה לרבו ורבו היינו שרוב חכמתו הימנו.
פירוש – וזה שייך אפילו בזה"ז כי עדיין יש מציאות של רב המלמד תלמידו רוב דעות בתורה כי אם אינו משיג הבנת התורה שבפעל פה לא נחשבת לכלום והרב מלמדו מה שכן מבין (ועיין מ"א סי' נ' ס"ק ב' וז"ל אבל אם אמר משנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד לכן צריכים ללמוד הפירוש עכ"ל).

סימן צ"א - שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה
סעיף ב' מחבר – צריך לאזור אזור בשעת התפלה אפילו יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה משום הכון וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ר"ל אבנט של מכנסים המפסיק בין לבו לערוה.
פירוש – צריך חגורה מיוחדת לתפילה שלא נלבשה קודם לכן, אך כיום, מאחר שאבנט כזה הוא לבוש חסידים, אין אנו נוהגים כך. ועוד, לפי הרמב"ם (הל' ק"ש פ"ג הי"ז) הגארטל צריך להיות מהודק היטב על בשרו. כי מדינא צריך שהגארטל יפסיק בין הלב לערווה. וכן משמע מלשון המחבר והמ"ב ולא כסוג הגארטל של החסידים, אלא עליו להיות מתחת לבגדים, מונח על הבשר ללא הפסק ומהודק. (שמעתי מרבנו זצ"ל שהיה מתכוון שהגומי של התחתונים ישמש כגארטל.)

סעיף ג' מחבר – יש אומרים שאסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה.
פירוש – אבל עם בירך כבר בלי כיסוי ראש יש להקל בדיעבד, ועיין בביאור הגר"א סי' ח' סע' ב' שמשמע שמותר ללמוד בלי כיסוי ראש.

סעיף ה' מחבר – לא יעמוד באפונדתו ולא בראש מגולה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ואינו דרך כבוד לעמוד כן לפני הש"י.
פירוש – לכן אין להתפלל בכיפה שעשוי מקרטון כמו שהיו מחלקים [פעם] בכותל המערבי.

ענייני הסעיף.
שאלה: למה לובשים כיפה?
תשובה: ענייני כיסוי הראש נועדו ליצור תחושת יראת ה' וכבוד אליו באמצעות כיסוי החלק החשוב ביותר בגוף.
שאלה: האם צריך ללבוש עניבה בשעת תפילה?
תשובה: בארץ ישראל יש להקל. ותלוי האם דרכו ללבוש עניבה לפני אדם גדול.

שאלה: מה עושים לגבי כיסוי ראש במקום שא"א ללבוש כיפה או כובע?
תשובה: עדיף לגברים ללבוש פאה.

סימן צ"ב - הנצרך לנקביו, ודין רחיצה לתפלה ושאר הכנות לתפלה
סעיף א' מחבר – היה צריך לנקביו אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל וה"מ שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל אמנם אם רואה שעי"ז שיבדוק יעבור זמן תפלה לגמרי הסכים המ"א ושארי אחרונים שמותר להתפלל אם הוא משער בעצמו שיכול לעצור שיעור שעה וחומש.
פירוש – המ"ב מיירי במקום שיש חשש שיעבור ד' שעות זמניות.

רמ"א שם – וכל הנצרך לנקבו אסור אפי' בדברי תורה כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים.

מ"ב שם ס"ק ז' אפילו אם אינו מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו כיון שאינו יכול לעמוד עצמו עד פרסה ובפרסה מותר אפילו בק"ש והשע"ת לעיל בסימן ו' סק"ד מחמיר בזה ואם הוא מלמד תורה לרבים או דורש ובאמצע נצטרך לנקביו אפילו גדולים מותר לו לשהות עצמו דבל תשקצו הוא רק איסורא דרבנון ומפני כבוד הבריות נדחה.
פירוש – לאו דווקא שנתעורר תאווה לנקביו באמצע אלא ה"ה בתחילה שמותר לשהות עצמו משום כבוד הבריות או משום ביטול תורה ותלוי על המצב כגון אם הוא שליח ציבור שיש ביזון ביותר וגם טירחא דציבורא. ועיין בקיצור שו"ע פרק ד' סע' א' שמשמע שאיסורו מה"ת [ועיין בתורה תמימה על ויקרא י"א מ"ג ס"ק קצ"ד שכן דעת הט"ז ביו"ד ס' קט"ז ס"ק ז' אבל משמע מהרמב"ם בהל' מאכלות אסורות (פי"ז הל' ל') שאיסורו מדרבנן ע"ש].

ענייני הסעיף
שאלה: מי שצריך לעשות צרכיו מתי הוא עובר על בל תשקצו?
תשובה: כשמגיעים למצב שבו אפשר להתאפק רק בכוח.

סעיף ב' מחבר – אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה יעמיד עצמו עד שיגמור ולא יפסיק ואם בשעת ק"ש וברכותיה נתערר בין לקטנים בין לגדולים קורא כדרכו.

שאלה: מי שמרגיש שצריך לפנות אבל אינו יכול בגלל עיצורים (constipation) האם יכול להתפלל?
תשובה: אם יכול לעמיד עצמו לשעה וחומש העוה"ש (סע' ג') מקיל שיכול להתפלל אפי' לכתחילה.

רמ"א שם - ודוקא שאינו מתאוה כל כך דאית ביה משום בל תשקצו אבל בלאו הכי יותר טוב להפסיק.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל "אבל בלא"ה" ר"ל אף שיוכל להעמיד עצמו עד שיגמור מ"מ יותר טוב שיפסיק בין לגדולים ובין לקטנים משום איסור בל תשקצו וקאי אריש גם אתפילה ועיין במ"א שמאריך בדין זה ומסיק דבצבור אף תרומת הדשן מודה להרשב"א דאין להפסיק באמצע התפלה מפני כבוד הבריות ואפילו ביחיד יש לסמוך ג"כ אהרשב"א דלא יפסיק וכ"כ בח"א דאסור להפסיק ובדרך החיים כתב דאם יש בו משום בל תשקצו יכול להפסיק ועכ"פ גם לדידיה אין עליו חיוב להפסיק כיון שיכול לעצור עצמו עד שיגמור התפלה. ואם א"א לו לעמוד עד שיגמור שמ"ע מותר לו לצאת ולפנות באמצע רק שלא יפסיק בדבור [ח"א] ומשמע מזה דאח"כ לא יצטרך לחזור לראש כיון שקודם התפלה לא היה צריך לנקביו. והוא שלא ישהה ע"י היציאה כדי לגמור כל התפלה.

ענייני הסעיף
שאלה: אם כבר הפסיק כדי ללכת לבית הכיסא באמצע תפילת י"ח ובדרך שם שמע ממניין אחר אומרים [קדיש] ברכו וקדושה, האם מותר לענות?
תשובה: י"א שמותר לענות כי כל שהתחיל תפילתו בהיתר מותר להפסיק ואח"כ להמשיך לגמור אותו וזה אפילו שענה ל[קדיש] ברכו וקדושה באמצע [כי כבר הפסיק תפילתו בהיתר]. וכל זה דווקא ל[קדיש] ברכו וקדושה ולא לשום דבר אחר.

שאלה: אם נתעורר לו תאווה לפנות באמצע י"ח מה עדיף להפסיק וללכת לבה"כ או להמשיך להתפלל?
תשובה: עדיף להפסיק ולצאת כדי לפנות ולא כהח"א (הנזכר במ"ב), וזה גם עדיף מלומר נוסח מקוצר של תפילה כדי לגמור מהר.

סעיף ד' מחבר – צריך לרחוץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם עד פרסה וכו' אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים עד מיל וכו' ואם מתירא שיעבור זמן התפלה ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי.
פירוש –ממה שיכול לנקות ידיו בצרור וכדומה הוי ראיה שאין הקפדה ללכלוך הנמצא בין אצבעותיו ורק מחמירים לגבי סעודה.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל ואם יחזור אחר מים יעבור זמן תפלת הצבור כתב הב"ח דאף שיש לו שהות א"צ לחזור וינקה במידי דמנקי.
פירוש – ראיה מכאן שעדיף להפסיד נטילה ע"י מים מלהפסיד תפילה בציבור.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל ר"ל דאין לו לחזור אז אחר מים שמא יעבור הזמן כ"ש לעניין ק"ש דוודאי אסור לו להמתין על מים אם יש חששא שמא יעבור הזמן וכו'.
פירוש – משמע לא צריך שיעבור הזמן בוודאות אלא מספיק אם יש חשש שיעבור.
מ"ב שם וז"ל ויש הרבה פוסקים שסוברין דבק"ש תיכף משהגיע התחלת זמנה אם אין לו מים מנקה ויקרא ולא ימתין על מים.
פירוש – או מטעם שק"ש מה"ת או משום זמנה קצר.

סעיף ז' מחבר – מקום מטונף היינו מקומות המכוסין באדם וכו'.
רמ"א שם – ולכן אסור ליגע במקומות אלו בשעת שעומדים בתפלה או עוסק בתורה וכן בצואת האוזן והאף כ"א ע"י בגד.
מ"ב שם ס"ק כ"ט וז"ל ואם נגע בטיט ורפש אפשר דאפילו לכתחילה שרי כך אבל לעיל בסוף סימן ד' כתב הפמ"ג דצריך לנקות מתחלה אף לד"ת וכן נראה להחמיר לכתחלה ברפש.
פירוש – ולמעשה לכתחילה צריך מים אבל באמצע תפילה או לימוד התורה די בניקיון בכותל וזה דווקא בדבר עבה כמו רפש משא"כ אם יש לו רק נוזלת (עיין בתשובה לקמן).

ענייני הסעיף
שאלה: אם נגע במקומות מכוסים באמצע לימוד האם צריך לחפש אחרי מים לנקות ידיו?
תשובה: לכתחלה צריך מים, אבל באמצע תפילה ולימוד [כשאין לו מים] די בניקיון בכותל ואחרי הלימוד ינקם במים.

שאלה: מתי נוזלת (excretions from the nose) נחשבות כצואת האף וצריך לנקות ידיו עם מים אם נגע בו?
תשובה: אם הוא עדיין לח עכ"כ שהוא נוזלי ממש כגון יש לו נוזלת (runny nose) אינו נחשב כצואת האף ולא צריך לנקות הידיים, וה"ה אם הוא עבה ויבש עד שאפשר לזרוק שוב לא נחשב כצואת האף.

שאלה: האם צריך לנקות ידיו כשנגע במקומות המכוסים מיד אחרי שהתקלח?
תשובה: מיד אחרי שהתקלח כל מקום בגוף נחשב נקי. ואחר"כ, אם נגע כל מקום בקרקפת (scalp) (מקום שער בראש חוץ מהפאות) צריך לנקות. אבל אם הוא באמצע לימוד, יש לנקות ידיו על החולצה ולנקות עם מים אחרי שגומר ללמוד.

שאלה: מי שאין לו מספיק זמן לפני התפילה לרחוץ ידיו או כגון שיצא כרגע משיעור תורה, מה יש לו לעשות?
תשובה: יש ליטול ידיו לפני השיעור ולהיזהר לא לנגוע במקומות המכוסים.

סעיף י מחבר – טוב ליתן צדקה קודם תפלה.
מ"ב שם ס"ק ל"ו וז"ל ויש מקומות שנוהגין לקבץ צדקה בעת קה"ת והוא שלא כהוגן דמבטלין עי"ז מלשמוע קה"ת ועניית ברכו את ד' וכו'.
פירוש – וה"ה במקומינו שכל הקפצנים באים אחד אחר השני ומבטלים תפילה וסדר הלימוד [ראיתי כמה פעמים איך רבינו זצ"ל היה ממש רודף אחריהם בבית מדרש של ישיבת תורה אור באמצע הסדר כדי להוציא אותם החוצה].

סימן צ"ד - צריך לכוין נגד ארץ ישראל, ודין הרוכב או היושב בספינה

סעיף א' מחבר – בקומו להתפלל אם היה עומד בח"ל יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדש הקדשים וכו'.
פירוש – כי זה מקום השכינה ואז יקבל תפילתו טפי. ועיין במהרש"א מסכת ברכות (דף ח. ד"ה המצויינין בהלכה) שכתב וז"ל מיום שחרב ב"ה וכו' דבזמן שב"ה קיים היה שם לשכת הגזית שמשם יוצאת הלכה פסוקה ע"פ סנהדרין ועמהם וודאי השכינה שרויה ועכשיו שחרב בית המקדש אותן ד' אמות של הלכה שכל ת"ח קובע לו לגירסתו בתלמוד היא תחתיה להיות השכינה עמו עכ"לח. ואפשר לומר שמקום שלומד קדוש טפי ממקום המקדש ואז לא כדאי ללכת לכותל המערבי וע"י כן מבטל מלימוד תורה, הרי מקום לימודו זה מקום קדוש שהשכינה שרויה שם [ועוד שמעתי פעם מרבינו זצ"ל שהביא מש"כ במסכת תמיד (פ"ד מ"ג) שהכוהנים היו יורדים ובאים ללשכת הגזית לקרות את השמע (ועיין שם

בפירוש הרע"ב שה"ה שאר ברכות), ורבינו זצ"ל הסביר כי זה היה מקום לימוד תורה ופסק הלכה ושרויה שם השכינה טפי מכל מקום אחר במקדש].

סעיף ו' מחבר – חולה מתפלל אפ' שוכב על צידו והוא שיכול לכוין דעתו.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל וזקן שאינו יכול לעמוד ישב במקומו ויתפלל ואם יכול לעמוד במקום הכריעות כדי שיהיה כורע מעומד יעמוד שם.
פירוש – משמע שחולה לא צריך להחליף את הפיג'מה כדי להתפלל.

סעיף ח' מחבר – יש ליזהר שלא לסמוך עצמו לעמוד או לחבירו בשעת תפלה.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל הטעם דתפלה צריכה עמידה כדלקמן בסימן צ"ח ועמידה שע"י סמיכה לא חשיבה עמידה ולפי זה סמיכה קצת דהיינו שסומך במקצת שאם ינטל אותו דבר לא יפול שרי וי"א הטעם דצריכה להיות באימה ולפ"ז בכל גווני אסור וכו'.
פירוש – השני צדים במ"ב הם האם צריך להראות כבוד ואימא חיובי ע"י עמידה ממש או מספיק שלא יהיה נראה כביזיון.

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך לעמוד כדי לומר תפילת הדרך?
תשובה: צריך לעצור הרכב ולכתחילה לצאת ולעמוד (עיין סי' ק"י סע' ד').

שאלה: מי שחזר הביתה מאוחר דרך אוטובוס ועדיין לא התפלל מעריב, האם עדיף להתפלל לפני חצות כשהוא יושב באוטובוס או להמתין עד שמיגיע הביתה לאחר חצות כדי להתפלל בעמידה?
תשובה: עדיף להתפלל לפני חצות כשהוא יושב באוטובוס.

סימן צ"ה - כיון אבריו בשעת תפלה

סעיף א' רמ"א – וי"א כשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות דרך קרוב והגשה לדבר שצריך לעשות.
מ"ב שם ס"ק ג' – ואין צריך לחזור לאחריו כדי לילך לפניו כ"כ הא"ר אבל מנהג העולם לילך לאחריו.
פירוש – והקיצור שו"ע (סי' י"ח הל' ב') כתב שיש לקחת ג' פסיעות לאחריו לפני שאומר גאל ישראל.

ענייני הסעיף
שאלה: עד מתי צריך לעמוד עם רגליים צמודים?
תשובה: עד סוף שמ"ע כלומר עד שהוא צועד לאחור.

סעיף ב' מחבר – צריך וכו' שיהיו עיניו למטה לארץ וכו'.
פירוש – עדיף להתפלל בעיניים עצומות, אבל סכ"ס תלוי על כל אחד ושיעשה מה שטוב לו כדי לכוון טפי.

סימן צ"ו - שימנע כל הטרדות כדי שיכוין

סעיף א' מחבר – כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין ולא ספר מכתבי הקודש ולא קערה מלאה ולא סכין ומעות וככר מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו.
פירוש – הכל תלוי אם זה דבר חשוב שאז צריך שמירה וגורם ביטול כוונה בתפילה.

סימן צ"ז - שלא יגהק ושלא יפהק בשעת התפלה

סעיף ד' מחבר – אם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו ולהחזירו אבל אם נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו דהוא הפסק.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל אם לא שהוא טרוד עי"ז ואינו יכול לכוין ולבשנו כשיסיים הברכה.
פירוש – אבל בזמנינו השמטת הטלית נחשבת כבזיון, ולכן רואים זאת כאילו יש תנאי מראש ואם היא תיפול אפשר לחזור וללבוש אותה בלי ברכה.

פירושי חיים

סימן צ"ח - צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו

סעיף א' מחבר – המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו ויחשוב כאלו שכינה כנגדו ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו וכו'.
רמ"א – ואסור לאדם לנשק בניו הקטנים בבהכ"נ וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל השל"ה קורא תגר על המביאים ילדים לבהכ"נ והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך מטעם כי הילדים משחקים ומרקדים בבהכ"נ ומחללים קדושת בהכ"נ וגם מבלבלים דעת המתפללים וכו' אבל כשהגיעו לחינוך אדרבה יביאנו אתו וכו'.
פירוש – אפילו שהגיע לגיל חינוך אבל הוא עלול להפריע המתפללים אין להביאו.

ענייני הסעיף
שאלה: איזו עצות יש כדי לזכות בילדים טובים?
תשובה: אין לתת להם לשחק עם דובים וכדומה כי הם חיות טמאות והאשה צריכה למנוע מלהסתכל על כל דבר טמא כשהיא יוצאת מהמקווה.

סעיף ב' מחבר – לא יתפלל במקום כשיש דבר שמבטל כוונתו ולא בשעה המבטלת כוונתו ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כ"כ בתפלה.
פירוש – לאחר שהוסר המכשול שמונע את הכוונה, יש להתפלל, ואם הזמן כבר עבר – עליו להשלים את התפילה כאילו היה אנוס. בנוסף, נאמר בשם הגר"א שהדרך הטובה ביותר להתרכז היא להתפלל מתוך הסידור ולכוון, שכן דבר שדורש כוונה ממילא יסיח כל מחשבה זרה.

ענייני הסעיף
שאלה: אם הזדמנותו להתפלל בציבור עוברת ואין לו ישוב הדעת, מה עליו לעשות?
תשובה: עדיף להמתין עד שיהיה לו ישוב דעת אפילו שמפסיד תפילה בציבור.

סימן צ"ט - דין שתוי ושכור לתפלה

סעיף א' מחבר – שתה יין כדי רביעית אל יתפלל עד שיסיר יינו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל דווקא אם שתאו בבת אחת אבל בשני פעמים או שמזגו במעט מים מותר וכו'.
פירוש – כדי להימנע ממכשול זה, כדאי לשתות את הכמות הקטנה (שאינה כפולה) ולהוסיף מעט מים, וכך יוצאים ידי כל הדעות בעניין זה. ולגבי הברכה יש לסמוך על דעת העוה"ש (יו"ד סי' שכ"ד סע' ד'-י') שהשיעורים לא השתנו וניתן לברך על הכמות הקטנה (שאינה כפולה).

סעיף ב' מחבר – דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין וכו'.
פירוש – וזה תלוי בכל איש ואיש, ושיעור שינה הוא כדי להיות מספיק להרגיש ההבדל.
מחבר שם – וה"מ כששתה רביעית אבל אם שתה יותר כל שכן ששינה משכרתו ודרך טורדת ווה"מ במהלך ברגליו אבל רוכב ודאי דרך מפיגה היין.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל והוא שרוכב ג' מילין ומ"מ הכל לפי רוב היין שאם הרבה לשתות מאוד אין דרך ג' מילין מפיגתו.
פירוש – כל זה תלוי בטבע האיש מה שמרגיש בעצמו וכן משמע בעוה"ש (סע' ז') [ועיין בסעיף הבא].

סעיף ג' מחבר – כל אחד שהוא שתוי סגי ליה לפי מה שמרגיש בנפשו שיפיג יינו.
רמ"א – ולכן אין נזהרין ביינות שלנו שאין חזקין שמתפללין אע"פ ששתה רביעית ויותר וכל שכן אם מתפללים מתוך סידור שבידו.
פירוש – שאז יש יותר ריכוז וכאילו הפיג יינו.

סימן ק' - תפלת המועד צריך לסדר

סעיף א' מחבר – תפלות של מועדות ושל ר"ח צריך להסדיר תפלתו קודם שיתפלל כדי שתהא שגורה בפיו וכו'.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ולכתחלה בוודאי נכון ליזהר להתפלל בחנוכה ופורים ומועדים ור"ח עכ"פ תפלה ראשונה מתוך הסידור ודי.
פירוש – אולי יש להקל למי שתפילתו שגורה בפיו ז"א שהוא בקי ממש בתפילה אבל זה רק לימוד זכות ולכתחילה צריך להתפלל בתוך הסידור [בימים הנ"ל].

סימן ק"א - שצריך לכוין בכל הברכות, ושיכול להתפלל בכל לשון

סעיף א' מחבר – המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות וכו'.
פירוש – כדאי לומר בכל בוקר לפני התפילה תנאי שכוונתו בשמות הקדושים היא כפי שכתוב בסידור, ויש אומרים שזה מועיל להיחשב כאילו אמר את הכוונות הנכונות. לכתחילה, יש להתפלל מתוך סידור.

מחבר שם – ואם אינו יכול לכוין בכולם לפחות יכוין באבות ואם לא כיון באבות אע"פ שכיון בכל השאר יחזור ויתפלל.
רמ"א – והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין אם כן למה יחזור (טור).
בה"ל ד"ה יכוין באבות וז"ל ועיין לעיל וכו' דמשמע שם דבדיעבד מהני אם התפלל ש"ץ אף שאינו מבין מה שהוא אומר וכו'.
פירוש – אין להתפלל כש"ץ אם הוא טרוד ומ"מ וודאי יש שם תפליה בזה ומוצאי אחרים.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל כתב הח"א נ"ל כיון דמצד הדין צריך לחזור ולהתפלל עכ"פ אם נזכר קודם שאמר בא"י בסוף ברכה יחזור לומר מאלקי אברהם וכו'.
פירוש – כיון שלפחות יוצא במה שאמר כבקשה אז אינו חוזר כדי לצאת תקנת תפילה לכתחילה, אפילו שעומד באתה גיבור. ולמעשה אינו חוזר אא"כ יודע בעצמו שיכול לכוון, ועיין בגר"ח תפילה ד' א' שיש ב' מיני כוונות: (א) כוונה לשם תפילה לפני הקב"ה שמעכב בכל התפלה, (ב)כוונה בפירוש המילים שרק מעכב באבות, וכוונות באבות שמעכבות הם:
א) אלוקי אברהם – ברית משום חסד – ו"גדול" – שזה מידת הסד.
ב) אלוקי יצחק – ברית משום העבודה – ו"גיבור" – שזה מידת דין.
ג) אלוקי יעקב – ברית מחמת תורה ואמת – ו"נורא" – מידת יראה ותורה.
[ולכאורה הלשון דמעכב לא מדויק כ"כ כי שמענו מרבינו זצ"ל שאפי' לא כיוון באבות יש שם של תפילה משהו על תפילתו ועיין לקמן בסי' קכ"ד סעי' ד' בפירוש וצ"ע].

סעיף ב' – מחבר – לא יתפלל בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו ואם אינו יכול לכוין בלחש מותר להגביה קולו וה"מ בינו לבין עצמו אבל בצבור אסור וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ואפילו בפסוקי דזמרה טוב שלא להרים קול כי הקב"ה שומע בלחש לא כאותם המגביהים קולם יותר מדאי וכו'.
פירוש – ז"א אסור לצעוק אבל מותר לומר בקול קצת, ו"ציבור" לאו דווקא, דה"ה אפילו יש רק ב' מתפללים.

סימן ק"ב - שלא להפסיק כנגד המתפלל

סעיף א' מחבר – אסור לישב בתוך ד' אמות של מתפלל בין מלפניו בין מן הצדדין וכו' ואם עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות ואפילו בפרק איזהו מקומן אינו צריך להרחיק ויש מתיר בעוסק בתורה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל דס"ל דלא אסרו חכמים לישב בצד המתפלל אלא כשיושב ודומם וכו' אבל כשהוא יושב ועוסק בתורה הרי הוא כמקבל עליו עומ"ש.
פירוש – רבינו זצ"ל שאל מה שייך קבלת עומ"ש למי שיושב לפני המתפלל, והשיב כי צריך שמרגיש שה' לפני המתפלל כי נאמר שוויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים ט"ז, ח'), ז"א שצריך להרגיש שהשכינה שם, לכן מי שיושב לפני המתפלל בלי ללמוד כאילו מסרב לקבל עומ"ש [ולהיפך במי שכן לומד].
מחבר שם – ויש מי שאומר דה"מ מן הצד אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור אפילו עוסק בק"ש.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל מפני שנראה כמשתחוה לו ולפ"ז דווקא לישב אסור אבל לעמוד מותר ואפילו בתוך ד"א ואולי אף לעמוד ס"ל דאסור דעי"ז מתבטל כוונתו.
פירוש – למעשה מותר לעמוד לפניו.

סעיף ב' מחבר – יש מי שאומר שאם היושב בצד המתפלל חלוש מותר.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ויש לסמוך על דבריו אם א"א לו בקל להרחיק ד"א ולישב שם.
פירוש – למעשה יש להקל.

סעיף ג' מחבר – אם היושב ישב כבר ועמד זה בצדו אינו צריך לקום שהרי זה בא בגבולו.
רמ"א – מדת חסידות הוא לקום אפ' בכהאי גוונא.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ודוקא בביתו אבל במנין קבוע וכ"ש בבהכ"נ צריך לקום וכו' ואפילו אם המקומות קבועים לכל אחד שקנאום בדמים נמי יש להחמיר אך בעוסק בתורה לא יחמיר בזה וכו'.
פירוש – ז"א אין להחמיר לגבי מקומות שקנאום בדמים אבל במניין קבוע בביהכ"נ צריך להחמיר.

סעיף ד' מחבר – אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד' אמות ודווקא לפניהם אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל והזוהר פי' חיי שרה אוסר אפילו בצידיהם תוך ד"א.
פירוש – אבל הח"א (כלל כ"ו סע' ג') מקיל וכן יש להורות, וה"ה בצדדים שלפניו, אבל לפי הזוהר מחמיר גם לאחריו (ז"א שאסור לעבור מאחוריו).

ענייני הסעיף
שאלה: מי שמתפלל באחד הפתחים של ביהכ"נ ומסתיר היציאה לציבור, האם יכול לזוז באמצע שמ"ע?
תשובה: הוא יכול לזוז כי זה נחשב לצורך תפילה ואינו הפסק, וכן אם תינוק בוכה מותר להשתיק אותו.

שאלה: האם מותר לעבור כנגד המתפלל במקום מצוה?
תשובה: יש להביא ראיה מסי' צ' ס"ק פ"ה שהמ"ב מחמיר ולא כשאר אחרונים שמקילים.

שאלה: האם מותר לשבת כאשר המתפלל שאחריך כבר סיים את תפילתו, אך נשאר עומד במקומו בגלל מישהו שמאחוריו עדיין מתפלל?
תשובה: יש להקל.

סימן ק"ג - מי שנזדמן לו ריח בתפלתו או עטוש

סעיף ב' מחבר – בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו הולך אחוריו ארבע אמות ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח ואומר וכו' רבון העולמים וכו' וחוזר למקומו וחוזר למקום שפסק.
רמ"א - יש אומרים דכל זה מיירי כשמתפלל בביתו אבל כשמתפלל בצבור דהוי ליה ביוש גדול אין צריך להרחיק כלל לאחוריו וגם לא יאמר הרבון רק ממתין עד שיכלה ממנו הריח וכן נוהגין (תרומת הדשן סימן ט"ז).
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל דבלא"ה אין לו להוציא רוח בשום פנים בתפלה ולא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהא עצמו לקטנים או לגדולים וכו'.
פירוש – ואחרי שכלה הרוח חייב להחזיר התפילין למקומם כי נחשב כצורך התפילה, ואחר שגמר תפילתו יברך.

סימן ק"ד - שלא להפסיק בתפלה

סעיף א' מחבר – לא יפסיק בתפלתו ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואפילו רמיזה בעלמא אסור אם לא לתינוק הבוכה מותר לו לרמז לו בידיו כדי שישתוק ולא יטרידו מתפלתו ואם אינו מועיל ירחיק את עצמו ממנו ולא ידבר עמו. וכן אדם נכבד שעומד בתפלה והש"ץ ממתין עליו באמירת קדיש או קדושה והוא אינו מרוצה בכך שימתינו עליו וזה מטרידתו בתפלה מותר לו לרמז לש"ץ שיתפלל כדרכו [ש"ת].
פירוש – וגם מותר לרמז למישהו הבא לדלג בדבר שחייב להזכיר כי הוי כמפריש חבירו מאיסור מה"ת כי לרמב"ם ברכה לבטלה היא איסור מה"ת (הל' ברכות פ"א הט"ו, ועיין בסי' רט"ו סע' ד' בלשון המחבר בשם הרמב"ם ועיין שם במ"ב ס"ק כ'), וגם אפשר שמותר להפריש א' שעובר על מצוות מדרבנן אם אינו גורם בושה בזה.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל כתב הח"א העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעיין שם בספר ואם מותר לשאול הדין צ"ע ונ"ל דמותר.
פירוש – וה"ה לכל הפרעות גדולות שאם לא יגיד למישהו יטריד לו עד שלא יכול להתכוון אז מותר לדבר שזה לצורך תפילה.

פירושי חיים

סעיף ב' מחבר – היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו יטה מן הדרך ולא יפסיק אבל בענין אחר אין לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו אא"כ הוא בתחנונים שלאחר התפלה.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל כתב הע"ת לאחר שסיים התפלה קודם שאמר עושה שלום אין איסור אם עקר רגליו למצוה קצת כגון שכיבדו אותו לפתיחת ארון הקודש בעת שאומרים אבינו מלכנו שהעולם חושבים זה קצת למצוה ומ"מ נראה דיש לומר קודם לכן יהיו לרצון וגו'.
פירוש – ואחרי שחזר למקומו (אחרי שעקר רגליו למצווה קצת) כדי לומר התחנונים יש לפסוע ג' פסיעות וזה דווקא אם הדין הוא שתחנונים שלאחר תפילה חובה ונעשה חלק מתפילה, ולמד"א שאינו חובה, אין צריך לקחת ג' פסיעות.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש לומר "לומדני חוקך" במקום שטעה בברכה באמצע שמ"ע?
תשובה: אין לומר אלא במקום הכרח ועיכובא כי נחשב כי פסוק שאינו מעניין התפילה וכאילו מדבר באמצע שמ"ע.

סימן ק"ה - דין המתפלל ב' תפלות
סעיף א' מחבר – המתפלל שתי תפלות זו אחר זו צריך להמתין בין זו לזו כדי הילוך ד' אמות וכ'.
פירוש – אבל ש"ץ לא צריך לפסוע אחוריו משום טרחה דציבור אלא יכול להתחיל בלי פסיעות ויקח הג' פסיעות לכל התפילות אחר קדיש תתקבל.

סימן ק"ו - מי הם הפטורים מתפלה
סעיף א' מחבר – ונשים ועבדים שאע"פ שפטורים מק"ש חייבים בתפלה מפני שהיא מ"ע שלא הזמן גרמא וקטנים שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל לחנכם – להתפלל י"ח ערב ובוקר וכו'.
פירוש – לאו דווקא ערב ובוקר אלא חייב לחנכם לכל התפילות.

ענייני הסעיף
שאלה: אשה שקיבלה על עצמה להתפלל מעריב האם יכולה להשלים תפילת מנחה?
תשובה: אע"פ שבדרך כלל אשה לא מקבלת כן על עצמה, אבל אם כן קיבלה על עצמה אז היא יכולה להשלים כגון ששכחה לומר יעלה ויבא במנחה.

סימן ק"ז - המסופק אם התפלל, ודין תפלת נדבה
סעיף א' מחבר – ועל ידי חידוש חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה וכו'.
רמ"א – י"א דלא מיקרי חידוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אליו קודם לכן.
פירוש – ר"ל שנתחדש לו מצב שהוא רוצה להתפלל עליו.

סימן ק"ח - מי שלא התפלל לסיבת טעות, או אונס או במזיד
סעיף ד' מחבר – אין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה בלבד וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל מי ששכח ולא התפלל שחרית ומוסף ונזכר במנחה יתפלל מנחה ואחריו מוסף ואחריו שחרית ואם התפלל מוסף קודם מנחה יצא.
פירוש – ויכוון במוסף (שמתפלל לפני תשלומים של שחרית) שאינו יוצא בהזכרת היום של שחרית שאל"כ יוצא תפילת שחרית (שהיה מתפלל אחרי מוסף) רק בדיעבד.

סעיף ז' מחבר – הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין וכו'.
שערי תשובה שם ס"ק י וז"ל עיין בה"ט [במעשה בא' שבא לביהכ"נ סמוך לערבית וירד לפני התיבה והתפלל ערבית ועדיין לא התפלל מנחה נ"ל דלא מקרי מזיד ויש לו תשלומין] ומשמע ליה דבר"ח [יזכיר יעלה ויבוא בשניה דכבר קבל עליו ר"ח מ"א] ואם לא הזכיר בראשונה א"כ עדיין לא קיבל עליו ר"ח לא יזכיר בשניה ג"כ וכו'.
פירוש - משמע שמה שמקבלים לילה בתפילה דינו כקבלת נדר ולא נעשה לילה ממש ולכן אם לא הזכיר יעלה ויבוא אז אין אפילו קבלת נדר.

פירושי חיים

ענייני הסעיף
שאלה: מה הסדר של קידוש וסעודה ותפילה כשמקבלים שבת מוקדם?
תשובה: יש לערוך קידוש אחרי פלג המנחה, ולאחר מכן לאכול סעודת שבת. לאחר הסעודה, יש להתפלל מעריב במניין שמתפללים בזמן הרגיל, שכן לפי דעת הגר"א (מעשה רב אות קט"ו) אין נוהגים להתפלל מוקדם. כמו כן, חשוב לסמוך גאולה לתפילה, ולכן יש להתפלל הכל בזמנו. גם אם עושים לילה על ידי קידוש, אין זה נכון לכתחילה, כי בכך מפסידים את המעלה של קבלת ליל שבת על ידי תפילה.

סימן ק"ט - דין איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הציבור
סעיף א' מחבר – הנכנס לבהכ"נ ומצא צבור מתפללים אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"צ לקדושה או לקדיש יתפלל וכו'.
בה"ל שם ד"ה הנכנס וז"ל נסתפקתי אם מדרך טבעו להאריך בתפלה ואינו יכול לסיים עד קדושה אם מותר להתחיל וכו' אפשר כיון דעתה חל עילו החיוב להתפלל בצבור וחיוב עניית הקדושה לע"ע אין עליו אין לו לחוש כלל למה שאח"כ לא יהיה יכול לקיים מצווה דעדיפה מזה וכו'.
פירוש – המילה "אפשר" היא לשון פסק [עיין כללי הפסק בספר חכמת אדם], ואע"פ שכן ההלכה, עדיף למהר בסיום שמ"ע כדי שיוכל לענות בקדושה. חז"ל כתבו על משה רבנו ע"ה שעסק בעצמות יוסף אף שהפסיד ממון רב – "חכם לב יקח מצוות" [משלי י', ח'; סוטה יג.] – ללמד שיש לזרז עצמו לתפוס מצוות ככל האפשר. קל וחומר לכהן שאם יאריך בשמ"ע יפסיד מצוות נשיאת כפיים מהתורה. לכן, אם הגיע מאוחר לבית הכנסת, עליו להזדרז כדי שלא יפסיד קיום המצווה.
בה"ל שם וז"ל אפשר כיון דעתה חל עילו החיוב להתפלל בצבור וכו'.
פירוש – כי בהתחלת תפילה בציבור כשמתפללים ביחד יוצרים דבר חדש של תפילה בציבור ושוב אינם נחשבים כיחידים ודומה לדיין בבי"ד שהוא חלק מהבי"ד ושוב אינו דיין יחיד [ולכן אפילו מי שמאריך ולא מסיים עם הציבור מ"מ עדיין נחשב כחלק הציבור ותפילתו תפילה בציבור].
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ולפי מה שביארנו לקמן בסקי"ד בשם המ"ג טוב שיתחיל בזה להתפלל עם הש"ץ בשוה ויהיה לו קדושה ומודים וכ"ש דאיש"ר עדיף ממודים וכו'.
פירוש – אבל משמע שלא תהיה לו תפילה בציבור ממש, ולמעשה המתפלל בשווה עם הש"ץ לא מקיים מצוות תפילה בציבור ממש.
רמ"א שם – וה"ה אמן שהאל הקדוש ושומע תפלה דינן כקדיש וקדושה וכו'.
פירוש – כי ה"אמן" דקל הקודש הוא חלק מהקדושה ואמן ד"שומע תפלה" יש לו חשיבות מיוחדת בגלל שהוא סוף הבקשות.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יכולים להתפלל בשווה עם הש"ץ לכתחילה?
תשובה: לכתחילה אין להתפלל ביחד עם הש"ץ כי לא יכול לענות אמן של א-ל הקודש עם הציבור, כי אמן זה מיוחד ר"ל הוא אמן ציבורי, ויש להסתפק אם שמיעתו מהציבור מהני מדין שומע כעונה כלומר אם יתחשב כעונה אמן ציבורי.

שאלה: מה צריך לעשות אם הציבור כבר התחיל שמ"ע והוא עדיין לא התחיל?
תשובה: אם הוא יכול להתפלל מספיק מהר לגמור לפני שהש"ץ מתחיל, אע"פ שאינו נחשב כתפילה בציבור ממש עדיף לעשות כן מלהתפלל ביחד עם הש"ץ.

שאלה: מי שאומר מילה במילה שווה עם הש"ץ האם הוא ג"כ אומר מילים של ברכת הכהנים [כשאין כהנים], כלומר "ברכנו בברכה המשלושת וכו'"?
תשובה: העוה"ש (סע' י"א) מתיר, וכן יכול לעשות אם רוצה. [אבל במחזור אחרת בשיעורים על המ"ב, רבינו זצ"ל חזר בו ופסק לא לעשות כן]. וכל זה כדין של סע' ב' שאומר ג"כ כל נוסח של קדושה הכולל "דור ודור".

שאלה: מי שמתחיל עם הציבור אבל בגלל שמאריך הרבה רק מגיע למקום קדושה כשהש"ץ הגיע לשם בחזרתו, האם יכול לומר קדושה ביחד עם הש"ץ?

תשובה: הוא יכול לומר מילה במילה עם השץ כולל "דור ודור וכו'" [כי הוא חלק מהציבור, ועיין בתשובה הבאה].

שאלה: מי שהתחיל שמ"ע אחרי הציבור התחילו אבל לפני שהש"ץ התחיל או אפילו אחרי שהש"ץ התחיל אבל הגיע לקדושה שווה עם הש"ץ האם יכול לומר קדושה מילה במילה עם הש"ץ?
תשובה: הוא כן יכול לומר "קדוש קדוש קדוש" וכו', "ברוך כבוד" וכו', ולכאורה אפילו "נקדש" וכו', אבל אין יכול לומר "דור ודור" וכו' כי דינו כיחיד.

סימן ק"י - היוצא לדרך, ופועלים מה יתפללו, וסדר תפלת הדרך ובית המדרש
סעיף א' מחבר – בשעת הדחק כגון שהוא בדרך או שהיה עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה מתפלל אחר ג' ראשונות הביננו ואומר אחריה ג' אחרונות וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל וכתבו האחרונים דאם רואה שהזמן תפלה עוברת אם יתפלל ארוכה מותר לכתחלה להתפלל הביננו והיינו בימות החמה.
פירוש – ר"ל אע"פ שיכול לגמור חלק משמ"ע לפני סוף זמן מ"מ עדיף להתפלל הביננו.
מחבר שם – וצריך לאמרה מעומד וכשיגיע לביתו אין צריך לחזור ולהתפלל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואם עבר והתפללה במיושב נשאר הפמ"ג בספק דאפשר דצריך לחזור ולהתפלל במעומד כשבא לביתו.
פירוש – למעשה, יצא ידי חובה בדיעבד אפילו אם התפלל בישיבה, כי מעיקר הדין צריך להתפלל בעמידה רק לכתחילה.
מחבר שם – ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים ולא במו"ש וי"ט.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל מפני שצ"ל ותן טל ומטר בברכת השנים ובמוצ"ש ויו"ט צ"ל הבדלה ואפילו אם יצה לכללם בברכת הביננו ג"כ אינו רשאי והטעם עיין בב"י ובמ"א ועיין בפמ"ג שמסתפק לומר דאפילו בדיעבד אם התפלל הביננו באלו הימים וכלל בתוכן אפשר דלא יצא דעבר על תקנת חז"ל וכו'.
פירוש – למעשה כן יוצא בדיעבד כי נכלל בתפילת הביננו כל דיני תפלה.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל עיין בח"א שכתב דדוקא הביננו אסור אבל לקצר כל ברכה וברכה ולכלול בתוכם שאלה והבדלה מותר עם הוא חולה או שעת הדחק גדול.
פירוש – עיין למטה בתשובת כי נכלל בכל חתימה של שמונה עשרה בקשה כעין הברכה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם אפשר לצאת ידי חובה בתפילת שמונה עשרה בשעת דחק, למשל במקרה של חולה, על ידי שיקצר כל הברכות, כגון במקום בברכת "רפאנו" יאמר "ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל"?
תשובה: כן יצא בזה שנכללה מעין הבקשה בחתימת הברכות של תפילת שמונה עשרה. ועיין בביאור הגר"א ס"ק ב' שההלכה היא כר"ע במשנה ברכות כח: כלומר במקום הדחק אומר כעין שמונה עשרה פירושו הבינינו כדעת שמואל בברכות כט. וצריך לומר ה"ה כשעשה כדעת רב (שם) שקיצר כל ברכה כנ"ל ומשום טעם הנ"ל.

שאלה: אם הש"ץ צריך למהר כדי לסיים לפני סוף זמן תפילה האם יכול לומר הביננו במקום שמ"ע שלם?
תשובה: אינו יכול כי כל המטרה של חזרת הש"ץ בזה"ז הוא עבור הקדושה ולהוציא האינם בקיאים של זמנינו [כגון שטעו בתפילתם] והרי אין חזרת הש"ץ בלי ציבור והציבור כבר התפללו שמ"ע ארוך ומה שייך לחזור להם בשמ"ע קצר.

שאלה: במקום שהיה פטור מתפילה כגון באונן ונתחחיב כמה דקות לפני סוף זמן תפילה ורק נשאר מספיק זמן להתפלל הבננו אבל לא לתפילה רגילה, ושכח ולא התפלל, האם חייב בתשלומים?
תשובה: חז"ל תקנו תפילת הביננו במקום שמ"ע כתפילה לכתחילה בשעת הדחק ולכן חייב בתשלומים.

סעיף ד' מחבר – היוצא לדרך יתפלל יר"מ ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתוליכנו לשלום וכו'.
סעיף ה' מחבר – אין צריך לומר אותה אלא פעם אחת ביום אפי' אם ינוח בעיר באמצע היום אבל אם דעתו ללון בעיר ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל דהוי היסח הדעת וכ"ש אם לן בדרך באושפיזא בלילה דצריך לברך בבוקר.

פירושי חיים

פירוש – מובא בשע"ת אות ח' בשם הרדב"ז שבשאר ימים יאמר בלי ברכה וכן יש לעשות למעשה כי יש להסתפק אם יש חיוב חדש כל יום כמו שיש בתפילה.

סעיף ו' מחבר – הר"מ מרוטנבורג כשהיה יוצא לדרך בבוקר היה אומרה אחר יהי רצון כדי להסמיכה לברכת הגומל חסדים ותהיה ברכה הסמוכה לחברתה.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל ואם הולך באמצע היום יסמיכה לברכה אחרת כגון שיאכל או ישתה איזה דבר וברך ברכה אחרונה וכו'.
פירוש – ודווקא ברכה אחרונה כי אם יאמר אחרי ברכת ראשונה יהיה הפסק כי צריך לאכול תיכף אחרי הברכה.

סעיף ז' מחבר – אומר אותה אחר שהחזיק בדרך ואין לאומרה אלא אם כן יש לו לילך פרסה וכו'.
רמ"א – ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה ולפ"ז גם הנוסע על מסילת הברזל יש לו לברך תה"ד אפילו אם נוסע רק פרסה ולפ"ז יש לזהר לכתחילה תיכף כשמתחיל לנסוע לברך ברכת תה"ד וכמו שכתב הרמ"א בסמוך דלכתחילה יהדר תוך פרסה ראשונה וכו'.
פירוש – מיד שנכנסים בפנים לנסוע כבר נחשב כהחזיק בדרך ויכול לברך תיכף כשמתחיל לנסוע אפילו שעדיין נמצא בתוך העיר (אבל אין לפרסם העניין שמברכים תה"ד כשנוסעים מירושלים לבני ברק).

ענייני הסעיף
שאלה: מתי אומרים תפילת הדרך בתחילת נסיעה במטוס?
תשובה: בתחילת ההמראת המטוס מהקרקע.

שאלה: איך לנהוג בתפילת הדרך במטוס כשנוסעים במשך הלילה?
תשובה: כשהיום מגיע, יש לומר שוב את הברכה בלי חתימה, אפילו אם היה ישן, וכן גם אם המטוס נחת כדי להתמלא בדלק. אך אם ישן גם לאחר הנחיתה, זה נחשב להפסק גמור, ויש לחזור ולהתפלל תפילת הדרך עם חתימה, כמו בתחילת הנסיעה.

סעיף ח' מחבר – הנכנס לבית המדרש יתפלל יר"מ ה' אלקינו ואלקי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ד האר"י ז"ל היה אומרה בכל בוקר.
פירוש – יש לומר פעם אחד כל יום אפילו שאינו לומד בביהמ"ד.
מ"ב שם וז"ל כתב ט"ז דה"ה מי שיושב ללמוד ביחידות ובפרט אם הגיע להוראה צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד ובהוראה לומר על טמא טהור ועל אסור מותר וכו'.
פירוש – יש לומר כן אפילו אינו יושב בביהמ"ד.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי ואיפה נכון לומר "יהי רצון" בנוגע ללימוד ולהוראה?
תשובה: צריך לומר אותו בכל בוקר, גם אם לומדים ביחידות וגם אם לומדים בבית.

סימן קי"א - דין סמיכות גאולה לתפלה

סעיף א' מחבר - צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם אפי' באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק חוץ מה' שפתי תפתח.
רמ"א – וי"א שמותר לענות אמן על גאל ישראל וכן נוהגים.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל היינו אחר החזן ולא אחר עצמו וכו'.
פירוש – ובע"כ הש"ץ צריך לומר את כל המילים של ברכת "גאל ישראל" בקול רם כדי שהציבור יכולים לענות "אמן."

ענייני הסעיף

פירושי חיים

שאלה: איך הש"ץ צריך לנהוג באמירת גאל ישראל כי יש נוהגים לומר בלחש כדי שלא יאמרו "אמן" ויפסיקו בין גואלה לתפילה?
תשובה: הש"ץ צריך לומר כל הברכה בקול רם כדי שבעלי בתים לא יטעו לחשוב שאין גומרים את הברכה.

סימן קי"ב – שלא להפסיק לא בשלשה ראשונות ולא בשלשה אחרונות

סעיף א' מחבר – אל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות ולא בג' אחרונות ודוקא צרכי יחיד אבל צרכי צבור שרי.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל שזה הוא ג"כ מעין השבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו.
פירוש - כי אם ישאל בברכות אלו לצורכי היחיד כאילו מדמה כבודו לכבוד שמיים, אע"פ שכבוד הוא לה' שמרגישים שיש השגחה פרטית ואין בזיון בדבר שמבקש שהקב"ה ישגיח עליו, מ"מ יש פגם לגבי המתפלל על הדמיון שהוא מדמה כשמבקש בקשה לעצמו בברכות אלו.

סעיף ב' מחבר – אין לומר פיוטים ולא קרובץ (פירוש קרובץ ליוצר) (ויש אומרים שהוא ראשי תיבות קול רנה וישועה באהלי צדיקים) בתפלה.
רמ"א ויש מתירין וכו' וכן נוהגים בכל מקום לאמרם.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואם הוא רואה שהצבור יעברו זמן ק"ש ע"י אריכתם לא ימתין עליהם אלא כיון שמתחיל ש"ץ ביוצר אור הוא יתחיל לעצמו בלחש להתפלל בסדר עד אחר ד' אלהיכם אמת ושם ימתין בשתיקה ולא ידבר אפילו בדברי תורה עד שיגיע ש"ץ לאותו מקום ויתפלל עמו כסדר.
פירוש – אבל יכול ללמוד מספר כשממתין לש"ץ דרך הרהור בלי להזיז את שפתיו וה"ה בברכת אהבת רבה.

סימן קי"ג - דיני הכריעות בשמונה עשרה ברכות

סעיף א' מחבר – אלו ברכות ששוחין בהם באבות תחלה וסוף ובהודאת תחלה וסוף ואם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחלתה מלמדין אותו שלא ישחה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל כדי שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כ"א מחמיר כמו שהוא רוצה וגם דחיישינן ליוהרא שמחזיק עצמו יותר כשר משאר הצבור.
פירוש – וחייב ללמד לו המוסר שכתוב במ"ב.

סעיף ז' מחבר – כשכורע כורע בברוך וכשזוקף זוקף בשם.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל כשאומר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות וכו'.
פירוש – וצריך להשאיר ברכיו כפופים כמשך הזמן שכורע במתניו כי הוי כמעשה אחת.
מ"ב שם וז"ל וכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת ויעמוד כך בשחיה עד ד' ואז יזקוף.
פירוש – אבל הקיצור שו"ע (סי' י"ח סע' י"א) פסק שיש להכריע ברכיו גם למודים.

סימן קי"ד - דין הזכרת הרוח וגשם וטל

סעיף א' מחבר – מתחילין לומר בברכה שניה משיב הרוח ומוריד הגשם בתפלת מוסף של י"ט האחרון של חג וכו'.
פירוש – אומרים גָּשֶׁם (קומץ תחת הגימל).
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של שמיני עצרת או בשחרית אינו חוזר.
פירוש – כי יש רק טעם צדדי למה לא מתחילים לומר כבר מזמן מעריב, משא"כ במשך חוה"מ סוכות כי במשך החג גשם הוא סימן קללה.

סעיף ב' מחבר – אסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ הלכך אף אם הוא חולה או אנוס לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור לפי שאסור להזכיר עד שיאמר ש"ץ.
פירוש – כי הוי כאילו חז"ל נתנו דין של בי"ד על הזכרת הציבור ולכן אסור לפרוש ולחלוק מהפסק שלהם, וכל אחד הולך לפי בית הכנסת שלו ואין בזה משום לא תתגודדו (דברים י"ד, א') [שלא תעשו אגודות אגודות (יבמות יד.)].

סעיף ו' מחבר – במה דברים אומרים שמחזירין אותו כשלא אמר בימות הגשמים מוריד הגשם היינו כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שאחריה ואז חוזר לראש התפלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר במקום שנזכר ואפילו עם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קודש א"צ לחזור אלא אומר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל וכן אם נזכר לאחר שאומר השם יסיים מחיה המתים ויאמר תיכף משיב הרוח ומוה"ג.
פירוש – ואם הש"ץ מגיע לקדושה לפני שיכול לומר משיב הרוח וכו' לא יאמר קדושה עם הש"ץ כמו שמובא בסי' ק"ט אלא ישתיק ושומע הקדושה מהש"ץ כדין שומע כעונה ואח"כ יאמר משיב הרוח ומוה"ג כי אם יאמר קדושה עם הש"ץ נחשב שכבר המשיך לברכה ג' ואז חייב לחזור לתחילת שמ"ע.

סעיף ט' מחבר – אם ביום ראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל צ' פעמים כנגד ל' יום וכו' אם אינו זוכר אם הזכיר גשם הרי הוא בחזקת שלא הזכיר.
רמ"א וכן לדידן אם אמר עד מכלכל חיים בלא משיב הרוח ומריד הגשם שמזכירין בימות הגשמים וכן אם אמר בשמיני עצרת צ' פעמים אתה גבור עד מוריד הגשם אם נסתפק אח"כ אם הזכיר או לא חזקה שהזכירו.
מ"ב שם ס"ק מ"ג וז"ל ויש חולקין על הרמ"א בזה ונכון לחוש לכתחלה שלא לעשות כן לסמוך ע"ז וכו'.
פירוש – ז"א אין לסמוך על מה שלא הזכיר מורדי הגשם צ' פעמים שלא הזכיר עוד כי זה דבר שלילי [ר"ל דבר פסיבי שחסר מעשה] אבל כן סומכים על אמירת מוריד הגשם צ' פעמים בשמיני עצרת שזה דבר חיובי [ר"ל שעשה מעשה].

סימן קט"ז - פירוש ברכת רפאנו

סעיף א' מחבר – רפאנו ה' ונרפא אף על גב דהכתוב ליחיד אין מכנין אותו לרבים הני מילי בזמן שמתכוין לקרות אבל כשאומר אותו דרך תפלה ובקשה מותר.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל "דרך תפלה וכו'" ויכול להתפלל על חולים ברפאנו ויאמר רפא נא פב"פ רפואה שלמה וכו'.
פירוש – אבל אין להוסיף שם המשפחה כי אין בזה שום חשיבות ובדרך כלל הוא שם לועזי. ולמעשה אין לכוון בצורכי יחיד כשאומר רפאנו כי תקנו חז"ל דווקא על צרכי רבים.

סימן קי"ט - דין הרוצה להוסיף בברכות

סעיף א' מחבר – ובשומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל טוב להודות בש"ת ויאמר חטאתי עויתי פשעתי ולשאול על מזונותיו אפילו אם הוא עשיר וכו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (סע' ב') שהזהיר לא להוסיף בקשה קבועה בש"ת וכן הדין בשאר ברכות של שמ"ע ע"ש.

סעיף ג' מחבר – אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות אינו צריך לחזור אלא לראש הברכה שעטה או שדילג ומשם ואילך יחזור על הסדר וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל שסדר ברכות הוא מאנשי כנה"ג ומסכו סדרן על המקראות.
פירוש – עיין במגילה יז: - יח. שכל ברכות של שמ"ע קשורה זל"ז.

סימן קכ"א - דיני מודים

סעיף א' מחבר – שוחין במודים תחלה וסוף.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל אם נזדמן לו רוק לא ישחה עד שיצא הרוק מפיו.
פירוש – שלומדים מיבמה שרוק הוא דבר מגונה.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל "וסוף" בברכת הטוב שמך דהיינו בעת אמירת ברוך אתה וכשאומר ד' יזקוף וכו'.
פירוש – ר"ל שיזקוף בשעה שאומר ד'.

סימן קכ"ב - דינים השייכין בין שמונה עשרה ליהיו לרצון

סעיף א' מחבר – אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י"ח ליהיו לרצון אינו פוסק שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי.
רמ"א ודוקא במקום שנוהגין לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה אבל במקום שנוהגין לומר תחנונים קודם יהיו לרצון מפסיק גם כן לקדיש וקדושה ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלהי נצור קודם יהיו לרצון לכן מפסיקין גם כן לקדושה ולקדיש ולברכו.

פירושי חיים

מ"ב ס"ק ד' ואם כבר סיים הכל אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו וכו' לכולי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן ובמאמר מרדכי כתב בפשיטות דאפילו ב"ה וב"ש מותר אז לומר.
פירוש – וגם חייב ללמוד אפילו ע"י דיבור ומותר לגמור ברכות השחר ומותר בכל הדברים שיגרום לו ביטול תורה אם לא יתעסק בהם עכשיו.

סעיף ב' מחבר – אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון אלא אחר סיום י"ח מיד ואמר יהיו לרצון וכו'.
מ"ב ס"ק ח' וז"ל כתב בסדר היום יהיו לרצון וכו' הוא מסוגל לכמה ענינים וכו' וסודו סוד גדול לכן צריך לאומרו בנחת ולכוין ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם וכו'.
פירוש – לכן צריך לכוון לפירוש המילים.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל כתב הח"א נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו ושלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרע זרעו וכו'.
פירוש – שמה שמתפלל כך אז מרגיש יותר ומתכוון יותר כי דרך אנשים החוזרים כל יום לומר גירסה קבועה ורגילה של שמ"ע אובדים כוונה לכן יש להוסיף בקשות הנ"ל.

ענייני הסעיף
שאלה: מי ששכח לומר יעלה יבוא ועדיין לא אמר יהיו לרצון עד שהש"ץ הגיע לקדושה האם יכול לענות?
תשובה: אם יענה נחשב כהפסק ויתחייב לו לחזור לראש לכן ישמע בלי לענות וסומך על שומע כעונה ואז חוזר למודים [אבל הר"מ פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה או"ח ח"ג סי' נ"ו) היה סובר שיוכל לענות ולא נחשב כהפסק לפחות עד שיאמר יהיו לרצון האחרון ע"ש].

סימן קכ"ג - דינים הכריעות בסיום שמונה עשרה ברכות
סעיף ב' מחבר – במקום שכלו ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"צ לקדושה ולפחות עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם.
רמ"א – והש"ץ יעמוד כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל כתב בדרך החיים אך בזמן כשאומרים פיוטים בודאי יש להקל ולחזור תיכף כשמתחיל הש"ץ.
פירוש – וה"ה במקום ביטול תורה.
רמ"א שם - וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור זה קודם שיחזור למקומו.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל וב"ח חולק ופוסק דאין חילוק במתפלל ביחידי בביתו למתפלל עם הצבור אלא בכל גווני צריך לשהות כפי השיעור שיגיע ש"ץ לקדושה.
פירוש – משערים הזמן המתנה זו לפי קצב ש"ץ המהיר ביותר.
מ"ב שם וז"ל וכ"פ המג"א אם לא שצריך לחזור ולהתפלל שנית לתשלומים דאז לכו"ע די כדי הילוך ד"א.
פירוש – וזמן המתנה מתחיל אחרי שמסיים יהיו לרצון.
רמ"א שם - יחיד שמתפלל בצבור וסיים תפלתו קודם לש"ץ אסור להחזיר פניו לצבור עד שיסיים ש"ץ תפלתו.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל היינו אע"פ שעדיין עומד במקום שכלו פסיעותיו לא יחזיר פניו וכו' כי יגרום בזה ביטול כונה להמתפללים וגם שיחשדוהו שדילג וכו'.
פירוש – הרי מותר לעבור לפני המתפלל חוץ מד"א שלו כי אז לא מתבטל כוונתו (סי' ק"כ) אלא צ"ל שכאן מיירי שהוא בתוך ד"א המתפלל, אבל אם עומד חוץ לד"א שלו אין איסור לחזור פניו.

סעיף ג מחבר – כשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה ושיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא כדי שיתן גודל בצדי עקב.
רמ"א – ולכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל והנה סדר הג' פסיעות אלו הוא תחלה יפסיע ברגל שמאל פסיעה קטנה ואח"כ יפסיע בשל ימין פסיעה גדולה ואח"כ יפסיע בשמאל באופן שיהיו רגליו שוים.
פירוש – החזו"א לקח פסיעה א' קטנה ועוד ב' פסיעות גדולות ואח"כ עמד עם רגליים שווים, אבל למעשה אין קפידה בזה.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל וכמו פסיעות הכהנים בשעת עבודה שהיו עקב בצד גדול. וכתב המ"א דבפחות משיעור זה אין עליה שם פסיעה כלל ואין להקל אפילו המקום צר ודחוק ויש מקילין במקום הדחק.

פירושי חיים

פירוש – וגם מקילים במקום מצווה. ובמקום הדחק אפילו פסיעה כל שהוא מספיקה וזה שיעור של פסיעה קטנה, ופסיעה קטנה עדיפה מלפסוע אצידא.
מ"ב שם וז"ל ודווקא אם האדם העומד אחריו אינו מתפלל אבל כשהוא מתפלל בכל גווני אין לו לפסוע בתוך ד' אמותיו וכנ"ל בסימן ק"ב.
פירוש – למעשה גם מקילים לפסוע לצד.

סעיף ד מחבר – מי שמוסיף על ג' פסיעות הוי יוהרא.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל שנראה שהוא חולק כבוד לשכינה יותר משאר בני אדם.
פירוש – ז"א שמראה שמחשיב השכינה יותר מהרגיל להראות חשיבותו.

סעיף ה' מחבר – גם ש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש וכשיחזור התפלה בקול רם א"צ לחזור לפסוע ג' פסיעות.
רמ"א אם לא התפלל בלחש רק בקול רם פוסע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם.
פירוש – המחה"ש (סעיף י"ג) כתב שיש לומר את התחנונים, כלומר אלהי נצור, בקול רם, ואילו הכף החיים (סעיף כ"ט, א') כתב שיש לאומרם בלחש. לכן, ש"ץ ששכח לומר יעלה ויבוא בתפילתו בלחש, יאמר את אלהי נצור לאחר סיום תפילת הש"ץ, ובכך ייצא ידי שני חיובים – שלו ושל תפילת הש"ץ. עם זאת, אין לאומרו בקול רם, שכן הדבר נחשב לביזיון גדול.

ענייני הסעיף
שאלה: האם אומרים אלהי נצור אחרי תפילה שמתפלל כתשלומים?
תשובה: אין חיוב ואין דומה לדין ברמ"א בסעיף זה.

שאלה: איך עושים הג' כריעות בסיום הפסיעות?
תשובה:
א. שיעמוד עם ברכיים כפופים וכורע במתניו אבל לא לאותה מידה שעושים בהשתחוות בשמ"ע.
ב. הופך ראשו לצד שמואל ואומר "עושה שלום וכו'".
ג. ואח"כ הופך ראשו לצד ימין כדי לומר "הוא יעשה וכו'".
ד. ושוחה במתניו ואומר "ועל כל ישראל וכו'" כצורה כריעה רגילה של שמ"ע.

סימן קכ"ד - דין הנהגת שליח ציבור בשמונה עשרה ברכות, ודין עניית אמן
סעיף א' מחבר – לאחר שסיימו הצבור תפלתן יחזור ש"ץ התפלה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל אבל הבקי אינו יוצא אפילו בדיעבד בתפלת הש"ץ ואפילו בשאינו בקי אינו יוצא כ"א ביש עשרה בבהכ"נ.
פירוש – למעשה אפי' בקי יוכל לצאת מהש"ץ בשעת הדחק. וודאי מי שלא יודע להתפלל יכול לצאת.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל וצריך שיבין בלשה"ק וכו' אבל המתפלל בעצמו בלשה"ק אפילו אם אינו מבין הלשון יצא ועיין לעיל וכו' דעכ"פ אבות יראה להבין וכו'.
פירוש – והח"א (כלל כ"ד סע' ב') משמע שיוצא בדיעבד אפילו לא התכוון באבות.
מחבר שם – וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוין לכל מה שאומר ש"ץ מראש ועד סיף ואינו מפסיק וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל היינו אפילו אם שמע מאחרים בתוך כך איזה קדושה או ברכו וכ"ש דאסור לענות ברוך הוא וב"ש וכו'.
פירוש – כתוב במעשה רב (סע' מ"ג) שאפילו מי שיצא בתפלה בלחש אין להקפיד לומר בהוב"ש בחזרת הש"ץ ע"ש כי מפסיק בתוך הברכה וכל אמנים נעשו אמן יתומה ובדיעבד אם יודע על מה האמן חל לא הוי אמן יתומה.
מ"ב שם וז"ל אבל אמן על כל ברכה צריך לענות וכדלקמן בס"ו דהוא שייך להתפלה.
פירוש – כלומר שהוי חיוב אבל אינו מעכב בדיעבד ככל שומע כעונה.

סעיף ב' מחבר – ש"ץ שנכנס לבה"כ ומצא צבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעמוד לפני התיבה לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור וא"צ לחזור ולהתפלל בלחש.
רמ"א – וכן אם הוא שעת הדחק כגון שירא שיעבור זמן התפלה יוכל להתפלל מיד בקול רם.
פירוש – הש"ץ אומר כל השמ"ע בקול רם והציבור רק אומר אותו מילה במילה עד הקל הקדוש (בה"ל ד"ה בלחש).
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ובלא שעת הדחק הסכימו הרבה מהאחרונים שלא לעשות כן כי עיקר התקנה היתה מדינא להתפלל מתחלה בלחש ואח"כ בקול רם.
פירוש – ולמעשה אין לעשות חזרה קצרה (היכא קדושה) אא"כ יש חשש שיעבור זמן תפילה.

ענייני הסעיף
שאלה: ר' משה פיינשטיין זצ"ל כתב באגרות משה (או"ח ח"ב סי' כ"ט, ואו"ח ח"ד סי' ל"ב) שהש"ץ צריך להקפיד להתפלל בלחש באותו נוסח שהוא יתפלל בקול רם כדי לסדר תפלתו, האם יש באמת הקפדה בזה?
תשובה: אין הקפדה בכך, שאף על פי שתקנת חזרת הש"ץ נשארת עדיין - טעמה נתבטל כיון שכולנו בקיאים וסידורים שכיחים. לכן הש"ץ יכול להתפלל בלחש בנוסח שונה ממה שיאמר בקול רם. בנוסף, במצב שבו כולנו בקיאים, יצא כאילו אין קשר בין תפילת בלחש לתפילת הש"ץ.

סעיף ג' מחבר – קהל שהתפללו וכלם בקיאים בתפלה אעפ"כ ירד ש"ץ וחוזר להתפלל כדי לקיים תקנת חכמים.
רמ"א – ואם יש יחידים בקהל שמאריכין בתפלתן אין לש"ץ להמתין עליהם אפילו היו חשובי העיר.
פירוש – למעשה, הש"ץ יכול להתחיל את חזרת הש"ץ כשיש תשעה מתפללים, ואינו צריך להמתין אפילו לרוב הציבור, שכן אין לדבר סוף, כמו בראש השנה וביום הכיפורים.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ומי שצריך להאריך וירא שיתלוצצו עליו יכול לילך לאחוריו בשעה שמתחיל הש"ץ אע"פ שעדיין לא גמר תפלתו ויחזור למקומו ויגמור ובכל זה אם כונתו לש"ש בזה שפיר דמי.
פירוש – עיין בסי' צ' סע' י"ט שחוזר למקומו היינו למקום הקבוע שלו משום שהמתפלל שם מערר כוונה ונותן חשיבות לתפילה ולכאורה גם כאן הוא חוזר בגלל טעם של ביטול כוונה.
רמ"א שם - וכן אם היה מנין בבהכ"נ אין להמתין על אדם חשוב או גדול שעדיין לא בא.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל ר"ל אפילו אם עי"ז לא יעבור זמן ק"ש ותפלה דאל"ה אפילו ביחידי צריך להתפלל כדי שלא יעבור הזמן.
פירוש – ה"ה שלא צריך הש"ץ להמתין עד יגמור יותר מט' מתפללים.

סעיף ד' מחבר – כשש"ץ חוזר התפלה הקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכות שמברך החזן ולענות אמן ואם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו וכוין לברכת החזן.
פירוש – המחבר ר"ל שאם יתכוונו כאילו יש מניין המתפללים ביחד ואם לא יתכוונו כאילו נתבטל המניין לכן אין צורך לחזרת הש"ץ, אבל למעשה כן יוצאים בדיעבד בלי ט' מתכוונים גם לדעת המחבר, כי חזרת הש"ץ הוא מטעם לא פלוג שמא יהיה שם אינו בקי ויש רק חיוב על הציבור מטעם זה ולכן כוונה לא מעכבת בדיעבד (ועיין בס"ק י"ח בפירוש).
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל "יש להם לשתוק" היינו לא מיבעי שאסור לומר עם הש"ץ כל הברכה דהוי ברכה לבטלה אפילו למנקט עמו איזה תיבות מאמצעו ג"כ אין נכון דיש לחוש משום שיגרא דלישנא יוציא ברכה מפיו וכ"ש אותם המגביהים קולם ומזמרים עם הש"ץ דהוי כיוהרא ויש לגעור בהם דהוי כקלות ראש וכו'.
פירוש – ועוד שהאינו בקי לא יכול לשמוע לש"ץ מ"מ בעו"ה אין למחות בהם אבל אין להשתתף עמהם.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ע"כ יש ליזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ וכו' וג"כ לא יפה הם עושים שאם הלומדים יפנו ללימודם עמי הארץ ילמדו מהן שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בשיחה בטילה ח"ו נמצאו מחטיאין את הרבים.
פירוש – יוצא שאם מתפללים במקום שיש וודאי תשעה שומעים לחזרת הש"ץ וגם הוא מקום שאין עמ"ה כגון בישיבה [שלנו] אז מותר ללמוד במשך חזרת הש"ץ, ומ"מ צריך לכוון לענות אמן של קל הקדוש ושמוע תפילה.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל ע"כ יראה לכתחילה לכוין לשמוע כל הברכה ולא סוף הברכה בלבד.
פירוש – ומזה יצא שיש דין תפילה ציבורית ששומעים כל חזרת הש"ץ ביחד, ופרט זה כוונה כן מעכבת כי רק תיקנו חזרת הש"ץ בציבור ובלי שיתכוונו אין ציבור מ"מ משמע מהמ"ב שחזרת הש"ץ רק הוי חיוב על הציבור ולא צריך שט' ממש מתכוונים (אלא "יראה לכתחילה לכוין לשמוע כל הברכה וכו'") ולמעשה אם אין ט' שומעים אין זה מעכב בדיעבד.
רמ"א שם – י"א שכל העם יעמדו כשחוזר הש"ץ התפלה.

פירושי חיים

פירוש – ובעל נפש צריך להחמיר בזה חוץ מזמן שהש"ץ אומר פיוטים כגון בתפלת ר"ה ויה"כ.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל וטעמם כיון שמכוונים ושומעים מש"ץ ושומע כעונה וכאלו מתפללין בעצמם דמיא וכו'.
פירוש – הכף החיים (ס"ק ב') כתב מדברי קבלה ששמיעת החזרת הש"ץ חשיב טפי מתפילה בלחש אז לכתחילה וודאי ישמע ויתכוון לחזרת הש"ץ ע"ש. ויצא שכאילו עולה לו עוד תפילות. וי"א שהחיוב דווקא שמא יהיה אינו בקי מתפללים עם הש"ץ אז עומדים בגללו כי אסור לשבת תוך ד"א המתפלל, ועכשיו נעשה כהמנהג.

סעיף ז' מחבר – לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"ץ חוזר התפלה וכו'.
רמ"א – וילמד בניו הקטנים שיענו אמן כי מיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא.
פירוש – המרש"א (שבת דף ק"י) כתב שזה דווקא אם הם מבינים.

סעיף ח' מחבר – לא יענה אמן חטופה דהיינו כאילו האלף נקודה בחטף וכו'.
פירוש – ר"ל שבמקום לומר בקומץ (אָמֵן) הוא אמר בשווא (אְמֵן).
מחבר שם – וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שיסיים המברך וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ויש אנשים שמתחילין לענות בעוד שהש"ץ עומד עדיין בחצי תיבה וזה אסור.
פירוש – מ"מ אם מאריך ב"אמן" אחרי שהש"ץ גמר הברכה מותר כי סכ"ס ה"אמן" חל על כל הברכה.
מחבר שם – ולא יענה אמן יתומה דהיינו שהוא חייב בברכה אחת וש"ץ מברך אותה וזה אינו שומעה אע"פ שיודע איזה ברכה מברך הש"ץ מאחר שלא שמעה לא יענה אחריו אמן דהוי אמן יתומה.
רמ"א – ויש מחמירין דאפילו אינו מחויב באותה ברכה לא יענה אמן אם אינו יודע באיזה ברכה קאי ש"ץ דזה נמי מקרי אמן יתומה.
פירוש – ויש עוד דעות של רש"י (סוכה נא:) ותוס' (סוכה נב.) שכל החילוק הוא אם יודע או לא יודע אבל אין מחלקים בין אם שמע או לא שמע.
רמ"א – ולא ימתין עם עניית האמן אלא מיד שכלה הברכה יענה אמן.
מ"ב שם ס"ק ל"ד וז"ל "מיד" ותוך כדי דבור כדיבור דמי ושיעור תוך כ"ד הוא מחלוקת הפוסקים י"א שלשה תיבות וי"א ארבעה תיבות וכו'.
פירוש – הרי בסי' תקפ"ב במי ששכח לומר מלך הקודש המ"ב שם בס"ק ז' לא הביא מחלוקת הזה על כמה אותיות נחשב תכ"ד, אלא כאן קיל טפי כיון שהוא רק עניין שלא יהיה בזיון, אבל שם אם אין הלכה כהמקילין כדעה הי"א השני דכאן אז לא יצא כלל ולכן צריך להחמיר.

סעיף י' מחבר – מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בר"ח או בחולו של מועד או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו יכוין דעתו וישמע מש"צ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ולא יפסיק ולא ישיח וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ' דאע"ג דקי"ל דש"ץ אינו מוציא אלא דוקא מי שאינו בקי שאני הכא שהתפלל אלא ששכח ולא הזכיר לכן אע"פ שהוא בקי הש"ץ מוציאו.
פירוש – וה"ה למי שלא כיוון באבות וגם למי ששכח או מסתפק האם דילג בברכה או אונס אחר שמעכב להמשיך להתפלל נחשב כאינו בקי והש"ץ מוציאו.
מ"ב שם ס"ק מ"א וז"ל והאידנא שנוהגין איזה חזנים לומר המודים בתחלתו בלחש לא יוכל לצאת תפלתו ע"י הש"ץ ולא ידעתי מאיזה מקום יצא להם המנהג הזה וכו'.
פירוש – יש ללמוד עליהם לימוד זכות שמה שאין הציבור יכול לשמוע מהש"ץ כי עסוקים לומר מודים דרבנן אז לא תיקנו כלל שהש"ץ אומר מודים בקול רם וממילא גם אין הפסק לאינו בקי במה שאינו שומע מודים מהש"ץ.

ענייני הסעיף
שאלה: האם עונים אמן לש"ץ שאינו הגון כגון שמתפלל בבגדים מלוכלכים?
תשובה: אסור לענות אמן לברכתו כי הש"ץ הזה עובר באיסור.

סעיף י"ב מחבר – העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך.
מ"ב שם ס"ק מ"ז וז"ל משום דכתיב גדלו לד' אתי ונרוממה שמו יחדיו ונראה דה"ה לענין ברכו או ברכת הזימון ג"כ לא יגביה העונה יותר מהמברך וכו' ואחר שוטה אין לענות אמן דלא בר מצוה כלל וכו'.

פירוש – הטעם בכל זה שהאמן הוא בא להסכים לברכתו להיות כאילו הוא ג"כ אמר אז לא שייך לומר יותר גבוה ממה שכאילו אמר בפה המברך, משא"כ באמן דיהא שמא רבא שהאמן הזה הוי בקשה בפני עצמו אז יכול להרים קולו עד סוף יכולתו, [ועיין בפמ"ג סי' נ"ו משב"ז אות א' שהיה מסתפק בזה, ורב חיים קניבסקי זצ"ל (דולה ומשקה עמ' פ"ד) היה חולק וס"ל שהוי כמו שאר אמנים], ולמעשה יכול להרים קולו ב"אמן" של יהא שמיה רבא ש"אמן" זה לא נאמר כשבח כלל אלא הוא בקשה.

סימן קכ"ה - דיני קדושה

סעיף א' מחבר – אין הצבור אומרים עם ש"ץ נקדישך אלא שותקין ומכוונין למה שש"ץ אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונים הציבור קדוש.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל הטעם דניתקן שש"ץ יאמרנו בשביל הקהל ויהיה שלוחם וכו'.
פירוש – כלומר, תקנת חז"ל היא שהש"ץ משמש כשליח הציבור, ולכן על הציבור לנהוג כמשלח ולהישאר בשקט.
מ"ב שם וז"ל וכן בקדיש יש ליזהר שלא לומר עם החזן יתגדל וכו' עד איש"ר.
פירוש – משמע מזה שבקדיש ג"כ יש בו עניין של שליחות ולכן כל אחד חייב לשמוע כל הקדיש ולא רק לענות איש"ר.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ויחיד שאמר קק"ק ועדיין הש"ץ היה בוקרא זה אל זה י"א דלא יצא וכו'.
פירוש – שבמה שלא שמע הזמנה לקדושה אינו יוצא שאין דבר בקדושה בלי הזמנה וגם צריך הזמנה זה לזה כדי להיות כגוף א' כלומר כציבור (וראה למטה בתשובות).

ענייני הסעיף
שאלה: למה צריך הזמנה לקדושה?
תשובה: כי אין הדרך לקפוץ לדבר שבקדושה בלי הזמנה וג"כ דבר שבקדושה צריך ציבור ואין ציבור אלא יחידים שנעשו כגוף א' (עיין בחידושי הגר"ח מגילה כג:) וכדי להרגיש יחדות ביותר בעי להזמין זה את זה להיות כגוף א' שכן פשט בפסוק בישעיה (ו' ג') שהמלאכים נוטלים רשות זמ"ז שלא להקדים האחד (רש"י שם), ועוד כדי להרגיש יחדות וזה הפשט בברכות לז. (שרבן גמליאל נתן רשות לר"ע לברך) שלכתחילה מבקשים רשות לפטור את חבריו ואז נעשה כגוף א' וכל א' כשותף בדבר.

סימן קכ"ו - דין שליח ציבור שטעה

סעיף ב' מחבר – שליח ציבור שטעה ואינו יודע לחזור למקומו יעמוד אחר תחתיו (כדרך שנתבאר לעיל סימן נ"ג) ומתחיל מתחלת הברכה שטעה זה אם היה הטעות באמצעיות ואם היה בג' ראשונות מתחיל בראש ואם בג' אחרונות מתחיל רצה.
בה"ל ד"ה ואם היה בג' ראשונות וכו' וז"ל ודע עוד דמוכח מדברי הגרע"א והנ"א דדבריהם איירי דוקא אם זה העומד תחתיו לא כיון מתחלה לתפילת הש"ץ אבל אם כיון לתפילת הש"ץ ולא שח בינתים א"צ לחזור בטעה בפייט של סדר קדושה כ"א למקום שפסק הראשון וכן הדין בג' אחרונות אם טעה או נשתתק בברכה שלישית א"צ לחזור כ"א לאותה ברכה אם העומד תחתיו כיון לתפילת הש"ץ ואפילו אם לא כיון רק מתחלת רצה מצדד שם דדי. אך זה לא מצאתי ברירור מדבריהם אם טעה באמצע ברכה אחת מהג' או נשתתק וזה העומד תחתיו כיון לתפילת הש"ץ מתחלתו אם צריך לחזור לתחלת ברכה זו או די למקום שפסק בלבד כיון דהג' ברכות חשובות כחדא ואפ"ה מקילינן משום דהתכוין מתחלה א"כ חדא היא אצלו וא"כ ה"ה דסגי מחמת זה אפילו אם יתחיל באמצע ברכה ואולי יש לחלק ומדברי ב"י ד"ה ודע שבפט"ו וכו' ומשם נלמד וכו' משמע דאפילו בכי האי גווני צריך לחזור לתחלת ברכה ולא השיגו עליו הנ"א והגרע"א בזה עיין בדבריהם משמע לכאורה דאפילו לדבריהם נמי הכי הוא וצ"ע.
פירוש – למעשה צריך לחזור לתחילת הברכה וכן ההלכה.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ש"ץ שהוא כהן ובאמצע התפילה נודע שמת אחד בבתים הסמוכים אם אפשר לסתום הפתחים והחלונות של בהכ"נ או של בית שבמת שם ואע"פ שיש עוד טומאה דרבנן א"צ להודיע להש"ץ עד שיגמור התפילה.
פירוש – כל זה משום כבוד הצבור אבל אין כאן חסרון של כבוד הבריות, אדרבה הכל יודעים שהוא כהן ומפסיק ויוצא מטעם קדושת כהונה. וצ"ע מסי' ע"ט בבה"ל ד"ה בתוך ד"א של הצואה ושם כתוב וז"ל ובספר מור וקציעה כתב דאם תינוק השתין מים בעוד שהש"ץ מתפלל בקול רם ואין הש"ץ יודע אין להשתיקו ועיקר טעמו הוא כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן מפני כבוד הצבור ראוי להעמיד על דין תורה באמת קשה לדחות בזה כל האחרונים שלא הזכירו סברא זו משמע דלא ס"ל אם לא שהמי רגלים הוא מאיזה חולה המטפטף לאונסו שבודאי יש ליזהר שלא לגלות שלא לביישו

עכ"ל ולכאורה קשיא למה אין נוהגים כדין להודיע לו אפי' באמצע שמ"ע כי אין בזה חסרון של כבוד הבריות אדרבה כבודו הוא להודיעו ולהשתיקו, וצ"ע.

סעיף ג' מחבר – כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל ש"ץ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ר"ח שאם שכח ש"ץ ולא הזכיר יעלה יובא עד שהשלים תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח הצבור שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ואם שכח משיב הרוח וטל ומטר וכה"ג מחזירין אותו, דדוקא ביעלה ויבא מפני שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן [פמ"ג].
פירוש – ר"ל שלא אמרינן כן לגבי הזכרת משיב הרוב וטל ומטר.
רמ"א שם – י"א דאם טעה בשחרית של שבת וי"ט דינו כמו בר"ח והכי נהגו.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל ואם בלחש במעריב חוזר שאין לו על מה לסמוך ומיהו בשבת יסמוך על ברכה מעין שבע דלא גרע מיחיד שסומך עליו כבסימן רס"ח [פמ"ג].
פירוש – ברכה מעין שבע כלומר על מה שהש"ץ אומר אחרי ויכולו שאומרים אחרי שמ"ע של מעריב.

סעיף ד' מחבר – אם טעה ש"ץ כשהתפלל בלחש לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית מפני טורח הצבור אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול רם והוא שלא טעה בג' ראשונות וכו'.
פירוש – ואפילו שטעה באמצע שמ"ע של לחש גומר תפילתו ואינו מפסיק ומחכה עד חזרת הש"ץ שתקנת חזרת הש"ץ מועיל לתפילת יחיד שלו וצ"ע כי כל הברכות שאמר מקודם הן ברכות לבטלה אז צריך לומר שגם התירו לו לגמור כדי שלא תהיו ג' ברכות הראשונות לבטלה.

סימן קכ"ז - דין מודים דרבנן

סעיף א' מחבר – כשיגיע שליח צבור למודים שוחין עמו הציבור ולא ישחו יותר מדאי וכו'.
רמ"א – יש אומרים שאומר הכל בשחייה אחת וכן המנהג.
בה"ל שם ד"ה הכל בשחיה וז"ל ובביאור הגר"א כתב שא"צ לשחות רק עד שאתה הוא ד' אלהינו ואח"כ יזקוף ע"ש.
פירוש – וכן נוהגין.

סעיף ב' רמ"א – ונהגו לומר בשחרית שים שלום וכן כל זמן שאומר אלהינו וכו' אבל בלאו הכי מתחילין שלום רב וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ואם אמר שים שלום או בשחרית שלום רב יוצא ובסידור האר"י ז"ל כתוב לעולם שים שלום ועיין בבה"ל [שכתב שם וז"ל נראה דא"צ לחזור אם אמר שים שלום במקום שלום רב דכי משום שהוסיף בבקשה מגרע גרע עכ"ל].
פירוש – ולא יכול להחליף שלום רב במקום שים שלום כדי לזרז תפילתו כגון שבזמן שהש"ץ כבר הגיע לקדושה.

סי קכ"ח - דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן

סעיף א' מחבר – אין נשיאת כפיים בפחות מי' והכהנים מהמנין וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ודינו בכל דבר כמו שמבואר לעיל בסימן נ"ה לענין קדיש ועיין שם במ"ב סקל"ג מה שכתבנו בשם הפמ"ג דמסתפק לענין ישן אם מצטרף וכו'.
פירוש – היינו הפמ"ג בסי' נ"ה אשל אברהם אות ח', ומובא שם במ"ב ס"ק א' ע"ש. וקשיא מה שונה מתפילה שישן כן מצטרף (עיין בסימן נ"ה סע' ו) וצ"ל (וכן תירץ בספר משמרת חיים חלק א ענייני ק"ש ותפילה אות ה') שבתפילה כל שיש ציבור די, אבל בנשיאת כפיים שאין הציבור עושים כלום אלא שמביאים השכינה לשרות עליהם וע"י כן להיות שייך בהם ברכת כהנים, ומפרסים הדבר ע"י שיש עשרה, יש להסתפק אולי פרסום זה צריך דווקא עשרה ערים ע"ש.
רמ"א שם - (ואין לזר לישא כפיו אפילו עם כהנים אחרים).
פירוש – לכן יש לברך את הילדים עם רק יד אחד [כדי לא לדמות לברכת כהנים].

ענייני הסעיף
שאלה: האם ישראל ג"כ מקיים מצווה כששומע ברכת כהנים?
תשובה: עיין בספר חרדים (פ"ד במצוות התלויות בפה וקנה, עשה י"ח, ומובא בבה"ל בריש סימן זה) שהשומעים ברכת כהנים ג"כ מתקיימים מצוות עשה.

סעיף ב' מחבר – כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבים אם אינו עולה לדוכן אף על פי שביטל מצות עשה אחת הרי זה כעובר בג' עשה אם היה בבית הכנסת כשקראו כהנים או אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל כתבו הפוסקים דנשיאת כפים אין דוחה לאיסור טומאה וכו' ולכן אפילו מת פתאום אחר שכבר אמר הש"ץ כהנים וכו' אפ"ה צריכין לצאת תיכף החוצה ואם הכהן אינו יודע מזה צריך להגיד לו מיהו אם הטומאה בבית הסמוך לביהכ"נ ואפשר לסתום הפתחים והחלונות של ביהכ"נ או של בית שהמת שם אפילו נודע לו א"צ לצאת עד שיגמור הנ"כ דנ"כ ד"ת וטומאה כזו אינה אלא מדרבנן. אמנם אם נודע לכהן קודם שנטל ידיו לעלות לדוכן טוב יותר שיצא תיכף החוצה.
פירוש – משמע שצריך לצאת אפי' באמצע שמ"ע, אבל אינו דומה למי שמפסיק תפילתו ויוצא כדי לעשות צרכיו כי עושה כן כדי למנוע מגנאי וכאן עושה כן לקיים מצווה.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל וכתב המ"א ודוקא שעקר רגליו בעבודה אבל אם לא עקר רגליו אינו רשאי לעלות וכו' ואף דחזן קרא כהנים או שא"ל בפירוש לעלות אינו עובר בעשה.
פירוש – כלומר שאינו מבטל עשה.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל "או אם א"ל" - זה קאי ג"כ בשהיה בבהכ"נ.
פירוש – שביהכ"נ הוא מקום ששם שורת השכינה, ושם חל חיוב ברכת הכוהנים מה"ת כי רק שם יש חיוב עליו מה"ת לעלות לדוכן, והנ"מ בנושא כפיים בשטבילאך כי אינם נחשבים כביהכ"נ אלא רק מקום לאנשים להתאסף יחד לעשות מניינים, וממילא לא שורת שם השכינה וברכת כהנים שם רק מדרבנן.

סעיף ה' מחבר – לא יעלו הכהנים לדוכן במנעלים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל שמא יפסק לו רצועה וגנאי הוא לו ומתלוצצים עליו כשסנדלו מותרת ויקשרנה בעוד שחבריו מברכים ויאמרו שבן גרושה ובן חלוציה הוא ולפיכך הלך ושב לו.
פירוש – ר"ל קשירת מנעליו מעכבת לו לעלות עם שאר הכוהנים וגורם לו חשש של פסול.

סעיף ו' מחבר – אע"פ שנטלו הכהנים ידיהם שחרית חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל והנטילה צריכה להיות במים דוקא ולא מועיל כאן מידי דמנקי וכו'.
פירוש – כי נט"י לפני ברכת כהנים היא מצווה ממש, ולא רק דרך לשמור על ניקיון כמו שנוהגים לפני לימוד תורה או לפני שאר הברכות.
מחבר שם – והלוי יוצק מים על ידיהם וקודם לכן יטול הלוי ידיו.
רמ"א – ולא נהגו הלוים ליטול ידיהם תחלה רק סמכו על נטילתן שחרית.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל יש מקומות שהמנהג ששופכין שמן של ריח במים והמ"א כאן ובט"ז לקמן סימן תקי"א כתבו דאסור דמוליד ריחא והא"ר וכן הח"צ בסימן צ"ב דעתם להקל דלא שייך מוליד ריחא בזה כיון שהשמן עצמו מעורב במים.
פירוש – המקילים ס"ל שלא שייך מוליד ריח כאן כי הריח נובע מבליעת שמן מבושם בתוך המים ואין ריח הבושם מגיע למים ישיר משא"כ בסי' רט"ז בשעה"צ אות ל"א ששם נתנו הבושם ישירות לתוך המים ומוליד ריח ונחשב תיקון למים ולכן אסור לעשות כן בשבת וביו"ט.

ענייני הסעיף
שאלה: באיזה אופנים מוליד ריח אסור ומותר בשבת ויו"ט?
תשובה: (א) אם שמים הריח בבגד כדי לתקן את הבגד אסור משום תיקון מנא של מוליד ריח, ולא ברור מה המקור לזה, ואולי מרש"י ביצה כג. (ד"ה על גבי חרס) שהוי כמו שעושה בגד חדש, (ב) אבל אם יש ריח רע בבגד או במים ושמים הריח שם כדי לכסות ריח הרע מותר כי אין כוונתו להוליד ריח בבגד או במים, (ג) ואם נותנים ריח למים דרך אגב כגון ששם שמן מבושם בתוך המים כדי לתת ריח טוב במים יש להקל כדעת המקילין במ"ב (הא"ר והח"צ) כי לא נתנו ריח ישירות לתוך המים אלא ע"י תערובת.

סעיף ח' מחבר – כשמתחיל ש"ץ רצה כל כהן שבבהכ"נ נעקר ממקומו לעלות לדוכן וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל אם עקר רגליו מביתו לבוא לבהכ"נ לעלות לדוכן עקירה זו מועלת ועולה ויש שכתבו דאפילו באופן זה אינו עולה כ"א כשהיה ביתו סמוך לביהכ"נ ושמע שהש"ץ התחיל רצה.

פירושי חיים

פירוש – ההלכה כהמקיל.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין אם הגיע זמן לעלות לדוכן והוא עדיין לא אמר ברכת התורה?
תשובה: יש לעלות לדוכן בלי לברך ברכת התורה כי הברכה אינה מעכבת בדיעבד אפילו לגבי לימוד התורה.

סעיף ט' מחבר – כשעוקרים כהנים רגליהם לעלות לדוכן אומרים יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתהא ברכה זו וכו' ומאריכים בתפלה זו עד שיכלה אמן של הודאה מפי הצבור.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל לאו דוקא אלא עד שיסיים הש"ץ ולך נאה להודות כדי שיענו הקהל אמן על שתיהן ולפ"ז פשוט דגם הכהנים יענו אמן על ברכת הש"ץ וכן מצאתי בשלחן שלמה.
פירוש – כי אפילו שלא שמע את הברכה [כמו כאן כי הכוהנים אומרים יהי רצון] אלא רק יודע איפה הש"ץ נמצא בחזרתו מחויב לענות אמן.

סעיף י' מחבר – עומדים בדוכן פניהם כלפי ההיכל ואחריהם כלפי העם ואצבעותיהם כפופים לתוך כפיהם עד שש"ץ מסיים מודים ואז אם הם שנים קורא להם כהנים.
פירוש – ומי שקורא "כהנים" מקיים מצות עשה.
מחבר שם – ומחזירים פניהם כלפי העם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ז וז"ל כהן שהצבור שונאים אותו או הוא שונא את הצבור סכנה הוא לכהן אם ישא כפיו (ולכן יצא מביהכ"נ קודם רצה וכו').
פירוש – כל זה מפי קבלה.
מ"ב שם וז"ל וע"ז תקנו בברכה לברך את עמו ישראל באהבה.
פירוש – צריך שיחזיק אהבה חיובית לכל אחד מהציבור ולא מספיק שיהיה מניין של אנשים בתוך הקהל שהוא אוהב. ואם לא – ברכתו נחשבת כברכה לבטלה וגם יש בכך סכנה לכהן.
מחבר שם – ואם הוא א' אינו קורא לו אלא הוא מעצמו מחזיר פניו.
מ"ב שם ס"ק ל"ט וז"ל ונושא כפים ומברך ג"כ מתחלה אע"ג דאינו מחוייב לעלות לפי מה שכתב לעיל בס"ב [מ"א בשם רמ"מ] ומכ"ש לדעת המהרל"ח וט"ז סק"ג דמחוייב לעלות מה"ת אם הוא אחד אע"פ שלא קראו דמברך.
פירוש –ועיין בשעה"צ אות מ"א שכתב בשם התוספות שעכ"פ מדברנן חייב ושפיר מברך, ועיין בפמ"ג (אשל אברהם אות ג') בשם המ"א אות ט"ז שכהן יחיד עולה מדרבנן, וכן משמע בבה"ל סע' כ"ה ד"ה יותר מעשרה.
ענייני הסעיף
שאלה: האם עדיף שכהן יחפש מניין שבו יש עוד כהן?
תשובה: כן עדיף, כי לפי הפמ"ג הנ"ל אם יש רק כהן א' מצוותו מדרבנן ולכן הוא צריך להקפיד להתפלל במניין שיש כהן אחר.

שאלה: האם עדיף לכהן להתפלל במניין כוותיקין שאין שם כהן אחר או להמתין למניין שיש עוד כהן?
תשובה: הוא חייב להתפלל במניין כוותיקין כי יש חיוב בזמן זה להתפלל מיד ואסור להמתין (עיין ברמב"ם הל' קריאת שמע פ"א הי"א וכסף משנה שם, ועיין בתוספות ברכות ט: ד"ה לקריאת שמע, ועיין בשו"ע סי' פ"ט סע' א').

סעיף י"א מחבר – כשמחזירין פניהם כלפי העם מברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה.
מ"ב שם ס"ק מ' וז"ל ויש מהראשונים שס"ל דברכה זו מברכין קודם שמחזירין פניהם והמדקדקין יוצאין ידי שניהם דהיינו שמתחילין הברכה בעוד שפניהם כלפי ההיכל ובתוך הברכה מחזירין פניהם כלפי העם וגומרין.
פירוש – ר"ל שאין איסור לברך כשמסתובבים כי הוי לצורך, והמחלוקת בראשונים תלויה באם נשיאת כפיים עצמה היא חלק מהמצווה שאם כן צריך לברך קודם שמחזירים פניהם.

סעיף י"ד מחבר – אין מברכין אלא בלשון הקודש ובעמידה ובנשיאת כפים ובקול רם.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק נ"ג וז"ל היינו בקול בינוני לאפוקי בלחש ומ"מ לפעמים צריך בקו"ר ממש כגון שהמתפללים הם רבים ובעינן שיהא כל הקהל שומע כדאמרינן בספרי וכו'.
פירוש – לאו דווקא כל הקהל צריך לשמוע אלא די אם עשר ישמעו כי אל"כ קשה מביהכ"נ של אלכסנדריה.

סעיף י"ח מחבר – אין המקרא שקורא כהנים רשאי לקרות כהנים עד שיכלה מפי הצבור אמן וכו'.
מ"ב שם ס"ק ס"ד וז"ל היינו רוב הצבור.
פירוש – ר"ל רוב הציבור ששומעים לש"ץ.

סעיף י"ט מחבר – אין ש"ץ רשאי לענות אמן אחר ברכת של כהנים.
מ"ב שם ס"ק ע"א וז"ל שמא תתבלבל דעתו ולא ידע להקרות אח"כ פסוק ב' או ג' ואם מתפלל מתוך הסידור ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות אמן דאמן זה אינו חשיב הפסק דהוא צורך תפלה ועל אמן של הברכה אשר קדשנו בקדושתו וכו' יש מחמירין שבכל גווני לא יענה משום הפסק בתפלה ושאני אמן של הב"כ גופא דלא הוי הפסק שהוא מורה על קבלת הברכה.
פירוש – אבל מי שמאריך בתפילה והגיע לברכת שים שלום ועדיין לא התחיל את הברכה, יש ספק אם עליו לענות אמן. לכן יש להתחיל מיד לברך בברכת שים שלום, כי אז יהיה אסור לענות אמן מדינא כדי לא להפסיק.

סעיף כ' מחבר – אם ש"ץ כהן אם יש שם כהנים אחרים לא ישא את כפיו ואפי' אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו אא"כ מובטח לו שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת שאם הוא מובטח בכך כיון שאין שם כהן אלא הוא ישא את כפיו כדי שלא תתבטל נשיאות כפים וכיצד יעשה יעקור רגליו מעט בעבודה ויאמר עד ולך נאה להודות ויעלה לדוכן וכו'.
שעה"צ שם אות ס"ד וז"ל ורוב הפוסיקם ודעת הפר"ח להקל בזה כשמובטח אף ביש כהנים אחרים ודלא כהשו"ע ובמקום שנהגו כוותיה שאין למחות בידם וכן משמע ממ"א.
פירוש – וכ"ש לפי מנהג ירושלים אין למחות בו, והש"ץ שהוא כהן אינו מעקר רגליו אלא נושא כפיים במקומו. למעשה אם הש"ץ כהן יחיד בביהכ"נ יישא כפיו.
מבחר שם – ויברך ברכת כהנים ויקרא לו אחר ומסיים החזן שים שלום ואם המקרא כיון לתפלת ש"ץ מתחלה ועד סוף עדיף טפי שיסיים המקרא שים שלום.
מ"ב שם ס"ק פ' וז"ל דאע"ג דבמובטח החזן עצמו יורד אח"כ מן הדוכן ומסיים שים שלום וכו' אבל אם המקרא כיון מתחלה ועד סוף הרי שומע כעונה ולכן עדיף טפי שהוא בעצמו יסיים גם שים שלום כדי שלא תהיה התפלה מופסקת בהליכת הש"ץ מהדוכן למקומו לפני התיבה.
פירוש – משמע שהליכה מועטת שרי ורק הליכה גדולה אסורה מטעם עקירת רגליו כי אין עקירה כל שהיא נחשבת עקירה לאסור משום הפסק.

סעיף כ"ד מחבר – עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה אבל מלפניהם ובצדיהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת ולאחרונים נמי אם הם אנוסים וכו' הם בכלל הברכה.
מ"ב שם ס"ק צ"ה וז"ל פי' לא מיבעיא אלו שהם מלפני הכהנים משוכים לצדדים פשיטא דבכלל ברכה הם אלא אפילו כנגד צדדי הכהנים ממש אפ"ה בכלל ברכה הם וכו'.
פירוש – שכל שאין מזלזלים את המצווה נכלל בברכה כגון אם יש עשר שורות של כהנים והוא עומד רק כנגד השורה הפנימית הוא עדיין בכלל הברכה של שאר השורות.

סעיף כ"ה מחבר – בהכ"נ שכולה כהנים וכו' ואם יש שם יותר מעשרה היתרים מעשרה יעלו ויברכו והעשרה עונים אחריהם אמן.
מ"ב שם ס"ק ק' וז"ל הטעם דכיון שיש עשרה גדולים שיוכלו לענות אמן על הברכה מוטב שיתקיימו שניהם ויהיו מקצתן עולין והעשרה יענו אמן.
פירוש – ואע"פ שאלו שלא עלו מבטלים מצווה עשה, מ"מ זלזול בברכה כלומר שלא לענות "אמן" חמיר טפי, ומיירי שלא קוראו להם לעלות שא"כ כולם חייבים לעלות, אבל אין לומר שגם הכוהנים שלא עלו מקיימים מצווה עשה כמו שכתוב בס' החרדים הנ"ל לגבי ישראל, שלכאורה זה מיירי דווקא בישראל.

פירושי חיים

סעיף כ"ו מחבר – בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק וכו'.
רמ"א – ומכל מקום עכשיו שהכהנים מאריכין הרבה בנגונים נהגו גם כן לומר פסוקים וכו' אך יותר טוב שלא לאמרם.
מ"ב שם ס"ק ק"ג וכ"כ האחרונים דכן עיקר.
פירוש – במוסף של יום טוב, כשכהנים מאריכים בניגונים והציבור אומר את התפילה המיוחדת לכך, אם לא מספיקים לומר את כל נוסח התפילה עד סיום ברכת הכהנים – אין להתחיל.

סעיף כ"ז מחבר – כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על בל תוסיף.
מ"ב שם ס"ק ק"ד וז"ל ודווקא להוסיף פסוק אחר אסור אבל לומר ברכת כהנים כמה פעמים אינו משום בל תוסיף דלא שייך בל תוסיף בעשיית המצווה שתי פעמים.
פירוש – אבל אם הוסיף ברכה מעצמו ז"א שהוסיף פסוק אחר הוי ברכה לבטלה.
בה"ל שם ד"ה ואם הוסיף וז"ל לכאורה נראה דדוקא אם גם זה היה בפריסת כפיים וכו' וכן מוכח בחידושי רשב"א סוכה ל"א דדוקא בפריסת כפים ע"ש וכו' אמנם מדברי הרמב"ם משמע שלא כדבריהם וכו' ומסתמא דלדידיה ה"ה בלא פריסת כפים וכה"ג ג"כ עובר וצ"ע.
פירוש – וההלכה כהרשב"א.

סעיף כ"ח מחבר – כהן שנשא כפיו ואח"כ הלך לבהכ"נ אחר ומצא צבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לישא את כפיו פעם אחרת.
מ"ב שם ס"ק ק"ו וז"ל ועיין לעיל במשנה ברורה סקי"א דאע"ג דאינו מחויב לישא כפיו כמה פעמים ביום אחד מ"מ כל פעם שנושא כפיו הוא מברך אשר קדשנו ב"ו וכו'.
פירוש – וזה אפילו שכבר יצא במצווה ואינו מקבל שכר על עשיית מצווה זו פעם אחר עדיין צריך לברך.

סעיף ל"ג מחבר – מי שאינו יודע לחתוך האותיות כגון שאומר לאלפין עייני"ן וכו' לא ישא כפיו.
מ"ב שם ס"ק ק"כ וז"ל ואם כל בני עירו קוראין כך מותר לישא כפיים שם באותו מקום.
פירוש – אבל אם הציבור לא רגיל בלשון של כהן פלוני אז יבוא להסיח דעתם מהברכה וזה טעם האיסור.

סעיף ל"ד מחבר – קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל וכו'.
מ"ב שם ס"ק קכ"ב וז"ל אפילו באקראי שאין כבוד צבור להיות כפופין לברכת קטן.
פירוש – שאם הוי עניין של כבוד בעלמא הציבור יכול למחול בכבודם אבל בזה שהוא עניין של בזיון לא יכולים למחול.

שאלה: האם בעל תשובה יכול לישא כפיו?
תשובה: בזה"ז מקילים בבעלי תשובות.

סעיף ל"ז מחבר – מומר לעבודת אלילים לא ישא את כפיו וי"א שאם עשה תשובה נושא כפיו.
פירוש – וכן ההלכה בזה"ז.

סעיף ל"ח מחבר - שתה רביעית יין בבת אחת לא ישא את כפיו וכו'.
פירוש – דווקא בבת אחת ולא כאכילה ושתיה לגבי ברכת הנהנים ששם כל מה שאוכל ושותה אפי' מעט מעט מצטרפים לשיעור[היינו בתוך אכילת פרס ועיין בסי' ר"י במ"ב ס"ק א'], שכאן התורה הקפידה על דרך שכירות שהוא נובע משתיה בבת אחת (מעשה רקח ח"ג הל' ביאת מקדש פ"א דין א' ד"ה אכל).
מחבר שם - שתאן בשני פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר וכו'.
מ"ב שם ס"ק קל"ח וז"ל ר"ל שלא היה יין חי רק מזוג מעט.
פירוש – ר"ל שמותר בנפח של רביעית כשהיין מזוג.

סעיף ל"ט מחבר – לא היו בו מהדברים המונעים נשיאת כפים אף אל פי שאינו מדקדק במצות וכל העם מרנים אחריו נושא את פכיו.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק קמ"ד וז"ל אפי' רינון של אחת שהוא מפורסם לכל ברשעתו.
פירוש – ולכאורה מדובר במומר לתיאבון, שכן מומר להכעיס פסול לכל התורה כולה. הרי שבאיגרת המוסר של ר' ישראל סלנטר זצ"ל נאמר שהיום אין לנו מומר לתיאבון כלל, אלא רק מומר להכעיס. בנוסף, כתב העוה"ש (חו"מ סי' ל"ד סע' ד') שמי שפרק עול אפילו באחת ממצוות דרבנן נחשב למין ופסול לעדות מהתורה, ע"ש.
סעיף מ' מחבר – כהן שנשא גרושה לא ישא כפיו אין נוהגין בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון.
פירוש – הוי מצווה לא לנהוג בו קדושה.
מ"ב שם ס"ק קט"ז וז"ל וה"ה חללה וזונה או חלוצה וכו' אבל במה שהכהנים מוזהרים יותר מישראל שקדושת כהנים גרם לו והוא חיללו לפיכך פסול מדרבנן לכל דבר כהונה עד שידור ע"ד רבים וכו'.
פירוש – ומצווה היא ללא ליתן לו כבוד לכן אין קוראים אותו לראשון בקריאת התורה ואין נושאים כפיו כדי שידעו שהוא עבריין.
מחבר שם – ואפילו גירשה או מתה פסול עד שידור הנאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהן.
מ"ב שם ס"ק קמ"ח וז"ל שנדר שהודר עד"ר אין לו התרה אבל כשלא ידור עד"ר חיישינן שמא ילך אצל חכם ושאל על נדרו וכו'.
פירוש –העוה"ש (סעיף נט) מסביר שזה לפי שיטת הרמב"ם שלא צריך לפרט נדרו לחכם [לכן יש חשש שחכם יתיר נדרו].

סעיף מ"ה מחבר- אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום ולצפון יברכך וישמרך אליך לך שלום.
רמ"א – ונוהגין שמאריכין בניגון אלו תיבות כי כל אחת מהן הוא סוף ברכה בפני עצמה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ק"ע וז"ל והמ"א כתב הטעם שהופכין פניהם באלו התיבות משום דכל אלו התיבות הם לנוכח.
פירוש – ר"ל שהברכה מתפשטת ע"י שהופכים פניהם לצפון ולדרום.

סי קל"א - דיני נפילת אפים

סעיף א' מחבר – אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל דעי"ז אין תחנתו שמתחנן בנ"א מתקבלת כ"כ ודווקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי.
פירוש – כיון שהוא חלק מהתפילה, חלים עליו דיני הסחת הדעת והפסק. תחנון, בהיותו חלק מהתפילה בציבור, חייב להיאמר יחד עם המניין כמו כל תפילה ציבורית אחרת.
מ"ב שם וז"ל – אבל שיחה בעלמא לית לן בה וכו' וכ"ש דלדבר קדושה וכו'.
פירוש – כמו ענייני תפילה כגון להשלים פסוקי דזמרה או ברכות וכדומה.
מחבר שם – כשנופל על פניו נהגו להטות על צד שמואל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל הנה נפילת אפים שנהגו בה בימים הראשונים היה בדרך קידה וכו'.
פירוש – ר"ל מה שאנחנו עושים ביוה"כ.
מ"ב שם וז"ל ועכשיו לא נהגו ליפול על פניהם ממש אלא בהטיית ידים ורגלים ועכשיו לא נהגו ליפול על פניהם ממש אלא בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבד.
פירוש – כלומר, מספיק לכסות רק חלק מהפנים באורך הזרוע, וכך גם ביום הכיפורים (שם, מאחר שמכסה מקצת הפנים ביד, כבר אין זו קידה הנחשבת כהשתחוות לאבן המשכית)
רמ"א – וכל מקום ומקום לפי מנהגו.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל ובמדינות אלו נוהגין לומר רחום וחנון וכו'.
פירוש – כי נ"א הוא עניין של רחמים וחנינה, לכן אין אומרים הפסוק "יאמר דוד וגו' " וכן כתה העוה"ש (סעיף ח') וכף החחים (סעיף ל"ד).

ענייני הסעיף
שאלה: מהו המקום הנכון בזרוע להנחת הראש בנפילת אפיים?
תשובה: במקום שבו מניחים תפילין של יד, מובן מכך פסק הרמ"א שכאשר יש שם תפילין אין נופלים על היד הזו.

ענייני הסעיף
שאלה: אם נכנס לבית הכנסת ומצא את הקהל באמצע נפילת אפיים, האם צריך להשתתף עמהם?

תשובה: אין צורך להשתתף עמהם, שכן קיימים מנהגים שונים בנפילת אפיים, וכל אחד יפרש את מעשיו לפי מנהג אחד מהם, מבלי לחשוד בו שאינו משתתף בתחנון.

שאלה: כמו שאין להפסיק בין תפילה לנפילת אפיים, האם זה כולל גם לימוד תורה בזמן שמחכים לציבור לגמור?
תשובה: אין לימוד התורה נחשבת כהפסק כי היא דבר בקדושה, ומסתבר שמותר לא רק להרהר אלא אפילו ללמוד ממש בקול רם, וכן יש לעשות למעשה.

סעיף ב' רמ"א – י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו אבל בלא זה אומרים תחנה בלא כיסוי פנים וכן נוהגים וחצר בהכ"נ הפתוח לבהכ"נ או בשעה שהצבור מתפללין אז אפי' יחיד בביתו אומר תחנה בנפילת אפים.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל כתבו האחרונים דאם הוא מתפלל בעזרת נשים ג"כ צריך נ"א כיון שיוכל לראות מהחלונות מקום הארון.
פירוש –אם לא יכול לראות הארון כשהוא יושב ויכול לראות אותו מתי שהוא עומד חייב בנ"א, אבל אם גם לא יכול לראות כשעומד אומרים תחנון בלא כיסוי פנים.

סעיף ג' מחבר – אין נפילת אפים בלילה ובלילי אשמורת נוהגים ליפול על פניהם שהוא קרוב ליום.
פירוש – לילי אשמורת פירוש לילי דסליחות.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל ויש נוהגין להאריך בסליחות עד נכון היום ואז יפלו על פניהם אך בער"ה לא יתכן מנהג זה שהרי אין נופילין על פניהם בער"ה.
פירוש – כי טעם הנ"א בסליחות הוא כדי שיקבל הסליחות ברצון משא"כ אם זה נגד הדין.

סעיף ד' מחבר – נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל [ולא בבית האבל] היינו כל שבעה והטעם דאז מדת הדין מתוחה עליו וע"כ יש ליזהר להגביר מדת הדין וכמו הטעם דאין נ"א בלילה.
פירוש – עיין בט"ז (ס"ק ח') שהביא בשם הב"י בשם המהרי"ל שמה שיש רמז בנ"א למידת הלילה (מידת הדין) אז לא אמרינן נ"א בלילה.
מ"ב שם וז"ל אין אומרים הלל בבית האבל ובר"ח כשמתפלל בבית האבל אפילו כשהולך אח"כ לביתו א"צ לאמרו.
פירוש – שחז"ל תיקנו לומר דווקא אחר תפילה אז מה שנדחה נדחה, והמנהג לגבי הלל הוא לשלוח האבל החוצה, ולגבי בית החתן יש לומר נ"א במנחה קודם לחופה לפני שקיעה אא"כ הוא מקום החתונה ממש והחופה מתחיל אח"כ מיד.
ענייני הסעיף
שאלה: האם אומרים נ"א בביהכ"נ ששם נפטר מת?
תשובה: אפשר במה שהנשמה חוזר לשם כל ז' אז אין אומרים תחנון שם כל ז'.

מחבר שם –ולא בבהכ"נ ביום מילה ולא כשיש שם חתן.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל ומשום דמצוה לשמוח עמו השמחה נמשכת לכל הנלוים אליו.
פירוש – ולגבי ברית צ"ל שמיירי שהברית היא בתוך כחצי שעה סמוך לתפילה אבל בהפרש זמן יותר מזה רק אבי הבן פטור והציבור נגרר אחריו אבל הסנדיק והמוהל [שאין מתפללים עם אבי הבן] אומרים נ"א בתפילה זו. לדוגמה אם הברית תהיה אחרי מנחה הם חייבים לומר נ"א בשחרית חוץ מאבי הבן. ואבי הבן פוטר את הציבור מתחנון גם בתפילת שחרית.
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל והמתפללין בעזרה כיון שנגררין אחריו ביהכ"נ כשאין שם ארון ותיבה א"כ כשם שבביהכ"נ אין אומרים גם הם אין אומרים.
פירוש – הכוונה היא שיש שם חדר נפרד (לא כמו עזרת נשים של ישיבת תורה אור אלא כמו בשטיבלאך), וכיוון שאין בו קריאת התורה כי אין שם תיבה – העזרה הזו נגררת אחרי בית הכנסת. אבל אם קוראים בתורה בעזרה הזו, אפילו אם מביאים את ספר התורה מבית הכנסת, העזרה נחשבת כבית כנסת בפני עצמו ואינה נגררת אחרי המניין שבבית הכנסת.

ענייני הסעיף

פירושי חיים

שאלה: האם מניין בעזרת הנשים בישיבת תורה אור נחשב כחלק מהמניין בבית הכנסת למטה?
תשובה: עזרת נשים כזו תמיד נגררת אחרי בית הכנסת, ואם המניין בבית הכנסת פטור מנ"א, כך גם המניין בעזרת נשים זו, אפילו שמביאים ספר תורה לשם לקרות. אך כל מניין בשטיבל שהוא אחד מכמה שטיבלאך נחשב כמניין נפרד, אפילו אם מביאים ספר תורה משטיבל אחר.

רמ"א שם – ודוקא שהמילה והחתן באותו ב"ה וכו' וביום המילה שאין אומרים תחנון דוקא שחרית שמלין אז התינוק וכו' מה שאין כן בחתן שאין אומרים תחנון כל היום כשמתפללין אצל החתן ולא מקרי חתן אלא ביום שנכנס לחופה.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל ובזמנינו נוהגין שאין נופלין כל ז' ימי המשתה וכו' ולכן טוב ליזהר שלא יכנס החתן לביהכ"נ כל ז' ימי המשתה שנמנעין לומר תחנון בעבורו.
פירוש – שהוא מונע חיוב לציבור והוי כמו מזיק. ומה שהציבור לא רוצה להיות פטור מחיוב שלהם כאילו לא הזמינו לו להיות חלק מן הציבור ולכן בכל אופן אין לו מצווה של תפילה בציבור.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי החתן פוטר את הציבור מנ"א כשנמצא בביהכ"נ ביום חופתו?
תשובה: אם החתן נמצא בבית הכנסת, הציבור פטור מכל תפילה שהוא משתתף בה. אך אם החתן לא נמצא וגם בית הכנסת אינו בית החתן בערב זה, המתפללים בבית הכנסת חייבים באמירת נפ"א, כלומר בתפילת שחרית ומנחה.

שאלה: האם אולם שעושים שם חתונה נחשב כבית חחתן בזה"ז?
תשובה: בזמן הזה הוא נחשב כבית החתן, ולכן לא עושים נ"א שם אפילו אם החתן לא מתפלל איתם והם פטורים מנ"א אפילו בתפילת שחרית, אף על פי שהחתונה מתקיימת לאחר השקיעה.

שאלה: עד מתי אומרים שבע ברכות בברכת המזון?
תשובה: בתוך שבעה ימים מעל"ע לאחר החופה. הנ״מ אם ברכו ברכת המזון מבעוד יום ביום השביעי, אך לא הגיעו לשבע ברכות עד בין השמשות, שוב לא ניתן לברך שבע ברכות.

שאלה: מתי חל חיוב על המסעדים בחתונה לברך שבע ברכות?
תשובה: יש להסתפק שמא החיוב כבר חל מתחילת הסעודה. הנ"מ הוא למי שאין יכול להמתין עד סוף הסעודה. אז עדיף שלא יאכל פת, והחיוב לומר שבע ברכות הוא אפילו שהחתן והכלה לא הגיעו לסעודה כל עוד הסעודה מתקיימת לכבודם.
שאלה: איך חתן ינהג לגבי תפילה בז' ימי המשתה?
תשובה: הוא פטור מלהתפלל עם הציבור, ולכן עדיף שיתפלל בעזרת נשים לפחות בימי שני וחמישי כדי שלא יפסיד את קריאת התורה, אך בדרך כלל יתפלל ביחידות כוותיקין, כי זה עדיף מתפילה בציבור.

שאלה: איך בעל הברית והסנדיק ינהגו ביום הברית [באופן שהם פוטרים הציבור] לגבי להיכנס לביהכ"נ להתפלל?
תשובה: יש להם להתפלל עם הציבור כי הציבור מוחל להם הפטור מתחנון ליום א' [משא"כ בחתן שהיה פוטר חיובם של כל ז' ימי המשתה].

שאלה: מי שקם מאוחר ורק אפשר לו להתפלל כוותיקין בבית כי אינו יכול להגיע למניין כוותיקין בביהכ"נ בזמן, מה יש לו לעשות?
תשובה: אם יש לו רק מספיק זמן להתפלל כוותיקין בבית עדיף שיתפלל כוותיקין בבית מלהמתין למנין יותר מאוחר בביהכ"נ.

שאלה: מי שהתפלל כוותיקין בבית האם הוא צריך ללכת לביהכ"נ אח"כ לשמוע ברכו, קדיש, וקדושה, וחזרת הש"ץ?
תשובה: אינו חייב להשלים.

סעיף ח' מחבר – אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו כשמתפלל על הצבור אא"כ הוא בטוח שיענה כיהושע בן נון.
רמ"א – וכן אסור לכל אדם ליפול על פניו בפשוט ידים ורגלים אפי' אין שם אבן משכית וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: האם רצפה של בטון או בלאטות או קרמיקה נחשבת כאבן משכית?
תשובה: הם לא נחשבים כאבן משכית כי התורה רק אסרה מה שהיה בזמנם, כגון רצפה של שיש.

שאלה: האם שייך דין של אבן משכית בקומה שנית ולמעלה?
תשובה: אבני ריצוף בקומה השנייה ומעלה אינם נחשבים כאבני משכית, וגם אין איסור מטעם הקבלה לשבת ישירות על אבנים אלו או ליפול על פניהם ביום הכיפורים. עם זאת, משום לא פלוג יש להניח תמיד משהו תחתיהם, כמו מטלית.

שאלה: האם שטיח מועיל להפריד בינו לבין האבנים כדי להתיר קידה?
תשובה: שטיח אינו בטל לאבנים מתחתיו לכן מותר לעשות קידה עליו.

סימן קל"ב - דיני קדושת ובא לציון
סעיף א' מחבר – מתגרמין קדושת ובא לציון וצריך ליזהר בו מאד לאמרו בכוונה.
רמ"א – ועיין לעיל סי' נ"ט וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל דשם מסיק הרמ"א דנתפשט המנהג לומר אף ביחיד ומ"מ לכתחלה טוב יותר לומר בציבור וע"כ אם הציבור התחילו לומר ואתה קדוש והוא לא אמר עדיין אשרי ובא לציון יש לו לאמרו עמהם ואח"כ יאמר אשרי ולמנצח וגם השני פסוקים שקודם ואתה קדוש וכו'.
פירוש – וה"ה אם הוא באמצע אשרי שיכול לומר מה שנשאר אח"כ. וה"ה לגבי עלינו שלא צריך לומר הכל עם הציבור אלא די לומר עמהם "אנחנו כורעים ומשתחווים".

ענייני הסעיף
שאלה: מה הסיבה שאומרים קדושת דסידרא גם בלי ציבור?
תשובה: הסיבה לכך היא שחז"ל תיקנו שאם אדם לא יצא ידי חובתו בקדושה של חזרת הש"ץ, אפילו באמצעות שומע כעונה, הוא יוכל לצאת ידי חובה באמירת קדושת דסידרא. והנפקא מינה היא שאדם שכבר יצא ידי חובתו בקדושה ונכנס לבית הכנסת כשהציבור אומרים קדושת דסידרא, אינו חייב לומר אותה עימם, אלא כדי שלא יראה כפורש מהציבור.

סעיף ב' מחבר – אסור לאדם לצאת מבהכ"נ קודם קדושה דסידרא.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ולפי מה שביארנו לעיל דנכון להדר לאמרם בציבור ממילא צריך ליזהר שלא לצאת מקודם אפי' אם ירצה לאמרם בפני עצמו אם לא בשעת הדחק.
פירוש – ז"א לכתחילה יש להדר לומר אותו עם הציבור אא"כ הוי שעת הדחק שאז יאמר אותו בעצמו.
רמ"א – ואומרים אחר סיום התפלה עלינו לשבח מעומד ויזהר לאמרו בכוונה וכו'.
פירוש –ואם צריך לתפוס שיעור או חברותא יכול לומר עלינו בדרך לשם.
רמ"א שם – ואומרים קדיש יתום אחר עלינו ואפי' אין יתום בבית הכנסת יאמר אותו מי שאין לו אב ואם ואפילו מי שיש לו אב ואם יכול לאמרו אם אין אביו ואמו מקפידין וכו'.
פירוש – אבל אפילו אם רק א' מהם בחיים יכול להקפיד שלא לומר.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ר"ל דוקה כשהוא משער שלא יקפידו ע"ז.
פירוש – אבל בקדיש דרבנן אינם יכולים להקפיד אא"כ מנהג המקום הוא שרק נאמר ע"י אבלים.

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך לבקש רשות לומר קדיש יתום למי שיש לו אב או אם?
תשובה: צריך לקבל רשות מפורשת.

שאלה: על איזה קדיש יכול ההורים להקפיד בו?
תשובה: בדרך כלל יכולים להקפיד דווקא על קדיש אחרי עלינו כי תיקנו רק לאבלים, אבל אם המנהג לתת כל הקדישים לאבלים, אז ההורים יכולים להקפיד בכולם.

פירושי חיים

שאלה: כמה פעמים חייב לומר קדיש דרבנן אחרי לימוד?
תשובה: רק פעם ביום.

רמ"א שם – ויש שכתבו לזהר לומר פטום הקטורת מתוך הכתב ולא בעל פה משום שהאמירה במקום ההקטרה וחיישינן שמא לדלג אחד מהסמנים ואמרינן שהוא חייב מיתה אם חסר אחת מסמניה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ובב"י מפקפק בזה דהלא אין מיתה אלא בהקטרה לא באמירה ועוד דאין מיתה אלא במזיד לכן המדקדקין נוהגין לאמרו בכל יום.
פירוש – לא שייך עונש זה למי שלומד תורה ומ"מ מה שקורא מתוך הכתב אין חשש שידלג. ומשמע מהמ"ב שאין חיוב לומר. והעוה"ש (סי' קל"ג, סעיף ד') כתב וז"ל ות"ח ודאי נכון לאומרם עכ"ל.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש חובה לומר את פיטום הקטורת, ואם כן, כמה פעמים ביום?
תשובה: לכתחילה יש לומר אותו פעמיים ביום, וכל זה רק עד "תנא דבי אליהו וכו'".

רמ"א שם – וכשיוצא מבהכ"נ אומר ה' נחני וגו'.
פירוש – שהוא תהילים פרק ה'.
רמ"א שם – ומשתחוה ויוצא.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל דבמקדש נמי כשגמרו העבודה היו משתחוין ויוצאין וכו'.
פירוש – משמע שיש בזה חיוב.

סימן קל"ג - דין ברכו בשבת
סעיף א' מחבר – בשבת ויום טוב אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא.
רמ"א שם - אפילו במקום שנהגו לאמרו בימות החול שמא לא היו יחידים בבית הכנסת כשאמרו ברכו מכל מקום בשבת ויום טוב אין לאמרו דהכל באין לבית הכנסת קודם ברכו (בית יוסף בשם ריב"ש).
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ר"ל דיש מקומות שנוהגין לומר קדיש וברכו אחר גמר התפלה שהתפללו כל הצבור מפני שלפעמים יש איזה יחידים שבאו אחר ברכו ולא שמעו ברכו וכו'.

ענייני הסעף
שאלה: עד מתי השומע את "ברכו" יכול לצאת ידי חובתו?
תשובה: עד חצות כי "ברכו" הוא חלק מתפילה.

סימן קל"ד - סדר והוא רחום, והגבהת התורה
סעיף א' רמ"א, מחבר – נוהגין להרבות בתחנונים בשני ובחמישי ואומרים והוא רחום ואומרים אותו בקול רם ואם לא אמרו מעומד עובר על התקנה ונקרא פורץ גדר.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל וצריך לאמרו בכונה ובמתון ולא במרוצה.
פירוש – ומי שמתפלל נוסח אשכנז מותר לדלג על הי"ג מידות ולהתחיל הוא רחום מיד אע"פ שהציבור כן אומרים ולא צריך לענות בי"ג מידות שאע"פ שהוא דבר בקדושה וצריך מניין אינו נכלל וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כ"ב ל"ב) כמו שיש בקדיש ובקדושה שבהם יש חיוב לענות אא"כ כבר יצא ואפי' אם כבר יצא יש לענות חוץ ממקום ביטול תורה.
רמ"א וכן נוהגין לאמרו מעומד אבל אומרים אותו בלחש וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל כמו בתפלת י"ח שאומרים אותו בלחש וכו'.
פירוש – והעוה"ש (סעיף ב') כתב שכן המנהג שיאמר אותו בלחש כתפלית שמ"ע.
מ"ב שם וז"ל י"א דכשמסיים והוא רחום קודם הש"ץ ימתין עם רחום וחנון על הש"ץ ונופל עמו וכתב בשע"ת דהאידנא אין רוב צבור ממתינין על הש"ץ וכ"א נופל על אפיו בשעה שגומר עי"ש.
פירוש – עושים כן כדי שלא יהיה הפסק.

ענייני הסעיף

שאלה: איך קובעים המנהג בביהכ"נ לגבי תחנון?
תשובה: נקבע ע"י מנהג רוב הציבור, אבל במקום שכל ש"ץ מתפלל לפי מנהג שלו אפילו נגד מנהג רוב הציבור, אז כל אחד מהציבור יכול לנהוג לפי מנהגו.

רמ"א – ומה שנוהגים להרבות בתחנונים בשני ובחמישי משום שהם ימי רצון ולכן נוהגין גם כן להתענות בהם.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל שארבעים יום של קבלת לוחות האחרונות שהיו ימי רצון עלה מרע"ה ביום ה' וירד ביום ב'.
פירוש – ואע"פ שהם גם ימי דין, אין סתירה כי דין הוא ג"כ רחמים של הקב"ה כדי שבריאתו תהיו בלי חטא (ועיין בהקדמת ספר אמרי בינה).

ענייני הסעיף
שאלה: במניין אשכנז האם צריך לומר י"ג מידות אם הציבור אומרים אותן לפני והוא רחום וכו' ?
תשובה: יכול לדלג בהן ולהתחיל מיד והוא רחום.

שאלה: אם הציבור אומרים תחנון בקצב מהיר והוא משער שלא יספיק לו לסיים לפני קריאת התורה האם מותר לדלג?
תשובה: מותר לדלג כדי להגיע לקריאת התורה עם הציבור כי הוא אונס בדבר ולכן לא נחשב כפורץ גדר, ולא צריך להשלים אח"כ. וחייב לעשות נ"א עם הציבור, והנ"מ הוא שאם הוא מתפלל במניין נוסח ספרד, צריך לעשות נ"א עמהם בתחילת תחנון כיון שיש מעלה מיוחדת לומר נ"א דווקא עם הציבור, ובמניין אשכנז מותר לדלג בחלק של תחנון כדי להגיע לנ"א ביחד איתם ואין צריך להשלים מה שדילג אח"כ אם עלול לגרום ביטול תורה.

סעיף ב' מחבר – מראה פני כתיבת ס"ת לעם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל המגביה הס"ת מעל התיבה להראות לעם גוללה עד ג' דפין ומגביה ואפשר דדוקא נקט ג' ונ"ל דתלוי לפי כח המגביה שיהיה ביכלתו להגביה כשהיא נגללת הרבה.
פירוש – עיין בקיצור שו"ע (סי' כ"ג סע' כ"ה) ש"דפים" הכוונה לעמודים, וג' דפים הוא המרחק הממוצע בין הידיים, כך שנוח להחזיק את הס"ת היטב כדי שלא ייפול ח"ו. כדי שיהיו ג' דפים בתחילת ההגבהה, יש לפתוח שלושה דפים מהס"ת על הבימה ורק אז להגביה. אם אפשר להגביה יותר משלושה – מה טוב, אך אם ניתן להגביה פחות מזה, אין זה ראוי, שכן יהיה קשה לציבור לראות את הכתב.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל כתבו האחרונים כשמראה הס"ת לעם והוא עומד במזרח התיבה יקיף ממזרח לדרום כמ"ש בסימן קכ"ח לענין כהנים ע"ש.
פירוש – ז"א שהוא צריך להסתובב לימין שלו.
מחבר שם – שמצווה על כל אנשים ונשים לראות הכתב וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל וטוב שיראה האותיות עד שיהיה יכול לקרותם כי כתבו המקובלים שעי"ז נמשך אור גדול על האדם.
פירוש – ומסתבר שמקבל אור כל פעם שרואה אפי' בלא שעת הגבהה.
מחבר – ולכרוע ולומר וזאת התורה וגו'.
פירוש – ז"א שכורע במקצת.
רמ"א – ונהגו לעשות כן אחר שקרא בתורה אבל כשמוציאין אותו אומר הש"ץ גדלו והקהל אמרים רוממו וכו'.
פירוש – ואומרים "שמע" כנגד הציבור ו"גדלו" כנגד ההיכל.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ומנהג העולם לומר בריך שמיה בשעת הוצאת הס"ת בין בחול בין בשבת וכו'.
פירוש – צריך להפסיק מכל עיסוק אחר כדי לומר בריך שמיה בעת רצון, כלומר כשהארון פתוח לפני שמוציאים את ספר התורה.

ענייני הסעיף
שאלה: מי בוחרים לעשות הגבהה?
תשובה: לכתחילה יש לבחור מישהו שיכול להרים ס"ת פתוח על שלושה עמודים, אבל בדיעבד גם אם פתוח מעט זה לא מעכב. אם לא נפתח כלל, המגביה צריך לבצע הגבהה נוספת.

פירושי חיים

סימן קל"ה - סדר קריאת התורה ביום ב' וה'

סעיף ב' מחבר – מקום שמפסיקין בשבת בשחרית שם קורין במנחה ובחמישי ובשבת הבאה.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואם טעו וקראו להשלשה קרואים בפרשה ראשונה של סדר שבוע העבר וכו' אם הוא מעכב בדיעבד או לא עיין בפתחי תשובה שהביא דעות האחרונים בזה.
פירוש – למעשה לא יצאו, והטעם הוא כדי לא לבלבל את הציבור, שלא יהיו בטוחים איזו פרשה היא הנכונה. לכן יש לחזור ולקרוא את פרשת השבוע הנכונה עם אותם העולים, ובברכה.
רמ"א – אם בטלו שבת אחת קריאת הפרשה בצבור לשבת הבאה קורין אותה פרשה עם פרשה השייכה לאותה שבת.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ולא יקראו בשני או בחמישי כל הסדרה משבת העבר כי בחול יש בטול מלאכה לעם וכו'.
פירוש – ר"ל לא תקנו בהם קריאה של השלמה בתוך השבוע בגלל ביטול מלאכה.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל והיינו שיקראו כסדר הכתוב בתורה מתחלה של שבת העבר ואח"כ של שבת זו והטעם כתב שם [באו"ז] כי מימות מרע"ה נתקן לקריאת התורה בפרשיותיה ולהשלימה וכו' כדי להשלימה לעם מצות וחקים.
פירוש – כלומר, משה רבנו ע"ה קבע סדר לפרשיות וההלכה היא שקוראים פרשה אחת בכל שבת, אך השאיר בידי החכמים את האפשרות לקבוע איזו פרשה תתאים לשבוע מסוים בהתאם לנסיבות, כמו למשל לאחר הגלות כאשר יחדשו את יום טוב שני של גלויות וישתנה סדר הפרשיות.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יכול להשלים יותר מפרשה א'?
תשובה: דין תשלומים בפרשיות כמו בתפילה שרק יכול להשלים פרשה א' ז"א את הפרשה של שבת שעברה.

שאלה: האם מותר לברך על קריאה של מנחה בשבת אם הקריאה נמשכת לבין השמשות?
תשובה: מותר לברך ולקרוא.

סעיף ג' מחבר – כהן קורא בתורה ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל אם אין כהן בביהכ"נ הולכין אחר הגדול בחכמה ומנין אע"פ שהאחר גדול בשנים.
פירוש – עיין בש"ך יו"ד בשם הגה"ה הסמ"ע והרמב"ם בסוף סי' רמ"ב (פלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר מהרב המחבר ד"ה ועוד תימה) ש"מנין" פירושו מספר תלמידיו או תלמידים שאומרים כמותו ע"ש.
סעיף ה' מחבר – אם הס"ת פתוח והכהן קורא את שמע אינו רשאי להפסיק וקורים ישראל במקומו.
רמ"א – וכן בתענית שאחר פסח וסוכות שקורין ויחל אם אין הכהן מתענה קורין לישראל וטוב שילך הכהן מבהכ"נ.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל והיינו דמדינא אפילו לא יצא ג"כ יוכל לקרוא לישראל במקומו כיון שהוא אינו יכול לעלות רק דלכתחלה טוב יותר שילך מביהכ"נ דשמא איכא פגמא משום שאין הכל יודעין שהוא אינו מתענה וכו' קהל שהיו נוהגים מקדם שבשבת בראשית היה אחד מהקהל מתנדב מעות לצורך ביהכ"נ כדי שיקרא ראשון בהתחלת התורה והכהן אינו רוצה למחול אין חוששין לדבריו ויעשו הקהל כמנהגם מאחר שמנהג קדום הוא שנתקן לכבוד התורה [מהרי"ק שורש ט' עי"ש שמאריך בשבח המנהג הזה] ועיין בכנה"ג ופר"ח שהסכימו שאפילו אינו רוצה לצאת מביהכ"נ אעפ"כ אין חוששין לזה וקורין לישראל המתנדב. והיינו דוקא בנידון כזה שהיה מנהג קדום ומוסכם לכל שנעשה גם ברשות הכהנים שהיה מנהגם מעולם לצאת בעת שקוראין להישראל משום עילוי וכבוד התורה שמתנדבין דמים יקרים בעד קריאת פתיחתה משא"כ בעיר שרצו לעשות מנהג קבוע למכור המצות שלא ברשות הכהנים ועל הכהנים שיצאו בשעה שקורין בתורה שאין הרשות בידם [תשובת חתם סופר סימן כ"ד וכ"כ בתשובת שיבת ציון]:
פירוש – עיין פמ"ג (משב"ז אות א' בהקדמה) וז"ל עח"מ וב"ש דאין איסור כל שאין כאן זלזול דכהונה וכו' עכ"ל, ועוד עיין באשל אברהם אות ז' וז"ל מש"כ (המהרי"ק הנ"ל במ"ב) שלא יתבטל כבוד התורה וכו' זה מקדשתו כל שאין מקילין בכבודו שפיר דמי עכ"ל לכאורה מסתבר לפי דעתו שאם יש מקום הכרח למשל להוסיף כסף עבור ביהכ"נ ולכן אין זלזול לכהונה ע"י מעשה זו קורין הנדב ראשון במקום הכהנים בלי לבקש רשות ומחילה מהכנהים, אבל משמע מדברי החת"ס (הנ"ל במ"ב) שאפילו במעשה דידן יש ביטול של וְקִדַּשְׁתּוֹ (ויקרא כ"א ח') לכן תמיד צריך שהכהנים ימחלו על כבודם.

ענייני הסעיף
שאלה: האם כהן יכול למחול על כבודו לתת את עליה הראשון לישראל?
תשובה: בגלל וְקִדַּשְׁתּוֹ כהן חייב לעלות לראשון חוץ ממקום הפסד לישראל [כגון ששילם עבור העלייה].

פירושי חיים

שאלה: אם יש כהן א' והוא רוצה לקבל מפטיר האם יכול לצאת מבהכ"נ כדי שישראל יעלה לראשון במקומו?
תשובה: אסור לו לצאת.

שאלה: איך העולה צריך לנהוג במשך קראיה של בעל קורא?
תשובה: העולה מחויב לקרוא בתורה ומה שהוי קריאה לשם הציבור אז הציבור צריכים לשמוע מקולו לכן לכתחילה העולה צריך לדקדק בקריאתו כאילו הוא בעל הקורא שקורא לציבור. אבל בדיעבד אינו מעכב. (עיין לקמן סי' קל"ט בפירוש למ"ב ס"ק י"ג, וגם בסי' ק"מ בפירוש למ"ב סי' קמ"א ס"ק ט').

שאלה: איך מחלקים כבוד לכהנים?
תשובה: כיון שכתיב וְקִדַּשְׁתּוֹ צריך תמיד להקפיד שכהן יהיה הראשון בחלוקה אא"כ יש הפסד לישראל (עיין קידושין דף לב. לגבי כיבוד אב במקום הפסד).

סעיף ו' מחבר – אם נכנס הכהן לבהכ"נ אחר שהתחיל הישראל לברך ברכת התורה אינו פוסק אבל ברכו לא הוי התחלה ועומד הישראל בתיבה עד שישלימו כהן ולוי ואז יקרא וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל כדי שלא יתבייש.
פירוש – אבל אם יש יארזייט לישראל אחר בביהכ"נ יכול הישראל זה לוותר לאחר ואין כאן קללה של מקצר ימים.

מחבר – אם אין כהן בבהכ"נ קורא ישראל במקום הכהן ולא יעלה אחריו לוי.
רמ"א – אבל ראשון יוכל לעלות וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל דלא גרע מישראל ודוקא כשאין הישראל גדול מהלוי דאל"ה יקראוהו ראשון ושוב לא יקראו ללוי וכו'.
פירוש – אבל אם הלוי שווה בגדולתו יקרא את הלוי קודם.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מקדימים לוי לישראל כשאין כהן בביהכ"נ?
תשובה: כן מקדימים לוי לישראל כל זמן שאין הישראל גדול ממנו [בתורה ומצוות].

סעיף ט' רמ"א – וי"א דאין לקרות כהן או לוי למנין שבעה אבל לאחר שנשלם המנין יכולים לקרות כהן או לוי וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ד וז"ל וה"ה אפילו אם ירצה לעשות סדר חדש דהיינו כהן לוי וישראל ג"כ אסור לשיטה זו כיון שהוא בתוך ז' קרואים.
פירוש – אבל אם הגבאי יקרוא את הכהן ככה: יעמוד פלוני הכהן שביעי אחרון שפיר דמי כי אז אין פגם לכהן כי הכל מבינים שקיבל עלייה זו בגלל שהוא האחרון [ולא משום שהוא רק השביעי].
רמ"א שם – אבל לאחר שנשלם המנין יכולים לקרוא כהן או לוי וכן נוהגין.
מ"ב שם ס"ק ל"ו וז"ל אבל בר"ח טבת שחל בשבת שיש ג"כ שלשה ספרים אז בספר הראשון שקורין בו פרשת השבוע אין לקרות לכהן לבסוף אף אם הוסיפו וקראו בו יותר משבעה לפי שעדיין אין משלימין הקריאה בספר הזה והמשלים הוא בספר השני שקורין בו פרשת ר"ח.
פירוש – כי חובת היום הוא ג"כ ר"ח ולכן נחשב כקריאה אחת.

סעיף י"ב מחבר – עיר שכולה כהנים אם יש ישראל אחד ביניהם אותו ישראל קורא ראשון מפיני דרכי שלום וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ה וז"ל אם אין שם אלא כהנים ולוים יקרא כהן אחר כהן בהפסק לוי בינתים.
פירוש – כדי שכיול לקיים מקצת תקנת חז"ל.
מ"ב שם וז"ל כהן שהוא אבל ואין כהן אחר בביהכ"נ בשבת מותר לקראו לכהן שלא יהיה נראה כאבלות בפרהסיא ובחול לא יעלה דאבל אסור בד"ת וכו'.
פירוש – כי אבל זה חייב בשמיעת קריאת התורה בשבת לכן יוצא לביהכ"נ בשבת (יו"ד סי' שצג סע' ג') כדי לשמוע קריאת התורה אבל פטור מלקרוא בה כי אבל אסור בדברי [בלימוד] תורה.

פירושי חיים

סעיף י"ד מחבר – בני אדם החבושין בבית האסורין אין מביאים אצלם ס"ת אפי' בר"ה ויה"כ וכו'.
בה"ל ד"ה אין מביאין וז"ל ולדינא נראה דאפילו להמרדכי דאוסר אפילו באנוס אינו מיירי כ"א ביחידים החבושים ורוצים להכניף עשרה שם לקה"ת בזה אוסר וכו' ומטעם דמן הדין י"ל דאין חל על יחיד מצות קה"ת בזמן שאין יכול לילך לביהמ"ד אבל כשיש שם עשרה כיון דחל עליהם חובת קריאה והם אינם יכולים לצאת משם ולילך אחריה גם המרדכי מודה דצריך להביא להם ס"ת לקרות בה וכו'.
פירוש –ר"ל אם הוא רוצה לשמוע קה"ת אין זלזול לס"ת להביאו אצלו, כי משמע מהבה"ל בסי' קמ"ו (סע' ב' ד"ה ויש מתירים לגרוס בלחש) שיש חיוב על היחיד לשמוע כל מילה בקריאת התורה בתנאי שישמעו כל תיבה ותיבה ע"י קריאה בציבור. נמצא שלאנוס זה יש עדיין חיוב לשמוע. ממילא כשהוא רוצה לשמוע אין זלזול להביאו אצלו. אבל החיוב לקרוא את הס"ת הוא רק על הציבור, ולכן צריך עשרה. ואם נמצא פסול בס"ת מותר להביא להם ס"ת אחר. אבל כשאפשר וודאי ראוי ליראי שמים ללכת למקום הס"ת במקום להצריך הבאת ס"ת אצלם.
רמ"א שם – והיינו דוקא בשעת הקריאה לבד אבל אם מכינים לו ס"ת יום או יומים קודם מותר וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ט וז"ל והאחרונים הסכימו דה"ה אם הכין מקום לס"ת באותו יום שיהא מונח שם יום או יומים שפיר דמי.
פירוש – וה"ה שעה או שעתיים רק שלא ירגישו בזיון לס"ת.
מ"ב שם וז"ל ובלבד שיניחה שם במקום שהכין קודם זמן הקריאה ובשעת הקריאה יוציאנה ויקרא בה ואח"כ יחזירנה לשם דאז אין מינכר שהבאתה היתה לצורך קריאה בלבד אלא שקבע דירתה בכאן לאותו זמן.
פירוש – וה"ה שיכול להביא ס"ת אצל בעל הבית עשיר שתומך בלומדי תורה אבל לא לסתם עשיר.

סימן קל"ז - כמה פסוקים צריכים לקרוא לכל אחד

סעיף א' מחבר – ביום שקורין ג' אין קורין פחות מי' פסוקים וכו' ואי סליק ענינא בבציר מי' פסוקים כגון פרשת עמלק וכו' שפיר דמי.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ולא רצו חז"ל להוסיף עליהם איזה פסוקים וכו' לרמז דמפני שעמלק גרם להיות השם והכסא חסר כדכתיב כי יד על כס יה כך יהיו פרשיותיו חסרים.
פירוש – וחז"ל שמו רמז זה בקה"ת כי חסרון בשכינה גורמת חסרון בתורה (עיין מרש"א בברכות ג.).
סעיף ג' מחבר – אם דלג פסוק אחד ולא קראו אם הוא במנחה בשבת או בב' וה' וקרא יו"ד פסוקים בלא פסוק המדולג אינו חוזר וכו' אבל בשבת אפילו דילג פסוק אחד חוזר וקורא ואפילו אחר שהחזיר את התורה ואמר קדיש חוזר וקורא הוא ושנים עמו ואפילו הפטיר והתפלל מוסף חוזר וקורא פרשת המועדים וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל אינו חוזר אם לא שחיסר עיקרן של הפסוקים לגמרי דהיינו בשבת דאירע בו יום א' דחוה"מ סוכות שקורין למפטיר ביום השני וביום השלישי והוא דילג וביום השלישי אע"פ שקרא וביום השני הוי כאלו לא קרא כלל מחובת היום לדידן דבקיאין בקביעא דירחי וכו'.
פירוש – כי יום א' של חוח"מ של חו"ל הוא יום ג' של החג [לכן הקריאה וביום השלישי וגו' היא עיקר ולעיכובא].

סעיף ד' מחבר – אם קרא אחד ב' פסוקים צריך לחזור ולקרות וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ולענין ברכה לפניה כך דינו אם עדיין לא בירך ברכה אחרונה אע"פ שכבר גלל הס"ת והיה בדעתו לברך ונזכרו שלא קרא רק ב' פסוקים חוזר וקורא בלא ברכה לפניה אבל אם כבר בירך ברכה אחרונה נסתלקה קריאה הראשונה לגמרי.
פירוש – והעוה"ש (סעיף ה') כתב שמה שכבר בירך הוי ברכה לבטלה.

סימן קל"ח - שלא לשייר בפרשה פחות מג' פסוקים

סעיף א' מחבר – הקורא בתורה לא ישייר בפרשה פחות מג' פסוקים מפני היוצאים אז מבית הכנסת שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים הנשארים וכן לא יתחיל בה פחות מג' פסוקים מפני הנכנסים אז בבית הכנסת שיאמרו שלא קרא הראשון אלא ב' פסוקים.
רמ"א שם - ואין חילוק בין פרשה פתוחה לסתומה ופרשה שאינה רק ב' פסוקים מותר לשייר בתחלה ולהפסיק שם וכו'.
פירוש – כי במקום הכרח אין איסור, כמו שאנחנו אומרים בסיום פרשת התמיד "וְשָׁחַט אֹתוֹ וגו'" (ויקרא א' י"א) וגם בקידוש ערב שבת נוהגים להתחיל באמצע פסוק לומר "וַיְהִי-עֶרֶב וַיְהִי-בֹקֶר, יוֹם הַשִּׁשִּׁי" (בראשית א' ל"א).

פירושי חיים

סימן קל"ט - סדר קריאת התורה וברכותיה

סעיף ג' מחבר – אפי' ראש הכנסת או חזן לא יקרא עד שיאמרו לו קרא וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל וכ"ש אדם דעלמא והטעם שאין ראוי שיחלוק אדם כבוד לעצמו וכו'.
פירוש – שאז יקל בעיניו כל דבר חשוב כי הכל נעשה אצלו כהפקר.
מ"ב שם וז"ל ועוד דלא ליתי לאנצויי שכל אחד יקדים עצמו.
פירוש – אבל אם כבר עלה אין להורידו כדי שלא לביישו.
מחבר שם – סומא אינו קורא לפי שאסור לקרוא אפי' אות אחת שלא מן הכתב.
רמ"א – ומהרי"ל כתב דעכשיו קורא סומא כמו שאנו מקרין בתורה.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל דכיון שאנו נוהגין שהש"ץ קורא והוא קורא מתוך הכתב שוב לא קפדינן על העולה דשומע כעונה.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ר"ל שאנו נוהגין להקל אפילו אם אינו יכול לקרות עם הש"ץ מלה במלה מתוך הכתב וע"כ מטעם הנ"ל וה"ה בסומא.
פירוש – [עיין בב"י סי' קמ"א ד"ה ומתוך לשון הרא"ש] שסומכים (א) על הזוהר שאין לקרוא עם הש"ץ וגם כדי להיות דומה לקבלת התורה בהר סיני שהעם רק שמעו, (ב) ועל הטעם ששומע כעונה. למעשה סומכים על דעת הט"ז (סי' קמ"א ס"ק ג') שמקיל בסומא. מ"מ קשיא על דעה זו שאין לקרוא עם הש"ץ שאם כן איך מברכים העולה לתורה כיון שהברכה נתקן על קריאה זו בספר תורה (כי כבר יצא בברכת התורה בבוקר) והרי אינו קורא, ועוד לפי המחבר היה צריך לקרוא עם הקורא בלחש והרי גם בזה אין קריאה בציבור? ועוד קשיא שלפי הרמ"א העולה מברך על השמיעה שלו והרי כל הציבור שומעים מהש"ץ אז למה כולם לא חייבים בברכה? וצ"ל כהפ"ח בסי' נ"ט (עיין במ"ב שם ס"ק י') שבין לשיטת המחבר לבין לשיטת הרמ"א הקריאה של הש"ץ והשמיעה של העולה נעשו חלק וצורה המצווה שתקנו חז"ל על הציבור. והנ"מ הוא שעולה לקה"ת רק יכול לברך אם הציבור חייב בקריאה זו.

סעיף ד' מחבר – כל הקורין מברכים לפניה ולאחריה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל אם טעה בברכת התורה ופתח אשר נתן לנו במקום אשר בחר אם נזכר קודם שאמר השם מהחתימה יתחיל מאשר בחר בנו ואם כבר אמר בא"י אף שעדיין לא אמר נותן התורה יסיים אותה הברכה ולאחר הקריאה יאמר אשר בחר בנו.
פירוש – קשיא למה לא יאמר "למדני חוקך" ויתחיל מראש, והתרוץ הוא שחז"ל תיקנו הברכות וגם סדר הברכות להחשיב את קריאת התורה בציבור והרי כבר יצא עניין זה אפילו בסדר הפוך, רק לכתחילה אין לעשות כן כי יש חסר בהידור המצווה כשסידר הברכות בסדר הפוך.

סעיף ו' מחבר – אומר ברכו והברכות בקול רם והאומרם בלחש טועה ויש אומרים שצריך לחזור ולברך בקול רם.
רמ"א - כדי שישמעו העם ויענו ברוך ה' המבורך לעולם ועד ואם לא שמעו הצבור את המברך אף על פי ששמעו החזן עונה לא יענו עמו אלא עונין אמן על דברי החזן.
מ"ב שם ס"ק כ"ה אבל לכתחלה בודאי מצוה לאומרן בקול רם.
פירוש – לכת' אין לתת עלייה למי שאין יכול לברך בקול רם.

סעיף ז' מחבר – אחר שענו העם ברוך ה' המבורך לע"ו חוזר המברך ואומר ברוך ה' המבורך לעולם ועד כדי לכלול המברך עצמו בכלל המברכים.
פירוש – ואם לא אמר אינו מעכב ויצא בברכתו אלא אולי לא מילא חיובו.

סעיף ח' מחבר – אפילו ברך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה צריך לחזור ולברך אשר בחר בנו כשקורא בתורה דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בציבור.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ר"ל ולא הוי ברכה זו ברכה יתירתא ומ"מ כדי שלא יהיה ברכה הראשונה בכדי כתב הפר"ח וכן שארי אחרונים דיראה לקרוא עכ"פ פסוק אחד כגון יברכך דרך הילוכו לס"ת.
פירוש –לדעת האחרונים האלו אמירת הפסוק היא לעיכובא ורק בדיעבד סומכים על המחבר לומר ספק ברכות להקל.

סעיף ט' מחבר – אם קראוהו לקרות בתורה קודם שיברך ברכת התורה לעצמו כבר נפטר מלברך ברכת אשר בחר בנו דלא גרע ממי שנפטר באהבה רבה.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל והכא לא נפטר רק מברכת אשר בחר בנו לבד אבל אידך צריך להשלים ויאמר אח"כ ברכה כהנים שרגילין לומר תמיד.
פירוש – כלומר עדיין צ"ל את הברכה "לעסוק בדברי תורה" ואח"כ את הפסוק של ברכת כהנים.

סימן ק"מ - דיני הפסק בברכת התורה

סעיף א' מחבר – הקורא בתורה ונשתתק העומד יתחיל ממקום שהתחיל הראשון ויברך בתחלה ובסוף וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ר"ל אבל לא יתחיל ממקום שפסק הראשון ויברך לפניהם ולאחריהם שא"כ יהיו אותם הפסוקים שקרא הראשון נתברכו לפניהם ולא לאחריהם וכ"ש אם יתחיל במקום שפסק הראשון ויברך אחריהם לבד דהו"ל הראשונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם והאחרונים לאחריהם ולא לפניהם וכו'.
פירוש – שאז לא קיים תקנת חז"ל בשלמות.

סעיף ב' מחבר – העומד לקרות בתורה וברך ברכה שלפניה וקרא מקצת פסוקים ופסק ודבר דברי תורה או דברי חול לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך.
מ"ב שם ס"ק ז וז"ל דלא נתבטל עדיין ברכה ראשונה ואפילו הסיח דעתו מלקרות עוד ושוב נמלך וקורא להלן א"צ לחזור ולברך ויש מי שכתב בענין אחר וספק ברכות להקל.
פירוש – המחלוקת תלוי אם תקנו ברכת התורה של קה"ת גם על שאר דברי תורה, והנ"מ הוא שדברי תורה אינו גורם הפסק וגם לא שייך בהם היסח הדעת לקה"ת, או שתקנו על קה"ת לבד ולכן לימוד תורה אחר נחשב כהפסק וכ"ש שיגרום היסח דעתו מהקריאה. [עיין פמ"ג אשל אברהם אות ג']. וקשיא לפי דעה השנייה למה אינו מחויב להפסיק הקריאה כשהסיח דעתו כי רק אומרים ספק ברכות להקל כשאין עצה אחרת אא"כ מיירי באופן שא"א להפסיק באמצע הקריאה.

סעיף ג' מחבר – העולה לקרות בתורה והראו לו מקום שצריך לקרות וברך על התורה והתחיל לקרות או לא התחיל והזכירוהו שפרשה אחרת צריך לקרות וגלל הספר תורה למקום שצריך לקרות בו י"א שאינו צריך לחזור ולברך וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל טעמו דמסתמא דעתו על כל פרשיות התורה המונחת לפניו.
פירוש – משמע שאם העולה כיוון במקום מסיום דווקא אז צריך לחזור לברך לכו"ע.
מחבר – וי"א שצריך.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל וכתבו האחרונים דנוהגין למעשה כהיש אומרים הזה וכו'.
פירוש – ועיין בעוה"ש (סעיף ח') שכתב שאין חוזרים לומר "ברכו" ע"ש. וזה אפי' ש"ברכו וכו'" ו"ברוך המבורך לעולם ועד" אינן ברכות ואין בהן חשש ברכה לבטלה, מ"מ לא חוזרים לאומרן.

סימן קמ"א - דיני קורא והמקרא

סעיף ב' מחבר – לא יקראו שניים אלא העולה קורא וש"ץ שותק או ש"ץ קורא והעולה לא יקרא בקול רם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל וכמנהגנו עכשיו שלעולם הש"ץ קורא אפילו כשהעולה הוא בקי כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות וגם ימצאו הרבה שאין יודעין בטוב לקרות הנקודות והטעמים וירצו לקרות והצבור אין יוצאין בקריאתן וכשימנעום מקריאה אתו לאינצויי.
פירוש – לומדים מדין זה שאינו בקי שקרא ביחד עם הש"ץ ולא שמע לקריאת הש"ץ וטעה בקריאתו גם הוא וגם הציבור אינם יוצאים בקה"ת. לכן צריך להזהירו לשתוק ולשמוע לקריאת הש"ץ ולסמוך על שומע כעונה. ואם הוא רוצה לקיים שיטת המחבר כלקמן חייב לקרוא ביחד עם הש"ץ ולשמוע קריאתו ועל יד כן נעשה שותפים בקריאה וכאילו הציבור שומע קריאתו דרך קריאת הש"ץ. ואם זה קשה לו, שיקרא לפחות ג' פסוקים ביחד באופן כזה.
מחבר - ומ"מ צריך הוא לקרוא עם הש"ץ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל דלא מסתבר שיברך העולה על קריאת הש"ץ.
פירוש – כי ס"ל למחבר שלא יכול לסמוך על שומע כעונה כי זה רק יכול לעשות קריאתו קריאה דיחיד ולא קריאה דציבור אלא הוא צריך לקרוא ממש ותפקיד הש"ץ הוא להיות רם קול שלו לייצר קריאה ציבורית. או נימא שבאמת כל יחיד בציבור (כולל העולה) שומע כיחיד מהש"ץ וע"י כן יוצאים מחיובם ללמוד תורה ע"י קה"ת ובנוסף לזה מה שהעולה מברך וקורא גם מעצמו ייצר קריאה ציבורית של קה"ת.
מחבר - אלא שצריך לקרות בנחת שלא ישמיע לאזניו.
רמ"א – ואפילו משמיע לאזניו ליכא למיחש דלא עדיף מתפלה וכו'.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ר"ל אף שיותר טוב שלא להשמיע לאזניו מ"מ אם משמיע ג"כ ליכא למיחש דלא עדיף מתפלה שתקנו ג"כ בלחש ואפ"ה משמיע לאזניו וכו'.
פירוש – למעשה רבינו זצ"ל קרא בלחש אבל ס"ל עדיף להשמיע לאוזניו שאם לא יעשו כן לא יקראו כלל בגלל מיני טרדות שמטריחות אנשים מלהתרכז בזה"ז.

סעיף ד' מחבר – אם ש"ץ רוצה לברך לעצמו ולקרות צריך שיעמוד אחר אצלו שכשם שנתנה תורה על ידי סרסור כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל והוא מרע"ה דכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם.
פירוש – אבל קריאת ההפטרה לא צריך סרסור כי נבואה היא דבר פרטית שנמסרה לנביא ועליו לפרסמה.

סעיף ח' מחבר – כל תיבה שהיא קרי וכתיב הלכה למשה מסיני שתהא נכתבה כמו שהיא בתורה ונקרית בענין אחר ומעשה באחד שקרא כמו שהיא כתובה בפני גדולי הדור וכו' והתרו בו שיקרא כפי המסורה.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל ר"ל הקבלה שקבלנו לקרותה ולא אזלינן בתר הכתיבה וכו'.
פירוש – אם הקריאה שונה מהכתיבה הבעל קורא חייב להסתכל קודם על מה שכתוב ורק אח"כ לקרוא לפי המסורה כי התורה נכתבה דווקא כן לפי איזה סיבה והקריאה נשתנה ג"כ לפי איזה סיבה ושניהן מן שמים.

ענייני הסעיף
שאולה: מי שעוסק בקריאת שמע האם צריך להפסיק לשמוע לקה"ת.
תשובה: יש להפסיק כדי לשמוע שמא יש חיוב על כל יחיד ויחיד ולא רק על ציבור, ולכן אם לא שמע הוא חייב ללכת למניין אחר.

שאלה: מה התנהגות הנכונה לבעל קורא בקה"ת?
תשובה: חשוב להקפיד לקרוא כל מילה בזמן הקריאה, בלי להציץ למילים הבאות, וביישוב הדעת. אין חובה להבין את הנקרא, שכן כך הדין בתורה שבכתב (עיין במ"א באו"ח סי' מ"ט). לכן מקפידים במיוחד כשמילה בספר התורה מכוסה, למשל בשעווה, כי חייב דווקא לקרוא אותה ולא להגידה בע"פ.

סי קמ"ב - דין מי שקרא וטעה, ובמקום שאין שם מי שיודע לקרות בדיוק
סיעף א' מחבר – קרא וטעה אפילו בדקדוק אות אחת מחזירין אותו.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואפילו בירך לאחריה נמי העולה אחריו חוזר לאותו פסוק וקורא ממנו ולהלן עד סוף הפרשה ועוד שלשה פסוקים מפרשה שאחריה.
פירוש –אפשר בזה"ז לא יחשב כדבר מפתיע אם רק יקרא הפסוק שטעה בו ואח"כ ידלג לפסוק שאוחזים בעלייה זו ולהמשיך משם. וכל זה תלוי במרחק שיש בין הב' מקומות. שאם אין מרחק גדול יש לנהוג על פי עצת המ"ב. ועיין בבה"ל ד"ה מחזירין (עיין למטה) שלכאורה דין זה רק נאמר לקה"ת לשחרית בשבת אבל בקריאה אחרת אין לחזור.
בה"ל ד"ה מחזירין וז"ל והוא מהח"א לדעת השו"ע ולפ"ז אם כבר גמרו הקריאה ונזכרו שטעו בתיבה שהענין משתנה עי"ז לדעת השו"ע יצטרך לחזור ולקרות פסוק זה ועוד שני פסוקים עמו ובברכה לפניה ולאחריה וכו' ולמעשה יש לנהוג כוותיה וכו'.
פירוש – למעשה אם כבר גמרו הקריאה מחזירים לקרוא הפסוק שטעה בו ועוד ב' פסוקים אבל אין מברכים ולא כדעת הח"א (כלל ל"א סעיף ל"ג) הנזכר בבה"ל, וכל זה שטעה באופן שהעניין השתנה (כלקמן במ"ב ס"ק ד') כגון שקרא חָלָב (עם קומץ) במקום חֵלֶב (עם צירה), אבל אין מחזירים אם קרא "אברם" במקום "אברהם", או "שבועיות" במקום "שבועות", או "הרן" במקום "אהרן" כי כל יודעים מה היתה כוונתו בזמן הקריאה.
רמ"א – אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד אין מחזירין אותו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל וה"ה אם חיסר או הוסיף איזה אות במקום שאין הענין משתנה עי"ז כגון שקרא לאהרן הרן בפתח בלא אל"ף או למצרים מצריים וכדומה ונקט נגינה וניקוד משום דע"פ רוב אין הענין משתנה על ידם ובניקוד נמי אם אירע שהענין נשתנה עי"ז כגון יעשה בפת"ח קרא יעשה בציר"י או להיפוך או בחלב בחט"ף קרא בחלב בציר"י או יושב ישב וכל כיוצא בזה שהענין משתנה בודאי מחזירין אותו גם בניקוד ובספר שלחן עצי שטים הוסיף עוד דה"ה בנגינת הטעמים כשהענין משתנה עי"ז כגון שקרא משרת במקום מפסיק מחזירין אותו.

פירושי חיים

פירוש – אבל אין לחזור בגלל שקרא עם סָגול במקום צֵירה.
רמ"א – אבל גוערין בו.
פירוש – זה לשון של תוכחה ומותר לעשות כן אפילו באמצע הקריאה אם הוא לצורך הקריאה, אבל אם יכול לבייש הקורא די לגער בו אחרי הקריאה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יוצאים בקה"ת של עדה אחרת?
תשובה: יוצאים ידי חובה בקריאתם, אפילו כשמדובר בקריאות שהן מצוות מהתורה כמו פרשת זכור, כל עוד הן נעשות לפי דקדוקי העדה הזו.

סעיף ב' מחבר – וישוב שיש שם מנין ואין מי שיודע לקרות בתורה כהלכתה בדקדוק ובטעמים וכו'.
פירוש – כי העניין גם משתנה לפי הטעמים, כגון שקרא "לא, תרצח" במקום "לא-תרצח".
מחבר שם - אפ"ה יקראו בתורה בברכה כהלכתה.
מ"ב שם ס"ק ז' אפ"ה התירו להם לקרות ובברכה כדי שלא תתבטל הקריאה לגמרי והפר"ח חולק בזה וכתב וכו' שאין מברכים.
פירוש – וההלכה כהמקילים והמ"ב רק הביא דעת הפר"ח לבעלי נפש, כי מטרת תקנת קה"ת היתה ללמד תורה וכל קריאה אפי' קריאה כל שהוא מקיימת מטרת התקנה.
מ"ב ס"ק ח' וז"ל ואם יש שם מי שיודע עכ"פ לקרוא הטעמים מתוך החומש יקרא זה מתוך החומש לפני האיש הקורא בס"ת להורות הדרך בנקודות וטעמים כראוי וכו'.
פירוש – כן יש לעשות כל זמן שלא יבלבל מי שקורא, אבל אם עלול לבלבל אותו עדיף לא לעשות, ויוצאים בקריאה זו. אבל אולי בעל נפש חייב לשמוע קה"ת עוד פעם, ולבעלי בתים שלא מרגישים בטעיות קטנות בקריאה וודאי יוצאים בקריאה כזו ואין להם להחזיר את הבעל קורא לתקן את הקריאה. ואם יש לקורא מכשול דיבור כלומר שאינו יכול לבטה את המילים באופן נכון אבל כוונתו כן נכון כשהוא קורא יוצאים בקריאה שלו אפילו אם קרא חֶלֶב (עם צירה) כחָלָב (עם קומץ) וכל זה חוץ מפרשת זכור.

סימן קמ"ג - דין אם נמצאת ספר תורה מוטעה, ויתר דיני הספר
סעיף א' מחבר – אין קורין בתורה בפחות מעשרה גדולים בני חורין ואם התחילו בעשרה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואם התחיל רק ברכו לבד לא הוי התחלה בזה.
פירוש – כי ברכו הוא רק הזמנה לדבר בקדושה אבל אינו חלק של הברכה עצמה משא"כ בברכו של שחרית וערבית שהם חתחלת הברכה וחלק ממנה.
מבחר - ויצאו מקצתן גומרים.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ולא בענינן רובא דמינכר.
פירוש – ולא דומה לזימון לבהמ"ז ששם מספיק לזמן בג' ואם יש י' המספר זה נותן חשיבות לעניין כי הוא מאפשר זימון בשם לכן אם היו מקצתם יוצאים לפני הזימון גרע טפי משא"כ במניין לקה"ת כיון שתמיד צריך עשרה אנשים בהתחלת הקריאה לא מרגישים חשיבות מיוחדת למספר זה.
מ"ב שם וז"ל ועל היוצאין נאמר ועוזבי ה' יכלו וכו'.
פירוש – כי הם גרמו להסתלקות השכינה, וכל זה מלבד מקרה של אונס.
מ"ב שם ס"ק ו' אבל למפטיר לא יקרא דהוא ענין אחר וכו' ויש שכתבו שמ"מ טוב לומר הפטרה בנביא בלא ברכותיה.
פירוש – אבל העוה"ש (סעיף א') כתב שיכול לקרוא את הנביא עם ברכותיה, וכן יש לסמוך עליו בשעת דחק כיון שאין קריאת הנביא דבר בקדושה כמו קה"ת בנוסף שקריאת הנביא היא המשך קה"ת.

סעיף ב' מחבר – אם כתבו כל חומש לבדו אפילו בגלילה כספר תורה אין קורין בו עד שיהיו כל חמשה חומשים תפורים ביחד.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל אין קורין בו מפני כבוד הצבור.
פירוש – אבל הציבור יכול למחול בכבודם מ"מ אפילו א' מהציבור יכול להתנגד אם יצטער מזה, שבמקום צער היחיד יכול להכריע נגד רבים כגון בהחלטות של וועד הבית של בניין משותף. דוגמה לזה היא שעות הסקה [כשיש הסקה מרכזית

המספקת חימום לכל הדירות בבניין משותף כמו שהיה מצויה בשכונה של רבינו זצ"ל] שאם א' מהדיירים קר לו ומתלונן שאין מספיק שעות הסקה הוא יכול להכריח את האחרים להאריך שעות ההסקה או ליתן יותר חימום. אבל בדרך כלל החלטות וועד הבית הולכות אחרי הרוב וטוב ליתן כוח מספיק לראש הוועד להכריע בין הדיירים כדי למנוע מחלוקות.

סעיף ד' מחבר – אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאה מוציאין ספר תורה אחרת ומתחילין ממקום שנמצא הטעות וכו'.
רמ"א – ואם כבר קראו עמו ג' פסוקים ואפשר להפסיק פוסקים שם ומברך אחריה וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל אם נמצא טעות אחר שכבר קראו כל הסדרא קודם שאמרו קדיש לא יוציא ס"ת אחרת בשביל המפטיר וסמכינן בדיעבד על אותו שקרא אחרון שעולה גם בשביל מפטיר וכו' והקדיש יאמר לאחר ברכות ההפטרה האחרונות ואם לא נודע הטעות עד לאחר שאמרו קדיש יקרא למפטיר בס"ת זו ג' פסוקים בלא ברכה ולא יאמר קדיש עוד הפעם לאחר ההפטרה.
פירוש – גם בהפטרה יש חיוב לשמוע, והחיוב חל על כל יחיד ועל הציבור, ואם לא שמע במקום זה חייב ללכת למקום אחר כדי לשמוע.

ענייני הסעיף
שאלה: במניין כוותקין שכבר גמר קה"ת וקדיש שלפני המפטיר ולפני עליית המפטיר, ועכשיו הם חייבים לצאת למקום אחר כי המניין הב' מתחיל האם זה נחשב כהפסק שמחייב להם לומר קדיש עוד פעם לפני קריאת המפטיר?
תשובה: כיון שאין כאן היסח הדעת לא צריך עוד קדיש ודומה למי שחייב לצאת באמצע סעודה שכשחוזר אין צריך לברך עוד פעם כי לא נחשב כהפסק, כי מה שהיה מוכרח לחזור למקומו עבור בהמ"ז אז אין כאן הפסק לסועדה הא'. וה"ה בתפילין של ראש שאם נשמט ממקומם א"צ לברך כשמחזירו למקומו כיון שחייב להתפלל כל התפילה עם תפילין שבראש, משא"כ אם הטלית נשמטת ממנו באמצע תפילה שהוי הפסק כיון שאין חיוב להתפלל בטלית ולכן מעיקר הדין כשמתעטף עוד פעם צריך לברך [ועיין בסי' ח' בתשובות סוף סע' ט"ז מה רבינו זצ"ל פסק למעשה בנושא זה]. ולכן כשיצא ממקום שאכל פירות הואיל ואין צריך לחזור למקומו כדי לברך ברכת אחרונה שינוי מקום זה גורם הפסק לאכילה הא' ואם ירצה לאכול עוד במקום חדש צריך לברך, וה"ה בצאת מהסוכה כשאין לו הכרח לחזור אם יחזר צריך לברך עוד פעם "לישב בסוכה".

רמ"א שם – אם כבר קראו עמו ג' פסוקים ואפשר להפסיק פוסקים שם ומברך אחריה וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל אם נמצא טעות בס"ת בשעת קריאת המפטיר בשבת יגמור קריאתו ולא יברך אחריה וכו'.
פירוש – אבל ברכה הראשונה לא היתה לבטלה כי בירך כדינא והב' ברכות לא מעכבים זא"ז.
רמ"א שם – והא שמוציאין אחרת דוקא שנמצא טעות גמור אבל משום חסרות ויתרות אין להוציא וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל נקרעו התפירות שבין יריעה ליריעה אפילו נקרע הרוב ועדיין מחוברת בחמש או בשש תפירות של קיימא כשר וכו'.
פירוש – לאו דווקא, אלא כל שנשאר מספיק תפירות שעדיין מחובר טוב אז כשר.
רמ"א שם – ובשעת הדחק שאין לצבור רק ס"ת פסול ואין שם מי שיכול לתקנו י"א דדי לקרות בו בצבור ולברך עליו ויש פוסלין ואם חומש אחד שלם בלא טעות יש להקל לקרות באותו חומש אע"פ שיש טעות באחרים.
מ"ב שם ס"ק כ"ט ואם נמצא הטעות בשלישי או בשאר העולין אחר סיום קריאתן שבירכו ברכה אחרונה ואין שם ס"ת אחרת זולתה יקרא הקורא שאר הפרשיות עד גמר הסדרא בלא ברכה.
פירוש – וכל זה כדי לקיים תקנת מרע"ה לכן צריך גם לקרוא כל מספר העולים הנשארים בלי לברך.

סימן קמ"ד - שלא לדלג בתורה מענין לענין, ודיני ההפטרה
סעיף ג' מחבר – אין גוללין ס"ת בצבור מפני כבוד הצבור וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל שיהו מצפין ודוממין לכך.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להוציא ס"ת המסודר למקום הקריאה אם כבר הוציא אחר שאינו מסודר?
תשובה: מותר להחזיר את הס"ת הלא מסודר לארון ולהוציא את הס"ת המסודר ואין בזה בזיון לס"ת כי עושים כן לשם גוף המצווה של קה"ת. וה"ה שמותר לעבור על ס"ת אחר כדי לקחת ס"ת הנכון ואין לאסור משום אין מעבירין על המצוות

כי איסור זה הוא מטעם בזיון למצווה והרי הוא עובר על ס"ת זה לשם גוף המצווה ולא לשם בזיון. וה"ה אם הוציא ס"ת שלא נכתב לפי תיקון הסופרים ועלול לבלבל הקורא, מותר להחזירו לארון ולהוציא סה"ת הכתוב לפי תיקון סופרים.

סעיף ד' מחבר – אין קורין לאדם אחד בשני ספרי תורה משום פגמו (פירוש שנראה כפוגם ומטיל דופי בראשון) של ראשון וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל אין לקרות למי שעלה באחרונה שיעלה הוא ג"כ למפטיר בספר השני אפילו אין שם אחר שיודע להפטיר דנראה כמטיל דופי בס"ת ראשונה וכו' ואם ירצו לקרות למפטיר מהקרואים שקודם האחרון המ"א מתיר וכו' והב"ח אוסר וכן מצדד הא"ר וכו' ואך בשמחת תורה מצדד הא"ר דיש להקל בזה כהמ"א וכו'.
פירוש – למעשה בזמנינו בעלי בתים לא שמים לב לדברים כאלו וודאי לא ירגישו שיש פגם בזה ויש להקל, וה"ה להחזיר ס"ת שהוציאו בטעות מהארון ולהוציא הנכון.

סי קמ"ו - שלא לדבר בשעת הקריאה
סעיף א' מחבר – אסור לצאת ולהניח ס"ת כשהוא פתוח אבל בין גברא לגברא ש"ד.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל וע"ז נאמר ועוזבי ה' וכלו ואפילו איכא עשרה דצייתי לס"ת זולתו וגם הוא כבר שמע קה"ת בעשרה אפ"ה אסור.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף א') שאין כמעט היתר כלל לצאת באמצע קה"ת אפילו במקום בל תשקצו וכן משמע מהמ"ב. אבל למעשה יש להקל לצורך גדול. והנה הקללה של ועוזבי ה' וכלו רק שייך למי שהיה חלק מהציבור משא"כ מי שנכנס באקראי כגון שמחפש קה"ת וצריך לצאת מיד כדי לתפוס הקריאה במקום אחר או גבאי שנכנס באמצע קריאה כשעוסק בצורכי ביהכ"נ שמותר לו לצאת, אבל לצאת באמצע קריאת ההפטרה קיל טפי ויכול לצאת במקום הצורך.

סעיף ב' מחבר - כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת אסור לספר אפילו בד"ת אפי' בין גברא לגברא.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל "אפי' בין גברא לגברא" שמא ימשך הלמוד בעת הקריאה והב"ח מיקל בלמוד בין גברא לגברא ובא"ר מצדד דעם אחרים אין להקל שמא ימשך [ובבינו לבין עצמו המיקל ללמוד אז אין למחות בידו] אך להורות אז הוראה לפי שעה אין להחמיר דלא שכיח כ"כ בזה שמא ימשך.
פירוש – למעשה היום יש מקום להקל לגבי חשש שמא ימשך שאם הוא מכיר את עצמו שלא יבוא לזה אז מותר אפי' דברי חול בין גברא לגברא ואפי' לימוד בחברותא יהיה מותר אם מכיר בעצמו שלא יבוא להמשיך (שכן משמע בב"ח, ד"ה ומ"ש רב אלפס ע"ש).

מחבר שם – ואפילו אם השלים הוא הפרשה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל שנים מקרא ואחד תרגום וע' בפמ"ג שמצדד לומר דאפי' אם כבר שמע קריאת התורה בעשרה ג"כ אסור.
פירוש – ואע"פ ששניהם מדין לימוד תורה והרי מבטלים ת"ת במקום מצווה שא"א ע"י אחרים (עיין במ"ק ט:) לכן מבטלים קה"ת עבור שני מקרא ואחד תרגום [מ"מ כאן אסור כיון שהתחיל הקורא לקרות].
מחבר שם – ויש מתירים למי שקודם שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות ומתחיל לקרות וכו'.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל טעם שיטה זה דס"ל שכיון שכבר התחיל במצוה מתחלה וראו אותו אנשי ביהכ"נ שכבר קבע עצמו ללמוד אינו מחייב לפסוק וכו'.
פירוש – שאז אין זלזול לספר תורה שמה שכבר התחיל ללמוד הוא לא שייך לקה"ת.
מחבר שם – ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה שרי.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ומ"מ גם זה אינו מותר רק בלחש שלא יבלבל דעת השומעים.
פירוש – גם דעה זה ס"ל שאם יש י' דצייתי לס"ת מותר לספר בדברי תורה שס"ל שאין קה"ת חיוב על כל יחיד אלא רק על הציבור ומה שעוסק באותו עניין אין חשש לזלזול התורה. ולמעשה יכול לסמוך על דעה זו בשעת הדחק כדי לגמור שני מקרא וחד תרגום עם הציבור, ז"א לפני זמן מנחה גדולה.

ענייני הסעיף
שאלה: מי שחז"ל פטרו מקה"ת בציבור האם צריך להשלים?

תשובה: הוא לא צריך להשלים.

שאלה: האם כל יחיד חייב בקה"ת אפילו בשעת דחק?
תשובה: משמעות דברי המחבר היא שכל יחיד חייב בכך, משום שרק הביא את המתירים בשם י"א. בשעת הדחק ניתן להסתמך על כל הדעות שבסעיף זה, כגון אם יש עשרה דצייתי לס"ת מותר לספר בדברי תורה. כמו כן, ניתן להסתמך בשעת הדחק על הדעה המובאת בבית יוסף, אשר לפיה החיוב מוטל רק על הציבור.

סעיף ג' מחבר – אסור לספר כשהמפטיר קורא בנביא עד שישלים כמו בס"ת.
מ"ב שם ס"ק ט"ז דצריך לכוין גם לברכות המפטיר ולענות אחריהם אמן.
פירוש – וע"י זה הוא משלים מאה ברכות.

סעיף ד' מחבר – א"צ לעמוד מעומד בעת שקורין בתורה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ואפילו העומדים על הבימה דא"צ לעמוד מפני ס"ת אלא כשאדם נושאה אבל כשמונחת במקומה א"צ וכו'] וכן אפילו כשאחד תופסה בידו כגון בעת שקורין ההפטרה כיון שהוא יושב במקומו א"צ לעמוד לפניה אפילו הם בתוך ד"א שלה על הבימה.
פירוש – כלומר אע"פ שהם נמצאים באותה רשות של הס"ת.
מ"ב שם וז"ל ודע דבעת שנושאין אותה חייב לעמוד לפניה עד שתתכסה מעיניו או עד שיגיענו המוליכה למקומה וכו'.
פירוש – העוה"ש (יו"ד סי' רפ"ב, סעיף ה') כתב לגבי שמחת תורה וז"ל דבעת שמסבבין עם הספרי תורה סביב הבימה מחוייבים לעמוד דזהו כמו שהס"ת עוברת אבל בין סיבוב לסיבוב שכמחזיקין הס"ת בידיהם א"צ לעמוד דאז הוה כס"ת על מקומה דכשהיא על מקומה במנוחה וודאי שא"צ לעמוד מפניה עכ"ל, ויש לומדים זכות לומר שכל מקום של ההקפות נחשב כמקום של הס"ת ולא נחשב כאילו שמוליכים אותו ממקום למקום ולכן מותר לשבת [וכן פסק רב שלמה זמלן אוירבך זצ"ל, עיין בהליכות שלמה מועדים יב, ט'].
מ"ב שם וז"ל ואפי' סמיכה על איזה דבר אסור דסמיכה כישיבה.
פירוש – וה"ה כשנושאין ס"ת ברכב או בעגלה אם כוונתו להוליך אותו ולא רק לנסוע סתם כשהס"ת מונח שם.
רמ"א שם – ויש מחמירין ועומדין.

ענייני הסעיף
שאלה: האם עומדים במיוחד עבור קריאת עשרת הדיברות?
תשובה: אם זה מנהג הציבור אז מותר, והכף החיים (סעיף כ"ג) כתב שא"כ אז נעשה חיוב לכל הציבור לעמוד.

סימן קמ"ז - דיני גלילת ספר תורה

סעיף א' מחבר – אסור לאחוז ס"ת ערום בלא מטפחת.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל בגמרא אמרינן דעבור זה נקבר ערום ממצוה זו דהיינו שאין לו שכר של אותה מצוה וכו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף א') שחז"ל גזרו טומאת ידיים בנגיעה זו שפוסלים את התרומה.

סימן קמ"ט - שהציבור לא יצאו מבית הכנסת עד שיצניעו ספר תורה

סעיף א' מחבר – אין הצבור רשאים לצאת מבהכ"נ עד שיצניעו ס"ת וכו'.
רמ"א – ומקומות שמצניעין אותו בהיכל שהוא הארון בבהכ"נ מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד לפני הארון שמכניסין אותה שם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל וכן שמוציאין מההיכל מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללותה עד הבימה.
פירוש – החיוב דווקא לאלו העומדים בתוך ד"א וחוץ מזה אין בזיון לס"ת, ולא נראה כיהורא לפני בעלי בתים אם מלווה את הס"ת כי הם לא מבינים העניין של נראה כיוהרא.

סימן קנ"ח - דיני נטילת ידים לסעודה

סעיף ה' מחבר – הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח וכו' ותבשיל מחטים והם נגובים דינו כפירות.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל פירות המבושלים במים יש דעות בין האחרונים אם צריכים נט"י וכו'.

פירושי חיים

פירוש – מיירי שהם עדיין רטובים שטופח ע"מ להטפיח (ועיין במ"ב בס"ק י"ד ובס"ק י"ח).

סימן קנ"ט - באיזה כלי נוטלין הידים, וכיצד יבואו המים לידיו

סעיף א' מחבר – אין נוטלים לידים אלא בכלי וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל דאסמכינהו רבנן על מי חטאת או על קידוש ידים ורגלים במקדש דבעי כלי.
פירוש – שחז"ל תקנו כן כי צריך השתמשות בדבר חשוב כדי להחשיב העניין.

סעיף ה' מחבר – כלי שתחלת תיקונו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה ואין משתמשין בו אלא ע"י סמיכה חשוב שפיר כלי וכו'.
פירוש – כגון מצקת (ladle).
מחבר – לפיכך כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר למעלה וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים וכשמסירו המים יוצאים מותר ליטול ממנו אע"פ שאינו מחזיק כלום כיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי.
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל כתבו האחרונים דאין ליטול ידיו מהכלי שקורין גיסקאן (קומקום, קנקן) דרך הדד [והיינו מה שעושין הדד כחצי עגולה] ודוקא כשהדד גבוה משפה של הכלי וכו' ואם הדד נמוך משפת הכלי יטול רק דרך הדד וכו' ויש מקילין בזה. וכל זה דוקא כשהדד הוא כחצי עגולה אבל אם הדד הוא כשפופרת שקורין שנוי"ץ (צינור דק בכלי ברז) אף שהוא בולט למעלה משפה הכלי משמע ממ"א דמותר ליטול אף דרך הדד ויש אוסרין דרך הדד.
רמ"א – וכ"ש כלי שיש בו ברזא למטה הואיל ומתחלה נעשה לקבל על ידי כך.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל היננו מה שקורין וכו' או מה שקורין האנדפא"ס וכו'.
פירוש – כגון מתקן סבון (soap dispenser) התלוי בקיר שיש לו יתד למטה ומספק את הסבון כשלוחצים על היתד.
מ"ב שם וז"ל ועיין במ"א לקמן סימן קס"ב דכשנוטל מהאנדפא"ס צריך ליטול רביעית בבת אחת על היד.
פירוש – ואם רק נשאר פחות מרביעית בכלי הכלי יטמא ע"י ידיו.

סעיף ו' מחבר – לא יתן מים לחבירו בחפניו שאין נוטלים אלא מן הכלי והוא הדין אם נטל ידו אחת מהכלי ושפך ממנה לידו אחרת דאינו כלום ור"ת מתיר בזו שתחלת נטילה לידו אחת היתה מן הכלי והוא שהיתה ידו הראשונה טהורה כגון ששפך עליה רביעית בבת אחת.
רמ"א – ונהגו להקל כדברי ר"ת אבל בסברא הראשונה היא עיקר ולכן יש להחמיר לכתחלה.
מ"ב שם ס"ק ל"ה וז"ל ורש"ל החמיר אף בדיעבד וגם לדעת רמ"א הוא דוקא בשעת הדחק אבל בנזדמנו לו מים יטול שנית ובלי ברכה.
פירוש – וגם אין לברך על הנטילה שנעשתה קודם לכן, כי היא לא בוצעה על פי עיקר ההלכה.

סעיף ז' מחבר – צריך שיבואו המים מכח נותן לפיכך צנור שדולה מים מן היאור ושופך בו ונמשכים ממנו המים להשקות השדה אינו יכול ליתן ידיו לתוכו כדי שיקלחו המים עליהן מפני שאינם באים מכח אדם וכו' ואם הטביל ידיו לתוך הצנור הזה אינם טהורים מכח טבילה מפני שהם שאובים וכו' אבל אם נותן אותם חוץ לצנור וממשיך אותם לצנור והטביל בו ידיו טהורות דשאובים שהמשיכוה כשרה ואפילו דולה ונותן לתוך החריץ עצמו אם הדלי נקוב מאחוריו בכונס משקה ובעוד ששופך דרך פיו לצנור מקלח מאחוריו ליאור מטביל בו את הידים וטהורות דחשיבי כאילו הטביל ביאור דנצוק זה מחבר הכלי ליאור וחשיבי מים שבצנור מחוברים למימי היאור אע"ג דנצוק כזה לא חשיב חבור לענין טבילה ויש חולקין בזה וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ז וז"ל מ"מ בשעת הדחק יש לסמוך על דעת המקילין וכו'.
פירוש – ר"ל סומכים על המקילין אפי' לברך.
מ"ב שם וז"ל כתבו האחרונים שאין ליטול ידיו מן הפלומ"פ [משאיבת בור ידנית] לפי שאינו כלי וכ"ז דוקא כשמניח ידיו סמוך למקום יציאת המים מן הצנור הבולט אבל מותר להניח ידו אחת סמוך לארץ ובידו השניה ימשוך הפלומ"פ להביא עליו המים ואח"כ יחליף ידיו או שחבירו ימשוך לו ומהני כ"ז משום דניצוק חבור והוי כאלו טובל במעין עצמו אבל אם יחזיק ידיו גבוהות מן הארץ לא מהני הנטילה משום דהוי כטובל בכיפין.
פירוש – ר"ל הוי כטבילה באוויר וצריך טבילה במים המחוברים לקרקע.

ענייני הסעיף

פירושי חיים

שאלה: האם מהני ליטול ידיים מברז?
תשובה: אם יש רביעית בכח ראשון אז מהני. ועיין בקצות השלחן (חלק ב' סי' ל"ה, סע' ד') שמקיל בזה.

רמ"א – אין ליטול ידיו מאותן אבנים הקבועים לכותל ועשה להם בית קבול וברזא אבל אם היו כלי תחלה וחברם לכותל נוטלין ממנו.
מ"ב שם ס"ק מ"ח וז"ל דלנט"י כלי בעינן וכיון שהם קבועים בכותל הרי הן ככותל ואין שם כלי עליהן וכו' ועיין בפמ"ג שמצדד לומר דדוקא ליטול מן הברזה דרך נטילה אבל לטבול בתוכן אם יש בהן ארבעים סאה יש להכשיר מטעם טבילה דמותר במ' סאה וכו' ולא הוי כטובל בכלי דכמחובר חשבינן לה ומ"מ נראה פשוט דאין להקל בזה אלא בשהמים לא נשאבו ע"י כלי.
פירוש – כי קיי"ל כהרמב"ם בסע' ט"ז שמים שאובים פסולים *לטבילת* ידיים.
שעה"צ שם אות מ"ז וז"ל ובהכי ניחא דלא יסתור לזה מס"ח ולפי מה שפירש שם הב"ח דאפילו בשיש ארבעים סאה אין לטבול בו וזה הוכרחנו לשיטת הגר"א שם דאיירי בקבעו וסוף חקקו.
פירוש – ר"ל שלשיטת הגר"א סי' ח' מיירי בכלי שקבעו וסוף חקקו שקיי"ל בזה נתבטל שם כלי ממנו וכשר לטבילה, מ"מ לא מהני כי חוששין שיש בפנים מי שאובים וה"ה לכאן.

סעיף ט' מחבר – חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו ונוטל ממנה לידים וכו' ואם היתה ברזא (פירוש דבר סותם הנקב, ספינ"ה בלע"ז) בנקב והסירה וקבל המים על ידיו חשיב שפיר כח גברא וצריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה.
מ"ב שם ס"ק ס"ד וז"ל פי' בכל קלוח וקלוח דלא חשבינן בזה בא מכחו אלא קלוח ראשון וע"כ צריך לחזור ולהסיר בכל שפיכה ושפיכה וכתבו האחרונים דהנוטל ע"י כלי שמתוקן ע"י ברזל (שקורין תרנגול או מה שקורין קראן) צריך לסגור ולפתוח כמה פעמים לכל יד ויד דהוא דק ואינו מספיק בקילוח ראשון ליטול יד כראוי.
שעה"צ שם אות ס"א וז"ל בין שמסיר הברזל בעת הנטילה או שמסבבו ומכוין הנקב [פמ"ג] והמחצית השקל בסי' קנ"ט ס"ג [ס"ק ד'] כתב דאינו מותר רק כשמסיר הברזל ונוטל דרך שם.
פירוש – הפמ"ג הנ"ל ס"ל כהמקילים בשנוי"ץ (בסע' ה' מ"ב ס"ק כ"ד) והמחה"ש הנ"ל כהמחמירים [כי אין המים נשפכים כלל ממקום שיש שם בית קיבול].

סעיף י מחבר – אם הטה חבית מלאה מים והלך וישב לו והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו ממנו עלתה לו נטילה.
מ"ב שם ס"ק ס"ו וז"ל ולא דמי למה שמבואר בס"ט דכח גברא נחשב רק הקילוח ראשון לבד ומטעם זה צריך להחזירה בכל שפיכה ושפיכה דהתם לא עשה מעשה בגוף המים ורק שהסיר הברזא המונע המים לצאת ולכן לא חשיב בא מכחו רק קילוח ראשון היוצא מיד כשפתוח אבל הכא שעשה מעשה בגוף המים שהניע אותם ומחמת הטיתו נשפכין כ"ז ששופכין מהחביות בקילוח לעולם חשיב בא מכחו.
פירוש – זה קולה בנט"י להחשיב מעשיו ככוחו ולא רק גרמא כי דבר זה לגבי דיני נפשות יחשב כגרמא ופטור, כי סכ"ס לא עשה שום מעשה על המים רק שגרם שהתנאים היו כן שהמים ימשכו לשפוך אחרי מעשה הטייה. ורבינו זצ"ל נתן עוד דוגמה שאם ישים מים על לוח חלק טבע המים להתפשט ולפזר לכל רוחבי הלוח, מ"מ נחשב כמעשה שלו לגבי נטילת ידיים כי היה מוכרח לקרות ע"י שפיכה שלו, מ"מ לגבי דיני נפשות נחשב כגרמה.

סעיף י"ב מחבר – אם הקוף נותן מים לידים יש פוסלים ויש מכשירים ונראים דבריהם.
רמ"א – ומ"מ יש להחמיר.
מ"ב שם ס"ק ע"ד וז"ל ובא"ר כתב דגם בדיעבד יחזיר ויטול בלי ברכה אלא דאם אין לו מים יש לסמוך על נטילה זו.
פירוש – ז"א יסמוך על נטילה זו עם ברכה כי כן ההלכה.

סעיף י"ג מחבר – ולכתחלה יכוין ונוטל לנטילה המכשרת לאכילה.
מ"ב שם ס"ק ע"ה וז"ל והמ"א כתב לפסול אף בדיעבד אם לא כוונו כלל וכו' אבל הגר"א וכו' הסכים כהסוברין דבלא כונה כשר וכן הוא דעת רוב הראשונים ובדיעבד בודאי יש להקל כשאין לו מים ליטול שנית כדעת המחבר וכו'.
פירוש – (מפי רב שרלין שליט"א) המחלוקת היא האם חז"ל תקנו סוג נטילה מיוחד לחולין, או שהנטילה צריכה להיות כמו נטילה לתרומה שדורשת כוונה, כלומר שישגיח על פעולתו מחמת חומר העניין.

פירושי חיים

ענייני הסעיף
שאלה: מתי נטילה לדבר אחר מועילה גם לסעודה, למשל שנטל ידיו אחרי שעשה צרכיו ונזכר שצריך נטילה לסעודה?
תשובה: נטילה זו מועילה לסעודה כל זמן שידיו טופח ע"מ להטפיח ואפשר שמועילה כל זמן שלא ניגב ידיו.

סעיף י"ד מחבר – הטביל ידיו במי מעין אפי' אין בו מ' סאה עלתה לו טבילה כל שמתכסין ידיו בהם בבת אחת וכו'.
מ"ב שם ס"ק פ' וז"ל דאף דכשר לטובלן אחת אחת וכמו בסי"ח שיעור המים צריך שיהיו ראויין לטובלן בבת אחת.
שעה"ז שם ס"ק ע' וז"ל דכמו בטבילת הגוף צריך שיעור שיתכסה כל הגוף דוקא אפילו במעין לכו"ע כן בנטילת ידים כיון דמצוה לטבול ידים [אם לא נטלן ע"י כלי] צריך שיעור דוקא לשני ידיו דשניהן מצוה אחת הן.
פירוש – אבל לגבי חציצה אין הב' ידיים מצטרפים לעשות את כל החציצות כרוב האינו מקפיד אלא כל חציצה נדון בפני עצמו. ועיין בפרש"י (עירובין ד: ד"ה ושאינו מקפיד עליו) שמשמע שחציצה שמקפיד עליו אינו נחשב כחלק מהגוף ואז לא שייך להצטרף לחציצות ביד השני לעשות מיעוט המקפיד אע"פ שמדובר באותה מצווה של נטילה לשני הידיים.

מחבר שם –ואם הטבילם במי מקווה י"א שדינו כמעין וי"א שצריך מ' סאה וכו'.
מ"ב שם ס"ק פ"ג וז"ל דס"ל דכיון דבטלו רבנן טבילה בפחות מן מ' סאה במים מכונסין שוב אין בו טבילה כלל לכל דבר.
פירוש – ר"ל שאין טבילה לשום דבר אפילו לכלים.

סעיף ט"ו מחבר – מי גשמים שהם זוחלים ויש בהם מ' סאה יש להסתפק אם טובל בהם ידיו.
פירוש – ר"ל שהוי ספק בדין ולכן חז"ל לא הטילו ברכה על מעשה נטילה זו ולא כדעת הגר"א (ביאור הגר"א סט"ו).

סעיף ט"ז מחבר – מ' סאה מים שאובים שבקרקע להרמב"ם אין מטבילין בהם את הידים ולהראב"ד מטבילין וכו'.
בה"ל ס"ה ולהראב"ד מטבילין וז"ל והעיקר כסברא הראשונה וכו'.
פירוש – יצא שיכול לסמוך על דעת הראב"ד בשעת הדחק גדולה ואפי' לברך.

סימן ק"ס - איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה

סעיף א' – מים שנשתנו מראיהן בין מחמת עצמן בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומם פסולים.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל מה שנשתנה ע"י עפר וטיט שנתערב בתוכו לא חשיב שינוי מראה וכו' משום דדרך גידול המים הוא כן להיות מעורב בעפר וטיט וגם דלבסוף כשישהו אותן דרכן לצול וכו'.
פירוש – וכן ההלכה למעשה שמים שנעשו צלולים אחרי ששהו אותם כשרים לנטילה אפי' לפני ששהו.

סעיף ב' מחבר – עשה במים מלאכה וכו' פסולים.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל דכשאדם עושה במים דבר שיש לו צורך ונעשו כשופכין העומדים לשפיכה ופסולים לנטילה.
פירוש – מיירי שהשתמשו בהם עבור כביסה. כי מלאכה שעושה במים מורידה חשיבות המים ודומה לעשות מלאכה במי חטאת, שחז"ל תקנו שמים אלו יהיו דומים למים הראויים למי חטאת והרי מלאכה פוסלת את מי חטאת (מס' פרה פ"ז).
מחבר שם – או ששרה בהם פתו וכו' אפילו נתכוון לשרות בכלי זה ונפל לשני פסולים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל אם נפל בגד לתוך המים והוציאו משם לא נפסלו המים כיון שלא נתכוין וכו' אבל המים שמיצה מהבגד פסולים.
פירוש – שנעשה בו מלאכת ליבון (כביסה).
מחבר שם – ואם הדיח בהם כלים פסולים וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל וה"ה אם הדיח בהן ירקות ומשמע לכאורה דאם היו מודחים ונקיים כשרים המים דלא מקרי מלאכה כלל דומיא דכלים ומ"מ אם שרה בהן הירקות שלא יכמשו דעת המ"א ועוד איזה אחרונים דמיקרי מלאכה ופסולין וכו'.
שעה"צ אות י"ז וז"ל והטעם דהמים מוסיפין לחלוחית בהירקות ומשום זה אינם נכמשים ולכן פסול אף בדיעבד.
פירוש – כלומר כל המים נפסלו כי כל המים השתתפו להוסיף לחלוחית ולכן כולם נפסלו מטעם מלאכה.
מ"ב שם וז"ל ויש מקילין בדיעבד אם הם לחים ונקיים מעפרורית ונתנם רק שיעמדו לחלוחית שבהן ואם יזדמן לו אח"כ מים נכון ליטול שנית ובלי ברכה.
פירוש – מיירי שבירך בנטילה הראשונה.

ענייני הסעיף
שאלה: למה שריית הירקות במים כדי שלא יכמשו נקראת מעשה מלאכה הרי פעולת המים היא אוטומטית?
תשובה: כוונתו מחשיבה הפעולה לדבר במעשה. אבל בלי זה אין חשיבות במעשה זו כלל ולא נחשבת כנעשה מלאכה.

מחבר שם – ואם הטביל בהם הנחתום הגלוסקין פסולים אבל אם טבל ידיו במים וטח פני הגלוסקין או שחפן מהם בחפניו המים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה ולפיכך כשרים אם לא נשתנו מראיהן.
רמ"א שם - (והוא הדין מים שהנחתום מדיח ידיו בהם מן הבצק הדבק בידיו) (בית יוסף בשם רבינו ירוחם).
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל דסתם ידים העוסקים בעיסה נקיים ואין בהם לכלוך והוי כהדחת כלים מודחים וכו' ומחמת הבצק צ"ל דלא חשיב להם מלאכה [ואפשר משום דיכול להסירם גם בלא הדחה] וכו'.
פירוש – ר"ל אין חשיבות במעשה הדחה זו כי אין צורך לנקות ולכן לא מקרי מעשה, ויש לחלק בין דבר שמקפיד בו לאינו מקפיד בו שאם מקפיד בבצק הדבוק בידיו אז נעשה טינופת וההדחה היא לצורך ניקיון ולכן פוסלת את המים אפילו אם היה אפשר לנקות ידיו באופן אחר כגון לשפשף את הבצק עם נייר.

סעיף ד' מחבר – מים ששתו מהם התרנגולים או שלקק (פירוש שתיית הכלב נקרא לקיקה) מהם הכלב יש מי שפוסל ואין דבריו נראין אלא בין באלו בין בכל שאר בהמה חיה ועוף יש להכשיר.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל דדוקא בפרת חטאת נפסלת במלאכה כל דהו וגם דכל הראשונים ס"ל דלא חשיב מלאכה גם בפרת חטאת.
פירוש – לדעת המקילים הואיל והשתייה לא גומרת תכליתה שהיא בליעת המים בגוף גם לא נחשבת מעשה אבל המחמירים ס"ל שסכ"ס יש מעשה שתייה.

ענייני הסעיף
שאלה: אם אסטניס לא היה שותה את המים מה דינם?
תשובה: הם פסולים לו לנט"י.

סעיף ו' מחבר – חמי האור נוטלים מהם לידים אפילו הן חמין שהיד סולדת (פירוש כל שכריסו של תינוק נכוה הימנו) בהם.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל ויש מחמירין ביד סולדת בהם וכתבו האחרונים דבאין לו מים אחרים אין להחמיר בזה דהעיקר כדעת השו"ע ובפושרין אין איסור כלל לכו"ע ואפילו אם היו חמין מתחלה ונצטננו ונעשו פושרין ג"כ מותר ולפ"ז אפילו אין לו מים אחרים כ"א חמין שהיד סולדת בהן יראה להמתין מעט עד שיצטננו במקצת שלא יהיה היד סולדת בהן ויהיה מותר לכו"ע.
פירוש – המחמירים ס"ל שמים שנתחמו עד שהם יד סולדת בהם לא נחשבו מים (חולין קה: רש"י ד"ה סולדת וז"ל נכוית אם היד סולדת בהן בטלו ונשתנו מתורת מים עכ"ל).

סעיף ט' מחבר – מים מלוחים או סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהם פסולים לנטילת ידים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ח וז"ל מי הים אם הרתיחו אותן חזרו להיות ראויין לשתיית כלב וכשרין לנטילה ולטבול בתוכו לעולם מותר וכמו בכל מים מלוחין.
פירוש – והמנהג ליטול הידיים ולברך על נט"י אפי' שלא הרתיחו בגלל שבידו להרתיחו ולהחזיר אותו למצב שאפשר לשתות.

סעיף י"א מחבר – מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלאכה או לאו או שיש לו ספק אם יש בהם כשיעור אם לאו או אם הם טמאים או טהורים או ספק אם נטל ידיו או לאו טהור וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ז וז"ל ובזה דוקא אם נסתפק לאחר שנטל ידיו אבל מקודם לא דמה שאינו יודע לברר אם יש בו כשיעור אינו חשוב ספק וכו'.
פירוש – ר"ל שיש באמת ספק טוב כמו שיש לגבי שיעור מצומצם רק שחז"ל לא רצו להתיר כשאפשר לברר בקל.
רמ"א שם - מי שלא נטל ידיו ונגע במים לא נפסלו אותן מים לנטילה ולא מיקרי מים טמאים וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ד וז"ל וכמו בס"ב בנחתום ואע"ג דבנטל ידו אחת ושפשפה בחברתה נטמאו המים שעל ידו וכו'.

פירושי חיים

פירוש – כי "בנטל ידו אחת ושפשפה" מיירי שנגע במים בשעת נטילה לכן נטמאו המים שעל ידו.
מ"ב שם וז"ל מים שבכלי לא נטמאו בנגיעתו בהם.
פירוש – כי מיירי שנגע בלא שעת נטילה.

סעיף י"ג מחבר - צריך שיהא במים רביעית וכו'.
מ"ב שם ס"ק ס"ו וז"ל שכן תקנו חכמים לנט"י. ושופכה בשני פעמים על ידיו דבפעם ראשון מטהר הידים ובשניה מטהר המים שעליהם כדלקמיה ואם שפך הרביעית כולה בב"א על שתי ידיו ג"כ נטהרו ידיו אף שלא שפך אלא פ"א וכמבואר בסי' קס"ב. וכו'.
שעה"ז אות ע' וז"ל אבל לכתחלה טוב יותר לשפוך בשני פעמים משום די"א דלעולם צריך מים שניים דוקא וכמבואר בסימן קס"ב ס"ב.
פירוש – עיין בב"י בסי' קס"ב שההפסק בין הב' שפיכות עושה היכר שהמים ראשונים העבירו את הלכלוך והשניים עושים הדחה ע"ש. ולכאורה אפי' אם שפך הרבה מים בפעם הראשון (ואז וודאי הדיחו כל הלכלוך) מ"מ עדיין צריך מים שניים לי"א זה משום לא פלוג.

ענייני הסעיף
שאלה: איך עושים נט"י לסעודה?
תשובה: שופכים ב' שפיכות רצופות על יד אחד ואח"כ ב' שפיכות רצופות על היד השני.

סימן קס"א – דיני חציצה בנטילה
סעיף א מחבר – צריך ליזהר מחציצה שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה כגון וכו' ורטיה שעל בשרו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ואף במבואר לקמן בסימן קס"ב ס"י דא"צ ליטול כלל על מקום הרטיה ומטעם דכיון שאינו יכול ליטול באותו מקום הוי כמו שנקטעה אצבעו דא"צ ליטול רק שאר מקום היד התם הלא מיירי ביש לו מכה ולכך לא חיישינן שיסיר מקום הרטיה ויגע בבשרו וכו' דכאיב ליה אבל הכא מיירי שאין לו מכה רק מיחוש בעלמא במקום הנטילה ואין לו צער בנטילתו ויכול להסיר הרטיה מתי שירצה א"כ יש לחוש שיסיר הרטיה בתוך הסעודה ויגע בבשרו להאוכלין ולכך צריך להסיר הרטיה וליטול ידיו דאם יטול כשהרטיה על ידו יהיה חציצה.
פירוש – אבל פלסטר (band aid) שלנו אינו נחשב כחציצה כי הוי מיעוט האינו מקפיד ומותר ליטול הידיים בלי להסירם.

סעיף ג 'מחבר – צריך להסיר הטבעת מעל ידו בשעת נט"י.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל משום חציצה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם טבעת נחשבת כחציצה בזה"ז?
תשובה: בדיני חציצה צריך להיות שמקפיד בזמנים קבועים ולא רק מדי פעם והנ"מ באיש במה שאין דרכו ללוש קמח אלא במקרה בעלמא וזה אפי' שמסיר טבעתו בזמן כזה אינו נחשב כחציצה. ה"ה בנשים בזה"ז שבדרך כלל הן משתמשות בלישת בצק חשמלית ורק לשות ביד מידי פעם אז יש לומר שאין טבעת נחשבת כחציצה גם להן.

סעיף ד 'מחבר – שיעור נט"י כל היד עד הקנה של זרוע וי"א עד מקום חיבור האצבעות לכף היד וכו'.
פירוש – המחלוקת תלויה עד איזו מקום הוי עיקר השתמשות היד.
מחבר שם – וראוי לנהוג כדעת הראשון.
בה"ל ד"ה וראוי לנהוג וז"ל שדעת גדולי הראשונים וכו' שמדינא דגמרא צריך נטילה עד מקום חבור היד והזרוע ולכן נ"ל דחייב כל אדם לנהוג כן מדינא ולא מטעם חומרא ודלא כמו שראיתי מקצת אחרונים שכתבו הנוהג כן צריך להתנות שאינו עושה כן לעיכוב אלא מטעם חומרא וכו'.
פירוש – ולפי דעת מקצת אחרונים אלו לא היה צריך התרת נדרים אע"פ שכן נהג לחומרא שהתרת נדרים של ער"ה מועיל גם לזה.

סימן קס"ב - הגבהה ושפשוף הידים בנטילה

סעיף א' מחבר – הנוטל צריך להגביה ידיו למעלה שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים.
רמ"א – רק שיזהר שלא יגביה תחלה ראשי אצבעותיו ואח"כ ישפילם דאז יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו הידים.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל וכמה אחרונים מפקפקין על עצה זו דהשפלה מטעם דכשהם מושפלין למטה אפשר שלא יגיעו המים כלל על ראשי האצבעות וע"כ טוב להגביהם אפילו בעת נתינת מים ראשונים וכו' והנה כהיום נהגו העולם שאין מדקדקין בזה והטעם מפני שנוטלין רביעית על כל יד ויד וגם שנוטלין עד סוף פיסת היד ומ"מ נכון להשגיח שיבואו המים בראשי אצבעותיו ובכל הצדדין ולא כהמון עם ששופכין רק על צדי ידיהם ואינם משגיחין שיבואו המים גם על ראשי האצבעות וכל היד סביב.
פירוש – ולמעש צריך להרחיק ולהפשיט האצבעות זמ"ז כדי שהמים יבואו לכל הידים מסביב.

סעיף ב' מחבר – הנוטל ידיו שופך עליהם קצת מהרביעית להסיר מהם הלכלוך וכל דבר שחוצץ וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ואם היו ידיו מלוכלכות קצת ואין לו רק רביעית מצומצם יש לו ליטול קצת ממנה מקודם להסיר הלכלוך החוצץ ומ"מ לא חשבינן עי"ז לנפחת משיעור רביעית קודם נטילה דגם זה לצורך טהרת ידים הוא בא ועיין בביאור הלכה.
בה"ל ד"ה "קצת מהרביעית" וז"ל הנה דין זה מקורו הוא מדברי התוספות חולין ק"ו שכתבו וכו' צריך לשפוך עוד פ"א מקודם להעביר הלכלוך והעתיק זה גם הסמ"ג והרא"ש והטור וכו' והנה הב"י ושו"ע פירש לדעתם דפעם זה ששופך להעביר החציצה הוא מאותה הרביעית עצמה והוא קשה לכאורה מאד דא"כ נפחת משיעור הרביעית קודם נטילה וכו' דלכאורה נראה בפשיטות דהעברת החציצה אינו אלא הכנה לנטילה וכו' י"ל בפשיטות דהיינו במים אחרים ולא במי רביעית של הנטילה וכו'. וע"כ מהנכון לכתחלה להחמיר בזה וכשצריך לנקות ידיו ואין לו רק רביעית מים יוכל לנקותם במים פסולים או בשאר מידי דמנקי.
פירוש –למעשה יש לנקות הידיים מכל לכלוך מקודם הנטילה ורק אז יטול במי רביעית של הנטילה.

סעיף ג' – נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו הרי ידו טמאה כמו שהיתה וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל וצריך ליטול מחדש על כל היד כדין נטילה ואין צריך לנגב מתחלה.
פירוש – והחזו"א (ס"ק כ') הסביר שלדעת המ"ב המים שהטילו מקודם נחשבו כמים שלא באו לשם נט"י. אך הוא חלק עליו וסבר שלפני שיטול מחדש עליו לנגב את המים שהטיל על חלק מידו, שאם לא כן הרביעית שישפוך מחדש תיטמא.

סעיף ז' מחבר – אם שפשף ידיו זו כזו יזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים מפני שהן מטמאות זו את זו.
מ"ב שם ס"ק נ"ו וז"ל מיירי שנטל המים רק עד קשרי אצבעותיו דיצא ידי נטילה להרבה פוסקים וכו' ולמעלה משם אף דאינו חייב ליטול שם לנטילת חולין מ"מ מקום טומאה הוא ולכן מטמא ידו הלחה בנגיעתה שם אבל אם נטל המים עד חיבור קנה היד עם הזרוע אין לחוש וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: האם שפשוף גורע כי יבוא לגעת בחלק היד מעבר חיבור האצבעות במקום שלא נטל ידיו?
תשובה:
א. לפי רוב הראשונים המקום למעלה מפרק היינו חיבור האצבעות עם כף היד (palm) אינו מקום טומאה אז אינו גורע אם יגע במקום זה בזמן שישפשף.
ב. ולפי אלו ראשונים שס"ל שצריך נטילה עד הקנה (wrist) אז ממ"נ אם לא נטל עד הקנה לא יוצא נטילה אז השפשוף לא מעלה ולא מוריד.
ג. ורק לדעת הראשונים שס"ל שאע"פ חיוב הנטילה הוא רק עד הפרק היינו חיבור האצבעות עם כף היד מ"מ עד הקנה הוא מקום טומאה ואם יגע שם ע"י שפשוף יטמא כל הידיים (ומים שניים לא מועילים) אז גורע ומ"מ גם הם מחייבים שפשוף.
אז למעשה אע"פ שיש כותבים ליזהר בשפשוף שלא יגע למעלה מהאצבעות במקום שלא נטל יש לסמוך על הפנמ"ג (משב"ז ד',ז') שס"ל שהשפשוף משלים הנטילה ולא מפשיט טומאה כלל וזה גם מסביר שיטה הג'. נמצא הואיל ואין נ"מ למעשה בין נקודות א' וב' הם נחשבים כספק ספיקא [ויש לסמוך ע"ז ששפשוף אינו גורע].

פירושי חיים

סימן קס"ז - מקום וזמן הבציעה, ומי הוא הבוצע

סעיף א' רמ"א – צריך ליתן מן הפרוסה לכל אחד כזית וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל כדי שלא יהיה נראה כצר עין וכו' וי"א עוד דבלאו האי טעמא ג"כ טוב הוא לכתחלה שיאכל אדם כזית בעת ברכת המוציא.
פירוש – עיין בדגול מרבבה (על המ"א אות ז') הא מה שהמשך אכילתו פטור מברכה חדשה כי נגררת מאכילת הקודמת הני מילי רק אם האכילה הראשונה היתה אכילה חשובה.

סעיף י"ח מחבר – הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד והאחד וכו'.
מ"ב שם ס"ק פ"ח וז"ל אבל לא יזרוק חתיכת המוציא על השלחן לפני האורחים אפילו אם לא נמאס המאכל ע"י הזריקה וכו'.
פירוש – אבל לצורך כגון זריזות או במקום מצווה מותר כגון בסעודת שבת כשאורח יושב רחוק מהמוציא.

סימן קס"ח - על איזה מיני פת מברכין

סעיף א' מחבר - היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם הכל ממין אחד מברך על השלם אפילו הוא פת קיבר (פירוש לחם שאינו נקי) וקטן והחתיכות פת נקיה וגדולה אבל אם השלם משעורים והחתיכות מחטים אפילו היא קטנה מניח הפרוסה תחת השלמה ובוצע משתיהן יחד.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל כדי לקיים מעלת השלמה דשעורין ומעלת החיטין דחשיבא טפי משעורין משום דאקדמיה בפסוק כדכתיב ארץ חטה ושעורה וגו' וכו'.
רמ"א שם -וכל זה כשרוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני אף על פי שחשוב או חביב עליו.

סעיף ב' מחבר - אם ב' שלימות ממין אחד אחת גדולה ואחת קטנה מברך על הגדולה וכו'.

סעיף ד' מחבר - פת שעורין ופת כוסמין מברך על של שעורים כיון שהוא ממין ז' אף על פי שהכוסמין יפים וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל אף דכוסמין חשבינן נמי בכלל שבעת המינים דמין חטים הוא וכו' אינו מפורש בהדיא בקרא דשבעת המינין ולכן שעורים חשיב טפי ממנה.
מחבר שם – פת נקיה ופת קיבר מברך על הנקיה ואם שתיהן נקיות וזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר.
פירוש – מסעיפים אלו לומדים סדר עדיפות בפת שהוא (א) ז' מינים [לפי סדר בפסוק (דברים ח' ח') אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ, וגם פת חיטה אפילו פרוסה לפני פת שעורים אפילו שלמה וכו'] , (ב) דבר שלם (ג) נקי (ד) גדול.

סעיף ו' מחבר – פת הבאה בכיסנין מברך עליו בורא מיני מזונות ולאחריו ברכה אחת מעין שלש ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו אף על פי שהוא לא שבע ממנו מברך עליו המוציא וברכת המזון וכו'.
באר היטב אות ח' וז"ל נ"ל דאם הוא קבע סעודתו עליו אעפ"י שאכל עמו בשר ודברים אחרים ואלו אכלו לבדו לא היה שבע ממנו אפ"ה מברך המוציא וג' ברכות. ואם אכלו לבדו בעי שיאכל כ"כ שאחרים רגילים לשבוע ממנו לבדו ואם הוא שבע ממנו וגם אחרים רגילים לשבוע ממנו כשמלפתין עמו דבר אפי' אכלו לבדו מברך המוציא כיון ששבע ממנו [מ"א].
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל כתבו האחרונים דאם אכלו לבדו צריך שיאכל שיעור שאחרים רגילים לשבוע ממנו לבדו ואם אכלו עם בשר או דברים אחרים שמלפתים בו הפת סגי כשאוכל שיעור שאחרים רגילין לשבוע ממנו כשאוכלין ג"כ עם דברים אחרים אך אם אכלו לבדו ושבע ממנו אף שאחרים לא היו שבעין ממנו לבדו אבל כיון שאם אכלו אותו עם דברים אחרים היו שבעין ממנו ג"כ לא אמרינן בטלה דעתו וצריך לברך עליו המוציא ובהמ"ז וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: איך להתנהג בזמן אכילת עוגה בקידושים וכדומה?
תשובה: כדאי תמיד לאכול את העוגה קודם כדי שלא תגיע לשובע ממנה, אך למעשה סומכים על הדעה המקילה שעוגה אינה נחשבת לפת הבאה בכיסנין (שמחייבת ברכת המזון אם קבעו עליה סעודה, כלומר ששבעו ממנה כנ"ל), ולכן הברכה האחרונה היא "בורא מיני מזונות".

סעיף ח' מחבר – לחמניות אותן שבלילתן עבה שקורין אובליא"ש לחם גמור הוא ומברך עליו המוציא וברכת המזון ואותן שבלילתן רכה ודקים מאד שקורין ניבלא"ש מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש ואם קבע סעודתו עליהם מברך המוציא וברכת המזון ואי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם וכו'.
בה"ל שם ד"ה טוענים ברכה לפניהם וז"ל לדידן דמספקינן בפת הבאה בכיסנין מאי הוא אף דהמחבר פסק להקל בכולם היינו משום דספק דרבנן להקל ואין מצריכין לו לברך המוציא ובהמ"ז כשאר פת משא"כ בענייננו להצריכו ברכה תוך הסעודה משום דנחזיקו לפת כיסנין אין סברא דאדרבה ספק דרבנן להקל ושמא מין זה פת גמור הוא ונפטר בברכת המוציא ע"כ אין לברך על פת כיסנין בתוך הסעודה אא"כ הוא פת כיסנין לכו"ע [דהיינו שממולא וגם נילוש בדבש וכה"ג והוא דק ויבש] וכו'.
פירוש – מכאן פת הבאה בכיסנין וודאי הוא (א) שממולא (ב) וגם נילוש בדבש (ג) והוא דק ויבש.
בה"ל שם וז"ל ולדינא נראה דבאוכל דבר הנילוש בדבש ומי ביצים וכה"ג בתוך הסעודה כגון לעק"ך וקיכלי"ך או שאוכל כעבי"ן יבשים לא יברך בתוך הסעודה אפילו אם אוכלן לקינוח וכו'.
פירוש – למעשה אין לברך במ"מ על עוגה שאכל בתוך הסעודה.
בה"ל שם - ואם אוכל מדברים הממולאים בפירות [וכמה שצייר המחבר באופן הראשון] המברך עלייהו בתוך הסעודה לא הפסיד דמשמע דרוב הפוסקים סוברין כן דזהו פת כיסנין וכו'.
פירוש – שהמילוי משנה ברכת פת זו לבורא מיני מזונות ועיין לקמן בתשובה בסוף סעיף י"ג.
מחבר שם - אבל אותם רקיקים דקים שנותנים מרקחת עליהם הם טפילים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן.
פירוש – ר"ל שמורחים בריבה.
מ"ב שם ס"ק מ"ו וז"ל ואם אכל המרקחת מלמעלה והשאיר הרקיקין ואכלן בפני עצמן צריך לברך במ"מ עליהם אך אם אכלן ביחד ונשאר עוד קצת רקיק בלא מרקחת אין צריך לברך עליו כיון דעיקר אכילתו היה ביחד ונחשב לטפל להמרקחת אין חוששין על גמר האכילה.
פירוש – עיין בסי' ר"ב שעה"צ אות ס"ו ומש"כ שם שאין חוששין לגמור אכילתן אם נשאר קצת מדבר הטפל בפני עצמו משא"כ אם נשאר הרבה כמו שהמ"ב מרמז כאן.

סעיף י"ג מחבר – אפילו דבר שבלילתו (פירוש לישת הקמח במים) עבה אם בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא אפילו שיש עליה תורייתא דנהמא ואפילו נתחייבה בחלה דברכת המוציא אינו הולך אלא אחר שעת אפייה ויש חולקין ואומרים דכל שתחלת העיסה עבה אפילו ריככה אחר כך במים ועשאה סופגנין (פירוש עיסה שלשוה ועשאוה כמין ספוג) ובשלה במים או טגנה בשמן מברך עליה המוציא (ונהגו להקל). וירא שמים יצא ידי שניהם ולא יאכל אלא על ידי שיברך על לחם אחר תחלה.
רמ"א שם – וכל זה לא מיירי אלא בדאית ביה לאחר אפיה תואר לחם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ע"ח וז"ל "לאחר אפיה" - הלשון אינו מדוקדק כ"כ ופירושו אחר הבישול בקדירה והטיגון במחבת והסכימו הרבה אחרונים דדוקא אם יש בהפרוסות כזית דאל"ה ע"י הבישול או טיגון נתבטל שם לחם לגמרי לענין המוציא וכו'.
פירוש – הרי לדעת ר"ת מספיק שיש תואר לחם בשעת לישה להתחשב כפת ולא צריך תואר לחם אחרי הבישול. אבל אם עדיין נחשב כפת אחרי הבישול למה צריך שיעור כזית? וצ"ל שאם השיעור גדול כזית בישול לא יכול לבטל ממנו שם פת לדעת ר"ת כי אז יש גוש גדול מספיק כדי שהטעם לא יתקלקל. אבל לרש"י אם נתבשל שוב לא נחשב כפת כי הטעם יתקלקל אפי' שיש כזית.
רמ"א שם – וכל זה לא מיירי אלא בעיסה שאין בה שמן ודבש וכיוצא בו אלא שמטוגן בהן אבל אם נילוש בהן כבר נתבאר דינו אצל פת הבאה בכיסנין.
פירוש – יש מקום להסתפק האם כוונת הרמ"א היא שמי פירות מעידים על כך שהמאפה נועד לקינוח ולכן דינו כעוגה, או שרק כאשר יש כמות גדולה של מי פירות שמשנה את הטעם הוא נחשב לעוגה. הנ"מ הוא: (א) לחמניות המוגשות במטוס שלושו במי פירות – מאחר שהטעם לא השתנה, דינן כפת גמור; (ב) פיצה – מאחר שהגבינה משנה מאוד את הטעם, דינה כעוגה ולא כפת. יש כלל שמה שנועד להשביע דינו כפת, ומה שנועד לקינוח דינו כעוגה.

ענייני הסעיף
שאלה: מה זה טיגון ומתי נחשב כבישול?

תשובה: אם משתמשים במעט שמן רק כדי למנוע מהמאכל להישרף, זה לא נחשב טיגון. אך אם מוסיפים מעט שמן כדי לתת טעם של טיגון, זה כן נחשב טיגון גם לפי ההלכה. ואם משתמשים בכמות גדולה של שמן כך שהמאכל שוקע כולו בשמן, זה נחשב כבישול.

שאלה: מתי חמשת מיני דגן קובעים את הברכה בתערובת?
תשובה: כשיש חמש מיני דגן בתבשיל מברכים בו במ"מ בגלל חשיבותם, וה"ה אפי' הם המיעוט, אבל אם הם מיעוט מן המיעוט כן בטלים לשאר מינים בתערובת. צורת המאכל החיצונית אינה משנה את הברכה, אלא נדרש שינוי בכל גוף המאכל עצמו.

שאלה: מהו דוגמאות לשינוי חיצוני שלא משנה את הברכה?
תשובה: כגון:
א. פריכיות אורז שברכתן בפה"א.
ב. פופקורן שברכתו בפה"א.
ג. פרוט רולס מתמרים (date rolls) שברכתו בפה"ע.
ד. קמח מצה שברכתו המוציא.

שאלה: מה מברכים על מיץ פירות?
תשובה: א. מיץ פירות שנסחט מפירות שנטעו עבור הפירות עצמם, ברכתו "בורא פרי העץ".
ב. עם זאת, מיץ פירות שנסחט מפירות שגדלו למיץ ברכתו "שהכל". [ועיין לקמן בסי' ר"ה סע' ג' אן יש ציפה (pulp) במיץ שמברכים בפה"ע.]

שאלה: איזה מלאכה נותנת השם פת לעיסה?
תשובה: זו האפייה, ונפקא מינה אפילו אם בישלו את העיסה אבל לאחר מכן אפו אותה, כמו במקרה של בייגל (bagel) היא עדיין נחשבת כפת.

שאלה: מה מברכים כשיש ב' מינים במאכל עם ברכות שונות?
תשובה: אם בדרך כלל אוכלים אותם בנפרד ורק לצורך נוחות שמו אותם יחד, יש לברך שתי ברכות. אבל אם הכוונה היא לאכול אותם כתערובת, העיקר פוטר את הטפל. לדוגמה, אם יש בתערובת מזונות או פת, מברכים במ"ז או המוציא על התערובת.

שאלה: מתי מרכיבים בפת משנים את מהותה כך שהיא הופכת למזונות, שמברכים עליה "בורא מיני מזונות" ואחר כך ברכה מעין שלוש?
תשובה: אם המרכיבים באים להשביע אז עדיין נחשב כפת ומברכים המוציא, אבל אם המרכיבים באים לתת געשמאקייט ומגישים "פת" זו לקינוח אז נחשב עוגה. וכל זה שלא ממלאים הפת עם מרכיבים אלו כגון שעושים בפאי (pie) (עיין לעיל בבה"ל ד"ה טעונים ברכה לפניהם בסעיף ח' ובפירושים לגבי פת שיש בה מילוי).

סעיף י"ד מחבר – חלוט (פירוש כמין פת חולטין אותו ברותחין) שאח"כ אפאו בתנור פת גמור הוא ומברך עליו המוציא. מ"ב שם ס"ק פ"ה וז"ל ואפילו היתה בלילתו רכה שחלטה ברותחין ואח"כ אפאה בתנור מברך המוציא [מ"א בשם הטור] עוד הביא המ"א דאפילו טגנו בשמן ואפאו אח"כ מברך המוציא ומוכח שם מדבריו דס"ל דאפילו בדלא קבע עלייהו מברך המוציא אכן הט"ז ועוד הרבה אחרונים הסכימו עמו דטיגון בדבש או בשמן וכה"ג משוה אותו לפת הבאה בכיסנין כמו אם נילוש באלו המינים ובדלא קבע סעודה מברך במ"מ ועל המחיה אכן דע דאינו נקרא פת כיסנין אלא בשטגנו בכ"כ שמן עד שהיו הם העיקר בהטעם לגבי הקמח וכמו דכתב הרמ"א בכללא דפת כיסנין בס"ז ע"ש במ"ב.
פירוש – ועיין בעוה"ש (סעיף מ"ז) שנחשב פת הבאה בכיסנין אפילו אם שם שמן קצת לשם טיגון ומברכים בורא מיני מזונות [ורק אם משחו האלפס במעט משקה כדי שלא ישרוף הפת, מברכים המוציא וברהמ"ז, ע"ש].
רמ"א שם – וכן דבר שבלילתו רכה שאפו בתנור בלא משקה דינו כפת ומברך עליו המוציא וכו'.
פירוש – ודין זה לכו"ע אפילו לשיטת ר"ת.

רמ"א שם – אבל דבר שבלילתו רכה וטנגו במשקה לכולי עלמא לאו לחם הוא.
פירוש – ועיין בעוה"ש (סעיף כ"ד) שאם העיסה רכה כמו ביצים מקושקשות (scrambled eggs) לאו לחם הוא.

סעיף י"ז מחבר – פשטיד"א הנאפה בתנור בבשר או בדגים או בגבינה מברך עליו המוציא ובה"מ.
מ"ב שם ס"ק צ"ד וז"ל ודע דפת שנאפה במי ביצים דהיינו מה שקורין קיכלי"ך מסתפק במ"א אם הוא בכלל פת כיסנין ודה"ח והגר"ז החליטו דהוא בכלל פת כיסנין וכן במגן גבורים וכן המנהג וכו' [אח"כ מצאתי שכ"כ ג"כ בהנהגת הגר"א] ומ"מ כתב במגן גבורים די"ש לא יאכל כ"א כשכל הלישה הוא על מי ביצים ולא נתערב בו מים כלל ונראה דאם הוא דק ויבש אין להחמיר אפילו נתערב בו מים.
פירוש – ר"ל שאם מוסיף מים שוב לא מרגישים טעם הביצים ודומה לעוגה שהטעם מוציא ממנה שם פת ונותן לה שם אחר. ולמעשה הכל תלוי בטעם שלו כי זה מחליט את המטרה של סוג פת זו ר"ל שאם הטעם גורם שאוכלים אותה כדי להשביע אז נחשבת כפת, ואם הטעם גורם שאוכלים אותה לקינוח אז נחשבת כעוגה. ואם הטעם לא מחליט אז הכל תלוי במטרה של הקיכל"ך, שאם נעשית לשביעה אז נחשבת כפת, ואם נעשית לקינוח אז נחשבת כעוגה.

ענייני הסעיף
שאלה: איזו ברכה מברכים על לפלפה (פיתה רכה) עם פלפל?
תשובה: זה תלוי בכוונתו, שאם אוכלים אותו כדי להשביע אז מברכים המוציא, ואם לאו נחשבת כפת הבאה בכיסנין לכן יש לאכלו דווקא עם כזית לחם או לאכול את לפלפה והפלפל בנפרד שאז וודאי נאכל כדי להשביע ודינו כפת.

שאלה: איזה ברכה מברכים על פיצה?
תשובה: יש ספק אם אוכלים כזית פת בתוך אכילת פרס (שאם לא, הוא פטור מברכת המזון). לכן יש לאכלו רק בתוך סעודת פת.

סימן קס"ט - דין שמש הסעודה
סעיף ג' מחבר – השמש מברך בורא פרי הגפן על כוס שיתנו לו לפי שהוא כנמלך וברכה אחרונה אינו מברך אלא לבסוף וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל שאינו יודע אם יתנו לו עוד אך אם היה דעתו בשעת ברכה ראשונה על כל מה שיביאו לו א"צ לברך.
פירוש – למעשה יש לכוון תמיד להוציא מאותה ברכה כל שיש בבית שיביאו לסעודה כדי לסלק עצמו מכל ספקות. (כלומר צריך דעת חיובית להוציא כל מה שבידו להוציא).

סימן ק"ע - דברי מוסר שינהג אדם בסעודה
סעיף א' מחבר – אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל אפילו בד"ת ודוקא בשעת אכילה גופא ומשום סכנה וכדלקמיה אבל בין תבשיל לתבשיל מותר ומצוה על כל אדם ללמוד תורה על שלחנו שכל שלחן שלא אמרו עליו ד"ת כאילו אכלו מזבחי מתים.
פירוש –הנה יש כלל שהקב"ה משגיח על עולמו וכשמצבים [רוחניות של בני אדם] משתנים ההשגחה גם משתנה, לכן אם אוכלים לשם שמיים לא יזיק לו. והטעם ללימוד ד"ת בתוך הסעודה הוא משום ד"ת מקדש את המאכל. ובלי ד"ת המאכל לא נשתמש לעילוי רוחנית ונהפך כולו לפסולת ודומה למתים שאין בהם היכולת להשתמש במאכל עבור מטרה רוחנית. ועיין בעירובין נד. איך דיבור מממש את המחשבות ומאמת אותן ועיין בגיטין ג. שחרש אינו בעל דעת כי לא יכול לממש מחשבתו הרי ד"ת הוא דוקא ע"י דיבור לכן אסור בשעת אכילה.
מחבר שם – היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים נוטל ידו אחת ששפשף בה וכו'.
פירוש – כי רק יד א' נתלכלך, וזה הלכה מיוחדת לסעודה במה שכבר נטלו ידיו.
רמ"א שם – אבל אם עשה צרכיו ודאי צריך נטילה.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ולענין ברכת ענט"י יש מהאחרונים שכתבו שלא לברך גם בזה ולעיל בסימן קס"ד הכרענו כדעת הח"א דבזה צריך לברך עי"ש.
פירוש – כל זה אם רוצה להמשיך לאכול פת, אבל אם לא יאכל עוד פת לא צריך ברכה על הנטילה אלא נוטלים בלי ברכה.

פירושי חיים

עניני הסעיף
שאלה: האם מותר לנגוע בצואה בשבת?
תשובה: חז"ל לא גזרו על נגיעה בגרף של רעי לכן מותר לנגוע בצואה.

שאלה: איך להתנהג אם עשה צרכיו בתוך הסעודה?
תשובה: אם רוצים לאכול עוד פת, צריך לברך שוב על נטילת הידיים, ולכן יש לגעת בצואה בזמן הניקוי כדי להתחייב בברכה בוודאות. עם זאת, עדיף מלכתחילה לדחות את ההליכה לשירותים עד לאחר סיום האכילה כדי להימנע מברכה נוספת. אבל אם לא אוכלים עוד פת, נוטלים ידיים בלי ברכה.

סעיף ב' מחבר – שנים ממתינים זה את זה בקערה שכשהאחד מסלק ידו מן הקערה לשתות חבירו מפסיק מלאכול וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל "לשתות" - וה"ה לדבר אחר. אין דרך ארץ לתלמיד חכם לשתות מים בפני רבים אלא יהפוך פניו לצד אחר וכו'.
פירוש –היות שכאשר שותים רק מים זה מחמת צמא ולכן שותים הרבה בבת אחת ואין זה דרך ארץ.

סעיף ד' מחבר – אין מסתכלין בפני האוכל ולא במנתו שלא לביישו.
פירוש – דין זה רק שייך בזמן שהיו אוכלים מצלחת א' גדולה שמספקת לכולם ואז אם מסתכלים על פלוני נראה שמקפידים עליו שלא יאכל כ"כ, אבל דין זה לא שייך אם כל א' מקבל צלחת עם המנות המגיעה לו.
סעיף ה' מחבר – הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעל הבית יעשה.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל היינו אפילו דבר שיש בו קצת גסות ושררה שלא היה עושה כן האורח משום ענוה וכו'.
פירוש – כגון לשבת בראש השלחן.
מ"ב שם וז"ל ואם האורח נוהג איזה פרישות בדבר שעושה משום סרך איסור אינו מחויב לשמוע לבעה"ב לעבור וכו'.
פירוש –אבל מותר לעבור בפרישות זו במקום איבה.
מ"ב שם וז"ל אבל דבר שהוא פרישות בעלמא טוב לגבר להסתיר מעשיו.
פירוש – כגון אם נוהג לא לשתות חלב סתם.

סעיף ו' מחבר – לא יהא אדם קפדן בסעודה.
פירוש – אפילו לדברים שהיה צריך להקפיד אין להקפיד.

סעיף ז' מחבר – לא יאכל אדם פרוסה כביצה ואם אכל זה גרגרן.
פירוש – ר"ל אין לאכול כרעבתן.

סעיף י' מחבר – לא ישוך פרוסה ויניחנה על גבי השלחן.
פירוש – ר"ל שהוציאו מפיו חתיכה שנשך מהפרוסה ושמו אותה על השלחן.

סעיף י"א מחבר – לא ישתה אדם שני כוסות בבת אחת בתוך סעודתו וכו'.
פירוש – לאו דווקא בבת אחת אלא אפי' אחד אחרי השני.

סעיף י"ב מחבר – שנים שיושבין על השלחן הגדול פושט ידו תחלה והשולח ידו בפני מי שגדל ממנו הרי זה גרגרן.
פירוש – כי במה שתובע מנה ראשונה אפי' לפני בעה"ב מראה שהוא רוצה שהכל יכיר בחשיבתו, ואע"פ שבזה"ז הכל מוחל בכבודו מ"מ לכתחילה רצוי שהאורח ימתין לבעה"ב.

סעיף י"ג מחבר – הנכנס לבית לא יאמר תנו לי לאכול עד שיאמרו הם.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ואם נתנו א"צ להמתין תו עד שיאמרו לו שיאכל.
פירוש – משמע שס"ל שצריך להמתין דווקא עד בעה"ב יגיד לו לאכול, וכן כתב העוה"ש (סי' ק"ע, י"ג), אבל עיין בכף החיים (סעיף מ"ח) פירש שבעה"ב לאו דווקא אלא ה"ה א' מבני הבית.

פירושי חיים

סעיף ט"ז מחבר – לא ישתה מהכוס ויתן לחברו מפני סכנת נפשות.
מ"ב שם ס"ק ל"ז וז"ל שמא מחמת הבושה יקבל חבירו ממנו וישתה בע"כ ואולי חבירו מאיס ליה לשתות ממה ששייר וזה דאפשר דנתערב רוקו שם ויחלה עי"ז וכו'.
פירוש – ר"ל שיש ב' טעמים לא לשתות מאותו כוס, א' משום מיאוס, והב' משום חולי.

סעיף י"ז מחבר – ולא ישתה כוס ויניחנו על השלחן וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ח וז"ל שאין זה דרך כבוד להניח על השלחן כוס ריקם.
פירוש – ר"ל אין זה דרך כבוד לבעל הבית להניח כוס ריק על שלחנו.

סעיף כ' מחבר – נקי הדעת שבירושלים לא היו מסובין בסעודה אלא אם כן יודעים מי מיסב עמהם וכו'.
פירוש – כדי להיות נקיים מכל חשש חטא.

סימן קע"א - שלא לנהוג בזיון באוכלין

סעיף א' מחבר – ואין נוטלין הידים ביין בין חי ובין מזוג וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל דאלו בנטילה לאכילה בלא"ה אסור לכמה פוסיקם דאין נטילה אלא במים אלא אף בזה שאינה צורך אכילה אסור משום בזיון היין וה"ה בשאר משקין אסור. ובשעת הדחק עיין לעיל וכו'.
פירוש – למעשה יש להקל בנטילה ע"י שאר דברים אא"כ הדבר יקר ויש מים אז גם אסור משום בל תשחית.
מחבר שם – ואין זורקין הפת משום בזיון אוכלים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ומבואר בב"י וש"פ דפת חשיבא טפי משאר אוכלין ובדידיה אסור אפילו אם לא נמאס ע"י זריקה וכו'.
פירוש – אבל אם יש צורך לזרוק את הלחם, לדוגמה בשלחן שבת שבה האורחים יושבים רחוק מהבוצע אז מותר לזרוק להם חתיכה.

סימן קע"ב - מי שהכניס אוכלין ומשקין לפיו בלא ברכה

סעיף א' מחבר – שכח והכניס משקין לתוך פיו בלא ברכה בולען ואינו מברך עליהם ברכת ראשונה.
מ"ב שם ס"ק א' שא"א לפולטן דמימאסי ומיפסדי וגם לסלקם לצד אחר מלוגמיו ולברך כמו בס"ב באוכלין אינו יכול לעשות זה במשקין שא"א לדבר בעוד משקין בפיו הלכך התירו לו לבולען וכו'.
פירוש – ר"ל שבגלל האיסור של בל תשחית הוא נחשב כאנוס ולא תקנו ברכה במקום אונס, ולכן אין איסור לבלען.
והנ"מ הוא למי שקם בלילה כדי לשתות ואין לו מספיק מים גם לנקות ידיו אז מותר לשתות בלי לברך [כי לא יכול לברך בלי לנקות ידיו כי נגעו במקומות מכוסים] אלא יהרהר הברכה בליבו ודי.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל י"א דכ"ז דוקא כשאין לו יותר משקין לשתות והוא דחוק למשקין הללו אבל אם יש לו יותר יפלוט ולא יהנה בלי ברכה וכן ראוי לנהוג.
פירוש – כי אין אומרים יש איסור בל תשחית אא"כ עשה כדרך השחתה (עיין ברמב"ם מלכים פ"ו ה"ג). והנ"מ הוא שאם יש צורך להשחית אין איסור, וממליא יש מצווה לפלוט את המשקין בפיו.
רמ"א שם – וי"א דמברך עליהם וכן נראה עיקר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ודעת רוב הפוסקין כדעה ראשונה שאינו מברך רק ברכה אחרונה אם שתה כשיעור וכן הסכים הא"ר.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף ב') שכתב שלא צריך לפולטם כדי שיכול לברך כי כבר נתבטלה מהן תורת משקין הראויים לשום אדם (כלומר גם לו). ואין זה מוכרח, לכן יש לתת עצה אחרת, ז"א לפלוט רוב המשקה מפיו ולהשאיר מקצת באופן שעכשיו יכול לברך על המשקין הנשארים ומאז יגמור לשתות.

סעיף ב' מחבר – שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה אם הוא דבר שאינו נמאס אם יפלטנו יפלטנו ויברך עליו וכו'.
פירוש – ר"ל שאם יש בפיו משהו גדול יפלטנו, משא"כ בפירורים קטנים.

סימן קע"ג - דין מים אמצעיים

סעיף א' מחבר – מים אמצעיים רשות וכו'.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק א' וז"ל רצה נוטל רצה אינו נוטל.
פירוש – והחידוש הוא שאין חיוב מצד נקיות.

סעיף ב' מחבר – בין בשר לדגים חובה ליטול משום דקשה לדבר אחר וחמירא סכנתא מאיסורא.
רמ"א – ועיין בי"ד סי' קט"ז.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ושם נתבאר בהג"ה דמנהגנו שאין חוששין לזה וסיים דמ"מ יש לאכול דבר ביניהם ולשתות דהוי קינוח והדחה.
פירוש – ר"ל צריך לאכול פת קשה ולשתות.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לאכול דג עם חלב?
תשובה: זה מותר מדינא, אך לפי הזוהר, אין לאוכלם ביחד.

סעיף ג' מחבר – כל הדברים הנוהגים באחרונים נוהגים באמצעיים בין להקל בין להחמיר וכו'.
רמ"א שם – ויש שאמרו שאמצעיים צריכים דוקא מים מה שאין כן באחרונים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ששאר משקין מתוך שהם עצמן שמנים אינם מנקים את השומן והמאכל וכו'.
פירוש – ר"ל אפי' אם מרגישים שהידיים נקיים אחרי ניקוי עם חומרים אחרים, אחרי מים הן בהחלט נקיים.

סימן קע"ד - דין ברכת היין בסעודה
סעיף א' מחבר – יין שבתוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל היינו אע"פ ששותה לשרות האכילה שבמעיו וה"ז כדברים הבאים מחמת הסעודה תוך הסעודה שנפטרים בברכת הפת כמו שיתבאר לקמן מ"מ הואיל והיין הוא חשוב אינו נחשב טפל לפת להפטר בברכתו וכו'.
פירוש – כלומר, שאף על פי שכל מאכל שמוגש כדי להשביע נחשב בטל וטפל ללחם, ובדרך כלל משקה שמוגש במהלך הסעודה נועד לסייע בעיכול ולכן הוא טפל ללחם, בכל זאת מברכים על היין.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מברכים על קפה ששותים בסוף בסעודה?
תשובה: אם שותים את הקפה עם העוגה שאוכלים בסוף הסעודה אז הקפה לא בא להשביע וצריך ברכה, משא"כ בשנאפס (schnapps) ששותים אחרי דגים שהוא בא כמתאבן (appetizer) ולכן הוא טפל לסעודה ופטור מברכה.

שאלה: האם מברכים בפה"ע על פירות שבאים באמצע הסועדה כמתאבן?
תשובה: אין מברכים עליהן משום שהן נחשבות כחלק מהסעודה, ותפקידן לעורר תיאבון להמשך האכילה.

סעיף ב' מחבר – יין פוטר כל מיני משקין.
בה"ל ד"ה יין פוטר כל מיני משקין וז"ל ולפ"ז השותה קאוו"ע אחר שתיית יין א"צ לברך עליו ואף על הצוקע"ר שנוטל בפיו למתק השתיה ג"כ א"צ לברך דהוא נטפל להקאוו"ע והקאוו"ע להיין [ת' ח"ס או"ח סימן מ"ז] ועיין בח"א בכלל נ"ה בנשמת אדם שכתב דאינו פוטר אא"כ שתה תחלה ואח"כ לקח הצוקע"ר בפיו דאם יהנה תחלה מן הצוקע"ר לא יהיה טפל להמשקין ודעתו שם דיותר טוב שיקח תחלה מעט צוקע"ר ויברך עליו ויכוין לפטור המשקין עי"ש טעמו.
פירוש – למעשה יש גם מחלוקת האם יכול לברך תחילה על מה שנהפך להיות טפל אח"כ.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ובלבד שיהיו לפניו על השלחן בשעה שבירך על היין [דאלו לא היו לפניו בשעת ברכה אף שהביאו המשקין לפניו בשעה שעמד עדיין היין לפניו לא מהני וצריך לברך עליהם] ויש מקילין אפילו לא היו לפניו ורק שהיה דעתו עליהם וכו'.
פירוש – עיין בסי' ר"ו במ"ב ס"ק ח' שהמ"ב הקיל כהיש מקילין.
מ"ב שם וז"ל ודע שאם קידש על היין והוציא אחרים בברכתו אם לא טעמו מכוס של קידוש ורוצים לשתות שארי משקין אף שהיו לפניהם בשעה שבירך על היין צריכים לברך על המשקין כי הטעם שיין פוטר הוא משום שכל המשקים טפלים לו וכשאינו שותה לא שייך טעם זה ועיין בבה"ל וכו'.

בה"ל ד"ה יין וז"ל הרבה אחרונים וכו' וסוברין דאפילו בלא קבע לשתות יין ג"כ מהני לפטור שאר משקין כשעומדין לפניו בשעת ברכה מ"מ נראה דאין להקל רק כששתה עכ"פ כמלא לוגמיו שהוא שיעור חשוב דמיתבא דעתיה דגם לענין קידוש כמה גדולי ראשונים סוברין דאינו יוצא בפתות ממלא לוגמיו וכו'.
פירוש – למעשה צריך לשתות דווקא כמלא לוגמיו כדי לפטור שאר משקין.
מ"ב שם וז"ל וכ"ז בשלא קבע עצמו לשתות יין ורק כוס זה בלבד וכו'.
פירוש – "קבע" פירושו שתייה ללא הגבלה בכמות או בזמן (עיין מ"ב בסי' תרל"ט ס"ק ט"ו ושעה"צ שם אות כ"ה), ובגלל שאין גבול, שתייה אחת מובילה לשנייה והשאר נגררות אחריה (עיין בה"ל ד"ה רק בסי' ר"ו סע' ו'). כל מה שמוגש נחשב כאילו התכוון אליו מתחילה, ולכן ברכה אחת מספיקה לכל הסעודה. עם זאת, צריך שהיין יהיה מונח לפניו בזמן שתיית המשקה הטפל, כי זה מה שגורם שהמשקה השני ייחשב טפל וייפטר מברכה.

ענייני הסעיף
שאלה: אם המשקה היה מתחילה לפניו ואח"כ החזירו למקרר האם זו עדיין נחשב כלפניו?
תשובה: זו עדיין נחשבת כלפניו, ואולי אם דרך לשתות אותה במשך הסעודה נחשב כלפניו אע"פ שלא היתה לפניו ממש מתחילת הסעודה.
שאלה: למה יין פוטר שאר משקין, והאם כדי לפטרם היה צריך לכוון עליהן בפירוש בשעת הברכה וכמה צריך לשתות?
תשובה: חז"ל קבעו שברכת שהכל גם נכללת בברת בורא פרי הגפן. אבל צריך למלאות כמה תנאים, היינו שצריך שהיין הוא לפניו כי רק דבר ממשי יכול לפטור דברים אחרים. וגם צריך שישתה מלא לוגמיו של יין כדי ליתן חשיבות ליין. ולגבי כוונתו בברכה, הרי כשמברכים שם ה' צריך לכוון על דבר שלפניו ובדרך כלל מכוונים לרוב דברים שלפניו מאותו סוג כגון ברכה בפה"ע לסלט פירות שמועיל להוציא בכוונה כל הפירות משא"כ ביין, שאע"פ שהיין הוא מיעוט המשקין שלפניו כן מועיל לפטור שאר משקין כאילו גם מכוון להן אע"פ שאינו מכוון בזה בפירוש כי ברכת "שהכל" נכלל בברכת בפה"ג.

סעיף ג' מחבר – אם אין לו אלא כוס אחד מניחו עד לאחר המזון ובירך עליו.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ומ"מ אם הוא צמא לשתות ואין לו שאר משקין מוטב שישתה קודם כדי לצאת גם דעת המרדכי שסובר דכשתאב לשתות אינו חייב מה"ת לברך בהמ"ז עד שישתה (דיונו מובא ברמ"א בסי' קצ"ז סע' ד').

ענייני הסעיף
שאלה: האם יכול לברך בהמ"ז כשהוא צמא?
תשובה: אין לברך ברכת המזון עד ששותה מספיק, עד שמגיע למצב שבו כבר לא רוצה לשתות יותר, וזאת כדי לקיים את שיטת המרדכי.

סעיף ד' מחבר – אם קבע לשתות לפני המזון א"צ לברך על יין שבתוך המזון דיין שלפני המזון פוטרו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל כתבו האחרונים דל"ד קבע דה"ה אפילו אם שתה רק כוס אחד של יין קודם הסעודה דפוטר היין שבתוך הסעודה וכל זה אם דעתו לשתות גם בתוך הסעודה.
פירוש – היין מיועד לעורר את התיאבון לקראת הסעודה שמגיעה מיד לאחר מכן כמתאבן (appetizer), ולכן גורם לכך שיוגש יין נוסף במהלך הסעודה. החידוש כאן הוא רק בשאלה כמה כוסות יין צריך לשתות כדי לפטור את היין בסעודה הבאה.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל אבל אם לא היה לו יין לפני המזון ובירך על היין שבתוך המזון צריך לברך שנית על יין שלאחר הסעודה כי יין שבתוך המזון אינו בא רק לשרות המאכל שבמעיו ואינו חשוב לפטור היין שלאחר המזון שבא לשתיה ולתענוג.
פירוש – ר"ל שאם שתה יין בתוך הסעודה כדי לשרות המאכל שבמעיו ואחר הסעודה הביא יין אחר לתענוג צריך לברך עליו גם בפה"פ וגם הטוב והמטיב.
מ"ב שם וז"ל אך באמת אין דין זה מצוי בינינו שאין אנו מושכין ידינו מן הפת עד בהמ"ז וחשיב הכל תוך הסעודה ולפיכך ממילא יין שבתוך המזון פוטר גם יין שלאחר המזון דזה וזה לשרות.
פירוש – כי עד שגומר דעתו לאכול אין המאכל נעכל ולכן כל היין ששותה לפני בהמ"ז בא לשרות המאכל שבמעיו.
מחבר שם – וכן יין של קידוש פוטר יין שבתוך המזון וכו'.

מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל קמ"ל דלא תימא דוקא יין קודם המזון דחשיב שבא לפתוח המעיים ולשתות פוטר בתוך הסעודה אבל יין קידוש דבא עיקרו למצוה אימא לא קמ"ל דפוטר ונ"ל פשוט דבמדינתנו שאין אנו רגילין לשתות יין בתוך הסעודה אפילו בשבת אינו פוטר אלא א"כ היה דעתו לזה מתחלה וכמו שכתבתי מקודם וכו'.
פירוש – לכן לכתחילה אין לשתות מכוס של קידוש יותר ממלא לוגמיו ואם שתה יותר יכוון שבהמ"ז יפטור אותו כדי לצאת דעת הרמב"ן (עיין בבה"ל המובא לקמן). אבל אם כיון לפטור יין שבתוך הסעודה הבהמ"ז וודאי פוטר את היין שלפני הסעודה. ועיין בבה"ל בסעיף ו' ד"ה "וכן פוטרת יין שלפני המזון" שסוף דבריו שם הוא וז"ל אכן לפי מה שמבואר בפוסקים [עיין בסימן ק"צ] דבמשקה יש דעות דמחייבי אפילו בכזית (עיין לקמן בסע' ו' בה"ל ד"ה וכן) וכ"ש ברוב רביעית לכן הנכון שתמיד יכוין בבהמ"ז לפטור היין של קידוש ע"ש. ולמעשה צריך תמיד להתכוון שבהמ"ז יפטור את היין של קידוש אפילו שלא שתה מלא לוגמיו.
מחבר שם – וי"א שאין ברכת יין הבדלה פוטר אלא א"כ נטל ידיו קודם הבדלה הלכך המבדיל קודם נטילה יכוין שלא להוציא יין שבתוך הסעודה ובדיעבד שלא כוון כך פוטר יין שבתוך הסעודה דספק ברכות דרבנן להקל.
פירוש – מ"מ אסור לכתחילה להכניס את עצמו למצב של ספק ברכות.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מברכים בפה"ע על מאכל של פירות שמביאים כמתאבן (appetizer)?
תשובה: אין מברכים עליו משום שהוא נחשב כחלק מהסעודה, ותפקידו לעורר תיאבון לסעודה. (ועיין לקמן במ"ב ס"ק ל"ט בשם המ"א, ובשעה"ז אות מ"ה שם ומה שכתוב שם בשם רבינו זצ"ל).

שאלה: האם ברהמ"ז יכולה לפטור דבר שמברכים בורא נפשות לפני הסעודה, ומהו אם קידש על חמר מדינה?
תשובה: אין ברהמ"ז פוטרת מה שצריך ברכה אחרונה של בורא נפשות שנתחייב לפני הסעודה וצריך לברך ברכה אחרונה לפני נטילת ידיים, ולכן אם עשה קידש עם חמר מדינה צריך לברך ברכת אחרונה מיד לפני נטילת ידיים. ולא עוזר גם לשתות מאותו מין משקה בתוך הסעודה כי סתם משקה לא מעורר תאווה למאכל ולכן נשארת אותה שאלה האם ברכת המזון תפטור אותה אפילו שישתה אותה עוד פעם בתוך הסעודה [ועיין לקמן בסע' ז' מש"כ במ"ב ס"ק ל"ט ובשעה"צ אות מ"ה וצ"ע].

סעיף ו' מחבר – אין לברך אחר יין שבסעודה דברכת המזון פוטרתו וכן פוטרת יין שלפני המזון וכו'.
בה"ל ד"ה וכן וז"ל אין דין זה ברור עיין ברמב"ן במלחמות וכו' דסוברים שם דבין ביין של קידוש ובין שאר יין שלפני המזון צריך ברכה אחרונה וכן דעת התוספות פסחים וכו' ולפ"ז נראה שנכון לענין קידוש שלא לשתות רק כמלא לוגמיו, אח"כ מצאתי שכ"כ בחיי אדם וכו' אכן לפי מה שמבואר בפוסקים דבמשקה יש דעות דמחייבי אפילו בכזית וכ"ש ברוב רביעית לכן הנכון שתמיד יכוין בבהמ"ז לפטור היין של קידוש.
פירוש – וכן יש לעשות למעשה.

סעיף ז' מחבר – מים או שאר משקים [חוץ מיין] לא חשיבי ואינם טוענים ברכה וכו' וי"א לברך על המים שבסעודה וכו'.
רמ"א – המנהג כסברא הראשונה.
מ"ב שם ס"ק ל"ט וז"ל והטעם כדלעיל לפי שאין אכילה בלא שתיה והוי כדברים הבאים מחמת הסעודה ולעניין יי"ש יש אחרונים שכתבו דצריך ברכה בתוך הסעודה משום שאין שותין אותו מחמת צמאון האכילה כשאר משקין אבל המ"א כתב שבתוך הסעודה א"צ ברכה משום דאז בא לעורר תאות המאכל וחשיב גם זה מחמת הסעודה וה"ה בפירות הבאים להמשיך תאות האכילה כגון לימני"ש מלוחים או זית מליח או אוגערקע"ס מלוחים וכיו"ב וכו' וכן העתיקו איזה אחרונים כדעתו ובאמת היה ראוי לנהוג בזה כעצת המחבר לענין שאר משקין דיברך על מעט מהיי"ש קודם נטילה ע"ד לפטור מה שישתה בתוך הסעודה מפני שיש דעות בזה אלא העולם נהגו להקל ויש להם על מה לסמוך.
שעה"צ אות מ"ה על "מפני שיש דעות בזה" וז"ל ונמצא דהוא ספיקא דדינא ואף שספק ברכות להקל ומסתמא זהו טעם המנהג וכו'.
פירוש – זאת אומרת, שאף על פי שאין נכנסים מלכתחילה למצב של ספק שבו צריך להסתמך אחר כך על הכלל "ספק ברכות להקל", מכל מקום המנהג קובע שמותר לסמוך עליו, שכן זהו המנהג.
מ"ב שם וז"ל כתב הח"א דאם שותה אחר גמר סעודתו קאפ"ע הוא רק כדי לעכל המזון ולא דמי לשאר משקין וע"כ צריך לברך ברכה ראשונה ואינו מוכרח ונכון שיברך מתחלה על מעט צוקע"ר לפטור את הקאוו"ע וכו'.

פירושי חיים

פירוש – אבל השותה תה הוא רק בגלל שהוא צמא ואין צריך ברכה בתוך הסעודה, או יברך שהכל על קצת סוכר בכוונה לפטור כל דבר הצריך ברכת שהכל שבתוך הסעודה, והאוכל פירות ומזונות לפני סעודה יש לכוון שברהמ"ז תפטור אותם מברכה אחרונה.

סימן קע"ה - דיני ברכת הטוב והמטיב על היין

סעיף א' מחבר – הביאו להם יין אחר אינו מברך בפה"ג אבל מברך עליו הטוב והמטיב ולאו דוקא הביאו להם מחדש אלא ה"ה אם היה להם מתחלה שתי יינות מברכין על הב' הטוב והמטיב.
רמ"א שם – ודוקא שלא היו לפניו יחד כשבירך בפה"ג אבל היו ביחד א"צ לברך אלא בפה"ג וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ר"ל שהביאו להם עתה בבית אלא ה"ה אם היה להם מתחלה שתי יינות בבית ודעתו לשתותם אלא שהיין השני לא היה מוכן לפניו על השלחן בשעת ברכה בפה"ג ודעתו לשתותם כמונח לפניו על השלחן דמי וא"צ לברך ברכת הטוב וספק ברכות להקל.
פירוש – כלומר, זה תלוי במה הייתה כוונתו מלכתחילה. אם היין היה במקרר רק כדי שלא יתקלקל, והוא התכוון מראש להביא אחד לשתייה עם דגים ואחד לשתייה עם בשר, אז אין לברך "הטוב והמטיב". והסברה לזה הוא שהיין השני נחשב פשוט כהמשך של הראשון, ולכן פטור מברכה.
סעיף ב' מחבר – מברכין הטוב והמטיב על כל שינוי יין מן הסתם אפילו אינו יודע שהשני משובח מהראשון כל שאינו יודע שהוא גרוע ממנו.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל אבל אם יודע שהוא גרוע אפי' מעט לא יברך עליו אף שהוא מין אחר.
פירוש – כדי להימנע מברכה שאינה צריכה, יש למצוא מישהו אחר שיטעום את היין השני כדי לבדוק אם הוא פחות טוב, וכל זה בתנאי שאין בכך טרחה מרובה. באותו אופן, אין לברך לפני הסעודה על דבר שאפשר לאכול בתוך הסעודה כדי לפטורו מברכה, שחשיבות הברכות מחייבת שלא לברכן ללא לצורך. אבל מברכים "הטוב והמטיב" על כל שינוי ביין בגלל שריבוי ביין גורם לריבוי בשמחה.
רמ"א שם – אין חילוק בין שניהם חדשים או א' חדש וא' ישן וכו'.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ודוקא מחדש לישן אבל מישן לחדש בסתמא לא אא"כ ידוע לו שהחדש ההוא טוב כמו הישן.
פירוש – כי יש יותר שמחה ביין ישן שהדרך הוא שיין ישן משמח יותר.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין אם יש לפניו לחם שנאפה מקמח מלא ויש לפניו לחם שנאפה מקמח לבן האם מברכים על היותר בריי?
תשובה: מברכים על הסוג שהגוף חפץ יותר בגלל הטעם וזה לחם לבן.

סעיף ג' מחבר -הביאו לו יין רע ויין טוב כאחד יברך מיד בפה"ג על הטוב ופוטר את הרע וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל ואם מסופק לו איזהו טוב ואיזהו רע מותר לו לכתחלה לברך בפה"ג על האחת וברכת הטוב על השני אף שהובאו לפניו לכתחלה שניהן וזהו מדינא ומ"מ טוב להדר כשיש לו ספק איזהו טוב שמתחלה יסלק אחת מן השלחן ואח"כ יברך בפה"ג על האחת ואח"כ יברך ברכת הטוב על השני ויצא בזה ידי כל החששות.
פירוש – ואינו נחשב כגורם ברכה שאינה צריכה, אדרבה עשה מעשה להחשיב ריבוי היין ולהפוך ברכת הטוב והמטיב לברכה הצריכה.

סעיף ד' מחבר – אין לברך הטוב והמטיב אא"כ יש אחר עמו דהכי משמע הטוב לו והמטיב לחבירו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל בעינן דוקא שיהיה לחבירו שותפות באותו היין אבל אם הוא רק אורח בעלמא שבעה"ב נתן לו לשתות לא יכול לומר ברכת הטוב וכתב הח"א וכו' אם לא שהבעה"ב העמיד הקנקן על השלחן לשתות מי שירצה הוי כשותפות ויכול אף האורח לברך ואשתו ובניו כיון שצריך לפרנסן הוי כאלו יש להם חלק בו וכו'.
פירוש – ר"ל שחבריו צריך להרגיש שיכול לשתות כמה הוא רוצה, אבל לא צריך זכות ממנות ממש.
מ"ב שם וז"ל גם בענין שישתו בחבורה ביחד ולא זה בחדר זה וזה בחדר זה.
פירוש – כי אם שותים בב' חדרים נראה כאילו לא רוצים לאכול ביחד.
מ"ב שם וז"ל כתבו האחרונים בברכת הטוב יכול לברך בדיעבד אף שכבר שתה ונזכר כשהיין בפיו שבולעו ומברך אח"כ אבל אם נזכר אחר שכבר שתה אין כדאי לברך מיהו כשיש עוד יין בקנקן לכו"ע יכול לברך דדמי למי ששכח לברך המוציא ונזכר קודם גמר סעודה.

פירושי חיים

פירוש – צריך שיהא לפניו כדי לברך כי הוי ברכת השבח ולא ברכת הנהנים ואם אינו לפניו לא כדאי לברך ואינו אסור ממש רק לא כדאי כי קיל טפי מסי' קע"ב סעיף א' שהמ"ב פסק כהמחבר שלא יברך על מאכל מיד אחרי שבלעו, כי כאן יש להצטרף כמה דעות להקל [עיין בשעה"ז אות י"ז בשם הא"ר והדה"ח, ועיין בב"י לשם ר' קלונימוס, ועיין בא"ר אות ט' שהביא דעת הפרישה והכסף משנה לקולה].

סימן קע"ו - שהפת פוטר את הפרפרת

סעיף א' מחבר – ברך על הפת פוטר את הפרפרת דהיינו פירורי פת דק שדיבקם עם מרק או דבש וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ועיין בבה"ל שבארנו לענין מה שאנו אוכלין אחר קידוש בשחרית לעק"ך וקיכלי"ך וכדומה נכון יותר שאף לדעה ראשונה לא יברך עליהם ברכה אחרונה קודם הסעודה אלא יפטרנו בבהמ"ז וכ"ש אם אוכל המין כיסנין גם בתוך הסעודה ובברכת במ"מ שמברך קודם הסעודה פוטר גם אותם לכו"ע נפטרין הכל בבהמ"ז מפני דכל זה שייך לסעודה.
בה"ל ד"ה ברך וז"ל אכן לענין מה שאנו נוהגין לאכול לעקי"ך וקיכלי"ך וכדומה בשבת בשחרית אחר קידוש צ"ע למעשה איך לנהוג דאף דלכאורה כ"ז הם פת כיסנין וכו' אבל באמת הלא רק מספק נותנין עליהם דין פת כיסנין וכמבואר בלשון המחבר שם ס"ז והיינו משום דספק ברכות להקל ולכן אין מברכין עליהם רק מעין שלש משא"כ בענייננו אם הם לחם גמור בודאי נפטרין בבהמ"ז לבד וא"צ לברך עליהם מעין ג' א"כ בודאי הלא נכון יותר שאף אם אין לו מזה בתוך הסעודה וכו' לא יברך עליהם מעין שלש רק יסמוך על בהמ"ז שיברך לבסוף דבדיעבד יוצא לכו"ע אפילו על פת כיסנין גמורה וכו'.
פירוש – למעשה האוכל קוגל ירושלמי או קוגל מתוק הנעשה מאטריות שהם וודאי אינם פת הבאה בכיסנין ולכן אין בהמ"ז פוטרם אא"כ אוכל ממינם בתוך הסעודה לכן צריך לברך ברכה אחרונה אם אכלם לפני הסעודה ואינו מתכוון לאכול גם ממינם בתוך הסעודה.
מ"ב שם וז"ל ודע דהא דמותר לאכול קודם המוציא דברים שא"צ ברכה תוך הסעודה וכו' דוקא שאין בדעתו לאכול תיכף אבל אם השלחן ערוך והלחם לפניו אסור לגרום ברכה שא"צ אלא יברך המוציא על הלחם ויפטר שארי דברים [ח"א] וי"א דאם אוהב יותר לאוכלן קודם הסעודה מלאכלן בתוך הסעודה אין בזה משום גרם ברכה שאינה צריכה. ואם הם דברים המושכין הלב לתאות המאכל בודאי יש לסמוך להקל לאכלן קודם הסעודה.
פירוש – כלומר בגלל שבא לעורר התיאבון אין מברכים ברכת אחרונה לפני הסעודה.

ענייני הסעיף
שאלה: איזה ברכה אחרונה מברכים על קוגל אטריות מתוק (sweet noodle kugel) או קוגל ירושלמי?
תשובה: הם בוודאי לא פת הבאה בכיסנין ולכן יש לברך עליהם ברכה אחרונה מעין שלוש אפי' אם אוכלים הרבה וברכת המזון אינה פוטרת אותם אלא אם כן הם נאכלו בתוך הסעודה.

שאלה: מה צריך לעשות אם עשה קידוש ואחר כך אכל עוגה וקוגל ירושלמי ואז רוצה להתחיל סעודה עם פת?
תשובה: יש לברך ברכת אחרונה מעין שלש לפני נטילת ידיים בגלל הקוגל הירושלמי. ולא דומה לשותה יין ומים לפני הסעודה שבהם אמרינן כמו שבהמ"ז פוטר את היין ה"ה שפוטר את המים, (עיין בסי' ר"ח סע' ט"ז) אבל כאן גם שאר מיני מזונות אינם נכלל פת כיסנין אלא מספק [עיין בבה"ל הנ"ל] משא"כ בקוגל ירושלמי. ממילא צריך לברך ברכת מעין ג' לפני הסעודה [משא"כ אם היה רק אוכל שאר מזונות וקובל כמבואר בבה"ל הנ"ל].

שאלה: אם שבע מסעודת פת ואח"כ רוצה לאכול פת הבאה בכיסנין האם צריך לברך לפניה במ"מ?
תשובה: כל הספק הוא דווקא אם אינו שובע, שאם שבע אז וודאי זו באה לקינוח וצריך לברך לפניה במ"מ.

שאלה: האם מברכים ברכה אחרונה על וופלים ממולאים לפני הסעודה?
תשובה: הם וודאי פת הבאה בכיסנין וברכתם על המחיה וזה אפילו שאכל הרבה מהם לכן יש לברך ברכה אחרונה מעין שלוש לפני המוציא, אבל בשאר מזונות (לאפוקי קוגלים הנ"ל) עדיף לכוון שברכת המזון יפטור אותם מברכה אחרונה.

פירושי חיים

סימן קע"ז - דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה מה דינם

סעיף א' מחבר – דברים הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת וכו' אפי' אוכלים בלא פת אין טוענין ברכה לפניהם דברכת המוציא פוטרתן ולא לאחריהם דברכת המזון פוטרתן וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ואם אינו חפץ לאכול פת אלא אוכל מעט פת כדי לפוטרם כתבו האחרונים דיש להסתפק אם יכול לפוטרם וכו' וכ"ש כשאכל רק פחות מכזית או אולי כיון דדרך העולם לקבוע סעודה על הפת ברכת הפת פוטרתן בכל גווני וע"כ כתבו באופן זה טוב יותר שיברך על השארי דברים הברכה הראויה לכל אחת ולא יאכל פת כלל אם לא בשבת ויו"ט דאז מצוה לאכול כזית פת חשוב הוא ונעשו הכל טפלים לו.
פירוש – ר"ל שאם אכל כזית מהפת בסעודת שבת הפת וודאי פוטרם.
מחבר שם – ואם הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת כגון תאנים וענבים וכל מיני פירות אם אוכל אותם בלא פת טעונין ברכה לפניהם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ה"ה חזרת וקשואין ומלפפונות חיין או צנון ובצל ג"כ צריך לברך עליהן וכו'.
פירוש – אולי בזמן המ"ב ירקות חיין לא באו ללפת את הפת (ועיין לקמן בשעלה איך נוהגים למעשה).
מחבר שם – דברכת המוציא אינה פוטרתן דלאו מעיקר סעודה הם ואינם טעונים ברכה לאחריהם דכיון שבאו בתוך הסעודה בהמ"ז פוטרתם וכו'.
פירוש – ר"ל שאע"פ שדברים אלו אינם באים ללפת את הפת ואינם באים לעיקר השביעה לכן צריך ברכה לפניהם, מ"מ באים לגמור את השביעה וכיון דכתיב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ (דברים ח' י') הם נחשבים כחלק מהסעודה וברהמ"ז פוטרם.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מברכים על שנאפס (schnapps) ששותה בין דג ובשר?
תשובה: כיון שבא לקנח את הפה ולהתיר את אכילת הבשר אין מברכים עליו.

שאלה: מה לעשות אם יש ספק האם פירות שאוכלים בתוך הסעודה הם באים ללפת את הפת?
תשובה: יש לאכלם עם פת כדי לפטורם מברכה או לאכול מהם פחות מכזית לפני הסעודה ולכוון שברכתם תפטור אלו שאוכלים מהם בתוך הסעודה. אבל אם פירות אלו באים לעורר תאבון הם פטורים מברכה כי הם טפלים לפת.

שאלה: מתי פת פוטר את הפירות?
תשובה: דווקא כשאוכלים אותם ביחד עם הפת.

שאלה: כשאוכל בננות או סלט בתוך הסעודה האם צריכים לברך ברכה ראשונה כפירות?
תשובה: הם באים לעיקר השביעה כחלק מהסעודה ולכן אינם צריכים ברכה.

סעיף ב' מחבר – דברים הבאים לאחר סעודה קודם ברכת המזון שהיה מנהג בימי חכמי הגמרא וכו' טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם וכו' ודין זה האחרון אינו מצוי בינינו לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד בהמ"ז.
בה"ל ד"ה שאין וז"ל ובסעודות גדולות שרגילין למשוך ידיהם מן הפת ולערוך השלחן במיני פירות וגם לשתות יש אומרים דאף בזמננו שייך דין זה וצריך לברך עליהם וי"א דוקא ביניהם שהיו מסלקין השלחנות קודם בהמ"ז וכו'.
פירוש – כי [בזמנם] סילוק השלחן מוכיח שעיקר הסעודה סיים וכל הבאים אח"כ הם לקינוח.

ענייני הסעיף
שאלה: בחתונות כשהמלצרים מסלקים את השולחנות האם זה נחשב כסיום הסעודה?
תשובה: לא מסתבר שזה נחשב כסיום הסעודה אלא עושים כן לטעם אחר ומותר למשוך לאכול בלי לברך.

שאלה: מהו אם נמלך מלאכול פת אבל רוצה להמשיך לאכול דברים אחרים?
תשובה: עדיף לא לאכול דברים אלו בגלל המחלוקות האם אפילו בזמנינו שייך סילוק ידינו מהפת.

בה"ל ד"ה למשוך ידינו וז"ל ואם נטל בכוס לברך דהוא היסח הדעת גמור וכו' יש לו לברך אף על דברים שנפטרים בתוך הסעודה וכו' וכ"כ הגר"ז וכו' וכ"מ מהמ"א אכן המאמר מרדכי וכו' חולק ע"ז עי"ש. ובדברים הבאים מחמת הסעודה נראה ודאי דיש לסמוך על דעתו שלא לברך וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: אם הוא צמא לפני שנטל מים אחרונים אבל אחרי אמירת שיר המעלות, האם יכול לשתות?
תשובה: אין לשתות ואע"פ שמפסיד בהמ"ז מה"ת לדעת המרדכי בשם הרא"מ (סי' קע"ד ס"ק ה' וסי' קצ"ז ס"ק כ"ה) כי יש להסתפק האם אמירת שיר המעלות נחשבת כהיסח דעתו מהסעודה (ועיין בסי' קע"ט סע' א' בה"ל ד"ה עד שיברך לגבי האם הנוטל מים אחרונים נחשב כהסיח דעתו מהסעודה).

שאלה: כדי להיות נחשב דבר שמלפת את הפת האם צריך לאכול דווקא עם פת?
תשובה: לא צריך לאכול אותם דווקא ביחד עם הפת אם הדרך הוא לאכול אותם ביחד עם פת והם באים מחמת הפת.

שאלה: כמה סוגים שונים יש בנוגע לברכות על פירות בתוך סעודה ומתי הפת פטורם מברכה?
תשובה: יש ארבע סוגים:
א. אם הפירות באים לקינוח, כדי לפוטרם מברכה צריך לאוכלם כל הזמן עם פת.
ב. אם באים להשביע צריך לאכול מהם מתחי' ובסוף הסועדה עם הפת.
ג. אם באים ללפת הפת אז רק צריך לאכול אותם בתחילת הסעודה עם הפת.
ד. דברים שבדרך כלל באים ללפת את הפת כמו דייסא ובשר ודגים אפי' לא אכל כלל עם פת עדיין נחשבים כמלפת את הפת ופטורים מברכה כי הולכים אחרי רוב מקראיים.

שאלה: האם יש צורך לאכול מאכל כלשהו יחד עם פת לאורך כל הסעודה כדי שזה ייחשב כמלפת את הפת?
תשובה: לא צריך לאכול אותו יחד עם פת במשך כל הסעודה אלא די שהדרך הוא לאכול ביחד עם פת ושבא מחמת הפת.

סימן קע"ח - איזהו דברים קרויים הפסק בסעודה
סעיף א' מחבר – היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר או שהיה אוכל וקראו חבירו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך בתחלה המוציא ואחר כך יגמור סעודתו וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הקשר בין שינוי מקום להפסק סעודה?
תשובה: המקום עצמו מעודד המשך אכילה, ולכן יש שאומרים שאם האדם משנה את מקומו, הסעודה נפסקת ממילא. למעשה, ישנם גורמים נוספים שממשיכים את הסעודה, כמו ההנאה שנובעת מאכילה משותפת עם חברים (עיין לקמן בדברי המחבר בסע' ב' שאם הניחו שם מקצת חברים חוזרים למקומם וגומרים סעודתם), וה"ה החיוב לברך בהמ"ז במקום מסוים מונע היסח הדעת מהסעודה (עיין שיטת הרמ"א בסע' ב').

שאלה: האם היוצא למרפסת או חצר פרטי שלו נחשב כשינוי מקום?
תשובה: הם חלקים מהבית שכן מתברר כך לפי סוג השתמשות שיש בהם לכן דינם כהבית עצמה.

שאלה: האם המשנה מקומו מחדר לחדר בבית אחת מפסיק אכילה לגבי ברכה שהכל וכדומה?
תשובה: מסתמא דעתו עליהם כי כן הדרך לטלטל האוכל לכולם, בתנאי שאפשר לראות מקום הראשון. אבל קיר החיצון של הבית הפונה לרה"ר וכדומה כן מפסיק ואם יוצא משם צריך לברך מחדש אם רוצה לאכול עוד.

שאלה: על מה יש לכוון לכתחילה כשמברך על דבר שברכתו שהכל כדי שלא יגרום הפסק כשמשנה מקומו בתוך הבית?
תשובה: יש לכוון לפטור כל דבר שברכתו שהכל שיאכל בתוך הבית.

סעיף ב' מחבר – חברים שהיו יושבין לאכול ויצאו לקראת חתן או לקראת כלה אם הניחו שם מקצתן חוזרים למקומם וגומרין סעודתן ואינם צריכין לברך שניה ואם לא הניחו שם אדם כשהם יוצאים צריכים ברכה למפרע וכשהם חוזרים צריכים ברכה לכתחלה וכן אם היו מסובין לשתות או לאכול פירות שכל המשנה מקומו הרי פסק אכילתו ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל וחוזר ומברך שנית על מה שהוא צריך לאכול.
רמ"א – ויש חולקים בכל מה שכתוב בסי' זה רק סוברים ששינוי מקום אינו אלא כהיסח הדעת וכו'.
פירוש – כלומר חולקים על דעת המחבר בשם הרמב"ם הס"ל ששינוי מקום היא הפסק בסעודת פת.
רמ"א שם – ולכן אם שינה מקומו למקום אחר א"צ לברך אלא לפני מה שרוצה לאכול אבל לא על מה שכבר אכל וכו' ודוקא שלא הניח מקצת חברים בסעודה ואכל מדברים שאינן צריכים ברכה במקומם וכו'.
פירוש – עיין בגר"ז (סע' ג',ד') שבדברים שכן צריכים ברכה במקומם חשיבות של סוג מאכל אלו היא שמחייבת לו לברך לכתחלה לפני שיוצא ממקומו.
רמ"א שם - וכן נוהגין במדינות אלא מ"מ לכתחלה לא יעקר ממקומו בלא ברכה דחיישינן שמא ישכח מלחזור ולאכול וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל ר"ל אף שעומד באמצע סעודת פת ורוצה לצאת ע"מ לחזור ולאכול ולברך ולדעה זו אינו מצריך שום ברכה ביציאתו מ"מ לכתחלה לא יצא דחיישינן שמא ישכח לחזור ולאכול ולברך במקומו או שישהא עד שירעב ויפסיד בהמ"ז לגמרי ואם מזמינים לו לאכול פת במקום אחר דאז לא שייך האי חששא כיון שהולך לאכול שם ויברך שם אחר אכילתו וכו' אפ"ה לכתחלה לא יעקור ממקומו עד שיברך דרק בדיעבד כשכבר יצא אמרינן דמותר לו לאכול ולברך במקום השני דגם שם מקומו הוא אבל לכתחלה מצותו לברך במקומו שאכל קודם שיצא וכו'.
פירוש – ר"ל כיון שכבר אכל כזית יש לו חיוב לברך ברהמ"ז לפי תקנת חז"ל [עיין סי' קפ"ד סע' ו', ובמ"ב שם ס"ק כ"ב].

סעיף ג' מחבר -יש מי שאומר שאם היה רוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שברך על אילן אחד א"צ לברך על האחרים וכו' אבל מגן לגן צריך לברך אפילו אם הם סמוכים ואפילו אם כשבירך תחלה היה דעתו על הכל.
מ"ב שם ס"ק ל"ט וז"ל משום שינוי מקום דהוי כמבית לבית דלא מהני דעתו לכו"ע וכו'.
פירוש – כי דומה למי שלא ידע אם יקבל רשות לאכול שם או האם יתן לו מה לאכול.

ענייני הסעיף
שאלה: כשיש לו מאכל בפה האם מותר לצאת ממקומו?
תשובה: לכתחילה אין לצאת ממקומו.

סעיף ז' מחבר – אדם שישן בתוך סעודתו שינת עראי לא הוי הפסק.
פירוש – אבל כאשר לובש תפילין ומניח את ראשו על השולחן כדי לישון, זה אסור מחשש שיפיח. לעומת זאת, כשאוכל מותר להניח את ראשו על השולחן, כי כל החשש בהפסק בסעודה הוא שמא יירדם לשינת קבע, ובמצב כזה אין חשש.

סימן קע"ט - איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך
סעיף א' מחבר – גמר סעודתו ונטל ידיו מים אחרונים אינו יכול לאכול ולא לשתות עד שיברך בהמ"ז וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ה"ה ליזהר לכתחלה שלא יפסיק אפילו מעט דתיכף לנטילה ברכה ומהאי טעמא יש ליזהר שלא לשהות שהיה מרובה אחר הנטילה וכו'.
שעה"צ אות ג' וז"ל היינו כדי הילוך כ"ב אמה וכו'.
פירוש – ובמקום הצורך מותר לשהות יותר מהילוך כ"ב אמות אך מראש יש להימנע מלהגיע למצב כזה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם הנשים צריכות ליטול מים אחרונים?
תשובה: לכתחילה כן.

מחבר שם - ואם אמר הב לן ונברך הוי היסח הדעת ואסור לו לשתות וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל פי' תן לנו כוס לברך וכו'.

פירושי חיים

פירוש –כפירוש המילים [תביאו לנו כוס ונברך] אין לו לקחת כוס של ברכה מעצמו, אלא מישהו אחר יתן לו כוס של ברכה ע"י שני ידיו (עפ"י הזוהר, עיין בסי' קפ"ג סע' ד').

סעיף ב' מחבר – מי שסומך על שלחן אחרים אפילו אמר הב לן ונברך לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעל הבית.
פירוש – וה"ה אשתו של בעה"ב אם היא מנהלת את הבית.

סעיף ג' מחבר – אם לא אמר הב לן ונברך וגם לא נטל ידיו משנטל הכוס לברך הוי היסח הדעת.
פירוש – כל זה דווקא לשיטת האומר שאין צורך בנטילת מים אחרונים, אבל לשיטת האומר שצריך מים אחרונים – זה נחשב "הב לן" בטעות, ואין כאן היסח דעת מלאכול, ולכן מותר להמשיך בסעודה.

סימן ק"פ - דיני פירורי הפת

סעיף ב' מחבר – כל מי שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם אבל לא יביא פת שלמה ויתננה על השלחן וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ר"ל אם יש פתיתין על השלחן אבל אם אין פתיתין על השלחן מותר להביא אפילו שלמה ובשם הזוהר כתבו שטוב לעשות כן לכתחלה.
פירוש – מעיקר הדין אפילו פירור קטן מספיק, אבל לפי הזוהר יש להביא תמיד פת שלמה. העצה הטובה כדי לצאת ידי כל הדעות היא להניח פת שלמה על השולחן לפני נטילת הידיים לסעודה, כי לדעת המחבר אין להביא פת שלמה אחר כך אם כבר יש פירורים על השולחן.

סעיף ד' מחבר – אע"פ שמותר לאבד פרורין שאין בהם כזית מכל מקום קשה לעניות.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ודוקא לדרוס עליהם דהוא בזוי גדול אבל כשמשליכן למים אפילו כשנאבדין עי"ז אין חשש כיון שהוא פחות מכזית ויש מחמירין כשיש הרבה פירורין ויצטרפו לכזית.
פירוש – כלומר, אם כבר נדרסו אין בכך עוד ביזיון לזרוק ולאבד אותם, אך אם לא – יש לשים אותם בשקית לפני שמכניסים לפח האשפה.

סימן קפ"א - דין מים אחרונים

סעיף ו' מחבר –אם המסובין רבים עד חמשה מתחילין מן המברך ואם הם יותר מתחילין מן הקטן וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל כדי שיעיין בארבע ברכות של בהמ"ז בתוך הזמן שיטלו אלו הד' אנשים הנשארים ואע"ג דהיום המנהג שכל אחד מהמסובין מברך לעצמו וכו' מ"מ לא נשתנה הדין דגם היום מהנכון שיאמרו המסובין כל ברכה וברכה בלחש עם המברך שמברך בקול רם וכו' וגם ברכת הזימון צריך המברך לומר לפניהם משו"ה צריך לעיין קצת מתחלה.
פירוש – אפשר בזה"ז שיש סידורים לכולם אין נוהגים כ"כ לסדר [שהמברך] יטול ראשון [כדי לעיין קצת מתחלה] ויש מקום להקל.

סעיף ז' מחבר – אין מברכין שום ברכה על מים האחרונים.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל דלפי הטעם שבארנו לעיל וכו' משום חשש מלח סדומית דהוא סכנה לעינים בודאי אין שייך לברך על נטילה זו כמו שאין מברכין על שמירה משאר סכנות וכו'.
פירוש – כי אפשר שלא שייך לומר וציוונו בדבר שהיה עושה מעצמנו באופן טבעי כמו סתם שמירה מסכנה ולכן לא שייך בזה צורך לקבל עול מלכות שמיים כמו שצריך בקיום מצוות כי בהן אנחנו מקדשים עצמנו והן לא מן הטבע.
מ"ב שם וז"ל מ"מ לא נהגו כן לפי שעכשיו אין עושין המצוה כתקנת חכמים ומנהגם שהיו נוהגים למשוח הידים גם בשמן ערב אחר הנטילה לעביר את הזוהמא מהידים וכיון שאין אנו עושים המצוה כתיקונה נהגו שלא לברך בכל גוונא.
פירוש – כי היום אנחנו לא מרגישים בחסרון קדושה כשהידיים מלוכלכים במקצת וכאילו אין בו זוהמה כלל ולכן לא שייך לברך.

סעיף ט' מחבר – מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקים.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל ומיירי באין לו מים כ"א משקין הא יש לו מים אין ליטול במשקין.
פירוש – בגלל ביזוי אוכלין.

מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל מיני משקין אפילו בשמן ודבש וחלב.
פירוש – כי תפקיד המשקין הוא להוציא את הזוהמה ולכן כל דבר שמוציא זוהמה מהני והרי מדינא מותר לברך אפילו כשיש בוץ על הידיים כי לא נחשב כמאוס אם אינו אסטניס. למעשה הולכים לפי דעת רוב בני אדם מה נחשב להם כמאוס ואלו שאין מקפידים בטלו דעתם לרוב ואסטניס צריך להחמיר לעצמו אם נחשב לו כמאוס [ועיין בסעיף י' ומ"ב ס"ק כ"ג שעליו יש חיוב מן הדין ליטול מים אחרונים ולנקות ידיו אפילו באמצע הסעודה כשרוצה לברך על פירות או על יין].

ענייני הסעיף
שאלה: כמה מים יש להשתמש עבור מים אחרונים?
תשובה: לכתחילה יש להשתמש ברביעית לשני ידיים. [שמעתי מרבינו זצ"ל לכן יש ליטול מים אחרונים בדומה לנטילת ידיים מכלי שמתמלא מהברז.]

סימן קפ"ב - דין כוס ברכת המזון, ושלא יהא פגום

סעיף ב' מחבר – כוס ברכת המזון אינו אלא של יין ולא משאר משקים וכו' ואם אין יין מצוי באותו מקום והשכר או שאר משקין הוו חמר מדינה מברכין עליהם חוץ מן המים.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ואפי' נמצא יין בעיר אלא שאינו מצוי הרבה ומפני זה עיקר שתיית בני העיר הוא שכר ושאר משקין יש להקל לברך בהמ"ז על שכר.
פירוש – בזמנינו חמר מדינה הוא כל מיני משקאות שמגישים בחתונות.

ענייני הסעיף
שאלה: איזה משקה נחשב חמר מדינה?
תשובה: כל מיני משקאות שמגישים בחתונות, אבל מיץ תפוזים אינו חמר מדינה אלא הוא מין מאכל.

סעיף ג' מחבר – צריך שלא יהא פגום שאם שתה ממנו פגמו.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ואינו ראוי עוד לברך עליו בהמ"ז וה"ה לקידוש ולהבדלה וכו' ואפילו טעם ממנו רק משהו בעלמא.
פירוש – כי כל שימוש בדבר קודש פוגל את הקדושה.
מחבר שם – אבל אם שפך ממנו לתוך ידו או כלי אין בכך כלום וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל וה"ה אם טעמו באצבעו דדוקא אם שתה ממנו בפיו פגמו
פירוש – כי צריך מעשה פיגול חשוב כלומר ע"י כמות גדולה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם שתייה דרך כלי כמו קש גם פוגמת היין?
תשובה: כיון שהשתמש בכלי אחר אינו פוגם היין.

סעיף ד' מחבר – אם היו כוסות המסובין פגומים צריך לתת מכוס הברכה לתוכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל צריך שיתן המברך מכוסו מעט לכל אחד ואחד קודם שישתה ויתקן פגימתם וישתו כולם מכוס שאינו פגום.
פירוש – משמע שרק כוס המזמן צ"ל מתוקן בשעת בהמ"ז אע"פ ששאר כוסות יעשו ג"כ לכוס של ברכה בסוף בהמ"ז.

סעיף ה' מחבר – אם החזיר יין של כוס פגום לקנקן היין שבקנקן כשר משום דקמא קמא בטיל.
מ"ב שם ס"ק כ"ז ודוקא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לעשות כן ולכן נוהגין להוסיף עליו מתחלה מעט מהקנקן ובזה מתוקן כמו בס"ו וכו'.
פירוש – כי אסור מדרבנן לבטל איסור לכתחילה, והאיסור אצלינו ביין פגום הוא מטעם הַקָּרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ (מלאכי א' ח').

סעיף ו' מחבר – יכולין לתקן כוס פגום ע"י שיוסיפו מעט יין ואפילו על ידי שיוסיפו עליו מים מיתקן.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ולאו דוקא במים דה"ה בשאר משקין [א"ר].

פירושי חיים

פירוש – כי החסרון ביין פגום הוא מה ששתה ממנו כבר, לכן במוסיף משהו מרגיש כאילו לא שתה ממנו כלום, וע"י כן מתקן את פשיעתו, וממילא כל משקה מהני בתיקון זה.

סעיף ז' מחבר – בשעת הדחק מברכין על יין פגום.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל קמ"ל דענין פגום הוא רק לכתחלה אם יכול ליזהר בזה ולא לעיכובא.

ענייני הסעיף
שאלה: אם אין לו אלא כוס יין פגום האם חמר מדינה עדיף?
תשובה: יין פגום עדיף.

סימן קפ"ג - המברך איך יתנהג בכוס של ברכת המזון
סעיף א' מחבר – כוס של ברכה טעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ ואם הוא נקי ואין בו שיורי כוסות א"צ.
פירוש –הדחה היא ניקיון יותר חזק משטיפה.

סעיף ב' מחבר – יתן היין לתוכן חי עד שמגיע לברכת הארץ ואז מוזגו להודיע שבח הארץ.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל פי' לתחלת ברכת הארץ.
פירוש – עיין בכף החיים (סעיף ו') שעושים כן דווקא כשמגיע ל"את הארץ" ע"ש, ולא נחשב כהפסק בברכה ארוכה.

רמ"א שם – וכוס של ברכה ימלאנו שיהא מלא על כל גדותיו.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ואף שרגיל לישפך קצת עי"ז לארץ ויש שאין ממלאין אותו כ"כ מטעם זה ואפ"ה שם מלא עליו.
פירוש – ממלאים את הכוס עד הסוף כי זה סימן של ברכה היינו שיש הרבה יין עכ"כ שנשפך מהכוס.

סעיף ג' מחבר – צריך לחזור אחר כוס שלם.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל כתב המ"א בשם הב"ח ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו ויש שנוהגין ג"כ להתעטף בבגד העליון דכל זה הוא עיטוף הנאמר בגמרא אצל כוס ברכה וכן נהגו כהיום בישראל בעת בהמ"ז שמשימין הכובע על ראשינן אפילו כשהוא מברך ביחיד בלי כוס.
פירוש – ולמעשה צריך ללבוש כובע ומעיל כשמברך בהמ"ז וה"ה כשמתפלל שמ"ע.

סעיף ד' מחבר – מקבלו בשתי ידיו וכו'.
פירוש – וגם מי שנותן את הכוס בידיו צריך ליתן לו ע"י ב' ידיים.
מחבר שם – ומגביהו מהקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע ואם הוא מיסב בשלחן הגביהו מעל השלחן טפח.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל כדי שיהא נראה הכוס לכל המסובין ויסתכלו בו ובגמרא מסמיך לה אקרא דכתיב כוס ישועות אשא וגו'.
פירוש – כי אומרים שיר על היין (פּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם ה' אֶקְרָא, תהילים קט"ז י"ג) בגלל שיין מביא שמחה, וגם השומעים צריכים להסתכל על היין [כמו המברך], וכן הדין לגבי קידוש (עיין בסי' רע"א), וכל אלו הם דיני סגולה.
מחבר שם – ונותן בו עינו שלא יסיח דעתו.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל שלא יסיח דעתו מן הברכה.
פירוש – ז"א כדי להוציא אחרים ידי חובתם צריך שלא יסיח דעתו.
רמ"א שם – ועל כן אין לוקחין כוס שפיו צר שקורין גלוק גלא"ז לברך עליו.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל שלא יוכלו להסתכל במה שבתוכו והאחרונים הקשו ע"ז דכוונת הגמרא מה שאמרו ונותן עיניו בו היינו בהכוס ולא במה שבתוכו וע"כ אין להקפיד בזה אם אינו יכול להשיג בקל כלי אחר.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יכול להשתמש בכוס פלסטיק עבור כוס של ברכה?
תשובה: יש להקל.

מחבר שם – ומשגרו לאשתו שתשתה ממנו.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל שע"י כוס של ברכה מתברכת האשה וכו'.
פירוש – אבל היום אנשים מקפידים לא לשתות מכוס המברך לכן יש לשפוך קצת מהכוס לכוס שני קודם הברכה והשתייה, ואח"כ ישלח כוס השני לאורחים, וה"ה אפילו שהם לא אוכלים ביחד או באותו זמן.

סעיף ו' מחבר – משנתנו לו כוס לברך לא ישיח המברך והמסובין אין להם להשיח משהתחיל המברך וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א ועד אחר שתייתו שהוא לאחר גמר בהמ"ז.
פירוש – אבל מניחים את הכוס על השלחן לאחר שגומר "אל יחסרנו" כי אז גמר בהמ"ז של חיוב.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל "משהתחיל המברך" - אבל מקודם רשאין להשיח אף שכבר נטל המברך הכוס בידו ויש מן הפוסקין דס"ל להחמיר בזה ונכון לחוש לדבריהם.
פירוש – וכן יש להחמיר כי נטילת הכוס היא חלק מבהמ"ז.

ענייני הסעיף
שאלה: האם חייבים לומר הרחמנים בסוף בהמ"ז?
תשובה: הרחמנים אינם חלק מעיקר ברכת המזון, ולכן מותר לדלג עליהם בעת הצורך.

מחבר שם – אפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט יצאו אבל אם שחו בשעה שהוא מברך לא יצאו.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל ותלוי בזה דאם לא גמר המברך עדיין את הברכה חוזרין המסובין ומברכין בעצמן ממקום שפסקו לשמוע לדברי המברך.
פירוש – קשיא על דעת המחבר מסי' קצ"ד סע' ג' ששם פסק שאין מצטרפים חצי ברכה של מברך א' לחצי השני של מברך הב', וצ"ל שכאן שונה כי כוונתן לומר ברכה שלמה לכן החלק שחוזר לומר משלים את החלק שכבר שמעו, משא"כ שם שכוונתם מתחילה רק לומר חצי ברכה, והרי זה לא נחשב לכלום ולכן אינו מצטרף.

סעיף ז' מחבר – נכון הדבר שכל אחד מהמסובין יאמר בלחש עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימה.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל ועכ"פ יזהרו לומר עמו בלחש ברכה ראשונה וכו'.
פירוש – אבל לכתחילה יש לומר עמו ביחד עד סוף ברכת רביעית, ז"א עד "אל יחסרנו".

סעיף ח' מחבר – לענין לשאול בבה"מ מפני היראה או מפני הכבוד יש מי שאומר שדינה כתפלה.
פירוש – לפי כללי לשון השו"ע "יש מי שאומר" הוא פסק כשהביאו בלי מחלוקות אפילו אם היא דעת יחידאה.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל שדינה כתפלה שאין שואלין ומשיבין כלל.
פירוש – לכן אין משיבין אם שמע יהש"ר אפילו באמצע ברכת הרביעית.

סעיף י"א מחבר – אם היה מהלך בדרך ואוכל א"צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו.
מ"ב שם ס"ק ל"ו כתב הח"א דכל זה דוקא כשאכילתו היה דרך הליכה וכו' אבל אם אכילתו היה בישיבה צריך לברך ג"כ בישיבה.
שעה"צ אות מ' וז"ל וכן נראה לדינא דאפילו באוכל כשהוא מהלך אין הדין ברור כ"כ להקל וכו' וכ"ש בזה שאין להקל.
פירוש – כל זה כי בהמ"ז דומה לתפילה.

סעיף י"ב מחבר – אסור לברך והוא עוסק במלאכתו.
מ"ב שם ס"ק ל"ז וז"ל היינו כל הברכות.
פירוש – לכן צריך לברך ברכת "אשר יצר" לפני שמנגב את ידיו. אבל מותר לברך כשהוא הולך ברגל במקום שלא צריך מאמץ או ריכוז מיוחד כי הילוכה כזו נעשית באופן אוטומטית, וה"ה כשהוא נוהג ברכב.

פירושי חיים

סימן קפ"ד - לקבוע ברכה במקום סעודה, ועד כמה יכול לברך מי ששכח ולא בירך

סעיף א' מחבר – מי שאכל במקום אחד צריך לברך קודם שיעקור ממקומו ואם יצא ממקומו ולא בירך אם היה במזיד יחזור למקומו ויברך ואם בירך במקום שנזכר יצא ואם היה בשוגג להרמב"ם יברך במקום שנזכר ולהר"ר יונה והרא"ש גם הוא יחזור למקומו ויברך.
מ"ב שם ס"ק ז' וכתבו האחרונים דכן נכון לנהוג למעשה אם לא שהוא שעת הדחק דאז יוכל לסמוך אסברא ראשונה.
פירוש – לכתחילה ראוי לחזור אם לא בשעת הדחק או במקום ביטול תורה.

סעיף ה' מחבר – עד אימתי יכול לברך עד שיתעכל המזון שבמעיו וכמה שיעורו כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה ומשעה שהתחיל להיות רעב אף על פי שלא נתעכל עדיין לגמרי כנתעכל לגמרי דיינינן ליה וכן נמי לענין אכילת פירות ושתיית יין אם אינו רעב ולא צמא ותאב לאותם פירות וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל לאו דוקא אלא שאינו תאב לשום פירות הוא סימן שלא נתעכל עדיין במעיו.
פירוש – ר"ל שאינו תאב לפירות דומים, אבל לא משנה אם תאב לירקות כי הם אינם פירות, ובננות הן ירקות ולא פירות.
מחבר שם - יברך אם אינו יודע לשער אם נתעכלו.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל וכ"ז כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפירות אבל אם אכל מעט וחפץ לאכול עוד אלא שלא היה לו יותר מזה בזה קשה מאד לשער השיעור דכל זמן שאינו רעב כיון שתיכף היה לו ג"כ תאוה אלא שלא היה לו כתבו הרבה אחרונים דמשערינן בזה עד כדי הילוך ד' מילין [שהוא ע"ב מינוט] ועד כדי שיעור זה מחויב לברך שבודאי לא נתעכל אפילו אכילה מועטת בשיעור מועט כזה וכו'.
פירוש – ושיעור ד' מילין משערין עד סוף בהמ"ז.
מ"ב שם וז"ל ויש מן האחרונים שמצדדים דאם אכל אכילה מועטת ושהה קודם שבירך בהמ"ז ואינו יודע לשער אם נתעכל המזון אף שהוא בתוך שיעור ד' מילין יאכל עכ"פ עוד כזית פת ואח"כ יברך בהמ"ז ועל אותו פת שאוכל א"צ לברך המוציא מחדש אם לא הסיח דעתו מלאכול עוד. ומ"מ אם אין לו פת יש לסמוך אסברא ראשונה ולברך בהמ"ז עד שיעור ד' מילין וכנ"ל וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: מה השיעור עיכול במשקה?
תשובה: זהו מחלוקת גדולה בין הפוסקים ולכן עדיף לשתות משקה אחר שלא היה דעתו עליו ולברך שהכל כדי לפטור שניהם בברכת אחרונה.

שאלה: אם הגיע לשבעים ושתיים דקות באמצע אמירת ברכת המזון, האם יכול להמשיך ולסיים?
תשובה: צריך להפסיק כי שוב אין על מה לברך.

שאלה: בסעודה ארוכה ויש זמן רב בין המנות ומרגישים שהוא רעב האם כבר עבר זמן עיכול וחייב לברך המוציא עוד פעם?
תשובה: עיין בגר"ז (סעיף ג') שעיכול אינו מתחיל כל זמן שלא הסיח דעתו מלאכול עוד, והפת המועטת שאכל בתחילת הסעודה מכינה מעיו לקבל מה שבא אח"כ, וזה אפילו שנעכל את הפת הזו, וכל זמן שממשיך לאכול נחשב עדיין כחלק של סעודה אחת, ולכן בהמ"ז בסוף פוטר כל מה שאכל בסעודה זו.

סעיף ו' מחבר – שיעור אכילה לברך עליה ברכת המזון בכזית.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל ואע"ג דברכת ראשונה צריך לברך אפילו על כל שהוא התם משום דאסור ליהנות מעוה"ז בלי ברכה.
פירוש – ברכה ראשונה היא עבור ההנאה ולכן פוטרת כל הנאה הדומה למה שבריך עליו מתחילה בתנאי שבינתיים לא הסיח דעתו מברכה זו, וזה אפילו כל היום כולו, ואפילו שנעכל מה שבירך עליו מתחילה. והנ"מ הוא לברכה אחרונה, שחז"ל תיקנו ברכה אחרונה על האכילה ולא על ההנאה ולכן [צריך שיעור כדי להתחשב כאכילה] וכשנעכל המאכל כאילו לא אכל ואם עדיין לא בירך כבר הפסיד את הברכה האחרונה.
מ"ב שם ס"ק כ"ב – "בכזית" - היינו מדרבנן וכו'.

פירוש –וצ"ל כי הנהגה של ישראל להחמיר על עצמם מייצרת חיוב ותקנה מדרבנן, ודוגמה לזה בנדה לג: (עיין בתד"ה רואה) שבגלל שבנות ישראל החמירו על עצמן אפילו ברואות טיפת דם כחרדל להתחייב בשבעת נקיים, יצאה תקנה והלכה חדשה.
מ"ב שם וז"ל ושיעור שביעה משמע החינוך דאינו שוה בכל אדם אלא כ"א יודע שביעתו ואם דרכו תמיד לאכול כדי מחייתו לבד גם זה נחשב שביעה.
פירוש – ולא אמרינן שבטל דעתו, מ"מ צריך לפחות כזית.
בה"ל שם ד"ה בכזית וז"ל ודע עוד דאף לשיטת רוב הפוסקים דבעינן שביעה ממש מ"מ בחולה או זקן או שכבר אכל מקודם והוא שבע ע"י כזית או בכביצה לכו"ע חייב מן התורה לברך כיון דמ"מ הוא שבע וכו' והנה ראיתי בפמ"ג שכתב דמסתברא לו דבעינן שביעה מפת לבד ואז הוא חייב מן התורה ונ"ל פשוט דאין כונתו כמי שאוכל איזה דבר ללפת את הפת דזה פשיטה דמצטרף שכן הוא דרך אכילה [עיין ברכות מ"א מיסב ואוכל בלפתן] והנה מלשון רדב"ז הנ"ל לכאורה דאם כבר אכל איזה דבר וסיים שביעתו ע"י אכילת כזית פת מהני לחיוב מן התורה וכו'.
פירוש – לכן מי שאכל כזית פת כדי אכילת פרס ביחד עם הרבה דגים ושבע בגלל צירוף זה הוי שביעה מה"ת אבל אם אכל פת קודם ולא שבע ואח"כ שבע ע"י אכילת דברים נוספים שאינם פת אין זה נחשב שביעה מה"ת (ועיין באגרות משה או"ח ח"ד סי' מ"א שהגרמ"פ זצ"ל לא היה ס"ל כן).

ענייני הסעיף
שאלה: מה ההגדרה של שביעה?
תשובה: שאינו תאב לאכול, אבל עיין בשעה"צ אות כ"ה בשם רבותיו של רש"י (ברכות מ"ב. רש"י ד"ה עדי) וז"ל משמע דתלוי לפי אנשים אחרים כל שדרכו לקבוע סעודה כשיעור הזה מקרי שביעה עכ"ל כלומר שביעה שלהם נקבעה לפי הכמות שדרכם לאכול בסעודה.

שאלה: כמה זמן הוא אכילת כזית בתוך כדי אכילת פרס?
תשובה: לכתחילה יש לסיים בתוך שתי דקות, ובדיעבד עד תשע דקות (שיטת החת"ס לגבי צירוף אכילה ביוה"כ, עיין בסי' תרי"ח במ"ב ס"ק כ"א), אך עדיף לסיים תוך שמונה דקות. יש לבלוע את הכל בזמן הזה, ולא להישאר לועס. מתוך חיבוב המצווה, כדאי לאכול כזית בתחילת הסעודה.

סימן קפ"ה - לברך ברכת המזון בקול רם, ויתר פרטים בברכת המזון
סעיף א' מחבר – ברכת המזון נאמרה בכל לשון.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל דכתיב וברכת בכל לשון שאתה מברך ודוקא שמבין באותו הלשון וכו' וכתב הב"ח בסימן קצ"ג דכ"ז מצד הדין ולמצוה מן המובחר בעינן דוקא לשה"ק וכו'.
פירוש – למעשה, כדי לצאת ידי כל הדעות, מי שלא מבין לשון הקודש יקרא ברכת המזון בלשון הקודש ובמקביל יסתכל בתרגום לשפתו כדי להבין את פירוש המילים. אם הוא לא יכול לקרוא בלשון הקודש, יכול שיקרא בשפתו, וסביר להניח שמבחינה הלכתית הוא יוצא בזה.

סעיף ב' מחבר – צריך שישמיע לאזניו מה שמוציא בשפתיו.
מ"ב שם ס"ק ב' אבל אם הרהר בלבו לא יצא.
פירוש – ר"ל צריך לשמוע ממש מה שהוא קורא, ולכתחילה יש לאומרו בקול רם.
מ"ב שם וז"ל ואם מחמת חולי או אונס אחר בירך בהמ"ז בלבו יצא וכו'.
פירוש – וצריך להרהר כל מילה ומילה.

סעיף ג' מחבר – יש מי שאומר דבעל הבית עם בניו ואשתו צריך לברך בקול רם כדי שיצאו בברכתו.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל היינו כשאינם בקיאים בעצמם לברך והם יוצאים כשומעים ממנו ויש שכתבו דטוב לעולם לברך בקול רם כי הקול מעורר הכונה וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: אם רוצים לצאת מבהמ"ז של המברך מה צריך לעשות?

תשובה: יש לשמוע עם כוונה ועדיף להסתכל כל הזמן בסידור.

שאלה: מי שמתחיל לשמור מצוות ואינו יודע לקרוא בלשון הקודש איך הוא צריך לנהוג כשמברך בהמ"ז?
תשובה: הוא חייב להבין את המושגים שיש בבהמ"ז ואם לא מבין יש סברה לומר שהוי רק כמתעסק ולכן אינו יוצא כשקורא אפילו בלשון הקודש לשיטת הרמב"ן (עיין במלחמות ה' ר"ה כח. דף ז. בדפי הרי"ף ד"ה ועוד לפום סוגיא). לכן מי שאינו מבין לשון הקודש לכאורה עדיף לומר הכל בלשון שמבין [ועיין בסי' ס"ב סע' ב' במ"ב ובבה"ל לגבי ק"ש שמשמע שאם באמת כוונה מעכבת אז אפשר שלא יצא גם בלשון הקודש אם לא מבין כלל ע"ש]. ויש להיזהר גם מטעם אחר כי התרגומים בדרך כלל אינם מדויקים וגם רגילים לתרגם שם ה' למילה שאינו כינוי כלל (שמתרגמים ה' למילה "Hashem" ["השם"]) ואם נכשלים בזה לא יוצאים וצ"ע.

סעיף ה' מחבר – אם בירך והיתה צואה כנגדו או שהיה שכור (פירוש לגמרי) נסתפקו התוספות והרא"ש אם צריך לחזור ולברך ומשום מי רגלים פשיטא שאינו חוזר לברך.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ר"ל דבתפלה קי"ל לעיל בסי' ע"ו במי שהתפלל ומצא צואה כנגדו או בצדו תוך ד' אמותיו במקום שהיה ראוי להסתפק ופשע ולא בדק שצריך לחזור ולהתפלל משום שנאמר זבח רשעים תועבה וכן ה"ה לענין ק"ש ונסתפקו התוספות והרא"ש אם גם בבהמ"ז אמרי' הכי או דלמא שאני בהמ"ז דקילא מהתם דהרי בשתוי אף שיכול לדבר לפני המלך קי"ל דאל יתפלל וענין בהמ"ז מותר בשתוי.
פירוש – שתוי פירושו ששתה יותר מרביעית, ותפילה וק"ש יותר חמורים בשתוי בגלל חומר העניין.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין למי שמצא צואה אחרי שבירך בהמ"ז והיה במקום שהיה ראיו להסתפק ולא בדק במזיד?
תשובה: יש לאכול עוד כזית כדי להתחייב שוב בברכת המזון, או לצאת ידי חובה בשמיעת בהמ"ז מאחר. ויש לעשות כך גם אם לא היה מזיד בדבר. ואם היה מזיד בדבר ואין עוד כזית, אפשר לברך שוב בנוסח "בריך רחמנא" (עיין בסי' קס"ז במ"ב ס"ק נ"א), או בנוסח בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. כך הדין בכל הברכות, שכן מותר לומר את שם ה' אם לא אמר כן בנוסח של ברכה ממש. עם זאת, אין לחזור ולברך בנוסח של בריך רחמנא במקרה של ספק שקול, אלא אם הדבר מפריע מאוד מתוך חשש שלא יצא ידי חובה.

סימן קפ"ו - אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון
סעיף א' מחבר – נשים חייבות בברכת המזון וספק הוא אם הן חייבות מדאורייתא וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל כתב בשערי אפרים אשה שאכלה כדי שביעה ונסתפקה אם בירכה חייבת לברך וכו' אכן בחידושי רע"א וכו' פסקו שאינה צריכה לחזור ולברך וכו' ומ"מ נראה דהרוצה לסמוך על דעת ש"א וסייעתו אין למחות בידו וכו'.
פירוש – עצה טובה היא לחזור ולברך בנוסח בריך רחמנא. מ"מ גם לרעק"א (עיין בשו"ת רעק"א סי' א') יש חיוב לנשים לאכול סעודות שבת מטעם עונג שבת וחיובן מה"ת מטעם ההקש זכור לשמור.

סעיף ב' מחבר – קטן חייב מדרבנן כדי לחנכו וההיא דבן מברך לאביו כשלא אכל האב כדי שביעה שאינו חייב אלא מדרבנן.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ואם גם הבן לא אכל כדי שביעה דהוי אצלו תרי דרבנן אם מוציא לאביו יש דעות בין הפוסקים ויש להחמיר.
פירוש – משמע שבדיעבד כן יצא.

סימן קפ"ז - דיוקים בנוסח ברכת המזון
סעיף ג' מחבר – אם לא הזכיר בברכת הארץ ברית ותורה אפי' אם לא חיסר אלא אחד מהם מחזירין אותו.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל שע"י ברית נתנה הארץ לאברהם וכו' ובזכות התורה והמצות ירשו את הארץ וכו'.
פירוש – כי כל המטרה לנחלת הארץ היתה כדי שנוכל ללמוד תורה בנחת, ולכן חייב להתכוון בזה כשמברך בהמ"ז.

סימן קפ"ח - נוסח ברכה ג', ודיני ברכת המזון בשבת, והטועה בברכת המזון
סעיף א' מחבר – אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו מפני שהיא סיום הברכות דאורייתא וכו'.

פירושי חיים

פירוש – וה"אמן" מגדיש סילוק מברכות שמחויבות מה"ת.

סעיף ב' מחבר – אמן זה יאמרנו בלחש כדי שלא ירגישו שברכת הטוב והמטיב אינה דאורייתא ויזלזלו בה.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ויש מיישבין המנהג מטעם אחר שלא חששו לזלזול ברכה רביעית אלא בימיהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאחר בונה ירושלים לכך היה צריך לענות אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים ויכירו שברכה רביעית אינה מן התורה ויבואו לזלזל בה אף שלא במקום בטול מלאכת בעה"ב אבל עכשיו שגם הפועלים מברכים ד' ברכות כמ"ש בסימן קצ"א אין לחוש לזה ולפי טעם זה בין כשמברך בזימון ובין כשמברך ביחידי יכול לענות אמן בקול רם וכמדומה שכן המנהג. לא יאמר בונה ירושלים אמן בנשימה אחת רק ימתין קצת אחר תיבת ירושלים ואח"כ יאמר אמן כדי שלא יהא משמע שגם האמן מסיום הברכה הוא.
פירוש – זה לאו דווקא אלא מספיק שיפסיק קצת אפילו בתוך נשימה אחת.

סעיף ד' מחבר – נוסח ברכה זו פותח בה רחם ה' אלהינו או נחמנו ה' אלהינו וחותם בה בונה ירושלים או מנחם ציון בבנין ירושלים ואין לשנות הנוסח משבת לחול דבין בשבת בין בחול אומר נוסחא אחת.
רמ"א - ויש אומרים דאומרים בונה ברחמיו ירושלים וכן נוהגין (מרדכי סוף ברכות).
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ר"ל דאם אומר בחול רחם יאמר בשבת ג"כ רחם ואע"ג דאסור לתבוע צרכיו בשבת הכא שאני דטופס ברכה כך היא תמיד וגם כל הרחמן יכול לומר בשבת אע"פ שאינן מטופס הברכה שתקנו חכמים שכיון שנהגו הכל לאומרם בכל פעם שמברכין בהמ"ז נעשה להם כטופס ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשבת.
פירוש – והנ"מ לשאר דברים שיגרום לו צער בשבת כגון לקרוא עיתונים שאסור מטעם זה.

סעיף ו' מחבר – טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת וכו' והא דסגי בהך ברכה דוקא כשנזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אבל אם לא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב צריך לחזור לראש בהמ"ז.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל כתב הח"א ר"ל שאמר ברוך אתה ה' אמ"ה האל זה מקרי התחלה לברכה זו וכו'.
בה"ל ד"ה עד שהתחיל וז"ל והנה משארי אחרונים משמע דמשהתחיל ברכה זו שוב אין תקנה וחוזר לראש דלא כהח"א ונ"ל דס"ל דהא דאמרינן בש"ס דכשפתח בהטוב והמטיב חוזר לראש הוא משום שעי"ז ניכר שכבר הסיח דעתו מברכה שלישית וכו'.
פירוש – מ"מ צריך להתחיל בברכה אחרת כדי להתחשב להיסח הדעת וקודם לזה אמרינן דברים שבלב אינם דברים.

סעיף ח' מחבר – אם חל ראש חודש בשבת והזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חודש ולא נזכר עד שהתחיל הטוב והמטיב אינו חוזר. ואם שכח של שבת ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, כולל ראש חודש עם שבת, ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון. ואם פתח בהטוב והמטיב, חוזר לראש ברכת המזון, ומזכיר של שבת ושל ראש חודש. ויש מי שאומר, שאם שכח של שבת וראש חודש, ונזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב, אומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון, וחותם בשל שבת, ואינו חותם בשל ראש חודש.
פירוש – הלשון "ויש מי שאומר" פירושו שכן ההלכה אלא שדעה זו לא נמצא בפוסקים.

סעיף ח' מחבר – סעודה שלישית בשבת דינה כר"ח.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל שאינו חוזר אם התחיל ברכת הטוב והמטיב לפי שי"א שסעודה שלישית אין צריך פת ואף שאין דבריהם עיקר וכו' יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה.
פירוש – ר"ל שאע"פ שהוי ספק חשוב ונוטה לחיוב מ"מ אמרינן ספק ברכות להקל כי אפילו בספק ספיקא אמרינן כן, וזה ההכרעה לדינא שלא מחזירין אותו כדי להזכיר שבת בנוסח שמזכירה בין בפתיחה לבין בחתימה.
בה"ל ד"ה בשבת דינה כר"ח וז"ל עיין במ"ב מש"כ דאם לא התחיל עדיין ברכת הטוב והמטיב אומר ברוך שנתן כמו בר"ח והוא ממ"א סקט"ז ע"ש ומשמע דלענין חתימה ג"כ שוה לר"ח דאינו חותם ואזיל לטעמיה בסק"ז דכל היכא דבדיעבד אין מחזירין אותו ה"ה דאינו חותם אם נזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב אכן לפי מה שכתבנו שם בשם הנהר שלום דאינו תלוי כלל זה בזה דדוקא גבי ר"ח מספקא ליה לתלמודא אי חתים משום דלא חשיבא יומא כולי האי לקבוע עליו ברכה בבה"מ בפתיחה וחתימה א"כ ה"ה בענייננו נהי דמחמרינן שלא להחזירו אם נזכר לאחר שפתח בהטוב והמטיב מ"מ יום

פירושי חיים

שבת בודאי חשיבא וכשנזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב צ"ל אשר נתן וכו' בפתיחה וחתימה ובפרט בסעודה ג' דמעיקר הדין כבר פסק המחבר בסי' רצ"א ס"ה דחיובה דוקא בפת אח"כ מצאתי בנהר שלום בסעיף זה שגם הוא מצדד כדברינו.
פירוש – למעשה, ההלכה כהמ"א.

סעיף י' מחבר – היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בבהמ"ז דאזלינן בתר התחלה הסעודה והוא הדין לראש חודש ופורים וחנוכה.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וכיון שהתחלת הסעודה היה מבעוד יום כבר נתחייב להזכיר מעין המאורע וכו'.
פירוש – וזה דווקא שאכל כזית פת כדי אכילת פרס, ובין השמשות נקרא יום לעניין זה כיון שמותר לאכול סעודת שלישית עד חצי שעת לפני צאת הכוכבים, ז"א שיכול להקל עד שלש עשרה דקות אחרי השקיעה, בנוסף שקיי"ל כרבי יוסי שבין השמשות מתחיל רק כדקה לפני לילה.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל ולפיכך אף אם חל ר"ח במו"ש יזכיר בבהמ"ז של שבת לבד ולא של ר"ח ודוקא כשגמר סעודתו מבעוד יום אבל אם אכל פת גם בלילה ויש עליו חיוב להזכיר גם של ר"ח ושניהן אי אפשר להזכיר דהוי תרתי דסתרי וכו' א"כ מוטב להזכיר של ר"ח דזה יש חיוב לכ"ע משא"כ בהזכרת שבת דיש פלוגתא בין הראשונים אם חייב להזכיר כלל כשמברך במו"ש (ואף דאנן פסקינן כאן בש"ע דאזלינן בתר מעיקרא וחייב להזכיר של שבת במו"ש מ"מ כאן שהוא מקום הדחק מוטב שידחה הזכרת שבת מפני הזכרת ר"ח דהוא חיוב לכ"ע) וכו'.
פירוש – ר"ל כיון שיש דעה שהולכים בתר סוף הסעודה לענין הזכרת המעורה וגם שיש חיוב להזכיר של ר"ח לכו"ע לכן הוי תרתי לטיבותא להזכיר של ר"ח בלבד.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להמשיך לאכול סעודת שלישית עד הלילה שחל בו ר"ח?
תשובה: מותר להמשיך את הסעודה עד הלילה [עד צה"כ] אפי' לכתחילה, ואם המשיך לאכול פת אח"כ יש לדאוג לאכול לפחות כזית פת כי אז יתחייב להזכיר בוודאות גם של שבת וגם של ר"ח בבהמ"ז.

סימן קפ"ט - נוסח ברכה רביעית ודיניה

סעיף א' מחבר – ברכה רביעית וכו' ואומר בה שלשה מלכיות וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל וכיון שאומרים בה ג' הטבות והיא ברכת הודאה כמו שכתבנו אומרים ג"כ ג' תגמולות וכו'.
פירוש – משמע שאמירת ג' תגמולות אינה מעכבת.
מחבר שם – המלך הטוב וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל בבהמ"ז בעה"ב מסיים "ונאמר אמן" שאין יכול לגזור אומר ואמרו אמן משא"כ בברכת עושה שלום במרומיו שהוא שבח של הקב"ה וכל ישראל מצווין אומר ואמרו אמן.
פירוש – שאפילו ביחיד המתפלל שמ"ע אומרים כן כי המלאכים עונים "אמן" לאמירת "ואמרו אמן" שבסוף שמ"ע.

סעיף ב' מחבר – בבית האבל אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ואם בעינן לזה עשרה או לא עיין ביו"ד סימן שע"ט ובאחרונים שם.
פירוש – למעשה צריך מנין כדי לומר נוסח זה (באר הגולה יו"ד סי' שע"ט נ').

סימן ק"צ - שתיית היין אחר הברכה ודיניו

סעיף א' מחבר – אחר שסיים בהמ"ז מברך בפה"ג ויטעום המברך וכו' ואח"כ יטעמו האחרים וכו'.
פירוש – הוא שותה קודם כדי לתת לו כבוד, והוא צריך לשתות כדי שלא להיות בזיון לכוס של ברכה (רש"י עירובין מ: ד"ה ליתביה לינוקא).

סעיף ב' מחבר – אחר ששתה כוס של בהמ"ז יברך ברכה מעין שלש.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל ואם דעתו לשתות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף אחר גמר שתייתו ודוקא כשדעתו לשתות מיד דאל"ה יש לחוש שמא יתעכל דעיכול של שתיה איננו שיעור גדול כ"כ.
פירוש – לכן יש תמיד לשתות לפחות רביעית על דעת לברך ברכה אחרונה מיד שמא ישכח לברך עד שחוזר להיות צמא.

בה"ל ד"ה יברך ברכה אחת מעין שלש וז"ל ואם דעתו לשתות עוד לא יברך אחריו אלא לבסוף וכתב המ"א דאם טעה וברך אחריו א"צ לברך בתחלה כיון שהיה דעתו לשתות עוד וכו' ועיין בא"ר וכו' ודעתם דברכה אחרונה הוא סילוק גמור בכל גווני וכו'.
פירוש – אבל על ב' מיני מאכל יכול לברך ברכה אחרונה על אחד מהם בדעת שלא יחול על השני כדי שהברכה הראשונה עדיין חל על השני ויכול להמשיך לאכול בלי לברך ברכה ראשונה עוד פעם, כגון אם בירך שהכל על גבינה ומשקה ובירך ברכה אחרונה על המשקה בדעת להמשיך לאכול יותר מהגבינה אין צריך לברך ברכה ראשונה חדשה על הגבינה כשממשיך לאכלו, משא"כ אם אכל ב' מינים של אותו סוג של מאכל כגון תפוחים (apples) ותפוזים (oranges) ובירך ברכת אחרונה על א' מהם, שא"א להמשיך לאכול את השני בלי לברך ברכה ראשונה.

סימן קצ"א - אם הפועלים מחוייבים לברך
סעיף א' מחבר – פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצרין בבהמ"ז כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית כיצד ברכה ראשונה כתקנה ושניה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: אם טעה ובירך ברכה מעין שלש במקום בהמ"ז האם יצא?
תשובה: אפשר שיש ראיה מסעיף זה שיוצא מה"ת לכן יש [ליטול ידיו ולברך המוציא] ולאכול עוד כזית פת [כדי להתחייב בהמ"ז].

סעיף ג' מחבר – אסור לעשות מלאכה בעודו מברך.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל מפני שנראה כמברך בדרך עראי ומקרה וכו' ואצ"ל שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו וכו'.
פירוש – ואפי' ללכת ברגל אסור אם זה מסיח דעתו מהברכה.

סימן קצ"ב - ברכת זימון בג' או בעשרה
סעיף א' מחבר – היו המסובין ג' חייבין בזימון.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל דהיינו שחייבין להזדמן ולצרף ברכתם בלשון רבים וכו'.
פירוש – ר"ל שהוי הזמנה להצטרף להיות אגודה א' (עיין בשו"ע הרב סעיף א' וז"ל אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם אלא עם כן הם משלשה ולמעלה שיש שבח וקילוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת לפי שהם ראוים לזמן כלומר להזדמן יחד לצרוף ברכה בלשון רבים עכ"ל).

מחבר שם – שאומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו והם עונים ואומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ואם המסובין צריכין לעונות אמן אחריו יש דעות בין האחרונים והמנהג שלא לענות.
פירוש – וכמו שלא שייך לענות "אמן" ל"ברכו". ולשון "חיינו" הוא לשון עבר כי מברכים על מה שכבר אכלו, כמשמעות "נברך שאכלנו משלו".
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל משמע מזה דלא יאמר ברוך הוא וברוך שמו ויש פוסקים כתבו לומר ב"ה וב"ש וכן המנהג ועיין במ"א ובשארי אחרונים דעכ"פ לא שייך זה ביחיד וגם בשלשה אין לומר אותו רק המברך ולא שניים המזמינים עמו.
פירוש – ומנהג שלנו שגם המברך אינו אומר "ברוך הוא וברוך שמו".

ענייני הסעיף
שאלה: ג' הזדמנו לשבת באותו שלחן לאכול כל א' בפני עצמו, האם עדיין חייבים לזמן?
תשובה: אם ישבו בכוונה לא להצטרף, אינם יכולים לזמן כי האכילה ביחד היא שגורמת את הזימון, והרי כוונתם הייתה שלא לאכול ביחד. לכן אם ישבו ביחד באותו שלחן בלי כוונה להצטרף, אינם מתחייבים בזימון באופן אוטומטי אלא אם כן דעתם הייתה לאכול ביחד.

סעיף ב' מחבר – אם טעה המזמן בעשרה והעונים ולא הזכירו אלהינו אין יכולים לחזור.

פירושי חיים

פירוש – כי הם עונים מה שאמר להם לענות, לכן אם רק הם טעו לכתחילה יש להם לחזור ולתקן הטעות כי לא ענו כמו המזמין אמר להם לענות והוא קובע, מ"מ אם רק הוא טעה [ואח"כ שמע מהם שעונים נכון] הוא יכול לתקן דבריו כשהוא עונה אחריהם.

סימן קצ"ג - אם מצטרפין לזימון אם לאו

סעיף א' מחבר – שנים שאכלו אע"פ שבברכת המוציא פוטר אחד את חבירו מצוה ליחלק שיברך כל אחד בהמ"ז לעצמו וכו'.

מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל והטעם שחלקו בין בהמ"ז להמוציא דבתחלת הסעודה שקובעים לאכול יחדו דעתן להצטרף משא"כ בסוף הסעודה דעתן להפרד זה מזה הלכך צריך לברך כ"א לעצמו ויש עוד טעם משום דבהמ"ז דאורייתא החמירו בה ועיין בפמ"ג שכתב דנכון לחוש לטעם הראשון וע"כ אף אם לא אכל כדי שביעה דחיובו הוא רק מדרבנן ג"כ מצוה ליחלק ולברך כ"א לעצמו.

פירוש – עיין בשו"ע הרב (סי' קס"ז, י"ז-י"ח) שמסביר שבברכת הנהנים יש יותר הנאה ע"י שקובע לעשות מצווה ביחד כי ברוב עם הדרת מלך ע"ש, אבל לגבי שאר מצווה עדיף לעשות ביחידות כי זוכה ע"י זה לומר יותר ברכות ומ"מ יכול לומר ביחד כדי להדר כי ברוב עם הדרת מלך.

מחבר שם – אבל אם אינו מבין אינו יוצא בשמיעה וכו'.

מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ומ"מ יותר טוב שיאמרו אחרי המברך והמקדש מלה במלה בלחש אם אפשר להם דבזה יצאו לכל הפוסקים.

פירוש – ויש להם להסתכל בסידור ולעקוב אחרי המברך, ואם אומרים מילה במילה עם המברך עדיף שיטעמו מהכוס שלו קצת, מ"מ אם לא אמרו עמו מילה במילה והמברך בירך בקול רם הם יצאו ע"י שמיעה לבד כי שומע כעונה, פירושו שהוי כאילו השומעים אמרו מעצמם בלחש (בית הלוי, ספר בראשית בסופו, לפי פירוש החזון איש אורח חיים סימן כ"ט ס"ק ג') או מטעם שליחות וזה דווקא אם השומעים מבינים לשון המברך ואז הוי כאילו הם אמרו דרכו.

מחבר שם – מצוה שיחזרו אחר שלישי שיצטרף עמהם לזימון.

מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל היינו אם הוא עמהם בביתם מצוה ליתן לו דבר מה לאכול כדי שיצטרף עמהם וכו'.

פירוש – ובגלל שהוא רק הידור מצווה אין מטריחים להם למצוא מישהו אחר בכל אופן שיהיה.

מחבר שם – אבל ג' שאכלו אינם רשאים ליחלק וכו' ששה נחלקים כיון שישאר זימון לכל חבורה עד עשרה ואז אין נחלקים עד שיהיו עשרים כיון שנתחייבו בהזכרת השם ומצוה לחזור אחר עשרה.

מ"ב שם ס"ק י"ב – כדי שיהיו יכולים לברך בשם ועיין באחרונים דאפילו אם הם שבעה מצוה לחזר אחר עוד שלשה וכו'.

פירוש – כי כשיש שבעה יש כבר רוב מנכר משא"כ אם יש רק ששה.

מחבר שם – ומיהו אם היו רבים מסובים יחד ואינם יכולים לשמוע ברכת הזימון מפי המברך ואינם רשאים ליחלק לחבורות של עשרה מפני שיצטרכו לברך בקול רם וישמע בעל הבית ויקפיד עליהם יכולים ליחלק לחבורות של ג' ג' ולברך בנחת כדי שלא ישמע בעל הבית וזה טוב להם ממה שלא יצאו ידי חובת ברכת זימון שהרי אינם יכולים לשמוע מפי המברך.

מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל וה"ה אם צריכין ללכת לדבר מצוה ואין להם שהות להמתין שתתבטל המצוה שרשאין לחלק לג' ג' כ"כ המ"א ובח"א מגמגם בזה ופוסק דעכ"פ כשלא נשארו עשרה בלעדם בודאי אסור לצאת אפילו לדבר מצוה. ומ"מ אם הוא מצוה דאורייתא אפשר דיש להקל בכל גווני וכו'.

פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף ט') שמתיר לחלק לג' אם קשה להמתין עד שמברכים בהמ"ז ע"ש וזה אפילו אם צריך ללכת לישון יותר מוקדם. וגם יכול לעשות תנאי קודם שיושב לאכול שאין כוונתו לאכול עם אחרים ואז אין חיוב להזמין, ולאדם חשוב יש למנוע מהמחלוקת ולכן עדיף שלא יאכל פת (ועיין לקמן בסע' ג' בפירוש לרמ"א).

סעיף ב' מחבר – אפילו לא הוקבעו מתחלה כולם לאכול יחד אלא שהשנים קבעו ואח"כ בא השלישי וקבע עמהם או שאחד קבע תחלה ואח"כ קבעו השניים עמו אינם רשאים ליחלק כיון שהם קבועים יחד בגמר האכילה וכו'.

מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל חל עלייהו חובת זימון עי"ז שאכלו לבסוף ביחד ומשמע מזה הא אם לא גמרו גם סוף אכילה ביחד כגון שבא אחד לאכול אצל שנים אחר שכבר התחילו לאכול וגם גמרו סעודתן שלא בזמן אחד אותן שגמרו מקודם רשאין לברך בפני עצמן דעכ"פ התחלה או גמר בעינן ביחד ומ"מ אם המתינו לאחר אכילתם ולא ברכו עד שגמר גם השלישי

פירושי חיים

לאכול חייבין לזמן ואין רשאין ליחלק ואע"ג שלא גמרו ביחד כל היכי דאי מייתי להו מידי מצי למיכל מינייהו כמו גמרו ביחד דייניגן להו וכעין ההיא דריש סימן קצ"ז ע"ש.
פירוש –ובשעת הדחק במקום מצווה יכול לצאת מחתונה בלי לזמן אם אינו יכול לשכנע ב' אנשים לזמן עמו, וגם בזה רק חייב לזמן עם אכלו ביחד מתחילה ועד הסוף. ואין חיוב כלל להשתתף בשבע ברכות בחתונה אא"כ בירך בהמ"ז עמהם.
מחבר שם - ומ"מ אם יאכל עמהם בלא קבע רשאים ליחלק וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל היינו שלא אכלו בדרך קבע בישיבה ועל שלחן אחד ואפילו התחילו לאכול בשלשה מתחלת הסעודה ועד סופה.
פירוש – כדי לאכול בקבע צריך כוונה לשבת ולאכול עמהם ביחד.
רמ"א שם - ומכל מקום אפילו כל מקום שרשאים ליחלק עדיף טפי לזמן משום דברוב עם הדרת מלך (בית יוסף).
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל עיין במ"א שהקשה דמהרבה פוסקים משמע לענין שלשה שאכלו בלא קבע דאין אחד יכול להוציא חבירו בביהמ"ז וממילא גם לענין זימון אין רשאין וע"ש שהאריך בזה ואף דיש איזה אחרונים שדחו ראייתו לענין זימון מ"מ יותר מסתבר כדבריו וכן בפמ"ג כתב ג"כ דבמקום שאין אחד יכול להוציא חבירו בבהמ"ז אם יכולים להצטרף לענין זימון צ"ע למעשה ומסיים דבעשרה שיש הזכרת השם אפשר דאסור לכ"ע לזמן באין חייבין וכן משמע בחיי אדם כלל מ"ח דין ז'.
פירוש – עיין במ"א (אות ח') הנזכר במ"ב ששם הביא המעשה דתלמידי דרב (ברכות דף מב:) ועיין בתוס' שם בדף מב. ד"ה הסבו שהביאו הירושלמי (ברכות ו' ו') ושם תוס' הביא הקושיא של הירושלמי מה בין מוגמר ליין שבמוגמר שא' מברך לכולם משא"כ ביין והירושלמי תירץ שכולן מריחין כלומר כולן נהנים ביחד מהמוגמר משא"כ ביין ותוס' הקשו קושיא זו על זימון ובהמ"ז הרי השווה ברכת המזון לברכת הנהנים (על המוגמר). וצ"ל שהבינו שכדי להזמין ולהוציא חבירו צריך שייהנו ביחד כלומר שיאכלו ביחד ולא זה אחר זה, ויש להוסיף עוד תירוץ שכמו בברכת הנהנים לא תהנו ולא יתחייבו לברך נימא גם לגבי זמיון ובהמ"ז אל תאכלו יחד ותהנו יחד מהאוכל כדי לחייב בזימון.

סעיף ג' מחבר – אם היו רוכבים ואמרו נאכל אף על פי שכל אחד אוכל מככרו ולא ירדו מהבהמות מצטרפין כיון שעמדו במקום אחד אבל אם היו הולכים ואוכלים לא וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל וביושבין בעגלה ואוכלין ביחד כשהם נוסעין עיין בסי' קס"ז [ס"ק ס"ב] מה שכתבתי בשם המ"א [אות כ"ז] שמסתפק בזה ובח"א הכריע דבזה וכן בכל מקום שיש ספק בשלשה יזמנו אבל בעשרה יש לחוש להזכרת השם לבטלה. ומ"מ נ"ל דיזמן בלא שם דהא בדיעבד יצא בעשרה אף אם לא הזכיר השם וכו'.
פירוש – לכאורה, לשיטת המ"א (עיין בסי' קפ"ז מ"א אות א') אפילו לברך בנוסח "בריך רחמנא" לא מועיל במקרה של ספק, משום שאין לשון זה המטבע שטבעו חז"ל בברכות, ונראה כמוסיף ברכה פרטית מעצמו, ועוד חוששים שיבוא לזלזל בברכות. לעומת זאת, לדעת הח"א (כלל מ"ח דין ז'), המניעה מלזמן בי' נובעת מחשש אמירת שם ה' לבטלה במקרה של ספק אז ממילא יש תועלת בזימון בלשון "בריך רחמנא."

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש לזמן כשהולכים בספינה גדולה (ocean liner) או במטוס כשאין מערבולות (turbulence)?
תשובה: בסוג ספינה או טיסה כזו דומה לשבת בבית מלון וחייב לזמן.

רמ"א שם – המנהג שלא לזמן בבית עובד כוכבים וכו' והוי כאלו אכלו בלא קבע ולכן מתחלה לא קבעו עצמן רק לברך כל א' לבדו וכו'.
פירוש – הנפק"מ בערב תשעה באב, שאפילו אם אכלו יחד, כל עוד לא התכוונו לקבוע סעודה משותפת – פטורים מזימון. ויש לומר שכאשר מחליט לשבת עם עוד שניים – נחשב כמתכוון לקבוע סעודה, ורק משום שהיום ערב תשעה באב ואסור לזמן – אינם מצטרפים, מה שאין כן בחתונה. לכן יש מקום להסתפק אם כוונה מספיקה להיחשב כמי שאינם אוכלים יחד, וממילא אין חיוב זימון, וצ"ע.

סעיף ד' מחבר – שלשה שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא אפילו כל אחד אוכל מככר ואפילו לא אכל עדיין כזית פת אינם רשאים ליחלק.

פירושי חיים

פירוש – ר"ל לא שיש להם כבר חיוב לזמן לפני שיאכלו כזית פת, אלא בגלל כשיאכלו כזית פת ויתחייבו לזמן אז כבר אסור להיחלק לפני שיתחייבו.

סעיף ה' מחבר – ג' שבאו מג' חבורות של שלשה שלשה בני אדם ונתחברו אלו השלשה אם זימנו עליהם במקומם כגון שהפסיקו כל אחד לשנים עד שאמרו הזן שוב אינם יכולים לזמן אפי' אכלו אח"כ יחד וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל דכבר פרח זימון מינייהו ע"י שזימנו עליהם מקודם וכו'.
פירוש – שכבר יצאו חיובם ואכילה נוספת אינה יכולה לערר חיוב חדש כי הוי רק המשך אכילה הראשונה, ואינו דומה כשאירע ר"ח במוצ"ש שאז יש ב' ימים שונים עם ב' חיובים שונים. אבל וודאי אם כבר ברכו בהמ"ז עם הקבוצה הא' וישבו עוד פעם כדי לאכול סעודה נוספת יתחייבו עוד פעם לזמן.
מבחר שם - ואם לא זימנו עליהם במקומם חייבים לזמן ואינם רשאים ליחלק ואפילו לא אכלו אלו הג' ביחד משנתחברו.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל "ואינם רשאים ליחלק" - כיון שנועדו עתה יחדו וכל אחד בא מחבורה שכבר נתחייב שם בזימון ואף שנתבאר בס"ו בהג"ה דאסור ליפרד מחבורה של ג' שעי"ז מפסיד הזימון שלהם וכו'.
פירוש – כי זה דין גרמי בנזיקין שהרי גרמו נזק רוחני ונחשב כמזיק.

סימן קצ"ד - שלשה שאכלו כאחד ונפרדו, לענין הזימון מה דינם

סעיף ב' מחבר – שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראים אותו ומודיעים לו שרוצים לזמן כדי שיכוין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון ויוצאים ידי חובתן אף ע"פ שאינו בא ויושב עמהם וכו'.
פירוש – וגם מהני דרך טלפון כי לרוב פוסקים שמיעה ע"י טלפון ומיקרופון מהני לצאת ידי חובתן בזימון של ג' וה"ה במגילה ואפי' בפרשת זכור אבל אינו מהני לשמיעת שופר.
מחבר שם – וה"מ בג' אבל בעשרה כיון שצריכים להזכיר את השם אינם מצטרפין עד שיבא וישב עמהם.
פירוש – שדינו כהמניין לתפילה בציבור שצ"ל עשרה במקום אחד (עיין בסי' נ"ה סע' י"ג, ועיין לקמן סי' קצ"ה).

סעיף ג' מחבר – ג' שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל בהמ"ז אלא אחד יודע ברכה ראשונה וכו' וכל אחד יברך הברכה שיודע וכו' אבל לחצאין אין לברך אם האחד אינו יודע כי אם חצי הברכה שאין ברכה אחת מתחלקת לשתים.
פירוש – הרי בסי' קפ"ג סע' ו' לגבי אם רק שמע חצי ברכה של בהמ"ז המ"ב בס"ק כ"ו כתב וז"ל דאם לא גמר המברך עדיין את הברכה חוזרין המסובין ומברכין בעמצן ממקום שפסקו לשמוע לדברי המברך עכ"ל ולא אמרינן שלא יצא בגלל שרק אמר חצי ברכה, וצ"ל ששם כיוונו לשמוע כל הברכה משא"כ כאן שכיוונו לשמוע רק חצי ברכה כי רק זה ידעו ולכן לא יצאו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם ברכת הזימון עם ברכת הזן נחשבת כברכה א' של ברכת הזימון?
תשובה: [עיין בסי' ר' מ"ב ס"ק ח' על שיטת הרמ"א שם] ועיין לקמן בסי' קצ"ז בשעה"צ אות י' שלמעשה היא כן נחשבת כברכה אחת והיא ברכת הזימון.

סימן קצ"ה - חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם

סעיף א' מחבר – שתי חבורות שאוכלות בבית אחד או בשני בתים אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אינם מצטרפות ואם יש שמש אחד לשתיהן הוא מצרפן וכגון שנכנסו מתחלה על דעת להצטרף יחד וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל מסתימת המחבר משמע דאפילו בית אחד ורואין זה את זה ג"כ לא מצטרפי שתי החבורות יחד אא"כ כשנכנסו מתחלה ע"ד זה אבל הרבה אחרונים כתבו דבבית אחד לא בעינן כלל שיכנסו מתחלה ע"ד זה ובכל שרואין זה את זה בלחוד או אפילו באין רואין זה את זה ויש שמש בין שתי החבורות סגי לענין צירוף וכו'.
פירוש – ולא שהשמש נעשה חלק מהחבורות אלא מצרפן כאילו חבורה א' רואה את השני בדרך השמש.

סימן קצ"ו - מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון

סעיף א' מחבר – אכל דבר איסור אף על פי שאינו אסור אלא מדרבנן אין מזמינין עליו ואין מברכין עליו לא בתחלה ולא בסוף.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל דלענין זימון אפילו בשוגג אין לזמן ע"ז דאכילת איסור לא חשיבא קביעות וכו'.

פירוש – ר"ל שאכילת איסור מבטלת את הקביעות.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש עצה לבעל נפש שאכל דבר איסור בשוגג כדי שלא יהנה ממנה בלי ברכה?
תשובה: יש לעשות הסיח הדעת כגון לצאת מהבית ואז לברך על אותו מין הכשר, וכשמברך בסוף ממילא יפטרו שניהם בברכת אחרונה.

סעיף ג' מחבר – אבל אם היו כהנים וזר אוכלים כאחד והכהנים אוכלים חלה ונזהרים מפת של עובד כוכבים והזר אוכל פת של עובד כוכבים אינם מצטרפין וה"ה לשלשה שמודרים זה מזה שאינם מצטרפין לזימון.
פירוש – מ"מ לא אסרו פת פלטר כי לחם הוא מוצר בסיסי (שו"ע יו"ד סי' קי"ב סע' ב', ועיין בש"ך שם ס"ק ח').
מ"ב ס"ק ט' וז"ל כתבו הפוסקים דה"ה כשאחד אוכל חלב או גבינה והשנים בשר מצטרפין שהאוכל גבינה הרי יכול לאכול מלחמם אע"פ שהוא מלוכלך בבשר אם יקנח פיו וידיחנו והמנהג שהאוכל גבינה הוא המברך ברכת הזימון ולא להיפוך שהוא הגורם להזימון וכו'.
פירוש – כי יש להם הכרת הטוב לאוכל גבינה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לקחת כדורים שאינם כשרים לשם רפואה?
תשובה: זה מותר אם בולעים אותם בלי ללעוס כי אז לא נחשב כאכילה, ואין להקשות מאכילת מצה שקיי"ל "בלע יצא" (או"ח סי' תע"ה, ג') כי שם באמת טעם את המצה קצת, רק שהיה בעל תאווה ובלע המצה בלי ללעוס הרבה.

סימן קצ"ז - דין צירוף לזימון ג' או עשרה
סעיף ב' מחבר – תשעה שאכלו דגן ואחד אכל כזית ירק מצטרפין להזכיר השם וכו'.
פירוש – מקור דין זה מהרשב"א (עיין בבאר הגולה) וטעמו הוא משום חיוב ברכת אחרונה לאוכלי כזית ירק מצטרף לחיוב של אלו שאכלו פת לברך בהמ"ז כי הדרך לסעודת פת לצרף כמה מיני מאכל, ולכן שייך לזמן ביחד.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל "כזית ירק" - טעמו דכיון שאומר שאכלנו ואין אכילה פחותה מכזית או משום דבעינן שיתחייב עכ"פ בשום ברכה ובפחות מכזית אין חיוב בשום ברכה אחר אכילתו וכו'.
פירוש – יוצא מזה שאם אכל שיעור של מזונות ושתה אפי' משהו של יין יכול להזכיר על הגפן בברכה מעין שלש כי מה שכבר חל שם ומלכות על המחיה גם יחול על הגפן ולכן לא נחשב כהפסק. וזה פשט ברשב"א שמה שחייב בשום ברכה להזכיר שם ומלכות יכול גם לצרף לזימון בשם, במיוחד במה שקבעו לאכול דברים אלו ביחד.
מחבר שם – ואפילו לא טיבל עמהם אלא בציר או לא שתה עמהם אלא כוס אחד שיש בו רביעית מכל משקה חוץ מן המים וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל דמים לא זיינו ואינו חשוב להצטרף אפי' הוא צמא ורצה לשתות ומ"א חולק ופסק דמצטרף דכל שתיה בכלל אכילה היא והעתיקוהו איזה אחרונים להלכה אכן בספר בגדי ישע ובמגן גבורים הסכימו להמחבר וכו'.
שעה"צ אות י' וז"ל ע"ש דהוא עכ"פ לדידן דפסקינן דעד הזן הוא ברכת הזימון וכו'.
פירוש – ר"ל שחיוב לזימון תלוי באכילת או בשתיית דבר שטבעו להזין ולא מספיק שיש לו איזה חשיבות.
מחבר שם – והוא שיהיה המברך אחד מאכלי הפת וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל דכיון שהוא מוציא את חבריו בברכת הזימון חמיר טפי.
פירוש – ר"ל שסכ"ס אכילת הפת היא מה שגרמה החיוב לברך בזימון ולכן צריך שהמברך הוא א' מאלו שגרם חיוב זה.

ענייני הסעיף
שאלה: אם אכל שיעור של מזונות ושתה פחות משיעור של יין האם יכול להזכיר על הגפן בברכה מעין שלש על המחיה?
תשובה: הוא יכול להזכיר "על הגפן וכו'" בברכה מעין שלש על המחייה ואינו נחשב כהפסק.

סעיף ד' מחבר – חברים שאכלו כאחד קצתם אכלו כדי שביעה וקצתם לא אכלו אלא כזית אם כולם יודעים לברך מצוה שיברך אותו שאכל כדי שביעה ויוציא את האחרים ואם אין יודעים כולם לברך מי שאכל כזית יכול להוציא אף אותם שאכלו כדי שביעה.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל דמן התורה יכול להוציא חבירו בבהמ"ז אע"פ שלא אכל כלל כיון שחבירו כבר אכל וחייב לברך וכל ישראל ערבים זה בזה אלא מפני שאומר שקר במה שאומר שאכלנו והוא לא אכל הצריכוהו חכמים שיאכל כזית מתחלה ועיין במ"א שמסתפק דלפ"ז אם הם רק נשים שבלא"ה אינם מזמנים אפשר דיכול להוציא חבירו שאינו יודע לברך אפילו אם לא אכל כלל ומצדד להחמיר וכ"כ בא"ר דמדרבנן בכל גווני אין אחד מוציא חבירו בבהמ"ז אא"כ הוא ג"כ מחוייב בדבר וכו'.
פירוש –כשנתחייב ברהמ"ז מדרבנן [כגון אם אכל רק כזית פת ולא שבע] תיקנו שדינו יהיה כמו ברכת הנהנים לגבי מי יכול להוציא אחרים שאינו יכול להוציא אחרים אא"כ אכל, ז"א, שנהנה בעצמו.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי חייב לעשות מצווה מדרבנן במקום שאין לו חיוב כמו בסעיף הזה שבא לאכול כזית פת להוציא חבירו?
תשובה: רק חייב לעשות כן אם יכול לעשות אותה בקל [בלי טרחה].

סימן קצ"ח - אחד נכנס אצל שלשה שאכלו

סעיף א' מחבר – שלשה שאכלו והם מברכין ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאומר המברך נברך שאכלנו משלו עונה אחריו ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואם שתה אפילו לא נצטרף עמהם כלל יכול לומר ברוך שאכלנו וכו'.
פירוש – ר"ל שלא שתה עמהם (שלחון ערוך הרב, סעיף ג').
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ומיהו בעשרה לענין הזכרת השם שיאמר ברוך אלהינו שאכלנו משלו וכו' נשאר הפמ"ג בספק ע"ש.
פירוש – למעשה אין לענות בשם ה'.
מחבר שם – ואם נכנס כשאחרים עונים ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ר"ל דאז לא יוכל לענות ברוך וכו' כיון שלא שמע מפי המזמן שבקשו לברך.
פירוש – וה"ה בקדושה שצריך לשמוע מפיו הש"ץ כדי לצאת ע"י שומע כעונה ולא מפי אחרים.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל הט"ז אם נכנס אחר שכבר התחיל המברך לומר ברוך שאכלנו אין צריך לענות אמן אבל כמה אחרונים חולקין ע"ז.
פירוש – למעשה יכול לענות "אמן".

ענייני הסעיף
שאלה: מה יש לענות כשאכל או שתה ואח"כ נכנס לזימון של עשרה?
תשובה: אין יכול לענות בשם ה' ואין יכול לענות "ברוך שאכלנו משלו וכו'", אלא רק יכול לענות "ברוך ומברך שמו תמיד לעולם ועד".

סימן קצ"ט - על מי מזמנים ועל מי אין מזמנים

סעיף ג' מחבר – עם הארץ גמור מזמנין עליו בזה"ז.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל דבגמרא אמרינן דאפילו קרא ושנה ולא שימש ת"ח דהיינו להבין טעמי המשניות להקשות ולפרק אין מזמנין עליו ולכן קאמר דאפילו ע"ה גמור שאין בו מקרא ומשנה מזמנין עליו בזמן הזה שאם היו פורשין מהם היו גם הם פורשין מן הצבור לגמרי ואם אינו מקיים מצות התורה בדבר המפורסם בכל ישראל כגון שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית י"א שאעפ"כ מזמנין עליו ודעת המ"א שבזה אין מזמנין עליו דבזה כיון דכלל ישראל קוראין ק"ש לא חיישינן לקלקולא במה שנפרוש עצמנו מיחידים שאין קורין וכן סתמו כמה אחרונים וכ"ש מי שהוא רשע ועובר עבירות בפרהסיא דאין מזמנין עליו [מ"א וש"א].
פירוש – למעשה בזה"ז אנחנו מקילין בתינוק שנשבה אבל אין מצטרפים מי שלמד ואח"כ נעשה ראבי רפורמי או קונסרבטיבי (reform or conservative Rabbi) אפילו שאין זימון בלעדו.

סעיף ז' מחבר – נשים מזמנות לעצמן רשות.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל י"ל הטעם דלא רמו חכמים להטיל עליהם חיוב ברכת הזימון כשהם בפ"ע משום שאינו מצוי כ"כ שיהיו בקיאות בברכת הזימון.
פירוש – אבל הן חייבות ליטול ידיהן במים אחרונים כמו אנשים.

מחבר שם - אבל כשאוכלות עם האנשים חייבות ויוצאות בזמון שלנו.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ואע"ג דנתבאר וכו' דאין מזמנין אנשים ונשים ביחד ואפילו רצו משום שאין חבורתן נאה היינו דוקא התם שהאנשים הם רק שנים וחיוב זימון בא ע"י צירוף נשים וכו' וגנאי הדבר משא"כ הכא מירי כשיש שלשה אנשים זולתן וכו' ואין צריך כלל לצירופן וכו' ולכן אף שנשים והעבדים מצטרפין לצאת ידי חובתן בשמיעה ולענות אחריו ברכת הזימון אין בזה משום גנאי.
פירוש – וגם מחויבות במים אחרונים.

עייני הסעיף
שאלה: אם עשר נשים אכלו ביחד עם עשרה אנשים האם יש לנשים רשות להתפרד מהגברים לעשות זימון לעצמן?
תשובה: לא יכולות להיפרד בגלל החיוב לזמן בשם נשארת גם אחרי שנפרדות מהם. אבל הן לא יכולות לזמן בעצמן בשם כי יש בכך סתירה לעניין הציבור, ולכן הן חייבות להישאר. לעומת זאת, כשיש רק שלוש נשים עם שלושה אנשים, הן יכולות להיפרד מהגברים ולעשות זימון לעצמן, אבל זה רק אם הן לא תלויות בבעליהן. למשל, אם הבעלים רוצים לצאת לפני הזימון, אז הן לא נחשבות כאילו ישבו עם האנשים בקביעות, כי הן יודעות שייתכן שיצטרכו לצאת בכל רגע – ולכן הן פטורות מזימון. דין זה חל גם על אנשים שיודעים שיצטרכו לצאת בכל רגע בגלל גורמים חיצוניים, והם פטורים מזימון.

סעיף י' רמ"א – וי"א דאין מצטרפין אותו כלל עד שיהא בן שלש עשרה שנה דאז מחזקינן ליה כגדול וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל וכל אלו הדעות הוא רק לענין צירוף וכו' אבל שיהיה הוא המזמן וכו' לכו"ע אינו מוציא עד שיהיה הוא בן י"ג שנה ויום אחד וידוע שהביא שתי שערות שבהמ"ז הוא מן התורה וכו' מיהו אם המזמן אינו אומר כי אם נברך וכל בהמ"ז מברך כ"א ואחד לעצמו כמנהגנו לית לן בה דכיון שהוא בן י"ג שנה סמכינן בזה על חזקה.
פירוש – מ"מ זה לא דומה לסימן נ"ה שבו מצרפים קטן עם ספר תורה למניין, כי שם יש להם חיוב להתפלל, מה שאין כן כשיש רק שניים בלי הקטן שאין להם חיוב כלל לזמן.

סימן ר' - דין המפסיק כדי לברך
מחבר שם – שלשה שאכלו כאחד אחד מפסיק על כרחו לשנים ועונה עמהם ברכת זימון ואפילו לא רצה להפסיק מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ר"ל שאעפ"כ הם יוצאים ידי זימון כיון שהוא עומד שם ושומע ויכול לענות וכו'.
פירוש – וה"ה אפילו שאינו רוצה לצאת ע"י זימון שלהם כי האמירה שלהם נותן חשיבות לשמיעה שלו והדמיון לדין טיט הנירוק (מקוואות פ"ז מ"א, סוכה י"ט.) שנעשה כמים כדי להכשיר טבילה.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי חל חיוב לזמן?
תשובה: זה מחלוקת ראשונים, (עיין בטור וב"י סע' ב') שלר' יונה החיוב חל כשישבו ביחד מתחילת הסעודה לברך המוציא, [לכן אם רק ב' קבעו ביחד בתחילה, אין חייב], אבל לרא"ש החיוב חל באכילת פת כזית ביחד או בתחילת או בסוף הסעודה [לכן אם רק ב' קבעו ביחד מתחילה, עדיין יש חיוב אם אכלו ביחד בסוף], וי"א מתחייב בתחילת הסעודה דווקא בתנאי שיגמרו ביחד [משא"כ אם א' צריך לצאת].

סעיף ב' מחבר – אינו צריך להפסיק אלא עד שיאמר ברוך שאכלנו משלו וכו' וחוזר וגומר סעודתו בלא ברכה בתחלה.
רמ"א – וי"א שצריך להפסיק עד שיאמר הזן את הכל וכן נוהגין וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל כתבו הפוסקים דאחד המפסיק לשנים יכול להפסיק כמה פעמים כגון שמתחלה אכלו ג' והפסיק להם א' ואח"כ באו שנים אחרים ואכלו עם האחד יכול זה עוד הפעם להפסיק לשנים אלו דלא שייך לומר פרח זימון מינייהו כיון שנצטרפו עמו שנים שלא זימנו יכולין לזמן עליו וכן פעם ג' ויותר אבל אם היו חמשה בחבורה אחת והפסיק א' לשנים שוב אינו יכול לזמן עם שנים מהנשארים דפרח זימון מינייהו [מ"א וש"א] ומשמע אפילו אכלו אח"כ ביחד [ובספר אבן העוזר חולק ע"ז אך כמה אחרונים מיישבין את דבריו] אבל אם היו ז' או ח' והפסיק לשנים מהם יכול אח"כ להפסיק עוד הפעם להשאר דלא שייך בזה פרח זימון מינייהו כיון שהיה בהן כדי זימון וכו'.
פירוש – שבעה לאו דווקא וה"ה שהיו ו'.

מ"ב שם וז"ל עוד כתבו הפוסקים כשם שאחד מפסיק לשנים להצטרף לזימון ה"ה שלשה או ארבעה צריכין להפסיק מסעודתם להשלים לעשרה ולברך בשם אף דבזה לכו"ע אין צריכין להפסיק רק עד ברוך אלהינו שאכלנו וכו' ולא יותר וכו'.
פירוש – ושונה מדין שכתב הרמ"א שצריך להפסיק עד שיאמר הזן את הכל כי שם באים לענות על חיוב זימון גם שלהם ולכן צריך להפסיק עד ששומעים ברכת הזן את הכל, משא"כ כאן שלא באים לצאת חיובם לזימון עד שיזמן ביניהם אח"כ.

סימן ר"א - מי הוא המברך

סעיף א' מחבר – גדול מברך אפילו בא בסוף ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך רשאי והני מילי כשאין שם אורח אבל אם יש שם אורח הוא מברך אפילו אם בעל הבית גדול ממנו כדי שיברך לבעל הבית ומה ברכה מברכו יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן במעשה ידיו ואל יזדקק לפניו שום דבר חטא והרהור עון מעתה ועד עולם. ואם בעל הבית רוצה לוותר (פירוש שאינו רוצה להקפיד) על ברכתו ולברך ברכת המזון בעצמו רשאי.
רמ"א - והוא הדין שיכול ליתן לברך למי שירצה (בית יוסף בשם אוהל מועד).
בה"ל ד"ה ואם בעה"ב וז"ל והנה לענין בעה"ב בעצמו יש לצדד ולומר דאפילו יש גדול הרשות בידו לברך בעצמו דהא משמע בשו"ע דמעלת האורח חשובה יותר ממעלת גדול כדי שיברך את בעה"ב ולפי המבואר לקמן דצריך לחזור אחר כוס של ברכה יכול הבעה"ב לומר כלום תקנו אלא משום תקנת דידי אנא בזה ניחא לי טפי ורק לענין ליתן לאחר לכאורה מסתבר כדברינו דבמקום שיש שם גדול אין לו רשות לזה.
פירוש – ר"ל שאע"פ שיש לבעה"ב רשות לפי חושן משפט לזמן מ"מ במה שיעבור על איסור של כיבוד התורה אינו יכול לקחת הכבוד לעצמו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם אורח שמזמן חייב לומר את הנוסח הארוך של ברכת בעה"ב כפי שמובא במחבר?
תשובה: רק צריך לומר אותה אם בעה"ב ביקש.

סעיף ב' מחבר – לא יקדים חכם ישראל לכהן עם הארץ לברך לפניו דרך חק ומשפט וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ר"ל שמקדימו מפני משפט הכהונה.
פירוש – ר"ל שאין להקדים את הכהן ע"ה לחכם מפני משפט הכהונה.
מחבר שם – אבל לתת לו החכם רשות שיברך אין בכך כלום אבל כהן ת"ח מצוה להקדימו וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ואפילו אם הת"ח הוא גדול ממנו דאין עליו חיוב לכבדו מחמת מצות וקדשתו מ"מ טוב שיקדים הכהן לפניו כיון שהוא ג"כ חכם וכו'.
פירוש – עיין בשו"ע הרב (סעיף ב') שר"ל שטוב שימחול החכם על כבודו ע"ש, וממילא חל על החכם חיוב להקדים הכהן מטעם וְקִדַּשְׁתּוֹ (ויקרא כ"א, ח).

סימן ר"ב - דיני ברכת פירות האילן

סעיף א' מחבר – על כל פירות האילן מברך בתחלה בורא פרי העץ חוץ מהיין שמברך עליו בפה"ג וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' ואם טעה ובירך על היין בפה"ע עיין לקמן וכו' [שי"א שיצא וי"א שלא יצא וספק ברכות להקל].
פירוש – למעשה יש לחזור ולברך בפה"ג בנוסח בריך רחמנא.

סעיף ב' מחבר – הבוסר כל זמן שלא הגיע לכפול הלבן מברך עליו בפה"א וכו' ושאר כל האילן משיוציאו פרי מברכין עליו בפה"ע ובלבד שלא יהא מר או עפוץ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל מבואר מזה דאם עכ"פ נאכלים ע"י הדחק אע"ג שחמוצים ומרים הם וכו' מברך עליהם ברכתם הראויה וכו'.
פירוש – כי הוא עדיין טעים קצת.
מחבר שם – עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק דאז אין מברכין עליו כלל.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל דכעץ בעלמא חשיב וכו'.
פירוש – שאין מהם הנאה כלל.

מ"ב שם וז"ל ואפי' מתקן ע"י אור ג"כ אין מברך עליו רק שהכל וכדין גרעינין שמתקן לקמן בס"ג. כתב בח"א דלפ"ז מיני פירות שמרקחין ומטגנין בדבש וכיו"ב בעודם קטנים מאד אם לא היו ראוין לאכול קודם ריקוחן כלל אין מברכין עליהם כ"א שהכל לאחר ריקוחן וכו'.
פירוש –דעה זו ס"ל שהקב"ה ברא בעולם כמה סוגים של דברים כל אחד עם טעם שלו להנות מהם ותקנו חז"ל ברכה שונה לכל סוגים אלו אבל אם אין לסוג מסוים טעם הראוי לו אז הברכה שלו משתנה. אבל בתפוח אדמה (potato) שאין לו טעם הראוי לו בלי בישול והדרך לבשלו כדי לקבל טעם זה, אחרי הבישול מברכים עליו הברכה הראויה לו כלומר בפ"א, משא"כ בפירות שהדרך לאוכלם חיים, לכן אם היה צריך לתקנם ע"י בישול שאין זה הדרך, ברכתם משתנה.
בה"ל ד"ה ושאר וז"ל והנה לפי דברי הגר"א והמ"א מסתברא דאפילו מיתוק האור לא מהני כיון שאינו חשוב פרי קודם שהגיע לעונת המעשרות ולעולם מברך בפה"א ויש לנהוג כן למעשה וכו' ומ"מ הנוהג כפסק האחרונים שנמשכו אחר השו"ע אין למחות בידו וכו' אמנם אם לא היו ראויין לאכול רק ע"י הדחק אין לברך בפה"ע וכו'.
פירוש – אלא מברכים עליהם שהכל.

ענייני הסעיף
שאלה: מה החילוק לפי שיטת המחבר בין בוסר שמברכים עליו בפה"א לבין פרי של שאר האילנות שמברכים עליו בפה"ע אפי שהפרי קטן מאוד?
תשובה: כל החשיבות של גפן וזיתים היא בגלל שעושים מהם יין ושמן לכן לפני שראויים לזה ברכתן משתנה.

סעיף ג' מחבר – גרעיני הפירות אם הם מתוקים וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל לאו דוקא אלא כל שהחיך נהנה ממנו במקצת וכו'.
פירוש – כי כל ברכה שבאכילה היא דווקא משום הנאת החיך [כלומר ההנאה שמקבלים מטעם המאכל] ואפי' כוונתו לרפואה (ברכות לו. , ורש"י שם ד"ה דאית ליה הנאה מיניה, ותוס' שם ד"ה כיון דאית ליה הנאה, וברכות לח. לגבי שתיתא, קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה בעי ברוכי, ועיין בחולין קג. במחלוקת ר"י ור"ל לגבי מאכלי איסורים אם האיסור תלוי על הנאת גרונו שזה דעת ר"י, או על הנאת מעיו שזה דעת ר"ל).
מחבר שם - מברך עליהם בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואם מתקן על ידי האור מברך עליהם שהכל.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל הרבה אחרונים הקשו ע"ז ודעתייהו דלדעת המחבר דגרעינין הוי כפרי גופא א"כ גם במרים ומתקן ע"י איזה דבר נמי מברך עליהם בפה"ע וכמו גבי שקדים המרים וכו' ויש מתרצים דאפילו לדעה זו לא עדיפא גרעינין כשקדים גופא שהם עיקר הפרי משא"כ בגרעינין ולהכי אם הם מרים לא מקרי פרי כלל ולא מהני במה שמתקן אח"כ מיהו לדינא אין לזוז מפסק השו"ע דבלא"ה כתבנו מקודם דעת הרבה אחרונים והגר"א מכללם לחלוק על עיקר דינא דמחבר ולדידהו גם גרעינין מתוקין אינו מברך עליהם לכל היותר רק בפה"א דלאו פרי נינהו וממילא במרים ומתקן ע"י האור אינו מברך עליהם אלא שהכל.
פירוש – יש שני סוגי גרעינים: בסוג הראשון, הגרעינים אינם עיקר הפרי, ותיקון באמצעות אור לא יכול להפוך אותם לעיקר הפרי, ולכן מברכים עליהם "שהכל". בסוג השני, הגרעינים הם עיקר הפרי (או הפרי עצמו), וכל המטרה בגידול היא הגרעינים, אלא שהם זקוקים לתיקון באור. בגרעינים אלו, הצורך בתיקון אינו פוגע בברכה, ולכן לאחר התיקון מברכים עליהם את הברכה הראויה – "בורא פרי העץ". לדוגמה, תפוחי אדמה נחשבים עיקר הפרי, ואף שאינם נאכלים בלי תיקון באור, לאחר התיקון מברכים עליהם את הברכה הראויה להם – "בורא פרי האדמה."

סעיף ד' מחבר – שמן זית אם שתאו כמות שהוא אינו מברך עליו כלל משום דאזוקי מזיק ליה וכו'.
פירוש – שמזיק לו בגרון.
מחבר שם – ואם אכלו עם פת אינו מברך עליה דפת עיקר וכו' ואם שתאו מעורב עם מי סלק"א (הנקרא אניגרון) שאז אינו מזיק אדרבא הוא מועיל לגרון אם הוא חושש בגרונו הוה ליה שמן עיקר ומברך עליו בפה"ע וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל דמרכך ומרפא את הגרון וכו' כל דבר שעיקר כוונתו הוא עיקר לענין הברכה והשני נפטר בברכתו.
פירוש – וה"ה בה' מיני דגן כשהם טפילים למה שאוכלים עמהם [ועיין למטה ובסי' רי"ב סע' א' לגבי דג מלוח עם פת].
מחבר שם – ואם אינו מתכוין לרפואה אלא לאכילה הוה ליה אנינגרון עיקר ואינו מברך אלא על האניגרון.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל ומשמע מדברי הט"ז דמיירי שמי הסילקא הם הרוב לגבי שמן ולפיכך השמן נטפל לו אבל המ"א כתב דאפילו באניגרון מועט נמי אניגרון עיקר כל שאינו לרפואה אלא לאכול ומברך על האניגרון ופוטר השמן.

פירושי חיים

שעה"צ אות ל"ה וז"ל ובפמ"ג משמע שהוא מצדד כט"ז וכו' אמנם בביאור מהר"מ בנעט למרדכי מצדד כהמ"א עי"ש וכן משמע קצת באבודרהם שכתב וז"ל ואם אינו חושש וכו' מברך על השלקות ופוטר את השמן ואפילו השמן מרובה כיון שאינו ראוי לשתיה אלא ע"י השלקות הוי להו השלקות עיקר והשמן טפל וכו' ע"ש ומסברא זו משמע קצת דאפילו השמן מרובה מהשלקות דינא הכי וצ"ע.
פירוש – אין סתירה לסימן רי"ב סעיף א', שבו מדובר על מי שאוכל דג מלוח עם פת כדי שלא יזיק בגרונו – שמברכים על הדג ופוטרים את הפת, אף שאי אפשר לאכול את הדג בלעדיה, כי הדג נחשב מאכל בפני עצמו ונעשה עיקר, והפת טפלה לו. כך גם כאן – השמן טפל למאכל שהוא השלקות, ולכן מברכים על השלקות, כי הברכה היא על הנאת החיך (ברכות לו., ועיין לעיל בסעיף ג' בפירוש למ"ב ס"ק כ"ב), וזה אפילו אם גם מתכוון שהשמן ישמש לרפואה.

סעיף ה' מחבר – שקדים המרים כשהם קטנים מברך בורא פרי העץ גדולים ולא כלום דאזוקי מזקי וטעמא דמלתא דכשהם קטנים עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה וכשהם גדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר ואם מתקן על ידי האור או דבר אחר מברך בורא פרי העץ.
פירוש – כי סכ"ס גמרו בישולם על העץ משא"כ בסע' ב' לגבי בוסר כי לא השאירו אותם מספיק זמן על העץ לבשל ולכן ברכתם בפה"א כי לעולם לא נעשה עיקר פרי.

סעיף ו' מחבר – צלף (פירוש צלף מין אילן שעלין שלו ראויים לאכילה ויש בעליו כמין תמרים. אביונות הוא הפרי מהצלף וקפריסין הן קליפה שסביב הפרי כקליפות האגוזים) על העלין ועל התמרות ועל הקפריסין בורא פרי האדמה ועל האביונות שהם עיקר הפרי בורא פרי העץ.
מ"ב שם ס"ק ל"ח וז"ל "על העלים ועל התמרות" - שאינן חשובין להקרא פרי העץ.
שעה"צ מ"א וז"ל ומ"מ יש לברך עליהן בפה"א משום דנטעי להו אינשי גם אדעתא דעלין ותמרות [גמרא] ועיין בברכי יוסף שכתב דבהיום לא נטעי להו אינשי כלל אדעתא דעלין ותמרות ויש לברך עליהן שהכל עכ"ל.
פירוש – ר"ל לא נטעו למטרה דאכילה לכן הברכה יורדת דרגה ומברכים שהכל.
מ"ב שם ס"ק ל"ט וז"ל "על העלין ועל התמרות ועל הקפריסין בורא פרי האדמה וכו'" - משום דאינו עיקר הפרי וכו'.
פירוש – ואפי' אם השתילו גם עבור העלים והתמרות והקפריסין מ"מ אינם עיקר הפרי ומברכים בפה"א (שעה"צ אות מ"א הנ"ל).
מ"ב שם וז"ל ולענין קליפת פאמערנצי"ן שטוגנין בדבש יש דעות וע"כ יש לברך עליהן שהכל ובדיעבד אם בירך פה"ע או פה"א יצא.
פירוש – וכן לכתחילה יש לברך שהכל על מרמלדה שנעשתה מקליפי הפירות.

סעיף ז' מחבר – תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה והוציא מהם גרעיניהם אפילו הכי לא נשתנית ברכתן ומברך עליהם בורא פרי העץ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש.
מ"ב שם ס"ק מ' וז"ל פי' אף שנתרסק עי"ז לגמרי אפ"ה מברכין פרי העץ משום דכיון דעדיין ממשן קיים שייך לברך עליהם פרי העץ וה"ה לענין פה"א כגון ער"ד טפי"ל שמיעכן ועשאן כעיסה.
פירוש – ר"ל תפוחי אדמה מרוסקים (mashed potatoes).
רמ"א שם - ולפי זה ה"ה בלטווערן הנקרא פאווידל"א וכו'.
פירוש – בלטווערן הוא ריבה (jam).

ענייני הסעיף
שאלה: מהו הברכה על רסק תפוחים (applesauce)?
תשובה: אם הוא חלק לחלוטין בלי שום רמז לחתיכות שלא ניתן להבחין שום חתיכות ברסק, ברכתו "שהכל". אך אם עדיין ניתן לזהות חתיכות תפוח עץ, כמו במקרה שהרסק אינו אחיד וחלק, ברכתו "בורא פרי העץ".
[עיין לקמן סי' ר"ה סע' ד'].

סעיף ח' מחבר – דבש הזב מהתמרים מברך עליו שהכל וכן על משקין היוצאין מכל מיני פירות וכו'.

מ"ב שם ס"ק מ"ז וז"ל כגון יין תפוחים וכה"ג בין אי איתרמי שיצא מאליהן ובין שיצא ע"י כתישה וסחיטה ברכתן שהכל דזיעה בעלמא הוא דאין נקרא משקה אלא היוצא מן הזיתים והענבים בלבד.
שעה"צ אות נ"ד וז"ל ולאותן פירות שרוב אכילתם הוא ע"י סחיטה דעת הרשב"א דמברכין על מימי סחיטתן כמותם אבל לדעת הרא"ש בכל גווני מברך שהכל וכן סתם המחבר לקמן בסימן ר"ה ס"ג עי"ש וכו' ואפשר דרק מטעם ספיקא סתם הכי דברכת שהכל בודאי יוצא אח"כ מצאתי שכ"כ במאמר מרדכי ונ"מ לענין דיעבד וצ"ע.
פירוש – כלומר, אם ההלכה נפסקה מסיבה ודאית, יוצאים בפסק זה גם כן בוודאות כי אין עוד ספק. אבל אם נפסק כך מספק, בכל מקרה לא מברכים ברכה אחרת כיון שספק ברכות להקל, מ"מ לכתחילה עדיף לבחור דבר אחר שחייב בברכת שהכל בוודאות ולצאת ידי חובה על ידי ברכתו.

סעיף י' מחבר – פירות ששראן או בשלן במים אע"פ שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל וכו'.
בה"ל ד"ה על אותן המים וז"ל לענין הרוטב לא אמרינן שיהא מימיהן כמותן אם לא שיהא רוב אכילת אותן הפירות ע"י הבישול וכו'.
פירוש – אבל כשאוכלים מרק ירקות יחד עם הירקות, גם אם לפעמים שותים קצת מהמרק לבדו כדי ללגום ממנו, כיוון שהמרק טפל לירקות – הוא נחשב כאוכל וברכתו "בורא פרי האדמה". לעומת זאת, אם שותים את המרק לבדו, כלומר מפרידים אותו לגמרי מהירקות ואוכלים אותו בנפרד, דינו כמשקה וברכתו "שהכל."
בה"ל שם - וראיה ברורה לדבר דהרי תפוחים איתא בסי"ב דטובים לאכול בין חיין בין מבושלין ואפ"ה כתב הרשב"א בהדיא לענין מימיהן דמברכין שהכל משום דדרכן ליאכל חיין ולא לישלק עי"ש והוא בע"כ משום דלענין מימיהן צריך שיהא רובן עומדין לכך דוקא.
פירוש – ר"ל שתלוי עם נטעו על דעת לסחטן כדי לשתות המיץ.
בה"ל שם – ואולי דלהרשב"א אף בשדרכן לאכול מבושלין כמו חיין בשוה ג"כ מודה להרא"ש דמהני לברך בפה"ע ולא נחלק רק כשטובין לאכול מבושלין אבל דרכן לאכול רק חיין משא"כ בזה וכו' ודע עוד דגם הרא"ש שסובר דלעולם מברכין על מימיהן בפה"ע היינו דא"צ שיהיה רוב אכילתן ע"י בישול אבל עכ"פ בעינן שיהיו טובים לאכול בין חיין ובין מבושלין וכו'.
פירוש – כל זה לגבי מימי בישולן אבל גם לרא"ש מברכין שהכל על המיץ שנסחטו מהן [ועיין לפירוש למ"ב ס"ק נ"ג מה הדין אם יש ציפה (pulp) במיץ].
מחבר שם – והרא"ש כתב דאפשר שאם נכנס טעם הפרי במים מברך בורא פרי העץ.
מ"ב שם ס"ק נ"ג וז"ל ר"ל בשטועמין ומרגישין שיש טעם הפרי במים המבושלין או השרויין מברכין בפה"ע ולא אמרינן שאינו אלא טעם קלוש וזיעה בעלמא כדאמרינן בס"ח לענין סחיטת פירות דיותר נכנס טעם הפרי במים ע"י בישול מאלו סחט הפרי בעצמו כשהוא חי. ולענין הלכה פסקו האחרונים דלכתחלה יברך שהכל ובדיעבד אם בירך בפה"ע יצא ועיין בר"ה ס"ב מה ששייך לענייננו.
פירוש – הרא"ש ס"ל שאם חלק מעיקר הפרי נכנס למימיהן ע"י השריה או ע"י הבישול ברכתן בפה"ע אפילו לא נטעו לכך, והנ"מ שאם סחט את הפרי עד שנסחט גם עיקר הפרי לתוך המיץ אז ברכתן בפה"ע [ועיין לקמן בסי' ר"ה סע' ג'].

ענייני הסעיף
שאלה: מה מברכים על מרק ירקות עם סוג ירקות שדרכם לבשל?
תשובה: אם המרק נאכל יחד עם הירקות, הוא נחשב כאוכל וברכתו כמו של הירקות. אך אם הוסרו הירקות והמרק נאכל בנפרד, הוא נחשב כמשקה וברכתו היא "שהכל."

שאלה: מה מברכים על מיץ פירות שלא נטעו לשם המיץ?
תשובה: מברכים "שהכל" אא"כ נמצא ציפה (pulp) בתוך המיץ ואז מברכים בפה"ע.

סעיף י"א מחבר – מי שריית צמוקים ותאנים או מי בישולם מברך עליהם שהכל ויוצא גם להרא"ש וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ד וז"ל מיירי ששותה המים בפני עצמן אבל אם אוכל הפירות עצמן ושותה המים ג"כ מסתברא דלכו"ע אין צריך לברך עליהם לא ברכה ראשונה ולא אחרונה דנעשה טפל להפרי ואם עיקר כונתו בשביל המים ואכל איזה מהפירות מתחלה ובירך בפה"ע צ"ע אם יברך שנית על המרק שהכל דלהרא"ש כבר יצא בברכת פה"ע וע"כ יברך על דבר אחר תחלה שהכל.

שעה"צ אות ס"ו וז"ל עיין במ"א סקכ"ד ומשמע לכאורה מדבריו דלהרשב"א אינו נפטר מי הפירות ע"י ברכת הפירות אבל באמת קשה דלמה לא יחשב המים כטפל לגבי הפרי וע"כ נ"ל דכונת המ"א שהיה עיקר כונתו לשתות המים ורק בירך על פרי אחת מהפירות שבישלן דבאופן זה לא נעשה המים טפלין אבל אם אוכל הפירות ושותה אח"כ גם המרק כדרך העולם לכו"ע נעשה המים טפלין להן אף להרשב"א.
פירוש – וזה דווקא שעושה כן דרך אכילה שהדרך לשתות קצת מהמרק בנפרד מלאכול הירקות אז המרק טפל לירקות ונכלל בברכתן, משא"כ באוכל חלב עם דגנים (cereal with milk) שאם נשאר הרבה חלב אחרי שגמר הדגנים ורוצה לשתות את החלב הנשאר לבד, אין החלב טפל לדגנים וצריך לברך "שהכל" על החלב. ועיין בסי' קס"ח במ"ב ס"ק מ"ו שכתב שרק אם נשאר קצת מהרקיקים בלי מרקחת אז אין צריך ברכה בפני עצמו [כי עיקר אכילתו היתה כשאכלו אותם ביחד והרקיקים נעשו טפלים למרקחת, ע"ש].

סעיף ט"ו מחבר – על הסוקא"ר מברך שהכל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ע"ד דלא עדיפי מדבש תמרים דחשבינן ליה רק כזיעה בעלמא וברכתו שהכל וכ"ש בזה שנשתנו ע"י הבישול [רמב"ם] עכ"ל.
מחבר שם – וכן המוצץ קנים מתוקות שהכל.
מ"ב שם ס"ק ע"ו וז"ל ודע דאף שהשו"ע סתם לדינא דעל הסוכר ועל הקנים ברכתו שהכל באמת יש בזה דעות בין הראשונים כמו שמובא בטור וב"י ומספיקא פסק לברך שהכל דבזה יוצא בדיעבד לכו"ע ואולם בדיעבד אם בירך בפה"ע או בפה"א יצא וכן בצוקער שלנו שנשעה מבורקיע"ס ג"כ יש לברך לכתחלה שהכל ובדיעבד אם בירך בפה"א יצא וכו'.
פירוש – לכן על סוקא"ר שיוצא מקני סוכר מברכים לכתחילה "שהכל" אבל בגלל המחלוקת ראוי לפטור אותו ע"י דבר אחר שברכתו שהכל כגון דגים ובשר, ובדיעבד יוצא גם אם בירך בפה"ע או בפה"א, אבל סוקא"ר מסלק (beets) יש לברך לכתחילה "שהכל" ובדיעבד יצא אם בירך בפה"א.
בה"ל ד"ה על הסוקר וז"ל יצא כיון שאין ניכר כלל לעין אדם שמפרי או מירק פלוני יצא דבר זה שהרי הוא עכשיו כחתיכת מלח ואין לברך בכגון זה אלא שהכל.
פירוש – וגרוע מריבה ששם נשאר בתוכו הפירות רק שרסקו אותם עד שלא ניכר בהם שום ממשות, משא"כ בסוקר שנשתנה ונתחדש דבר חדש ע"י תהליך כימיקלי לכן ברכתו יורדת דרגה ל"שהכל".

סעיף י"ח מחבר – על פלפל וזנגביל כשהם רטובים בורא פרי האדמה.
מ"ב שם ס"ק פ"ב וז"ל ופלפלין אע"ג דגדילין על אילן כיון דאין נוטעין אלא ע"ד שיתייבשו ויאכלנו רובן שחוקין בתערובת כתבלין אין נאכלין לבדן אלא לפעמים קרו הדבר שיברכו ע"ז שהכל כמו קורא בריש סימן ר"ד אלא לפי שמעט מהן נאכלין ברטיבותן אדעתא דהכי נמי נטעי קצת לכן מברכין עליהן בפה"א.
פירוש – ר"ל כיון סכ"ס הן אוכל אז רק יורדים דרגה א' לברך עליהם בפה"א משא"כ במי בישול של פירות בסעיף י"א כשנאכלים בנפרד מהפירות מברכים "שהכל" (ועיין בבה"ל שם ד"ה על אותן המים והפירוש שם).

סימן ר"ג - דיני ברכת פירות הארץ

סעיף א' מחבר – על פירות הארץ מברך בורא פרי האדמה.
פירוש – מיירי שהפירות צומחים על פני הארץ אע"פ שמחוברים לשיח (bush) [ועיין במ"ב ס"ק ג' בשם הח"א לגבי פאזימקע"ס (strawberries) שמגדלים בגינה].

ענייני הסעיף
שאלה: מי שבירך על לחם "המוציא לחם מן האדמה" במקום "המוציא לחם מן הארץ" האם יצא?
תשובה: כן יצא בדיעבד.

סעיף ז' מחבר – בשמים שחוקים ומעורבים עם סוקר הבשמים עיקר ומברך עליהם כדין ברכת אותם בשמים.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל היינו אף כשהם שחוקין ונימוחים לגמרי שאין ניכר בהם תארן הראשון כלל אפ"ה לא נשתנית ברכתן עי"ז לכו"ע דדרך הבשמים לכתוש באופן זה.
פירוש – עיין סי' ר"ב במ"ב ס"ק מ"ד שכתב שם וז"ל שאם רוב דרך אכילת אותן פירות הוא ע"י ריסוק אף לכתחלה מברך ברכתו הראויה בין לענין פה"ע או פרי האדמה כגון מאכל שמבשלין מדלועין שקורין קירבעס וכן אינגבע"ר ושארי

בשמים שחוקים שאוכלין עם צוקער מברכין בפה"א עכ"ל. וכאן ושם מיירי שאוכלים אותם לשם מאכל, אבל אם רק משתמשים בהם ליתן טעם למאכל ברכתן "שהכל".

סעיף ח' מחבר – צנון מברך עליו בורא פרי האדמה.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל ועי' בח"א ובנ"א שמצדד דבצנון שלנו שהוא מר ואין דרך לאכול בלא פת לא חשיבא כ"כ ומברך עליו שהכל וכו'.
פירוש – מיירי בצנון שחור שהוא מר מאוד.

סימן ר"ד - דיני הברכות ליתר מאכלים
סעיף א' מחבר – ועל קורא וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל דאע"ג דגידולו מן הארך אפ"ה לא מברכינן עליה אפי' בפה"א אלא שהכל דלא נטעי אינשי האילן אדעתיה למיכל את הקורא כשהוא רך דממעט ענפי האילן אלא שיתקשה ויעשה עץ ויגדל פרי וכו'.
פירוש – ר"ל שכיון שלא אדעתא דהכי נטעי אינשי יורדים דרגא וברכתן שהכל (עיין בסי' מ"ב בשעה"צ אות מ"א) וכן משמע בעוה"ש (סעיף ו').
מ"ב שם וז"ל כתב הט"ז דקטניות רטובין בשל גנות שנזרעין ע"ד לאכול חיין מברך בפה"א אפילו על השרביטין לבד ע"מ כן נזרעו אבל של שדות שדרכן להניחן עד שיתייבשו ולאוכלן מבושלין מברך על הקטניות כשהן חיין אפילו כשהן רטובין שהכל ואם בשלן בפה"א ובפמ"ג מפקפק מאד על דבריו וכן דעת הרבה אחרונים דאין לחלק בין קטניות לקטניות ולעולם מברך עליהן כשהן רטובים בפה"א וכן מנהג העולם וכו'.
שעה"צ אות ז' וז"ל האבן עוזר והחמד משה ופנים מאירות ע"ש בדבריהם שהחליטו בפשיטות דלא שייך הסברא דלא נטעי אדעתא דהכי על עיקר הפרי וכו' וכן משמע דעת הח"א בכלל נ"א דלא כתב אלא לענין השרביטין משמע דלענין קטניות עצמן אין לחלק וכו'.
פירוש – כי אין סברה של אדעתא דהכי נעטו אינשי לגבי עיקר הפרי בשעת אכילה, שאפילו לא תקיים כוונתם בנטילה מ"מ ברכתן לא תשתנה.
מ"ב שם וז"ל אמנם לענין השרביטין יש דעות בין האחרונים כשאוכלן לבדן בלא הקטניות אם יברך עליהן בפה"א או שהכל וע"כ טוב לכתחלה ליזהר שיאכלן עם הקטניות ויברך על הקטניות לבד בפה"א ולא יברך עוד על השרביטין ואם אירע שאוכל השרביטין לבד יברך שהכל.
שעה"צ אות ח' וז"ל דדעת השע"ת וכעין זה מצדד בחמד משה כהט"ז שיברך עכ"פ בשל גינה בפה"א וכו'.
פירוש – ר"ל כיון שדרך לאוכלם ביחד ס"ל שגם השרביטין הן כעיקר הפרי, ולמעשה יש לנהוג כפסק המ"ב שאם אוכלים השרביטין לבד מברכים שהכל.
מחבר שם –ועל חזיז והוא שחת וכו' מברך שהכל.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל תבואה שלא הביאה שליש וחזי לאכילה ומשום דלא גמר פרי אנחית חד דרגא מפה"א לשהכל וה"ה לכל פרי האדמה דלא גמר פירא וחזי לאכילה שהכל.
פירוש – ואין קושיא לסי' ר"ב לגבי בוסר שמברכים בפה"ע כשהוא כפול הלבן כי יש עליו כבר שם פרי משא"כ בשחת שאין בו שם פרי כלל עד שיגדל שליש (עוה"ש ס"ק ח'). והרי יש חילוק בין פירות לירקות כשיורדים חד דרגא שעל פירות כאלו מברכים בפה"א (סי' ר"ב במ"ב י"ב) ובירקות מברכים שהכל.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל אפילו הנעשה משבלים שמיבשין דטובים לאכילה קצת ולאו דווקא דשערי דה"ה קמח של כל ה' מיני דגן כמבואר לקמן וכו' והאי דנקט דשערי דסד"א הואיל וקשה לתולעים שבמעים לא יברך עליה כלל קמ"ל כיון דאית להי הנאת מיניה בעי ברוכי [גמרא].
פירוש – ראיה מכאן שתיקנו ברכות למאכל משום הנאת גרון דרך אכילה בשעת אכילה ולכן אין נ"מ שקשה לתולעים, ז"א שבאים גם לשם מאכל וגם לשם רפואה הואיל והם קשים לתולעים שבמעים.
מחבר שם – ועל שכר תמרים ושכר שעורים וכו' מברך שהכל.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל הואיל והוא צלול ועומד לשתיה אינו נחשב בכלל תבשיל של ה' מיני דגן שיברך בורא מיני מזונות שאין מברכין במ"מ אלא על מאכל כמ"ש בסימן ר"ח ס"ו ומשמע בתוספות דף ל"ח ד"ה האי דאפילו יש בהן כזית בכדי אכילת פרס ג"כ לא מברכינן עליה אלא שהכל נ"ב.
פירוש – כלומר כיון שבירה (beer) היא משקה מברכים "שהכל".
מחבר שם – ועל עשבי דדברא שאינם נזרעים וכו' מברך שהכל.

מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל ואפילו הם טובים לאכול כמו עשב שקורין שצאוו"ע שהן עלים חמוצים ואפי' לאחר שבשלם שהוא מאכל שרים מברכין שהכל דאינו חשוב כ"כ לפרי.
פירוש – כלומר כמה שמחשיבים אותם כן קובעים ברכתם.
מחבר שם – ועל שבת שקורין אניט"ו (ר"ל אני"ס) וכל כמון וכסבר (דלטעמא עבידי ולא לאכילה) וכו' מברך שהכל.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל אכן אם שלק את האני"ס מברך על מימיו בפה"א דלהכי קיימא להטעים דבר המתבשל בו.
פירוש – שמימיו נעשו מרק וכוונתו לשתות אותו כתבשיל אבל אם כוונתו רק על שתיה נחשב כמשקה וברכתו שהכל כי בזה הברכה תלוי בעיקר על כוונתו. למשל אפקת מרק ירקות (vegetable soup mix) אם נתבשל לשם מרק ולא לשתייה בלבד ברכתו בפה"א.

סעיף ב' מחבר – על החומץ לבדו אינו מברך כלום מפני שהוא מזיקו.
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל ודוקא בחומץ חזק שנתחמץ כ"כ שמבעבע כשמשליכין אותו על הארץ אבל בחומץ שאינו חזק כ"כ ודאי אית ליה הנאה מיניה ובעי ברוכי.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הכלל לגבי הנאת גרון והנאת מעיו לגבי ברכת הנהנין?
תשובה: רואים מסעיפים אלו שהכלל הוא:
א. דבר שמזיק מעיו אבל יש לו הנאת גרון כגון קימחא דשערי דסע' א' מברכים עליו "שהכל".
ב. דבר שאין לו הנאת גרון אע"פ שיש לו הנאת מעיו אין מברכים עליו.
ג. דבר שיש לו הנאת גרון אבל גם מזיק לגרון אין מברכים עליו.

סעיף ז' מחבר – השותה מים לצמאו מברך שהל וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ' וז"ל נראה דלאו דוקא לצמאו ממש אלא בסתמא כל שהחיך נהנה מהמים מסתמא הוא צמא קצת וצריך לברכה דאם אינו צמא כלל לא היה החיך נהנה ממנו.
פירוש – ר"ל אפילו שאין במים טעם מ"מ החיך נהנה מהם קצת בגלל שהגרון יבש במקצת.

ענייני הסעיף
שאלה: מהו זמן העיכול של מים?
תשובה: עד חצי שעה וי"א עד שעה או אפילו עד שבעים ושתיים דקות.

סעיף ח' מחבר – כל האוכלין והמשקין שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמם טוב והחיך נהנה מהם מברך עליהם תחלה וסוף.
פירוש – משמע שחולה שאינו טועם כלל כגון שהרדימו את גרונו פטור מברכה (עיין לעיל בסע' ב' בתשובה).

סעיף ט' מחבר – אכל מאכל או משקה של איסור מפני הסכנה מברך עליו תחלה וסוף.
מ"ב שם ס"ק מ"ז וז"ל דסכנתא הוא התירא קאכיל ואדרבה מצוה קעביד להציל נפשו וכו'.
פירוש – והנ"מ שאם צריך לשלוח חולה לבית החולים של גוים והחולה שוטה ואינו מבין מה שעושים לו מ"מ מותר לשלוח לו לשם אע"פ שוודאי יאכלו לו ממאכלי האסורות כי מצווה להציל נפשו [ולכאורה כ"ז להציל נפשו משא"כ שיתפקח יותר, ועיין שו"ת חת"ס חלק א' (או"ח) סימן פ"ג שאסור לשלוח שוטה לטיפול אצל בית חולים של גוים שמטפלים בשוטים כאלו ומלמדים אותם להתפקח יותר כי וודאי יעבור שם על איסורים ומוטב שיישאר שוטה כעכשיו, ועיין באגרות משה יו"ד ח"ב סי' נ"ט שאוסר לשלוח שוטה לבית חולים של גוים אם הוא עלול לאכול ממאכלי איסורים בתאבון שאינם לצורך רפואתו].

סעיף י"א מחבר – חבושים או גינדא"ש או ורדים ושאר מיני פירות ועשבים שמרקחים בדבש הפירות והעשבים הם עיקר והדבש טפל אפילו הם כתושים ביותר הילכך מברך על חבושים וגינדא"ש בורא פרי העץ ועל עשבים בורא פרי האדמה ועל של ורדים בורא פרי האדמה.

מ"ב שם ס"ק נ"א וז"ל דהדבש אינו אלא הכשר לדבר המרוקח שמכשירו ומתקנו לאכילה וכן שקדים המחופין בצוקע"ר אף שהם מחופין לגמרי מברך בפה"ע דאף שצוקע"ר הרבה מהפרי הפרי עיקר.
פירוש – משמע מכאן שמברכים על צמוקים המחופים עם שוקולד בפה"ע ממ"נ שאם הצמוקים העיקר הברכה בפה"ע וגם אם בירך בפה"ע על השוקולד יוצא בדיעבד כי שוקולד בא מעץ, אבל באגוזים מחופים בשוקלד השוקלד עיקר ומברכים בהם שהכל.
רמ"א שם – וכל מרקחת שאין בריאים רגילין בו אלא לרפואה מברכין עליו שהכל.
פירוש – ר"ל אפי' אם בריאים אוכלים אותם ברכתם שהכל (אבל עיין במ"ב ס"ק נ"ה שלמעשה מברכים ברכה הראויה לו כיון שעכ"פ נהנה).

סעיף י"ב מחבר – כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה וכל דבר שמערבין אותו לדבק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע התבשיל ה"ז טפילה אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר וכו'.
פירוש – ר"ל שנותן טעם לתערובת כולה אע"פ שלא ניכר שנותן טעם לחלקים שונים.
מ"ב שם ס"ק נ"ז וז"ל המ"א ושארי האחרונים הסכימו דהוא דוקא בחמשת מיני דגן אמרינן דהיכא דבא ליתן טעם אף שהוא מיעוט הוא העיקר וכו' אבל בשארי מינים אזלינן בתר רובא.
פירוש – למשל בתערובת של פירות (fruit cocktail) אם אוכלים התערובת ביחד מברכים בברכה של רוב פירות בתערובת אע"פ שחלקים שונים ניכרים כי בברכות הנהנים הולכים בתר הטעם והטעם נקבע לפי הרוב. משא"כ בתערובת של איסור שכל זמן שהאיסור ניכר בתערובת לא שייך בזה ביטל ברוב.

ענייני הסעיף
שאלה: מה מברכים על שניצל (schnitzel)?
תשובה: מברכים "שהכל" כי העוף הוא העיקר. [שמעתי מרב שרלין שליט"א שיש לדון על כמות העוף שבפנים, שאם היא מועטה מאוד כמו בשניצל תעשייתי – המזונות הם העיקר וברכתו ב"מזונות", וצ"ע.]

סעיף י"ג מחבר – כל דבר שהוא מסופק בברכתו יברך שהכל.
מ"ב שם ס"ק ס' וז"ל דבדיעבד יוצא בשהכל על כל דבר וכאן כיון שמסופק כדיעבד דמי [ב"י] וכו'.
פירוש – אבל לא פוסקים לפי הרוב המקרים כשיש ספק לגבי הברכה הראויה, אלא אומרים "ספק ברכות להקל" [ומברכים "שהכל"]. ולגבי כמה חייב לברר ראה בתוספות עירובין ה:-ו. ד"ה "וספק", ובחולין כח: תוס' ד"ה "משום" [שבמקום ספק דרבנן], שחייב רק לצמצם ולברר את מה שקל לברר.

סימן ר"ה - ברכת ירקות

סעיף א' מחבר – על הירקות מברך בורא פרי האדמה ואפילו בשלם וכן כל פריות וקטניות שטובים חיים ומבושלים וכו' אבל קרא וסילקא וכרוב וכיוצא בהם שטובים מבושלים יותר מחיים כשהם חיים מברך שהכל ולאחר בישולם בפה"א וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל שלאטי"ן מעורב עם שמן וחומץ בפה"א אף בחיין וכו'.
פירוש – היום אפי' אם אוכלים לבד בלי שמן וחומץ מברכים בפה"א [כי היום נעשה הדרך לאוכלם לבד בלי שמן וחומץ].
מ"ב שם וז"ל ואם אוכל השלאטין עם בשר נעשה טפל להבשר.
פירוש – ר"ל שאוכלים אותם ביחד כמו בהמבורגר (hamburger).
מחבר שם – ותומי (פי' שומים) וכרתי כשהם חיים בפה"א לאחר שבישלם שהכל.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל כתבו האחרונים דדוקא בשומים רכים דאז דרך בני אדם לאוכלן חיים אבל שומים שהזקינו שהם חריפים מאד ואינו ראוי לאוכלן חי [בלא פת] אם אכלו מברך שהכל וכן בבצלים דינא הכי דאם אוכלן רכים בפה"א הזקינו שהכל וכו'.
פירוש – ותלוי במנהג שאם הדרך לאוכלם חיים אז מברכים בפ"א.

סעיף ב' מחבר – על המים שבישלו בהם ירקות מברך הברכה עצמה שמברך על הירקות עצמן אף על פי שאין בהם אלא טעם הירק וכו'.

פירוש – ועיין בסי' ר"ד מ"ב ס"ק כ"ב בעניין מרק של אניס: [וכן עיין למטה בפירוש למ"ב ס"ק י"א] שהדבר תלוי בכוונתו—אם בבישול התכוון גם למרק, המים נחשבים כתבשיל, ולכן מברכים עליהם "בורא פרי האדמה" אפילו בשתייה מועטה ללא ירקות. אבל אם הכוונה היא לשתייה בלבד, כמו כאשר מפרידים את המרק מהירקות אחרי הבישול כדי לשתותו, מברכים "שהכל". (ועיין גם בפירוש לסי' ר"ב סעיף י').

מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ר"ל שרוצה לגמוע המים לבד דאלו אם אוכלן עם הירק אין שייך שום ברכה על המים דנעשין טפלה לירק.

פירוש – קשיא למה יש עיקר וטפל הרי כוונתו לבשל הירק יחד עם מים לאכול שניהם ביחד בשווה, אלא בע"כ אפי' הכי הירק תמיד העיקר.

מ"ב שם ס"ק י' ד"ה מברך וכו' וז"ל ודוקא כששלקן כדי לאכול גם את הירקות דאלו בישל הירקות או שראן לצורך מימיהן לבד לשתות אותן אין מברך עליהן אלא שהכל ולכן המשקה שעושים בפסח מתפוחים וכל כה"ג אין מברך עליהן אלא שהכל.

מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל וכ"ז במיני ירקות אבל לביבות שבשלן במים [פארפיל לאקשין קניידליך] ואינו רוצה לאכול הלביבות רק לשתות המים לבד הוא ספק אם יברך עליהן במ"מ כהלביבות או שהכל וע"כ יקח מעט מהלביבות ויברך במ"מ וגם יברך על ד"א שברכתו שהכל ויאכל משני המינים כשיעור כדי שיכול לברך על המחיה וגם בנ"ר וכו'.

פירוש – משמע שבישלו המים גם בשביל הלביבות אז לפי מש"כ המחבר בסי' ר"ב סעי' י' וכאן בשם הרא"ש לא אבד ברכתו של במ"מ אפילו כששתה המים בלבד, משא"כ אם כל כוונתו בבישול רק לשתות את המשקה ובישלו המים עם הלביבות כדי לקבל טעם שלהם (עוד דוגמה לזה שבישל ירקות במים כדי שהמים יקבלו טעם הירקות) אז המשקה עיקר וברכתו שהכל בין לרמב"ם ולבין לרא"ש. משא"כ בציור במ"ב שרק אחרי הבישול החליט לשתות המשקה בלבד, אז המים דומה למרק וברכתו במ"מ לרא"ש. אבל לרמב"ם תמיד תלוי בכוונתו בשעת השתייה, ואם כוונתו בשעה זו רק לשתות את המרק, ברכתו שהכל.

מ"ב שם וז"ל וזה דוקא בעינן זה שעיקר רצונו הוא רק לאכול את הרוטב של הלביבות אבל אם רוצה לאכול גם הלביבות עצמן כדרך העולם מברך על הלביבות במ"מ ופוטר בזה את הרוטב ג"כ לכו"ע מטעם טפל ואם בישל רק מעט לביבות בהרבה מים ועיקר כונת תבשיל הוא רק בשביל המים שהרוטב כמעט צלול בזה בודאי אין המים בטלים ללביבות ומברך על המים שהכל ועל הלביבות במ"מ ובח"א כתב שם בזה יותר טוב שיברך שהכל על ד"א וכנ"ל.

פירוש – עיין במ"א (ס"ק ו') שכתב שמשום שעיקר הבישול הוא עבור הלביבות הלכך כיון שנתנו הלביבות טעם במים הוליכם אחר הטעם אפילו אם בישל הלביבות לצורך מימיהם. וא"כ גם אם בישלו אותם לרפואה לא נשתנה הדין כי כל העולם מבשלים אותו לאכילה. ולכן ברכת מימיהם במ"מ.

מחבר שם – וה"מ כשבשלם בלא בשר אבל בשלם עם בשר מברך עליו שהכל.

מ"ב ס"ק י"ג וז"ל דהירקות נותנין טעם בהמרק והבשר נותן טעם בהמרק וטעם הבשר הוא חשוב יותר הלכך הוא עיקר וע"כ אפילו הוא אוכל המרק לבד מברך שהכל וכו' ודע עוד דהירק גופא בודאי לא נעשה טפל להבשר כיון שבא למזון ולשובע [פמ"ג].

פירוש – ר"ל אם יש רק טעם של בשר וטעם של ירק בלי ממשות, אז טעם הבשר עיקר וברכתו שהכל, אבל אין ממשות הירק עצמה נעשית טפלה לטעם הבשר.

סעיף ג' מחבר – אם סחטן אינו מברך על אותם משקין אלא שהכל.

מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל דיותר יוצא טעם הירק ע"י בישול מעל ידי סחיטה ולכן אפילו בפירות שדרכו למיסחטינהו גם כן ברכתן שהכל ואפילו אם כתשן נמי דינא הכי.

פירוש – אבל אם נשאר ציפה (pulp) בתוך המיץ ברכת המיץ הוא בפה"ע.

ענייני הסעיף

שאלה: מה מברכים על מי סלקא (borsch) בזמן הזה?

תשובה: הברכה היא שהכל כי כוונתו לעשות מזה משקה ולא מרק.

שאלה: מה מברכים על מרק עוף עם אגוזי מרק (soup nuts)?

תשובה: הברכה תלויה על כוונתו, ז"א אם כוונתו רק ליתן טעם למרק [אז הם טפלים למרק וברכתו "שהכל"] אבל אם כוונתו לאכול את האגוזי מרק גם כן [אז הם העיקרים וברכת המרק היא במ"מ].

סעיף ד' מחבר – חתכן לחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתן וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל כיון שניכר עדיין תארן וצורתן במקצת וכו'.
פירוש – לכן ריבה שנעשה מפירות בגלל שנשתנה צורתה ומראה לגמרי דרך תהליך היצור שלה מברכים שהכל, אבל אם יש עדיין חתיכות של פירות ברכתה בפה"ע, אבל רסק תפוחים (pureed applesauce) אפילו שאין ניכר בו חתיכים של תפוחים כלל ברכתו עדיין בפה"ע כי עדיין ניכר שבא מתפוחים, ועוד שמגדלים סוג מיוחד של תפוחי עץ עבור רסק תפוחים לכן ברכתה [תמיד] בפה"ע.

סעיף ח' מחבר – הלפת כשהוא חי מברך עליו שהכל אבל אם מבושל או כבוש בחומץ או בחרדל בפה"א.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל הלפת טוב שיותר מבושל מחי ולפת הוא מה שאנו קורין מייארי"ם וריבי"ן ועיין במ"א שמפקפק בדין וכו'.
בה"ל שם ד"ה הלפת וז"ל דמהט"ז בסק"ג בסופו מוכח בהדיא דס"ל דאפילו בישל הלפת בלא בשר כ"א במים לבד ג"כ משתנה למעליותא וכבר העיר זה בש"ת וגם להמ"א גופיה בסק"ט אין שום ראיה דס"ל דמשתנה לגריעותא ע"י בישול בלא בשר אלא קאמר דצריך לדקדק וכו' אם ישתנה למעליות ור"ל דשמא אין שבח במבושלין יותר מבחיין רק שניהן שוין וממילא בחיין ג"כ מברך בפה"א וגם מהמחבר גופיה מסתימתו מוכח דאפילו בישל במים לבד מברך בפה"א וכו'.
פירוש – והכל תלוי על סוג הירק, כי יש אלו יותר טעים כשהן חיין ויש אלו שמשתבחות יותר ע"י בישול, ויש אלו שאפילו בישול לא מועיל להן אלא צריך לבשלן עם בשר.

ענייני הסעיף
סיכום להלכות הנ"ל.
1. אם כוונתו בבישול הירק הוא גם לצורך הירק וגם למרק הברכה על המרק ג"כ בפה"א, כי נעשה תבשיל מהמים.
2. אם אין כוונה בבישול גם לצורך המים, אם המים נאכלו בפני עצמם ברכתם "שהכל".
3. אם כל כוונתו הוא בבישול הוא לשתות מי בשול בתורת משקה מברכים "שהכל" על המים.

סימן ר"ו - דיני הפסק וטעות בברכת הפירות
סעיף א' מחבר – בירך על פירות האילן בפה"א יצא אבל אם בירך על פרי האדמה בפה"ע לא יצא וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל כתב מ"א ואותן פירות הגדלים על האילן ומברך בורא פרי האדמה משום דלא נגמר הפרי או שאינן עיקר הפרי וכו' אם בירך בפה"ע יצא כיון שעכ"פ מין פרי עץ הוא וכו'.
פירוש – משמע שאם בירך בפה"ע על מיץ שנסחט מפירות כאלה, לא יצא אפי' בדיעבד, משום שהמיץ אינו מן הפרי עצמו וגם אין הדרך לסחוט אותם למיץ. אך אם הדרך הוא לסחוט אותם למיץ, משמע מסימן ר"ה שעה"צ כ"א שיוצא בדיעבד אם בירך עליו בפה"ע. [ועיין לעיל בסי' ר"ה סע' ג' אם נשאר ציה בתוך המיץ.]

סעיף ב' מחבר – היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך על פרי האדמה ונתכוון לפטור את פרי העץ יצא.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל נקט לפניו לרבותא דאפילו היה לפניו פרי העץ כשבירך לא נפטר ממילא אא"כ נתכוין בהדיא לפטור אבל באמת היכי דמתכוין בהדיא לפטרו מהני אפילו לא היו לפניו פרי העץ כשבירך.
פירוש – המ"ב פסק כאן כהיש מקילין שהביאו בסי' קע"ד (ס"ק ג') שאם יש דעת לפוטרם לא צריך להיות לפניו.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ועיין בשע"ת דיש חולקין ע"ז וכו' וברכת בורא פה"א לא היתה לבטלה דנתקיימה על פרי האדמה לבד ומ"מ מסיק דבדיעבד אין לחזור ולברך וכדעת השו"ע דספק ברכות להקל ויותר טוב להיות נמלך שלא לאכול מיד הפרי העץ אלא לאחר זמן ויחזור ויברך עליהן. וה"ה שיכול לשנות מקומו.

סעיף ג' מחבר – כל הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה.
רמ"א – יותר מכדי דיבור.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ועיין בא"ר שכתב וכו' כשאוכל אגוז ישברנה ואח"כ יברך דאין כדאי להפסיק הרבה בין הברכה לאכילה ועוד שמא לא ימצאנה יפה ואינה ראויה לברכה ולענין שארי פירות עיין לעיל בסימן ר"ב בשערי תשובה.

פירוש – השערי תשובה שם (סי' ר"ב אות א') כתב בשם הא"ר וז"ל שהשבירה הוי הפסקה דומיא דחתיכת לחם בברכת המוציא ושאם רוצה לקלוף הפרי שקולף תחלה ואח"כ מברך וכו' אך יש לחלק בין ההיא דחתיכת לחם וקלפית הפרי די"ל דשבירה אינו הפסק כ"כ ע"ש ולענ"ד י"ל דאפילו תימא דלאו הפסקה הוא כ"כ אין לעשות כן לכתחלה דגם טעם לברך קודם על השלם אין כאן דכיון דהקליפה לא חזיא כלל בתר פרי אזלינן והברכה הוא על הגרעין שבתוכו שראוי לאכילה והרי הוא בשלמותו וכו' עכ"ל ור"ל שלכתחלה צריך לברך על פרי שלימה אם לא יהיה הפסק גדול ולכן אם אוכל תפוח עם הקליפה שיברך קודם על השלם ואח"כ יחתוך, אבל אם אוכל מקולף, יש לקלף מקודם שמברך כדי שלא יהיה הפסק גדול.
מחבר שם – וצריך להשמיע לאזניו וכו'
פירוש – לכאורה אם הוא חרש אין טעם לומר את זה בקול רם, אז הוא יכול פשוט ללחוש.

ענייני הסעיף
שאלה: איך מקיימים העדיפות לברך על השלם לגבי כוס של קידוש בשבת ויו"ט?
תשובה: יש לעשות קידוש דווקא על כוס מלא ורק אח"כ ישפוך מהכוס לכוס אחר עבור האורחים וצריך להשאיר כדי רביעית בכוס, ואז ישתה.

סעיף ד' מחבר – כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו צריך לאחוזו בימינו כשהוא מברך.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל הטעם משום חשיבות ובאיטר יד אזלינן בתר ימין ושמאל דידה ולא בתר דעלמא וכו' וכן בכל ברכה שמברך על איזה מצוה יש לאחוז הדבר ביד ימינו בשעת ברכה וכו'.
פירוש – כלומר, אם הוא איטר יד – יד ימינו היא היד השמאלית. ויש גם סיבה נוספת לאחיזה ביד ימין, כדי שיוכל להתחיל לאכול מיד לאחר הברכה וכך לצמצם את ההפסק בין הברכה לאכילה.

סעיף ה' מחבר – אין מברכין לא על אוכל ולא על משקה עד שיביאוהו לפניו. ברך ואח"כ הביאוהו לפניו צריך לברך פעם אחרת אבל מי שברך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שברכתו כברכת הראשון א"צ לברך.
פירוש – ודווקא שדבר זה בידו להשיג שאל"כ הוי כנמלך בין פרי לפרי ודינו ככתוב ברמ"א בסי' קע"ד סעי' ה' שצריך לברך על כל כוס שמביאם לפניו כי אינו יודע מהיכן יגיע לו כוס אחר.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל ובלבד שיהיה ממין פירות דאם בירך על דגים והביאו לו שכר שהוא מין אחר לגמרי אף שברכותיהם שוות מ"מ אינם נפטרין בברכתו בסתמא אא"כ היה דעתו בהדיא לפטור אותם בהברכה או שהיו לפניו עכ"פ על השלחן בשעת שבירך.
פירוש – ונ"מ אם דרך תמיד לשתות מים למשל אחר גבינה אפילו לא היה מים לפניו מ"מ ברכה שהכל על הגבינה פוטר את המים כי נחשב כדעת מפורשת בשעת הברכה. ואם המים לפניו אז הברכה חל על המים אפילו שאינו שותה תמיד כי כן הדרך באכילה שדבר א' גורר את השני שיבוא ולכן ברכה הראשונה פוטרת את השני. ולמעשה זה תלוי אם נשאר ממאכל הראשון כשהביא מאכל השני כמשמע לקמן במ"ב ס"ק כ"ב.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל כמה אחרונים חולקים בדין זה וס"ל דדוקא באותו המין ממש הוא דפוטר בבכרכתו בסתמא אף לאותן פירות שהביאו לו אח"כ אבל למין אחר לא מהני ברכתו בסתמא וצריך לברך ומ"מ אם הביאו לו המין האחר בעוד שלא כלה מין הראשון נראה שאין לברך כיון שהביאו לו בשעה שהיה עסוק עדיין באכילה וכן נראה להכלה וכו'.
פירוש – כי אכילה גוררת אכילה משא"כ אם גמר אכילתו שאז כאילו נמלך אם לא נימא שהא' גורם הב' לבוא, ומשמע דווקא למין אחר צריך לברך מסתמא. ולמה, כי מה שונה? וצ"ל שחשק לאכול יותר ממין הראשון בא בגלל טעם הפרי שנשאר בפיו.
מ"ב שם וז"ל ויש מן האחרונים שכתבו עוד דאם קבע עצמו לאכילת הפירות אף שבירך בסתמא על הפירות שהיו לפניו והביאו לו מין אחר שכלה המין הראשון א"צ לחזור ולברך דכיון דקבע עצמו לאכילה אינו מסיח דעתו מזה.
פירוש – כי אם קבע לאכילה נחשב כאילו יש לו דעת מפורשת על כל מיני פירות. וקבע לאכילה פירושו שיושב לאכל סעודה העיקרית.

סעיף ו' מחבר – נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס צריך לחזור ולברך אע"פ שהיה מאותו מין לפניו יותר כשבירך על הראשון.

רמ"א – רק שלא היה עליו דעתו לאוכלו.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל ר"ל שלא היה דעתו בפירוש בשעת ברכה על כולם רק בסתמא וכו' בירך על פירות ובעודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים ואכל מהראשונים תחלה וכו' ואם לא היה דעתו לפטור היפים צריך לחזור ולברך עליהם [מ"א] והא"ר מצדד דא"צ לחזור ולברך כיון שהוא מין אחד.
פירוש – וספק ברכות להקל.

סימן ר"ז - דין ברכה אחרונה על הפירות
סעיף א' מחבר – פירות האילן חוץ מחמשת המינים וכל פירות אדמה וירקות וכל דבר שאין גידולו מן הארץ ברכה אחרונה שלהם בורא נפשות רבות ואם אכל מכל מינים אלו מברך לאחר כולם ברכה אחת וברכה זו חותם בה בלא שם שיחתום כך ברוך חי העולמים.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ודעת הגר"א לחתום בה בשם כמו שמוזכר בירושלמי ומ"מ העולם לא נהגו כן וכו'.
פירוש – קשיא שממ"נ שאם אין שם ומלכות בחתימה "ברוך חי העולמים" אין בזה שם ברכה. ואם כן אין צורך להגיד המילים "ברוך חי העולמים" כלל. אלא צ"ל כבסי' ס"ב שמי שלא יכול לדבר שיהרהר ועל ידי כן הוא מגלה דעתו שרוצה לקיים המצווה. וה"ה כאן בגלל שהוא במחלוקות וספק ברכות להקל מ"מ מגלה דעתו שרוצה לחתום בברכה.

סימן ר"ח - דין ברכה מעין שלש אחרי חמשת מיני פירות וחמשת מיני דגן
סעיף ב' מחבר – חמשת מיני דגן ששלקן וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל צ"ל שחלקן והיינו אחד לשנים או ליותר והוא מה שקורין גרויפי"ן דאלו אם הם שלמים אף שבישלן מבואר בס"ד דמברך בפה"א אכן אם נתמעכו ע"י הבישול אף שמתחלה נתנן בקדרה שלמים לגמרי דהיינו כשהם בקליפתן מ"מ מברך במ"מ כיון שנתמעכו יפה.
פירוש – מיירי שנדבק ביחד כיון שנתבשלו לגמרי ובגלל זה נותן טעם חשוב של מאכל שנגמר בישולו לכן הברכה השתנה.

ענייני הסעיף
שאלה: מה מברכים על שלווה (puffed wheat).
תשובה: לכתחלה אין לאכול אותו אלא בתוך הסעודה כי לא ברור אם הוא מבושל או קלוי ולכן ברכה האחרונה לא ברורה. [וחכם א' אמר שהשלווה בא"י הוא נאפה בדבש ונעשה קרקר (cracker) ואח"כ כותשים אותו. לכן ברכתו במ"מ]. (ועיין לקמן במ"ב ס"ק ט"ו בפירושו וגם בתשובה שם).

שאלה: מה מברכים על אורז (rice)?
תשובה: אם אינו נדבק ביחד, ברכתו בפה"א אפילו אם גמר בישולו.

סעיף ג' מחבר – כשנותנים קמח לתוך שקדים שעושים לחולה אם עושים כן כדי שיסעוד הלב מברך במ"מ ואם לדבק בעלמא אינו מברך במ"מ וטוב להחמיר ולגמעו בתוך הסעודה לאחר ברכת המוציא ופטור ממנה.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל משום דבמעשה השקדים הדרך לעשותו נמי לסעוד ולכן קשה לשער אם היה כונתו רק לדבק וע"כ טוב להחמיר.
פירוש – ר"ל שלא החליט מה לעשות עמם בשעת הבישול, וזה אע"פ שהדרך הוא לעשותו לסעוד הלב.

סעיף ד' מחבר – אכל דגן חי או עשוי קליות או שלוק והגרעינין שלמים אינו מברך אלא בפה"א ולאחריו בורא נפשות.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל ר"ל שלא חילקן מתחלה וגם לא נתעכו כלל ע"י הבישול אינן חשובין למזון אלא כשאר פרי אדמה נינהו ואם הוסר הקליפה ע"י כתישה יש שאומרים דברכתן במ"מ כשנתבשלו דחשיב מעשה קדרה ויש אומרים דברכתן פ"א כיון שגרעינין עצמן שלמים והנכון שלא יאכלם כ"א בתוך הסעודה ועיין לעיל בסוף סק"ו דכשנתדבקו ע"י הבישול יש לסמוך לכתחלה לברך במ"מ ואחריו מעין שלש וכו'.
פירוש – ר"ל שכתישה נחשבת כאילו פירקו אותם לחתיכות, ומ"מ מעשה זו לא מספקת להפוך אותם למזונות לדעה זו עד שיבשל אותם.

פירושי חיים

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש אפשרות לאכול שלווה בלי לאוכל אותו בתוך סעודת פת?
תשובה: מקודם יש לאכול עוגה ודבר שברכתו בפה"א ולהתכוון לפטור את השלווה ממה נפשך.

סעיף ו' מחבר - קמח של אחד מחמשת מיני דגן ששלקו (פירוש בשלו הרבה) ועירבו במים או בשאר משקין אם היה עבה כדי שיהיה ראוי לאכילה וללועסו (פירוש לטחון אותו בפה) מברך בורא מיני מזונות ואחריו על המחיה ואם היה רך כדי שיהא ראוי לשתיה מברך עליו שהכל ואחריו בורא נפשות.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל "שהכל" - דכיון שהמים רבים עליו כ"כ עד שאינו ראוי לאכילה ורק לשתיה אינו בכלל מאכל כלל ומברכין שהכל כברכת המים. וכ"ז הוא דוקא בקמח שממשו אינו בעין ומתבטל בריבוי המים וכו'.
פירוש – כלומר אין לו חשיבות של ה' מיני דגן כיון שאין ממשות בעין.
מ"ב שם וז"ל אבל העושה תבשיל ממיני גרויפי"ן שנעשה מה' מיני דגן [כגון הנעשים במדינתנו משעורים ושבולת שועל שנחלק כל גרעין לשנים] ונתן בהם מים הרבה עד שאינו ראוי רק לשרפו שקורין זופ"א אין הגרויפ"ן בטילין לגבי המים כיון שהם בעין ומיני דגן לא בטלי וצריך לברך על הגרויפי"ן במ"מ ומ"מ אפשר שגם המים לא בטלי לגבייהו כיון שעיקרן נעשה רק לשתיה ולא לאכילה וצריך לברך גם על המים שהכל וע"כ יברך תחלה על המים ואח"כ על הגרויפי"ן [כן מתבאר מדברי המ"א בסימן זה ובסימן ר"ה] ובח"א כתב שיותר טוב בזה לברך שהכל על דבר אחר ויוציא את הרוטב וכו'.
פירוש – הח"א ס"ל שאם בירך על המים תחלה אפשר שהיא ברכה שאינה צריכה ועדיף למנוע מזה.

סעיף ז' מחבר - הכוסס וכו' את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה ואחריו בורא נפשות וכו'.
פירוש – כוסס הוא לשון של מחתך ולועס מאכל חי לעומת דרך אכילה רגילה, ולכן ברכתו בפה"א כי יורד דרגא.
מחבר שם - ואם בשלו וכו'.
רמ"א שם - עד שנתמעך (בית יוסף בשם הרא"ש והר"י).
מחבר שם - או שטחנו ועשה ממנו פת מברך עליו בורא מיני מזונות ואחריו בורא נפשות וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ט וז"ל דבהמ"ז או ברכה מעין שלש אינם אלא בחמשה מינין מפני חשיבותן.
פירוש – עיין בשערי תשובה (אות ט') שכתב שאם בירך ברכה מעין שלש על האורז מבושל יצא בידעבד, ולכאורה דעה זו חולק על המחבר וסובר שמעלתו של מזון היא בכך שהוא משביע את הלב, ולכן יוצאים בברכת מעין שלוש על תבשיל אורז. למעשה, אם כבר בירך מעין שלוש, כדאי שישתה משקה שיש בו הנאה, ויכוון לפטור גם את פת האורז הזו בברכתו של "בורא נפשות."
מחבר שם - והוא שלא יהא מעורב עם דבר אחר אלא אורז לבדו ואם עירב ממנו בתבשיל אחר והתבשיל האחר הוא הרוב מברך עליו כברכת אותו תבשיל.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל וכן פסקו הרבה אחרונים.
פירוש – כי ס"ל שאין מעלה לאורז כשנתערב בתבשיל אחר וברכתו יורדת דרגה לבפ"א.
סעיף ח' מחבר – על פת דוחן ופליז"ו או של שאר מיני קטניות מברך שהכל ואחריו בורא נפשות.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל דאף דהם פרי אדמה וע"י שנעשה פת אישתני למעליותא מ"מ כיון דעי"ז יצא מתורת פרי וכו'.
פירוש – שנעשה פת ולא נשאר כפרי.
מ"ב שם וז"ל – כיון שעי"ז יצא מתורת פרי אין יכול לומר פרי האדמה והמוציא אין מברכין אלא בה' מינים ולכן מברכין שהכל ואפשר לומר עוד טעם מפני שאין דרך אכילתו בכך שאין דרך לעשות פת מזה ע"כ יברך שהכל. והנה לפי טעם זה במדינות דרכן לעשות פת מטערקע"שי ווי"ץ [תירס על הקלח] לכאורה ברכתן בפה"א כין שדרכן בכך אבל בתשובת ח"ס וכו' מסיק דבכל מקום אין מברכין בפה"א מעטם דלא נטעי אדעתא דהכי אלא לעופות ופטום אווזות וע"ד הדוחק בני אדם עושין מהן פת ואין זה עיקר פריין ואין לברך עליהן בפה"א ע"ש.
פירוש – כל זה תלוי במקום כי במקסיקו כן נטעו לשם פת ולכן שם מברכים בפה"א.

סעיף ט' מחבר – עירב קמח דוחן ושאר מיני קטניות עם קמח של חמשת מיני דגן ובשלו בקדירה מברך במ"מ ועל המחיה ואם עשה ממנו פת מברך המוציא ובהמ"ז ודוקא שיש באותו קמח מחמשת מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס אבל אם אין בו זה השיעור מחמשת המינים אינו מברך לבסוף בהמ"ז אלא בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן אע"פ שאין בו כזית בכדי אכילת פרס ולבסוף על המחיה ואם בשלו בקדירה מברך תחלה במ"מ ואחריו בורא נפשות.

מ"ב שם ס"ק מ"ח וז"ל ר"ל ולא היה בהקמח של מיני דגן כזית בכדי אכילת פרס [או שהיה בהקמח כשיעור והוא לא אכל עד שיעור כזית וכנ"ל באות הקודם] דאף דבתחלה מברך במ"מ וכנ"ל בס"ב אבל על המחיה אינו יכול לברך אלא על שעור כזית דגן וע"כ מברך רק ברכת בנ"ר בשביל יתר המינים המעוררים בתבשיל זה וכו'.
פירוש – כלומר כשלא אכל כשיעור מיני דגן בתוך התערובת שיש בעוגה כזו ברכה אחרונה היא בנ"ר.
מ"ב שם וז"ל ועיין בביאור הלכה שביארנו דלאו דוקא תערובות קמח בקמח דאינו מנכר כ"כ המיני דגן דה"ה אם עירב ה' מיני דגן עם דבש ותבלין או שאר מינים וההיא דס"ב הנ"ל ג"כ בעינן שיהא מהחמשה מיני דגן כזית בכדי א"פ ואי לא"ה אינו מברך ברכה אחרונה אלא בנ"ר וע"כ מיני גרויפין מה' מיני דגן שמבשל עם בולבע"ס וקטניות וכיו"ב אין לברך לבסוף על המחיה אלא דוקא כשאכל מהמיני דגן כזית בכדי אכילת פרס. ומ"מ לענין פת כיסנין שמעורב בתבלין הרבה [כגון צוקע"ר לעק"ך] נוהגין העולם לברך עליו לבסוף על המחיה כשיש בו כזית אף שבמין דגן לבדו שנמצא בו אין בו שיעור כזית ואולי שטעמם מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל וכו'.
פירוש – "תבלין בא להכשיר את האוכל", כמו שמן ומלח שמוסיפים למאכל כדי שיהיה ראוי לאכילה. לכן ה"ה כשיש הרבה סוכר, כי הכמות הזו מכשירה את סוג המאכל לאכילה. משא"כ בסוכר ושמן וכדומה שבמילוי הפאי, שאינם מצטרפים עם הבצק עצמו לשיעור כזית בכדי אכילת פרס, כי אינם באים להכשיר את אכילת הבצק, אלא הבצק ראוי לאכילה בפני עצמו.
מ"ב שם וז"ל מפני שהתבלין בא להכשיר את האוכל מצטרף עם האוכל גופא לשיעור וכו'.
פירוש – דוגמה לזה הוא לעק"ך (honey cake) ולכאורה ה"ה בבצק הפאי.

סעיף י' מחבר – בברכה אחת מעין שלש של פירות דחוצה לארץ חותם על הארץ ועל הפירות ובארץ ישראל חותם על הארץ ועל פירותיה ואם בחוץ לארץ אוכל מפירות הארץ חותם גם כן על פירותיה.
מ"ב שם ס"ק נ' וז"ל נוסח הברכה בא"י אמ"ה על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה רחם ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך ועל מזבחך ועל היכלך ובנה ירושלים עיר הקודש במהרה בימינו והעלנו לתוכה ושמחנו בבנינה ונאכל מפריה ונשבע מטובה [ויש שאין אומרים ונאכל מפריה ונשבע מטובה] ונברכך עליה בקדושה ובטהרה כי אתה ה' טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ ועל המחיה בא"י על הארץ ועל המחיה.
שעה"צ אות נ"ב וז"ל אף שבמ"א מסיים בנוסח הברכה בא"י על המחיה ועל הכלכה וכמו שהובא נוסח זה בטור ואבודרהם לא העתקתיו דכבר כתב הב"י על דברי הטור שמה"ג והרמב"ם וסמ"ג מוכח בהדיא שלא לחתום רק ב"ועל המחיה" וכו'.
פירוש – רבינו זצ"ל היה נוהג לחתום "על המחיה ועל הכלכלה ספק", כי "מחיה" פירושו דבר הנחוץ להחיות, ו"כלכלה" מוסיפה הסבר שמדובר גם במשהו המזין ו"תנובת השדה" הוא כל מה שגדל מן הקרקע, ודומה לברכת "בורא נפשות", שבה המילה "חסרונות" מתייחסת למה שדרוש לחיים, והמילים "על כל מה שברא" עוסקות בדברים המזינים. מכל מקום, המילה "מחיה" היא העיקר, ולכן המליץ לחתום "על המחיה" בלבד, ולא להוסיף "ועל הכלכלה."

ענייני הסעיף
שאלה: מה החתימה של ברכה מעין שלש על המזונות?
תשובה: החתימה היא "על המחיה" בלבד (ולא מוסיפים "ועל הכלכלה").

.
מחבר שם – של פירות דחוצה לארץ חותם על הארץ ועל הפירות ובא"י חותם על הארץ ועל פירותיה וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ג וז"ל שמשבח להש"י על נתינתו לנו את הארץ שמוציאה אותן פירות.
פירוש – יש לומר "על פירותיה" בפתיחת הברכה בדומה לחתימה, אך ייתכן שהנוסח "פירותיה" הוא רק תוספת הבהרה, ואין חסרון אם לא ייאמר בפתיחה. ועיין בעוה"ש (סעיף ו') שמשמע שרק אומרים זאת בחתימה בלבד.
מחבר שם – ואם בח"ל אוכל מפירות הארץ חותם ג"כ על פירותיה.
מ"ב שם ס"ק נ"ד וז"ל ר"ל כשיודע שהם מפירות הארץ אבל בספק כגון בחו"ל הסמוכה לא"י יאמר על הפירות וה"ה כשאוכל בא"י ואינו יודע אם הם מפירות הארץ כגון שהובאו מחו"ל יברך ג"כ על הארץ ועל הפירות.
פירוש – ואם אכל תערובת של פירות הארץ ושל חו"ל לא מפסיד אם אומר "על פירותיה".

ענייני הסעיף
שאלה: מה יש לעשות אם אכל כזית מפירות הצריכות ברכה מעין שלש ומסתפק אם בירך?

תשובה: יש לאכול עוד כזית כי אפשר שהוא ספק מה"ת ואם אין לו יותר ודעתו נוטה לכך ומסתבר יותר שלא בירך ברכת האחרונה אז יש לומר ברכת מעין שלש בנוסח "בריך רחמנא". [ועיין בסי' ר"ט מ"ב ס"ק י' שכדי להתחייב מה"ת צריך שביעה והרי אין שובעים מכזית. אלא צ"ל שמיירי בחולה או זקן או שכבר אכל, עיין סי' קפ"ד בבה"ל ד"ה בכזית (ד"ה ודע עוד).]

סעיף י"א מחבר – בברכה מעין ג' דיין אינו חותם על הגפן ועפה"ג אלא על הארץ ועפה"ג או על הארץ ועל הפירות.
מ"ב שם ס"ק נ"ו וז"ל טעם המחבר משום דיש דעות בין הפוסקים יש מראשונים דס"ל דכמו בפתיחת הברכה מתחילין ביין על הגפן ועל פה"ג משום שכחו ועילויו כן צריך להזכיר שכחו גם בחתימת הברכה ויש מראשונים דס"ל דבחתימת הברכה די אם יזכיר סתם ועל הפירות ואין לשנות נוסחתו משארי ברכות ולכך סתם המחבר להורות שיכול לעשות כמו שירצה ועיין באחרונים דמשמע מהם דהמנהג לחתום על הארץ ועל פרי הגפן ומ"מ בדיעבד אם סיים על הארץ ועל הפירות בודאי יצא.
פירוש – וה"ה אם לא טעה בעין החתימה אלא טעה בסוף החתימה יצא בדיעבד.

סעיף י"ב מחבר – מזכירין בה מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ח וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ח וז"ל היינו קודם שאומר כי אתה ה' טוב ומטיב יאמר וכו' וביום טוב אומר וזכרנו לטובה ביום חג פלוני הזה.
פירוש – הגירסה "שמחנו ביום חג פלוני" מובא בכמה סידורים וכן צריך לומר.
מחבר – ויקדים המחיה ואח"כ הגפן ואח"כ העץ וכו'.
מ"ב שם ס"ק ס' וז"ל לפי שברכתו במ"מ שהיא חשובה וכו'.
פירוש – כי עניין של מחיה הוא עניין של חיות ולכן הוא חשוב יותר.

סעיף י"ג מחבר – ואם אכל פירות מז' המינים ואכל תפוחים א"צ לברך על התפוחים בורא נפשות שגם הם בכלל ברכת על העץ שגם הם פרי העץ.
מ"ב שם ס"ק ס"ב וז"ל הא לא"ה אין ברכה מעין ג' פוטרת בנ"ר וכן להיפך.
פירוש – אבל בפה"ג ומעין ג' על יין פוטר ברכה ראשונה ואחרונה של משקה אחר ודווקא ששתה רביעית של יין או לפחות מלא לוגמיו כי רק אז מרגישים חשיבות היין ולכן ברכתו כוללת שאר משקה וממילא פוטרת שאר משקה מברכה.
מ"ב שם ס"ק ס"ג וז"ל ודוקא אם אכל תפוחים עצמן אבל סחטן ושתה מימיהן אינו נפטר בברכת על העץ דלאו פרי הוא כלל.
פירוש – כי רק נחשב כזיעה בעלמא לכן לא נפטר בברכה על העץ.

סעיף ט"ו מחבר – אם בדיעבד בירך על הענבים בורא פרי הגפן או אחריהם על הגפן יצא.
מ"ב שם ס"ק ע' וז"ל ואם בירך על היין בורא פה"ע יש דעות בין הפוסקים יש אומרים דיצא בדיעבד וי"א דלא יצא וספק ברכות להקל.
פירוש – ואין עצה לפטור מבעיה זו שהרי אפילו שינוי מקום לא מהני לברכה על הגפן וגם כדי לחייב בפה"ג צריך לטעום יין עוד פעם והרי לא יכול לברך שמא כבר יצא בברכה בפה"ע.

ענייני הסעיף
שאלה: מה יש לעשות אם אכל ענבים והתחיל לברך ברכה אחרונה מעין ג' על הגפן ופרי הגפן?
תשובה: יש לחתום כעין הפתיחה כיון שחל בו הברכה זו בדיעבד ואז יש כבר שם ברכה בזה לכן אין לשנות באמצע.

סעיף ט"ז מחבר – שתה יין ומים אין לו לברך על המים ב"נ וכו'.
מ"ב שם ס"ק ע"ב וז"ל מיירי כשקבע על היין ואז פוטר אפילו לא היו המשקין לפניו וכו'.
פירוש – כי עניין שקבע בשתייה הוא כאילו יש דעת מפורשת על כל מיני משקה אפילו אלו שלא היו לפניו בשעת ברכה (עיין בסי' ר"ו במ"ב ס"ק כ"ב).
מ"ב שם וז"ל אבל אם לא קבע וגם לא היו המשקין לפניו בשעת ברכה אז צריך לברך על המשקין לאחריהם כשם שצריך לברך עליהם לפניהם וכו'.

שעה"צ אות ע"א וז"ל אך אם היה דעתו עליהם בשעת ברכה יש מקילין שא"צ ברכה לפניו וכו' וממילא ה"ה לענין ברכה אחרונה.
פירוש – וכן ההלכה.

ענייני הסעיף
שאלה: אם שתה רביעית יין לקידוש ולאחר מכן שתה משקה אחר, כשהייתה דעתו שברכת המזון תפטור את היין ששתה, האם ברכת המזון פוטרת גם את המשקה האחר?
תשובה: אם דעתו היתה שבהמ"ז תפטור היין ששתה (ועיין בסי' קע"ד בבה"ל ד"ה וכן פוטרת שכן צריך תמיד לכוון) אז בהמ"ז גם תפטור שאר משקה ששתה לפני הסעודה.
ענייני הסעיף
שאלה: מה השיעור של מלא לוגמיו?
תשובה: השיעור הוא *יותר* מאחד וחצי אונצים (1.5 ounces) [43 מיליליטר].

סעיף י"ז מחבר – ברכת שלשה אינה פוטרת מעין שלשה שאם אכל דייסא אין ברכת המזון פוטרתו אבל ביין ברכת שלשה פוטרתו שאם בירך על היין ברכת המזון במקום על הגפן יצא והוא הדין אם בירך על התמרים ברכת המזון במקום על העץ יצא ואפילו לא אמר אלא ברכת הזן בין על היין בין על התמרים יצא ואם נזכר עד שלא חתם ברכת הזן יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ויסיים ברכה דמעין שלש.
מ"ב שם ס"ק ע"ט וז"ל דלכתחלה הלא בודאי יש לא לברך ברכה שיכלול מעין שלש כדין.
פירוש – קשיא מה שונה מסעי' ט"ו לעיל באכל ענבים ובירך ברכה מעין שלוש אבל טעה בה ובירך ברכת ראשונה ואחרונה משל יין שיצא בדיעבד ולא כתוב שם לסיים בחתימה הנכונה אם נזכר, וצ"ל שברכת הזן כ"כ שונה מברכה מעין שלוש אז יש להסתפק האם יוצא כלל לכן נתן עצה זו, משא"כ בסע' ט"ו שבירך ברכה מעין שלש כדין אלא טעה בפרטי הפתיחה והחתימה.

סימן ר"ט - דין טעות וספק בברכת היין
סעיף א' מחבר – לקח כוס של שכר על דעת לומר שהכל וטעה ואמר בפה"ג אין מחזירין אותו מפני שבשעת שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל זהו דעת הרמב"ם וכו'.
פירוש – עיין בלחם משנה (הל' ברכות ח' י"א) שלרמב"ם אזלינן לפי מה היתה דעתו בעיקר הברכה לחודא, היינו כשאמר השם והמלכות, ע"ש (ועיין בברכות יב.).

סעיף ב' מחבר – לקח כוס של שכר או מים ובירך וכו' ותוך כדי דיבור נזכר שטעה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל כתבו האחרונים מי שאומר אחר ברכת היין בורא מאורי האש ונזכר שצריך להקדים בשמים וסיים בורא מיני בשמים יצא ידי בשמים וחוזר ומברך בא"י אמ"ה בורא מאורי האש ודוקא כשנתכוין בשעת הזכרת ומלכות על הבשמים שנקט בידו ונכשל בלשונו ואמר בורא מאורי האש.
פירוש – מכאן לומדים כלל שכוונה על השם היא העיקר. ואין לומר להמשיך לגמור ברכה על האש כי סכ"ס יוצא בזה בדיעבד כדעת המחבר אלא משום שזה גוף הספק בגמרא (ברכות יב.) כלומר אם מהיני לברכה אחרת כשהתכוון בשם על דבר אחר לכן יותר טוב לגמור תכ"ד בבשמים (כי ע"ז התכוון מתחילה).

רמ"א שם - ואם היו אחרים שותים ג"כ ויין לפניהם ודעתו גם כן על יין שהיה סבור שבכוסו יין ובירך בפה"ג ונמצא אחר כך שבכוסו מים או שכר כשחוזר ושותה אחר כך יין אין צריך לחזור ולברך ויוצא בברכה שבירך על כוסו אף על פי שהיתה בטעות דהא דעתו היה לשתות גם כן שאר יין גם הוציא האחרים ששותין שם ולכן ברכתו ברכה.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל אמר שני טעמים לפטור אחד כיון שדעתו לשתות שאר יין ואפילו לא היה אז אותו היין לפניו והביאו לו אח"כ חל הברכה עליהם וכו'.
פירוש – כלומר, כיוון שחשב שיש יין בכוסו ורצה לצאת ידי חובתו בברכה, אחרים יוצאים ממנו מדין שומע כעונה. אבל לא היה יכול להוציא אחרים מטעם ערבות, כי אין ערבות בענייני הנאה, ולכן בלי להיות מחויב לברך לא היה יכול להוציא אחרים. אבל כשיש ערבות שמחייבת אותו מצד עצמו, כמו החיוב לקדש בשבת עבור אחרים, היה יכול לקדש

פירושי חיים

עבורם מדין ערבות גם אם כבר יצא ידי חובתו (ר"ה כט.-כט: עיין ברש"י שם ד"ה חוץ, ובסי' רי"ג במ"ב ס"ק י"ד ובסי' רע"ג במ"ב ס"ק י"ח).
שעה"צ אות י"ב וז"ל ואם אמר בינתיים בשכמל"ו נראה דצריך לחזור ולברך ולא מהני בזה מה שמוציא אחרים בברכתו לגבי דידיה וכו'.
פירוש – משמע שדיבור הוי הפסק טפי ממעשה דשתיית המים.
מ"ב שם –ואף דכוס זה היה מים והתחיל לשתותו אפ"ה לא מקרי הפסק כיון שלא הפסיק בדיבור בינתים ואפילו לא היה דעתו בהדיא לשתות יותר ורק בסתמא כיון שהוציא אחרים בברכתו שיהיו יכולים לשתות היין שלפניהם נמצא שלא היתה ברכתו לבטלה ולכן מותר גם לו לשתות שאר יין וכו'.
פירוש – כלומר, מאחר שהוא גם צריך לברך ובסופו של דבר יש על מה שברכתו תחול, הוא יכול להשתמש בברכה הזו כדי לשתות אחר כך.
מ"ב שם וז"ל והנה הרמ"א אזיל לשיטתו בסימן ר"ו ס"ו בהגהה שס"ל שם דהיכא שלא היה דעתו בהדיא רק בסתמא צריך לחזור ולברך וכו'.
פירוש – ר"ל שלא היה דעתו בהדיא לשתות יותר יין.

ענייני הסעיף
שאלה: האם משתמשים ב"ילמדני חוקיך" אפילו לטעות שאינה מעכבת בדיעבד?
תשובה: אם הטעות אינה מעכבת בדיעבד אין לומר "למדני חוקיך" כי הוי כאילו אמר פסוק באמצע ברכה ונחשב כהפסק.

סעיף ג' מחבר – כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו אינו מברך לא בתחלה ולא בסוף חוץ מברכת המזון מפני שהיא של תורה.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ועיין לעיל קפ"ד ס"ל במ"ב והנה המחבר משמע שסתם כהרמב"ם וסמ"ג שסוברין דברכה מעין שלש שמברכין על שבעת המינים הוא מדרבנן אבל באמת יש הרבה ראשונים שסוברין שהוא מדאורייתא וע"כ כתבו האחרונים דמי שאכל כדי שביעה מפירות או תבשיל של שבעת המינים ונסתפק לו אם בירך אחריו יאכל עוד מאותו המין שיעור כזית ויברך אחריו ויוציא עי"ז גם הספק שלו.
פירוש – מכאן ומשמע גם בסימן קפ"ד בבה"ל ד"ה בכזית (ד"ה ודע עוד) שלכתחילה יש לסיים את שביעתו מאותו המין. ההיגיון הוא שרק אז קיים חיוב מלא הנובע משביעה. הנפק"מ לשביעה גמורה מהתורה היא שאם לא שבע והחיוב בברכת המזון הוא מדרבנן, כמו באכילת כזית (עיין שם במ"ב ס"ק כ"ב, ועיין לעיל בסימן ר"ח סעיף י'), אינו יכול לפטור מי ששבע שביעה גמורה ומתחייב בברכת המזון מהתורה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש חובה לחפש עצה שתפטור אדם מברכה שהוא מחויב בה מספק?
תשובה: רק אמרינן ספק ברכות להקל איפה שאין אפשרות לפטור הספק באופן אחר, אבל אם יש לו עצה לפטור הספק אז מחויב לעשות כן. ועיין בעוה"ש ס' ר"ב ס"ג לגבי ענין אמירת בריך דרחמנא שס"ל שכן מהני בספק ברכות. ושם הביא מי שחולק. ואולי כיוון לדעת החת"ס (בחידושיו לנדרים ב ע"א בד"ה הנה מבואר) כי גם לשון זה הוא לשון של שם ה'. [ועיין בח"ד חלק החידושים בית הספק ס"ק כ' שאוסר לומר כן אם עושה מתורת חוב. ושמעתי מגה"ר צבי שרלין שליט"א שגם לא כדאי לומר בנוסח זה כי יבוא ע"י כן לזלזל בברכות [עיין מש"כ בסי' קצ"ג בביאור למ"ב ס"ק כ"ו על שיטת המ"א]. ועיין בציץ אליעזר שס"ל שאם נוטה שבאמת חייב לברך, אז יכול לברך ע"י לשון בריך רחמנא. ועיין ביור"ד סי' שכ"ח בפ"ת אות א' שכתב בשם שו"ת פרי תבואה שיכול לומר ברוך אתה ה' אלוקי ישראל ע"ש. הנה רבינו זצ"ל נתן לנו עצה לומר בריך רחמנא כמה פעמים כשהבאנו לעיל וכדעת העוה"ש, אבל עיין מש"כ בסי' קפ"ה סע' ג' בתשובה שלמעשה רבינו זצ"ל אמר שאין לברך בריך רחמנא בספק השקול אא"כ מפריע לו מאוד כשאינו מברך מספק.]

סימן ר"י - האוכל פחות מכזית מה דינו

סעיף א' מחבר – האוכל פחות מכזית בין מפת בין משאר אוכלים והשותה פחות מרביעית בין מיין בין משאר משקים מברך תחלה ברכה הראויה לאותו המין ולאחריו אינן מברך כלל וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל כל האוכלין מצטרפין לכזית לברך עליהן ברכה אחרונה הראויה להן אם משבעת המינין ברכה מעין ג' אם שלא מזיי"ן מינים לענין בנ"ר אכל חצי זית משבעת המינין וחצי זית אחר מברך אחריהן בורא נ"ר וכו'.

פירוש – אע"פ שאם אכל חצי כזית מזונות עם חצי כזית משאר מאכלים, ברכת בורא נפשות הייתה פוטרת את שניהם, מכל מקום עדיף לאכול כזית שלם ממזונות כדי להתחייב בברכת מעין שלוש, שכן ההלכה היא כמד"א שברכה מעין שלוש על מזונות היא מהתורה. [וצ"ע, שכן צריך שיהיה שבע כדי להתחייב בברכת מעין שלוש מהתורה, כמו שכתוב בסימן קפ"ה בבה"ל ד"ה בכזית (ד"ה ודע עוד), ועיין שם לדוגמאות כיצד כזית יכול לגרום לשביעה, כגון שכבר אכל והכזית ממזונות השלים את שביעתו. ולכאורה גם מיירי בסוג מזונות שאין בו ספק שהוא פת הבאה בכיסנין שאם שבע בפת הבאה בכיסנין יתחייב לברך ברהמ"ז, עיין בסי' קס"ח סע' ו'.]

מ"ב שם –"והשותה" דהיינו שאכל פחות מכזית ושתה פחות מרביעית אין מצטרף אפי' לענין בנ"ר.

פירוש – כי הוו סוגי הנאה שונים.

מ"ב שם וז"ל ציר שע"ג ירק מצטרף לכזית דכל אכשורי אוכלא [משקה הבא למתק אוכל] אוכלא וכו'.

פירוש – וה"ה המלח וסוכר בתוך פת.

מ"ב שם וז"ל אבל אם אכל הפת עם הרוטב בלא טבול אין מצטרף אך אם היה הרוטב של המאכל מדברים שמברכין עליהן כמו על המאכל [ומבואר בסימן ר"ה] אפשר דמצטרף הרוטב להמאכל וצ"ע [ח"א].

פירוש – עיין בסי' ר"ה (במ"ב ס"ק ט') שהספק כאן הוא שאולי כוונתו לאכול את הרוטב בתורת משקה ולא כמאכל.

מ"ב שם וז"ל אכל הכזית מעט מעט ונשתהה הרבה באכילתו אם יש מתחלת האכילה עד סוף האכילה יותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף [ושיעור פרס עיין לקמן סימן תרי"ב שיש דעות אי ג' ביצים או ד' ביזים וכו'].

פירוש – י"א שהוא שיעור של תשע דקות וי"א מב' עד שלש עשרה דקות.

מ"ב שם וז"ל וכתב הפמ"ג דכ"ז הוא רק לענין שיעור כזית אבל לענין פת כדי שביעה דחיובו הוא מן התורה חייב אף שאכל מעט דהא עכ"פ ושבעת קרינן ביה.

פירוש – אבל צריך שיאכל אותו כדרך אכילה, והנ"מ לחזולה שמקבל המזון דרך ווריד או ישר לקיבה דרך צינור (זונדה) שאין זה דרך אכילה, ונ"מ ג"כ לילד שנעשה בר מצווה אם מצטרפים מה שאכל לפני הבר מצווה לאחרי הבר מצווה אע"פ שכן שבע בצירוף שניהם שאין זה נחשב כדרך אכילה ארוכה.

מ"ב שם וז"ל ולענין שתיית רביעית אם שתה והפסיק מעט ושתה עד שהשלים לרביעית יש אומרים דאינו מצטרף וי"א שמצטרף אם לא ששהה מתחלת השתיה עד סוף השתיה יותר מכדי אכילת פרס וכו' והגר"א הסכים שם בביאורו דהלכה כדעה זו השניה והנה לענין שתיית טה"ע וקאפ"ע שהדרך לשתותו כשהוא חם וקשה לשתותו בלא הפסק כדרך שאר משקין כ"א מעט מעט יש מחלוקת רבה בין הפוסקים אם צריך לברך ברכה אחרונה לדעת ראשונה הנ"ל ובמחצית השקל ובח"א מצדדים שלא לברך וכ"כ בדה"ת וכן הוא מנהג העולם. ואנשי מעשה נוהגין שלבסוף שתייתן מניחין כדי שיעור רביעית שיצטנן מעט כדי שיוכל לשתות רביעית בלא הפסק ולברך ברכה אחרונה וטוב לעשות כן וכו'.

פירוש – למעשה יכול לברך ברכת אחרונה אם שתה מעט מעט עד שיעור רביעית אבל לכתחילה יש לשתות כדי רביעית בב' גמיעות בהפסק ביניהם פחות מעשרים שניות.

מחבר שם – ויש מסתפקים לומר שעל דבר שהוא כברייתו כגון גרגיר של ענב או של רמון שמברכין לאחריו אע"פ שאין בו כזית לכך נכון ליזהר שלא לאכול בריה פחות מכזית.

רמ"א – ולא מקרי בריה אלא אם אכלו כמות שהוא אבל אם לקח הגרעין ממנו לא מקרי בריה.

פירוש – עניין של בריה הוא שיש לה חשיבות בפני עצמה לדבר שלם ולכן מחייב ברכה לדעה זו.

מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ולא מבעיא אם הגרעינין ראוי ג"כ לאכלן בודאי ע"י חסרונן נתבטל שם בריה מהפרי ואפילו אם היו מהמינין שאין ראוי לאכול אותן כלל ג"כ נתבטל הפרי מתורת בריה עי"ז. ואם נמצא בתוך הגרעין גופא דבר שראוי לאכול ואכל מה שבתוך הגרעין וזרק קליפתו הקשה (כעין פלוימי"ן שלנו) דעת המ"א וא"ר דזה ג"כ הוי בכלל בריה אחרי שעכ"פ אכל מה שראוי לאכול ממנו.

פירוש – דוגמה לפיצוחים של זרעי דלעת שהדרך להוציא את הגרעינים משאר הפרי ולזרק הכל חוץ מהגרעינים, שהגרעינים דינם כבריה כי שאר הפרי רק הוי שומר לגרעינים. ולכן בבוטנים (peanuts) גרעין א' בלי הקליפה החיצונה הקשה נחשב כבריה.

סעיף ב' מחבר – הטועם את התבשיל א"צ לברך עד רביעית וכו'.

מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל דאע"ג דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה אפילו כל שהוא בין באכילה בין בשתיה היינו כשמכוין לאכול ולשתות אבל הכא שאין כונתו אלא לטעום לידע אם צריך מלח או תבלין א"צ ברכה לא לפניה ולא לאחריה ואפילו אם הוא אוכל קצת מהמאכל אחר הבישול וכו' ורק לידע אם הוא טוב ג"כ מצדדים הא"ר והפמ"ג דגם זהו בכלל טעימה אחרי שאין כונתו לשם אכילה.

פירושי חיים

פירוש – ה"ה אם רק בודק הטמפרטורה.

סימן רי"א - דיני קדימה בברכת הפירות

סעיף א' מחבר – היו לפניו מיני פירות הרבה אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה מקדים מין שבעה אע"פ שאינו חביב כמו המין האחר ואם אין ביניהם ממין שבעה מקדים החביב ואם אין ברכותיהם שוות אפילו יש בהן ממין ז' כגון צנון וזית איזה מהם שירצה יקדים ואפילו אינו חביב וכו'.
פירוש – אין סתירה בבירכת החביב קודם, אם הברכות שונות, כיוון שאין בכך זילות של האחר. הדבר דומה להקדמת אכילת חולין לאכילת קדשים, שמותרת מאותה סיבה.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל "כגון צנון וזית" דוקא בזה דברכת הצנון בפה"א אבל אם היה דבר שברכתו שהכל בודאי מברך על הזית תחלה וכו'.
פירוש – עיין בסעי' ג' במחבר ובמ"ב ס"ק ט"ו וז"ל דברכת בפה"ע מבוררת טפי על איזה מברך וחשובה היא מברכת שהכל שאינה רק ברכה כוללת לכל המינים עכ"ל כלומר שברכת שהכל אינה מיוחדת לאיזו סוג של טעם וריח לכן אינה חשובה.
מחבר שם – וי"א שגם בזה צריך להקדים החביב וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל דגם בזה שייך מעלת הקדימה לברך על מין אחד תחלה אלא דס"ל דלא מקדמינן בזה מין שבעה אלא החביב לו יותר יקדימנו לברך עליו ולאכול תחלה וכו'.
פירוש – כי הנאה מרובה מגבירה את הכרת הטוב לה', ולכן הברכה קודמת.
מחבר שם – ונקרא חביב המין שרגיל להיות חביב עליו וכו'.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ומשמע מדברי הפוסקים דיתנהג כך יברך על המין שרגיל להיות תמיד חביב עליו ויטעום קצת ממנו וכו'.
פירוש – כדי לצאת דעה זו.
מ"ב שם וז"ל ואח"כ יאכל המין שחפץ עכשיו וכו'.
פירוש – לפי הרמב"ם (הל' ברכות ז' ט') הולכים לפי מה שיותר חביב לאדם באותו רגע ולא לפי החשיבות, והמחלוקת על סדר ההקדמה היא האם החשיבות, כמו ז' המינים, היא שקובעת את הקדימות בברכות, או שההנאה מפרי מסוים היא זו שקובעת את הקדימות.

סעיף ג' מחבר – הביאו לפניו דבר שברכתו בפה"ע ודבר שברכתו שהכל בורא פרי העץ קודמת שהיא חשובה וכו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (דעיף ח') שמשמע שזה אפילו לדעת הרמב"ם. לכן צ"ל שלדעת הרמב"ם הכלל של "חביב קודם" חל דווקא לגבי קדימה בין דברים שברכותיהם בפה"א ובפה"ע.
מחבר שם – ואם הביאו פה"ע ופה"א איזה מהם שירצה יקדים וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ואין תלוי כלל בחביב לדעה הראשונה שבס"א וכו' ולי"א שם מיירי הכא ששניהם חביבים עליו בשוה.
פירוש – כי לרמב"ם יקדים איזה שחביב לו אלא הם חביבים עליו בשווה.
מחבר שם – וי"א שבפה"ע קודם.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל והסכימו האחרונים דנכון לנהוג כי"א הזה אם שניהם שוים בחביבות וכו'.
פירוש – י"א זה ס"ל שמה שיש השגחה מיוחדת בברכה המבוררת יותר אז היא קודמת לכו"ע.

ענייני הסעיף
שאלה: מה מברכים אם א"א לברר את ברכה ראשונה הראויה בגלל ספקות אבל אין ספק על ברכה האחרונה?
תשובה: יכול לברך שהכל.

סעיף ו' מ"ב שם ס"ק ל"ה וז"ל בפה"ע ובפה"א אזלינן בתר החביב אפילו השני מין זיי"ן וכו' שניהם אינן מין זיי"ן יש להקדים פה"ע אם שוים בחביבות.
פירוש – כלומר כיוון שבפה"ע מבררת יותר מבפה"א, כי גם העץ גדל מהאדמה, אז יש להקדים בפה"ע.

פירושי חיים

סימן רי"ב - שהעיקר פוטר הטפל

סעיף א' מחבר – כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בין מברכה שלפניה בין מברכה שלאחריה לא מיבעיא אם העיקר מעורב עם הטפל וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל כגון כל תערובות שני מינים שהאחד הוא העיקר והשני אינו בא אלא לתקנו ולהכשירו או אפילו שניהם עיקרים אלא שהאחד מרובה מחבירו הרוב הוא העיקר וכו'.
פירוש – כי הרוב נותן טעמו לתערובת, וזה אפילו רוצים דווקא שיהא תערובת של טעמים. וכל זה שאין המיעוט יותר חשוב או כשהמיעוט הוא חמשת מיני דגן שא"כ אזלינן בתריה אפי' הוא המיעוט בתנאי שמרגישים הטעם שלו בתערובת. יוצא מזה שבתערובת של פירות, היינו קוקטייל פירות (fruit cocktail), הולכים בתר הרוב, ובבוטנים מכוסים עם שוקולד הבוטנים הם העיקר, אבל בממתק שמעורב בו בוטנים ומכוסה עם שוקולד, השוקולד הוא העיקר.
מ"ב שם וז"ל ואפילו כל מין ומין עומד בפני עצמו וניכר נמי בתר רוב אזלינן וכו'.
פירוש – כי אזלינן בתר שעת בליעת האוכל ז"א מה שהגרון נהנה ובשעת זו אין כל מיני אוכל ניכרים בפני עצמם, ואינו דומה לדבר איסור הניכר שאינו בטל בתערובת כי אסור להכניסו לפה.
מחבר שם – אלא אפי' כל אחד לבדו ואפילו פת שהוא חשוב מכל אם הוא טפל כגון שאוכל דג מליח ואוכל פת עמו כדי שלא יזיקנו בגרונו מברך על הדג ופוטר הפת כיון שהוא טפל.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל כגון שאכל דבר מתוק מקודם ואוכל דג מליח להפיג המתיקות ומפני שלא יזיקנו המליח בגרונו אוכל פת עמו אבל אינו תאב כלל לאכול פת לכן הוי הפת טפל וכו'.
פירוש – כאן המ"ב פוסק שהעיקר פוטר הפת הטפלה בלי שום מחלוקת אבל במ"ב מסי' ר"ב ס"ק כ"ט לגבי האוכל הרבה שמן כי חושש בגרונו ואוכל עמו קצת פת כדי שהשמן לא יזיקנו ששם המ"ב מביא יש חולקים שצריך ליטול ידיו ולברך המוציא כי הפת עיקר גם בכה"ג, וצ"ל שהחילוק הוא שסכ"ס הדג מאכל הוא משא"כ בשמן [ושמעתי תירוץ אחר מרה"ג צבי שרלין שליט"א בשם רבינו זצ"ל שאם המ"ב מביא דעה א' בלי שם ובדעה שנית כן מסרטט שמו, המ"ב פוסק כדעה הא' אפילו אם כן מסרטט שמו בשעה"צ, ולכן כי פסק בסי' ר"ב שהטפל פוטר את הפת בסתם בלי לסרטט שמו, כן פסק למעשה וכמו שפסק כאן ואין סתירה. אבל בשנה אחרת שמעתי ממנו סברה אחרת שהיא אולי תירוץ אחר שלמעשה לא ברור אם יש ציור וודאי שהפת נחשבת טפלה לדעת המ"ב שאם תאב לאכלה אפי' קצת שוב אינה טפלה, ועיין לקמן במ"ב ס"ק ה' לגבי שתיית יי"ש עם פת וז"ל וכתבו האחרונים בשם השל"ה דטוב למנוע מלאכול פת למיתוק שתיית הי"ש כי מי יוכל להבחין היטב אם הוא רק להפיג מרירותו או גם לסעוד הלב דאז צריך לברך המוציא ונט"י ע"ש.]
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואפילו כשלא היה הטפל לפניו בשעת אכילה העיקר אם היה דעתו בשעת ברכה לאכול גם הטפל או שדרכו בכך לאכול הטפל אחריו פוטר הטפל [גם בעינן דוקא שאוכל הטפל באותו מקום לאפוקי כששינה מקומו בינתים] וכו'.
פירוש – שאז אפילו לעיקר היה צריך לברך מחדש ואין העיקר עדיף מהטפל.
מ"ב שם וז"ל – אבל אם אינו רגיל בכך וגם לא היה דעתו בפירוש בשעת הברכה לאכול הטפל צריך לברך גם על הטפל אף אז מברך על הטפל רק שהכל דעכ"פ טפל הוא ומפסיד ברכתו העיקרית וכו'.
פירוש – וה"ה כמשנה מקומו ואוכל שם את הפטל, שברכתו שם רק שהכל כי סכ"ס הוא טפל לעיקר ואבד את ברכתו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם קביעת מקום רלוונטית גם בזמן שאוכלים תוך כדי הליכה?
תשובה: יש קביעת מקום רק אם קבע מקום לפני שהתחיל ללכת, אך אם רצה לאכול במהלך ההליכה, במקרה כזה אין לו דין של קביעת מקום.

רמ"א שם – וי"א אם הטפל חביב מברך עליו ואח"כ מברך על העיקר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל מי ששתה יין שרף ואוכל איזה דבר או מעט פת אחריו להפיג חריפות השתיה נעשה הפת טפל וא"צ לברך עליו אכן דוקא כשהיה דעתו עליו בשעת ברכה או שרגיל בכך ברוב הפעמים.
פירוש – שאז נחשב כאילו היה דעתו עליו.

ענייני הסעיף
שאלה: מה העיקר בשניטצל, העוף או פירורי הפת?

תשובה: העוף העיקר כי כל תפקיד הפירורים בתבשיל הוא לתת טעם לעוף (ולא לתת טעם בפני עצמו) ודומה למכשירי אוכל. [ועיין לעיל בסי' ר"ד סע' י"ב בתשובה.]

רמ"א שם – הא דמברכין על העיקר ופוטר את הטפלה היינו שאוכלן ביחד וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ואם אוכל פת כיסנין עם גבינה או שאר דבר ללפת בו אף שהם ג"כ חביבים עילו והוא תאב לאכול אותם מ"מ מברך רק על הכיסנין לבד דמסתברא שהוא העיקר אצלו וה"ה בכל דבר כשאוכל עם מין אחר ללפת בו דמה שאוכל ללפת נחשב רק כטפל.
פירוש – אבל כשאוכל גלידה עם עוגה, אין כאן עיקר או טפל וצריך ב' ברכות.

ענייני הסעיף
שאלה: מה מברכים על גלידה?
תשובה: אם אכל חתיכות שיש להם שיעור כזית, דינו כמאכל לכל דבר ומתחייב ברכה אחרונה של בורא נפשות.

סעיף ב' מחבר – מרקחת שמניחין על רקיקין דקים אותם רקיקין הוו טפילה למרקחת שהדבר ידוע שאין מתכוונים לאכול לחם.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל רק שבאים לדבק המרקחת עליהם שלא יטנפו הידיים בדבש וכו'.
פירוש – ולכן האוכל גלידה עם גביע גלידה מתוקה (sugar cone) צריך ב' ברכות, אבל אם אכל את הגלידה עם גביע רגיל שאין לו טעם מפני עצמו כ"כ רק מברכים על הגלידה, ועיין בשעה"צ אות כ"א שאפילו הוא תאב לאכול את הגביע מ"מ במה שהוא טפל אין לו ברכה בפני עצמו.

ענייני הסעיף
שאלה: איך לאכול עוגה כדי לא להתחייב לברך בהמ"ז?
תשובה: מומלץ לאכול את העוגה לפני שמתחילים לאכול משהו אחר, שכן אם עושים זאת הפוך, העוגה עלול להשביעוו ולחייבו בנטילת ידיים וברכת המזון בסיום (עיין בסי' קס"ח סע' ו' ובמ"ב שם ס"ק כ"ד).

סימן רי"ג - מי שיצא אם מוציא אחרים
סעיף א' מחבר – על כל פירות ושארי דברים וכו' אם היו האוכלים שנים או יותר אחד פוטר את חבירו אפילו בלא הסיבה ומיהו ישיבה מיהא בעי וכו'
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ר"ל אפילו יודע כ"א בעצמו לברך אפ"ה אחד מברך ומוציא חבירו לכתחלה והוא שחבירו ישמע הברכה מתחלה ועד סוף ויכוין לצאת כדלקמן ס"ב והכי עדיף טפי דברוב עם הדרת מלך.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל דאין אחד יכול להוציא חבירו בהברכה אלא א"כ ישבו לאכול ולשתול ביחד ולא במעומד דקביעות קצת עכ"פ מיהו בעי וכו'.
פירוש – ההסבר של "ברוב עם הדרת מלך" לגבי מצב שבו אדם אחד מברך עבור כולם הוא שכאשר אחד מברך לכולם, זה כאילו כולם אומרים יחד ונוצרת תחושת אחידות ויש בזה הידור של רוב עם כי דומה לחיילים הצועדים בקצב. אבל כדי שתהיה אחדות, צריך שיהיה להם משהו משותף, כמו האכילה. יחיד שאכל לבד שונה מאכילה משותפת שמביאה הנאה מיוחדת, ולכן נדרשת קביעת סעודה כדי לאכול ביחד. זה גם מסביר למה לא מברכים על תפילין או ציצית כדי להוציא את כולם, כי אין כאן שותפות בכלום.
רמ"א שם – וי"א דבכל הדברים חוץ מפת ויין לא מהני הסיבה וה"ה שיבה לדידן ולכן נהגו עכשיו בפירות שכל אחד מברך לצמו.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל וכמדומה שכעת המנהג פשוט ברוב המקומות שאין מוציאין אחד את חבירו כמעט בשום דבר מאכל אף שהוא נגד הדין ואפשר משום שאין הכל בקיאין להתכוין לצאת ולהוציא וכעין זה מבואר בח"א כלל ה'.
פירוש – עיין בח"א שם (כלל ה' סע' כ') שכתב וז"ל וכל זה לברכה ראשונה [שא' יכול להוציא אחרים אם קבעו ביחד לשתות יין] שדעתן להתחבר. אבל בברכה אחרונה דאדרבה דעתן לפרוד אף על פי שהם רבים אין אחד יכול לפטור חבירו לכ"ע דאין זימון לפירות דדוקא בברכת המזון יכול להוציא ומכל מקום בדיעבד כיון שקבעו עצמם יצאו (רי"ג) ובברכת המזון אם אחד אינו יודע לברך יכול חבירו לברך לו ויכוין להוציא וטוב שיאמר עמו מלה במלה דא"א לכוין ולשמוע

(קצ"ג) עכ"ל, לכן למעשה אנחנו לא נוהגים להוציא אחרים לכתחילה כיון שאין שומעים וגם לא רוצים להתכוון כדי לצאת מהמברך. וכל זה כשאפשר לכל א' לברך לעצמו משא"כ אם אי אפשר כגון שאין לחם משנה לכל אחד.

סעיף ב' מחבר – אין המברך מוציא אחרים אא"כ יאכל וישתה עמהם וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל "מוצאי אחרים" בברכת הנהנין דדוקא בברכת המצות שכל ישראל ערבין זה בזה וכשחבירו אינו יוצא ידי המצוה כאלו הוא לא יצא לכן יכול לברך אפילו מי שאינו חייב בברכה זו משא"כ בברכת הנהנין שאינו חוב המוטל עליו כשאר מצות דלא ליתהני ולא לבריך ואפילו אם אינם יודעים בעצמן וכו'.
פירוש – ועיין בסי' קס"ז במ"ב ס"ק צ"ה שבאכילה או בשתייה של מצווה יכול להוציא אחרים אפילו שהמוציא אינו טועם ואפילו שכבר יצא במצווה.
מחבר שם – ואז יוצאים בשמיעתן שמכוונין אליו אפי' לא יענו אמן.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל וכ"ז לענין דיעבד אבל לכתחלה לבד מה שמצוה לענות אמן על כל ברכה ששומע מישראל וכו' עוד יותר יש חיוב לכתחלה לענות אמן בברכה שמתכוין לצאת בה כדי להורות בפועל שמסכים לברכה המברך.
פירוש – ר"ל אם אמר "אמן" בפיו כאילו אמר כל הברכה בפיו.

<u>סימן רי"ד - בכל ברכה צריך להיות שם ומלכות</u>
סעיף א' מחבר – כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל היינו בין ברכת הנהנין ובין ברכת המצות וכו'.
פירוש – ועיין הסי' רכ"ה במ"ב ס"ק ל-ל"ב לגבי הרואה ברית משונה שכן תקנו ברכה בלי שם ומלכות.
מחבר שם – ואם דילג שם או מלכות יחזור ויברך וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל אבל אם דילג תיבת אתה אינו מעכב בדיעבד.
פירוש – כי רק בא להורות על קריבות לה' (רבינו זצ"ל אמר לנו שמקור לזה הוא סידור הגר"א) ולכן לא מעכב בדיעבד.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל וה"ה לענין ברכה שיש בה חתימה אם דילג השם בחתימה הוי כלא חתם כלל.
פירוש – ומיירי בברכת ארוכה [שמסיימת עם ברכה].

<u>סימן רט"ו - עניית אמן אחר הברכות</u>
סעיף א' מחבר – אין עונה אמן אחר ברכותיו וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' דאיתא בגמרא כל העונה אמן אחר ברכותיו ה"ז מגונה וכו'.
פירוש – פירוש המילה "מגונה" הוא שטות וגאווה.
מחבר שם – אלא אחר שתי ברכות או יותר שהם סוף ברכות וכו'.
רמ"א שם – וי"א שאין עונין אמן רק אחר ברכת בונה ירושלים בברכת המזון וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל מפני שהוא סוף ברכות שהם מדאורייתא דברכת הטוב והמטיב הויא מדרבנן וכדי להראות שחילוק יש ביניהם לכך עונים אחריה אמן.
פירוש – למחבר יש חשיבות בסיום העניין, ולכן האמן מקיים את החשיבות ויש על מה לסמוך. לכן אין בכך דבר מגונה, אך הרמ"א חולק וסובר שבסופו של דבר אין כל כך חשיבות בגמר שתי ברכות, אלא אם כן להבדיל בין ברכות דאורייתא לברכות דרבנן.
רמ"א שם – ועונין אמן אחר עובד כוכבים אם שמע כל הברכה מפיו.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ומ"מ דעת הט"ז דאין עליו חיוב לענות בעכו"ם רק רשות.
פירוש – וכן ההלכה היא, כלומר, רק כאשר יהודי מזכיר את שם ה' בקדושה יש בכך חיוב, אך כאשר גוי משתמש בשם ה', הדבר דומה לכתיבת שם ה' על פרסומות וכיוצא בזה, שאינן נכתבות בקדושה.

סעיף ג' מחבר – והא דאין עונין אמן אחר תינוק דוקא בשעה שלומד הברכות לפני רבו שמותר ללמד לתינוקות הברכות כתקנן ואף על פי שהם מברכין לבטלה בשעת הלימוד וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל אבל גדול בשעה שלומד הברכות בגמרא אומר בלא הזכרת השם ורק כשלומד הפסוקים הנזכרים בתלמוד רשאי לאומרן כמו שהם כתובים עם הזכרת השם.
פירוש – ר"ל אם הפסוק כתוב בגמ' בשם ה' מותר לקרוא אותו ככתוב בפסוק אפי' אם הגמ' רק הביא חצי פסוק.

פירושי חיים

סעיף ד' מחבר – כל המברך ברכה שא"צ הרי זה נושא שם שמים לשוא וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל כתבו הפוסקים שאפילו אם עכשיו לא היה הברכה לבטלה ג"כ היא לפעמים בכלל ברכה שאינה צריכה כגון אם שלחנו ערוך לפניו ודעתו לילך וליטול ידיו ולאכול ולוקח קודם הנטילה ומברך על דברים דדעתו לאכלם בתוך הסעודה ג"ז אסור דגורם ברכה שאינה צריכה וכו'.
פירוש – ויש מקילין על עיקר וטפל, שבדרך כלל העיקר פוטר את הטפל, אבל מותר להשאיר את הטפל כדי לאכלו לבדו אח"כ ולברך עליו.
מחבר שם – והרי הוא כנשבע לשוא וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל והוא לשון הרמב"ם ומקורו ממה דאיתא בגמרא כל המברך ברכה שא"צ עובר משום לא תשא את שם וגו' ומ"מ דעת כמה ראשונים דעיקר האיסור הוא מדרבנן כיון שהוא מזכירו בברכה דרך שבח והודאה וקרא אסמכתא בעלמא וכו' ומ"מ בין לדעת הרמב"ם ובין לשארי פוסקים אם נסתפק לו על איזה ברכה אם בירך או לא, אם הוא דבר שהוא דאורייתא חוזר ומברך, ואם הוא דרבנן לא יחזור ויברך ומשמע מכמה אחרונים דאיסור יש בדבר לחזור ולברך וכו'.
שעה"צ אות כ"א וז"ל ונ"ל הטעם דמשום דאסמכו הדבר אלא תשא שהלאו הזה חמיר משאר לאוין וכו'.
פירוש – כי כתוב בגמ' (בשבועות לט.) כל העולם כולו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני "לא תשא את שם ה' אלוהיך לשווא" (שמות כ' ז'). זו דעת השעה"צ, אך ייתכן לומר שטעם האיסור הוא משום שחז"ל לא רצו שישתעשעו עם ברכות.
[ועיין לעיל בסוף סי' ר"ט במה שכתב בשם הרה"ג צבי שרלין שליט"א לגבי אמירת ברכה בנוסח "בריך רחמנא" כשיש ספק, וצ"ע].

סימן רט"ז - דיני ברכת הריח

סעיף א' מחבר – אסור ליהנות מריח טוב עד שיברך קודם שיריח אבל לאחריו אין צריך לברך כלום.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל דלא תקנו ברכה אחרונה רק באכילה ושתיה ולא בריח שהנאה מועטת היא [רש"י].
שעה"צ אות ג' וז"ל ויש עוד טעם שכבר נפסק ההנאה לגמרי ודמי למאן דנתעכל המזון במעיו דאבד ברכתו [כל בו].
פירוש – צריך שני פירושים לשאלה מדוע אין ברכה אחרונה על ריח, שכן גם הפירוש של הכל בו אינו מספיק, שהרי בכל זאת יש השפעה ארוכה לריח על הנשמה. לכן היה צריך להוסיף את פירוש רש"י (נידה נב. ד"ה ריחני) שההנאה ממנו מועטת.

סעיף ב' מחבר – אם זה שיוצא ממנו הריח עץ או מין עץ מברך בורא עצי בשמים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ר"ל אע"ג דלאו עץ גמור הוא דרכיך מ"מ כיון דמוציא עלין מעצו מברך בורא ע"ב.
פירוש – ר"ל שענפים שלו רכים ולא דומה לעץ רגיל מ"מ כיון שמוציא עלין מעצו מברך בורא ע"ב.
מחבר שם – ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כמו המוס"ק מברך בורא מיני בשמים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ודע שמוס"ק זה יש אומרים שבא מזיעת חיה ויש אומרים שבא מדם וכו' יש שרצו לאסרו לתת בקדירה להטעים בריחו את התבשיל דדם אסור באכילה והרבה פוסקים מתירים אפילו לתת בקדירה דאזלינן בתר השתא והשתא לאו דם הוא אלא עפרא בעלמא וכו' ובפמ"ג וכו' מצדד ג"כ דיש לסמוך על דבריהם להקל אף לכתחלה ביש ששים כנגדו בתבשיל.
פירוש – ר"ל שמותר לבטלו לכתחילה בס'.
מחבר שם – ואם היה פרי ראוי לאכילה מברך הנותן ריח טוב בפירות וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל כאתרוג ותפוח או פרי אדמה שמריח ריח טוב וכו'.
פירוש – ר"ל שהברכה לא תלוי על הנאה שמקבלים מאכילה אלא מהריח עצמו לכן תיקנו ברכה מיוחדת לכל סוג דבר שמוציא ריח כי רצו חז"ל להגדיש שיש לכל סוגים אלו השפעה מיוחדת על הנשמה כלומר יש השגחה פרטית מיוחדת הנובעת מריח של כל סוג ריח.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל עיין בא"ר שכתב שמש"ס ופוסקים משמע שצריך לומר אשר נתן בלשון עבר.
פירוש – בסידורים כתוב "הנותן" כגירסה המחבר וכן משמע מלשון העוה"ש (סע' ה') שעדיף לומר בלשון הווה (בינוני) מלומר בלשון עבר.
מחבר שם – והני מילי כשנטלו להריח בו או לאכלו ולהריח בו וכו'.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ואיזה מהם יברך תחלה עיין בא"ר המסיק דבכגון זה שהריח ואכילה הוא בחד פירא מוטב לברך על הריח תחלה דמקרבא הנייתה שתיכף כשאוחזו בידו מריח ואח"כ יברך על האכילה וכ"כ ג"כ המאמר מרדכי ע"ש וכו'.

שעה"צ אות ז' וז"ל והנה מצאתי בבה"ג ג"כ סייעתא לדברי הא"ר ומאמ"ר וכו' ויש לדחות קצת דמיירי בשלקחו ע"מ להריח בו מתחלה ואח"כ לאוכלו אבל בשלקחו לאוכלו ולהריח בו ביחד אימא דברכת אכילה קודמת.
פירוש – משום שברכה על האכילה חשובה טפי ולכן יש להקדימה.
מ"ב שם ובפמ"ג נתן עצה אחרת בזה והוא שיטעום קצת מן הפירי ויברך עליה ברכת האכילה וכו'.
פירוש – ועליו לעצור את עצמו מלהריח קודם האכילה, ולאו דווקא שיאכל קצת, כי מילה "קצת" לא נמצאת בפמ"ג, אלא ה"ה שיאכל כשיעור.
מ"ב שם וז"ל ולא יכוין אז ליהנות מן הריח ואח"כ יברך ברכת אשר נתן וכו' ויריח.
פירוש – כי המחלקת בפוסקים מבוססת באפשרות ליזהר מלהריח קודם האכילה כי וודאי ברכה על המאכל יותר חשובה לכו"ע.
מחבר שם – ועל כולם אם אמר בורא מיני בשמים יצא וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל שלשון ברכה זו כוללת הכל כמו ברכת שהכל שכוללת כל מיני אכילה ושתיה. ודעת איזה אחרונים שבדיעבד אם בירך אריח שהכל יצא דלא עדיף ריח שהנאה מועטת היא מאכילה ושתיה שהנאתם מרובה ואעפ"כ יוצאים בשהכל ודעת מגן גבורים שאפילו בדיעבד לא יצא דאין זו מטבע שטבעו חכמים בברכות ולא נתקן ברכת שהכל כ"א אאכילה ושתיה.
פירוש – כי רצו חז"ל להגדיש שיש ברכה מיוחדת לריח כי הגוף נהנה ממנו באופן שונה מהנאת מאכל, וההלכה כהמגן גבורים.
מחבר שם – הילכך על כל דבר שהוא מסופק בו מברך בורא מיני בשמים וכו'.
פירוש – עיין לעיל סוף סי' ר"ד לגבי האם יש חיוב לברר ספק, שהכלל הוא שמה שאפשר לברר בקלות כגון שהבירור לפניו, אז חייב להטריח לברר.

סעיף ג' מחבר – על הורד וכו' בורא עצי בשמים.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל היינו בין מי הלחלוחית שיצא מן הורד ע"י סחיטתו וכו'.
פירוש – ולכאורה קשיא מסעיף ו' ששם המחבר פסק וז"ל ואם סיננו והוציא ממנו הבשמים יש אומרים שמברך בורא שמן ערב וי"א שאינו מברך עליו כלל דהוי ריח שאין לו עיקר עכ"ל, אלא צ"ל שיש מן העיקר בתוך המים.

סעיף ה' מחבר – שמן זית שכתשו או טחנו עד שחזר ריחו נודף מברך עליו בורא עצי בשמים.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל שהזית גדל על העץ וה"ה משאר פירות שגדלין על העץ אם עשה כה"ג ואם היה זה מפירות שאין גדלין על העץ שטחנם וכתשם ומריח שמנם אינו מברך עליהם רק בורא מיני בשמים [פמ"ג] והא דאין מברכין על כל אלו הנותן ריח טוב בפירות כמו באתרוג וכיוצא בו דהתם שאני שגדל עם הריח אבל הכא אין הריח גדל עמם אלא בא ע"י כתישה וטחינה שנעשית בידי אדם אין שייך לברך הנותן וכו' שלא ניתן בו הריח מתחלתו ושייך טפי לברך עליו בורא ע' בשמים על שהוטבע בו כח הבושם בפנימיותו.
פירוש – ולכאורה ג"כ מיירי שלא גדלו כעשב.

סעיף ו' מחבר – שמן שבשמו כמו שמן המשחה אם בעצי בשמים מברך בורא עצי בשמים ואם בעשבי בשמים מברך בורא עשבי בשמים. ואם היו בו עצים ובשמים מברך בורא מיני בשמים ואם סיננו והוציא ממנו הבשמים יש אומרים שמברך בורא שמן ערב ויש אומרים שאינו מברך עליו כלל דהוי ריח שאין לו עיקר וכו'.
פירוש – העיקר הם חתיכות קטנות של ממשות שהן מקור הריח, כי מה שאנחנו מריחים באוויר אין לו ממש, ולכן צריך עיון לבושם שלנו.
מחבר שם – וכין שספק הוא נכון ליזהר מלהריח בו.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל "מלהריח בו" כדי שלא יכניס עצמו בספק ברכה וכו' ועיין באחרונים דמסקי דמי שאין רוצה להחמיר ע"ע מותר לו לכתחלה להריח ולברך בורא מיני בשמים.
פירוש – כי כל מה שהמחבר כתב לא להיכנס עצמו לספק ברכה זה רק לבעל נפש אבל מדינא מותר לברך במ"ב משא"כ במוגמר כי נחשב כריח באוויר בלבד בלי ממשות.
מ"ב שם וז"ל וצריך להזהיר שביוה"כ לוקחים מיני שפיריטו"ס המריחים להריח בו ואינם מברכין כלל ויותר מזה ששופכין על בגד פשתן שיריח בו וזה אסור דמולידין ריח בבגד וכו'.

פירוש – וגם להשים בושם או שמן מבושם בתוך מים אסור בשבת וביו"ט משם מוליד ריח. (עיין בסי' תקי"א במ"ב ס"ק כ"ח, ועיין לעיל בסי' קכ"ח סע' ו' בתשובה)

סעיף י' מחבר – היו לפניו עצי בשמים ומיני בשמים מברך על כל אחד ברכת הראויה לו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ט וז"ל נתערבו כמה מינים יחד או שהם באגודה אחת וא"א להריח מכל מין בפ"ע מברך עליהם בורא מ"ב מיהו משמע בא"ר דטוב לקטום מהאגודה איזה מין כדי שיכול לברך עליו ברכתו הראוי לכתחלה.
פירוש – זה לא דומה לקוקטייל פירות (fruit cocktail), שבו מברכים ברכה אחת על כל הפירות והמין שהוא הרוב קובע את הברכה (עיין בסי' רי"א בפירוש למ"ב ס"ק א'), כי שם מחפשים דווקא תערובת הטעמים, מה שאין כן כאן.
רמ"א שם – ואם בירך על כולם מיני בשמים יצא.
מ"ב שם וז"ל כתבו האחרונים דכשם שברכת עצי בשמים אינו פוטר לברכת עשבי בשמים כן ברכת עשבי בשמים אינו פוטר לברכת עצי בשמים שבעשבים איננו בכלל עץ.
פירוש – מ"מ ברכת עצי בשמים יותר מבוררת כי רק כולל סוג צמחים ועצים שיש להם קליפות (bark) לעומת עשבי בשמים שכולל כל שאר צמחים ולכן יש להקדים ברכה עצי בשמים לברכה עשבי בשמים.

סעיף י"א מחבר – הביאו לפניו הדס ושמן להריח בהם אם ברכותיהן שוות מברך על ההדס ופוטר השמן ואם אינם שוות מברך על ההדס תחלה.
מ"ב שם ס"ק מ"ה וז"ל ואע"ג דשמן אפרסמון ריחו מחמת עצמו ולא קלט מאחרים וגם ברכתו חשובה שמזכיר ומיחד שמן בברכתו אפ"ה הדס שהוא כברייתו וקיים בגופו חשיב טפי [הרא"ה]:
פירוש – פירושו "וקיים בגופו" שהריח טבעי שקיים בלי עיבוד נוסף משא"כ בשמן אפרסמון.

סעיף י"ד מחבר – המריח באתרוג של מצוה מברך עליו וי"א שאינו מברך לכך נכון שלא להריח בו.
מ"ב שם ס"ק נ"ג וז"ל ואם מריח בו דעת מג"א שלא לברך וכן דעת הגר"א בביאורו.
פירוש – ולמעשה אין לברך על ריח האתרוג כשבא מאתרוג של מצווה.

סימן רי"ז - ברכת הבשמים והמוגמר
סעיף א' מחבר – הנכנס לחנותו של בושם שיש בו מיני בשמים מברך בורא מיני בשמים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל יש אומרים דדוקא במתכוין להריח וכו'.
פירוש – כי הכוונה מחשיבה את המעשה כמו במלאכה בשבת.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל הכא שאינו נוטל בידו שום בושם אלא כשנכנס עולה לו ריח מן כמה מיני בשמים כאחת לפיכך מברך ברכה כוללת.
פירוש – ר"ל וגם לא הולך בתר רוב ריח כי בעצם הוא רוצה להריח כל ריח בפני עצמו רק שא"א כי כל הריחות באים אצלו כבר מעורבים ויוצא מזה ריח חדש שאינו לא עצי בשמים או עשבי בשמים לכן מוכח לברך בורא מיני בשמים.
מחבר שם – ישב שם כל היום אינו מברך אלא אחת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ולא נ"מ בזה אם הסיח דעתו או לא כיון שהריח עולה לו תדיר כ"ז שהוא יושב בחנות וכו'.
פירוש – ר"ל הנאת ריח זה לעולם לא פוסקת כל זמן שהוא יושב שם.
מחבר שם – נכנס ויוצא נכנס ויוצא מברך על כל פעם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל וכ"ש כשהלך לחנות של בושם אחר בודאי צריך לברך שם פעם אחרת.
פירוש – ר"ל שלא חל ברכה הראשונה שבירך בחנות הא' בחנות הב'.
מחבר שם – ודוקא שלא היה דעתו לחזור אבל היה דעתו לחזור לא יברך.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ואפילו שכחוזר ומריח בבשמים אחרים ג"כ א"צ לברך.
שעה"צ אות י"ג וז"ל ולא דמי להא דסימן קע"ח דבדברים שאין טעונים ברכה אחרונה אם רק שינה מקומו צריך לברך ואפילו היה בדעתו לחזור שאני התם דמחוסר מעשה כלומר שצריך מחדש לעשות מעשה דהיינו לאכול ולשתות משא"כ הכא דאינו מחוסר מעשה שתיכף כשנכנס הריח בא מעצמו ולהכי רק אם לא סילק בדעתו דהיינו שדעתו לחזור סגי.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף א') שכתב הסבר אחר כלומר שמה שמריח אותו ריח בפעם השני לא נחשבת מעשה חדשה לכאורה בגלל שאינה מעשה חשובה ולכן לא טוענת ברכה חדשה, משא"כ באכילה השנית שהיא וודאי מעשה חדשה.

סעיף ב' מחבר – וכן אין מברכין על בשמים של בית הכסא וכו'.
מ"ב ס"ק ס"ק י' וז"ל שמוליך איסטניס לביה"כ להעביר הריח רע אם הולך אדם ומריח מרחוק ריח בשמים אלו א"צ לברך כיון דבעלים לא עשאום אלא להעביר הר"ר ואפילו במתכוין להריח נמי אין מברך.
פירוש – ר"ל שאע"פ שיש לו הנאה סכ"ס כוונה של בהע"ב סותר כוונתו, ועוד סיבה שלא נחשב כריח חשוב לכן חז"ל לא קבעו לו ברכה.

סעיף ג' מחבר – מוגמר שמגמרין בו את הכלים אין מברכין עליו לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מוגמר אלא כדי ליתן ריח בכלים וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל מיהו אם מתכוין לגמור כליו וגם להריח צריך לברך עליו דהא עומד גם לריח.
פירוש – ר"ל שלא דומה להעביר סרחון ששם אין כוונת הבעלים לשם ריח כלל משא"כ כאן שכיון שיש כוונה גם להנות מהריח, כוונה זו מחשיבה את הריח לחייבו בברכה.
מחבר שם – וכן המריח בכלים שהם מוגמרים אינו מברך לפי שאין עיקר אלא ריח בלא עיקר.
מ"ב שם ס"ק ובע"ב שאין להם בשמים להריח במוש"ק ונוטלין מדוכה שדכו בה בשמים ונקלט בה ריח ומריחין ומברכין ברכתן לבטלה הוא וכו'.
שעה"צ אות כ"ד וז"ל ואפילו לדעת הטור וריא"ז דמברכין ע"ג כלים מוגמרים היינו בגמרום לכתחלה כדי שיתנו ריח וכמבואר בריא"ז וטור וכו'.
פירוש – כלומר, לשיטתם, הכוונה שלו יכולה להחשיב ריח שאין לו עיקר כדבר חשוב ממש כמו ריח שיש לו עיקר לחייב עליו ברכה.
שעה"צ שם – ולא כאן שנקלט מאליו בלי כונה והפמ"ג מפקפק בזה עי"ש ודעתו דאם אין לו בשמים אחרים יקחם במו"ש להשיב הנפש ולא יברך עליהן.
פירוש – שהכלל הוא שיכול אדם להכניס עצמו במקום שיהיה לו ספק ברכות להקל אם זה לצורך מצווה.

סעיף ד' מחבר – בשמים של ערוה כגון קופה של בשמים תלוי בצוארה או אוחזת בידה או בפיה אין מברכין עליהם לפי שאסור להריח בהם שמא יבא לידי הרגל נשיקה או קירוב בשר.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל יש מאחרונים שכתבו דל"ד בשהוא תלוי בצוארה אלא רגילות נקט דבשמים שהיא רגילה לשאת בצוארה אפילו הם מונחים כעת על השלחן ג"כ אין לברך עליהם דעי"ז יבוא לידי הרהור אם מכירה ויודעה.
פירוש – ואם מכירה וידעה צריך לסתום את האף.

סימן רי"ח - ברכות הנעשים על הנסים
סעיף ד' מחבר – הרואה מקום שנעשה נס ליחיד אינו מברך אבל הוא עצמו מברך שעשה לי נס במקום הזה וכו'.
פירוש – ובדרך כלל מיירי בנס של הצלת נפשות.

סעיף ו' מחבר – על נס של רבו צריך לברך כשם שהוא מברך על נס של אביו וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל ומיירי ברבו מובהק וכו'.
פירוש – ועיין ביור"ד סי' רמ"ב סע' ל' ברמ"א מה נקרא רב המובהק בזה"ז וז"ל מי שלמדו פסק ההלכה והעיון והעמידו על האמת והיושר עכ"ל.

סעיף ט' מחבר – יש אומרים שאינו מברך על נס אלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם אבל נס שהוא מנהג העולם ותולדתו כגון שבאו גנבים בלילה ובא לידי סכנה וניצול וכיוצא בזה אינו חייב לברך ויש חולק וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל כתבו האחרונים מי שנעשה לו נס יש לו להפריש לצדקה כפי השגת ידו ויחלק ללומדי תורה וכו'.
פירוש – כי צדקה באה במקום קרבן והקרבנות פרנסו את הכהנים והלווים שהחזיקו את התורה [כי עיקר מצווה של מעשר הוא לחזק עמלי התורה] (החפץ חיים, בספרו אהבת חסד, פי"ח).
מ"ב שם וז"ל וז"ל ויאמר הריני נותן זה לצדקה ויהי רצון שיהא נחשב במקום תודה שהייתי חייב בזמן המקדש וראוי לומר פרשת תודה.
פירוש – ולכתחילה יתן שוויות כסף של קרבן תודה שאפילו שהיה בו חלק בעלים מ"מ זכה משלחן גבוה.
מ"ב שם וז"ל וטוב וראוי לו לתקן איזה צרכי רבים בעיר וכו'.

פירושי חיים

פירוש – שגדלות לה' באה ע"י ריבוי טוב לרבים כי ברוב עם הדרת מלך וה"ה בלהראות הודאתו לה' משום הנס שאירע לו.

סימן רי"ט - ברכת הודאות היחיד

סעיף א' מחבר – ארבעה צריכים להודות יורדי הים כשעלו ממנה והולכי מדבריות כשיגיעו לישוב ומי שהיה חולה ונתרפא וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל והולך כבר על בוריו.
פירוש – ר"ל שעבר המחלה אפילו שעדיין מרגיש תופעות לוואי (side-effects).

ענייני הסעיף
שאלה: על איזה סוג ניתוח מברכים הגומל?
תשובה: רק בניתוח [שהוא מסוכן ביותר] כמו ניתוח מוח.

מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ועוד כתבו דקטן אינו מחוייב להודות ואפילו מצד מצות חינוך וכו'.
פירוש – כי לא שייך לומר "חייבים טובות" כי לא היה פעם חייב בעונשים.
מ"ב שם וז"ל וגם נשים מנהג העולם שאין מברכין ברכה זו וכתבו האחרונים הטעם משום דסדר ברכה זו הוא בפני עשרה וכדלקמיה ולאו אורח ארעא לאשה וכו'.
פירוש – למעשה מנהג ירושלים שיולדת כן מברכת.
מ"ב שם וז"ל ויש שכתבו דמ"מ נכון הוא שתברך בפני עשרה עכ"פ בפני נשים ואיש אחד.
פירוש – היינו משום פרסומא ניסא ולא מדין ציבור.

סעיף ב' מחבר – ומה מברך בא"י אמ"ה הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל פי' אפילו לאותם שהם חייבים עכ"ז גומל להם טובות וגם אני אע"פ שאיני הגון.
פירוש – קשיא שמשמע לפי פירוש המ"ב שאפילו אינו מן החייבות טובות מ"מ מברך ולעיל נפסק שקטן פטור בגלל שאינו מן החייבים טובות וצ"ע.
מ"ב שם וז"ל ונוסח זה אינו מעכב כל שאמר ענין הברכה וכו'.
פירוש – ר"ל שיוצא אם רק אמר בא"י אמ"ה גומל חסדים טובים.
מ"ב שם וז"ל כתב הרמב"ם המברך צריך שיהיה עומד בשעת ברכה וכו'.
פירוש – עיין ב"ח (סע' א') שלומדים מתהילים ק"ז (פסוק ל"ב) (שהמחבר מביא בסע' ג') שהזקנים בישיבה מכלל שהמהללים בעמידה ע"ש.

סעיף ג' מחבר – צריך לברך ברכה זו בפני עשרה ותרי מינייהו רבנן דכתיב וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ואין זקן אלא מי שקנה חכמה וכתב מ"א דבעינן הני דתנו הלכתא.
פירוש – ר"ל שאם תנו הלכתא זה סימן של יראת שמיים ואז יש תוספת שבח על השגחת ה', ולכן הפסוק מובן כך שירוממוהו בקהל עם שזהו מנין, במושב זקנים יהללוהו שזה תוספת לשבח שיהיה זקנים שם, וע"י זה יביא את מי שעשה לו נס ליראת שמיים אע"פ שהיה מקודם מן המחייבים.

סעיף ד' מחבר – אם בירך אחר ואמר בא"י אמ"ה אשר גמלך כל טוב וענה אמן יצא וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל וה"ה דלכתחלה יכול לפטור עצמו בכך.
פירוש – ר"ל ע"י אמירת "אמן" לפני עשרה אנשים, ואולי אפילו שמי שבירך לא אמר לפני עשרה ושמעו עשרה את ה"אמן" שהשני אמר, השני יצא וצ"ע.
רמ"א שם – ואין זה ברכה לבטלה מן המברך אע"פ שלא נתחייב בברכה זו הואיל ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חבירו וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל וכ"ש על אשתו שהיא כגופו דרשאי לברך ומזה נוהגים קצת אנשים שכשיולדות נשותיהם וחוזרות לבורין עומדים ומברכים ברכת הגומל וכשהיא תענה אמן על ברכתו יוצאת בזה.

פירוש – ר"ל שהיא יוצאת אפילו שהציבור לא שמעו את ה"אמן" שלה רק של בעלה, כגון שהם עסוקים בתפילתם ולא יכולים לכוון לשמוע כשהיא עונה אמן.
רמ"א שם - ואינו מברך רק דרך שבח והודאה על טובת חבירו ששמח בה (טור).
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל ודוקא בקרובו או אוהבו וכו' ויש חולקים על עיקר דין זה דהג"ה וע"כ מהנכון ליזהר לכתחלה שלא לברך ברכת הגומל אפילו על קרובו ואוהבו כ"א על אביו ורבו לבד.
פירוש – ומנהג ירושלים שהאשה באה לביהכ"נ לברך מעצמה לפני עשרה אנשים ואין בעלה מברך בשבילה.

סעיף ה' מחבר – אם בירך אחד הגומל לעצמו ונתכוין להוציא את חבירו ושמע חבירו וכוון לצאת יצא אפילו בלא עניית אמן (רמ"א – כיון שהמברך ג"כ חייב יצא האחר בלא עניית אמן).
פירוש – למעשה י"א שאין מברכים להוציא אחרים אא"כ בדבר שחביב עליו כגון קידוש והמוציא שאומרים בסעודת שבת שוודאי אז ישמעו, והחידוש כאן הוא במה שיש לו הרגשה שגמל לו טוב הוא צריך לברך מעצמו לכתחילה וה"ה בשהחיינו.

סעיף ו' מחבר – אם איחר יש לו תשלומין לברך כל זמן שירצה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל ר"ל שלא בירך בשעה שעלה מן הים או בשעה שחזר לבוריו ממחלתו.
פירוש – ויש לעיין האם לא בירך בנסיעה עד שכבר חזר ויש לו עוד חיוב להודות, האם ברכה א' יכול לפטור את ב' חיובים שלו.

סעיף ז' מחבר – באשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר שלא חייבו אלא בהולכי מדברות שכיחי ביה חיות רעות ולסטים וכו'.
פירוש – ובתוך העיר אפי' שהיה בתוך מקום שמוחזק כשכונה מסוכנת אין מברכים אא"כ מצוי שיקרה למי שנכנס לשם פיגועים בין הוא צדיק לבין הוא רשע, ואם רק קורה לרשעים זה גמילת הדין שאינו תלוי על המקום.

סעיף ח' מחבר – בכל חולי צריך לברך וכו'.
רמ"א – וי"א דאינו מברך רק על חולי שיש בו סכנה כגון מכה של חלל וכן נוהגין באשכנז.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל וכתב המ"א דקצת נוהגין כסברת המחבר וכו' וכן כתב במגן גבורים שכל שחלה בכל גופו שכיוצא בזה מחללין עליו את השבת ע"י עו"ג מברך הגומל וכו' וכעין זה כתב ג"כ הח"א אך שכתב שמ"מ לא יברך אא"כ נפל למטה לא פחות מג' ימים ועיין בה"ל דאם מחלתו הוא דבר שיש בו סכנה אפילו בפחות מג' ימים נמי צריך לברוכי.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף י"א) שלמעשה המנהג כהרמ"א, וכן ההלכה.

סעיף ט' מחבר – הני ארבעה לאו דוקא וכו' וי"א שאין מברכין הגומל אלא הני ארבעה דוקא וטוב לברך בלא הזכרת שם ומלכות.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל ומי שהלך בדרך אפילו שלא במקום סכנה ובאו עליו לסטים להרגו וניצול לכו"ע מברך ברכת הגומל.
פירוש – כי למי שהולך בדרך הרי שולט בו מידת הדין כגון בהולכי מדברות ולכן תקנו ברכת הגומל עבור המציאות האם באמת היה מקם מסוכן, והנ"מ הוא שבאופן אחר שמידת הדין שולטת כמו בציור של המ"ב כזה תקנו ברכת הגומל לכו"ע.

סימן ר"כ - הטבת חלום ותעניתו

סעיף א' מחבר - הרואה חלום ונפשו עגומה עליו ייטיבנו באפי תלתא דרחימו ליה (פירוש שאוהבים אותו) ולימא באפייהו חלמא טבא חזאי ולימרו אינהו טבא הוא וטבא להוי וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: איך לטפל בחלום רע?
תשובה: יש לתת צדקה ולא לדאוג כי הדאגה גורמת תוצאות רעות וחולי.

פירושי חיים

שאלה: מה הסגולה לחלום חלומות טובים?
תשובה: אם הולך לישון ע"מ להיות מסוגל ללמוד טוב מחר אז בטוח שיחלום רק חלומות טובים.

סעיף ב' מחבר – יפה תענית לבטל חלום רע כאש לנערות.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל אבל דוקא כשעושה תשובה עמו וכו'.
פירוש – ויפשפש במעשיו עד שימצא חטאיו, כי עד שיכיר חטאו אי אפשר לבוא לתשובה.

סימן רכ"א - ברכת הודאת הגשמים

סעיף א' מחבר – אם היו בצער מחמת עצירת גשמים מברכים עליהם אף על פי שלא ירדו עדיין כדי רביעה משירדו כל כך שרבו על הארץ שיעלו (עליהם) אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל אפשר דבא"י שמצוי שם יובש גדול וכשבא עת הגשמים והגשם יורד בזמני כל אחד שמח בו אפילו בסתמא צריך לברך בפעם ראשון וכו' ומפמ"ג משמע דאפילו בפעם ראשון א"צ לברך כשהשנים מסודרות כתיקונן ועיין בבה"ל.
בה"ל ס"ה אם היו בצער וכו' וז"ל וראיתי בפמ"ג שכתב למלתא דפשיטא דאפילו בא"י כששנים מסודרות וכו'.
פירוש – ר"ל שלא יורד גשם עד ז' בחשבן.
בה"ל שם – אח"כ מצאתי בא"ר שהוא כתב דבא"י צ"ע לדינא וע"כ נראה דיברך בלא שם ומלכות.
פירוש – והמנהג לא לברך בשם ומלכות, וכן למעשה, אבל אולי שעבר ז' בחשבן בלי גשם ויש צער בוודאות כן מברכים.
ומשמע שמברכים דווקא כשיורד גשם חזק בפעם ראשון אחרי יובש קטן. אבל אחרי יובש גדול אולי מברכים אפילו אחרי גשם חלש כי גורם שמחה וגם יש לומר הלל.

סעיף ב' מחבר – ומה מברך אם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך ה' וכו' וחותם בא"י אל רוב ההודאות וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ר"ל בריבוי ההודאות.
פירוש – כי "רוב" משמע שלא מגיע לה' כל ההודאות.
מחבר שם – ואם יש לו שדה בשותפות עם אחר מברך הטוב והמטיב ואם אין לו שותף בשדה מברך שהחיינו.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ואפילו יש לו שותף כותי לא מקרי שותף לזה [מ"א ע"ש טעמו].
פירוש – שטוב לעכו"ם אינו טוב לנו (סנהדרין לז: תוס' ד"ה לטובה) והנ"מ לגר תושב וכדומה.
רמ"א – י"א שהשומע דירדו גשמים מברך הטוב והמטיב.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ר"ל אף שלא ראה בעצמו רק שמע מאחרים שירדו גשמים בשדה שלו אחר העצירה וכנ"ל ג"כ שייך ברכת הטוב והמטיב והיינו כשהשדה שלו הוא בשותפות וכנ"ל ברואה בעצמו ואם השדה שייך לו לבדו מברך שהחיינו וכנ"ל. ואם אין לו שדה אינו מברך כלל ואפי' ברכת מודים הנ"ל דברכה זו לא נתקנה אלא ברואה בעצמו ולא בשומע [מ"א וח"א] ובשיטה מקובצת מסיק בסוף דבריו דאין חילוק כלל בין רואה לשומע ויכול לברך ברכת מודים אפילו בשומע. ומ"מ נראה דספק ברכות להקל.
פירוש – כי רק כשהוא רואה כל טיפה, זה מביא לו את השמחה שמאפשרת לו לברך את הברכה הזו.

סימן רכ"ב - ברכת הודאת הטוב והרע

סעיף א' מחבר – על שמועות שהן טובות לו לבדו מברך שהחיינו ואם הן טובות לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ודוקא כששמע מפי אדם נאמן וזה האדם ראה בעצמו אבל אם שמע שמועה וכו' ואין המגיד נאמן או שהמגיד לא ראה בעצמו וכו'.
פירוש – ר"ל שהמגיד רק שמע עד מפי עד שחוששין ששינה המציאות אבל אם הוא רעיו וידידו הוי כאילו ראה מעצמו משא"כ כשקרא בעיתונים כי אינם נאמנים.
מ"ב שם וז"ל מי שהוכרח מחמת עניותו לקחת אשה עשירה שלא בחפצו מברך הטוב והמטיב ודיין האמת וכו'.
פירוש – ר"ל הכסף טוב לו וטוב לאשתו במה שיכולים להשתמש בו ביחד.

סעיף ב' מחבר – על שמועות רעות מברך בא"י אמ"ה דיין האמת.
פירוש – וצריך להגדיש את ה "ה" במילה "האמת" ור"ל שלפעמים אנחנו לא רואים את האמת בדבר רע אבל הוא וודאי אמת אם היינו מסוגלים לראות תמונה השלמה.

סעיף ג' מחבר – חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה כדרך שמברך בשמחה על הטובה כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם שהיא שמחה לו.
פירוש – ר"ל גם בדבר רע יש עבודת הבורא, שבזה צריך שמחה, ואע"פ שלא שייך לשמח על הדבר רע עצמו מ"מ שייך לשמח על עבודתו לקב"ה.

סעיף ד' מחבר – מברך על הטובה הטוב והמטיב אף על פי שירא שמא יבא לו רעה ממנו כגון שמצא [מציאה וירא שמא ישמע למלך ויקח כל אשר לו] וכו'.
פירוש – המילים "מציאה וירא שמא ישמע למלך ויקח כל אשר לו" היו חסרים בגלל הסנסורים.

סימן רכ"ג - מי שילדה אשתו, ומת מורישו, ובנה בית חדש, וקנה כלים חדשים
סעיף א' מחבר – ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב וגם היא צריכה לברך כן.
רמ"א – ואם מתה אשתו בלידתה מברך שהחיינו דהא ליכא הטבה לאחריני וכן אם מת האב קודם שילדתו היא מברכת שהחיינו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל מלשון זה משמע לכאורה דאם מתה איזה שעות אחר לידתה מברך הטוב והמטיב דמכל מקום ניחא היה לה מקודם שמתה ועיין בבה"ל.
בה"ל ד"ה בלדתה - מל' זה משמע לכאו' דאם מתה איזה שעה אחר לידתה והוא לא בירך עדיין יכול לברך ברכת הטוב והמטיב אחר שמתה על ההנאה שהיתה לה מקודם ויש לדחות דכיון שקודם שבירך מתה ואין לה עתה הנאה גשמיית בבנה שוב לא יכול לומר ברכה זו וכו' וצ"ע.
פירוש – לכאורה עדיף לא לברך כי סכ"ס אין חיוב לברך אלא רק הוי רשות כמבואר ברמ"א לקמן, והבה"ל נשאר בצ"ע שמא באמת יש חיוב לברך משעת הלידה [כמשמע בבה"ל ד"ה ויש שכתבו וז"ל אבל הרבה פוסקים ס"ל דהוא חובה וכו' וטעמם דדבר שתקנו חז"ל לברך משום שמחת הלב לא שייכא בזמן אלא כל אימת שנזדמן ע"י הקניה שמחה בלבו מברך לד' על שזיכהו לבוא לשעה שיש בו שמחת הלב עכ"ל].
רמ"א שם – ויש שכתבו שנהגו להקל בברכה זו שאינה חובה אלא רשות ומזה נתפשט שרבים מקילים באלו הברכות.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל פי' בברכת שהחיינו מפני שהיא רק רשות [שעיקר ברכת שהחיינו נתקן על דבר הבא מזמן לזמן כמועדים וכדומה] ומזה נתפשט שרבים מקילים בכל הברכות כיוצא באלו וכו'.
פירוש – כלומר מקילים גם בברכת שהחיינו וגם בברכת הטוב והמטיב, למעשה דווקא במקום ספק יש לסמוך שברכת שהחיינו היא רשות ואל"כ יש לברך, אבל ברכת הטוב והמטיב היא חובה לכו"ע.
מ"ב שם וז"ל אבל אינו נכון דמאי דאיתמר בגמרא שהיא רשות איתמר.
פירוש – למעשה דווקא במקום ספק יש לסמוך שברכת שהחיינו היא רשות ואל"כ יש לברך.

ענייני הסעיף
שאלה: האם האשה מברכת שהחיינו על לידת נקבה?
תשובה: אין האשה מברכת והעוה"ש (סעיף א') כתב שאפילו האב אינו מברך, ולמעשה תלוי אם ניסה ללדת כבר הרבה שנים כגון חמש עשרה שנים שאולי כן מברכים אם ילדה בסוף תקופה ארוכה כזו, ולכתחילה יש לברך שהחיינו על פרי חדש כדי לצאת מכל הדעות.

שאלה: אם ראו את העובר במעיו אשתו ע"י אולטרסאונד (ultrasound) האם זה מבטל את ברכת שהחיינו?
תשובה: אינו מבטל את הברכה כי ראייה באולטרסאונד אינה נחשבת לראייה בפועל.

שאלה: כשקונה רהיטים מי מברך הטוב והמטיב?
תשובה: רק הבעל מברך כי הרהיטים שייכים לו.

סעיף ב' מחבר – מת אביו מברך דיין האמת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל וה"ה שאר אדם כשר שאדם מצטער עליו דהוא בכלל שמועות רעות מיהו העולם נוהגין לברך בלא שם ומלכות ואיני נכון ועכ"פ על ת"ח שמת שצריך בודאי להתאונן ולהתמרמר ע"ש וכו'.

פירושי חיים

פירוש – ר"ל שמברך בשם ובמלכות דווקא אם מרגיש צער אמיתי ככוונת המ"ב וה"ה בשמועות רעות אם מצטער באופן הזה בשעה שהודיע לו.
מחבר שם – אם אין לו אחים מברך ג"כ שהחיינו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ואף דיותר היה מתרצה שלא ימות אביו ולא יירשנו וכו'.
פירוש – לכן מברך קודם ברכת דיין האמת כי מצטער יותר ממה שהוא שמח בירושה.
מ"ב שם וז"ל מ"מ יכול לברך שהחיינו דאין ברכה זו תלויה בשמחה אלא בדבר שמגיע לו תועלת ממנו וכו'.
פירוש – ר"ל שברכת שהחיינו היא דווקא על הירושה.
מחבר שם – ואם יש לו אחים במקום שהחיינו מברך הטוב והמטיב.
פירוש – דווקא אם הוא אוהב אחים אלו.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל א"ל שמתה אשתו והניחה ממון מברך דיין האמת על מיתתה ושהחיינו על ירושתה.
פירוש – כי הה"מ היתה שבגלל שאין לו צער כ"כ במיתה אשתו אז יברך שהחיינו קודם קמ"ל שמברך דיין האמת קודם.

סעיף ג' מחבר – בנה בית חדש וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל אבל אם יש לו שותפות בגוה כ"א מהשותפים מברך הטוב והמטיב.
פירוש – וה"ה באיש ואשתו בקנית דירה ולכתחילה יש לו להוציא אשתו כי ברוב עם הדרת מלך.
מ"ב שם וז"ל וע"כ קהל שבנו או קנו בהכ"נ יעמוד ש"ץ ויברך בקול רם הטוב והמטיב להוציא את כולם.
פירוש – כי בזמניהם כל א' קנה את הכיסא שלו, ולגבי ברכת שהחיינו כל אחד מברך לעצמו כי תלוי בשמחה אישית משא"כ בברכת הטוב והמטיב.
מ"ב שם ס"ק י"ב בית חדש – ה"ה אם נשרף וחזר ובנאו אבל אם סתרו וחזר ובנאו יש דעות באחרונים בזה וספיקו להקל.
פירוש – מיירי שאע"פ שסתרו לא סתרו לגמרי ונשאר חלק מהבית הראשון.

ענייני הסעיף
שאלה: על איזה עניין מברכים ברכת שהחיינו?
תשובה: מברכים ברכה זו על שמחה שיש לו בזמן הזה.

סעיף ד' מחבר – בשעת הקנין יש לו לברך וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ודוקא אם קנה בגד שראוי ללובשו תיכף וכו'.
פירוש – בכף החיים (סעיף ל') כתב בשם כמה אחרונים שנהגו לברך "שהחיינו" בעת הלבישה ולא בזמן הקנייה, ובשם המאמר מרדכי ציין שעיקר ההנאה היא ברגע שלובשים את הבגד. ניתן להוסיף טעם למנהג זה בימינו, משום שיש לנו שפע בגדים ואיננו חשים שמחה עד לרגע הלבישה, ולכן מברכים "שהחיינו" אז.
מחבר – וכשילבשם מברך מלביש ערומים.
פירוש – כוונתו הברכה כאן שהוא ערומים לגבי בגד זה אע"פ שאינו ערומים ממש, ולמעשה מברכים ברכה זו רק אחרי הלבישה.

סעיף ה' מחבר –אם נתנו לו במתנה מברך הטוב והמטיב וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ' וז"ל היינו דוקא כלים או בגדים שהמקבל משמח בזה אבל לא מעות שעי"ז מתבייש יותר ולא יכול ע"ז לברך.
פירוש – אולי בזמננו יש שמחה גדולה בקבלת מתנת כסף, ודברי המחבר עוסקים באדם זר שנתן מתנה למישהו במצב כלכלי קשה, שהוא אדם מכובד ולכן מתבייש לקבלה. אך אין הכוונה למתנה הניתנת לקבצן, שלכאורה אין לו בושה בכך.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל שאם המקבל עני הוא טובה לנותן שזיכהו הש"י לעשות צדקה ואם המקבל עשיר שמח הנותן שמקבל ממנו והוי טובה גם לנותן [הרא"ש בביאור דברי הירושלמי]. והנה יש מאחרונים שחולקים על פסק זה וס"ל דלפי מסקנת גמרא דידן לא נתקנה ברכה זו כ"א בדאית להו לאחריני ג"כ טובה גשמיית ולפ"ז כשניתן לו כלים במתנה צריך המקבל לברך ברכת שהחיינו ולא ברכת הטוב ויש דנקטי לדינא כפסק השו"ע ויברך ברכת הטוב ולא שהחיינו ולמעשה נראה דטוב יותר לנהוג בזה לברך ברכת שהחיינו וכו'.

פירוש – ואע"פ שהנותן שמח בקבלת העשיר ממנו ובהנאה זו יכול לקדש אשה כשהיא נותנת את המתנה כי הוי הנאת הגוף (קידושין ז.), מ"מ השמחה היא רק שווה פרוטה לנותן ובשמחה מועטת כזו אין המקבל יכול לברך [הטוב והמטיב] ולאותו טעם אין הנותן יכול לברך [הטוב והמטיב].

ענייני הסעיף
שאלה: האם מברכים שהחיינו על לבישת תפילין חדשים?
תשובה: עיין בבה"ל בסי' כ"ב שלא מברכים אא"כ עשה אותם מעצמו כי אז אין לו רק שמחת רוחנית אלא גם הנאת גשמית על עבודת ידיו.

סעיף ו' מחבר - על דבר שאינו חשוב כל כך כגון חלוק או מנעלים ואנפלאות (פירוש מנעלים קטנים שחופין רוב הרגל) אין לברך עליהם ואם הוא עני ושמח בהם יברך.
רמ"א - וי"א דאפילו עני אינו מברך וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל ס"ל דדוקא בגד צמר וכדומה דבר שיש בהם חשיבות קצת דמי לדבר הבא מזמן לזמן דסתם ב"א מתחדשים להם לפרקים מועטים ושייך ע"ז שהחיינו משא"כ אלו שרגילים תמיד להתחדש לסתם ב"א ואין שייך ע"ז לברך שהחיינו לזמן הזה.
פירוש – בזה"ז נעליים הם יקרים ואם יש לו שמחה יכול לברך שהחיינו.

סימן רכ"ד - דיני ברכות פרטיות
סעיף א' מחבר – הרואה מרקוליס או שאר עבודת כוכבים אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו וכו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף א') שמבאר שחז"ל תיקנו ברכה כשרואים אותם, כדי שלא יחשוב האדם שאין הקב"ה גיבור דיו להענישם כפי שמגיע להם, אלא שזו ממידת ארך אפיים, ע"ש.

סעיף ו' מחבר – הרואה חכמי ישראל אומר וכו'.
פירוש – למעשה, כיוון שלא ברור כמה גדלות בתורה נדרשת כדי לברך, המנהג כיום הוא שלא לברך כפסק העוה"ש (סע' ו').

סעיף ז' מחבר – הרואה חכמי אומות העולם.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף ו') שאין מברכים ברכה זו בזה"ז כי לא נתבאר כמה שיעור גדלות בחכמה צריכה לברכה זו.

סעיף ח' מחבר – על המלכים אומר וכו' ועל מלכי עובדי כוכבים אומר וכו'.
פירוש – כגון שמברכים במלך ומלכה של אנגליה כי דווקא על מלכים שירשו את תפקידים ולא על נציגים של ממשלה כגון נשיא ארה"ב, כי רק למלכים ממש יש להם השגחה מיוחדת שקיבלו מה', וגם רק מברכים על מלך מכובד שקיבל גדלותו מה' ולא אלו הדיקטטורים שדינם כלסטים.

סעיף י' מחבר – הרואה בתי ישראל בישובן וכו' אומר בא"י אמ"ה מציב גבול אלמנה.
פירוש – המילה "אלמנה" הוא תואר לעם ישראל [בגלות] [ישעיהו נ"ד ד'].

סימן רכ"ה - דיני ברכת שהחיינו
סעיף א' מחבר – הרואה את חבירו לאחר שלשים יום אומר שהחיינו ואחר י"ב חודש מברך מחיה המתים והוא שחביב עליו הרבה ושמח בראייתו.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואין חילוק בין איש לאשה והיינו אם רואה אשתו ואמו בתו ואחותו כיון שהוא שמח ונהנה בראייתם.
שעה"צ אות ב' וז"ל דבאחרת הלא אסור לאסתכולי וגם אם במקרה נסתכל לא שייך נהנה ושמח בראייתה.
פירוש – ר"ל שאפילו אם היה מותר להסתכל בה מ"מ לא יהיה מספיק שמחה לברך שהחיינו כי צריך שמחה גשמית ועיין במ"ב ס"ק ה'.

מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל "לאחר שלשים יום" - מראיה ראשונה ואם קיבל ממנו כתב או שאנשים הודיעוהו משלומו יש דעות באחרונים וספק ברכות להקל.
פירוש – המחלוקת לגבי קבלת מכתב היא האם הברכה תלוי דווקא בשמחת ראייתו והרי לא ראה אותו כל ל' יום, מ"מ אם שחו עמו בטלפון וודאי אין מברכים כי זה עדיף מקבלת מכתב.

סעיף ב' מחבר – מי שלא ראה את חבירו מעולם ושלח לו כתבים אע"פ שהוא נהנה בראייתו אינו מברך על ראייתו.
מ"ב שם ס"ק ה' כתב הפמ"ג דאם נתבשר לו שילדה אשתו והוא היה במדינת הים וראהו עתה מברך שהחיינו או מחיה המתים [אם הוא לאחר י"ב חודש] דודאי יש לו שמחה בולדו אף שלא ראהו מעולם.
פירוש – אבל אמו לא מברכת כי היא הרגישה אותו במשך היריון.
רמ"א – י"א מי שנעשה בנו בר מצוה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל מצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה כיום שנכנס לחופה וכו'.
פירוש – ר"ל שיגיש בשר בסעודת מצווה שכן משמע באו"ח סי' רמ"ט במהח"ש [אות ו'], ועצה טובה לצאת חיוב זה ע"י כדורי בשר גדול כזית.
רמ"א שם – מי שנעשה בנו בר מצוה יברך בא"י שפטרני מעונשו של זה וכו' וטוב לברך בלא שם ומלכות.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל משום שלא הוזכרה ברכה זו בגמרא וכן העתיק בדה"ח אמנם דעת הגר"א בביאורו דמאחר שהוזכרה ברכה זו במדרש ומהרי"ל עשה כן הלכה למעשה יש לברך בשם ומלכות ועיין בח"א שכתב ג"כ דהמברך לא הפסיד.
פירוש – למעשה יש לברך בלשון בריך רחמנא מלכא דעלמא.

סעיף ג' מחבר – הרואה פרי חדש מתחדש משנה לשנה מברך שהחיינו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ואינה אלא רשות דאי לא מברך לא מיענש ומ"מ ראוי ליזהר שלא לבטלה [א"ר ע"ש].
פירוש – ר"ל יש להביא עצמו לחיוב ע"י אכילה מ"מ אין חיוב לאכול אותו כדי להתחייב בברכת "שהחיינו" [כדעת הא"ר והמ"א (ס"ק ו', עיין בהמחה"ש שם), ועיין בשעה"צ אות י"ד שמשמע אפי' באכילה ברכת שהחיינו הוי רשות]. למעשה, מותר לברך "שהחיינו" רק על ראייה, אך אין בכך חובה. גם באכילה אין צורך למהר לברך "שהחיינו" בזמן הזה, אלא אם כן יש בכך שמחה.
רמ"א – ומי שבירך בשעת ראיה לא הפסיד ואין לברך עד שנגמר תשלום גידול הפרי וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ר"ל דאף דלענין ברכה על הפרי קי"ל בסימן ר"ב ס"ב דמברכין על הבוסר [בגפנים] בפה"ע משהגיעו לשיעור פול הלבן ובשאר כל האילנות משיוציאו פרי שהוא ראוי לאכול ע"י הדחק הכא לענין שהחיינו אין לברך עד שיהיה נגמר תשלום גידולו שיהיה טוב למאכל ואפילו בדיעבד אם בירך מקודם שנגמר ברכתו היא לבטלה. ועיין במ"א שהביא דדעת הרדב"ז הוא דכשהגיע לפול הלבן [ומסתמא ה"ה בשאר כל האילנות משיוציאו פרין] כיון שמברך עליו ברכתו הראוי לו כשאוכלו יוכל ג"כ לברך עליו שהחיינו ולענין דיעבד יש לסמוך עליו שלא לחזור ולברך.
פירוש – ר"ל שיכול לאכול אח"כ ענבים גמורים בלי לברך שהחיינו אבל למעשה יש לצאת ע"י שהחיינו שמברך על פרי חדש אחר.
רמ"א – ואם לא בירך בראיה ראשונה יכול לברך בראיה שניה.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל דהרי אנן נהגינן דאין מברכין עד שעת אכילה אף שראה כמה פעמים מקודם ואם לא בירך בשעת אכילה ראשונה שוב לא יברך על אכילה שניה וכ"ש שלא יברך על אותה אכילה עצמה אף שעדיין לא נתעכל הפרי.
פירוש – עיין בשעה"צ אות ט"ו שמביא דעת המהרי"ל שמברכים על אכילה אפילו בפעם השנייה ולדעת הרדב"ז שאין מברכים בפעם השנייה. והחילוק בין ראייה לאכילה הוא שלגבי ראייה מברכים אפילו בפעם השנייה לדעת הרמ"א משום שמה שכבר ראה לא פוגם בשמחת הראייה החוזרת. מה שאין כן באכילה, ויש לעיין, כי יש תמיד שמחה באכילה, ואפילו כשאכל את הפרי בוסר, קל וחומר שישמח כשיאכל אותו שוב כשהוא בשל לגמרי שאכילה תמיד נחשבת יותר מראייה.

סעיף ד' מחבר – אם בירך שהחיינו על שירזא"ש כשיאכל גינדא"ש חוזר ומברך שהחיינו.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל ר"ל אע"פ שכולם נכנסים תחת סוג מין א' מ"מ כשני מינים הם לענין ברכת זמן כי שתי שמחות הן וכו' ובביאור הגר"א מפקפק בכל זה ודחה ראיותיהן ומשמע שדעתו דכיון שבעצם הוא מין אחד די במה שבירך בפעם ראשונה וכו' אמנם לבסוף מצדד שם דאף דבאמת לשארי ענינים נקראין מין אחד מ"מ לענין ברכת שהחיינו דנתקן על השמחה שבלב מסתברא דנתחדש לו על כל דבר שמחה בפני עצמו וניחא פסק השו"ע וע"ש.

פירוש – אבל למעשה ההלכה כמש"כ בשעה"צ אות י"ח וז"ל וטוב יותר שיקח פרי של מין חדש שעדיין לא בירך עליה ויכוין להוציא גם את זה עכ"ל.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מברכים שהחיינו גם על תפוזים אע"פ שאכל אשכולית או להיפך?
תשובה: למעשה הם מין א' ורק מברכים שהחיינו על אכילתו בא' המינים אלו, וה"ה במיני תפוחי עץ שהם בעצם רק מין א' ואכילת הא' פוטר את אב' מברכת שהחיינו.
סעיף ה' מחבר – אם בירך שהחיינו על ענבים כשישתה יין חדש אינו חוזר ומברך.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל ואפילו אם שתי ליה אחר מ"ם יום שנתחזק היין ויש לו טעם אחר מן מוהל הענבים מ"מ הכל שמחה אחת היא דבעת שראה אז שאכל הענבים ידע שהיין יצא מהם וכו'.
פירוש – שדומה לדין המברך שהחיינו על הראייה ובסוף אכל מהם אפילו הכי אין מברכים עוד פעם אע"פ שכל חשיבות של ענבים היא משום היין שיצא מהם.
מ"ב שם וז"ל ועיין באחרונים שהביאו די"א דמ"מ צריך לברך שהחיינו גם על היין החדש משום דיש בו שמחה יתירה וכו'.
פירוש – כי היין הוא חשוב טפי הרבה מהענבים עצמם כי עשיית היין הוא שימוש העיקר בענבים.
מ"ב שם וז"ל וע"כ טוב שאם בירך שהחיינו על הענבים אזי כשישתה יין חדש יברך תחלה שהחיינו על איזה מין חדש או על מלבוש כדי לפטור גם את היין [אבל אם בירך תחלה שהחיינו על היין דעת הע"ת דלכו"ע אינו חוזר לברך שהחיינו על הענבים] וכ"ז דוקא כששותה את היין כשהוא תירוש שהוא ניכר שהוא יין חדש אבל אם אינו שותהו עד שהוא יין אפילו לא בירך שהחיינו על הענבים אינו מברך עליו שהחיינו אף שהוא יודע שהוא יין חדש משום דאינו ניכר בין חדש לישן [אחרונים].
פירוש – כי אין יין זה נחשב כדבר חדש כי לכו"ע יש להם יין ישן לכל השנה ואין הבדל בטעם ביניהם.

סעיף ו' מחבר – פרי שאינו מתחדש משנה לשנה וכו' אינו מברך שהחיינו.
מ"ב ס"ק ט"ז וז"ל ר"ל שאפילו בימות החורף אינו משתנה ממראיתו כגון אתרוג וכו'.
פירוש – וכגון בשר עוף שמצוי כל השנה ואין מרגישים התחדשות משנה לשנה.
מ"ב שם וז"ל על כמהין ופטריות אין לברך שהחיינו דגם להם אין זמן קבוע גם מאויר הן גדלין ולא מקרקע.
פירוש – כלומר, שיש יתרון בדבר שגדל בשומניות הקרקע ויתרון זה קשור לשמחה, וגדולי אוויר בא לאפוקי מגדולי קרקע כגון עץ וירק.
מ"ב שם וז"ל על ריח המתחדש משנה לשנה כמו ורד וכיו"ב שאר דברים שנעשו להריח יש דעות בפוסקים אי מברך עליהם וכו'.
פירוש – כי סכ"ס יש הנאה מהריח והיא הנאה גשמיות וראויה לברכה.

סעיף ח' מחבר – הרואה כושי וגיחור וכו' ואת הפיל ואת הקוף מברך בא"י אמ"ה משנה הבריות.
פירוש – חז"ל תיקנו ברכה על דברים אלו כדי שלא יאמר שרוח אחר ברא אותם אלא שידעו שגם אלו נבראו מהקב"ה ויש סיבה בבריאתם.

סעיף ט' מחבר – הרואה את החיגר ואת הקטע וכו' מברך משנה הבריות ואם נשתנה אחר כך מברך דיין האמת ויש מי שאומר דדוקא על מי שמצטער עליו אבל על עובד כוכבים אינו מברך ואינו מברך אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול מאד.
רמ"א – וי"א משלשים יום לשלים יום.
פירוש – כי חז"ל נתנו לו דין של ברכת הראיה .

סימן רכ"ו - הרואה פרחי האילן מה מברך
סעיף א' מחבר – היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח אומר וכו'.
פירוש – ומברך אפילו בשבת שכן משמע בסי' רכ"ה סע' ג' בבה"ל ד"ה או על האילן.
מחבר – אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות וכו'.

פירושי חיים

פירוש – הסיבה לברכה היא שחז"ל רצו להדגיש שאין לקחת דבר כמובן מאליו. למשל, פירות אינם צומחים אוטומטית משנה לשנה, אלא בזכות תפילותינו המוקירות תודה לרחמיו של הקב"ה. זו למעשה ההסבר לפסוק בבראשית (ב' ה') וְכֹל שִׂיחַ הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טֶרֶם יִצְמָח כִּי לֹא הִמְטִיר וגו' וְאָדָם אַיִן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה, ראה רש"י שם ד"ה טרם יהיה בארץ וז"ל כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם, וכל עשב השדה עדיין לא צמח, ובג' שכתוב ותוצא, לא יצאו, אלא על פתח הקרקע עמדו עד יום ששי, ולמה, כי לא המטיר, ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה, ואין מכיר בטובתן של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים עכ"ל.
מחבר – ואילנות טובות וכו'.
פירוש – משמע דווקא ב' אילנות [או יותר] ולא רק א' (וכן כתב בכף החיים, סעיף ב'), אבל לפי סתימת המ"ב משמע שמברך אפילו באילן א' וכן יש לנהוג למעשה.

סימן רכ"ז - ברכת הזיקים

סעיף א' מחבר – על הזיקים וכו' ועל הברקים ועל הרעמים ועל רוחות שנשבו בזעף על כל אחד מאלו אומר וכו' עושה מעשה בראשית וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ועיין בשע"ת שכתב בשם הברכ"י דאם בירך על הברק ונתכוין לפטור הרעם הבא אחריו יצא בדיעבד וכו'.
פירוש – והח"א (כלל ס"ג סעיף ז') כתב וז"ל מ"מ אם הרעם בא לתוך כדי דיבר לאחר הברק נ"ל דאין מברך עילו (עיין א"ר) עכ"ל משמע שאם בירך על הברק בתכ"ד של הרעם, הרעם נפטר מברכה אפי' בלי שיתכוון לזה. לכאורה משמע שאם כן התכוון לפטור הרעם מהני אפי' לאחר תכ"ד.

עייני הסעיף.
שאלה: האם צריך לראות את הברק ממש כדי לברך או מספיק לראות את האור?
תשובה: מספיק לראות את האור בלבד.

סעיף ג' מחבר – היה יושב בבית הכסא ושמע קול רעם או ראה ברק אם יכול לצאת ולברך תוך כדי דבור יצא ואם לאו לא יצא.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל י"א דאפילו אם נתעורר לעשות צרכיו מ"מ כל זמן שאין מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו יכול לצאת משם קודם שעשה צרכיו ולברך ויש מחמירין בזה וכו'.
פירוש – ולכאורה הלכה כדעה הא'.
מ"ב שם וז"ל או שיכול ליטול ידיו במים או בשאר מידי דמנקי סמוך לשמיעתו דאל"ה ודאי יתארך הזמן יותר מכדי דבור.
פירוש – למעשה לדברים אלו יכול לנקות ידיו על כל מידי המנקי ורק לגבי תפילה מחמירים לנקות הידיים דווקא ע"י מים ועיין בסי' צ"ב במ"ב ס"ק כ"ה.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל פי' ימהר לצאת משם כדי שלא יפסיד הברכה וכו' ומכל זה נשמע דשיעור הברכה שעל רעמים וברקים הוא דוקא בכדי דיבור ואם עבר יותר מכדי דבור מעת שראה הברק או שמע הרעם שוב לא יברך על רעם וברק זה.
פירוש – כי הברכה היא על הראייה והשמיעה ולא על הידיעה.
מ"ב שם וז"ל ומטעם זה היכא דעשה צרכיו ונטל ידיו ושמע קול רעם או ראה ברק יברך מתחלה על הרעם והברק ואח"כ ויאמר אשר יצר וכו'.
פירוש – כי המצווה עוברת לכן היא קודמת למצווה התדירה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להרהר בדברי תורה בשירותים שלנו?
תשובה: אם יש שם גם מקלחת, ניתן להתיר על ידי צירוף שני פרטים: האחד, שהשירותים אינם מיועדים במיוחד לצואה; והשני, שבאסלות שלנו הצואה מיד נשטפת במים והאסלה נשארת נקייה. [מה שאין כן אם נשארת מעט צואה דבוקה לאסלה, שכן חילקנו כך בזמן שרבנו זצ"ל נתן פסק זה, והוא לא דחה את החילוק הזה.]

פירושי חיים

סימן רכ"ח - ברכת ימים ונהרות הרים וגבעות

סעיף א' מחבר – על ימים ונהרות הרים וגבעות ומדברות אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית וכו'.
פירוש – מברכים גם אם אין להם קשר לסוג כלשהו של בריאה דרמטית שמעוררת מחשבה על בריאת העולם.
מחבר שם – ועל הים הגדול והוא הים שעוברים בו לארץ ישראל ולמצרים אומר וכו' עושה הים הגדול.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל אבל הרבה אחרונים פליגי על המחבר וס"ל דדוקא על ים אוקינוס שהוא הים הגדול שבכל הימים שמקיף את כל העולם אליו קבעו ברכה בפני עצמו מפני גדלו וכו'.
פירוש –מפרצים וערוצים (bays and channels) נחשבים חלק של ים הגדול לגבי הברכה.
מ"ב שם וז"ל אבל ים שעוברין בו לא"י לא נקרא לענין זה ים הגדול ומברכין עליו כמו על שאר ימים וכו'.
פירוש –אם ראה את הים הגדול ומיד אח"כ את הים התיכון י"א שיכול לפטור ראייה השנית ע"י הברכה על ים הגדול.

סימן רכ"ט - ברכת הקשת וחמה בתקופתה

סעיף א' מחבר – הרואה הקשת וכו'.
פירוש – ורק יכול לברך תוך כדי דיבור ככל ברכות הראייה.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואין כדאי להגיד לחבירו שיש קשת מטעם מוציא דבה.
פירוש – כי כתיב ומוציא דיבה הוא כסיל (משלי י' י"ח), פי' שמצער את חברו בכדי וכמו להגיד להתאבל על קרובו של מישהו טרם ששמע על פטירתו, שזו מעשה כסילות (שו"ע יו"ד סי' ת"ב סע' י"ב).

סימן ר"ל - דין קצת ברכות פרטיות

סעיף א' מחבר - אלא יתפלל אדם על העתיד לבא ויתן הודאה על שעבר כגון הנכנס לכרך אומר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתכניסני לכרך הזה לשלום וכו'.
פירוש – וכשנוסעים במטוס יש לומר כן לפני נחיתה בשדה התעופה.

סעיף ד' מחבר - הנכנס להקיש דם אומר יר"מ ה' אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל וה"ה בכל מידי דרפואה יאמר זה וכו'.
פירוש – וכן למעשה יש לומר לפני כל דבר רפואה, כגון לפני נטילת תרופה כלשהי אפילו אכמול, ולפני שמקבלים שום זריקה, או לפני כל ניתוח.
מחבר שם - ולאחר שהקיז יאמר ברוך רופא חולים.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל וצריך לומר בשם ומלכות אבל לא ראיתי נוהגין כן [פמ"ג] וכו'.
פירוש – למעשה המנהג לא לומר חתימה זו בכלל אפילו בלא שם ומלכות.
מ"ב שם וז"ל מי שמתעטש וחבירו אומר לו אסותא יאמר לו ברוך תהיה ואח"כ יאמר לשיועתך קויתי ה'.
פירוש – וכן המנהג.

סימן רל"א - שכל כוונותיו יהיו לשם שמים

סעיף א' מחבר – אם א"א לו ללמוד בלא שינת צהרים יישן.
פירוש – שאל"כ הוי ביטול תורה.
מחבר שם – ובלבד שלא יאריך בה שאסור לישן ביום יותר משינת הסוס שהוא שתין נשמי וכו'.
פירוש – שהוא כחצי שעה, ועיין בעוה"ש (סע' ו') שאין איסור לישון יותר אא"כ עושה כן למלא תאוותו אבל במקום הצורך אין איסור כגון שהיה ער כל הילילה.
מחבר שם – וכן בכל מה שיהנה בעוה"ז לא יכוין להנאתו אלא לעבודת הבורא יתברך כדכתיב בכל דרכיך דעהו וכו'.
פירוש – ועיין בבה"ל ד"ה בכל ע"ש ולמעשה יש חיוב ללמוד כל מה שאפשר ז"א להישאר בכולל כל היום.

ענייני הסעיף
שאלה: איך אפשר לוודא שכל המעשים נעשים לשם שמים?
תשובה: יש לעשות תנאי כל יום שכל מעשיו הם לשם שמיים.

פירושי חיים

סימן רל"ב - דברים האסורים לעשות בשעת המנחה

סעיף א' מחבר - אם השעה דחוקה יתפללו בלחש ואחר כך יאמר שליח ציבור מגן ומחיה ויענה קדושה ומסיים האל הקדוש וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל "דחוקה" - דהיינו שאין שהות ביום שיתפללו מתחלה הצבור בלחש ואח"כ גם חזרת הש"ץ כראוי.
פירוש –[שמעתי שרבינו זצ"ל היה מתיר דווקא בשעת דחק להתפלל מנחה קצרה (Heicha Kedusha; Kedusha out loud) כגון שלא ימצא זמן לחזרת השץ כרגיל אחרי שהציבור יגמור תפילה שלהם].
סעיף ב' מחבר – לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל או אפילו להזיע בעלמא אסור שמא יתעלף מחמת חום המרחץ וכו'.
פירוש – אבל במקלחת שלנו אין חשש לזה, לכן מותר להיכנס שם סמוך למנחה.
מחבר שם - ולא לדין וכו'.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל אפילו שמעו טענותיהם מכבר ועתה ראו לישב בשביל גמר דין אסור שמא יראו טעם ויסתר הדין וימשך הענין וכו'.
פירוש – אבל כשיש לו מנין קבוע אין חשש כי ברגיל בדבר דבר אחר לא יטריד לו כל כך.
מחבר שם - ולא לאכול אפי' סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל היינו סעודת כל אדם וסעודה גדולה הוא של נישואין ומלה והטעם דחיישינן שמא ימשך וכו'.
פירוש – וכל זה ליחיד אבל לרבים אין חשש שישכחו.
מחבר שם - ואם התחיל באחת מכל אלו אינו מפסיק וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל אפילו התחיל אחר שהגיע כבר זמן מנחה גדולה ואפילו אחר כך כל שלא הגיע עדיין החצי שעה שקודם מנחה קטנה וכו'.
בה"ל שם ד"ה ואם התחיל וז"ל ודע דכל היכא שאמרו שאינו מפסיק הוא אפילו אם עי"ז יפסיד התפלה בצבור אינו מחוייב מדינא דלא אטרחוהו רבנן בדיעבד כיון שיש לו שהות להתפלל אח"כ.
פירוש – כי ברגע שהוא מתחיל קשה לו להתרכז ליישב דעתו להתפלל בכוונה לכן עדיף שיגמור העסק אפילו שתחילת מלאכתו לא הוי דבר חשוב ובקל היה יכול להפסיק, למעשה צריך להיזהר מאוד לא ללכת לישון סמוך למנחה קטנה אא"כ הפעיל שעון מעורר וכתב עליו פתק זכרון.
רמ"א שם - ויש חולקים וסבירא להו דסעודה קטנה מותר ואינו אסור רק בסעודת נשואין או מילה וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל היינו סמוך למנחה גדולה ואחר מכן עד סמוך למנחה קטנה אבל סמוך למנחה קטנה שהוא מתחלת שעה עשירית ומעלה גם לדידהו אסור בכל וכו'.
פירוש – ר"ל אחרי גמר שעת תשיעית, ז"א פחות משלש שעות זמניות לפני השקיעה.
רמ"א שם - וי"א דאפילו סעודה גדולה סמוך למ"ג שרי וי"א דסעודה קטנה אפילו סמוך למ"ק שרי ונהגו להקל כשתי הסברות דהיינו בסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה ואפשר הטעם משום דעכשיו קורין לבהכ"נ וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל ומיירי שדרכו ג"כ לילך להתפלל בצבור בבהכ"נ אבל אם דרכו להתפלל ביחידות בביתו לא מהני [דה"ח].
פירוש – "אם דרכו להתפלל ביחידות" כגון שהוא זקן או חולה וכדומה.
רמ"א שם – ואפשר הטעם משום דעכשיו קורין לבהכ"נ לא חיישינן דלמא יפשע ולא יתפלל וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ט וז"ל אבל סעודה גדולה אין סומכין על קריאה לבהכ"נ להתיר להתחיל סמוך למ"ק [דהיינו מט' שעות ולמעלה] משום דשכיחא שכרות וכו'.
פירוש – שאם הוא שיכור אינו יכול להתפלל ולכן לא מהני שיקרא לא לביהכ"נ.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש אופן להקל להתחיל סעודה סמוך למנחה?
תשובה: אם רגיל להתפלל בבית הכנסת, העוה"ש (סעיף ט"ז) התיר לו להתחיל סעודה אפילו לאחר מנחה קטנה. ניתן גם להקל באמצעות שעון מעורר עם פתק שמזכיר להתפלל.

סעיף ג' מחבר – והא דאסור לאכול סעודה קטנה היינו כשקובע לסעודה וכו'.

פירושי חיים

פירוש – עיין בסי' תרל"ט (במ"ב ס"ק ט"ז) לגבי דיני סוכות שנתברר שם שכל שיושב בנחת לאכול היא קביעתה לענין סעודה כי אז דרכו להמשך, וכל זה בסעודה חשובה כגון שאוכל מיני מזונות משא"כ כשאוכל פירות שתמיד נחשב כאכילת עראי.

סימן רל"ג - זמן תפלת המנחה

סעיף א' מחבר - מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה יצא וכו'.
פירוש – משמע שרק יצא בדיעבד ועיין בעוה"ש (סעיף י"ב) שאם יש אפי' צורך קל יכול להתפלל מנחה גדולה אפילו לכתחילה.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל משמע דמקודם לכן לא יצא אפילו דיעבד.
פירוש – למעשה הוי ספק ולכן יש להתפלל עוד פעם בתנאי נדבה אבל עדיף שיכוון מילה במילה עם הש"ץ.
רמ"א – ומשערינן שעות אלו לפי ענין היום וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל היינו כל חשבון השעות הנ"ל בין למנחה גדולה בין למנחה קטנה ופלג המנחה דחשבינן בשעות היום וכו'.
שעה"צ אות ח' וז"ל דאף החצי שעה שאחר חצות למנחה גדולה הוא ג"כ שעות זמניות וכו' אף דלכאורה כיון שהוסיפו חצי שעה הוא כדי שלא יטעו דאין אנו בקיאין צריך להיות תמיד חצי שעה ועדיין צ"ע.
פירוש – למעשה יכול להקל לצד שיוצא יותר מוקדם.

ענייני הסעיף
שאלה: לפי איזה שיטה של סוף זמן ק"ש יש לנהוג?
תשובה: בעולם הישיבות נוהגים לפי סוף זמן ק"ש של המ"א.

שאלה: מתי הוא סוף זמן של מנחה?
תשובה: לכו"ע הוא שלש רבע מיל לפני צה"כ ועושים החשבון לפי איזה שיטה של צה"כ שנוהגים כן, לכן אפילו אנחנו שנוהגים כהגאונים שס"ל שהשקיעה היא מתי נתכסה השמש מעינינו (עיין לקמן במ"ב ס"ק י"ד), מ"מ יש עדיין כארבע עד שבע דקות אחרי שקיעה זו עד שהשלש רבע שעות מתחילות לפני צה"כ (ועיין לקמן בפירוש למ"ב ס"ק י"ד).

שאלה: מה הדין אם היה אנוס בבוקר ויש לו רק זמן קצר לפני סוף זמן תפילה, להתפלל שמונה עשרה או לומר פסוקי דזמרה. איך עליו לנהוג?
תשובה: עדיף לומר את הפסד"ז כי רק אומרים אותם עד סוף זמן תפילה, אבל שמ"ע עצמו מקילים להתפלל עד חצות.

מחבר שם – ובשעת הדחק יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ומ"מ אין להקל בזה רק אם עכ"פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה דהוי תרתי דסתרי באותו יום גופא וכ"ז אם מתפלל ביחידי אבל צבור שהתפלל מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה וכו'.
פירוש – כל זה כדי לא לבטל התמיד בביהכ"נ ומתירים ב' דסתרי כיון שתפילת ערבית רשות. אבל לבין תורה עדיף להתפלל ביחידיות.
רמ"א – ולדידן במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה אין לו להתפלל מנחה אח"כ וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ר"ל אפילו שביום אחר לא יתפלל מנחה אחר פלג כיון דתמיד מחזיק אותו זמן לזמן תפלת הערב אפילו אם בדעתו באותו היום להתפלל מעריב אחר צאת הכוכבים.
פירוש – שהיה סומך על שיטת המאירי (ברכות, כז.) שמתיר לבחור בכל יום מחדש כיצד לנהוג באותו היום או כר"י או כרבנן.
רמ"א – ובדיעבד או בשעת הדחק יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל לאו דוקא דערך רבע שעה קודם צאת הכוכבים בודאי בין השמשות היא לכו"ע ואין להתפלל באותו זמן אלא ר"ל סמוך לזה. ודע דאף שמהמחבר והרמ"א משמע דלדידן דנוהגים להתפלל מעריב אחר צה"כ מותר להתפלל מנחה אפי' אחר שקיעה עד סמוך לצ"ה יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק קודם

שקיעת החמה ולכן לכתחלה צריך כל אדם ליזהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסה השמש מעינינו ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח"כ בצבור ובדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר שקיעה עד רבע שעה קודם צה"כ.
פירוש – לאו דוקא אלא ר"ל שלש עשרה וחצי דקות לפני צה"כ (היינו שלש רבעי מיל, כי המיל הוא שמונה עשרה דקות), ועיין בשעה"צ אות כ"א שמשמע שמתיר להתפלל מנחה בדיעבד עד צה"כ דר' יוסי דס"ל דיום הוא עד שהכסיף העליון ושווה לתחתון, וכן יש להקל למעשה בשעת הדחק.
מ"ב שם וז"ל אך כל מה שיכול להקדים מחויב להקדים כדי שלא יכנס בספק בין השמשות.
פירוש – כי מנחה שייך דווקא ליום ולא ללילה.

ענייני הסעיף
שאלה: מי שנמצא במנין שמתפלל מעריב מיד אחרי מנחה איך לו לנהוג?
תשובה: אין להתפלל מעריב מיד אחרי מנחה אם הוא עדיין בעוד יום, ואם הציבור עושים כן עדיף לבן תורה להתפלל ביחידות, אבל אם הציבור מתפללים מעריב אחרי השקיעה כיון שהוי ספק לילה מותר להתפלל עמהם.

שאלה: במה שהלכה כר' יוסי שהיום ממשיך עד הלילה למה אין סומכים על שיטתו להתפלל מנחה אחרי שקיעה אפי' לכתחילה?
תשובה: כי מחמירים לפי שיטת הגר"א שבין השמשות מתחיל מיד אחרי שקיעה וא"כ כבר נכנס לספק יום ספק לילה.

שאלה: מה עדיף, להתפלל מנחה עד צה"כ או להתפלל מעריב פעמים אחרי צה"כ?
תשובה: עדיף להתפלל מנחה עד צה"כ ולא לסמוך על תשלומים של מנחה הואיל ואם מתפלל מנחה לפני צה"כ אפשר שעדיין מקבל שכר של תפילה בזמנה.

סעיף ב' מחבר – אם יש לו מים צריך ליטל ידיו כדי להתפלל וכו'.
רמ"א שם - ואפילו עומד מלמודו יטול ידיו לתפלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל ואפילו נטל ידיו לאכילה וכו' ולא הסיח דעתו צריך נטילה לתפליה שאין נטילתו לאכילה עולה לתפלה וכו'.
פירוש – אבל אם דעתו הייתה ג"כ לתפילה מהני, ואם תמיד דרכו ליטול ידיו לתפילה אחרי שיצא מבית הכיסא מהני אפילו לא הייתה דעת מפורשת.
מ"ב שם וז"ל וכ"ז בסתם ידים אבל אם נגע ידיו במקום מטונף או עשה צרכיו צריך לחזור אחר מים אף בתפלת מנחה ומעריב וכמו בתפלת שחרית וכמבואר שיעורו לעיל בסי' צ"ב ס"ד ע"ש.
פירוש – ששיעורו הוא כדי הילוך מיל.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין אם נגע בנעליים?
תשובה: נגיעה זו רק מביאה רוח רעה אבל אינו נחשב כמקום מטונף והנ"מ הוא שמספיק שינקה ידיו על קיר או בגד (ועיין מש"כ בפירוש לסי' ד' מ"ב ס"ק מ"א, ששם הביאנו שרבינו זצ"ל פסק שלא שייך ר"ר במנעלים של עור סנטתי).

סימן רל"ד - הרוצה להתפלל מנחה גדולה ומנחה קטנה
סעיף א' מחבר - אין ראוי להתפלל תפלת רשות אא"כ מכיר בעצמו שהוא זהיר וזריז וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ובריש זימן ק"ז משמע דבעינן ג"כ שיחדש בה דבר וכו'.
פירוש – למעשה אין מתפללים תפילת נדבה אא"כ מתפלל בגלל ספק כגון שמסופק אם התפלל ובזה לא צריך לחדש דבר או שמסופק אם יצא מדינא וגם בזה לא צריך לחדש דבר.

ענייני הסעיף
שאלה: למה שצריך לחדש דבר בתפילת נדבה?

תשובה: שחז"ל לא רצו שאדם יחדש ברכות ותפילה מעצמו, לכן הצטרכו לומר חידוש שזה גופו היכר שהתפילה אינה ממש נדבה (ועיין בסי' ק"ז במ"ב ס"ק ד' בשם הלבוש).

רמ"א - אין לומר אשרי שקודם מנחה אלא כשיש מנין בב"ה כדי שיאמרו עליו הקדיש שלפני תפלת המנחה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל כשלומדים בבהמ"ד בלא מנין ואח"כ קורין בבהמ"ד אנשים להשלים המנין לא יפה עושים דהא עיקר טעם קדיש על הלימוד הוא משום שנתקדש השם ברבים וא"כ בעינן שיהיו עשרה בבהמ"ד בעת הלימוד מיהו אפשר ללמוד משנה אחת וכיו"ב אחר שהתאספו עשרה אנשים ולומר קדיש.
פירוש – עיין בסי' נ"ה במ"ב ס"ק ב' שכתב בשם הט"ז שרק צריך שא' ילמד ושיבוא עוד ט' כדי לומר קדיש והמ"ב כתב שהמ"א בסי' ס"ט ובסי' רל"ד לא כתב כן, ולפי הרמב"ם רק אומרים קדיש דרבנן על דברי הגדה, ועיין בעוה"ש סי' נ"ה סע' ה מה שכתב על זה, ויוצא לפי כל הנ"ל שצריך שכל מהעשרה יאמרו משנה דרבי חנניא עקשיא (מכות פ"ג מט"ז, מכות כג:) לפני קדיש [וכן ראיתי שרבינו זצ"ל היה מקפיד בזה], ותראה המ"א סי' נ' (ס"ק ב') שלימוד תורת שבעל פה הוא עניין של הבנה דווקא ובדרך כלל ליכא [ואין יכולים לומר קדיש וצ"ע].

סימן רל"ה - זמן קריאת שמע של ערבית
סעיף א' מחבר - זמן ק"ש בלילה משעת יציאת כוכבים קטנים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואפי' מפוזרים.
שעה"צ שם אות ג' וז"ל ולא דמי לסימן רצ"ג דבעינן שיהיו מכונסין במקום אחד דהתם משום דבעינן להוסיף מחול על הקודש וכו'.
פירוש – כי ק"ש תלוי בדידן דכתיב וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ (דברים ו' ד') משא"כ בשבת, אבל למעשה יש לנהוג תמיד, אפילו בליל תשעה באב, לחזור ולהגיד על תנאי כל ג' פרשיות של ק"ש לפני שהולך לישון ולחזור ולומר עוד פעם פרשה ראשונה של ק"ש עבור ק"ש על המיטה כשהוא שוכב במיטה כדי לנגן נגד מזיקים (עיין לקמן סי' רל"ט במ"ב ס"ק א' והפירוש שם).
מחבר שם - ואם הצבור מקדימים לקרות קריאת שמע מבעוד יום יקרא עמהם ק"ש וברכותיה ויתפלל עמהם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל דשרי לעשות כן בשעת הדחק וכיון שנחשב לענין תפלה ללילה היה מנהגם שהיו קורין אז ג"כ ק"ש אף שהוא דלא כהלכתא לרוב הפוסקים.
פירוש – וכאן המ"ב לא הזהיר על תרתי דסתרי כי כבר הזהיר בזה בסי רל"ד.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל יקרא עמהם ק"ש ולא יכוין אז לצאת ידי חובת ק"ש וכו'.
פירוש – צריך לכוון לכך כדי שלא יתבלבל לחשוב שיוצא ידי חובה בקריאת שמע זו, אבל לא עושים תנאי בסגנון "אם יוצא" או "אם לא יוצא" בקריאה זו, ולא כמו שכתב הפמ"ג. עיין בשעה"צ אות ט', שאין עושים תנאים על ספק שמא ההלכה כר"ת, שלדעתו פלג המנחה קרוב ללילה ומתאים לזמן וּבְשָׁכְבְּךָ (דברים ו', ז'), ותואם לשיטת ר"י (עיין לקמן בתשובה). זאת משום שאין כאן ספק בהלכה, כי דעת ר"ת היא דעת יחידאה. [ועיין לקמן בתשובה.]
מ"ב שם וז"ל ולא יכוין אז לצאת ידי חובת ק"ש כ"א בקריאה שניה שקורא אח"כ בזמנה.
פירוש – ואע"פ אינו יוצא בקריאה הראשונה חז"ל קבעו להתפלל כך בתוך לימוד תורה כלומר שתפילה תהיה המשך של לימוד תורה של קריאת שמע זו, עיין ברש"י ברכות ב. ד"ה עד סוף האשמורה הראשונה וז"ל למה קורין אותה בבית הכנסת כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה, והכי תניא בברייתא בברכות ירושלמי וכו' עכ"ל ועיין בירושלמי שם וז"ל ואמר ר' יוסי דמה שקוראים קריאת שמה בבית הכנסת קודם זמנה לא כדי לצאת ידי חובה הוא אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה עכ"ל [ועיין עוד ברש"י ברכות ד: ד"ה זה הסומך לעוד טעם לזה, כלומר שחז"ל קבעו שיתפלל דווקא בהמשך של "תשבחות וקלוסין של יציאת מצרים", כלומר מתוך ק"ש וברכותיה].
מחבר שם - יקרא עמהם ק"ש וברכותיה ויתפלל עמהם וכשיגיע זמן קורא קריאת שמע בלע ברכות וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ובאיזה מקומות יש מנהג שהותיקין אינן קוראין ק"ש עם הצבור אלא שותקין עד שמ"ע ומתפללין עמהם וממתינין אחר התפלה עד צה"כ וקורין ק"ש וברכותיה ואין חוששין לסמיכת גאולה לתפלה וגם מנהג זה נזכר בדברי הקדמונים וכו'.
פירוש – במה שהמ"ב מזכיר מנהג זה בשם וותיקין משמע שמנהג זה עדיף וכן יש לעשות למעשה אבל באופן שאינו ניכר לאחרים.
מ"ב שם וז"ל ואשרי המתפלל מעריב בזמנו בצבור ועיין מה שכתבנו בבה"ל בשם המעשה רב.

פירושי חיים

בה"ל שם ד"ה ואם הצבור מקדימים וז"ל ובמעשה רב כתב שמוטב להתפלל ערבית בזמנה ביחיד אם א"א לו לאסוף עשרה בזמן ק"ש ואף בשבת דעתו שם שיתפלל בזמנה דוקא.
פירוש – זה שיטה שלישית המובא כאן ר"ל שעדיף להתפלל הכל בזמנו אפילו ביחידות, והשלש שיטות הן א) דעת המחבר שתפילת מעריב רק רשות ולא קבעו בה זמן אז עדיף לסמוך גאולה לתפילה מהתפלל בזמנו, לכן מתפללים הכל עם הציבור אפי' לפני זמנו, ב) דעת הוותיקין שק"ש וברכותיה בזמנו עדיף מסמיכת גאולה לתפילה כי דין של ברכות של ק"ש היא דומה לדין של שאר ברכות המצוות שצריך לברך עובר לעשייתן, ז"א סמוך לזמן שקורא ק"ש, לכן יש להתפלל שמ"ע עם הציבור אבל יש לקרוא ק"ש וברכותיה בזמנו, ג) שיטת הגר"א שאין יכול להפריד ק"ש וברכותיה מתפילה אלא ימתין לשניהם עד הלילה.
רמ"א שם – ומיהו לא יחזור ויתפלל בלילה אע"פ שהצבור מקדימים הרבה לפני הלילה אא"כ הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות דאז לא מחזי כיוהרא וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל כתבו האחרונים מי שנוהג לקרות ק"ש ולהתפלל בצבור בזמנה וכשהיה בצבור שקורים ומתפללים מבעוד יום טעה והתחיל בברכת ק"ש יגמור הברכות עם הק"ש עד שמ"ע כדי שלא יהיה ברכה לבטלה אבל שמ"ע לא יתפלל עמהם וכשיגיע זמן ק"ש יקרא ק"ש בלא ברכות ויתפלל עם הצבור ואע"ג דעכשיו אינו סומך גאולה לתפלה דתפלה בזמנה עדיף מסמיכת גאולה לתפלה.
פירוש – עצה אחרת היא לגמור את הברכה הראשונה ולברך את השאר כשקורא ק"ש אחר צה"כ.
שעה"צ אות ט"ז וז"ל ואם אין לו עשרה בלילה להתפלל עמהם נכון להתפלל עם הצבור גם לכתחלה מבע"י ונראה דוקא אם בזה היום לא התפלל מנחה אחר פלג המנחה.
פירוש – ראיה מכאן שעדיף להתפלל ביחידות מהתפלל תרתי דסתרי, ולמעשה אם נמצא במנין כזה יש לשתוק באופן שלא יהיה ניכר שלא מתפללים עמהם.
מ"ב שם וז"ל ואע"ג דעכשיו אינו סומך גאולה לתפלה דתפלה בזמנה עדיף מסמיכת גאולה לתפלה.
פירוש – אין כאן הכרעה איזה שיטה עדיפה אלא ר"ל שמי שס"ל שתפילה בזמנה עדיפה מסמיכת גאולה לתפליה אז כן יש לנהוג וכן משמע בשעה"צ אות י"ז וז"ל היינו דכיון שדרכו תמיד לנהוג כרבנן דאין מתפללין מבע"י ומנחה מתפללין אחר פלג.

ענייני הסעיף
שאלה: לפי שיטת ר"י שמתפללים מעריב אחרי פלג, איך זה מסתבר כי אין זה זמן של שכיבה?
תשובה: לפי שיטת ר"ת שפלג המנחה קרוב ללילה ממש אין קושיא כלל כי בזמן זה כבר שייך "ובשכבך".

סעיף ב' מחבר - אסור להתחיל לאכול וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל והטעם שמא ימשך בסעודתו ופעמים ישתקע עי"ז גם בשינה וישכח לקרות שמע ואפילו לאכול לקמעא אסור ומ"מ טעימה בעלמא מיני פירות וכו'.
פירוש – משמע שאין שיעור בזה שבכל שיעור נקרא טעימה.
מ"ב שם וז"ל או אפילו פת בכביצה וכו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (סי תל"א סעיף כ"ו) לגבי דיני בדיקת חמץ שאוסר לאכול עוגה יותר משיעור כביצה לפני הבדיקה, ולא משמע כן בדברי המ"ב, אלא מסתבר שהאיסור תלוי במה שנוטל ידיו לפת אפילה לכזית וכדברי העוה"ש (שם) שאז נחשב כמתחיל סעודה וחוששים שמא ימשך בסעודתו.
מ"ב שם וז"ל וה"ה אז לעשות כל המלאכות המבוארות לעיל בסימן רל"ב ס"ב שהם דברים המביאים לידי פשיעה וכ"ש כשהגיע זמן ק"ש בודאי אסור להתחיל בהן וכו' מיהו ללמוד לכו"ע שרי בסמוך לה [ואדרבה מצוה הוא וכו'] אבל משהגיע זמן ק"ש אסור אף ללמוד כשהוא מתפלל בביתו ביחיד וכו'.
שעה"צ אות י"ט וז"ל דכשהוא מתפלל בצבור לית לן למיחש שמא יפשע.
פירוש – ר"ל שמתפלל תמיד בציבור.
מ"ב שם וז"ל ואם אמר לחבירו שאינו לומד שיזכרנו שיתפלל מותר.
פירוש – עיין בעוה"ש לגבי דיני בדיקת חמץ (סי' תל"א סעיף ל') שאשתו נכללות כשומרת לעניין זה.
מחבר שם - אסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה מפסיק וקורא ק"ש וכו'.

מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל היינו סמוך לצאת הכוכבים ומשמע ממ"א דאפילו במוצאי שבת יש ליזהר שלא להתחיל אז הסעודה ועיין במ"ב רצ"ט ס"א מש"כ בזה וכו'.
פירוש – מיירי שם בסעודת שלישית שלשיטת בעה"מ מותר להתחיל לאכול עד חצי שעה לפני צה"כ.
מ"ב שם וז"ל כתבו האחרונים הקורין ומתפללין מבעוד יום אע"ג שיש להם לחזור ולקרות ביציאת הכוכבים וכנ"ל בס"א אפ"ה מותר להם לאכול קודם שיקרא שנית שהרי עכ"פ כבר קרא ומ"מ בהגיע זמן צה"כ ממש נכון ליזהר גם בזה.
פירוש – מיירי שהתחיל לאכול בזמן איסור, ז"א בתוך החצי שעה לפני זמן ק"ש אבל משום שכבר קראו ק"ש יש היתר עד צה"כ של ר"ת ולכתחילה עד צה"כ של הגר"א.
שעה"צ אות כ"ה וז"ל וכן בדה"ת בדין תפילת ערבית של שבת כתב שירא שמים יש לו ליזהר בזה משום די"א שאין יוצאין באותו ק"ש שקרא מתחלה וכ"ש לדעת הגר"א דמשמע מיניה דהוא פוסק בפשיטות דאינו יוצא קודם צה"כ.
פירוש – שלדעת ר"ת כן יצא לפי שיטת ר' יהודה ומשום שהוי מחלוקת גדולי העולם השעה"צ כתב בלשון "די"א" אע"פ שדעה הי"א היא העיקרית.
מחבר שם - ואם התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה מפסיק וקורא ק"ש בלא ברכותיה וגומר סעודתו ואח"כ קורא אותה בברכותיה ומתפלל.
רמ"א – אבל א"צ להפסיק לתפלה הואיל והתחיל לאכול אבל אם לא התחיל לאכול אע"פ שנטל ידיו צריך להפסיק וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל ודוקא כשלא בירך עדיין ענט"י אבל אם כבר בירך ענט"י נכון שלא יפסיק אלא יברך המוציא ויאכל כזית ויפסיק סעודתו וכו'.
פירוש – משום חשיבות ברכת המוציא צריך לאכול לפחות כזית [כי פחות מכזית לא נחשב אכילה, עיין בסי' קנ"ח במ"ב ס"ק י'].

סימן רל"ו - ברכות קריאת שמע של ערבית

סעיף ב' מחבר - אין לספר בין גאולה דערבית לתפלה ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ובטור מסיים בזה ומה שנוהגין להפסיק בפסוקים וכו' לפי שבזמנים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתאחר שם וכו' ותקנו לומר פסוקים אלו וכו' ועתה שחזרו להתפלל ערבית בבתי כנסיות לא נתבטל מנהג הראשון וכו' ויש מן הגדולים שנהגו שלא לאמרם.
פירוש – בן א"י שנוסע לחו"ל לא צריך לומר פסוקים אלו.
מחבר שם – אין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה וכו' ומיהו מה שמכריז ש"צ ראש חדש בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק כיון שהוא צורך התפלה.
פירוש – הואיל וערבית רשות מי שהוא מתמיד ולמדן מותר לו להפסיק בלימוד כי הוא לצורך מצווה, וכן משמע בתוס' שבת ט: ד"ה למ"ד, אבל אסור לבטל סמיכת גאולה לתפילה בחינם, ומ"מ עדיף ללמוד ע"י הרהור.

סימן רל"ט - דין קריאת שמע על מטתו

סעיף א' מחבר – קורא על מטתו פרשה ראשונה של שמע וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואם התפלל ערבית מבעוד יום צריך לקרות כל הפרשיות ויכוין לצאת בהן המ"ע וכו' וטוב לומר תמיד כל ק"ש וכו'.
פירוש – לכתחילה יש לומר ק"ש פעמים, הפעם הא' כדי לצאת מצות ק"ש ופעם הב' לשם הגנה נגד מזיקים.
מחבר שם – ומברך המפיל חבלי שינה על עיני וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל מלשון השו"ע משמע דברכת המפיל אומר אחר ק"ש כדי שתהא הברכה סמוכה לשינה ומה שקורא אח"כ וכו' דהוי משום שמירה לא הוי הפסק ויש מדקדקין לברך המפיל בסוף אחר כל הפסוקים וכו' ונראה דלמעשה יתנהג האדם כפי טבעו דהיינו אם טבעו להרדם באמצע ק"ש טוב יותר שיקדים ברכת המפיל מה דאפשר ואם אין טבעו לזה טוב יותר לאחר ברכת המפיל עד לבסוף.
פירוש – ועיין בח"א (כלל ל"ה סעיף ד') שמביא דעות האם ברכת המפיל היא ברכה השבח [ולא צריך עובר לעשייתן, אלא די לאומרה סמוך לשינה] או ברכת הנהנין [וצריך לאומרה עובר לעשייתן כלומר סמוך לשינה] לכן לכתחילה יש לברך אותה בסוף.
רמ"א שם - ויקרא קריאת שמע סמוך למטתו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואם תאב לשתות או לדבר איזה ענין נחוץ נראה שמותר אך יחזור ויקרא פרשת שמע אכן אם כבר אמר ברכת המפיל יזהר בזה כי יפסיק בין הברכה להשינה.

פירוש – ואם הולך לשירותים אחרי שבירך המפיל צריך לברך ברכת שיצר (ועיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק ז' סי' כ"ז שמתיר להפסיק אחרי שבירך המפיל בשעת הצורך על סמך הדעה שברכה זו ברכה השבח כנ"ל ע"ש) ואם יש הפסק אחרי שבירך המפיל אין צריך לקרוא ק"ש עוד פעם.
רמ"א שם - ואין אוכלים ושותים ולא מדברים אחר קריאת שמע שעל מטתו אלא יישן מיד וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ואם צריך לשמש מטתו ירחץ עצמו מהש"ז שעליו ויטול ידיו ואח"כ יקרא ולפחות יאמר ברכת המפיל ושמע אחר התשמיש.
פירוש – ואם יודע שירדם מיד אז מותר לומר המפיל קודם המעשה.

ענייני הסעיף
שאלה: מה עניין ק"ש למזיקים?
תשובה: כי כתוב בו "אלקינו" ז"א שיש בנו השגחת פרטית.

שאלה: מה סדר של ק"ש על המיטה לגבי שאר פסוקים ולגבי ק"ש ולגבי ברכת המפיל?
תשובה: יש לומר שאר הפסוקים סמוך ששוכב על המיטה, וממש סמוך לזמן ששוכב על המיטה יש לומר ק"ש ואח"כ לברך המפיל.

רמ"א שם – ועיין לעיל סימן ס"ג אי מותר לקרות כשהוא שוכב וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ר"ל דשם מוכח בס"א בהג"ה דלכתחלה אין כדאי לילך ולשכב ולקרותה בשכיבה אפילו כשהוא שוכב על צדו ממש. כתב המ"א דוקא כשקורא זו הק"ש לשם חובה כגון שהתפלל ערבית מבע"י וצריך עתה לכוון לקיים המ"ע דק"ש לכך צריך ליזהר בכל פרטיה אבל אם כבר קרא בזמנה וקורא עתה רק משום ק"ש שעל המטה מותר לכתחלה לקרותה בשכיבה ויש מחמירין לכתחלה.
פירוש – ז"א מחמירים לכת' שמא יטע ויקרא ג"כ ק"ש של חובה.
מ"ב שם וז"ל ויש לו לאדם להרגיל עצמו לשכב על צדו דוקא ואיסור גדול לשכב פרקדן דהיינו שמושלך על גבו ופניו למעלה או שפניו טוחות למטה.
פירוש – אבל מותר לנוח במצב זה שכן משמע מהגמ' (נידה יד.) שאביי לייט על מי דגני אפרקיד, ז"א דווקא דגני.
רמ"א שם – ואם קרא קריאת שמע ולא יוכל לישן מיד אז חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושיהיה קריאתו סמוך לשינתו.
פירוש – ר"ל שחוזר וקורא כדי שתהא קריאתו סמוך לשינה.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל חוזר וקורא פרשה ראשונה וראוי שלא לכפול פסוק ראשון או שיאמר שאר פסוקים דרחמי וה"ה אם מהרהר בד"ת שפיר דמי.
פירוש – שגם אלו משום שמירה, ולא צריך דווקא להרהר אלא מותר ללמוד בקול.
מחבר שם – ואומר יושב בסתר עליון וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל כל אלו הפסוקים שנהגו לאומרם הוא להגן שלא יבוא עליו ח"ו דבר רע. ואם הוא חולה או אנוס די במה שיאמר פרשה ראשונה של ק"ש וברכת המפיל לבד.
פירוש – משמע שיש חיוב לומר כל פסוקים אלו.
מ"ב שם וז"ל אחז"ל הישן בבית יחידי והיינו בלילה אוחזתו לילית ובית היינו חדר.
פירוש – ומקילים כשיש אנשים בבית בחדר אחר.
מ"ב שם וז"ל אלו צריכין שימור מהמזיקין חולה חיה חתן וכו'.
פירוש – ר"ל חתן לפני החתונה.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי מתחילים לחנך ילדים לישון על הצד?
תשובה: מגיל תשע.

שאלה: כמה זמן סמוך לברכת המפיל צריך לילך לישון כדי שלא יתחשב כהפסק לשינה?
תשובה: צריך לישון בתוך חצי שעה אחרי אמירת המפיל.

שאלה: האם יש חיוב לקרוא כל הפסוקים של ק"ש על המטה?
תשובה: יש חיוב.

סעיף ב' מחבר – כשיפשוט חלוקו לא יהפכנו ממטה למעלה שאם כן נמצא גופו ערום אלא יפשטנו דרך ראשו ויכסה עצמו בסדינו מתחת ויכנס במטתו.
פירוש – אבל יכול להקל ביום חם לישון בלי חולצה בגף ערום (bare back) שפונה לחוץ הסדין.

סימן ר"מ - איך יתנהג האדם בתשמיש מטתו
הקדמה: דברי רבנו זצ"ל בסימן זה מתייחסים אך ורק לתלמידי הישיבה שהיו נמצאים בשיעורו ובשעתו.
סעיף א' מחבר - אם היה נשוי לא יהא רגיל ביותר עם אשתו אלא בעונה האמורה בתורה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל וצריך לקיים העונה גם כשהיא מעוברת או מניקה ולא יבטל עונתה אלא מדעתה כשהיא מוחלת לו וכבר קיים מצות פו"ר.
פירוש – אבל לפני כן, מחילת האישה אינה פוטרת אותו, שכן לבעל יש חיוב נפרד כל עוד הוא בריא לקיים מצוות פו"ר.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל וכ"ז במי שגופו בריא אבל מי שאינו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדין אותו.
פירוש – שאומדין אותו ע"י רופאים.
מחבר שם - הטיילים וכו' עונתן בכל יום וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל הטיילים - בני אדם הבריאים והמעונגים ואפילו הם בני תורה כ"ז שאיננו ת"ח [א"ר וכ"כ בית שמואל באח"ע סימן ע"ו דבת"ח שתורה מתשת כחו וכו'].
פירוש – ת"ח פירושו דווקא שלומד יום ולילה ואפילו בבין הזמנים וה"ה אם לא לומד בלילה כדי שיהיה לו כוח ללמוד בתוך הסדרים של היום.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין לעונה של ת"ח שהיה חולה בליל שבת ואשתו לא מוחלת לו?
תשובה: צריך לקיים עונתה במשך השבוע ולא יכול לכפל עונתה בשבועה אחרת, ואם אפשר, עדיף לקיים אותו בשבת במשך היום ע"י אפילת טליתו כי אז מקיים ג"כ עונג שבת.

מבחר שם – ואם עושים מלאכה בעירם פעמים בשבוע החמרים אחת בשבוע.
פירוש – כל שיעורים אלו רק אחרי שקיים פו"ר ולפני זה מחויב לשמש מיטתו בשעת ביוץ (ovulation) ולכן חייב לברר שעתו.
מחבר שם – ועונת ת"ח מליל שבת לליל שבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל וע"ש [בפמ"ג] שמסתפק בזמנינו אם נקרא ת"ח לזה ומ"מ מצדד דכיון דלפי הדור הוא ת"ח וכו'.
פירוש – ושונה משאר מקומות שאמרינן בזה"ז אין ת"ח כי תלוי על אשתו ר"ל כמה פעמים בשבוע יפייס לה. הנה אם התחיל ללמוד רק אחרי שכבר היה נשוי, החיוב בעונה הוא לפי זמן הנישואים.
מחבר שם – וכל אדם צריך לפקוד את אשתו בליל טבילתה וכו'.
פירוש – וגם מקיים בזה עונתה.

ענייני הסעיף
שאלה: למה שיעור העונה משתנה לפי מלאכתו?
תשובה: עיין בלבוש (סע' א') שמסביר שהמלאכה מחליש ותש כוחו, והנ"מ למי שאין לו סדר לימוד בלילה שאולי חייב יותר מעונת ת"ח.

שאלה: האם קיים מצוות עונה כשהאשה היתה עייפה?
תשובה: אם היא היתה כ"כ עייפה עד שלא היתה מתפקדת, בעלה לא קיים את החיוב וצריך לעשות עוד פעם.

שאלה: איך מקיימים מצוות עונה?

פירושי חיים

תשובה: המשמעות של מצוות עונה היא שהאישה מזריעה באמצעות דישת האבר, שכן בלעדיה לא תתמלא תאוותה. עם זאת, ניתן גם ללטף את האזור באצבע בצירוף דישת האבר, במיוחד במקרה של אישה קפואה, כדי להשלים את מה שחסר לה מדישת האבר. עם זאת, הדבר חייב להתבצע יחד עם דישת האבר, ואם לא – אין בכך קיום מצוות עונה מהתורה.

שאלה: איך מצוות עונה מתייחסת לאשתו?
תשובה: מכיוון שתפקידה של אישה הוא ללדת ילדים, ניתן לה יצר לתשמיש כדי שתסכים להשתתף במצוות פריה ורביה. לכל הנשים יש את היצר הטבעי הזה, אך חז"ל שיערו כמה הן זקוקות לכך כדי למלא את יצרן. אפילו אישה קפואה רוצה את עונתה וזקוקה לה כמו כל אישה אחרת, אך קשה לה יותר לבטא את רצונה. לכן יש היתרים מיוחדים לנשים אלו, כדי לעזור להן באמצעות שימוש באצבע בשעת דישת האיבר לפי הצורך, וממילא אין בזה איסור של בל תשקצו.

שאלה: האם חיבוק ונישוק מותר לפני תשמיש?
תשובה: רק מותר למי שיש לו כוח גברא רב, כדי שיוכל לשהות על הבטן בזמן המעשה, כדי שאשתו תזריע תחילה.

שאלה: איך הבעל צריך להתנהג כדי לקיים מצוות עונה?
תשובה: הוא צריך לשהות על הבטן עד שהיא תזריע ואפילו שאשתו אינה משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כי קיי"ל לחז"ל שבסוף הדבר היא נהנה מהמעשה ולכן עליו חיוב נישואין לתת לה הנאה הזו מ"מ היא יכולה למחול לו, אבל בלי זה ובלי שהיא מזריעה הוא לא קיים מצוות עונה כי בלי זה היא תהיה מתוסכלת וע"י מתחיל קשיי נישואין, ולכן יש היתירים בשעת דחק להשתמש באצבעו לערר תאוותה כדי שהיא תזריע כשהוא דש בפנים.

סעיף ג' מחבר - וברותי מכם המורדים והפושעים בי (יחזקאל כ' ל"ח) אלו בני ט' מדות בני אנוסה בני שנואה בני נידוי בני תמורה בני מורדת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו"ז וז"ל דאמרה לא בעינא לך לבעל ואעפ"כ הוא משמש עמה אע"פ שהיא מרוצה לו בשעת תשמיש.
פירוש – ר"ל אפילו שהיא מרוצה עכשיו מ"מ זה רק משום תאווה.
מחבר שם – בני שכורת וכו'.
פירוש – כי כל אלו הוו דרך תאווה ולא דרך אישות ודומה לזנות.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל הוא או היא שכורה ומסתברא דדוקא שיתבלבלו דעתם מחמת שכרות ולכן לא מיירי בשתו רק רביעית.
פירוש – וה"ה שהיא עייפה ולא מסוגלת לערר תאווה ע"י המעשה כגון בערב שבת, ודומה לשכרות. ואפי' שהוא מתכוון לעונג שבת מ"מ יהיה פגם בוולד כט' מידות אלו כי צריך ששניהם הם מתכוונים לשם קדושת אישות, מ"מ אם הוא מתכוון לעונג שבת יש כאן מצווה. שהאיסור בט' מידות הוי כאיסור צדדי.

סעיף ד' מחבר - אסור להסתכל באותו מקום שכל המסתכל שם אין לו בושת פנים וכו'.
פירוש – ר"ל שרק בנ"א במידות אלו יכול לעשות כן.
מחבר שם - ועובר על והצנע לכת ומעביר הבושה מעל פניו וכו'.
פירוש – אפי' שהיתה לו בושה מקודם, מ"מ מעשה זו הורס מידה זו שהיתה לו פעם.
מחבר שם – שכל המתבייש אינו חוטא וכו'.
פירוש – ר"ל שאיסור זה גורם שהוא יהיה חוטא.

סעיף ה' מחבר - הוא למטה והיא למעלה זו דרך עזות וכו'.
פירוש – האיסור הוא מה שהיא רוצה להיות כבעל ודרך עזות תמיד אסור אבל אם עושה כן כדי שהיא יכולה להזריע וא"א לה באופן אחר אז מותר אבל לכת' יש למנוע מזה.

סעיף ו' מחבר - אסור לשמש מיטתו בפני כל אדם אם הוא נעור ואפילו ע"י הפסק מחיצה עשרה ובפני תינוק שאין ידוע לדבר מותר וכו'.

פירוש – כלומר התינוק אינו מבין מה הם עושים. אבל אם הגיע לרמה של הבנה שאדם מתבייש לשמש מיטתו לפניו אז יהיה אסור. והמחבר מיירי בילד שלא הגיע לשכלות שיכול לבטא משפטים ממש. אבל מדרך חסידות אין לשמש מיטתו לפני שום בעל חי.

ענייני הסעיף
שאלה: האם חיבוב ונישוק מותר לפני קטן?
תשובה: אסור כשהתינוק מגיע לגיל שיכול להבין שמעשים אלו שייכים לתשמיש המיטה, כגון בת ג' ובן ט', מ"מ אפשר שנישוק שעושים בפרידה מהבית מותר כי אין בזה שייכות למעשה אלא הוא דרך חברות והסברה ניתנת שראוי לעשות כן.
שאלה: איך לנהוג בקרובה שרוצה לתת נשיקה או ללחוץ את היד?
תשובה: במקום כבוד הבריות והוא פסיבי ולא מתכוון להנאה יש לומר שמותר.

שאלה: באיזו גיל אסור לבנים ולבנות להתרחץ ביחד באמבטיה?
תשובה: בבת ג' ובבן ט'.

מחבר שם – ואם יש בו תפילין או ספרים אפילו של גמרא אסור עד שיתנם בכלי בתוך כלי וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל וכתבו האחרונים דוילון התלוי לפני המטה אף דאין שם מחיצה עליה כיון שאינה קשורה לצד מטה והיא נע ונד ע"י רוח ואין זה נחשב הפסק לענין ס"ת וכנ"ל וכו' מ"מ שם כיסוי יש עליה אם אין הספרים נראין עי"ז וע"כ אם יכסה על הספרים אפילו רק בכיסוי אחד מותר דתו הוי שני כיסויין ובכלי בתוך כלי דמיא.
פירוש – וטהרת ישראל (ח"ב סי' ר"מ סעיף מ"ז) מקיל בשעת הדחק כמו בדרך או במקום חשש שכ"ז לבטלה אפי' שיש רק כיסוי על האיש ואשתו כלומר שמכסה כל גופם וגם הראש והפנים שאז נחשב ככיסוי בתוך כיסוי, וה"ה בווילון. ואולי הטעם שלו הוא משום שכלי בתוך כלי מבטיח שוודאי שהוא לא יהיה נראה.

מחבר שם –ואם פירש טלית ע"ג ארגז חשוב ככלי בתוך כלי.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל ר"ל אע"ג דהטלית אינו פרוש רק מלמעלה ולא מלמטה אפ"ה נחשב כאלו היה מונח בכלי תוך כלי.
פירוש – ר"ל כיון שרק התחתון אינו מכוסה מועיל להתחשב ככלי בתוך כלי.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל ואם הארגז גדול שמחזיק ארבעים סאה והוא אמה על אמה ברום שלש אמות חולקת רשות לעצמה וא"צ לפרוס עוד כסוי על הארגז ויש מחמירין בזה.
פירוש – ולמעשה מקילים כדעה הא'.
מ"ב שם וז"ל אכן אם מחובר לכותל במסמרין לכו"ע יש להקל.
פירוש – כי אם הוא מחובר נעשה אוהל ואינו כלי.

סעיף ז' מחבר - לא ישמש בתחלת הלילה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ד וז"ל ואם רואה שיצרו מתגבר עליו ובא לידי הרהורים ויכול לבוא ליד טומאה עי"ז לא יחמיר בזה.
פירוש – ולמעשה מותר לשמש בשעות אלו לשום צורך כגון אם תהיה עייפה בשעה אחרת או במקום ביטול תורה וכו', ועיקר דין זה בשו"ע נכתב לפרושים או מי שלבו נוטה להרהר אחר אשה אחרת (מ"א ס"ק כ' בשם ים של שלמה). ויש עניין בזה לפי הקבלה. סוף הדבר אם נעשה לשם שמיים מותר [בכל שעות הלילה] כמו שמותר לדחות העונה מליל שבת לימי השבוע אם כוונתו לשם שמיים.

סעיף ח' וז"ל מחבר - וישמש באימה וביראה וכו'.
פירוש – ר"ל שיעשה לשם שמיים, כי יש לו יראת שמיים.
מחבר שם – כמ"ש על ר"א שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד.
פירוש – ר"ל שכל מעשיו היה לשם שמיים.
מחבר שם – פי' באימה וביראה כאלו כפאו שד וי"מ מגלה טפח ומכסה טפח שלא היה ממרק האבר בשעת תשמיש כדי למעט הנאתו וכו'.

פירוש – יש ב' פירושים, א) שהיה מוציא את האבר מיד אחרי שהריק את הזרע (אבל לא כל הזרע) שהיא ביאה המירוק (רש"י סנהדרין עג: ד"ה אלא למאן דאמר הערה), ויש מפרשים שהיה מוציא את האבר תיכף אחרי שהזריע (בלי להריק את הזרע) והרי דברים אלו אסורים על פי קבלה שנחשב כמוציא שכ"ז לבטלה, ולמעשה אפשר להקל להוציא את האבר מיד כשהוא מת, ב) שהיה ממעט הנאתו ע"י שדש בלי להשתמש בכל האבר.
מחבר שם - שעושה הדבר באונס ויש מפרשים מגלה טפח שבאשה כלומר עכשיו מגלה אותה לצורך תשמיש ועכשיו מכסה אותה כלומר שלא היה מאריך באותה מעשה ודומה לו כמו שבעתו השד ונבעת והניח המעשה כל כך היה מקצר בתשמיש ויש מפרשים מגלה טפח על הסינר שהיתה חוגרת בו שאף בשעת תשמיש היה מצריכה לחגרה ומגלה רק טפח ממנה ומכסה מיד כדי למעט הנאתו וכולהו פירושי איתנהו וצריך בעל נפש ליזהר בהם.
פירוש – ולמעשה אנחנו קיי"ל כפשט ראשון במחבר שצריך לעשות את המעשה באימה וביראה, אבל שאר הפשטים לא שייכים בזה"ז כי הנשים לא היו מסכימות.
סעיף ט' מחבר – לא יספר עמה בדברים שאינם מעניני התשמיש לא בשעת תשמיש ולא קודם לכן וכו'.
פירוש – ר"ל סמוך לנוח במיטה.

ענייני הסעיף
שאלה: איך מחיצה של עשרה מועילה ככיסוי לפני האור.
תשובה: עניין המחיצה הוא נושא של קדושה וצניעות, ואינו קשור להקטנת האור. כאשר יש מחיצה, התחושה היא של יותר צניעות, כאילו נמצאים בחדר נפרד.

שאלה: מתי מותר להפריש מאשתו אחרי המעשה?
תשובה: מותר להפריש כשהאבר מת אפילו שעדיין יורד טיפות כיון שפורש לצורך ולא להשחית שכ"ז.

סעיף י"ב מחבר - אסור לשמש מטתו בשני רעבון אלא לחשוכי בנים.
פירוש – ואין להקשות למה יוסף הצדיק לא שימש מיטתו לקיים פר"ר כי היה יודע מרוח הקודש שלא תלד לו בת, והאיסור לשמש מיטתו בשני רעבון הוא משום שעושה פגם לוולד, וכל זה שאין צורך לעונה כיון שאינה משתוקקת, וסוף הדבר צריך תמיד כוונה לייצר נשמות הקדושים, ומיירי שיש צרה במדינה זו וה"ה דבר שדומה לצרה כגון מלחמה עולמית וי"א שבעי צרה דווקא דומה לרעבון והרי אין רעבון שכיח במדינתנו בזה"ז.

סעיף י"ג מחבר – אכסנאי אסור לשמש ואם יחדו לו ולאשתו בית מותר ובלבד שלא יישן בטליתו של בעל הבית.
מ"ב שם ס"ק נ"ב וז"ל שמא יראה קרי עליו וכו'.
פירוש – שזה פוגע בצניעות במה שמגלה מעשה תשמיש לאחרים.

סעיף ט"ו מחבר - לא יבעול והוא שבע או רעב וכו'.
פירוש – הלבוש (סע' ט"ו) כתב שאז הזרע לא נתבשל כל צרכו.
מחבר שם – ולא יבעול מעומד ולא מיושב ולא בבית המרחץ וכו'.
פירוש – מדובר במקרה שבו היה להם בית מרחץ פרטי, ואסור היה להשתמש בו מסיבה רפואית, כלומר הגוף נחלש, וגם הזרע נפגם עקב החום.

מחבר שם - ולא ביום הקזה ולא ביום יציאה לדרך או ביאה מן הדרך ולא לפניהם ולא לאחריהם.
רמ"א שם – והא דבריש הסימן שחייב לפוקדה איירי שכשהוא רוכב או יושב בקרון וכאן איירי במהלך.
מ"ב שם ס"ק נ"ד וז"ל ומ"א כתב דכאן איירי מצד הרפואה ובס"א איירי מהדין ותדע דהא קאמר נמי ולא ביום שנכנס למרחץ ולא לפניהם ולא לאחריהם וידוע דמצוה לרחוץ בכל ע"ש ועונת ת"ח משבת לשבת אע"כ דכל זה רק מצד רפואה הוא.
פירוש – ז"א מצד העונה יש חיוב אבל מצד הבריאות הוא פטור אלא מה שצד הבריאות תלוי בכוח הגברה אז באדם חזק יהיה מותר ובאדם חלש יהיה אסור.
מ"ב שם וז"ל היוצא מבהכ"ס קבוע וכו' אל ישמש מטתו עד שישהה שיעור חצי מיל לפחות וכו'.

פירושי חיים

פירוש – מיירי בבית הכיסא קבוע שלהם בזמנם שהיה מחיצה סביב המושב שבנוי ע"ג בור המתמלא עם צואה, ודוגמה לביהכ"ס לא קבוע היא מתקן שתן (urinal).
מ"ב שם וז"ל כתב בבדק הבית בשם הזוהר והביאוהו האחרונים דאשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן ואחר התשמיש לא תניק את הילד עד אחר שיעור הילוך שני מילין ואם התינוק בוכה תמתין לפחות שיעור מיל.
פירוש – וספר טהרת ישראל (חלק ב' סימן ר"מ סע' פ"ח) מקיל בתינוק חלש להמתין רק חצי מיל [כתשע דקות] ורבינו זצ"ל המליץ לשים קצת דבש על המוצץ כדי שהיא יכולה להמתין כשיעור, ולמעשה אם היא מתכוונת לשם שמיים לֹא יֵדַע דָּבָר רֵע (קהלת ח' ה') ויכולה להניק מיד אם לא תצליח להשתיק את התינוק בלי זה.
מ"ב שם וז"ל כ' בס"ח אסור להזכיר השם וכל דבר שבקדושה כשעדיין שכבת זרע עליו רק ישטוף מים על מקומות שטינף עצמו.
פירוש – ובמכוסה ע"י בגדים מקילים בשעת הדחק (וכמו הדין לגבי צואה עיין בסי' ע"ו סע' ד' לפי שיטת המחבר ע"ש).
ושעת הדחק פירושו כגון שיפסיד תפילה בציבור או כגון במזג אוויר קר שעלול להצטנן אם ירחץ את עצמו.
מ"ב שם וז"ל וכתבו הספרים שתמיד יהא אצל מטתו כלי מים ויטלו ידיהם קודם התשמיש ואחריו וכו'.
פירוש – ורחיצה קודם הוא עניין של קדושה שלא יהיה שם שום טומאה, ר"ל שיהיה לו גוף קדוש, ושירחץ ידיו ג' פעמים.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לשמש מיטתו ביום תענית [חוץ מטב"א ויום הכיפורים]?
תשובה: למרות שזה מותר, עדיף להימנע מכך כי זה מחליש את הגוף.

עוד בירורים ופירושים של רבינו זצ"ל בסי' ר"מ המסודרים לפי הסעיפים
סעיף א'
פירוש – לגבי דין ת"ח חיוב שלו תלוי בכוחו ובכמה אשתו רוצה ולשיעור המינימלי הוא פעם לשבוע, ואין יום קבוע לעונה זה אלא חז"ל קבעו ליל שבת בגלל מצוות עונג שבת, ואשתו אינה יכולה למחול לו מפחות לפעם לשבוע בגלל צער הגוף אא"כ היא אומרת בפירוש מעצמה שאינה רוצה וא"כ וודאי אסור לשמש מיטתו, ופועלים וטיילים וכו' פעם לשבוע ג"כ זה שיעור המינימלי ולא יכולה למחול לו יותר מזה אא"כ שהיא אומרת בפירוש שהיא אינה רוצה.
מחבר – אסור לעשות לשם תאווה.
פירוש – אבל תאווה שלה בדרך כלל כשרה כי זו רק באה כדי להתעבר, לכן אם הוא מתעורר תאוותו כדי שהיא תרגיש שהוא משתתף במעשה ולא עושה בע"כ, אז גם זה נחשב לשם שמיים ומותר.

שאלה: מתי הרהורים אסורים.
תשובה: רק אם המחשבה מתעכבת בראשו, אבל אם ההרהור חולף מבלי להתעכב במחשבתו, אין זה נחשב כהרהור אסור, וכל הרהור אסור נחשב כזנות.

סעיף ב, ג'
פירוש – זנות היא לא רק מה שמזנה עם איש אחר אלא כל הרגשה שמרגישה שאינה מיוחדת לו נחשבת כזנות, אז כל מעשה שגורעת מהרגשה כגוף אחד נחשבת כזנות. וזה פשט בכל ט' מידות. והרי באה"ע סי' ס"ב (הלכות אישות) כתוב שאשה כשרה עושה רצון בעלה, אבל מובן מאליו שזה אי אפשר אם יש אפילו פירוק כלשהו ביניהם כי יגרע מרצונה לעשות רצון בעלה. וזה מהות של כל הט' מידות כי גורמת שאין לה הבטחה מלאה בו. דוגמה לזה היא מה שכתיב וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ (דברים ו' ה'), הרי אפי' קצת פחות ממאה אחוז של אהבה לא נחשבת בכל לבבך. ועוד, כל ט' מידות מבוססות על תאווה ולא שייך בזה אהבה.

סעיף ג' מ"ב ס"ק ט"ו
פירוש – בני שנואה – זה בשעת תשמיש אבל אם היא בשעה זו רצויה לו אע"פ שהיא שנואה שרי. כלומר שהיא רצויה לו אע"פ ששנואה לו, ר"ל אף על פי שהיא רצויה לו, ייתכן שהיא שנואה לו ויש אהבה גלויה בזמן התשמיש, אך ללא שעת תשמיש, בשל הנסיבות, הוא אינו מראה את אהבתו. וכן, בנוגע להתנהגות האשה כלפי בעלה, היא מראה לו פנים אכזריות למעט בזמן התשמיש, כאשר רק אז היא מראה את אהבתה. חוסר באהבה נתפס כשנאה, במיוחד אם היא מרגישה

פירושי חיים

כך בעת המעשה. רבי ירוחם זצ"ל אמר, למה בשבע ברכות אנו מברכים בלשון "אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גילה רינה דיצה וחדוה, אהבה ואחוה, שלום ורעות" וכו'. נראה שאין קשר בין כל הלשונות הללו לחתן וכלה, אך יש להבין שלפחות באותו זמן הם מראים אהבה שלמה והם כגוף אחד ושרים בהרמוניה המורכבת מכל הלשונות הללו.

סעיף ג' ס"ק י"ח
פירוש – אבל אם כוונתו בכל הט' מידות אלו הוא לשם שמיים למשל שלא להוציא שכ"ז לבטלה או לשם עונג שבת אז אין איסור של זנות, מ"מ דבר זה עדיין גורם פגם לוולד כי לא קידש את עצמו, והנ"מ שאין חיוב פו"ר כלל דרך א' מהט' מידות אלו.

סעיף ג' מ"ב ס"ק כ"א וז"ל בני חצופה שתובעתו בפה אבל אי מקשטת עצמה ומרצה אותו שיתן דעתו עליה אדרבה אז חייב בעונה וכו'.
פירוש – ר"ל אם מבקשת בלשון נאה מותר ואין זה בני חצופה, הרי בלאה אמינו במה שכוונתה היתה לשם שמיים אז לא הוי בזה שום חוצפה בנוסף לזה שידעה מרוח הקודש שבניה יהיו כולם כשרים, אבל בדרך כלל דבר זה אסור אם מתכוונת רק לשם פו"ר שהקב"ה לא רוצה שיהיה ממנה זרע באופן כזה.

סעיף ד' מחבר - אסור להסתכל באותו מקום וכו'.
פירוש – והוי גנאי לנשמה להסתכל שם ודומה להסתכל בדבר טמא, וגם לגבי האשה יש דעה הס"ל שאסור לה להסתכל באבר שלו, והסבר הוא שהקב"ה ברא את הפה העליון בקדושה ,ונגד זה ברא פה התחתון שהוא של טומאה, וכוח טומאה זו הוא מה שמושך לו לנשק או"מ, וזה מה שגורם לנשים לרצות שינשקו, והרי קצבות הגוף הם קשורים לטומאה כגון בשער, ובגלל זה מרים מגדלת שער היתה אמה של אותו איש. יצא מזה שאסור להתקלח עם אשתו ביחד בלי סיבה כמו לעורר תאוותו עבור עונתה כי כל הסתכלות או נגיעה לשם גורם פגם, ולמעשה אסור להסתכל על גוף אשתו אא"כ הוא צריך זה כדי לעורר תאוותו לפני העונה, ואין היתר לנשק שם אפילו בשעת הדחק כגון שא"א לה להזריע בלי זה וחסרון הזה גורם וויכוחים בינה לבין בעלה, ואע"פ שהרמב"ם פסק בהל' איסורי ביאה (פכ"א ה"ט) וז"ל כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה בועל בכל עת שירצה ומנשק בכל אבר ואבר שירצה, ובא עליה בין כדרכה, בין שלא כדרכה, בין דרך אברים עכ"ל מ"מ יחסים בין איש לאשתו המבוססים ע"ז רק הולכים לדרדר במשך הזמן ולכן אין להתיר אע"פ שלדעת הב"ח והגר"א סומכים על דעת יחידאה בשעת הדחק. ורק מותר לאיש לעבור באיסור בל תשקצו למנוע להשתין כדי שיכול לשמור על קישוי האבר מספיק זמן כדי שאשתו תזריע.

סעיף ה' מחבר - הוא למטה והיא למעלה זו דרך עזות וכו'.
פירוש – כל שהוא דרך עזות אסור כי היא צריכה להיות עזרו וטפלה לו כי צריך שהיא מעריצה אותו ולא להיפך (ונ"מ חשבון בנק משותף יהיה אסור כי נותן לה בעלות שווה, והרבה גירושים היום נגרמו ע"י השקפה זו כלומר שהיא לא רוצה לקבל דעתו אלא היא מתעקשת להשיג שליטה), ולמעשה אם עושה כן לא לשם עזות, כגון כשהיא מעוברת בשליש האחרון, אז מותר, וה"ה כשיש לה כאבים בגב, ולכתחילה ישמש כשהוא למעלה והוא ישען על אצבעותיו. וכל דרכים הנ"ל יש למנוע כי יביאו עוד בעיות ליחסים ביניהם בעתיד, וה"ה דרך עקש (שמשמשים שניהם כאחד) יש למנוע לכתחילה אא"כ יש צורך גדול כי משמע ממסכת כלה רבתי א' שדבר זה גורם פגם בוולד. ואפילו חיבוק ונישוק אסור כשהיא למעלה כי כל דברים אלו הם מעשים של היצר הרע בגלל התאווה ולכן יש למנוע מהם. וקשיא הרי הרמ"א באה"ע סי' ה' העתיק שיטת הרמב"ם הנ"ל להלכה אבל באו"ח השתיק מזה, ויש לתרץ ששם באה"ע מיירי בשעבודים של האשה כלפי הבעל ואז כל דברים אלו מותרים כל זמן שאין בהם איסור צדדי אבל הרמ"א לא העתיקו אותם לאו"ח כי כאן הוא מביא ענייני דצניעות ואע"פ שהיא משעבדת לו בדברים אלו אם יעשו אותם לא יהיה הוולד בדרגה של קדושה כמו שאם הוא למעלה פנים כנגד פנים. ואע"פ שהיא משעובדת לו בדברים אלו הרמ"א פסק שם שרק מותר בדרך אקראי כי אם יעשה דרך קבע יגרום למעשה השחתת זרע. וקשיא א"כ איך יש היתר בשום אמצעי מניעה הכולל כדורים כי כולם גורם השחתת הזרע בקביעות. אלא יש מתירים משום גדול השלום (עיין שו"ת מהרש"ם חלק ג, סי' קס"א במפתחות הספר, דף שי"ז שמביא המתירים מטעם זה ולמעשה חולק עליהם). והרי כדי להשתמש במניע הריון האשה צריכה להסכים וגם לפעמים רק מונע הריון באופן זמני וגם לפעמים הוא צריך למנוע תשמיש בזמן שהיא ראויה להתעבר ז"א כשמשתמשת בדיאפרגמה כאמצעי מניעה או בIUD. ומכל טעמים הנ"ל כדורים הם שיטה הטובה ביותר למנוע הריון אבל גם בהם לפעמים יש תופעות לוואי חמורות כגון כשמשתמשים בכדורים לפני החופה כדי למנוע מחופת נידה. ולכן לכתחילה יש

למנוע להשתמש בהם גם במקרה של חשש חופת נידה. סוף הדבר כדברי הרמב"ם (דעות פ"ה) כל המקדש עצמו בתשמיש יהיה לו זרע קודש וכן ראוי לנהוג, ז"א רק לשמש מיטתו כדרך הארץ הנורמלי. ולגבי הטיפה הראשונה שיוצא מהאבר לפני שמזריע שתפקידו לשמן את אבר בהכנסה וכשיורד הוי סימן שמגיע עוד מעט להזריע לכן דבר זה יגרום השחתת הזרע אם הוא עדיין בחוץ, ועוד שאיבוד טיפות אלו משפיע על הפוריות (fertility) כי יש בהם חומר שמאפשר הזרע להחיות ולזוז בתוך גוף האשה והפוגע בו גורם נזק לפוריות, ולכן יש למנוע מכל חיבוק ונישוק אא"כ הוא חזק ומכיר בעצמו שלא יצאו הטיפות הראשונות האלו או שיהרהר בדברי תורה, ובלי זה אין להקל להוציא טיפות אלו שאף אחד יודע מתי הטיפות מסיימים והזרע מתחיל והרי הוא משחק עם אש. ולעניין כמה זמן יש לשהות על הבטן אחר תשמיש יש להמתין עד האבר מת לגמרי, וי"א ימתין חצי שעה כדי שהטיפות אחרות יפלו. ומה שבדרך כלל האבר יוצא מעצמו שפיר דמי.

סעיף ו' מחבר - בית שיש בו ס"ת או חומשים העשוים בגלילה אסור לשמש בו עד שיהיה בפניו מחיצה ואם יש לו בית אחר אסור עד שיוציאנה וכו'.

פירוש – אפי' יש מחיצה כמו דלת מכופלת עדיין צריך להוציא את הס"ת לחדר אחר כיון שיש בו כ"כ קדושה אז צריך חדר נפרד לגמרי.

מחבר - ואם יש בו תפלין או ספרים אפילו של גמרא אסור עד שיתנם בכלי בתוך כלי וכו'.

פירוש – משמע שספרי אחרונים וראשונים מספיק בכיסוי א' וצ"ע שבדרך כלל יש בהם דברי חז"ל כמו שיש בגמרא, ובזה"ז אין קדושה כלל לספרים שהדפיסו דרך מעשה חשמל, אז בכל הספרים כיסוי א' מספיק, ובשעת הדחק יכול לסמוך על הסברה שאין קדושה בספרים הדפוסים בזה"ז כלל ולא צריך שום כיסוי, אבל יותר טוב לסמוך על הקולה לכסות כל הגוף שלו ואשתו (ספר טהרת ישראל סי' ר"מ סע' מ"ז). ואולי הטעם לסברה זו הוא שמעשה תשמיש היא עצמה דבר המגונה שצריך לכסות.

מחבר – ואם יש בו תפילין וכו'.

מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל וה"ה מזוזה וכו'.

פירוש – עיין במ"ב (סי' מ' ס"ק ז') בשם החכמת אדם (כלל קכ"ח סע' י') שאם מתכוון שהעטיפה במזוזה תהיה לשם כיסוי מהני ככיסוי אע"פ שג"כ פועל כשומר.

סעיף ח' מחבר - וי"מ מגלה טפח ומכסה טפח.

פירוש – ולמעשה תלוי במדרגה האיש וצריך יהיה לפחות סדין המכסה כל הגוף עד הצוואר, ואם יפול צריך שיכסה את עצמם עוד פעם מיד.

סעיף ט' מחבר - לא יספר עמה בדברים שאינם מעניני התשמיש וכו'.

מ"ב שם ס"ק ל"ח ולפעמים אפילו מעניני תשמיש ג"כ יש ליזהר שלא לספר מתחלה כגון שהוא איש מחומם ויכול לבוא עי"ז לידי חטא.

פירוש – מיירי אפי' בטיפות הראשונות, ומשמע מהמ"ב שחיבוק ונישוק אסור לפני תשמיש, ולמעשה יש למנוע חיבוק ונישוק אא"כ שיש צורך גדול לאישה ואז שיעשה לשם שמיים ויהרהר בדבר תורה, ואם אין פסיק רישא שיהיו טיפות ראשונות אז מותר, ויותר טוב לשמש מיד ורק אז יעשה חו"נ.

סעיף י' מחבר - אם היה לו כעס עמה אסור לשמש עד שיפייסנה ויכול לספר עמה קודם תשמיש כדי לרצותה.

פירוש – ולמעשה יכול לומר לה שנדון בעניין אח"כ, וצריך שלא תהיה העקשנות תקיפה ולכן יש לומר לה שנלך לדבר עם אדם גדול.

סעיף י"א מחבר - אסור לשמש ביום אלא אם כן הוא בית אפל.

רמ"א - ותלמיד חכם מאפיל בטליתו ושרי.

פירוש – למעשה צריך לכסות גם את הראש משום צניעות, ועיין בשעה"צ אות כ"ה שמשמע שאור קטן שלא יכול לשמש לשום דבר מותר, ודווקא שיש ג"כ מחיצה, ועניין אפילת טלית הוא עניין של בין אדם לחבירו שלא יראה דבר מגונה, ואע"פ שדבר זה ניתן למחילה היא צריכה להיות טיפשת מאוד למחול ע"ז לבעלה. ועניין שלא תהיה אור בחדר הוא עניין של מעלה בצניעות. ולמעשה לכתחילה שהחדר יהיה חשוך לגמרי. ונישוק בדדים האישה הוי שיגיון. ומה שהרמ"א כתב שיעשה מחיצה גבוה עשרה לפני הנר אע"פ שהאור נראה דרך המחיצה, עיין בשעה"צ אות כ"ד שמשמע מפי קבלה שגם

זה אסור ואין להתיר שום אור בלילה כלל, ואפי' מחיצה לא מהני ובכל אופנים שיש אור יש חסרון בצניעות משא"כ ביום כי אין האור מאיר עליהם ישירות ולכן אין חסרון בצניעות ואפילת טלית מספיקה. ולכתחילה יש לקיים הקבלה שלא יהיה שום אור בחדר וכמקום חשש שכ"ז לטבלה הכל מותר שאין אנו משגיחים אז בצניעות או דבר קבלה ולכת' לא ירשה עצמו לבוא למצב כזה. וכולם [בני הישיבות] נחשבים ת"ח לעניין מאפיל בטליתו. ואם אשתו כבר נתרגלה לקצת אור בחדר אחר יכול להקל ע"י אפילת טליתו.

סעיף י"ב מחבר – אסור לשמש מטתו בשני רעבון אלא לחשוכי בנים.
רמ"א – וע"ל סי' תקע"ד ס"ד וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ח וז"ל ר"ל דמתיר שם המחבר גם בליל טבילה וכו'.
פירוש – משמע מהמ"ב שמותר לשמש מטתו בכל עונה, ויש לחלק שאם אשתו בעלת מדרגה ומסכימה אז ראוי לפרוש, אבל אם תהיה לה צער אם יפרוש אז מותר בכל ענייני דעונה כי דין זה סכ"ס ממידת חסידות וכל דין של סעיף הזה רק שייך לנשים שיכולות למנוע מתשמיש אחרי שיסביר להן שכדאי למנוע ואם ישתמש בכ"ז יהיה פגם לוולד. אבל במשתוקקת או לשאר דבר שעושים תשמיש לשם שמיים אין פגם לוולד. וה"ה באופן כללי שתמיד יכוון בעת שמזריע לשם נשמות קדושים כדי שיהיה וולד קודש.

סעיף י"ג מחבר – אכסנאי אסור לשמש ואם יחדו לו ולאשתו בית מותר וכו'.
פירוש – במצב כזה, כשאין תחושת ביטחון שלא ייכנס מישהו אחר לחדר, צריך להקצות להם חדר נפרד, כך שבעל הבית יימנע מלהשתמש בו בשבת הזו. אם יש מנעול בחדר, גם זה נחשב מותר. כל עוד אין תחושת ביטחון, אסור להשתמש במיטה, כי מרגשים חסרון של צניעות במה שבעל הבית יכול להיכנס בכל רגע. לכן, כדי להתיר, האורחים צריכים להרגיש שהם ממש בעלי הבית בחדר שהוקצה להם. ולא מספיק שבעה"ב יאמר שחדר זה הוא מייחד לכך לשבת זו. אלא צריך שבעה"ב גם יאמר שלא יכנס בשום אופן. אבל אם הם בחדר שרק מיוחדים לאורחים כגון שאין שם חפצים של בעה"ב כלל אז מותר. ובמלון כן מותר אפילו בסדינים של בית המלון שסכ"ס השפחות לא מסתכלות מה יש בהם. ולכתחילה גם שם יש להשים משהו תחת גוף האשה. וכל דברים אלו מותר במקום חשש שכ"ז לבטלה וה"ה במשתוקקת או בשעת עונה או בליל טבילה אא"כ היא מוחלת לו. שאע"פ שיש חסרון של צניעות ההכרח מסלק את ההרגשה של אי ביטחון (וכמו בנידה סו. בההיא אשה שראתה דם מיד אחר טבילתה שר' יוחנן המליץ להם לעשות תשמיש בשפת הנהר מיד אחרי הטבילה אע"פ שיש חסרון של צניעות כי במקום הכרח מסתלק הרגשה של אי צניעות).

סעיף י"ד מחבר – אמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת משאר חלאים והאלף מרוב תשמיש לפיכך צריך אדם ליזהר.
פירוש – למעשה שיחשוב בתורה כדי למעט בתאווה.

סעיף ט"ו מחבר – לא יבעול והוא שבע וכו'.
פירוש – כי השביעה משפיעה על הוולד שיהא לו לב אטום ולב קשה.
מחבר שם – או רעב וכו'.
פירוש – כי אז הוולד יהיה חלש, ולמעשה אם מתכוון לשם שמיים הוא ניצל מכל מידי דמכשול.
מחבר שם - ולא ביום שנכנס למרחץ וכו'.
פירוש – זה לא דומה למקלחת שלנו, וגם מקווה שלנו אין דומה למרחץ שלהם שהמים היו חמים ביותר.
מ"ב ס"ק נ"ד וז"ל היוצא מבהכ"ס קבוע [דהיינו שיש שם מקום מושב לאפוקי בהכ"ס עראי] אל ישמש מטתו עד שישהה שיעור חצי מיל לפחות מפני ששד של בהכ"ס מתדבק בו [גיטין דף ע'] וכ"כ גם בסדה"י בשם הזוהר אלא דהוא כתב שלא ישמש מטתו כל אותה שעה ועיין ביד אפרים דגם כונת הזוהר לאו דוקא שעה ממש אלא ר"ל זמן מה ע"ש.
פירוש – דין זה תלוי על השד שנמצא במקום טינוף והנ"מ הוא לביהכ"ס שלנו, שמקילים בה לעניין תפילין (סי' פ"ד), כי במה שיש כיור ואמבטיה אז לא נחשב כביהכ"ס קבוע. אבל לדיננו יהיה אסור במה שסכ"ס הוא מקום טינוף, ולכן צריך להחמיר. ואע"ג שהנכנס והיוצא מביהכ"ס שלנו בלי לעשות צרכיו שמקילין שלא צריך נטילת ידיים בדרך כלל (ועוד שהטינוף נשטף ע"י מים ומשאיר האסלה נקיה) מ"מ לענייני תשמיש צריך להחמיר שבכל אופן הנכנס והיוצא צריך לחכות תשע דקות אפי' שלא עשה צרכיו. ולגבי כמה פעמים צרכים ליטול ידיו אחר שנכנס לביהכ"ס פעם א' מספיק ולא צריך כוס ולא כהכף החיים (סי' ד', ס"א).

פירושי חיים

מ"ב שם וז"ל כתב בבדק הבית בשם הזוהר והביאוהו האחרונים דאשה מינקת לא תשמש אלא בשעה שהתינוק ישן ואחר התשמיש לא תניק את הילד עד אחר שיעור הילוך שני מילין וכו'.
פירוש – למעשה מקילים להניק מיד במה שמקור דין זה מהזוהר וברור שהוי דבר גרוע אם התינוק בוכה. ולכן יש לאשה להתכוון לשם שמיים ולֹא יַדַע דָּבָר רָע (קהלת ח' ה'). וא"ל שהזוהר מיירי בוולד צדיק ובריא שלא יבוא לנזק אם אמו תשאיר לו לבכות. ולכתחילה תנסה להשתיק אותו בדבר אחר. (ועיין מש"כ לעיל בפירוש למ"ב ס"ק נ"ד בשם ספר הטהרות).

שאלה: מהו ההנהגה הנכונה לאשה אחרי תשמיש?
תשובה: לכתחילה אין לה להפוך את עצמה. וודאי לא ללכת כלל כדי שלא יהיה חשש שכ"ז לבטלה. ועיין במ"ב ס"ק נ"ד שאם שכ"ז נמצא על גופה היא צריכה לנקות עצמה לפני שתברך (עיין בסי' ע"ו סע' ד' מ"ב ס"ק ט"ו), ואסור לשים ספר במקום שיש שכ"ז אפי' יבש משום בזיון.

סעיף י"ז מחבר – מטה שישן בה עם אשתו צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום.
פירוש – וכן למעשה יש לשים ראש המיטה לצפון. וצריך להקפיד בשעת תשמיש. אבל חוץ משעת תשמיש מותר לישון כשראשו לכיוון דרום.

סימן רמ"ב - להזהר בכבוד שבת

סעיף א' מחבר – אפילו מי שצריך לאחרים אם יש לו מעט משלו צריך לזרז עצמו לכבד את השבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל אמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וכו'.
פירוש – מפני הבושה.
מ"ב שם וז"ל ואינו מחויב לא בג' סעודות וכו'.
פירוש – כי אין חיוב גמור בסעודה שלישית ולכן אין לו חיוב לבקש צדקה עבורה.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל "לכבד את השבת" וטוב ליזהר שלא יפחות משני תבשילין גם טוב שיאכל בכל סעודה מג' סעודות דגים אם לא שאין נאותים לו לפי טבעו או ששונאן ושבת לעונג ניתן ולא לצער וכו'.
פירוש – עיין בשו"ע הרב (סעיף א', קונטרס אחרון שם אות א',ב') שהביא דעה שעונג שבת מה"ת ולומדים מעונג ושמחה של יו"ט, והנ"מ הוא שאם לומדים מדין שמחת יו"ט אז מחויב דווקא בבשר (כבשר שלמים) ויין כמובא ברמב"ם (ע"ש), ואפי' אם עונג של שבת מדרבנן, מ"מ אם לומדים מיו"ט אז צ"ל שעונג שבת דומה לדין עונג ושמחה של יו"ט ולכן חייב מדרבנן דווקא בבשר ויין, אבל אם עונג שבת מדין אחר אז אין חיוב דווקא בבשר ויין אלא מכבדים שבת ע"י מאכל ומשקה הנאותים לו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש לאכול בשר ולשתות יין בשבת?
תשובה: כן, אם אפשר.

מחבר שם - ולא אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ומיירי כשאין לו משכונות ללות עליהם ובלא משכון אין יכול להשיג דאל"ה צריך ללות כדי שלא לבטל מצות עונג שבת וכמו שאחז"ל שאומר הקב"ה בני לוו עלי ואני פורע.
פירוש – וזה דווקא כשמלווה מוכן להלוות בלי ערבון ובלי אפשרות לגבייה, ולכן חייב שיידע מראש על מצבו הכלכלי ואם לא – אין לבקש הלוואה.
מחבר שם – ע"כ צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת מתקנת עזרא וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל אם שלחו לו דבר מאכל שיאכלנו בשבת לא יאכלנו בחול וכו'.
פירוש - כי משנה דעת המשלח והוא מקפיד.
מחבר שם – שיהיו מכבסים בגדים בה' בשבת מפני כבוד השבת.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל הייני כדי שיהיו לבנים לשבת אבל לא בע"ש כדי שיהיו פנוים להתעסק בצרכי שבת ולפ"ז צריך ליזהר שלא לילך בחלוק אחד כמה שבתות כדי שלא לעבור על תקנות עזרא.
פירוש - ר"ל שאם יעבור זמן רב וודאי ילכלך ויעבור על התקנה.

פירושי חיים

רמ"א - נוהגין ללוש כדי שיעור חלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל היינו מלבד שהלישה והאפיה הוא מכלל כבוד שבת ויו"ט וכו'.
פירוש – ז"א כדי להטריח את עצמו עבור כבוד שבת וגם משום שיהיה לו פת טרי.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לכבס בגדים ביום ו'?
תשובה: אפי' אם יש לו זמן פנוי דבר זה אסור משום לא פלוג, חוץ ממקום אונס.

שאלה: האם יש לאפות חלות ערב שבת?
תשובה: רק אם אפשר ואין להכריח אשתו בעל כרחה.

רמ"א שם - יש שכתבו שבמקצת מקומות נהגו לאכול מוליתא שקורין פשטיד"א בליל שבת וכו'.
פירוש - פשטיד"א הוא פשטידת בשר (meat pie).

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש לאכול פשטיד"א עבור כבוד שבת?
תשובה: לכתחילה כן, ומספיק אם יקנה אותו כבר מוכן.

סימן רמ"ג - דין המשכיר שדה ומרחץ לכותי
סעיף א' מחבר – לא ישכיר אדם מרחץ שלו לא"י מפני שנקרא על שמו וכו'.
מ"ב הקדמה לסי' רמ"ג וז"ל דע ששלשה חילוקים יש אחד הוא אריסות וכו' הב' היא שכירות וכו' הב' חילוקים אלו מותרים לגמרי ובמרחץ רק מדינא דא"י אדעתא דנפשיה קעביד אלא שחכמים אסרו אלו הב' חלוקים במרחץ משום מראית העין מפני דנקראת על שמו וכו'.
פירוש – אבל בשדה אין ההוליכי דרך יודעים מי הבעלים והשכנים יודעים ששכרו לא"י.
מ"ב שם וז"ל וכל היתר שכירות דכאן היינו שהוא משכירו דרך הבלעה עם ימות החול אבל ליום השבת לחוד אסור אפילו בשדה וגם נתפרסם וכו'.
פירוש – לכן אסור לשלם לביבי סיטר (babysitter) לשבת לחוד אלא צריך להקנות את הכסף לפני שבת (שערמה באיסור מדרבנן מותר באופן ובמצב כזה), או שיבלע השכר בשכירות של חול. לכן יש להשכיר אותו מיום ו' בצהריים.

שאלה: איך לשלם חזן להתפלל בשבת?
תשובה: א. יש ליתן לו השכר כמתנה לפני שבת בלי תנאים. ב. [מותר לשלם לו אפי' אחרי שבת] כי הכסף שמשלם לו הם גם עבור ההכנה שעשה לפני שבת [לכן יש הבלעה]. ג.[מותר לשלם לו השכר אפי' אחרי שבת] כי י"א ששכר שבת עבור מצווה מותר.

סעיף ב' רמ"א – ואם עבר והשכירו במקום האסור י"א ששכרו מותר וכו'.

ענייני הסימן
שאלה: מה צריך לעשות כדי להשאיר את העסק פעיל במהלך השבת?
תשובה: צריך עצה לפטור איסורים של א) שכר שבת ב) שליחות לא"י (שיש שליחות לא"י לחומרה) אם הא"י עוסק במלאכות אסורות מה"ת, ולכן צריך למצוא דרך דאדעתא דנפשיה קעביד. למשל בברוקר מניות (stock broker) יש לתת איזה אחוז נוסף עבור הרווחים שמרוויח בשבת, וצריך שהעמלה שנותנים לו תהיה חלק משמעותי מסך השכר שהם מרוויחים במשרד כי אז אדעתא דנפשיה קעביד כשמיצג לו בבורסה [והרווחים הם מובלעים בתוך שאר רווחים של השבוע]. בעסק אחר יש למכור או להשכיר לא"י כל הרווחים מהעסק שמרוויחים בשבת במשך השנה עבור סכום מסוים ואז אדעתא דנפשיה קעביד ואין שכר שבת מגיע לישראל או לעשות הא"י שותף בעסק עבור פעולתו בשבת שאז אדעתא דנפשיה קעביד ושיתחיל בפעולתו לפני שבת כי אז מבליע שכר שבת בשכרו. (ועיין בסי' רמ"ה בתשובות הכתובות שם.)

פירושי חיים

סימן רמ"ד - איזו מלאכות יכול האינו יהודי לעשות בעד הישראל

סעיף א' מחבר – פוסק עם הא"י על המלאכה וקצץ דמים והא"י עושה לעצמו ואע"פ שהוא עושה בשבת מותר בד"א בצנעה שאין מכירים הכל זו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואפילו אם קצת יודעים שהיא מלאכת ישראל שרי ואף על גב דמבואר לקמן בהג"ה דיש לחוש לאורחים ובני ביתו שיחשדו אותו שם שהיא מלאכת מחובר וכו'.
פירוש – ר"ל ששם מיירי במלאכות בשדה, ואפי' אם רק מקצת יודעים בסוף כולם ידעו משא"כ במלאכה בתוך הבית שלא נחשבת כמלאכה במחובר.

ענייני הסעיף
שאלה: מה מקור של מראית עין כשא"י עושה פעולות עבורו בשבת?
תשובה: מקורו מקבלה שצ"ל נקיים לה' ולישראל, ונקיות זו גם נוגע למראית העיין, וגם כדי שלא יהיה חילול ה', ולגבי עבודת שדה חשש של פרסום עושה אותו להיות חמור יותר אבל גם יש יותר קולות התלויות בסוג שכירות כגון אריסות, קבלנות, וכו'.

שאלה: האם מותר לבן א"י במוצאי שבת להגיד לגוי בחו"ל לעשות מלאכה עבורו אע"פ שעדיין שבת בחו"ל?
תשובה: יש מקילים אע"פ יש שליחות לגוי לחומרה מדרבנן.

שאלה: האם מותר לבן א"י לנסוע לחו"ל ביום טוב שני של חו"ל [ולהגיע שם במוצאי יום טוב שני]?
תשובה: מסתבר לומר שכל האיסור לבן א"י לעשות מלאכה ביום טוב שני היה בגלל שבזמניהם חשדו מאוד באנשים אחרים, אבל בזה"ז אין חושדים כ"כ, בנוסף לזה שכולם יודעים שאין יום טוב שני בא"י, לכן יש להתיר בשעת הדחק.

מחבר שם – לפיכך הפוסק עם הא"י לבנות לו חצירו או כותלו או לקצור לו שדהו אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום אסור וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ואע"ג דדרך שדה לאריסות וא"כ יסברו שלקחה באריסות כמ"ש סימן רמ"ג ס"א מ"מ אסור דשאני התם דכשיחקרו הדבר ימצא שכן הוא שהאינו יהודי חולק בפירות אבל הכא שיראו שבעת הקציר שאין האינו יהודי נוטל בריוח ידעו למפרע דלאו אריס היה ויחשדוהו ששכיר יום היה דשכיח לשכור פועלים לימים למלאכה. ואפילו אם מנהג העיר לשכור בקיבולת דעת הט"ז להחמיר שלא להניח לאינו יהודי לעשות בשדה בשבת ויו"ט וכ"ש בבנין בית דאכתי יחשדוהו בשכיר יום שגם זה הוא רגילות ויש שמקילין בזה כמנהג כל העיר הוא בקיבולת וכו' ועיין בבה"ל שביארנו דבשדה יש לסמוך על דבריהם במקום הפסד אבל בבית צ"ע אם יש להקל בזה דהוא נגד דעת כמה פוסיקין וכו'.
פירוש – למעשה מקילים בזה"ז בכל מיני קבלנות.

סעיף ב' מחבר – לפסול האבנים ולתקן הקורות אפי' בביתו של א"י אסור כיון דלצורך מחובר הוא ואם עשו כן לא ישקעם בבנין.
רמ"א – וי"א דאם אינו מפורסם שהוא של ישראל שרי.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל הי"א קאי אכולהו דהיינו אף מחובר גמור לא אסרו בקבלנות אלא בסתמא דמסתמא שם הישראל נקרא עילו אבל בידוע לנו שאינו מפורסם הבנין על שם ישראל לא אסרו בקיבלת והא דציין הרמ"א הי"א על סיתות אבנים משום דבבנין ממש אין מצוי זה.
פירוש – ר"ל שאין מצוי שאינו מפורסם.

סעיף ג' מחבר – אם בנו א"י לישראל בית בשבת באיסור נכון להחמיר שלא יכנס בו.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל לעולם ואפילו אחרים אבל מ"מ מותר ליהנות ממנו ולמכרה לא"י.
פירוש – ולמעשה אם נעשה ע"י פועלים ששילמו להם שכר יום אסור מדינא ויש להחמיר לכתחילה לאוסרו לעולם ומקילים בעת הצורך.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין בזה"ז אם נבנה לו בית בשבת ע"י פועלים ששכרו אותם לעבודת יום?

תשובה: כיון שזה אסור מדינא יש להחמיר לכתחילה לאוסרו לעולם אא"כ בעת הצורך.

סעיף ה' רמ"א אבל כששכרו לכל המלאכות שצרך תוך זמן השכירות לכ"ע אסור וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ועיין בספר ח"א כלל ס"ד דלתקן השפכה בגדיה לכו"ע מותר בבית בעה"ב שהוא ניכר שמלאכת עצמה היא עושה וכו'.
פירוש – מכאן היתר לפועל א"י שעוסק בנקיון לעשות ספונג'ה בשבת כרגיל כי אפשר לתלות שהמים שהוא משתמש בהם [ועושה בהם מלאכת ליבון] הוא לצורך עצמו להקל לו בעבודה [כי אפשר בלי מים].

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לשלוח מייל דרך הדואר (post office) ערב שבת בחו"ל?
תשובה: מותר כיון דאדעתא דנפשיה קעביד שאין לנו שליטה על פעולתם כלל, ושליחות היא דווקא ע"י ציווי ולא שייך שליחות אם הם ממשיכים בפעולתם כרגיל. אבל לגבי דואר מהיר (express mail) כיון שיש שליטה על הפעולה (כלומר מתי שיגיע) הוא כאילו שוכרים אותם לשלוח את הדואר דווקא בשבת, ולכן י"ל שאסור. ועיין בשו"ת חלקת יעקב (אורח חיים סימן קלח) שמתיר גם בזה [כי טוען הואיל שנעשה גם בזה לרוב עכו"ם, והיו עושים אותו דבר בלי דואר של הישראל, וגם כותבים שמו על הקבלה עבור צורך עצמו שיהיה בדיוק ומסודר ואין הישראל נהנה מזה ע"ש]. סוף הדבר בגלל שאין גוי א' עושה כל הפעולות, והוי שבות דשבות במקום מצווה, יש להקל בכל גוונה. מ"מ תלוי במציאות שאין פועל יהודי עובד שם בשבת, ואם אין יש להתיר, וכן נהג רבינו זצ"ל.

שאלה: האם מותר להנות ממלאכה שנעשית ע"י אמירת לעכו"ם שיאמר לעכו"ם אחר (אמירה דאמירה)?
תשובה: הוא מחלוקת הפוסקים. [ועיין בפמ"ג (סי' רע"ו מצ"ז סוף אות ה') שמקיל לכאורה לגמרי, ועיין בשו"ת חת"ס ח"א או"ח סי' ס' שאוסר כי סכ"ס י"ל שאפי' כמה אמירות לעכו"ם נחשבו כשבות א' ועיין לקמן בסי' רנ"ב סע' ב' בתשובה, ועיין לקמן בסי' קנ"ב סע' ב' בתשובה שמשמע שם שרבינו זצ"ל נטה להקל. והחת"ס (שם) מקיל באיסור מדרבנן בשעת הדחק. ועיין בסי ש"ז שרבינו זצ"ל פסק להקל כהחת"ס בשעת הדחק וזה שאמר לא"י בחול ולא בשבת. ועיין במ"ב בסי' ש"ז ס"ק כ"ד שמביא המקילים בזה ומשמע שאפשר לסמוך עליהם לפחות במקום הפסד גדול ובסוף ציטט מה שכתב שם בס"ק י"א שאסור לישראל להנות ממלאכת הגוי בשבת, ועיין בסי' רמ"ז במ"ב ס"ק י"ח שמקיל בשבות דשבות במקום הפסד.]

סעיף ו' מחבר – יהודי הקונה מכס ומשכיר לו א"י לקבל מכס בשבת מותר אם הוא בקבולת דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל דהיינו שאין מזכיר לו יום השבת כלל אלא בסתמא אם תגבה כו"כ אתן לך סך כו"כ א"כ לא הוי שכיר יום וגם לית כאן שכר שבת כלל שכבר שכר מהשר המכס של כל השנה עם השבתות בכלל.
רמ"א שם – וכן יוכל להשכיר המכס לכל השבתות לא"י והא"י יקח הריוח של שבתות לעצמו ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה דבמקום פסידה כה"ג לא חששו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ה וז"ל ועכ"פ אין להתיר אלא באופן שציירו השו"ע והרמ"א או שיקנה לו מע"ש כל הדברים שנותן לו למכור.
פירוש – קשיא סכ"ס הישראל השכיר את הגוי לעבוד עבורו בשבת, וצ"ל הואיל ופעולת הגוי ע"י קיבולת אינו נחשב כשכיר יום (גר"ז סעיף י"ד). מ"מ עדיין מחזי כאילו הגוי עובד בשליחות הישראל. ועיין בעוה"ש (סעיף ט"ו) שמשום אדם בוהל על ממונו התירו גם זה, הרי לא יסכימו כל העסקים לסגור בשבת. (ועיין לעיל בסי' רמ"ג סע' ב' בתשובה לכמה אופנים להתיר עסק בשבת ע"י גוי.)

ענייני הסעיף
שאלה: עד כמה התירו אמירת לעכו"ם כשאדם בוהל על ממונו?
תשובה: כיון שעדיף שהעסק יפעל ע"י שליחות של גוי משישראל יעשה מעצמו, לכן התירו אפי' מה שנראה כשליחות גוי. ומה שעושים דרך קיבולת, זה בגלל שיש עצה זו. וה"ה אם יש עצה אחרת. ואל"כ מתירים אמירה לעכו"ם.

פירושי חיים

סימן רמ"ה - ישראל ואינו יהודי שותפין, איך יתנהגו בשבת

סעיף א' מחבר – ישראל וא"י שיש להם שדה או תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות או שהם שותפין בחנות בסחורה אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת לא"י לבדו אם מעט ואם הרבה ושכרו יום אחד כנגד יום השבת לישראל לבדו מותר וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל טעם הדברים אלו דבעינן התנו דאל"ה כיון דמתחלה בשעת עשיית השותפות היה מוטל המלאכה על שניהם יחדו ולהכי אם אח"כ יאמר להא"י עשה אתה לבדך בשבת וטול לך כל הריוח של שבת ואני אעשה לבדי יום אחד בחול כנגדו ואטול אותו לעצמי הריוח של אותו יום הו"ל כאלו מעמיד את הא"י לפועל בידים כאלו אומר לו עשה אתה עבורי בשבת ואני אעשה נגד זה עבורך בחול והוי שלוחו ממש [תוספות] ולפ"ז אם שותפו הא"י בעצמו אינו עושה כלום רק שא"י אחרים הבאים לאפות מסיקין בו בתנור של השותפות ונותנים סך מה בשכרם יכול הישראל לקבל משותפו שכרו המגיע לו לפי חלקו אפילו אם לא התנו ובלבד שלא יקח ממנו משכר שבת לבדו אלא יקח ממנו סתם בהבלעת שאר ימים כדי שלא יהיה שכר שבת וכו'.
פירוש – לומדים מזה שאיסור שבות רק שייך כשיש קשר ישיר בינו למלאכה משא"כ אם נעשה ממילא כמו מכונת ממכר אוטומטית (vending machine) ואז אין שליחות עכו"ם והכסף מותר ע"י הבלעה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש דרך שיהיה מותר להנות משכר שבת?
תשובה: האיסור הוא ליהנות בזמן קבלת השכר, וכאשר נודע לו כמה מגיע לו כשכר שבת לפני שהתערבב. המשמעות היא שאם הכסף התערבב באופן אוטומטי עם כסף אחר, ולא ניתן לזהות איזה חלק הגיע משכר שבת, התערובת מותרת. וי"א שמטבע אינו בטל (עיין במל"מ הל' מעילה פ"ז ו').

שאלה: איך עושים הבלעת שכר שבת כדי להתיר אותו?
תשובה: יש ב' סוגי הבלעות שמתיר.
א) ע"י פעולה שמבליע את שכר שבת, כגון שא"י עובד יום ו' ושבת ויום א'.
ב) ע"י תערובת, כלומר השכר שבת נתערב בתוך כסף אחר.

מחבר שם – אם התנו מתחלה בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת לא"י לבד אם מעט ואם הרבה ושכר יום אחר כנגד יום השבת לישראל לבדו מותר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וגבי שדה צריך שיאמר לו תעמול לזרוע ולחרוש בשבת ותטול בשעת קצירה כנגד עמלך בשבת ואני או שלוחי אעמול בחול ואטול ג"כ כנגד יום שלי.
פירוש – ומיירי שאם המכונה נתקלקל שניהם תורמים לתיקון ואז אין הא"י שלוחו כלל.
מחבר שם – ואם לא התנו בתחלה כשיבואו לחלוק נוטל א"י שכר השבתות כולם והשאר חולקים אותו ואם לא היה שכר השבת ידוע יטול הא"י לבדו שביעית השכר וחולקים השאר.
פירוש – בזה"ז שרוב עסקים פועלים גם בשבת, יהיה אסור אם הא"י רק יקח שביעי [שניכר שהוי שכר שבת].
רמ"א שם – ויש מתירין השכר בדיעבר אפי' לא התנו וחלקו סתם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל ודע דכל הסעיף הזה מיירי שהישראל והאינו יהודי הם שותפים בגוף התנור והמרחץ אבל אם אין לא"י חלק בגוף התנור רק שהוא מקבל חלק בריוח בשביל שהוא אופה ומסיק התנור י"א דלא מהני בזה אפילו כשמתנה בתחלה טול אתה חלקך בשבת ואני יום אחר בחול דכיון שגוף התנור הוא של ישראל הו"ל כמשכיר לו תנורו על שבת שיסיק לו בשביל זה השכר יום אחד של חול ואסור ליטול שכר שבת וכו'.
פירוש – כגון הגוי עובד כל השבוע אבל לא מקבל שכר ביום ראשון בתמורה שיקבל כל הרווח של שבת [וזה נחשב כמשלם לו שכר שבת].

סעיף ב' מחבר – היכא שהתנו בתחלה אם אח"כ בשעת חלוקה נתרצה הא"י לחלוק בשוה מותר.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ודוקא שריצוי של א"י שיהיה החלוקה בשוה היה בסתמא שלא ע"י עשיית חשבון מריוח שני הימים אבל אם בה ע"י עשיית חשבון שהישראל אמר לא"י בשעת חלוקה את שקלית בשבת ק' זוזי ואנא שקילנא ביום החול נ' זוזי מלא לי החסרון ועי"ז נתרצה הא"י להשלים לו כבר כתבתי לעיל בס"ק ה' שיש דעות בזה [בס"ק ה' המ"ב

כתב וז"ל שדעת המ"א לפסוק כדעת הראב"ד שמחמיר בזה משום דאיגלאי מילתא למפרע דהתנאי דמעיקרא הערמה בעלמא הוי, ויש מקילין בזה כיון דהתנו מעיקרא וכו'].
פירוש – קשיא, הרי היה להם שטר על החלוקה, ולכן אין כאן ערמה אלא שהגוי נותן לישראל מתנה. צריך לומר שכל התנאי הכתוב בשטר היה ערמה, ובערמה באיסור דרבנן חמורה יותר, כי אם האיסור מדרבנן אומרים שנתגלה מראש שכוונתו הייתה לעבור על האיסור, כי איסורו קל בעיניו. מה שאין כן בדבר שיביא לאיסור מהתורה, כמו מכירת חמץ, שבוודאי אינו מתכוון לעבור על בל יראה ובל יימצא. עם זאת, אם ההפרש קטן, אין הכרח לומר שהתנאי היה ערמה מראש. למעשה סומכים על דעת המקילים, שכן האיסור מדרבנן.

סעיף ג' מחבר – היכא שלא התנו בתחלה יש תיקון שיחזיר המוכר להם דמי הקרקע או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות ויתנו בשעת הקניה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל ובח"מ איתא שצריך עתה קנין מחדש להקנות להמוכר ולא סגי בזה שיחזיר לו הדמים והשטר מכירה ועיין שם סי' קפ"ט וקצ"ד לענין קנין הא"י.
פירוש – למעשה יכול לעשות קנין מחדש ע"י סיטומתא (ב"מ דף ע"ד., ועיין שו"ת חת"ס חו"מ סי' יב לגבי מכירת חמץ לגוי), ומסתבר ששטר נוטריוני (notarized contract) מהני.

סעיף ה' מחבר – תנור שלקחו ישראל משכון מא"י וקבל עליו הא"י שמה שיעלה שכר התנור יתן לישראל ברבית מעותיו מותר ליטול שכר לפי שהוא ברשות הא"י ואין לישראל חלק בו וגם אין הישראל אומר לו לעסוק בשבת וא"י כי קא טרח בנפשיה טרח לקיים תנאו.
פירוש – עיין בע"ז כב. בתוס' ד"ה "לא יאמר" בסוף וז"ל מיהו היכא שלקחו הישראל במשכון עכ"ל פירושו שהישראל לא קיבלו ממש כמשכון (שאם היה התנור משכון ממש, התנור היה שייך לישראל וכל שמרוויח בשבת הוא שכר שבת) אלא "לקחו" משכון. כלומר יש לישראל בעלות מוגבלת בתנור במידה שמבטיח לו לקבל בחזרה את הלוואתו בריבית, והתנור פועל כמו מכונה אוטומטית המרוויחה כסף באופן שלא שייך בזה שכר שבת.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לסוכנות השכרה להשכיר רכב וכו' בע"ש לגוי?
תשובה: אין איסור לחברה כי נעשה כפעולה עסקית אוטומטית משא"כ אם היה נעשה ע"י ישראל עצמו כי אז נחשב כאילו הישראל אומר לגוי שיעבוד עם הכלי בשבת כדי שהישראל ירוויח.

שאלה: האם מותר למכונת ממכר אוטומטית (vending machine) של ישראל לפעול בשבת?
תשובה: זה מותר כי כל האיסור הוא משום שכר שבת והרי יש הבלעה.

סימן רמ"ו - דיני השאלה והשכרה לאינו יהודי בשבת
סעיף ב' מחבר – אסור להשאיל שום כלי לא"י בשבת ואפילו בע"ש אם הוא סמוך לחשיכה כל שאין שהות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה מפני שהרואה סבור שישראל צוהו להוציאו.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל "צוהו להוציאו" לחוץ לר"ה ואפילו לדידן דלית לן ר"ה גמורה אסור דאמירה לא"י שבות הוא אפילו במילי דרבנן.
פירוש – קשיא הרי מדברי הבה"ל בסעיף א' ד"ה "כגון מחרישה" משמע שאפילו לשיטת המחמירים שם, האוסרים להשכיר כלי העושה מלאכה לגוי לשבת, מכל מקום התירו שבות דשבות כגון בכלי שאינו עושה מלאכה מן התורה .ואם כן, מה שונה הדין כאן, שמחמיר לאסור לצוות גוי להוציא כלי מביתו של ישראל לכרמלית שגם זה אינו אלא שבות דשבות? וצ"ל ששם (בסימן א') החשש רחוק יותר: אין לחוש שיאמרו שהגוי עושה את פעולתו עם הכלי בציווי הישראל. אבל כאן, כשהגוי מוציא חפץ מביתו של ישראל הדבר נראה לעין כל כאילו הגוי עושה זאת בשליחות הישראל ממש.

סעיף ד' מחבר – ישראל שהשכיר שוורים לא"י לחרוש בהם וחורש בהם יש מתירים אם קבל עליו הא"י אחריות מיתה וגזלה וגנבה ויקרא וזולא וי"א דכיון שאין הא"י יכול למכרה אם ירצה נקאת בהמת ישראל.

סעיף ה' מחבר – אם ישראל ואינו יהודי שותפין בבהמה מותר לעשות בה האינו יהודי מלאכה בשבת על ידי שיתנה עם האינו יהודי בתחילה כשקנה אותה שיטול האינו יהודי בשבת וישראל ביום חול ואם לא התנו מתחילה אסור אף על גב שהתנו אחר כך ואם ילוה אותה לאינו יהודי בהלואה גמורה שיהא רשות בידו להוציאה אם ירצה שלא ברשות ישראל ויזקוף הדמים על הא"י ואחריות השוורים על הא"י וכו'
מ"ב שם ס"ק כ"ה "ויזקוף הדמים" היינו ששם אותה בדמים כפי מה שהיא עכשיו ואם תתיקר או תוזל יהיה הכל ברשותו ואפ"ה התנה ג"כ שיהא רשות בידו להוציאה דס"ל כדעת היש אומרים הנ"ל בס"ד דבעינן שיהא הא"י יכול למכרה.
פירוש – היינו כדי למנוע איסור שביתת בהמה לדעת הי"א.
מחבר - ויש מתירים על ידי שיזהיר ישראל את האינו יהודי שלא יעשה בה מלאכה בשבת ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו מהאונסים ויכתוב כן בערכאותיהם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל "ויכתוב כן" לפרסומי מילתא שלא יבוא לידי חשדא.
פירוש – ר"ל שיכתוב חוזה מחייב מבחינה משפטית (legally binding contract) כדי שהא"י מרגיש שיש לו זכותים בה וכמו שעושים במכירת חמץ.

סימן רמ"ז - דין אינם יהודים המביאים כתבים בשבת
סעיף א' מחבר – שולח אדם אגרת ביד א"י ואפי' בע"ש עם חשיכה והוא שקצץ לו דמים וכו'.
פירוש – קשיא איך קציצת דמים מורידה מ"ע, אלא צריך לומר שקציצת דמים, שהיא בעצם הבטחה לשלם לא"י, גורמת לכך שהא"י יקח אחריות לפעול בדרך הכי מועילה כדי שישכיר לו שוב. לכן הוא לא יראה את המכתב לאף אחד, וממילא אין חשש למ"ע.
מחבר שם – ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת ואם לא קצץ וכו'.
פירוש – "אם לא קצץ" ר"ל אם לא הבטיח לא"י לשלם .
מחבר שם – אי לא קביע בי דואר במתא אסור לשלוח וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל היינו שאינו קבוע תמיד הבי דואר באותה העיר שנשתלח שם אלא הולך לפעמים למקום אחר אסור דשמא לא ימצאנו הא"י ויצטרך לילך אחריו בשבת ולכך החמירו כולי האי וחששו לזה בענייננו דכיון שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל יאמרו בשבת נתן לו להוליך וכו'.
פירוש – וקשיא הרי שזה מ"ע באיסור דרבנן ולמה חששו כ"כ אלא צ"ל שיש כאן חשש גדול למ"ע ודומה לדין ביו"ד סי' פ"ז לגבי חלב שקדים עם בשר עוף (ש"ך ס"ק ו').
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל כתב בעו"ש ונראה דכל זה מיירי כששולח ע"י הא"י ליד הבי דואר אבל כשאדם משלח אגרת על ידו לחברו וכו'.
פירוש – בלי בי דואר.
מ"ב שם - אין לחוש שמא לא ימצאנו בביתו שילך אחריו בשבת ושרי אפילו בע"ש וכו'.
פירוש – כי אף אחד ישים לב לסתם א"י הנושא מכתב של ישראל וגם הא"י זה לא יטריח לשאול אנשים איפה הוא כדי ללכת אחריו אלא ימתין עד שימצאו בביתו.
רמ"א שם – ויש מתירין אפי' לא קצץ ואפי' לא קביע בי דואר במתא אם משלחו ביום ה' או קודם לכן וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ואפילו ידוע שלא יוכל להגיע לשם קודם שבת ג"כ שרי לדעה זו דכיון שהוא מופלג מן השבת לא מחזי כשלוחי וכנ"ל.
פירוש – אפי' אם יודע שוודאי לא יגיע לשם לפני שבת, שלדעה זו ברמ"א ס"ל שלא מחזי כשליחות אם קיצץ לו דמים מראש באמצע השבוע (שזה פירוש המ"א אות ד' שהוא מקור ההסבר המובא המ"ב).

ענייני הסעיף
שאלה: האם כשיש מראית עין אוסר תמיד אפי' בחדרי חדרים?
תשובה: [עיין בסי' ש"א במ"ב ס"ק קס"ה בשם התוס' והרא"ש ועיין בכתובות ס. תד"ה ממעכן] שמראית העין על איסור מדרבנן רק אסור במקום פרהסיא ולא בחדרי חדרים. [ועיין בבה"ל שם סע' מ"ה ד"ה בחדרי חדרים.]

סעיף ב' מחבר – אם התנה עמו שיתן לו שכרו אע"פ שלא פירש כמה יתן לו דינו כקוצץ דסמכא דעתיה דא"י ובדידיה קא טרח אבל בסתם אע"פ שיש בדעתו שיתן לו שכר אסור דלא סמכא דעתיה ובדישראל קא טרח.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ר"ל לא מבעיא אם הא"י מסתפק כלל אם יתנו לו שכר דאסור אלא אפילו אם הישראל מבין ממנו שמצפה לשכר מאתו או ממי שנשתלח לו אפ"ה אסור כיון שהישראל לא הבטיחו עדיין.
פירוש – החידוש כאן הוא שהא"י סומך דעתו רק אם בטוח במאה אחוז שהישראל ייתן לו.

סעיף ד' מחבר – הא"י מוליך הכתב בחנם אפי' נתנה לו בע"ש מותר שהרי הא"י מאליו הוא עושה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל פי' דאין הישראל כופה אותו על כך וכו'.
פירוש – הלשון של כפיה לא מדויק אלא ר"ל שאסור אם הגוי לא היה עושה כן מעצמו לשם טובה שיקבל בעתיד.
רמ"א שם – ויש חולקים וסבירא להו דכל שעושה בחנם אסור וטוב להחמיר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל וע"כ מהנכון שיקצוב לו עכ"פ איזה דבר מועט עבור זה וכו'.
פירוש – ר"ל שכיון שהגוי עושה למען טובה שיקבל בעתיד הדבר יכול להיות מועט, מ"מ הסכום צ"ל מספיק נכבד כדי שהגוי לא מוליך המכתב רק לשם טובה זו.

סעיף ה' מחבר – אם הא"י הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת מותר בכל גוונא.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל ודע דליתן לו בשבת אסור לכו"ע וכו' אפילו במקום שיש עירוב ואפילו ע"י א"י אסור דבר זה ולא מהני קציצה על שבת גופא וכו'.
פירוש – שאסור משום מדבר דבר.
מ"ב שם וז"ל וע"כ אסור ליתן אגרת על הפאצט בשבת [ומע"ש מותר דעל הפאצט הוי תמיד קצץ דאף אם אינו משלם כאן מ"מ יצטרך לשלם מי שנשתלח לו] אפילו במקום שיש עירוב ואפילו ע"י א"י אסור דבר זה [ולא מהני קציצה על שבת גופא] אך במקום הפסד גדול יש להתיר בכה"ג דהוי שבות דשבות במקום פסידא דמותר ושלא במקום הפסד יש להחמיר אפילו בע"ש שלא ליתן לא"י האגרת שהוא יתן אותו על הפאצט בשבת ואפילו בקצץ שהרי מייחד מלאכתו על שבת [ח"א בכלל ג' ע"ש].
פירוש – ר"ל שמייחד מלאכתו שהיא מלאכת הוצאה ולכן אסור.

סימן רמ"ח - דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת

סעיף א' מחבר – מותר להפליג בספינה אפילו בערב שבת אם הולך לדבר מצוה ופוסק עמו שישבות ואם אחר כך לא ישבות אין בכך כלום וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואין לחוש ליציאת חוץ לתחום דקי"ל אין תחומין למעלה מעשרה טפחים אלא אפילו יש מקומות שהמים מועטין פחות מעשרה טפחים ג"כ מותר לצאת בע"ש בספינה כיון שהוא לדבר מצוה.
פירוש – ר"ל מותר כיון שהתחיל בהיתר לשם מצווה. ולומדים מכאן ליולדת שיודעת שתלד בשבת אינה צריכה לנסוע לביה"ח בע"ש כי היא מתעסקת בעונג שבת כל זמן שהיא נשארת בבית.
מחבר שם – ופוסק עמו שישבות וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל כתב המ"א דבשבת אסור להפליג אפילו לדבר מצוה דהא לא יכול לפסוק עמו שישבות ולא ילך ויש שמצדדים דאפילו בשבת שרי לדבר מצוה וכו'.
פירוש – וה"ה אם קבע ניתוח ליום ה' שמותר בדיעבד, ואפי' שוודאי יחלל שבת עבורו, מ"מ אין צריך לשאול על פרטי הטיפול.
מחבר שם - אבל לדבר הרשות אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל וה"ה קודם יו"ט דיו"ט ושבת שוין וכו'.
פירוש – כיוון שמרגישים את השבת או יום טוב הבא כבר בזמן ההכנות להם, חז"ל תיקנו לתקופה זו כמה דינים של שבת או יום טוב, כדי להקפיד על כבודם, וגם גזרו מחשש חילול שבת או יום טוב בימים אלו, שכן בכל הנוגע להכנות – שבת ויום טוב שווים. מה שאין כן בהבדלה, שמבדילים לשבת שעברה עד יום שלישי, וליום טוב שעבר רק עד יום ראשון, כי בסופו של דבר קדושתם אינן שוות.
רמ"א שם – אבל קודם ג' ימים שרי וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להפליג בספינה קודם ג' ימים לפני שבת אם יבוא לוודאי חילול שבת?

תשובה: משמע מהרמ"א שעדיין מותר להפליג, אך במ"ב בס"ק כ"ו בשם הריב"ל ובבה"ל בסעיף ד' ד"ה "ופוסק" מחמירים במקרה שבו בוודאות יעבור על איסור מהתורה. לכן נוהגים להחמיר לכתחילה, אך בדיעבד ניתן לסמוך על הרמ"א להקל, מאחר שכעת מדובר רק בגרמא דגרמא, בלי גורם ישיר לחילול שבת עתידי.

מחבר שם – ואם הוא דרך מועט כמו מצור לצידון שאין ביניהם כי אם מהלך יום אחד מותר להפליג בע"ש בבקר מפני שאפשר שיגיע שם קודם השבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ר"ל כשיש רוח טוב הולכין ביום אחד לכן שרי להלוך בע"ש לפי שאפשר שיהיה רוח טוב.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להזמין טיסה שמגיע ליעדו ביום ו'?
תשובה: אין לעשות כן בשום אופן ופנים.

סעיף ג' מחבר – היכא דמותר להפליג מע"ש אם נכנס בספניה מע"ש וקנה בה שביתה אע"פ שמפלגת בשבת מותר והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל אבל אם לא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה מותר אח"כ לילך במקום שיגיע ליבשה עד אלפים לכל רוח והני מילי כשהיתה הספינה לעולם למעלה מעשרה טפחים וכו'.
פירוש – ר"ל כי לעולם לא קנה שביתה בספינה כי היא למעלה מי' וגם לא קנה שביתה בעיר שיצאה ממנה ולכן אין לו איסור תחומים לגבי עיר אחרת.

סימן רמ"ט - דינים השייכים לערב שבת
סעיף א' מחבר – אין הולכים בע"ש יותר מג' פרסאות וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ובנוסע בעגלה או רוכב על סוס דנוסע במהרה יכול ליסע אפילו אחר חצות היום וכו'.
פירוש – כי אז לא יהיה עייף כשמגיע ליעדו ויהיה מסוגל להכין סעודות לשבת.

סעיף ב' מחבר – אסור לקבוע בערב שבת סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול וכו'.
פירוש – ר"ל משתה חוץ משתיית מים כי אין מים נחשבים משקה.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל וה"ה בעיו"ט דיו"ט נמי מצוה לענגו לכבדו.
פירוש – "לענגו" פירושו לאכול את הסעודות בתיאבון, ו"לכבדו" כולל פעולות כמו ניקוי הבית, בישול והכנת הדברים הנדרשים עבורו.

מחבר שם – שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל שאף שאוכלה בבוקר כיון שהוא מרבה בסעודתו שלא כרגילתו שוב לא יאכל בלילה לתיאבון.
פירוש – ויש איסור בזה משום שמשביע עצמו עד שאינו יכול לאכול סעודת שבת בתיאבון.

ענייני הסעיף
שאלה: איזה סוג סעודה נחשבת לקביעות סעודה שאסור לעשות בערב שבת?
תשובה: דווקא סעודה עם פת, אבל בלי פת אין איסור.

שאלה: איזהו סעודה גדולה אסורה?
תשובה: אם יש משתה אסור אפילו בשחרית, אבל בלי משתה מותר לפני ט' שעות, ואחרי ט' שעות מצווה למנוע מזה.

רמ"א שם – וסעודה שזמנה ע"ש כגון ברית מילה או פדיון הבן מותר כן נ"ל וכן המנהג פשוט.
בה"ל שם ד"ה מותר וז"ל עיין במ"א שהביא בשם הלבוש דאם אפשר לקיים שתיהן מוטב ואם לאו תדחה סעודת שבת ור"ל דלא יוכל לקיים בלילה כלל מפני אכילה גסה ואפ"ה אין לו לחוש לזה כיון שהוא עוסק עתה בסעודת מצוה ויקיים למחר הג' סעודות וכו' ומ"מ לדינא יש לעיין בזה טובא דהלא סעודת שבת בלילה היא חובה מצד הדין וכו'.

פירושי חיים

פירוש – ר"ל שאם יבטל סעודת שבת יבטל מצוות עשה משא"כ אם יבטל סעודת מצווה אחרת שהיא רק מצווה בעלמא ואע"פ שיש קצת חיוב בזה ואם יבטלה נראה כמבזה מצווה זו מ"מ מצווה רבה מבטלת מצווה זוטא (עיין בקידושין דף מג.). ועיין בסי' ל"ד בבה"ל ד"ה יניח של ר"ת שהמבטל מצוות עשה נחשב כאיסור לאו של בל תגרע.
בה"ל שם – ועיין בשו"ע של הגר"ז שישב המנהג וכתב שאין למחות ביד המקילין ומ"מ יש אנשי מעשה שמחמירין לעצמן במקום דאפשר כדעת המג"א ותיכף אחר הקידוש נוטלין לידים ומברכין על הפת ואוכלין הכל בתוך הסעודה וכו' ועכ"פ לכ"ע נכון להדר שלא למלא כרסו משארי אכילות קודם סעודת הפת.
פירוש – למעשה יש לאכול רק קצת כדי לא לקלקל את התיאבון לסעודת פת וגם לא לבטל עונג שבת, ז"א התיאבון לאכילת דג ובשר.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לאכול בקידוש לפני סעודת שחרית של שבת?
תשובה: מותר לאכול קצת אם לא יקלקל את התיאבון לסעודת פת וגם לדברים שאוכלים עמה לעונג שבת כלומר בשר ודגים.

סעיף ג' מחבר – אם קבל עליו להתענות בע"ש צריך להתענות עד צאת הכוכבים אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצבור תפלתן.
רמ"א – וי"א דלא ישלים אלא מיד שיוצאים מב"ה יאכל לכן בתענית יחיד לא ישלים וטוב לפרש כן בשעת קבלת התענית ובתענית צבור ישלים והכי נהוג.
פירוש – באופן כללי, אין יתרון בהארכת התענית לאחר חצות יום שישי למי שאינו מתכוון להשלים את התענית, אלא אם כן עושה זאת כדי להגביר את התיאבון לסעודת שבת — וכך היה מנהגו של רבנו זצ"ל.

סימן ר"נ - הכנת הסעודות לשבת
סעיף א' מחבר – ישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואע"פ שהכין בהשכמה מצוה היא לכתחלה שיוסיף גם בין השמשות וכו'.
פירוש – ר"ל להוסיף לעשות דבר המותר לעשות בבין השמשות.
מחבר שם – ואפי' יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל דמצות כבוד שבת מוטל על כל אדם וכו' ומצוה בו יותר מבשלוחו וה"ה בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו וכו'.
פירוש – שאמרינן מצווה בו יותר מבשלוחו גם לגבי הכנה למצווה כגון לגבי שבת וסוכה.

ענייני הסעיף
שאלה: מה המהות וטעם של מצווה להכין דבר מה לצרכי שבת, ואיך מקיימים אותה?
תשובה: אינה דומה למצווה שיש עליה חיוב בגופו ממש, שבה יש מעשה וחלות, כי כאן אין חיוב לעשות פעולה חשובה בפני עצמה, אלא עיקר המצווה היא ליתן הרגשה על חשיבות של שבת. וכדומה בהנחת תפילין, לא רק פעולת ההנחה היא העיקר, אלא גם התחושה שהתפילין עליו. כך גם בקידושין לגבי האשה, שאף שאין על האישה חיוב להתקדש, עצם השתתפותה יוצרת בה תחושה של קיום מצווה. באותו אופן, כאשר אדם עושה משהו בעצמו כהכנה לשבת, הוא מרגיש שהוא מקיים מצווה. קיום המצווה זו הוא דווקא בעשיית דבר מיוחד לכבוד השבת שאינו רגיל בו בשאר ימות השבוע, ואפילו אם ביקש מאחרים לעשות עבורו – כל עוד יוצא מזה כבוד לשבת הוא קיים מצווה זו כי אין בה חיוב על גופו ממש. למעשה ראוי לעשות פעולה מיוחדת לכבוד השבת ולחשוב בדברי תורה, ואין צורך ביותר מדבר אחד, ובלבד שלא ייראה כאילו אינו מייחס חשיבות לכבוד השבת.

סימן רנ"א - שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה
סעיף א' מחבר – העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ופרקמטיא שרי ומ"מ משמע מהגמרא דזמן דסגירת החניות הוא קודם זמן הדלקת הנרות וכו'.
פירוש – האי שפרקמטיא שרי מיירי בסוג פרקמטיא שהיה בזמן הגמ' כגון רוכל שאין לו עסק תדיר, משא"כ בחנות שהיא עסק קבוע וזה אסור (וכל זה מלשון המ"א אות א' שכתב החילוק שאע"פ שעסק בחניות אסור פרקמטיא מותר,

ועיין במחה"ש שם שפירש שפרקמטיא היינו מכירה בצנעא וחניות פירושו מכירה בפרהסיה, עיין שם). ולמעשה, האיסור בעשיית מלאכה בע"ש הוא בגלל שלא נשאר זמן פנאי להכין לשבת. ואפילו שמתעסק רק במלאכה קלה כל זמן שמעסיק את מחשבותיו אסור, עיין לקמן.
מחבר שם – יש מפרשים מנחה גדולה ויש מפרשים מנחה קטנה.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל מנחה גדולה היינו בשש ומחצה ומנחה קטנה היינו תשע ומחצה והסומך על המקילין לא הפסיד והשעות הם זמניות וכ"ז בעושה מלאכת עצמו אבל פועל הנשכר אצל בעה"ב בסתם איתא בחו"מ סימן של"א דזמנו הוא סמוך לשקיעת החמה וכו'.
פירוש – כל מי שעובד מתשע בבקר עד חמש בערב נחשב פועל בזה"ז.
רמ"א שם – ודוקא כשעושה כמלאכה דרך קבע אבל אם עושה אותה דרך עראי לפי שעה ולא קבע עליה שרי וכו'.
פירוש – כל שעושה תיקונים בזמן האיסור נחשב מלאכת קבע, וכולל כל מלאכה שיש בה הרבה טרחה. אבל מי שלומד בכולל ואין לו זמן פנאי וצריך אור היום כדי לבצע תיקונים בבית מותר לעשות אחרי מנחה כי נחשב כדבר האבר. ועיין בעוה"ש (סעיף ד') שהקשה וז"ל ויש להתפלא מה שבזמנינו אין בעלי מלאכות מבטלין מלאכתן עד קרוב להשקיעה וכו' עכ"ל ולמד לימוד זכות עליהם וז"ל דהטעם דביטול מלאכה הוא מפני שצריך להכין לשבת ועכשיו הנשים מכינות הכל עכ"ל, ולמעשה אפשר להקל מטעם זה. ועיין בגר"ז (סעיף ג') שלא ס"ל כן אלא כתב וז"ל ואפי' מי שא"צ כלל להתעסק בצרכי שבת אסור לו לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה לפי שלא רצו חכמים לחלוק בגזרתם עכ"ל.

סעיף ב' מחבר – לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת מותר כל היום.
רמ"א – וה"ה בגדי חבירו אם הוא לצורך שבת ואינו נוטל עליו שכר.
פירוש – האיסור ליטול שכר עבור מלאכה שעושה בע"ש הוא משום זילותא דשבת.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל ואם הוא עני שאין לו מה יאכל שרי כדלקמן וכו' וה"ה כל המלאכות המותרות בע"פ ובחוה"מ מותרות בע"ש.
פירוש – וה"ה למי שלומד בכולל ואין לו זמן פנאי אחר בגלל שעות הלימוד.
מחבר שם – וה"ה למי שכותב ספרים לעצמו דרך למודו.
רמ"א - אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל לכן יזהר ג"כ הכותב סת"ם שלא יכתוב בשכר אם לא שהוא צריך עתה למזוזה או ס"ת או תפילין שהוא דחוק לצרכי שבת וכנ"ל.
פירוש – לכאורה יכול להקל לגבי סת"ם אפילו בלי טעם של דבר האבד כי הוי חפצא דשמיא. ואפילו אם אינו חפצא דשמיא עדיין מותר ליתן שכר אם הוא דבר האבד. אבל הדין ברמ"א לעיל לגבי תיקון בגד לא היה דבר האבד לפועל אלא הוא לצורך שבת מ"מ אסור ליתן שכר. אבל מותר לפועל לקחת את השכר אם הוא דבר האבד לבעה"ב. ולכתחילה יש למצוא גוי או עני כמו בדיני חול המועד לגבי דבר האבד שלכתחילה יש להשכיר גוי או עני.
רמ"א שם – ומסתפרין כל היום אפי' מספר ישראל וכו'.
פירוש – עיין בבה"ל ד"ה ומסתפרין שס"ל שרק מעשה הדיוט מותר ממנחה למעלה אפי' בחינם.
בה"ל שם ד"ה אפילו מספר ישראל וז"ל ושיעור הפאה הוא מכנגד שער שעל פדחתו.
פירוש – מקום זה הוא במצח בצדים איפה שהשער נכנס (indents) קצת לכיוון האוזן כדי להפריד משער של הפאה לשער הראש שעל הפדחת.
בה"ל שם וז"ל – ועד למטה מן האוזן מקום שהלחי התחתון יוצא ומתפרד שם וכו'.
פירוש – ר"ל המקום גבוה של עצם הלסת (jaw bone), ויש מקום שלישי שהוא מעל האוזן ממש שהשער שם מסתובב בב' צדים האוזן ולמטה ממנו, שיש איסור משם ולמטה לצד הפנים, וכיון שאין שיעור לאיסור הקפת פאת הראש יש להיזהר לא להשתמש שם במספריים בלי מסרק כדי שהמספריים לא יגעו בעור.

ענייני הסעיף
שאלה: איך להשתמש במכשיר גילוח מבלי לעבור על איסור השחתת שער הזקן?
תשובה: עוברים שם באיסור והא מה"ת רק אם מתגלחים עד שהעור חלק לגמרי בלי שום שאריות של שער, ולכן מותר להשתמש במכשיר גילוח חשמלי כל עוד הוא אינו לוחץ.

שאלה: מה גובה השער צריך להישאר אחרי שמסתפר שער הפאות?

פירושי חיים

תשובה: י"א שצריך להשאיר גובה חצי סנטימטר, ולכן אין להשתמש במסרק של מכונת תספורת פחות ממספר 2, ומעיקר הדין אין איסור כל עוד שניתן להחזיק השער שנשאר עם האצבעות.

שאלה: האם עוברים במלאכת תלישה כשמסרקים את השער?
תשובה: כדי להתחייב באיסור דאוריי' צריך שיהיה פסיק רישא, ז"א שתולש השער בוודאיות בכל מעשה של סירוק. וה"ה אם הוא ספק הרגיל שגם נחשב כוודאי (עיין בתוס' נידה טו: ד"ה חבר). ואל"כ הוא מותר מה"ת.

סימן רנ"ב - מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת
סעיף א' מחבר – מותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשיכה אף על פי שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרה מאליה בשבת כגון לשרות דיו וסממנים במים והם נשרים כל השבת ולתת אונין (פירוש אגודות) של פשתן לתנור כדי שיתלבנו ולתת צמר לתוך היורה שאינה על האש והיא טוחה בטיט שאם היא על האש אסור שמא יחתה (פירוש יגלה ויעור הגחלים במחתה) ואפילו אינה על האש אם אינה טוחה בטיט אסור שמא יגיס בה בכף והמגיס בקדרה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל הנה אף דהמחבר השוה הגסה ביורה להגסה בקדירה אינו שוה לגמרי דבקדירה אם היא מבושלת כל צרכו תו לית ביה איסורא ואלו ביורה אסור בכל גוונא להגיס בה כמבואר לקמן בסימן שי"ח סי"ח וע"כ אסור לתת צמר ליורה רותחת סמוך לחשיכה כשאינה טוחה אף שיש שהות לקלוט הצבע מבע"י שמא יגיס משחשיכה.
פירוש – כי בצביעת צמר אפי' אחרי שמורידים היורה מהאש הגסה מועילה לקלוט הצבע יותר (סי' שי"ח מ"ב ס"ק קט"ז) וחייב מה"ת משא"כ בקדירה אם מבושלת כל צרכו.

מחבר שם - ומותר למכור לאינו יהודי ולהטעינו סמוך לחשיכה ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום.
רמ"א שם – ויש מתירין שיוציא האינו יהודי בשבת אם ייחד לו האינו יהודי מקום מבעוד יום בבית ישראל ויש להחמיר.
פירוש – ייחוד מקום מועיל כדי שיכול לברר אח"כ שבאמת אין חשש לאיסור כגון שנמכר לא"י מקום ומשם הוציאו בשבת (עיין בסי' רמ"ג במ"ב ס"ק ט"ו בסוף דבריו). וזה סברת היש מתירים ברמ"א. אבל המחמירים ס"ל כשרואים הא"י מוציא חפץ בשבת חוששים שהישראל היה צריך למקום וציווה לא"י להוציא משלו, וזו דעת המחבר.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ואם הא"י אלם יש להתיר אפילו בלא ייחד לו מקום דבכה"ג לא גזרו חכמים.
פירוש – ר"ל שלא גזרו במקרה כזה אפילו כשאין סכנה (עי' בסי' שכ"ה במ"ב ס"ק י') כי אלם עלול להיכנס מעצמו בלי רשות כדי לקחת חפצו ולהוציאו.

סעיף ב' מחבר – ומותר ליתן בגדיו לכובס א"י ועורות לעבדן סמוך לחשיכה אם קצץ לו דמים וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל ועיין סימן רמ"ז ס"ב דאם התנה עמו שיתן לו שכר ויתפשר עמו אע"פ שלא פירש כמה יתן לו דינו כקצץ וכו'.
פירוש – כלומר, מאחר שהישראל יודע שהוא חייב לשלם, הדבר נחשב כקציצה, שכן לאחר שהא"י סומך על התשלום, הוא עוסק מרצונו להשלים את המלאכה, כלומר פועל על דעת עצמו (אדעתא דנפשיה קעביד).
מחבר שם – והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת וכו'

מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל וכן אם אמר לכובס ראה שאני צריך להם במו"ש כגון שרוצה ליסע מיד במו"ש ג"ז אסור אפילו בקצץ דכיון שא"א לגמרו אא"כ יעשה בשבת הו"ל כאלו אומר בפירוש שיכבס בשבת והוי כשלוחו [אחרונים].
מחבר שם - וגם שיעשה הא"י המלאכה בביתו וכו'.
פירוש – עיין לקמן בפירוש על המ"ב ס"ק י"ט.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ר"ל שלא בבית ישראל דאז מחזי כאלו הוא עושה בשליחות ישראל וכתב הח"א דבבית ישראל אסור אפילו אם הוא דבר שמנהג כל בני העיר ליתנו בקבלנות ולא אתו למחשדיה בשכיר יום ג"כ אסור מטעם זה דיאמרו שצוהו לעשות בשבת.
פירוש – עיין בבה"ל בסי' רע"ו ד"ה בקבלנות במה שכתב לדחות לימוד זכות של הק"נ להקל ע"י קציצה כשעושה פעולתו בבית הישראל, מ"מ ולמעשה יש מקום להקל אם יש מנהג לכל העיר לעשות פעולתו בקבלנות.
רמ"א שם – ואם לא קצץ אסור בע"ש וכו'.

מ"ב שם ס"ק י"ט וז"ל דכשנותנו לו בע"ש מחזי כאלו נותנו לו ע"מ שיעשה בשבת וכשקצץ דאדעתיה דנפשיה קעביד לא מחזי כאלו אומר לו כן וכתבו הפוסקים דכשיש שהות לגמרה מבע"י מותר אפילו בע"ש ואפילו לא קצץ לכו"ע ומה שדייק הרמ"א בע"ש דבד' וה' שהוא מופלג מן השבת מותר ליתן לו אפילו שאין יכול לגמרה קודם השבת כיון שלא אמר לו שיעשה בשבת.

פירוש – המ"א [אות ו'] מקיל אפי' שהא"י וודאי יעשה המלאכה בשבת כגון שנתן כלים לכובס סמוך לחשיכה וגם אם יאמר לגוי שצריך הדבר במו"ש, ואפשר שיכול לסמוך על דעה זו בשעת דחק גדולה. יצא מזה שלפי המ"א אפי' שאמר לא"י בשבת שצריך זוג מנעלים מותר כ"ז שלא אמר לו שיעשה לו כי ערמה דרבנן מותר בשבת (שבת קלט:, סי' שי"ד סע' י"א). אבל למעשה המ"ב פסק להחמיר גם כאן בס"ק ט"ז אפי' בקצץ (ועיין בשעה"צ אות ט"ז וכתב וז"ל אסור אפילו כמה ימים קודם עכ"ל) וגם בסי' ש"ז (ס"ק י"ב) וס"ל רק מותר אם אפשר לעשות אותו לפני שבת ודווקא שלא פירש לא"י שצריך אותו עד מוצ"ש.

מחבר שם – ואם ראהו עושה בטובת הנאה צריך לומר לו שלא יעשה בה בשבת.

רמ"א שם – ואפילו נתנם לו כמה ימים לפני שבת.

מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל כתב מ"א [אות ט'] דאם מצוה לא"י לעשות לו מנעלים וראהו עושה בשבת אפי' לא קצץ א"צ למחות בידו דהא אכתי לא נקרא שם ישראל עליהם וכו'.

פירוש – עיין בגר"ז (סוף סעיף ט') שאם החומר גלם (raw material) שייך לגוי מותר לומר לו אפי' בע"ש סמוך לחשיכה שיעשה לו דבר מחומר גלם שלו, ועיין במ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל כתב מ"א [אות ט'] דאם מצוה לא"י לעשות לו מנעלים וראהו עושה בשבת אפי' לא קצץ א"צ למחות בידו דהא אכתי לא נקרא שם ישראל עליהם וכו' עכ"ל. וכ"ז שלא אמר לו לעשותו בשבת, כי כשאוסרים [כמו במ"ב ס"ק י"ט] זה בגלל שהגוי עשה מלאכה בשבת בחומר גלם של ישראל.

ענייני הסעיף

שאלה: מה הדרכים להתיר מלאכת א"י עבור ישראל בערב שבת סמוך לחשיכה?

תשובה:

א. ע"י קציצה.

ב. שלא יאמר לו שצריך שיעשה אותו בשבת דווקא. ויש מתירים דרך אמירה דאמירה שהוי ב' דרבנן במקום מצווה (חוות יאיר סי' מ"ו ובסי' נ"ג [ועיין לעיל בסי' רמ"ד סע' ג' מש"כ בשם הפמ"ג שג"כ מקיל, ועיין שם מש"כ בתשובה בשם המ"ב בסי' ש"ז שהשו"ת חת"ס (ח"א או"ח סי' ס') שהוא ס"ל שמותר דווקא מע"ש ולא בשבת כי תמיד נחשב כאמירה א' ואסור משום אותו טעם שאמירה אסור, כלומר ממצא חפצך ומדבר דבר, ע"ש].

ג. אבל אסור שהא"י יעשב מלאכתו בבית הישראל ויש מתירים אם מנהג כל העיר בכך כשנעשה בקציצה, ולמעשה יש מקום להקל.

סעיף ד' מחבר – כל שקצץ אע"פ שיעשה הא"י מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה דכל שקצץ אדעתיה דנפישה קא עביד.

מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל ולא דמי למה שמבואר בסימן רע"ו ס"א בהג"ה דא"י שהדליק הנר בשביל ישראל אפילו אם היה על ידי קציצה אסור להשתמש לאורה דהכא אע"ג שהישראל נהנה בלבישתו ממלאכת שבת מ"מ א"י לא עבד בשבת בשביל הנאת ישראל רק אדעתיה דנפשיה למהר להשלים פעולתו משא"כ התם הדלקתו בשבת היה כדי שישתמש בו הישראל עכשיו ולכן אסור. ולפ"ז גם בענייננו אם הישראל אמר לא"י סמוך לחשיכה מדוע לא גמרת מלאכתי והשיב לו אעשה זאת למענך בשבת אה"נ דאפילו לדעת המחבר אסור ללבשו בשבת כמו גבי נר.

פירוש – כי לגבי נר גזרו שמא יאמר לא"י להדליק את הנר ויש בזה חשש גדול שכן יעשה כיון שהגוי מתכוון דווקא להנאת ישראל משא"כ אם הגוי היה עושה רק לשם הנאת עצמו.

רמ"א שם – ויש אוסרין ללבשו כל שידוע שהא"י גמרו בשבת והכי נהוג לכתחלה אם לא שצריך אליו בשבת שאז יש להקל ואם יש לתלות שנגמר בע"ש מותר בכל ענין ודוקא אם שגר לו הא"י לביתו אבל אסור ליקח כלום מבית האומן וכו'.

מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל וכתב המ"א אפשר דאפילו ע"י א"י אסור להביאו דעובדא דחול הוא.

פירוש – כי מיירי שהישראל משלם לא"י להביאו לביתו לכן הוי זילותא דשבת ועובדא דחול.

בה"ל ד"ה מבית האומן וז"ל אך לפי מה שכתב התו"ש ופמ"ג לכך אסור להביא אף ע"י א"י משום עובדא דחול ושם הלא איירי אף לצורך שבת משמע דאסור גם בזה וצ"ע.

פירושי חיים

פירוש – ר"ל כי קיי"ל בסי' של"ג סע' א' של"ח שעובדין דחול מותר לצורך מצווה (עיין בסי' של"ח בבה"ל ד"ה הואיל והכלי מיוחד לכך) ואין מצווה יותר מצורך שבת ולכן צ"ע, ואולי יש לחלק בין מיני עובדין דחול.
רמ"א שם – וכל זה בכלים שעשה לישראל אבל א"י שעושה מנעלים על המקח מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ג דהא אדעתיה דנפשיה עבד בשבת וכו' והמג"א ושארי הרבה אחרונים חלקו על דבריו וס"ל דגם בזה אסור לילך אצלו וליקח ממנו כמו משאר אומן אלא אחר שהביא לבית ישראל מותר ללבשו דמסתמא לאו אדעתיה דישראל עבד אם הוא עיר שרובה א"י וכו' אך אם הא"י הוא חנוני שאינו אומן אפשר דיש להקל וגם בזה מפקפקים התו"ש והפנמ"ג דהוי עכ"פ עובדא דחול.
פירוש – וג"כ לומר לחנוני להביאו לביתו הוי עובדא דחול. (עיין לקמן בשתובה בסי' של"ז סע' ב'.)
רמ"א שם - ובלבד שלא יקצץ עמו דמי המקח.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל דהיינו שלא יזכיר לו סכום דמים דאל"ה הוי בכלל מקח וממכר אע"פ שאינו משלם לו עכשיו.
פירוש – והנ"מ לבקר במוזיאון בשבת כשקנה הכרטיסים מראש לפני שבת שאין בזה מ"ע כ"כ כי המקום הזה אינו מיוחד למקח וממכר.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר ללכת לחנות של גויים בשבת בפרהסיא ולקחת דברים ששולמו עבורם לפני שבת?
תשובה: אסור משום מ"ע כי מקום זה מיוחד למקח וממכר, משא"כ במוזיאון שאם קנה כרטיסים מראש הנכנס לשם אין בזה איסור מ"ע כ"כ. [שאלתי רבינו זצ"ל פעם האם ניתן להיכנס לחנות כלבו מפוארת (כמו Macy's בניו יורק) כדי להסתכל במוצרים יפים במיוחד דומה למוזיאון, ועל זה ענה שאסור משום מ"ע כי מקום זה מיוחד למקח וממכר וזה אע"פ שאינו קונה כלום.]

סעיף ה' מחבר – מותר לפתוח מים לגנה והם נמשכים והולכים בכל השבת ולהניח קילור עבה על העין אע"פ שאסור להניחו בשבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ח וז"ל "שאסור וכו'" שמא ימרח.
פירוש – וחוששים שמא ימרח אותו כי רוצה שהקילור יהיה חלק כדי ליצור מגע אחיד עם העור. ועיין בב"ח (סעי' ז') בשם הטור בשם האר"ש שיש גם טעם שני לאסור להניח קילור עבה היינו משום חשש של משחיקת סממנים אבל בצלול מותר לדעתו להניח ע"ג העין בשבת (אבל לא בתוך העין) כי הוי דרך רחיצה של בריאים, ע"ש.

ענייני הסעיף
שאלה: איך שמים משחה על פצע בשבת?
תשובה:
א. כלאחר יד, כלומר בגב היד.
ב. יכול לטפח (dab on) את המשחה עבור החולה שאין בו סכנה בלי שינוי.
ג. לפי החזו"א (או"ח סי' נ"ב סס"ק ט"ז) רק מותר להשליך את המשחה על החולה (ועיין בשמירת שבת כהלכתה פל"ג הערה נ"ו בשם הגרא"י קליין זצ"ל וצ"ע).
ד. אם מירח את המשחה עד שנבלעה לגמרי בעור, מותר אפילו בלי שינוי.

מחבר שם – ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים סמוך לחשיכה.
רמ"א שם – ולא חיישינן להשמעת קול שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת ויש אוסרים ברחיים ובכל מקום שיש לחוש להשמעת קול.
מ"ב שם ס"ק מ"ח וז"ל כלל בזה כל כיוצא בזה המשמיע קול דאוושא מילתא ואיכא זילותא לשבת וכו' ואם הריחיים של א"י בודאי שרי לתת לתוכה מבעוד יום וה"ה אם השכירו לא"י ואם הישראל מסר לא"י התבואה מבעוד יום אז אף אם הא"י טוחן אותם בשבת שרי בקצץ דא"י אדעתיה דנפשיה עביד רק שלא יעמוד ישראל אצלו דמחזי כשלוחו כמ"ש סוף סימן ש"ז ולצורך הפסד מותר לישראל להיות עומד שם לראות שלא יתחמץ וכן מותר להושיב שומר שלא יגנוב הא"י ובלבד שלא ידבר עמו בשום עסק וכו'.

פירוש – מהלשון "דמחזי כשלוחו" משמע שבמקום הפסד מותר כמ"כ המ"ב עצמו אבל קשה מסע' ב' [וכן בסי' רמ"ד סע' ד' במ"ב ס"ק כ"ג] שבבית הישראל אפילו בקצץ אסור, וצ"ל שסכ"ס במקום הפסד שרי.
רמ"א שם – והכי נהוג לכתחלה מיהו במקום פסידא יש להקל וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ט וז"ל הטעם דאז יכול לסמוך אדעת ראשונה שמקלת ליתן מבע"י וכו'.
פירוש – כי לא אוסרים מטעם מ"ע במקום פסידה כמו בסוף סי' רמ"ד, וקשיא שלא משמע שם שיש מחלוקת במקום פסידה כמו שמשמע כאן, ועיין בגר"ז (קונטרס אחרון) שנותן ג' תירוצים: א) ששם מיירי בהספד מרובה, ב)כאן חוששין שאם יתיר לו יעשה איסור מה"ת, ג)כאן חוששין טפי שיעבור על אמירת לעכו"ם.
ענייני הסעיף
שאלה: האם יש היתר להשתמש בשעון מעורר בשבת, הרי תהיה שמיעת קול?
תשובה: מותר להכין אותו מע"ש כדי לפעול בשבת.

סימן רנ"ג - דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בערב שבת
סעיף א' מחבר – כירה שהיא עשויה כקדירה וכו' אם הוסקה בגפת וכו' אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה אא"כ נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ורע לו דליכא למיחש שמא יחתה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל וה"ה אם היה נתון צריך לסלק כשהגיע זמן חשיכה אם לא נתבשלה כל צרכה או שמצטמק ויפה לו.
פירוש – מה שונה משאר שבותים בביה"ש המותרים במקום מצווה? אלא מייר שיש חשש של חיתוי ממש כגון ששם הקדירה על הכירה בלי הפסק קדירה וכדומה.
בה"ל ד"ה להשהותו עליה וז"ל ואם כונתו לצורך מחר יש פוסקים שמתירין דלא חיישינן שיבא לחתות וכמו בחייתא וכו' ועיין בסימן רנ"ד ס"ה בהגר"א שם ובמ"א שם ס"קכ וכו' דמדינא אין לסמוך ע"ז דדוקא בחייתא שא"א לאכלו אבל בזה אפשר לאכלו חיישינן שימלך לאכלו ויחתה אלא שבדיעבד יש לסמוך ע"ז רק שלא יהא רגיל לעשות כן וכו'.
פירוש – רגיל פירושו כמה פעמים [עיין בסי' רנ"ז סע' א' שפירש "רגיל" כב' פעמים רצופים בלי הבסק].

ענייני הסעיף
שאלה: מי קובע אם תבשיל נקרא מצטמק ויפה לו?
תשובה: תלוי בדעת הבעל אפי' אם אשתו לא מסכימה.

שאלה: האם מותר להחזיר לתוך קראק פאט (crock pot)?
תשובה: רק מותר אם מכסה רצפת הסיר עם רדיד אלומיניום (aluminum foil). (עיין למטה בפירוש לשעה"צ אות ל"ז שרבינו זצ"ל רק התיר אם גם מכסים את הכפתורים באופן שא"א לשנות את החום).

שאלה: האם מותר לשהות צ'ולנט על האש על מנת לאדות את עודפי המים (evaporate out excess water)?
תשובה: זה אסור, כי נחשב כמצטמק ויפה לו.

שאלה: האם מותר להחזיר תבשיל לבלעך בלי הפסק?
תשובה: במקום הצורך חזרה כזו מותר כי אין הדרך לבשל בבלעך.

מחבר שם –או שהיה חי שלא נתבשל כלל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ודוקא בשר חי שא"א להתבשל לצורך סעודת הלילה אבל ירק ושארי דברים שהם קלי הבישול לא מהני מה שהוא חי וכן מה שכתב לקמיה חתיכה חיה היינו ג"כ בשר.
פירוש – וגם לגבי בשר חי אם וודאי יגמר בישולו לפני כניסת שבת לא מהני להתיר שהייה כי הטעם להיתר בבשר חי הוא שאפי' אם יחתה לא יגמור בישולו לפני סעודת לילה וממילא יוצא מההיתר כל דבר שנתבשל בקל אפילו הוא חי.
מחבר שם – אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו ואפי' נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה אא"כ גרף וכו' או קטף דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל שכסה הגחלים – היינו כל הגחלים וא"צ לקטום עד שאין ניכר שם אש כלל רק בכסוי אפר כל שהוא מלמעלה על פניהם סגי וכו'.

פירושי חיים

פירוש – כי כיסוי הגחלים תפקידו להיות היכר המונע חיתוי בגחלים וגילוי דעת כזה קודם שבת מועיל לכל השבת. וזה אפילו שלא נשאר שום היכר בתוך שבת גופה כגון שהכיסוי נשרף. וה"ה בבלעך שכל המטרה של בלעך היא ליתן היכר המונע חיתוי באש. הנ"מ הוא שלא צריך דווקא בלעך, אלא גם מהני שומר או סימן אחר כגון שלט הכתוב עליו "אל תחתה" וכדומה.
מ"ב שם וז"ל – עוד איתא דגחלים שעממו היינו שהוחשך קצת מראיתן הרי הן כקטומה והטעם דכיון שלא חשש ללבותן שלא יעוממו מוכחא מלתא שאינו קפיד בחתויה.
פירוש – ועוד, העובדה שאינו חושש שהם יכבו לגמרי מעצמם מוכיחה שאינו מקפיד בחתויה.
מחבר שם – ואם נתן בה חתיכה חיה מותר כאלו היתה כולה חיה וכו'.
פירוש – ומיירי דווקא בחתיכה חשובה שרק אז מסיח דעתו מהקדירה ולא יבוא לחתות. ולשהות חתיכה שמצטמק ורע לו לא מספיק להתיר שהייה כי לא איכפת לו אם יצטמק קצת מהתבשיל כדי שהשאר יתבשל מהר ע"י חיתוי באש.
מחבר שם – מותר לסמוך לה קדירה בסמוך חוצה לה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל בסמוך חוצה לה - היינו אפילו אם היד סולדת במקום ההוא.
פירוש – כי שם החום נמוך והחיתוי לא מועיל, וכל זה דווקא בכירה, מה שאין כן בתנור שחומו רב ומבשל אפילו דברים הסמוכים לו, ואז יש לחשוש לחיתוי.

ענייני הסעיף
שאלה: איזה מקום נחשב סמוך לכירה שאין בו חשש של חיתוי ומותר לשהות שם קדירה?
תשובה: בדרך כלל "סמוך" הוא מקום שבו החום נמוך ולא יועיל לחיתוי כדי לבשל מהר יותר. לכן אם הכוונה היא שהקדירה לא תהיה על האש, זה נחשב כסומך, אפי' אם המקום יד סולדת בו מ"מ לא נחשב כאילו הקדירה על האש ממש. אבל אם רוצים שהקדירה תהיה על האש ורק אין מקום לשים אותה מעל האש ממש ולכן מניחים אותה סמוך לאש במקום שיד סולדת בו, זה נחשב כעל האש ממש ולא כסמוך. וכל זה דווקא בכירה, מה שאין כן בתנור שחומו רב ומצליח לבשל אפילו בסמוך לו [אם המקום יס"ב, עיין לקמן] ולכן חוששים לחיתוי.

שאלה: בסי' שי"ח סע' י"ד כתוב מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש, מה פירושו כנגד האש?
תשובה: הוא מקום יותר רחוק מלהיות סמוך.

שאלה: האם מותר להזיז סיר שעל הבלעך ממקום שהיה ממול האש למקום אחר על הבלעך שאין ממול האש אבל גם שם היד סולדת בו?
תשובה: זה מותר ולא נחשב כשהייה חדשה כי כל הבלעך נחשב כאותו דרגה של אש גרוף וקטום. והנ"מ שאסור להחזיר אפי' למקום שעל הבלעך שאינו כנגד הגז.

שאלה: אם שכח לשים בלעך על הגז לפני שבת, האם מותר לשים אותו בשבת?
תשובה: נניח שבלעך נחשב כהפסק קדירה (סי' רנ"ג סעי' ג'), אז מותר לשים אותו על האש בשבת, ומותר לשים סיר ישיר על הבלעך בלי שום הפסק אחר (ולא כדעת החזו"א או"ח סי' ל"ז ס"ק ט' וס"ק י"א), [ועיין עוד בתשובות בסעיף ג' לקמן לגבי הפסק קדירה].

מחבר שם – ותנור וכו' אסור אפילו לסמוך לו אפי' אם הוא גרוף וקטום.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש עצמה וא"א שלא תשאר ניצוץ אחד ובתנור שחומו רב חיישינן שמא יחתה כדי שיבערו אותה הניצוצות.
פירוש – ר"ל אפי' חיתוי קטן יועיל בתנור כיון שהוא מבודד ושומר את חומו מאוד, והמחזיר לשם תמיד מחזי כמבשל.
רמ"א – כ"ז שהיד סולדת בו וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ג אבל אם אין היס"ב מותר ליתן אפילו על גביו אפילו בשבת ואפשר דאפילו אין גרוף וקטום מן הגחלים ג"כ שרי כיון שהמקום שמעמיד שם הקדרה אין היד סולדת בו.
פירוש – כיון שאינו חם כ"כ כאילו מגלה דעתו שלא מעוניין בחיתוי אלא רק רוצה שיתחמם קצת.
מחבר שם – וכופה שהוא מקום שפיתת קדירה אחת אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה בגפת או בעצים דינו כתנור.
רמ"א – והתנורים שלנו דינם ככירה.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל שפיהם מן הצד ועוד שרחבים ביותר אין חומם רב כ"כ.
פירוש – כי אין נפח גדול של אוויר נשאר אחרי שמוצאים את התבשיל, ועיין במאירי (שבת לח: פירושו על המשנה) שמחלק בין כיור לכופח בכמה שולט בו אוויר, כלומר כמה אוויר קר נכנס מן הצד.
מחבר שם – ואם שכח ושהה אם הוא תבשיל שבישל כל צרכו מותר אפי' הוא מצטמק ויפה לו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ואפילו הוא בתוך התנור והטעם דלא נהנה ממנו כ"כ כיון דבלא"ה היה ראוי לאכילה שנתבשל כ"צ וע"כ בדיעבד מותר.
פירוש – וה"ה בכל מלאכות האסורות בשבת כל זמן שאין לו הנאה כ"כ ממעשה המלאכה אין חשש שיעבור בהן בחינם.
מחבר שם – ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו אסור עד מוצאי שבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל "אסור" לכל אדם וכ"ש לבני ביתו דאסור כיון שנתבשל בשבילם.
פירוש – וכיון שהוא מוקצה צריך להשאירו שם אפי' שעובר באונס כל רגע על איסור שהייה, שכן משמע מתוס' שבת ד. ד"ה וכי וד"ה קודם.
מחבר שם – ואם עבר ושהה אסור בשניהם וכו'.
פירוש – כלומר אסור בין שמצטמק ויפה לו בין שמצטמק ורע לו אפי' שהיה מבושל כל צרכו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להשים לפני שבת תבשיל מבושל על פלטה חימום שתתחיל לפעול בשבת ע"י שעון שבת?
תשובה: דבר זה מותר במקום צורך ככל דיני גרמא בשבת, וה"ה לשים תבשיל בתוך תנור פתוח אפי' בלי הפסק בלעך כל זמן שכל יודעים שמפעילים אותו ע"י שעון שבת כדי שלא מחזי כמבשל (כי אם מחזי כמבשל לא מהני שום שהייה או חזרה). ומהני לשים פתק על התנור [שתנור זה נפעל ע"י שעון שבת]. ולצורך גדול מקילים כנ"ל אפי' בתבשיל חי. בכל זה צריך להיזהר מזילותא דשבת, שאם מרגיש שמבשל בשבת עדיף להרחיק מהכיור ולמצוא עצה אחרת [ועיין בחזו"א או"ח סי' ל"ז כ"א וסי' ל"ח ס"ק ב'].

מחבר שם – וי"א שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי וכו' או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מותר להשהותו ע"ג כירה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ז וז"ל ס"ל דכיון שנתבשל שראוי לאכול ע"י הדחק תו ליכא למיחש שמא יחתה דכיון שראוי לאכילה למה יחתה בחנם ולכך שרי אפילו באינה גרופה וקטומה ואין צריך לזה אלא כשעדיין לא הגיע למאב"ד או כשבא להחזירה בשבת דמחזי כמבשל אם אינה גרופה.
שעה"צ אות ל"ז וז"ל ובספר הישר איתה דלכך בעינן גרופה משום דכשנוטלה מן האש פעמים שמצטננת קצת וחיישינן שמא יחתה בחזרתו.
פירוש – משמע שלדעת ר"ת כל החשש הוא משום חיתוי אבל אין לאסור מטעם מחזי כמבשל, אלא כל זמן שלא עשתה שהייה חדשה אלא שהחזיר קדירה לשם אחרי שהיתה על האש כל שבת מותר, ואם הכירה או התנור היה גרוף וקטום מותר להחזיר ע"ג אפי' לכתחילה. (אבל בשהייה חדשה או במחזיר לתוך התנור מחזי כמבשל לכו"ע.) והנ"מ לחזרה בסיר קרוק (crock pot) שכיסו את הכפתורים ולכן נחשב כגרוף וקטום, והואיל ושהיה דלוק כל שבת אינו מחזי כמבשל לדעת ר"ת ומותר להחזירו לשם אפי' לכתחילה. למעשה יש מקילים בזה כשיטתו. וה"ה אם גוי היה עושה הסיר קרוק גרופה וקטומה בשבת שיהיה מותר להחזיר לשם.

ענייני הסעיף
שאלה: מה נחשב "לא מבושל" ומה נחשב "מבושל"?
תשובה: מבושל כקליפה וודאי נחשב כ"לא מבושל" ושיעור של "מבושל" הרבה יותר מזה ותלוי על דעת השף (chef).

שאלה: איך משערים השיעור מבושל כמאכל בן דרוסאי?
תשובה: משערים לפי זמן בישול, זאת אומרת שליש של זמן בישול הרגיל.

שאלה: האם מותר להחזיר בלעך שנפל מעל הגז, והאם מותר להחליף בלעך בשבת כגון אם נשבר?

תשובה: מותר להחזיר בלעך אחר, בין אם נפל או נשבר, כדי שישהה שם כמשמעות הגמרא שבת לז: "קטמה והובערה משהין עליה חמין שהוחמו כל צורכן ותבשיל שבישל כל צורכו". [בשולחן ערוך הרב סעי' א' הסביר סברת הגמ' כלומר ברגע שגילה דעתו מבעוד יום שאינו צריך לגחלים, אין חשש שיבוא לחתות.] אך אם הסיר את הבלעך בכוונה, אסור להחזירו כי האש אינה גרופה וקטומה. לפי השעה"צ אות ל"ז בשם ספר הישר (עיין לעיל), אפילו אם האש נעשתה גרופה וקטומה בשבת, למשל ע"י גוי שהניח בלעך, מותר להחזיר לשם את מה שהיה שם קודם (כל עוד אין בכך איסור בישול.)

מחבר שם - ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי וכו'.
בה"ל שם ד"ה אלא כשהתחיל להתבשל וז"ל עיין בחדושי רע"א שכתב דדין זה אינו ברור דיש פוסקים שסוברין דאפילו גרופה וקטומה לא מהני בזה.
פירוש – לכן אם לא נתבשל כל צרכו צריך לחמם התבשיל באופן שמונע כל ניסיונות לחתות כגון להשתמש בפלטה חשמלית או לכסות כפתורים של כירת גז. אבל לכתחילה אין לשהות קדירה מערב שבת שאינה מבושלת כל צרכה (ועיין לקמן בבה"ל והפירוש).
רמ"א שם – ונהגו להקל כסברא האחרונה.
בה"ל ד"ה ונהגו וז"ל עיין בב"י שהאריך הרבה באלו השתי דעות והעתיק דברי הרא"ש שכתב דמפני שישראל אדוקים במצות עונג שבת ובודאי לא ישמעו לנו ע"כ הנח להם ע"ש משמע מזה דרק משום זה לא רצה למחות וכו' וע"כ לפ"ז לכתחלה בודאי טוב ליזהר שיהיה מבושל כ"צ קודם חשכה ולסלקו מן האש אך אם אירע שנתאחר הדבר כגון שבאו אורחים קודם שקיעת החמה והוצרך לבשל איזה תבשיל עבורם יכול להעמיד על הפטפוט לבשל אף שלא יתבשל עד השקיעה רק כחצי בישול סגי ויניחנו עומד על הפטפוט עד שיגמר בשולו ומותר לסלק ממנו בלילה דהא אין עומד על הגחלים.
פירוש – וה"ה שמקילים בדיעבד אם מבושל רק כשליש בישול [עד כניסת שבת].
מחבר שם – ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל ב"ד אסור וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ד וז"ל היינו אפילו לאחרים עד מו"ש ואם בעינן בזה בכדי שיעשה עיין לעיל בס"ק ל"ב.
פירוש – ששם הביא מחלוקת ראשונים ולמעשה יכול להקל כי איסור בכדי שיעשה הוא מדרבנן.
מחבר שם – וכל זה בענין שהה שהקדרה יושבת על כסא של ברזל או ע"ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים אבל הטמנה ע"ג גחלים לד"ה אסור.
רמ"א שם – וי"א דאפי' אם הקדרה עומדת ע"ג האש ממש כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה ושרי וכן המנהג רק שנזהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם ואם לא נתקן מן האש ונמצאו ע"ג האש בשבת יש להסיר משם ע"י א"י.
פירוש – כי הוי פ"ר שלא ניחא ליה ודומה למלאכה שאינה צריכה לגופה והנ"מ הוא שאם סילוק מן האש נעשה ע"י גוי הוי שבות דשבות, ואע"פ ששיטת הרמ"א להחמיר בפ"ר אפי' בתרי דרבנן (עיין בסי' שט"ז, סעי' ג לגבי צידת זבובים בתוך תיבה) כאן מקיל במה שנעשה ע"י גוי.

ענייני הסעיף
שאלה: אם החזיר בשוגג תבשיל שלא נתבשל כ"צ האם מותר לאחרים בשבת, כי לכאורה עובר על ב' איסורים, איסור מלאכת בישול בשוגג, ואיסור מדרבנן של חזרה, והנ"מ שבעושה איסור מלאכה בשוגג יהיה עדיין מותר בשבת לאחרים כשיטת ר"מ, אבל בעובר באיסור חזרה יהיה אסור גם לאחרים עד מוצ"ש כדי שיעשה (עיין לעיל במ"ב ס"ק ל"א לגבי שהייה), לכן אם אומרים איסור חל על איסור אז התבשיל אסור בשבת?
תשובה: אומרים כאן שאיסור חל על איסור אפילו באיסור מדרבנן דחזרה והתבשיל אסור גם לאחרים. והראיה היא מיבמות לד. תוס' ד"ה והוציאו לגבי איסור הוצאה של שבת ואיסור אכילה של יוה"כ, כלומר ביוה"כ שהיה חל בשבת, שתוס' הסביר שחייב משניהם כי הם איסורים שונים ע"ש. אלא שרק לא שייך להעניש אותו משניהם אע"פ שחייב עונש משניהם מדינא. לכן בשאלה דידן (כיון שהאיסורים שונים ולא שייך לומר אין איסור חל על איסור) התבשיל אסור בשבת אפילו לאחרים, ולא כהחזו"א (או"ח סי' ל"ז כ"ד) שס"ל שהתבשיל אינו נאסר [לאחרים בשבת].

סעיף ב' מחבר – כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדרה מעליה אפי' בשבת מותר להחזירה כל זמן שהיא רותחת.
מ"ב שם ס"ק נ"ד וז"ל בזה הטעם הוא דכיון שנסתלק מרתיחתו דהיינו שאין היד סולדת בו יהיה בו שוב איסור בישול וכו'.

פירושי חיים

פירוש – הרי משמע שבדבר יבש שאין בזה איסור בישול יהיה מותר להחזיר.
רמ"א ועודה בידו וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ה וז"ל ר"ל שלא הסיר הקדרה מידו מעת נטילתה מן הכירה עד שעה שיחזירנה ולאפוקי אם הניחה ע"ג מטה או ספסל וכדומה בינתיים וכו'.
פירוש – וכל זמן שנוגע בקדירה יכול להחזירה, וגם מותר להחזירה על קדירה אחרת אם אין בלעך וע"י זה לא נחשב כשהייה חדשה. [ורבינו זצ"ל היה חולק בזה על שיטת החזו"א (סי' ל"ז ס"ק י"א) שהיה אוסר חזרה כזו מדינא].
שעה"צ מ"ז וז"ל ולא הזכרתי פינה ממיחם למיחם שזכר המ"א משום דבלא"ה יש דעות שמקילין במיחם שני וכו' ויש לסמוך על המקילין בבעיא זו.
פירוש – מותר להעביר מים חמים ע"י כוס קטן [שהוציא מכ"ר מלא מים חמים כגון מיחם חשמלי] לצ'ולנט ולא נחשב כפינה ממיחם למיחם כי רק עושה כן כדי להקל על עברת המים החמים ולא לעשות שהייה חדשה.
רמ"א שם – ולא הניחה ע"ג קרקע וכו'.
פירוש – כי דרכם היו להניחם על הקרקע כשמסיים להשתמש בהם.
בה"ל ד"ה ולא הניחה ע"ג קרקע וז"ל בחדושי רע"א כתב דאפילו אם זה המניח היה אדם אחר שאין הקדרה שלו ג"כ מועיל המעשה שלו לאסור שוב להחזיר ע"ג כירה ולא שייך בזה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אך אם עודו בידו.
פירוש – כי המעשה מבטל את שהייה הראשונה, לכן לא עוזר דבר. השאלה בבה"ל היא מה גורם לעקירת השהייה כאשר מניחים את הקדירה על הקרקע. ייתכן: (א) שהשהייה הראשונה מתבטלת מאליה, אלא אם כן יש מחשבה חיובית לשמרה; (ב) להפך – שהשהייה הראשונה אינה מתבטלת מאליה, אלא דורשת מחשבה חיובית כדי לבטלה. מכאן עולה השאלה האם מחשבה חיובית של אדם אחר לעקור את השהייה נחשבת לעניין זה, והאם דווקא הנחה ממש על הקרקע, ללא מגע, מבטלת את השהייה. ואולי אם בעל הקדירה צועק "אל תניח על הקרקע" – לא תתבטל השהייה.
רמ"א שם – ודעתו להחזירה.
מ"ב שם ס"ק נ"ו ועיין בביאור הלכה שהבאנו הרבה מהראשונים שמקילין בעודן בידו אפילו אין דעתו להחזיר וכן מקילין בדעתו להחזיר אף שבינתים הסירן מידו ונראה שבעת הצורך יש לסמוך ע"ז.
פירוש – והמעבירים לאדם אחר נחשב כעוד בידו הראשון.
מחבר שם – ודוקא על גבה אבל לתוכה אסור.
מ"ב שם ס"ק נ"ח דכיון שהוא מעמיד לתוכה כדרך שמבשלין בה תדיר נראה כמבשל ואותן הכירות שאין להן תוך וחלל אלא הן פשוטות וכו'.
פירוש – כגון כיריים שלנו שאין להם תוך.
מ"ב שם וז"ל ואותן הכירות שאין להן תוך וחלל אלא הן פשוטות ותוכן וגבן אחד מותר להחזיר להן דאין עליהן שם תוך ואם יש אש בכירה עיין סימן שי"ח סט"ז.
פירוש – אבל אסור להחזיר לתוך תנור שלנו כיון יש להן תוך שמתרכז את החום לכן המחזיר לשם תמיד מחזי כמבשל, מ"מ הפסק קדירה מועיל להתיר חזרה לשם כי אין זה דרך בישול, ודווקא שקדירה ששמים שם ממעט את החום, כגון שהוא על קרקע התנור כי אז אויר חם לא יכול להיכנס ולהסתובב מתחת האוכל.

ענייני הסעיף
שאלה: איך ניתן להעביר מים חמים ממיחם חשמלי לצ'ולנט שעל הבלעך או הפלטה?
תשובה: מותר להעביר את המים החמים באמצעות כוס קטנה שממלאים מהמיחם, ואין זה נחשב כפינה ממיחם למיחם, שכן עושים זאת רק כדי להקל על העברת המים החמים ולא ליצור שהייה חדשה.
שאלה: האם יש לפרש ש"עוד בידו" זה דווקא שהקדירה מעל הקרקע.
תשובה: גם מהני לנגוע בקדירה שמונח בקרקע להתחשב כעוד בידו [וכן דעת הגרמ"פ זצ"ל (שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד' סימן ע"ד שאלה ל"ג)].

שאלה: מתי אומרים שמעשה שהייה או חזרה מחזי כמבשל?
תשובה: אפילו אם נעשה מעשה שגורם להרגיש כאילו מבשלים בשבת, הדבר אסור משום שמחזי כמבשל, וכך גם אם הפעולה גורמת מראית עין בעיני אחרים, למשל כאשר הם אינם יודעים להבחין בין דבר מבושל לדבר שאינו מבושל.

רמ"א שם – וי"א דכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירים מבעוד יום ולא החזירו עד שחשכה אבל אם לקחו מהם משחשכה אפי' הניחו ע"ג קרקע מותר (ר"ן פי' כירה וכל בו) וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה וסומכין עצמם על דברי המקילין וטוב להחמיר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ס"ז וז"ל "וטוב להחמיר" - כי הרבה פוסקים חולקין על הר"ן ועוד כי הב"י סובר שגם הר"ן לא התיר אלא ע"ג כירה ולא בתוכו וכו' ומי עדיפא תנור שלנו מכירה ומ"מ נראה שיש זכות על המנהג כי כבר נתבאר בפוסקים שאין לאסור חזרה אא"כ יש חום שהקדירה יהיה נעשה רותחת מן החום וזה אין מצוי כ"כ וכו'.
פירוש – כי אינו חם כ"כ בתוך תנורים שלנו [אחר שנכבה מע"ש].
רמ"א שם - מיהו אם נצטנן לכ"ע אסור וכו'.
מ"ב שם ס"ק ס"ח וז"ל היינו אם נצטנן לגמרי וכו' ועיין לקמן במ"א וכו' שכתב דאפילו בדבר יבש שאין בו מרק דלא שייך בו בישול ג"כ אסור דכיון שכבר נצטנן בטלה השהיה הראשונה והוי כנותן עתה מחדש בתוך התנור לזה אסור בכל גווני וכו'.
פירוש – כי לפירוש הר"ן (על הרי"ף בביאור הירושלמי) היה מתיר דווקא שהניחה על הקרקע ומיד אח"כ לקחה בידו אבל היה מודה שאם הניחה במקום כמקרר או אחרי כמה שעות על הקרקע וודאי הסיח דעתו ואסור להחזיר, ולצד השני אם הקדירה עדיין בידו מותר להחזירה אפי' לדעת המ"א המובא בבה"ל בסע' ה' (ד"ה ובלבד שלא נצטנן), מ"מ אם נוגע בקדירה כשהיא מונחת בקרקע מותר להחזירה, אבל יש מחמירים בזה (עיין באג"מ או"ח ח"ד סי' ע"ד ל"ג, ועיין בשמירת שבת כהלכתה פ"א י"ח ב').
רמ"א שם – י"א דכל שהוא סמוך לחשכיה או סמוך לברכו וכו' אם הוא סמוך כ"כ שאם נצטנן הקדריה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום דינו כמו בשבת עצמו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ע' וז"ל דהנה התוס' והרא"ש וסייעתם הוכיחו דבע"ש נמי שייך דיני חזרה דהיינו אם נטל מבעוד יום מן הכירה או מן התנור לדידן אסור להחזיר עליו אא"כ הוא גרוף וקטום והקשו ע"ז א"כ דאסרינן להחזיר אפילו בע"ש אם יסלק הקדרה מן הכירה בע"ש בהשכמה לא יהיה יכול להחזיר ואיזה שיעור זמן נתנו חכמים ע"ז ומסקי דאם הוא סמוך לחשיכה כ"כ עד שאם היה קר לא היה יכול להרתיחו באותו זמן אסרו אז להחזיר בלא גריפה דאם יהיה מותר אז להחזיר יחזיר גם בשבת וכולא חדא גזירא היא ובשבת אסור שמא יחתה וכו'.
פירוש – למעשה כל זה דווקא שלא יכול לגמור לבשל עד שיחזור מביהכ"נ שאז יש חשש של חיתוי.

ענייני הסעיף
שאלה: מה הדין אם החזיר לא כדין בביה"ש?
תשובה: יש מקילים בדיעבד.

שאלה: האם מותר להעביר מים חמים מתרמוס לצ'ולנט שעל האש?
תשובה: זה מותר ולא מחזי כמבשל ואין בזה איסור חזרה במה שאין כוונתו לשהייה חדשה אלא לערבב המים מהתרמוס בתוך המים שבקדירה והמים שהוסיפו הם בטלים בתוך התערובת ושוב לא שייך בהם שהייה חדשה משא"כ בדבר גוש [מבושל] שאסור לשים בתוך קערה שעל האש כי בזה לא שייך ביטול והוי שהייה חדשה ומחזי כמבשל.

שאלה: מדוע מותר להשתמש בתרמוס בשבת, הרי השימוש בו דומה להטמנה?
תשובה: עיין בהחוז"א (או"ח סי' ל"ז ס"ק ל"ב) שחז"ל לא גזרו כולי האי כשעשה הטמנה דרך כלי.

סעיף ג' מחבר – המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו וירא פן יקדיח יותר יכול להסיר ולהניח קדירה ישנה ריקנית על פי הכירה ואז ישים הקדירה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדירה ריקנית וכו'.
מ"ב שם ס"ק פ"א וז"ל דהו"ל כירה גרופה וקטומה שהרי הקדרה סותמת את פי הכירה וכו'.
פירוש – מכאן ראיה שהקטנת חום האש נחשבת כאילו גרף וקטם.
מ"ב שם וז"ל וממילא מותר אח"כ להשים עליה קדרה שהתבשיל בתוכה וכדלעיל דחזרה ע"ג גרופה וקטומה מותר ולפ"ז ה"ה גם בתנורים שלנו כשהאש בתוכה ג"כ שרי ליתן למעלה ע"ג מעזיבה שעל התנור כיון שהמעזיבה מפסיק בין הקדרה ובין האש וה"ה כשנותן לתוך הקאכלין שבתנור אכן במהרי"ל איתא דצריך להפסיק שם על המעזיבה באיזה עץ או דף להכירא וישים הקדירה עליה וכן משמע בסיף הסימן ברמ"א וכו'.
פירוש – כי לדעת המהרי"ל, המעזיבה נחשבת כחלק מהתנור עצמו, ולכן אי אפשר לעשות את התנור כגרוף וקטום.

מ"ב שם וז"ל ועיין במ"א בסוף סימן רנ"ט בדיני שהיה והטמנה שהעתיק ג"כ כמהרי"ל ומשמע שם דע"י היכר דבר המפסיק מותר אפילו ליתן לכתחלה בשבת וכו' וכ"ז כשהתבשיל [כלומר דבר לח] עדיין חם שלא נצטנן דאל"ה אסור משום בישול אם יכול להתחמם שיהיה היד סולדת בו.
פירוש – למעשה מקילים כהמ"א.

ענייני הסעיף
שאלה: למה הפסק קדירה מתיר חזרה?
תשובה:
א. כך לא נראה כמבשל, שכן זה ממעט את חום האש. אם אין חשש שהאש תשרוף את התבשיל בלי הפסק, גם קדירה ריקנית מועילה, אבל באש חזקה שיש חשש שתשרוף שגם בחול הדרך הוא להפסיק עם קדירה ריקנית, יש לשים דווקא על קדירה מלאה.
ב. זהו היכר כדי שלא יבוא לחתות, וכגרוף וקטום דמי, ולשם כך לא נדרשת דווקא הפסק קדירה (ולא כדעת החזו"א שדורש לפחות הפסק אוויר למעט חום האש, עיין בחזו"א או"ח סי' ל"ז ס"ק ט' וס"ק י"א, ובשו"ת שבט הלוי ח"א סימן צ"א שמקיל כרבינו זצ"ל).

סעיף ד' מחבר – יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבע"י קומקום של מים חמין ונותים אותם לתוך הקדירה בשבת כשהתבשיל מצטמק.
מ"ב שם ס"ק פ"ד וז"ל ר"ל שמכינין מבעוד יום מים חמין פן יצטרך לערות אותן לתוך התבשיל ודעת השו"ע למחות בזה דפעמים אחד היד סולדת בו והשני אין היד סולדת בו וכמערה אחד לחבירו מתבשלים זה עם זה ועיין באחרונים שכתבו דלפי מה שיבואר לקמן בסימן שי"ח סט"ו בהג"ה דאנן נוהגין כהפוסקים דאם לא נצטנן לגמרי אפילו בדבר לח אין בו משום בישול עוד א"כ אפילו אם אחד אין היד סולדת בו ויתחמם ע"י התערובות ג"כ שרי וכן הוא מעשים בכל יום שנותין לתוך הקערה קטניות ומערין עליהן מכלי ראשון רוטב של בשר וא"כ כיון שהקטניות בכ"ש והעירוי הוא מכ"ר הו"ל בשול אלא ע"כ דכיון שלא נצטנן לגמרי לא שייך בו בשול. וכו' ומ"מ משמע ממ"א במסקנתו דאף שאין למחות ביד הנוהגים להקל טוב יותר לנהוג שלא לערות הרותחין מן הכ"ר וכו'.
פירוש – ולמעשה מקילים.

סעיף ה' מחבר – מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל מע"ש כל צרכו כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן לחממן לפי שאין דרך בישול בכך וכו'.
מ"ב שם ס"ק פ"ז וז"ל ר"ל דאף דקי"ל שאסור ליתן לכתחלה בשבת על הכירה אפילו נתבשל כ"צ והוא דבר חם וגם הכירה גרופה וקטומה התם הטעם משום דנראה כמבשל בשבת דדרך בישול בכך אבל הכא אין דרך בישול בכך ע"י הפסק קדירה ואין נראה כמבשל ואם יש בה הרבה שומן שנקרש יש להחמיר משום נולד שנימוח השומן כמ"ש סימן שי"ח סט"ז בהג"ה ע"ש.
פירוש – משמע מכאן שאין לאסור משום בישול דבר לח כשנמס השומן אלא רק אסור משום נולד כי ליחות מעט בטלה לדבר גוש ואין לה חשיבות מפני עצמה להיות אסורה מחמת מלאכת מחשבת כלומר מלאכת בישול. לכן מותר לחמם תבשיל כפנדי"ש כי השומן שנקרש בתוך הבשר בטל לו וממילא נחשב ג"כ כדבר יבש. ועוד שאין כוונתו לאוכלו כדבר לח אלא הוא נמס ממילא בלי כוונה לזה. לאפוקי מלחמם דבר לח שנקרש כגון מרק עוף כי הוא רוצה לשתותו אחרי שנמס. ולכן כשנמס נעשה דבר ששייך בו מלאכת בישול.
מחבר שם – אבל להטמין תחת הבגדים ע"ג המיחם ודאי אסור.
מ"ב שם ס"ק פ"ח וז"ל ר"ל דאם קדרת החמין או המיחם היה מכוסה מלמעלה בבגדים אפילו אם אין אש תחתיה ג"כ אסור להטמין הפאנדיש תחת הבגדים משום איסור הטמנה דקי"ל דאסור להטמין בשבת אפילו תבשיל שהוא מבושל כל צרכו וחם ואפילו בדבר שאין מוסיף הבל.
פירוש – ואם אינו מכוסה לגמרי מותר.
רמ"א שם – ויש מתירין ליתן לתוך תנור שאפו בו מבע"י וכו'.
מ"ב שם ס"ק צ' וז"ל היינו שניתן בשבת בבוקר בתוך התנור התבשיל שנתבשל כדי שיתחמם דאף שבתוך התנור והכירה קי"ל דאפילו גרוף וקטום אסור להחזיר דאינו מותר רק על גבה הכא אחר שלא הטמינו בו חמין לשבת רק אפו בו מבעוד יום אין בו למחר רק חום מועט ואין נראה כמבשל עי"ז ומשמע דאם היה טמון בו חמין מבערב דנפיש הבליה דתנור היה

אסור ליתן בו בבקר התבשיל שנתבשל כדי להתחמם וכ"ז הוא להכל בו אבל בד"מ וכן מהרמ"א לעיל בס"ב בהג"ה מוכח דנוהגים להקל להחזיר לתוך התנור בכל גווני אלא שמסיים שם דטוב להחמיר.
פירוש – למעשה יכול להקל בשעת הדחק כלומר לחמם את התנור עד כניסת שבת כדי לחמם דברים שם בשבת כי שהייה חדשה מותרת בציור הזה כי לא מחזי כמבשל ודווקא שהחום מועט.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להשתמש בפלטה חשמלית (warming tray) כדי לחמם תבשיל בשבת?
תשובה: א) מקילים לעשות שהייה לכתחילה על פלטה חשמלית בשבת בלי הפסק קדירה כדי לחמם דבר יבש [כי אין הדרך לבשל עליה לכן לא מחזי כמבשל].
ב) ובמקום חולה או במקום הפסד מותר לחמם אפי' דבר לח ע"י שעון שבת שנתכוון להפעיל הפלטה לחמם התבשיל בתוך שבת. ויש מקום להקל בזה לבשלו ע"י כיריים חשמליים (electric stove top), ז"א שיש לו גוף חימום חשמלי גלוי שאינו חם כ"כ עד שבוער כלומר שמתחמם לאדום אבל עדיף לעשות כן ע"י קטן. וכל זה משום שחשמל פועל [כלומר יצור החשמל עצמו וגם שימוש בו כגון בשעון שבת] ע"י גרמא וגם החשמל נולד כל רגע ואין ברגע זה מספיק לבשלו. (ועיין בתשובה הבאה.)

שאלה: האם מותר להשתמש בחשמל שנוצר בשבת בתחנת כוח של חברת החשמל (Israel Electric Company)?
תשובה: זה מותר משום שחשמל פועל ע"י גרמא [כלומר יצור שלו עצמו ואיך משתמשים בו, וכ"ש ע"י שעון שבת שהוא פועל להפעיל מכשיר חשמלי ע"י גרמא]. עוד שהחשמל שמשתמשים בו ברגע זה אינו אותו חשמל הנוצר באותו רגע בתחנה הכוח וכל רגע נולד חשמל חדש. ועוד שחשמל שמשתמשים ברגע זה כבר נולד ונשמר בקווי החשמל (capacitance). [ועיין עוד בשו"ת הר צבי או"ח סי' קמ"ב דף קמ"ה ד"ה "לפי"ז לכאורה" האם הפעלת כפתור חשמל נחשב כגרמא, ועיין במנחת שלמה א', ט'-י"ב ובציץ אליעזר ח"א כ' לגבי מכשיר חשמל, ועיין בחזו"א או"ח נ', ט'].
(ושמענו מרבינו זצ"ל שיש הידור מצווה להשתמש בגנרטור, אבל היה ידוע שבית שלו לא היתה מחוברת לגנרטור.)

שאלה: האם מותר לחמם דבר יבש בתוך תבשיל שנמצא על הבלעך?
תשובה: דבר זה מותר כי לא מחזי כמבשל כי הבלעך פועל כהפסק קדירה [וכאילו האש גרוף וקטום] ועיין בסי' שי"ח במ"ב ס"ק ל"ג וז"ל מותר לשרותו בכלי ראשון רותח שאינה על האש כדי שיהיה נימוח שם ויהיה דבר לח דאין בישול אחר בישול אבל לא יתנו לכ"ר שעומד על גבי האש עכ"ל [והתבשיל זה נחשב ככלי ראשון שאינו על האש].

רמ"א שם – דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו בו מבע"י לא נשאר בו רק הבל מעט ואין לחוש לבישול ובלבד שלא נצטנן לגמרי ויש מחמירין בזה ואם החום כל כך בתנור שהיד סולדת בו אסור ועיין לקמן סימן שי"ח וכל הדברים דאסור לעשות מדברים אלו אסור לומר לאינו יהודי לעשות לכן אסור לומר לאינו יהודי להחם הקדירה אם נצטנן וכו'.
בה"ל ד"ה להחם הקדרה וז"ל ואפילו דבר יבש שנתבשל מכבר ונצטנן לגמרי אף דאין בו משום חשש בשול עוד וכו' אפ"ה אסור לחממו בתנור אפילו ע"י א"י וכו' ואפילו דיעבד אסור גם בזה כשהוא חם וכו' ובסקל"ח כתב [הפמ"ג] דכיון דקי"ל דשבות דשבות לצורך שבת שרי לכתחלה ובדבר יבש אין בו רק שבות דחזרה אפשר דהמיקל בזה ע"י א"י אין גועריו בו ועיין לקמן בסימן שי"ח בסופו מה שכתב השע"ת בשם מהרי"ט להקל בדבר יבש שאין בו מרק ליתנו תוך התנור ע"י א"י אף לכתחלה ובסימן זה משמע מכמה פוסקים דאין סוברין כן וכו' ומ"מ נראה דיש לסמוך עליו לצורך שבת להקל בזה וכנ"ל בשם הפמ"ג וכו'.
פירוש – החזו"א (או"ח סי' ל"ז ס"ק כ"א ד"ה ונראה) שאל על פסק הבה"ל בשם הפמ"ג הרי חזרה בדבר יבש צ"ל ג"כ אסור הואיל והמחמם דבר משפר טעמו והוי כמצטמק ויפה לו ולמה אין חשש שמא יחתה בגחלים? ע"ש. ורבינו זצ"ל תירץ עפ"י שו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ב' (ד"ה ונראה ביאור ענין זה) ששינוי (דוגמה מכאן שעושה חזרה ע"י אמירת לעכו"ם) עושה היכר ובגללו לא יכשל באיסור, ורבינו זצ"ל הוסיף שבדין דידן אין גם מ"ע (כי הוי דבר מבושל ויבש). לכן אין לאסור משום חשש שמא יחתה, אלא אמרינן שהשינוי עושה היכר ומונע לו להיכשל באיסור. ועוד אמר רבינו זצ"ל הואיל ושעון שבת עדיף מגוי (ולא כהחוז"א עיין בחלק או"ח סי' ל"ח) וגם נחשב כגרמא לכן יש להקל לצורך כגון בחולה או ילדים או במקום הפסד לשים תבשיל על כיריים חשמליים ולכוון שעון שבת להפעיל החשמל בשבת כדי שיתבשל כנ"ל.

רמ"א שם – אמנם אם לא נצטנן כ"כ שעדיין ראויים לאכול אם חממו אותו האינם יהודים מותרין לאכול לכן נוהגין שהאינם יהודים מוציאין הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומושיבין אותו אצל תנור בית החורף או עליו ומבערת השפחה אח"כ התנור ההוא וע"י זה הקדירות חוזרים ונרתחים וכו'.
מ"ב שם ס"ק צ"ט וז"ל "לכן נוהגים" אדלעיל קאי ופירושו דכיון שאסור לומר לא"י להחם לכך נוהגים שהא"י נותן התבשיל שנתקרר לגמרי על התנור קודם שהוסק שאז ליכא שום איסור כיון שאין שום אש בתנור ומה שמסיק אח"כ את התנור עיקר כונתו אינו אלא לחמם בית החורף דשרי [דהכל חולים הם אצל צינה וכו'] ולא לחמם את התבשיל ואף דהוי פסיק רישא לגבי התבשיל שנתחמם ממילא מ"מ באמירה לא"י דהוי שבות דלית בו מעשה לא מחמרינן כולי האי ושרי אף בפסק רישא וכו'.
שאלה: מי שעושה פעולה בשבת שתבוא למלאכה האם זה תמיד נחשב כפסיק רישא ואסור?
תשובה: לא נחשב כפ"ר אא"כ יודע פרטי האיסור ואיך נעשה המלאכה כגון בהדלקת נורות חוט להט (incandescent light bulbs) שלא מספיק שיודע שפעולתו ידליק אור כשלוחץ בכפתור אלא צריך ג"כ לדעת שמבעיר את החוט (עיין בתוס' יומא לד: ד"ה הני מילי) שאע"פ שבפ"ר אנן סהדי שכן התכוון (ע"ש), לא אמרינן כן תמיד כגון בקטן (עיין חדושי הרי"ם אה"ע סי' ט').

מ"ב שם וז"ל ודע דכ"ז באייבלי"ך שבתנור בית החורף שעומדות מלמעלה ע"ג התנור אבל התנורים שקורין ענגליש"ע קיכי"ן שדרך הכל לבשל בחול על גביהן מלמעלה איסור גמור יש בזה לעמיד המאכל לחמם ע"י הא"י אפילו קודם הסקה דודאי כונת הא"י בההיסק אח"כ גם בשביל בשול הקדרות וכו'.
פירוש – ולכן אסור להנות ממלאכת הא"י זה [עיין בסי' רע"ו במ"ב ס"ק א'].
רמ"א שם – אבל ע"י ישראל אסור בכה"ג וכו'.
מ"ב שם ס"ק ק' וז"ל ר"ל להושיב הקדרות אצל תנור בית החורף או עליו אפילו קודם ההיסק דהו"ל כאחד נותן הקדרה ואחד האש דהראשון פטור אבל אסור משא"כ באמירה לא"י דשרי דהא עיקר כונתם לחמם הבית דשרי וכו' ומ"מ לומר לא"י נראה לאסור אחר שהסיקו אבל ישראל אסור ליתן המים לתוך הקדירה אפילו קודם שהסיקו הא"י וכו'.
פירוש – אבל מקילים בכ"ז ע"י שעון שבת ז"א לשים את הקדירה על התנור לפני שהשעון שבת מפעיל את כיריים כמבואר לעיל [כי שעון שבת עדיף מאמירת לעכו"ם כנ"ל].
מ"ב שם וז"ל והא דמתירין להדיח כלים במים שנתן הא"י להקדירה דוקא כשאינם מלוכלכים בשומן דאל"ה אסור לשפוך הרותחים עליהם משום שממחה השומן והוי נולד וכו' אלא יניח הכלי תוך המים ולא יערה עליהם דזה שרי משום דלא קעביד מעשה.
פירוש – ועיין סי' שי"ח מ"ב ס"ק ק"ה וצ"ל שמיירי כאן שאין הרבה שומן אז השומן לא ניכר אחרי שנפשר ונוזל.
רמ"א שם – אבל אם הקדירות עדיין חמין מותר להעמידן אצל תנור בית החורף מאחר שנתבאר דתנורים שלנו יש להם דין כירה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ק"ג וז"ל והעולם נהגו היתר ליתן עליו קדרות חמין קודם היסק ויש להם ע"מ שיסמוכו וכמש"ל באות פ"א ע"ש אבל אחר היסק לא ינהוג כן רק צריך ליתן איזה דף או עץ תחת הקדירה להכירא וכנ"ל בשם מהרי"ל.
פירוש – ר"ל צריך הפסק קדירה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להשאיר חלות על הפלטה עד שתצלו (become toasted)?
תשובה: זה מותר ולא דומה למצטמק ויפה לו שנחשב כבישול חדש (עיין ט"ז בסי' שי"ח אות ו' שהביא שיטת היראים בשם רבינו ירוחם שס"ל כשמצטמק ויפה לו נחשב כבישול חדש ע"ש, ונימא גם כאן כשנצלו מוסיף טעם טוב ולכן אמרינן יש צלי אחרי אפייה) כי שם מדובר בחלק חשוב שנתבשל מחדש משא"כ אצלינו שאין דרך לעשות לחם צלוי מלחם טרי לכן אין מעשה זה מעשה חשובה להתחשב כמלאכת מחשבת.

סימן רנ"ד - דיני תבשילין המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת
סעיף ד' מחבר – פירות שנאכלין חיין מותר ליתנם סביב הקדירה וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל וקמ"ל דמותר ליתן קודם חשיכה פירות סביבה אף שהפירות נוגעין באש וניצולין בשבת מחום האש ולא דמי לבשר בצל וביצה הנ"ל דאסור ליתנם אא"כ ניצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי דהכא כיון שנאכלין חיין

הרי הוא כתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי דיותר הם טובים בלא בישול כלל משאר תבשיל שנתבשל כמאב"ד ולא אתי לחתויי וכו'.
פירוש – קשיא כל זמן שלא נתבשלו לגמרי הם נחשבים כמקולקלים ולמה אין חשש שיבוא לחתות כדי למהר בישולם, וצ"ל עיקר הגזירה היתה לדבר שאינו מבושל כמאב"ד מע"ש ובזמן זה הפירות אלו נחשבו כמבושלים לגמרי כי הם יותר טובים חיים ממבושלים, ואין מחדשים גזירות.
מחבר שם – מיהו צריך ליזהר שלא יחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל אף דמצד הקדריה אם נתגלה בשבת הכסוי שלו שכיסוהו מלמעלה שלא יצטנן מותר לחזור ולכסותו וכן להוסיף עליו וכדלקמן וכו' הקדירה כבר נתבשלה מבע"י אבל הכא שהפירות מתבשלין והולכין בשבת והכיסוי הוא גם עליהן וע"י הכיסוי הוא ממהר לגמור בשולו אסור.
פירוש – אין איסור הגסה בהסרת כיסוי מקדרה שהמאכל בה מבושל כל צורכו, כי האיסור בקדרה כזו נובע מערבוב המרכיבים שמוסיף טעם, וזה לא שייך בהסרת הכיסוי. [עיין באגרות משה או"ח ח"ד סי' ע"ד, שכתב טעם אחר לאיסור – שיש חשש שחלקים קטנים עדיין אינם מבושלים, וההגסה משלימה את בישולם].

סעיף ה' מחבר – אין ניתנין סמוך לחשיכה פת לתנור אלא כדי שיקרמו פניה המדובקים בתנור ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש וכו' ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם ואם במזיד אסור עד מ"ש בכדי שיעשו ואם בשוגג אם אין לו מה יאכל מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות וכו' וכשהוא רודה לא ירדה במרדה וכו' אלא בסכין וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שעושה בחול ואם א"א לרדות בשינוי ירדה במרדה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ה דרדיית הפת לא הוי שבות גמור אלא משום עובדא דחול אסור ולכך היכא דא"א לשנות ולצורך שבת הוא התירו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש דרך שבה גרם מלאכה מותרת מלכתחילה?
תשובה: אין איסור מלאכה עד שהמלאכה מתבצעת בפועל, ולכן אם נעשתה פעולה לפני שבת שגורמת למלאכה בשבת, וכאשר ביצוע ההכנה בחול אינו אסור, ייתכן שכאשר המלאכה מתבצעת בשבת בדרך של גרמא – אין בכך איסור.

מחבר שם – ואם נתנה בכדי שיקרמו פניה כיון דלא עבד איסורא וצורך שבת הוא רודה כדרכו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ו וז"ל ובספר א"ר כתב דיש להחמיר כהפוסקים דס"ל דאפילו נתנה בהיתר צריך להיות הרדייה דוקא בשינוי.
פירוש – שרדיית הפת היא חכמה דומה למלאכת מחשבת לכן רק התירו עובדא דחול כזו במקום הפסד ורק ע"י שינוי, והקילו בסוג עובדא דחול שהוא זלזול לשבת בלי שינוי במקום הפסד או לצורך מצווה (ועיין לקמן בסעי ז' בפירושים על המ"ב ס"ק מ"ג).

סעיף ו' מחבר – ואם נתנו בשבת אפילו במזיד וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ט וז"ל דהו"א הלעיטהו לרשע וימות קמ"ל דשרי וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש ערבות לפושע רשע?
תשובה: יש ערבות מצד שנותנים לו עצה לעשות באופן שהאיסור קיל טפי.

שאלה: האם יש מציאות של ישראל רשע בזה"ז?
תשובה: אין ישראל רשע מצוי כלל בזמן הזה אבל הרבה חילונים בא"י נחשבים כמומרים להכעיס.

שאלה: מה עושים למומר להכעיס שנוהג ברכב בשבת ומבקש הוראות?
תשובה: משום ערבות צריך להדריך אותו כיצד להגיע ליעדו במהירות האפשרית, אך לפני כן חשוב להבהיר לו את הצער שגרם בחילול השבת.

מחבר שם - מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה.
מ"ב שם ס"ק מ' וז"ל ר"ל דוקא הוא בעצמו מותר לרדות אבל אחרים אסורים לרדות בשבילו בין כשהדביק במזיד ובין בשוגג אפילו מי שהדביק את הפת איננו פה שיודיעוהו דאין אומרים לו לאדם עשה חטא קל כדי שלא יבוא חברך לידי איסור חמור כיון שחבירו פשע במה שהדביק.
פירוש – ר"ל מה שפשע אין ערבות, עיין בשו"ת אבנ נזר חלק יורה דעה סימן ט"ו.

ענייני הסימן
שאלה: האם יש ערבות ללווה שמבזבז כסף שלו?
תשובה: ייתכן שאין ערבות ללווה כזה, משום שהסברה היא שהעריבים להלוואה לא היו מתחייבים אילו ידעו שהיה לו כסף אך בזבז אותו. ראה בשו"ת אבני נזר חלק יורה דעה סימן ט"ו, שם נכתב שאין ערבות למי שפשע, והובא מקור מהדין של הדבקת פת בתנור סמוך לשבת (שבת ד. תוס' ד"ה וכי). למעשה, לעולם אין ללוות סכום גדול בלי משכון.

מ"ב שם וז"ל ואפילו בתנורים שלנו שאין בהם איסור רידוי מצדד בא"ר דאסור לאחר משום דהבצק מוקצה הוא ואינו ראוי לטלטול.
פירוש – ואין יכול לטלטל מן הצד כדי להצילו מן האיסור כי הצלה זו אינה לצורך היתר.
מ"ב שם וז"ל וכ"ז לענין אפיה אבל לענין בישול פשוט הוא דאם אחד שכח או עבר והניח קדרה סמוך להאש צריך גם אחר לסלקו כדי שלא יבוא חבירו לידי איסור דבסילוק הקדירה אין כאן איסור כלל וממילא יש כאן מצווה לאפרושי מאיסורא.
פירוש – כלומר, הוא מחויב להצילו מכוח דין ערבות, כיון שהערב אינו עובר על שום איסור.

ענייני הסעיף
שאלה: מה ההגדרה של עובדין דחול והאם יש מקומות שהם מותרים?
תשובה: (עיין מש"כ בסי' רנ"ב סעי' ד' בפירוש לבה"ל ד"ה מבית האומן ולקמן בסי' של"ז סע' ב' בפירוש.) יש כמה סוגים של עובדא דחול. אם הוא דומה לירידת פת שהיא חכמה ודומה למלאכת אומנות אז לכתחילה התירו דווקא לצורך שבת ובשינוי. בדיעבד מקילים שמותר אפילו בלי שינוי. אבל אם העובדא דחול אינו דומה למלאכה אבל מ"מ גורם זלזול לשבת, אם עושים אותו לצורך שבת עושים אפי' לכתחילה בלי שינוי. וה"ה בעובדא דחול משום טרחה. (ועיין לקמן בסע' ז' בתשובות שם.)

שאלה: האם יש שבותים שחמורים משאר שבותים?
תשובה: עיין בגמ' עירובין דף ס"ז: עד דף ס"ח. שמשמע משם שיש שבות דאית ביה מעשה [וחמור טפי] ושבות דלית ביה מעשה [שקיל טפי, עיין בסי' רנ"ג במ"ב ס"ק צ"ט, וסי' רס"א במ"ב ס"ק ט"ז, ועיין בסי' רנ"ד במ"ב ס"ק ל"ה, ועיין ברמב"ם זמנים שבת פכ"א] שבשבותים שעיקרם מדאוריי' הם חמורים כי דומים למלאכה [אז גזרו חז"ל בהם שלא יבוא למלאכה ע"ש, ועיין בסי' רנ"א בבה"ל ד"ה העושה מלאכה וכו', ועיין מש"כ בסי' שמ"ב סע' א' בתשובה לגבי מלאכה שאינה צריכה לגופה בבין השמשות], ויש שבות שאין לה עיקר מה"ת וקיל טפי [ועיין בסי' ש"ז סעיף כ"ב].

סעיף ז' מחבר – בתנורים שלנו שאין בהם רדייה מותר להוציא יותר משלש סעודות בסכין או בשום דבר שיתחוב בו וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ג וז"ל וכתב המ"א דהיינו כשהדביק בהיתר דבתנורים שלהם היה אסור להוציא כל הפת שאין צריך לו לצורך שבת וכנ"ל בס"ה אפילו ע"י שינוי משא"כ בשלנו ששייך רדייה מותר להוציא כל הפת אף שהוא הרבה יותר מג"ס שצריך לו לשבת אבל כ"ז כשרוצה לאכול מהם בשבת עכ"פ מקצת מהם דאל"כ אסור לרדות לצורך חול ואפילו טלטול בעלמא אסור כשהוא בשביל חול כמ"ש הפוסקים דאסור להביא יין בשבת לצורך מו"ש ונראה דע"י א"י שרי ובספר א"ר מקיל ע"י עצמו בתנורים שלנו במקום פסידא שיתקלקל הפת וכו'.
פירוש – ולמעשה מקילים כהא"ר שהכנה כזו במקום הפסד מותר במה שאין כאן אלא עובדא דחול ע"י טרחה קלה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מקילים בעובדא דחול במקום הפסד?

פירושי חיים

תשובה: מקילים כהא"ר ודווקא בסוג עובדא דחול שאסור משום זילותא דשבת או משום טרחה משא"כ אם דומה למלאכה או שיש חשש שיבוא לעשות מלאכה שלכתחילה רק מתירים במקום הפסד או במקום מצווה ע"י שינוי.

שאלה: מה הדין בהכנה ע"י גוי או עובדא דחול ע"י גוי במקום מצווה.
תשובה: הכנה וכל מיני עובדא דחול מותר ע"י גוי.

סעיף ח' מחבר – לא ימלא אדם קדירה עסיסות ותורמוסין ויתן לתוך התנור ערב שבת סמוך לחשיכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ה וז"ל וה"ה לשאר מיני קטניות וירקות ודברים רכים שכולם אינם דומים לבשר וכו'.
פירוש – אבל מותר בשעועית (beans) [וקטניות] קשות כגון חומוס.

סעיף ט' מחבר – כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ע"ש עם חשיכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ט וז"ל אע"ג דמים ראויין לשתות חיים והיה ראוי להיות דינם כפירות הנאכלים חיים וכו' מ"מ אינם טובים כ"כ כפירות ומהני להם החימום הרבה.
פירוש – משמע מהמ"ב שטעם המים משתפר ע"י בישול ובישולם לא רק אוסר בגלל החימום ואע"פ שיש מחלוקת בדבר מ"מ יש להחמיר לא להחזיר דבר לח חם למקום שיתחמם יותר אא"כ ע"י שינוי שמא איסורו מה"ת.
מ"ב שם ס"ק נ"א וז"ל "ע"ש עם חשיכה" אא"כ יש שהות שיתחממו קודם בה"ש אף שלא יתחממו כל צרכן וכן אסור ליתן מים לתוך הקדרות שבתנורים ע"ש עם חשיכה אע"ג דמתכוין רק שלא יפקע הקדירה מהחום שבתנור ולמאי יחתה מ"מ הא הדרך הוא דמדיח בהם הכלים וחיישינן שמא יחתה בהתנור כדי שיתחממו המים ולכן צריך לזהר ליתן שיתחממו במקצת מבע"י.
פירוש – יש מחלוקת מה פירושו של "חימום במקצת" לגבי מים ובפשטות ר"ל שיש גם שיעור בישול כמאכל בן דרוסאי במים ותלוי בזמן הבישול (חזו"א או"ח סי' ל"ז ס"ק ו'), ז"א שליש או חצי זמן של בישול גמור [ומשערים רק אחרי המים הגיעו ליס"ב – חזו"א שם].

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להחזיר דבר לח או מים חמים על הבלעך להתחמם יותר?
תשובה: לכתחילה מחמירים לא לחמם מים לטמפרטורה יותר גבוה משום השיטות שחימום המים הוא בישולם וכל עליה בטמפרטורה היא בעצמה בישול מה"ת. לכן לכתחילה יש להחזיר דבר לח וחם על הבלעך ע"י שינוי.

סימן רנ"ה - הכנת האש קודם הכנסת שבת

סעיף א' מחבר – אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל נראה לי דלכתחלה נכון למנוע מהיסק סמוך לחשיכה אף באופן זה אלא יראה שיהיה אף גמר ההיסק בחול שמצוי הוא שנשאר אח"כ האודים בתנור ומוכרח הוא לכבותן לבסוף ע"י א"י כדי שלא יתקרר התנור אם ימתין עד שיכלו לגמרי וכו'.
פירוש – ר"ל שכדי להשאיר החום בחדר חייב לסגור את הארובה וכדי לעשות זה חייב לכבות את האודים עכשיו.
מחבר שם – עד שיצית בהן האור בענין שתהא השלהבת עולה מאליה וכו' ואם לא הודלקה כל כך אסור ליהנות בה בשבת גזירה שמא יחתה בה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל דאל"ה חיישינן שמא יחתה ויניד העצים משתחשך.
פירוש – כי חז"ל גזרו במצב שבו פעולה קטנה עלולה להביא לידי מלאכה, ורק תיקון יכול להסיר את החשש, כמו להדביק את פי התנור בטיט (סי' רנ"ד סעי' א'). החשש קיים רק לגבי דבר שכבר התחיל לעסוק בו, ולא בדבר אחר שאינו מתעסק בו כרגע.
מחבר שם – וכשהודלקה כשיעור יכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל הט"ז בסימן ער"ה כתב דמ"מ יש ליזהר שלא לישב בסמוך אצל זנבות האודים לפי שיש לחוש שמא יגע בהם לקרבם אצל המדורה אבל דעת הא"ר והתו"ש דלא חיישינן לזה וכו'.
פירוש – כי לדעת הא"ר והתו"ש כדי לבוא לחשש כזה צריך ב' תנאים: (א) שלא צריך פעולה רב לבוא למלאכה, וזה איכא, ו(ב) יש צורך גדול שמביא לו לשכוח את השבת, וזה ליכא, כי אין הכרח להזיז האודים במה שיש כבר חום רב מהאש, ולכן נחשב כגזירה חדשה.

סעיף ב' מחבר – י"א שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא שרי מפני שהם דולקים והולכים.
פירוש – השו"ע קובע כאן את המציאות לפי דעת ר' יהודה במשנה (שבת כ.) [עיין רש"י שם ד"ה ר' יהודה אומר וז"ל אם היתה מדורת פחמין אין צריך להאחיז בהן האור אלא כל שהוא והיא דולקת והולכת דאין דרכה להיות כבה והולכת וא"צ לחתות בהן עכ"ל].

סימן רנ"ז - דיני הטמנת חמין

סעיף א' מחבר – אין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל אבל בספק חשיכה טומנין בו ואין טומנין בדבר המוסיף הבל אפילו מבע"י ואם הטמין בדבר המוסיף הבל התבשיל אסור אפילו בדיעבד ודוקא בצונן שנתחמם או שנצטמק ויפה לו אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה מותר.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל הטעם דהא לא אהני מעשיו כלל וכתב המ"א דה"ה המטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל דשרי בדיעבד אע"ג דעשה איסורא דהא אינו אלא עומד בחמימותו.
פירוש – משמע אם היה מטמין את המאכל במזיד כדי שישאר חם עד למחר יהיה אסור אפילו בדיעבד.
רמ"א שם – וי"א דאם שכח והטמין בשוגג בדבר המוסיף הבל שרי לאכול וכו'.
בה"ל שם ד"ה י"א וז"ל ומ"מ במקום הצורך אפשר דיש לסמוך בדיעבד בשוגג אף בנתבשל רק כמאב"ד וכדעת התו"ש.
פירוש – וכן דעת החוז"א (סי' ל"ז ס"ק כ"ה ד"ה ומיהו).
רמ"א שם – אבל כשמטמין לצורך מחר מותר להטמין מבע"י בדבר שמוסיף הבל ובדיעבד יש לסמוך על זה ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן.
פירוש – ר"ל יכול לעשות כן לכתחילה בשעת הדחק אפילו אם היה יכול לקבל עזרה משכנים, ורגיל פירושו ב' פעמים זה אחרי זה, ואם הפסק פעם א' אין זה נחשב כרגיל, וכשיש אונס או בשעת הדחק לא נקרא רגיל אפילו כשעשה כן ב' פעמים רצופים.

סעיף ב' מחבר – ומ"מ לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתטנף בעפרורית שרי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדירה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם שייך הטמנה כשמכסים סיר במכסה שלו?
תשובה: כיון שכוונתו היא לכסות המאכל לצורך בישול ולא לשם הטמנה אז לא נחשב כהטמנה.

שאלה: האם שייך הטמנה אם מכסים מאכל ע"י מאכל חם?
תשובה: אם הכוונה היא לכסות את כל המאכל הקר כולו כדי לחממו, הדבר אסור משום הטמנה. אך אם לא מקפידים לכסות את כולו, אלא רק רוצים שיתחמם בדרך זו, אין בכך איסור הטמנה.

שאלה: האם יש איסור הטמנה כשמחמים בקבוק לתינוק ע"י שמכניס הבקבוק במים חמים?
תשובה: איסור הטמנה חל בזה רק כשמתכוונים לכך, כלומר לכסות את חלק הבקבוק שרוצים לחמם. אבל אם המטרה היא רק לחמם ולא לכסות – אין בכך איסור הטמנה. ואם הבקבוק כוסה במים בלי כוונה, גם אז אין מדובר באיסור הטמנה.

שאלה: האם מותר לעטוף קישקה ברדיד אלומיניום (aluminum foil) ולהניח אותו על גבי הצ'ולנט?
תשובה: מותר כי תפקיד רדיד האלומיניום הוא לשמור על הקישקה שלא יתפרק ואין כוונתו להטמנה.

סעיף ד' מחבר – אע"פ שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל אם טמן בו מבע"י ונתגלה משחשיכה מותר לחזור ולכסותו וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת מוסיף וכן אם רוצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו וכו' אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטלו לכסותו בגלופקרין וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל ר"ל דלא תימא דזה אינה חשובה הטמנה שאינו מועיל וע"כ כשמכסה עליו בגלופקרין בשבת הו"ל כמטמין לכתחלה קמ"ל דאף סדין מועיל עכ"פ במקצת.

פירושי חיים

פירוש – כי חז"ל רק גזרו על התחלת ההטמנה וראיה מסי' שי"ח סע' ו' (עיין במ"ב שם ס"ק נ"א) שמותר לשים דבר חם חדש בתוך הבגדים שמטמינים בו קדירה כבר מבע"י ולכסות שניהם ביחד. (ועיין לקמן בסי' שי"ח סע' ו' מש"כ שם בפירוש).

סעיף ה' מחבר – אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת מותר להטמינו וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל דלא אסור אלא כשהוא בכלי ראשון שנתבשל בו אבל כשפינהו לכלי אחר אף דעדיין היד סולדת בו מותר וכו'.
פירוש – שמה שפעולתו גורם שהתבשיל יתקרר אז מגלה שהסיח דעתו מלהטמין.

סעיף ז' מחבר – כל היכא דאסרינן הטמנה אפילו בקדירה מבושלת כ"צ אסרינן ואפי' מצטמק ורע לו.
פירוש – כי עדיף לו שהתבשיל יישאר קצת חם באמצעות הטמנה, גם אם זה גורם לו להצטמק ורע יותר, מאשר בשהייה שבה אם התבשיל מצטמק ורע לו – אין לו עניין לחתות את הגחלים או לערבב אותו, כי זה רק יקלקל אותו יותר.

סעיף ח' מחבר – ואם נתן על הקדירה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדירה ונתן בגדים על אותו כלי רחב מותר דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדירה אין כאן הטמנה וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ג וז"ל והנה כ"ז כשיש אש בכירה אבל אם אין אש בכירה כלל י"א שאין לאסור להעמיד קדירה עליה ולכסותה בגדים דאף שחום הכירה שתחתיה ג"כ גדול ומוסיף הבל מ"מ שרי דדוקא ע"ג גפת וכדומה אסרו משום דראוי להטמין בתוכה וגזרו שמא יטמין ברמץ אבל הכא אין ראוי להטמין בתוך הקרקע של הכירה הלכך ליכא למיחש למידי וכו'.
פירוש – משמע מכאן שלא שייך הטמנה בפלטה כי אי אפשר לגשת לגוף חימום [וצ"ע].
מ"ב שם וז"ל ואם כופה כלי רחבה או שנותן עליה דף רחב ומכסה בבגדים מלמעלה מותר אף שמעמידו עד חציו בחול.
פירוש – חציו לא דווקא, אלא מותר אם לא מכוסה לגמרי.
מחבר שם – וכן מותר להניח הקדירה בתנורים שלנו ע"י שיתן בתוכה חתיכה חיה והוא שלא תהא הקדירה נוגעת בגחלים, ואף על פי שמכסה פי התנור בבגדים, כיון שאין הבגדים נוגעים בקדרה לאו הטמנה הוא, ושרי וכו'.
פירוש – משמע מהמחבר שחתיכה חיה שמועילה בשהייה לא היתה מועילה בהטמנה, והטעם הוא (מ"ב ס"ק ל"ג, עוה"ש סע' ג', גר"ז שם סעיף א') שבהטמנה כל חיתוי מועיל לחזק חומו לכן חששו טפי כי לא מסיח דעתו מהתבשיל ויבוא לחתות.
רמ"א שם – ומצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין בשבת כי זהו מכבוד ועונג שבת וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת חיישינן שמא אפיקורוס הוא וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ט וז"ל וזה לשון בעל המאור בפרק כירה כל מי שאינו אוכל חמין וכו' וצריך להזמין לבשל להטמין ולענג את השבת ולהשמין הוא המאמין וזוכה לקץ הימין ע"ש עוד.
פירוש – ו"חמין" פירושו צ'ולנט דווקא, אבל אם ניזק ממנו אינו חייב לאוכלו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש איסור של הטמנה כשמבשל ע"י סיר קרוק (crock pot)?
תשובה: כלי זה מיוחד לבישול ולא להטמנה ואין בו איסור הטמנה.

שאלה: האם יש איסור הטמנה בתרמוס (thermos)?
תשובה: אע"פ שמשתמשים בו כדי להטמין, מ"מ יש איסור הטמנה דווקא בכלי ראשון ולא אם מפנים דבר חם מכלי ראשון לכלי אחר, ולכן ממילא אין איסור הטמנה בזה (ועיין לעיל מש"כ בסי' רנ"ג סע' ב' בתשובה לעוד טעם להיתר בשם החוז"א כלומר שלא גזרו בהטמנה דרך כלי).

שאלה: האם מותר לכסות דבר העומד על הבלעך או פלטה מע"ש ע"י בגדים שאינם מוסיפים הבל?
תשובה: עיין בעוה"ש (שם סע' י"ב) שמותר אם עושים באופן שהבגדים לא נוגעים בקדירה, ע"ש.

שאלה: האם יש דרך להטמין בשבת שהוא מותר?

תשובה: מקילים אם משאיר הכיסוי כגון בגדים קצת פתוח כי נחשב כשינוי במעשיו ולא גזרו.

סימן רנ"ח - שמותר להשים ערב שבת דבר קר על קדירה חמה

סעיף א' מחבר – מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר ע"ג קדירה חמה שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל.
פירוש – מיירי שאין כיסוי לקדירה התחתונה ומחממת הקדירה העליונה מחמת הבל של קדירה התחתונה, כי אם יש כיסוי לקדריה התחתונה, הקדרה התחתונה לא נחשבת כדבר המוסיף הבל אלא כהפסק קדירה. וכל זה לא דומה לשטח העליון של פלטה חשמלית שאם הגוף חימום בוער ומאדים אז גם חלק הזה נחשב כגחלים. (ועיין מש"כ בתשובה בסי' רנ"ג סע' ה' לגבי שהייה על פלטה חשמלית.)

סימן רנ"ט - כמה דיני הטמנה וטלטולם

סעיף ו' מחבר – י"ט שחל להיות בע"ש יש מי שאוסר להטמין באבנים משום דהוי כמו בנין ויש מתירים.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל "ויש מתירים" - ס"ל דמשום כבוד שבת לא גזרו.
פירוש – עיין בתהילה לדוד (סע' ו') שדעה זו ס"ל שבמקום כבוד הבריות או במקום כבוד השבת לא גזרו על בנין ואוהל עראי ע"ש. הנ"מ שמותר לילדים לשחק עם לגו (Legos) בשבת. (ועיין בסי' ש"מ סע' ה' בתשובה).

סעיף ז' מחבר – תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין אותו בטיט מותר לסתור אותה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ט שאין זה בכלל סתירת בנין אפילו מדרבנן כיון שלא נעשה לקיום כלל.
פירוש – עיין בסי' שי"ד סעי' י', שבניין לשעה אינו נחשב בניין, כי הכוונה אינה לבניין איכותי אלא למטרה אחרת, כמו כאן – לשמור על החום. בנוסף, לא בונים בצורה טובה וחזקה אם יודעים שהמבנה הוא זמני בלבד.
רמ"א – ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט ע"י ישראל אם אפשר לעשות ע"י א"י וכו'.
פירוש – דווקא בציור כזה במה שהתנור מחובר לקרקע שחז"ל אסרו כל בנין עראי המחובר לקרקע (גר"ז שם סע' ז') [גזירת איצטבא ביצה לב:].
רמ"א שם - וכן אם אפשר לעשותו ע"י ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול ואם א"א יעשה גדול ע"י שינוי והכי נהוג וכו'.
פירוש – ז"א או בשינוי בפעולת סתימת התנור או שינוי איך שנסתם, ולגבי לעשות ע"י קטן אין בזה איסור לספות לקטן איסור בידיים כי י"ל שמותר גם לגדול לעשות [עיין בסי' רס"ט במ"א ס"ק א' והמחה"ש שם].
רמ"א שם – ונ"ל הא דמותר לחזור לסתום התנור היינו ביום דכבר כל הקדירות מבושלות כל צרכן אבל בלילה סמוך להטמנתו דיש לספק שמא הקדירה עדיין מבושלות כל צרכן אסור לסתום התנור וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל דע"י סתימת פיו ואפילו בלא טיחה בטיט מוסיף חום ומתבשל במהרה ואסור אפילו אם התנור גרוף מן הגחלים.
פירוש – ר"ל שאסור משום ספק איסור מה"ת היינו מלאכת בישול. אבל בספק איסור מדרבנן אין לאסרו בכל זאת משום דבר שיש לו מתירין כי מיירי בדבר שאין לו מחליפים למחר כגון צ'ולנט שהרי צריך לו ביום לעונג שבת או כגון דבר אחר שא"א להסתדר בלעדיו אא"כ בדוחק קצת (עיין בסי' שכ"ה במ"ב ס"ק ס"ב, ועיין ביו"ד סי' ק"ב).
רמ"א שם – ואפי' ע"י א"י אסור וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל ולענין דיעבד אם סתם הא"י התנור אין לאסור התבשיל דלא אהני מעשיו כ"כ דבלא"ה היה מתבשל לבסוף.
פירוש – עיין בסי' שכ"ה ס"ק נ"ה שלא גזרו על הנאה ממלאכת א"י בשבת לטובת ישראל כשההנאה מועטת.

סימן ר"ס - דיני הכנסת שבת

סעיף א' מחבר – מצוה לרחוץ (רמ"א כל גופו ואם א"א ירחוץ) פניו ידיו ורגליו בחמין בע"ש וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל מפני כבוד השבת ומ"מ אין זה חובה גמורה והמקיימה מקבל עליה שכר ושאינו מקיימה אינה נענש עליה.
פירוש – יש ג' סוגי מצוות:
(א) מצווה שהיא חובה ואם לא יעשנה נענש.
(ב) מצווה קיומית שלכתחילה צריך לעשותה אבל אם לא עשתה לא מענש, כגון רחיצה ע"ש.
(ג) מצווה בעלמא שרק חמי לב עושים כגון לאכול פירות ארץ ישראל.

מחבר שם – ומצווה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בע"ש.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל וביום ה' מקפידין שלא ליטלן מפני שהצפרנים מתחילין לחזור ולצמוח ביום ג' לגלוחן וא"כ אין זה תיקון כבוד שבת שחוזר לצאת. יש שכתבו שלא לקוץ צפרני הידים ורגלים ביום אחד ואין לקוץ אלא בע"ש או בעיו"ט והנכון שיקוץ מן הרגלים ביום ה' ומן הידים ביום ו' [מ"א] וכו'.
פירוש – הרי ליל יום ה' הוא כבר יום ו' לכן יכול לקצץ צפרני הרגליים ביום ה' וצרפני הידיים בליל יום ה'.
רמ"א שם – ואם היו שערות ראשו גדולות מצוה לגלחן וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל "לגלחן" - בתער או במספרים וכו' יש מקומות שאין מגלחין ואין נוטלין צפרנים בר"ח אפילו חל ביום עש"ק כי כן צוה ר"י חסיד.
פירוש – יכול להקל במקום כבוד הבריות.
רמ"א שם – וכנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן ויתחיל בשמאל וכו'.
פירוש – ז"א ביד השמאלי.
רמ"א שם - בקמיצה וכו'.
פירוש – הוא אצבע הרביעי (ע"י האצבע הקטן).

סימן רס"א - זמן הדלקת הנרות לשבת
סעיף א' מחבר – ספק חשיכה והוא בין השמשות וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואם מסתפק אם הגיע הזמן לבה"ש ג"כ אסור.
פירוש – עיין יור"ד סי' נ"ג ש"ך ס"ק ט"ו שבמקום הפסד מרובה מקילין אפילו שא' מהספקות היא משום חסרון ידיעה לכן יש מקום להקל להצטרף ספק חשיכה לס"ס כגון לגבי הפסק טהרה. ואפי' בלי ס"ס יש מקום להקל לגבי הפסק טהרה שנעשית אחרי השקיעה ולפני צה"כ אבל צריך שאלת חכם.
בה"ל ד"ה בין השמשות וז"ל ועיין מ"ב סק"א ולא הוי ס"ס דספק חסרון ידיעה אינו נכנס כלל בגדד ספק וכו' ועוד נ"ל דמש"ה לא הוי ספק דהוא משם אחד ספק יום ספק לילה.
פירוש – ר"ל ביה"ש נחשב כספק גמור (לדעת ר' יוסי, שבת לד:, ועיין ברש"י שם ד"ה זה נכנס, ותוס' שם ד"ה רבי יוסי אומר, ועיין בסי' של"א סע' ה' בבה"ל ד"ה בין השמשות). ולגבי הצטרפות ספק מחסרון ידיעה לס"ס עיין בש"ך כנ"ל שמקיל במקום הפסד מרובה על סמך דעת הד"מ שהיה ס"ל ספק כזה עדיין יכול להצטרף לס"ס. לכאורה סברת הד"מ הוא שהפסול הוא מדרבנן (הש"ך סומך עליו להקל רק במקום בהפסד מרובה). אבל הפמ"ג היה מחמיר (עיין בא"א אות א'). למעשה, יש להקל בשעת דחק גדול.
מחבר שם – אין מעשרין את הודאי וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל דה"ל כמתקן וה"ה שאסור להפריש חלה אף בחו"ל וחמור חלת חו"ל יותר ממעשר דלענין מעשר אם אין לו מה יאכל בשבת תו הוי לצורך מצוה וקי"ל דלא גזרו על שבות בה"ש לצורך מצוה וכו'.
פירוש – לאו דווקא שה"ה שלא גזרו בביה"ש אפי' על שבות לדבר שמוסיף לו עונג שבת (עיין בבה"ל סי' שמ"ב ד"ה מותר בין השמשות).
מ"ב שם וז"ל ולענין חלה [חו"ל] יש להחמיר בכל גווני שהרי חלת חו"ל יכול לאכול בלא הפרשת חלה ולשייר מעט עד אחר שבת ולהפריש מן המשויר ולכן כשחל שבת בע"פ ולא הפריש חלה מהמצה בע"ש מבעוד יום מותר להפריש אף בע"ש בין השמשות דא"א לאכול ולשייר חתיכה מכל מצה.
פירוש – עיין ביצה דף ט. והתוס' שם ד"ה גלגל שמשמע אם היתה מעיסה אחד מספיק להשאיר משהו ממצה האחרונה.
מחבר שם – ואין מערבין וכו'.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל "ע"ת" דבגמרא יש סמך לערב תחומים מקרא וע"כ חמיר דאפילו לדבר מצוה אסור כ"כ העו"ש וכו'.
פירוש – "אין מערבין" עירוב תחומים, כי עירוב תחומים נחשב כקונה דירה, והואיל ויש אסמכתא מקרא [דכתיב אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי (שמות ט"ז, כ"ט) ולומדים גז"ש לאלפיים אמות של ערי מקלט (עיין בעירובין נא.)] חז"ל אסרו לערב ע"ת בביה"ש, משא"כ בעירוב חצרות שאע"פ שהוי ג"כ קנין מ"מ אין עיקרו מה"ת ולכן הקילו.
מחבר שם – ואין מדליקין את הנרות וכו'.
בה"ל שם ס"ה ואין מדליקין וז"ל והנה עצם זמן בין השמשות ידוע שיש דעות בין הפוסקים וכו' למעשה ליזהר להדליק קודם שקיעת החמה וכו' אך בדיעבד אם עבר והדליק או שעשה שאר מלאכה אחר השקיעה בזמן דאיכא דעות בין הפוסקים יש להקל בדיעבד ליהנות ממנה וכו'.

פירוש – ר"ל שאם עבר ועשה מלאכות מה"ת אחרי בין השמשות של הגאונים [שהוא שלש רבע מיל אחרי שקיעת החמה] אבל לפני ביה"ש של ר"ת [שלש רבע מיל לפני צאת כל הכוכבים], מותר ליהנות ממנה בדיעבד.
מחבר שם – אבל מעשרין את הדמאי וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל דרוב עמי הארץ מעשרין הן ולא מקרי תיקון.
פירוש – ר"ל שתיקון מטעם חומרא לא נקרא תיקון לגבי ביה"ש.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מחויב לטבול במקווה ע"ש?
תשובה: אם הוא טמא קרי יש לטבול, ואל"כ יש חשש של ביטול תורה.

סעיף ב' מחבר – י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א בין בכניסתו ובין ביציאתו וכו'.
פירוש – כדי לקבל תוספת שבת מספיק לומר "מזמור שיר ליום השבת" (תהילים פרק צ"ב) ולא צריך לגמור כל הפרק.

ענייני הסעיף
שאלה: אחרי קבלת שבת דיחיד כמה זמן מותר לעשות שבותים במקום מצווה?
תשובה: יכול להקל עד צה"כ של החזו"א, ז"א כארבעים דקות אחרי השקיעה. (ועיין לקמן שסי' שמ"ג סע' א' בתשובה).

שאלה: מתי מותר להתחיל לעשות שבותים במוצ"ש?
תשובה: במקום מצווה יכול לעשות שבותים לאחר כעשרים דקות אחרי השקיעה.

שאלה: מתי מקבלים תוספת שבת?
תשובה: לכתחילה לפני השקיעה ההכי מוקדמת שיש בלוחות.

שאלה: האם עדיף להתפלל בציבור שגומר תפילת מנחה אחרי השקיעה בע"ש או להתפלל ביחידיות כדי לקבל תוספת שבת?
תשובה: קבלת תוספת שבת עדיף מתפילה בציבור לכן יש להתפלל ביחידות.

מחבר שם – רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל ולא סגי בהוספה כ"ש אלא שצריך קצת יותר. ושיעור התוספת עם בין השמשות ביחד עולה כמעט חצי שעה וכו'.
פירוש – וב' דקות מספיק אבל ד' דקות עדיף [שולחן ערוך הרב פסקי הסידור סדר הכנסת שבת שכתב וז"ל מאד צריך ליזהר בהדלקת נרות להדליק קודם שקיעת החמה שקיעה הנראית דהיינו בעוד השמש זורח בראשי האילנות בשדה בארץ המישור שאין שום הר במערב או בראשי גגים הגבוהים בעיר ולא לעשות אח"כ שום מלאכה כלל כדי להוסיף מחול על הקדש מעט כי אחר סילוק וביאת האור מראשי האילנות וגגים הגבוהים בכמו ד' חלקי ששיים משעה (שקורין מינוטין) אזי היא שקיעה האמיתית שהוא סילוק וביאת האור מראשי ההרים הגבוהים שבא"י עכ"ל, כלומר יש הפרש כד' דקות בין שקיעה הנראית ממקומות גבהים בעיר לבין שקיעה המישורית שהיא שקיעה שהיתה נראית מגובה הקרקע, והד' דקות אלו הן זמן של תוספת שבת אע"פ שכבר שקעה השמש לאלו העומדים על הקרקע, וצ"ע שיוצא מזה שאין להם תוספת כלל, אלא בע"כ ס"ל לגר"ז שזמן השקיעה לכל העיר נקבעה לפי מקומות הגבהים בעיר (וכן דעת החיד"א בשם הרב בית דוד, ברכי יוסף או"ח סי' של"א סע' ז'), וכן דעת חכמי ירושלים לגבי נץ החמה - עיין מש"כ בקיבוץ אור ישראל (מאנסי ניו יורק) תשרי תשפ"ו דף שט"ז], וכדי לצאת כל הדעות יש לקבל תוספת שבת כעשרים דקות לפני השקיעה [המישורית] כשיטת הרא"ם.

שאלה: איך מקבלים תוספת שבת?

פירושי חיים

תשובה: יש לקבל ברצון חיוב על עצמו לשבות ממלאכה לשם תוספת שבת וה"ה לגבי יו"ט שיש גם תוספת יו"ט באותו אופן, ולומדים מיוה"כ דכתיב (ויקרא כ"ג ל"ב) מֵעֶרֶב עַד עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ, כלומר היא מצווה עשה ע"י מעשה שביתה בפועל.

שאלה: האם צריך ב' קבלות עבור התוספת כשחל יוה"כ בשבת?
תשובה: רק צריך קבלה א' לשתיהן כי הן קדושה א' (שכן משמע בזבחים צ"א. לגבי תמיד דשבת ור"ח).

שאלה: למה צריך שיעור לתוספת שבת ולא מספיק במשהו?
תשובה: הר' יונה (ברכות יח: ד"ה היה אומר ה"ר יעקב מאורלינ"ש) מדמה אותה להפרשת תרומה שאע"פ שחיטה א' פוטרת את הכרי התורה נתנה רשות להוסיף וה"ה לגבי תוספת שבת ע"ש, וצריך הסבר שהרי ערב שבת וודאי אינו לילה גמורה משא"כ בכל חיטה שמפריש לשם תרומה שנעשית תורמה גמורה מה"ת, וצ"ל כהריטב"א (ר"ה י"א) שאסמכתא הוא כעין דאוריי', ר"ל שמה שיש אסמכתא לקרא (מיוה"כ) להוסיף על החול לקודש אז נעשה כעין דאוריי' ולכן כל הוספת שמוסיף דינו כתחילת שבת כמו לגבי כל חיטה שמפריש עבור תרומה.

שאלה: מה הטעם למצוות תוספת שבת?
תשובה: הואיל וא"א לצמצם ולדייק מתי ביה"ש של ר' יוסי מתחיל (עיין לעיל בפירוש לבה"ל בסע' א') התורה נתנה לנו רשות למנוע את הספק ע"י קבלת תוספת שבת.

שאלה: האם קבלת שבת של גברים נחשבת כגוררת אחריה גם את קבלת השבת של נשים?
תשובה: לא.

שאלה: האם מותר להתפלל מנחה אחרי שקיבל שבת כיחיד?
תשובה: אסור לו להתפלל מנחה לאחר מכן, אלא עליו להתפלל מעריב פעמיים כתשלומים.

שאלה: איזה סוג מצווה היא מצוות קבלת תוספת שבת?
תשובה: היא מצוות עשה (מ"א ס"ק ח'), וי"א היא כעין נדר (רעק"א שם בשם הלבוש).

שאלה: איזה סוג של קבלת שבת נעשית בהדלקת נרות?
תשובה: זה עושה קבלת שבת של יחיד (ועיין לקמן לגבי קבלת ציבורית).

מחבר שם – ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה.
רמ"א שם – ואם רוצה להקדים ולקבל עליו השבת מפלג המנחה ואילך הרשות בידו וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל אבל אם קיבל עליו השבת קודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום ופלג המנחה נקרא שעה ורביע קודם הערב וכו'.
פירוש – ועיין בח"א (כלל ה' סע' א') שכתב שיכול לקבל שבת אפילו שעתיים לפני השקיעה [ולא לפני זה] ועיין בעוה"ש (שם סעי' ט"ו) [שמדובר בקבלת שבת בב' שעות לפני *הלילה* ולא לפני השקיעה כי לא מהני קבלת שבת לפני פלג המנחה, ועיין בסי' רס"ג בשעה"צ אות ל"א וז"ל שהסכימו הפוסקים דהנוהגים לקבל שבת ב' שעות קודם צאת הכוכבים יפה הם נוהגים וכו' ועיין בבה"ל ד"ה קודם הלילה (ושם בבה"ל כתב שלפי שיטת הלבוש והגר"א שפלג המנחה הוא שעה ורבע לפני השקיעה, כלומר יותר מב' שעות לפני צאת כל הכוכבים, אין סתירה כלל לפסק המחבר בסי' רס"ג סע' ד' לא להקדים הדלקת נרות, כלומר קבלת שבת, לפני פלג המנחה)].

סעיף ד' מחבר – אחר עניית ברכו אע"פ שעדיין יום הוא אין מערבין וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל משום דהוא התחלת תפלת ערבית של שבת לכך הכל פורשין אז ממלאכה וכו' ואסור לו בכל הסייגים והגדרים שגדרו חז"ל לשבת וכו' וה"ה כל שבות שהוא לצורך מצוה וכו'.
פירוש – עיין בסי' שמ"ב בבה"ל ד"ה מותר מה הגדרה של "צורך מצווה".
מ"ב שם וז"ל ועיין בביאור הלכה בשם הרבה אחרונים שכתבו דדוקא ע"י ברכו וכו'.

פירוש – ואם הוא שייך לעדה מסוימת אז הוא נגרר אחרי ברכו שלהם אפילו הוא בבית, אבל למי שאין לו עדה אינו נגרר אחרי ברכו של עדה מסוימת או של ברכו של ביהכ"נ כשהוא בבית, ובזה"ז אין לנו מושג של קהילה חוץ מהחסידים.
מ"ב שם וז"ל שהוא קבלת שבת של ציבור וכו'.
פירוש – זה חומרה מדרבנן שלא יפרוש מהציבור, אבל כשמגיע לשקיעה הוא חייב לפרוש ממלאכות בע"כ שמא כבר הגיע לילה ולא משום תוספת שבת כי קבלת תוספת שבת בא מרצון.

סימן רס"ב - לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקיה

סעיף א' מחבר – יסדר שלחנו ויציע המטות וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל שיושבין עליהן וטוב שתהיה מוצעת גם המטה שישן עליה.
פירוש – בזה"ז כיון שיש דלת לכל חדר וכסוגרים אותם לא רואים בפנים אז אין חסרון של כבוד שבת אם לא יציעו את המטות.
רמ"א שם – ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת וכן המנהג ואין לשנות.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל יש נוהגין להיות ב' מפות על השלחן מלבד העליונה שעל הלחם משום שכשמנערים המפה נמצא השלחן מגולה.
פירוש – והמנהג להניח שם לחם הוא כדי שלא יהיה הפסק בין קידוש לסעודה.

ענייני הסעיף
שאלה: מה פירוש לדברי הרמ"א "שלחון ערוך כל יום השבת"?
תשובה: פירושו שהשלחן יהיה מכוסה במפה (ואם הוא מכוסה במשך השבוע צריך מפה אחרת לשבת), ואם מרגיש שסידור הצלחות וסכו"ם באותו זמן מוסיף כבוד לשבת יכול לעשות גם זה אבל אין בזה חיוב.

סעיף ב' מחבר – ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל דכתיב וכבדתו ודרשו חז"ל שלא יהא מלבושיך של שבת כמלבושיך של חול וכו'.
פירוש – מיירי בבגדי חשובים כמו כובע וחליפה מיוחדים לשבת, ועיין ברמ"א סי' ש"א סע' ט"ז שכתב בשם הכל בו שבגדי שבת בעצמם מזכירים לנו לא לחלל שבת וז"ל ולא יצא אדם בשבת כמו שהוא יוצא בחול בלתי דבר אחר שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבא לחללו עכ"ל.
מ"ב שם וז"ל וטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול אפילו חלוק וכו'.
פירוש – ר"ל שיחליף כל בגדים שלו עבור שבת ולמעשה צריך שיהיה לו לפחות בגד א' מיוחד לשבת כדי (א) להזכירו שהיום שבת ולא יעבור על איסור מלאכה ו(ב) משום כבוד שבת.

סעיף ג' מחבר – ילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה וכו'.
פירוש – עיין במהרש"ל מס' ב"ק לב: מה עניין של חתן וכלה ולמה שבת נקראת מלכה (ר"ל משום המשל שכנסת ישראל נשואה לה' ושאנו כולנו בני מלכים).
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל בקצת מקומות נוהגין לצאת מבהכ"נ לעזרה ואומרים בואו ונצא וכו' ואנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב וכו'.
פירוש – אומרים לכו נרננה וכו' אבל אין בזה חיוב ולא צריך להשלים, ועדיף ללמוד תורה מלומר לכו נרננה, וגם עדיף לומר שיר השירים מלומר לכו נרננה ובזה יש תשלומים לכל השבת, מ"מ גם בזה עדיף ללמוד תורה. וטעם להפוך פנים למערב הוא משום שהשכינה היא במערב, ולכן אפילו למתפללים אצל כותל המערבי הופכים פניהם למערב.
רמ"א שם – וילבש עצמו בבגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו וזהו כבוד השבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וגם הנשים נוהגות קודם הדלקת הנרות לרחוץ את עצמן וללבוש בגדי שבת ואשרי להם אמנם בימים הקצרים שמתאחרים לישב בחנות ואח"כ רוחצות ולובשות ובין כך יבואו חו"ש לספק חילול שבת לכן טוב להזהיר להם שיקדימו לבוא לרחוץ וללבוש וכשמתאחרת מצוה יותר שתדליק כך במלבושי חול וכו' ואם הבעל רואה שמתאחרת מצוה גדולה שהוא ידליק הנרות ולא ישגיח בקטטת אשתו וכו'.
פירוש – מיירי שבעלה רואה שתחלל השבת אם תדליק שאם לא כן עדיף שהיא תדליק אפי' אם תצטרך להתפלל מעריב פעמיים (עי' סי' רס"ג במ"ב ס"ק מ"ג).

ענייני הסעיף

פירושי חיים

שאלה: האם מותר ללבוש בגדי שבת כמה שעות לפני ואחרי שבת?
תשובה: אם לובשים אותם בערב שבת או במוצאי שבת מסיבה שאינה פוגעת בכבוד השבת, מותר לעשות זאת. בנוסף, מותר ללבוש אותם בחתונה, שכן שמחת חתן וכלה כדומה לקבלת פני השכינה [בהר סיני] (עיין שיר השירים ג' י"א, בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ, ורש"י שם וז"ל ביום חתונתו - יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו).

סימן רס"ג - מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעונן

סעיף א' מחבר – יהא זהיר לעשות נר יפה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואיתא בש"ס דזוכה עבור זה לבנים תלמידי חכמים וכו' ולכך ראוי שתתפלל האשה אחר שתגמור ההדלקה והברכה שיתן לה הקב"ה בנים זכרים מאירים בתורה.
פירוש – אע"פ שאסור לבקש צרכיו בשבת, במה שהיא רגילה בכך אינה מצטערת כי נעשה כחלק תפילת שבת. ותיקנו להתפלל בזמן זה משום ב' סיבות (א) על סכנת נפשות שמא יפלו הילדים לתרבות רעה ועל זה מותר לבקש ולהתחנן אפילו בשבת ו(ב) שתהיה מחוברות דווקא למעשה ההדלקה שלה, כי ההתחברות למעשה מעניקה לדבר חשיבות מיוחדת.
מ"ב שם וז"ל והדלקת הנר צריך להיות בכל החדרים שהולך שם בשבת עכ"פ נר אחד אף שאינו אוכל שם כדי שלא יכשל בעץ או באבן וכו'.
פירוש – הואיל ובזה"ז אין לנו חורים ברצפה די באור א' שמאיר לחלקים אחרים של הבית עד שהולך לישון (חוץ מאור בשירותים), וגם בכורים בישיבות צריכים להדליק ב' נרות בחדר שלהם משום שמור וזכור כלקמן.
מחבר שם – ויש מכוונים לעשות ב' פתילות אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ואם מעותיו מצומצמין נראה שטוב יותר שיקנה אחד יפה ולא שנים גרועין.
פירוש – יפה פירושו שמדליק בקלות.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל "שתי פתילות" היינו כשהוא דולק שמן בנר ואם הדלקתו הוא בנרות עושה שני נרות. ומותר להדליק מנר לנר וכו'.
פירוש – וכן נוהגים.
רמ"א שם – ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות וכן נהגו וכו'.
פירוש – יכולים לקיים את המנהג ע"י הדלקת נרות יותר גדולות.
רמ"א שם – האשה ששכחה פעם אחת להדליק מדלקת כל ימיה ג' נרות וכו'.
פירוש – ודווקא קנסו את האשה ולא את האיש משום שהאשה כבתה אורו של עולם.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל ואם שכחה כמה פעמים צריכה להוסיף בכל פעם עוד נר אחד יותר והכל משום קנס כדי שתהא זהירה בכבוד שבת וע"כ אם נאנסה ולא הדליקה כגון שהיתה בבית האסורים וכיוצא בזה א"צ להוסיף וכו'.
פירוש – ובזמננו כל הנשים נחשבות טרודות בטיפול בילדים, ושכחתן נובעת תמיד מחמת אונס.

ענייני הסעיף
שאלה: מי שאוכל במקום אחר וחוזר רק אחרי הסעודה האם מברכים על ההדלקה שעשה בבית?
תשובה: יכול לברך על נר משום שלום בית אם ייהנה מהאור כשיחזור, אך עדיף להדליק את הנר במקום האכילה ולצאת בזה ידי חובת שלום בית.

שאלה: האם ניתן לברך על אור מנורת חוט להט, כלומר כזו שמבעירה פתילה מתכתית (incandescent light bulb)?
תשובה: יש עניין לברך דווקא על נרות של שעווה או שמן, ומנורות החשמליות נחשבות כתוספת אור. [ועיין שו"ת הר צבי הנ"ל בסי' רנ"ג סע' ה' שדן אם מצווה עשה צריך פעולה בידיים ממש או קיום ע"י גרמה מספיק ע"ש (וחשמל פועל ע"י גרמה, עיין לעיל בסי' רנ"ג סע' ה')].

שאלה: לפי איזו כוונה יש לכוון בעת הכנת נרות?
תשובה: יש לכוון ליחד נרות לשם כבוד שבת וכדי להאיר את הבית. וצריך דווקא ב' נרות. וכדי שלא יכשל באבן וכו' מספיק שידליק אור חשמלי.

סעיף ב' מחבר – אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת וכו'.
פירוש – ר"ל שצריך מעשה הדלקה עבור כבוד שבת שכן משמע ברמב"ם ולא מועיל אם היה כבר דלוק.
מחבר שם – אפי' אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת הוא.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל אין הכונה דאין לו כלל מה יאכל דבזה מוטב שיחזור על הפתחים כדי לקנות לחם לשבת דיקיים בזה מצות קידוש וגם עיקר סעודת שבת וכו'.
פירוש – שי"א שסעודת שבת הן מעצמן מצוות מה"ת כלומר מצוות נפרדות מקידוש במקום סעודה.

סעיף ג' מחבר – הנשים מוזהרות בו יותר מפני שמצויות בבית וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ועוד טעם מפני שכבתה נרו של עולם שגרמה מיתה לאדה"ר וכו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (סע' ז') שכתב שבגלל זה אין הבעל יכול להדליק נגד רצונה ע"ש (ועיין לקמן בסע' י' בתשובה מה הדין אם בעלה רוצה להדליק תוספת אור).

סעיף ד' מחבר – לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת וגם לא יאחר ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד רשאי וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל היינו שיפרוש עצמו מכל מלאכות האסורות ואפילו מאותם דברים שהם אסורים מדרבנן וכו'.
פירוש – מיירי בקבלת יחיד, ששבותים עדיין מותרים במקום מצווה כל בין השמשות (עיין בסי' רס"א במ"ב ס"ק כ"ח).

סעיף ה' מחבר – כשידליק יברך וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל י"א כשיש חופה בע"ש ומאחרין בה עד אחר שקיעת החמה והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה פן תצרך לעשות עוד איזה דבר האסור בשבת ע"כ תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה ואח"כ בחשיכה תפרוס ידיה על הנרות ותברך או כשהוא עדיין בין השמשות אחר החופה תאמר לא"י להדליק וכו' ותמהו האחרונים ע"ז וכו' ומסקי האחרונים עצה אחרת לזה דהיינו לפי מה דקיי"ל לקמן דיכולה לברך ולהתנות עכ"פ בלצורך שאינה מקבלת שבת בהדלקה ה"נ בענייננו הוי לצורך ותדליק ותברך קודם שהולכת לחופה ותתנה וה"ה נמי אשה שחל ליל טבילתה בע"ש תדליק ותברך קודם הליכתה לבית הטבילה ותתנה שאינה מקבלת שבת עד אחר רחיצה וחפיפה.
שעה"צ שם אות ל"א וז"ל ואף דא"ר מגמגם שם קצת בזה דאפשר דהוא בכלל לא יקדים מ"מ לפי מה שהסכינו הפוסקים שהנוהגים לקבל שבת ב' שעות קודם צאת הכוכבים יפה הם נוהגים וכ"כ הפמ"ג וכו' שוב אין חשש בזה וכו'.
פירוש – ר"ל שמה שנוהגים כן שוב אין איסור של לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול כי עכשיו ניכר שעושה כן לשם כבוד שבת, ועוד כי הוי כשעת הדחק שהופך הפעולה להיות יותר לכתחילה, ועיין בגר"ז (שם סעי' י"א) שכתב שאם האשה רוצה להדליק בתנאי צריך הבעל (וה"ה אחד מבני הבית) לקבל שבת מיד סמוך להדלקתה זו ע"ש.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי זמן האחרון להדליק לכתחילה?
תשובה: אין לאחר יותר כחמש או שש דקות לפני זמן השקיעה שכתוב בלוחות.

שאלה: האם מותר להדליק בתנאי כדי לעשות מלאכות אחרי ההדלקה?
תשובה: מותר להתנות כדי לבצע לאחר מכן מלאכות הנחוצות להכנה לשבת, כמו נסיעה לבית הכנסת ברכב, שכן אין בכך סתירה לקבלת שבת. לעומת זאת, פעולות שמסתירות את תחושת קבלת השבת, כמו הדלקת רכב לצורך עסק ממוני כגון הסעת אחרים כנהג מונית, אינן מותרות.

רמ"א שם – יש מי שאומר שמברכין קודם ההדלקה ויש מי שאומר שמברך אחר ההדלקה וכדי שיהא עובר לעשייתו לא יהנה ממנה עד לאחר הברכה ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומברכין ואח"כ מסלקין היד וזה מקרי עובר לעשייה וכן המנהג.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל ס"ל דאם תברך הוי כאלו קבלה לשבת בפירוש ושוב אסורה להדליק וא"כ ביו"ט דלא שייך זה לכ"ע תברך ואח"כ תדליק ודעת המ"א דלא פלוג אבל הרבה אחרונים ס"ל כמ"ש מתחלה.
פירוש – וגם לגבי הדלקה ליו"ט יש להדליק הגפרור לפני שמברכים כדי שלא יהא הפסק בין הברכה להדלקה.

פירושי חיים

סעיף ו' מחבר – בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם צריכים להדליק נר שבת בחדרם וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל היינו שיש להם נשים אלא שהולכין חוץ לביתם ואף שאשתו מדלקת בבית אינו נפטר בברכת אשתו כיון שיש לו חדר מיוחד במקום שמתארח שם וכ"ש אם אינו נשוי דמחויב להדליק.
פירוש – ר"ל שהם גם אוכלים בחדרים אלו שאל"כ היה להם להדליק במקום אכילה שזה עיקר מקום להדלקה.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ועל הירידים שמתאכסנים הרבה בע"ב בחדר אחד ואין הבעה"ב עמהם בחדרם חל עליהם חובת הדלקה בברכה אפילו אם נשיהם מדליקין בביתם ע"כ ישתתפו כולם וידליק אחד ויברך ויכוין להוציא כולם בברכתו וגם הם יכוונו לצאת בברכתו ואם הבעה"ב ג"כ עמהם בחדרם אין צריך להשתתף עמו בפריטי כיון שנשיהם מדליקים בביתם וכו'.
פירוש – ר"ל כשיש שם בעה"ב יש לו חיוב יותר מהאורחים להדליק לכן הוא מוציא אותם בהדלקה שלו והם אינם צריכים להשתתף עמו בפרוטה, משא"כ כשאין הבעה"ב עמהם בחדר אז יש להם חיוב שווה ולכן הם צריכים להשתתף בפרוטה וא' מדליק ומוציא השאר.

סעיף י' מחבר – לבה"ג כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה ועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה ואין מכבות אותו וכו'.
פירוש – מיירי שבירך קודם ההדלקה אז ההדלקה היתה קבלה אבל אם עשתה ההיפך כלומר שבירך אחרי ההדלקה אז הברכה היא הקבלה והנ"מ שיהיה מותר לכבות הגפרור לפני הברכה, ולכתחילה נוהגים שההדלקה היא הקבלה מ"מ אם שכחה להדליק נר או שנכבה היא יכולה לסמוך על תנאי שעשתה קודם ההדלקה כדי להדליקו.
רמ"א שם – והמנהג שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה אם לא שתתנה תחלה ואפילו תנאי בלב סגי וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ג וז"ל ותתפלל מנחה תחלה דהואיל דכבר קבלה שבת שוב א"א להתפלל תפלה של חול ובשאין שהות לזה יותר טוב שתתפלל ערבית שתים וכו'.
פירוש – וזה אפילו שבעלה היה יכול להדליק במקומה. ותתפלל מעריב פעמים אפילו שאינה נוהגת להתפלל מעריב כי חז"ל לא רצו שהיא תסמוך על עצה של תנאים כשיש עצה של תשלומים.

ענייני הסעיף
שאלה: האם כדאי לנשים לעשות תנאי תמיד בהדלקה שמא הנרות ייכבו?
תשובה: כן, יש לנשים לעשות תנאי בקבלתם שאם הנרות ייכבו או אפילו אם תשכח להדליק א' מהם אז בשעת הדחק יכולה לסמוך על התנאי להדליק אותם שוב כאילו עדיין לא קיבלה שבת.

שאלה: איך אורח ינהג לגבי הדלקת נרות כשהוא אורח אצל בעה"ב?
תשובה: המנהג הוא שהאורח אינו סומך על הדלקת בעל הבית ולכן נותר עליו חיוב להדליק. מכיוון שנוהגים לברך על תוספת אור, כל אחד יכול לברך, ואין זה משנה מי מדליק קודם.

שאלה: האם מברכים אל האור שמדליקים בבית כדי שלא יכשל וכו'?
תשובה: לכתחילה, המדליק את הנרות ידליק גם את האור כדי שיפטור אותם בברכתו. אם ידליק את האור קודם, יהיה צריך לברך, ואם בירך, תמצא ברכת אשתו לבטלה. עם זאת, בדיעבד, אם אחר הדליק אור לפני הדלקתה, אינו מברך, שכן חז"ל חייבו רק ברכה אחת לבית [עיין לעיל סעיף א' בתשובה].

שאלה: איך יש לנהוג בהדלקת הנר כאשר אוכלים בבית אחר ולאחר מכן חוזרים ללון בביתם?
תשובה: כיון שעיקר מקום הדלקה הוא מקום האכילה יש להדליק שם.

שאלה: איך מתנהגים בכורי ישיבה כשחוזרים הביתה בנוגע להדלקת נרות?
תשובה: אע"פ שהחדר שלהם בפנימייה עיקר דירתם מ"מ עדיין הם נחשבים כבני בית ואינם צריכים להשתתף בפרוטה.

שאלה: אם אשתו הדליקה ואח"כ בעלה הגיעה הביתה ורוצה להדליק אור נוספת האם הוא צריך לברך?

תשובה: כבוד שבת ושלום בית הם עניין אחד, ולכן הוא פועל כשליח שלה, ופעולתו היא רק המשך הפעולה שלה, בדומה לבדיקה של חמץ (עיין בסי' תל"ד). בנוסף, ההכרח להוסיף אור הוא למעשה המשך מצוות ההדלקה שלה, ולכן אינו מברך.

שאלה: איפה אורחים מדליקים אם יש להם חדר מיוחד?
תשובה:
א. אם א"א להדליק במקום האכילה לשם כבוד שבת יש להשתתף בפרוטה בהדלקת בעה"ב שעושה לשם כבוד שבת ולכוון שברכתו על הדלקת זו פוטרת ברכה על הדלקת נרות שעושים בחדר שלהם משום שלום בית.
ב. אם הגיעו אחרי הדלקת בעה"ב שוב אינם יכולים להשתתף בפרוטה ולצאת בהדלקת נרות מטעם כבוד שבת אא"כ יש צורך לתוספת אור.
ג. בכל מקרה עליהם להדליק נרות בחדר שלהם מטעם שלום בית.
ד. ואם לא יצאו בברכה של בעה"ב לאיזה טעם יש לברך כשמדליק בחדר שלהם עבור שלום בית.

סעיף י"ד מחבר – וי"א שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן ואפי' אם כבה אסור לטלטלו.
מ"ב שם ס"ק נ"ז וז"ל כתב הפנ"ג מי שהדליק נר שבת בעוד היום גדול והתנה שלא לקבל שבת אפ"ה הוקצה הנר למצותה ואסור להשתמש בו תשמיש חול ואפילו אחרים אסורים דמוקצה לבעלים אסור לכל.
פירוש – ורק לגבי שבת מחמירים כך לאסור לאחרים מה שאסור לבעלים כי השתמשות של אחר תהיה בזיון לקבלת שבת של הבעלים.

סעיף ט"ו מחבר – מי ששהה להתפלל מנחה בע"ש עד שקבלו הקהל שבת לא יתפלל מנחה באותו בהכ"נ וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ט וז"ל היינו אפילו עוד היום גדול ומשום שאחרי שהקהל קדשו היום לא יעשנו חול אצלם.
פירוש - כי הוי בזיון לקבלה שלהם אבל מותר לו להתפלל בחוץ שאינו חמור כמלאכה שהוי בזיון טפי ואסור אפי' בחוץ.
מחבר שם – אבל אם ענה וקבל שבת עמהם אינו יכול להתפלל תפלת חול וכו'.
מ"ב שם ס"ק ס' וז"ל היינו שענה ברכו ועשהו בעצמו קודש בעניית ברכו וכו'.
פירוש – אבל אם עשה תנאי לא לקבל שבת בעניתו אז יכול להתפלל מנחה.

סימן רס"ה - דין כלים הנתנים תחת הנר
סעיף א' מחבר – אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר כדי שיהא נוטף בתוכו גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואפילו להפוסקים שסוברין דעל סתם כיבוי אין בו חיוב חטאת רק איסורא בעלמא מלבד כשהוא מכבה כשצריך להפחמים וכו' אפ"ה גזרו ביה רבנן הך גזירה.
פירוש – מיירי שאם יפסיק את הכלי עם השמן מן הנר תהיה השפעה מידית על האור.

סעיף ג' מחבר – אין נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל אבל מותר לתת תחת נר של שעוה או של חלב שחושש שמא יפול וידליק מה שתחתיו ומניח שם כלי שיפול על הכלי מטעם דכיון דאפשר לנער מיד האיסור מתוך הכלי כמש"כ סימן רע"ז לא חשיב מבטל כלי מהיכנו ולא דמי לשמן שאינו רוצה לנערו ולהפסידו ולהעמיד כלי תחת הפחם שבראש הפתילה שיפול לתוכו אסור אם לא במקום הפסד ואע"ג דלאחר שכבו יכול לנערם מן הכלי מ"מ חשיב ביטול כלי מהיכנו לפי שעה עכ"פ כיון שא"א לנערם מיד.
פירוש – אם הדבר מיועד לשימוש מוקצה בלבד, מותר להשתמש בו לכתחילה לכך. אך אם יש לו שימוש אחר, כמו שקית ניילון שמשמשת בדרך כלל לזבל אך לפעמים לכיסוי דברים, אסור להשתמש בה לזבל אם לא הוכנה לכך לפני שבת. אם לא כן, זה ייחשב כמבטל כלי מהיכנו, ולכן למשעה יש להחמיר.
מ"ב שם וז"ל ואם יש בכלי דבר המותר מותר להניחו תחת הנר לקבל בו שמן וכו'.
פירוש – מיירי שהיה הדבר היתר כבר בכלי אבל אסור לשים דבר היתר בכלי לכתחילה כדי שיכול אח"כ להזיז מוקצה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להשתמש בשקית זבל חדשה בשבת כדי להשליך לתוכה אשפה?

תשובה: יש להחמיר לא לעשות כן כי נחשב כמבטל כלי מהיכנו.

רמ"א שם – ואסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי אע"פ שאינו מטלטלו ואין בו משום מוקצה בנגיעה בעלמא מ"מ אסור פן יתנדנד וכו'.
בה"ל שם ד"ה פן יתנדנד וז"ל אמנם בא"ז שממנו נובע הדין של הרמ"א מצאתי דאפילו נוגע ממש במנורה תלויה מקרי טלטול מן הצד ע"ש וכו'.
פירוש – כי אין זה דרך טלטול הרגיל ונחשב כלאחר יד.

סעיף ד' מחבר – נותנים כלי תחת הנר לקבל נצוצות מפני שאין בהם ממש ואין כאן ביטול כלי מהיכנו אבל לא יתן לתוכו מים אפי' מבע"י וכו'.
רמ"א שם – וי"א אפילו מתכוין לכיבוי שרי מאחר שאין המים בעין אלא תחת השמן לא הוי אלא גרם כיבוי וכן נוהגין.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל וליתן בע"ש מים לתוך הקנה שעומד בו נר שעה או חלב כדי שיכבה כשיבוא עד המים אסור לכו"ע דהא מתכוין לכיבוי והאש נופל לתוכו ממש והמים בעין והם תחת האש וכו'.
פירוש – כי נקרא קירוב כיבוי ולא גרם כיבוי כי הפעולה קרובה למלאכת כיבוי ובזה אסור לעשות אפי' בע"ש גזירה שמא יעשה בשבת (גר"ז סעי' ח').
מ"ב שם וז"ל ומ"מ במקום צורך יש להתיר בזה לסמוך על הפוסקים דס"ל דדוקא כשהמים בכלי אחר אסור שמא יעשה כן בשבת אבל באותו נר עצמו לא שייך למיגזר שיעשה כן בשבת שהכל יודעין שאסור ליגע בנר הדלוק גם יזהר ליתן המים בקנה קודם שמדליק נהר וכו'.
פירוש – כי השינוי עושה היכר ובגלל זה לא יבוא לכבות [עיין לעיל בסי' רנ"ג סע' ד' מש"כ בשם השו"ת דברי מלכיאל].

סימן רס"ו - דין מי שהחשיך לו בדרך

סעיף א' מחבר – מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיה עמו מעות ויש לו חמורו וגם יש עמו א"י לא יניח כיסו על חמורו מפני שהוא מצווה על שביתתו אלא נותן כיסו לא"י להוליכו לו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל אף שהא"י שלוחו לישא בשבת וכו'.
פירוש – ר"ל משום חומרת העניין אומרים יש שליחות לעכו"ם.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל אסור ליתן לא"י בשבת ע"מ להוציא אלא כל מה שלקחו מן העגלה ישאר בידם עד מוצ"ש ודע דמה שכתב ואפילו לא [נתן לו שכר על זה] וכו' הא"ר מצדד לומר דאם הוא מבעוד יום טוב יותר ליתן שכר.
פירוש – שאז אדעת דנפשיה קעביד.
מחבר שם – אבל אם מצא מציאה אינו יכול ליתנה לא"י וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל דכיון דלא טרח בה לא חייס עלה וכו'.
פירוש – כי דווקא באדם הבוהל על ממונו התירו משא"כ במציאה.

סעיף ב' מחבר – אם אין עמו אינו יהודי מניחו על חמורו וכו'.
פירוש – הואיל ואין איסור סקילה במחמר אז הוי עצה טובה יותר מללכת פחות פחות מד' אמות ברה"ר.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להוציא את הכלב לטיול בשבת (walking the dog)?
תשובה: אסור משום זילותא דשבת.

סימן רס"ז - דיני התפלה בערב שבת

סעיף ג' מחבר – בברכת השכיבנו אינו חותם בה שומר עמו ישראל אלא כיון שהגיע לובצל כנפיך תסתירנו אומר ופרוס סכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך ברוך אתה ה' הפורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל המנהג לומר אחר סיום הברכה ושמרו בני ישראל וגו' ובמועדים וידבר משם וגו' בר"ה תקעו וביוה"כ כי ביום הזה וגו' [פמ"ג] עכ"ל.
פירוש – למעשה, לא אומרים את הפסוקים האלה אפילו כשהציבור כן אומרים, אלא רק מגמגמים בניגון כאילו אומרים יחד איתם.

פירושי חיים

סימן רס"ח – הטועה בתפילה בשבת

סעיף א' מחבר – אומר ויכלו בתפלת ערבית.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל המנהג לומר בליל שבת וינוחו בה וביום וינוחו בו ובמנחה וינוחו בם.
פירוש – כי המילה "שבת" הוא שם תואר לכל סוגי השבתות.

סעיף ג' מחבר – אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול ומיד כשאמר תיבת אתה נזכר קודם שאמר חונן הוה ליה התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה אבל אם היה יודע שהוא שבת ושלא בכוונה התחיל תיבת אתה אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת באתה אינו גומר ברכת אתה חונן דחשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו .
פירוש – כל דינים אלו הם משום זלזול לברכות שתקנו חז"ל לשבת, ולכן אם כבר התחיל תפילת חול ואז כבר עבר על הזלזול ממשיכים להתפלל י"ח של חול כדי לא לזלזל בתפילת י"ח, אבל אם רק אמר המילה "אתה" עדיין לא נכנס לתפילת י"ח של חול לכן תלוי בכוונתו.

סעיף ה' מחבר – טעה והתפלל של חול בשבת ולא הזכיר של שבת אם עקר רגליו חוזר לראש וכו'.
פירוש – עוקר רגליו פירוש ה"יהי רצון" האחרון.
מחבר שם – ואם לא עקר רגליו אע"פ שסיים תפלתו אינו חוזר אלא לשל שבת.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ואפילו נזכר קודם מודים לא יכלול אותה בעבודה לומר רצה נא במנוחתנו ביום השבת דלכתחלה צריך לומר ברכה לקדושת היום ובדיעבד יצא.
פירוש – ״בדיעבד" פירושו שאפילו שהזכיר שבת בשום א' מהברכות אפי' בשים שלום כן יצא בדיעבד, וה"ה לגבי תפילת ראש חדש.

סעיף ו' מחבר – הטועה בתפלת שבת והחליף של זו בזו אינו חוזר וי"א שאם החליף של מוסף באחרת או אחרת בשל מוסף חוזר.
פירוש – בתפילת מוסף מותר לכתחילה לומר ברצה מוספי יום הזה. אבל אם רק נזכר אחרי כן אז חוזר לראש.

סעיף ז' מחבר – חוזרים לומר ויכלו משום י"ט שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפלה וגם להוציא למי שאינו יודע ואומרים אותו בקול רם ומעומד.
פירוש – ויכול לומר "ויכלו" ביחד אפילו עם קטן או אישה, כי אין בזה עדות ממש.

סעיף ח' מחבר – ואומר ש"צ ברכה אחת מעין שבע ואין היחיד אומר אותה.
רמ"א מיהו אם היחיד רוצה להחמיר על עצמו יכול לאמרה בלא פתיחה ובלא חתימה וכן נוהגין הצבור לאמרם עם ש"ץ בלא פתיחה וחתימה.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל כי עיקר התקנה היה שהש"ץ יברך אותה ע"כ נראה פשוט שמה שנוהגין באיזה מקומות שהש"ץ אומר בקול רם רק עד קונה שמים וארץ ואח"כ אומר בלחש לא יפה הן עושין אלא אחר שסיימו הקהל יתחיל הוא מגן אבות בקול רם.
פירוש – למעשה אין לומר אותו כלל אלא ישתוק ויקשיב לש"ץ.

סעיף י"ב מחבר – אין לדבר בשעה שאומרים ויכלו וכו'.
פירוש – אבל אם היחיד כבר אמר ויכלו הוא כן יכול לדבר.

סעיף י"ג מחבר – אם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת או שלא התפלל כלל ושמע מש"צ ברכה מעין שבע מראש ועד סוף יצא.
בה"ל שם ד"ה או שלא התפלל כלל וז"ל וכ"ש אם חיסר משיב הרוח.
בה"ל שם ד"ה יצא וז"ל וכ"ז מהני בשבת לחוד אבל ביו"ט שחל להיות בשבת אין יוצא בברכת מעין שבע הואיל ואין מזכיר יו"ט בברכת מעין שבע [א"ר].
פירוש – לומדים מכאן שאם שכח להזכיר משיב הרוח באבות של תפילת ליל שבת יצא בדיעבד, אבל אם שכח יעלה ויבוא בשבת שחל בו יו"ט לא יצא.

פירושי חיים

סימן ע"ר - לומר משנת במה מדליקין

סעיף א' מחבר – נוהגים לומר פרק במה מדליקין וכו'.

פירוש – [שמעתי מרבינו זצ"ל שיש בזה חיוב כי כתוב בשו"ע "נוהגים" (עיין בסי' כ"ה סע' י"ג בפירוש.)]

סימן רע"א - דיני קידוש על היין

סעיף א' מחבר – כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד.

פירוש – ר"ל כדי לקיים מצווה קידוש על היין כי בזה לא יצא ע"י תפילה.

מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואם אינו תאב לאכול יכול להמתין מלקדש עד שירעב שכבר זכר את השבת בתפלתו בבהכ"נ ויצא בזה המ"ע דאורייתא להרמב"ם וכו'.

פירוש – כי לרמב"ם מה"ת קידוש לא צריך יין (משנה תורה זמנים פכ"ט ה"א וה"ו, עיין לקמן במ"ב ס"ק ב').

מ"ב שם וז"ל ומ"מ נראה דהיכא דיש בזה משום שלום בית או שיש לו בביתו משרתים או שאר אורחים ובפרט אורח עני לא יאחר בכל גווני דכיון דהם מוטלים עליו לא יוכל לעכבם בשביל שהוא רוצה לקיים מצווה מן המובחר עכ"ל.

פירוש – כי סומכים שמעיקר הדין שקידוש על היין רק מדרבנן וכבר קידש בדברים, כלומר בתפילה, ולכן אין סיבה להמתין לקדש כדי להדר במקום שחב לאחרים.

מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל כתב הרמב"ם וכו' מ"ע מן התורה לקדש את יום השבת בדברים וכו' ומדברי סופרים שתהא זכירה זו על כוס של יין וכו' וכ"כ התוספות דעל היין הוא רק מדרבנן וכתב המ"א דלפ"ז מדאורייתא בקידוש שאומר בתפילה סגי דקרא כתיב זכור את יום השבת והרי זכר אותו וקידוש במקום סעודה מדרבנן וכו' ואולם יש לפקפק בזה הרבה דהא קי"ל לעיל וכו' דמצות צריכות כונה וכו' ומסתמא אין מדרך העולם לכוין לצאת את המ"ע דזכור בתפלה כיון שיש לו יין או פת ויכול לקדש עליהן אח"כ בברכה כדין וטוב יותר שיצא אז המ"ע דאורייתא משיצא עתה ויהיה בלא כוס ושלא במקום סעודה וכו'.

פירוש – ולכן בשעת תפילה יש לכוון לצאת עפ"י ההלכה [ועיין בשו"ת חת"ס חלק א' (או"ח) סי' י"ז ד"ה ואפשר דר"ע וז"ל כיון תיקנו חז"ל קידוש על היין במקום סעודה א"כ כל מי שיודע שיש לו יין וסעודה מכוין עצמו שלא לצאת ידי חובתו בתפלה וכשמכוין שלא לצאת לכ"ע אינו יוצא ידי חובת מצוה ושוב הוה קידוש של היין דאורייתא עכ"ל].

מ"ב שם וז"ל והביא המ"א ראיה לזה מן הגמרא דיוצא מה"ת בתפלה ע"כ אם ספק לו אם קידש או לא א"צ לחזור ולקדש דספיקא דרבנן לקולא גם דקטן שהגיע לחינוך יכול להוציא לפ"ז אפילו לגדול בקידוש אם הגדול התפלל כבר וכו'.

פירוש – למעשה לכתחילה אין להתכוון לצאת מקידוש של קטן וכדומה אפי' באומר איתו ביחד מילה במילה, אלא יש לצאת רק מקידוש ממי שיכול לכוון להוציא אחרים.

בה"ל ד"ה מיד וז"ל ואפילו קודם חשכה כ"כ הט"ז וכו' ומ"מ לפי מה שהתעורר שם המ"א להקשות לדידן דמתפללין מעריב בזמנו ומנחה אחר פלג המנחה אלמא דלא ס"ל כר"י האיך אנו יוצאין בזה וכו'.

פירוש – ולהסכמת הבה"ל ולמעשה עיקר כניסת השבת היא בצאת הכוכבים ולא אחרי פלג המנחה, ורק אז חייב לזרז לקדש ולאכול מיד ע"ש, לכן לכתחילה יש להמתין עד לאחרי צה"כ מלעשות קידוש אפילו שכבר קיבל שבת מקודם.

סעיף ד' מחבר – אסור לטעום כלום קודם שיקדש וכו'.

מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל וזהו רק איסור דרבנן והטעם כיון דחיוב של הקידוש חל עליו מיד בכניסת שבת ואפילו לא קבל עליו שבת בהדיא וכו' ואם קבל עליו שבת אפילו עדיין יום גדול דינא הכי ואם רוצה לקבל שבת מבע"י ולקדש ולאכול ולהתפלל ערבית אח"כ בלילה רשאי ובתנאי שיהיה חצי שעה קודם זמן מעריב וכו'.

פירוש – ואם האשה הדליקה לפחות שתי דקות לפני השקיעה, היא יכולה להתנות לפני ההדלקה, אפילו לכתחילה, כדי להתיר לה לשתות מים, תה או קפה, אחרי ההדלקה, אך לא יותר מכך כי שבת קבעת את השתייה והאכילה לדבר חשוב ולכן יש לעשות קידוש קודם. בנוסף, חז"ל החמירו שלא להתיר שתייה עד קיום מצוות הקידוש.

סעיף ה' רמ"א אדם ששכח לקדש עד לאחר ברכת המוציא ונזכר קודם שאכל יקדש על הפת ואח"כ יאכל וכו'.

מ"ב שם ס"ק כ"ג וז"ל היינו קודם שטעם פרוסת המוציא דלאחר שטעם יקדש על היין אם יש לו משא"כ קודם זה צריך לקדש על הפת אע"פ שיש לו יין דאל"כ יהיה בורא פה"ג הפסק בין ברכת המוציא לאכילה מיהו צריך להביא לפניו עוד לחם משנה וכו'.

פירוש – כי קודם לזה לא כיוון לשם שבת וצריך לחם משנה לשם שבת (עיין בפסחים כ.).

מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל יקדש על הפת ר"ל שיאמר ברכת אשר קדשנו ולא יאמר עתה ויכלו רק בתוך הסעודה.

פירוש – בדיעבד אם כן אמר עתה ויכלו לא נחשב כהפסק.
רמ"א שם – אבל בהבדלה יאכל תחלה דהרי אין מבדילין על הפת.
מ"ב שם ס"ק כ"ו וז"ל "יאכל תחלה" - פי' פרוסת המוצאי כדי שלא תהיה הברכה לבטלה ואח"כ צריך להפסיק ולהבדיל ועמ"ש המ"א בריש סימן רצ"ט דלהפוסקים הבדלה דרבנן א"צ להפסיק אלא גומר סעודתו ואח"כ מבדיל.
פירוש – כי הבדלה מצווה על הגברא אבל המאכל לא אסור מעצמו, משא"כ בתענית שיש איסור על עצם המאכל ואז אפשר שאפי' בירך המוציא לא יאכל.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יכול להביא לחם קפוא עבור לחם משנה?
תשובה: כן אם הלחם יהיה ראוי לאכילה בתוך הסעודה. (ועיין לקמן בסי' רצ"א סע' ג' בתשובה ששם רבינו זצ"ל הקיל אם הלחם יהיה ראוי לאכילה לאחר זמן.)

שאלה: למה אסור לטעום לפני קידוש ולמה זה שונה מתפילה בע"ש [שאין חיוב להתפלל לפני שקידש ואכל]?
תשובה: כי חז"ל חיובנו לקדש בתחילת שבת משא"כ בתפילה שלא תקנו להתפלל דווקא בתחילת הערב. ועוד שטעימה בשבת היא חלק מעונג שבת וממילא צריך לקדש מקודם, ועוד שמירת שבת תלוי בזמן מסוים ולכן יש בה איסורים התלויים בזמן כגון איסור לא לטעום לפני זמן מסוים, היינו לפני קידוש.

סעיף ו' מחבר – וי"א דאף בגמר סעודתו אינו מברך בהמ"ז תחלה אלא פורס מפה ומקדש ומברך המוציא ואוכל מעט.
פירוש – כלומר שנוטל ידיו בלי ברכה אחרי שמקדש ומברך המוציא.

סעיף ז' מחבר – אע"פ שאסור לו לטעום קודם קידוש אם טעם מקדש.
מ"ב שם ס"ק ל"ז וז"ל פי' כל אימת שנזכר אפילו בלילה וכו'.
פירוש – ולא צריך לאכול עוד פעם אם קידש במקום סעודה כי נעשית סעודת שבת למפרע.

סעיף ט' מחבר – צריך שתהיה מפה על השלחן תחת הפת וכו'.
פירוש – ומפה שלחן מיוחד לשבת מספיק, וה"ה צריך קרש או מגש חלות (challah board) מיוחד לשבת, כי כל אלו באים משום כבוד שבת.
מחבר שם – ומפה אחרת פרוסת על גביו.
פירוש – ואם עושים קידוש עם מזונות צריך ב' חתיכות וצריך לכסותם עם מפה.

סעיף י' מחבר – ואומר ויכלו מעומד וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ה וז"ל שהוא עדות על בריאת שמים וארץ ועדות בעינן מעומד.
פירוש – כלומר העמידה לא רק מטעם עדות אלא כדי ליתן יותר חשיבות מיוחדת לאמירה זו יותר ממקרא אחרת.
מ"ב שם וז"ל וברוקח הביא בשם מדרש דצריך לומר ויכלו ג' פעמים אחד בתפלה ואחד לאחר התפלה ואחד על הכוס וכו'.
פירוש – "ואחד על הכוס" - אולי כך תיקנו חז"ל שאמירת "ויכלו" תצמד לקידוש על הכוס, וכך כל האמירות לשם קידוש יאמרו יחד.
רמ"א שם – ויכול לעמוד בשעת הקידוש ויותר טוב לישב ונוהגים לישב וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ו וז"ל דבכי האי גוונא מקרי טפי קידוש במקום סעודה כיון שיושב במקום סעודתו בעת הקידוש וכו'.
פירוש – כלומר, על ידי הישיבה השומעים נחשבים כאילו גם הם אומרים קידוש במקום סעודה, אך למעשה רק המקדש צריך לשבת.

ענייני הסעיף
שאלה: האם עומדים או יושבים לקידוש?
תשובה: עומדים כשהמקש אומר ויכלו ואח"כ יושבים לפני ברכת בפה"ג וכו'.

פירושי חיים

שאלה: האם יושבים או עומדים בעת הבדלה?
תשובה: יושבים לכל המשך של הבדלה כי אז נעשו כגוף אחד עם המבדיל כדי לצאת בברכות הנהנים.

סעיף י"א מחבר – אם אין לו אלא כוס אחד מקדש בו בלילה ואינו טועם ממנו שלא יפגימנו אלא שופך ממנו לכוס אחר וטועם יין של קידוש מהכוס השני וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"א וז"ל ובמ"א הסכים התוספות דכוס של חובה צריך להיות הטעימה דוקא מכוס שיש בו רביעית יין וע"כ הנכון שיעשה כך ישפוך מתחלה מהכוס הראשון לתוך כוס אחר ויזהר שישאר בו רביעיות יין ויטעם מהכוס הראשון כשיעור מלא לוגמיו ואח"כ ישפיך היין שבכוס אחר לתוך כוס זה דבזה נתקן פגימתו וכדלעיל בסי' קפ"כ סעי וי"ו ויוכל לקדש עליו אם יש בו עתה רביעית יין וכו'.
פירוש – אין לתקן כוס פגום לכתחילה ע"י הוספת יין כי יש מחלוקת האם זה מועיל.
מחבר שם – ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס ראשון וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ב וז"ל מלשון זה משמע דמקדש בזה הכוס גופא ואף דלעיל בס"י כתב דצריך להיות הכוס מלא זהו רק למצוה דוקא וכו'.
פירוש – כוס מלא פירושו עד שפת הכוס.

ענייני הסעיף
שאלה: איך עושים קידוש עבור אורחים?
תשובה: לכתחילה יש לקדש על רביעית ולשפוך לכוס שני כדי לתת לאורחים ואח"כ יטעום כמלא לוגמיו מהכוס הראשון.

שאלה: האם ייחשב דבר מאוס אם נשפך יין על ידיו בזמן שהוא אוחז בכוס במהלך הקידוש, ולכן אינו יכול להמשיך עד שינגב את ידיו?
תשובה: בגלל החיבה למצווה, זה לא נחשב כדבר מאוס, אך נשים שחותכות חתיכות עוף לילדים וידיהן מלאות שומן – זה כן נחשב כדבר מאוס, ואסור להן לברך על העוף עד שינקו את ידיהן.

סעיף י"ב מחבר – אחר שקידש על כוס נוטל ידיו ומברך ענט"י וכו'.
רמ"א שם – וי"א דלכתחלה יש ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על היין וכן המנהג הפשוט במדינות אלו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ס"ב וז"ל וכמה אחרונים כתבו דטפי עדיף לכתחלה לקדש על היין קודם נט"י וכדעת המחבר דבזה יוצא מדינא לכל הדעות ובכמה מקומות נהגו כדבריהם וכו'.
פירוש – אין אנו נוהגים כדברי הרמ"א אלא כשיטת המחבר.
רמ"א שם – ואין לשנות רק בליל פסח כמו שיתבאר סי תע"ג.
מ"ב שם ס"ק ס"ג וז"ל כתב בדה"ח אם מקדש על הפת להוציא גם השומעים צריכין השומעים שיכוונו לצאת גם בברכת המוציא דאם לא יכוונו לברכת המוציא רק יכוונו לצאת בקידוש היום וברכת המוציא רוצין אח"כ לברך בעצמן בשעת אכילה עושין איסור דמהפכין סדר הקידוש ע"ש וכו'.
פירוש – כי לפי בית הלל אומרים בפה"ג ואח"כ קידוש לכן כשעושים קידוש על הפת צריך קודם לברך המוציא ואח"כ נוסח של קידוש.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי יש להשים את הפת במלח?
תשובה: רק אחרי שמתחיל לאכול אבל אין להפסיק בזה בין המוציא לאכילה.

סעיף י"ג מחבר – צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ס"ד וז"ל ואם לאו לא יצא.
פירוש – לכן אם שתה פחות ממלא לוגמיו צריך לחזור ולקדש ולשתות עוד פעם ויש לברך בפעם השני בבריך רחמנא.
מחבר שם – דהיינו כל שיסלקנו לצד אחר בפיו ויראה מלא לוגמיו והוא רובו של רביעית.

מ"ב שם ס"ק ס"ח וז"ל ויש מחמירים מאוד בענין השיעורין והוכיחו דהביצים נתקטנו בזמנינו למחצית ממה שהיה בימי הגמרא וע"כ שיעור רביעית הוא בכפלים וכן נ"מ מזה לענין כזית מצה דהוא כחצי ביצה כמבואר בסי' תפ"ו ועיין בבה"ל מה שכתבנו בענין זה דנכון לחוש לדבריהם לעינן קידוש של לילה ועכ"פ יראה לכתחלה שיחזיק הכוס כשני ביצים וכו'.
פירוש – למעשה יכול לסמוך אפי' לכתחילה על שיעור הקטן כדעת העוה"ש (או"ח סי' ק"צ סע' ג') [עיין בעוה"ש יו"ד סי' שכ"ד סע' ד'-י' לגבי השתנו השיעורים שס"ל שמידת בנ"א לא השתנה רק שיש לביצים מידות שונות התלוי בסוג התרנגולת] מ"מ יש מחמירים לכפול את השיעור.
מ"ב שם וז"ל ודע עוד דהשיעור של מלא לוגמיו צריך לשתות בלי הפסק הרבה בינתים דהיינו שלא ישהה מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית רביעית.
פירוש – ר"ל שלא ללגום (not to sip).

סעיף יד מחבר – והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש לא יצא וראוי לחוש לדבריהם.
מ"ב שם ס"ק ע"ג וז"ל היינו ליזהר לכתחלה ובדיעבד הסכימו הרבה אחרונים דאפילו שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו אך שלא ישהה ע"י שתיית כלום יותר מכדי אכילת פרס.
פירוש – כי אם שותים בפחות מהזמן הזה, כל השתייה נחשבת כשתייה חשובה, אך לפי שיטת הגאונים, דווקא המקדש הוא שצריך לשתות.

ענייני הסעיף
שאלה: כשאומר קידוש שוב כדי להוציא אחרים, מי בעצם ישתה את הכוס?
תשובה: עדיף שהשומעים ישתו.

סעיף ט"ו מחבר – קידש וקודם שטעם הפסיק בדיבור חוזר ומברך בפה"ג ואין צריך לחזור ולקדש וה"ה אם נשפך הכוס קודם שיטעום ממנו יביא כוס אחר ומברך עליו בפה"ג וא"צ לחזור ולקדש.
מ"ב שם ס"ק ע"ח וז"ל דכיון שקידש מתחלה על היין כדין וגם טעם כשיעור אע"פ שלא טעם מאותו הכוס שקידש יצא וכו'.
פירוש – כי יש ב' חיובים, (א) לומר נוסח של קידוש, ו(ב) לשתות מהיין שהוא מברך (כי חייב לומר שירה על היין וזה מתחייב לו לשתות מהכוס שהוא מברך). ועיין בגר"ז (סעיף כ"ה) שמסביר החיוב לשתות מלא לוגמיו הוא משום שצריך להנות משתיית כוס של ברכה ושיעור שתייה של הנאה הוא מלא לוגמיו ע"ש.
מ"ב שם וז"ל כתבו הפוסקים אם קידש על הכוס וסבר שהוא יין ונמצא שהוא חומץ או מים יקח כוס אחר של יין ויברך בפה"ג ויקדש שנית דכיון שלא היה יין נמצא שלא קידש על הכוס כלל ומ"מ אם היה דעתו מתחלה משעת ברכה לשתות יין יותר א"צ לברך שנית וכדלעיל רק לקדש וכ"ז שנמצא הכוס מים וכה"ג דבר שאינו משקה כלל אבל כשנמצא שכר או שאר משקה שהיה חמר מדינה באותו מקום א"צ ליקח כוס אחר לקידוש וכו'.
פירוש – זה מהני דווקא אם לא שתה משקה זה כל השבוע כי צריך לקדש על דבר חשוב שבא מחמת כבוד שבת.
מ"ב שם וז"ל אבל אם היה יין מוכן לפניו בכלי על השלחן או על הספסל בעת הקידוש ודעתו היה לשתות ממנו אח"כ א"צ גם לקדש שנית דהוי כאלו קידש על כל היין שמוכן לפניו וישתה מהן תיכף מלא לוגמיו וכו'.
פירוש – ודווקא יין ולא שכר.
מ"ב שם ס"ק ע"ט וז"ל כתב המ"א אם קידש שחרית על שכר ונשפך הכוס א"צ להביא אחר כי י"א שדי במה שמברך המוציא על הפת וכו'.
פירוש – עיין לבושי שרד (סוף סי' רע"א ד"ה בשחרית על השכר) שכתב שדין זה דווקא באומר קידש על שכר ולא על יין כי קידוש על שכר או על פת הוא אותה דרגה משא"כ כשקידש על יין, שפת לא באה כמלאה מקומו.
מ"ב שם וז"ל והגרע"א חולק ע"ז.
פירוש – (ועיין בהגהות רע"א סוף הסימן שכתב שכל מהות של קידוש בוקר הוא ברכה על הכוס ואיך יכול להיות מספיק לברך רק המוציא על הפת כרגיל) כלומר קשיא איזה חשיבות יש בברכת בפה"ג שמהפך אותו להיות קידוש של שחרית, אלא צ"ל הוא השינוי ששותה יין לפני הסעודה לשם קידוש, ובזה גם מהני אם שותה חמר מדינה, משא"כ אם רק מברך המוציא על הפת כרגיל.

סעיף י"ז מחבר – א"צ לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין אא"כ היו פגומים שאז צריך לשפוך לכל כוס וכוס כדי ישתו כלם מכוס שאינו פגום.
מ"ב שם ס"ק פ"ג וז"ל אע"ג דשתיית כל המסובין לא מעכבא כדלעיל בסי"ד מ"מ מצווה לכתחלה שישתו מכוס שאינו פגום.
שעה"צ אות פ"ט וז"ל וכשותין כולם מכוס של ברכה אע"ג שהוא שותה מתחלה (לא) מקרי מכוס שאינו פגום דחשובין כמקדש גופה.
פירוש – כי מה שיש למקדש חיוב לשתות לא נעשה כוסו ככוס פגום אבל יש חולקים על סברה זו [עיין בט"ז סי' קפ"ב, ס"ק ד'] וס"ל שכן הוי ככוס פגום ולכן ולכתחילה כדאי שכל א' יהיה לו כוס, והמקדש ישפוך לכוסות שלהם קודם ששותה (עיין בגר"ז שם סעיף כ"ט), ואז מקיימים בזה מצווה מן המובחר.

סימן רע"ג - שיהיה הקידוש במקום סעודה
סעיף א' מחבר – וי"א שכל שרואה מקומו אפילו מבית לחצר א"צ לחזור ולקדש וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל שכיון שיכול במקום הסעודה לראות את המקום שקידש וכו' חשיבה כל כמקום אחד.
פירוש – אפילו ראיית קיר החצר מבחוץ נחשבת כראיית מקומו, כך שהחצר והבית נחשבים כמקום אחד.
מחבר שם – וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר ש"ד והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל בבית אחד. היינו תחת גג אחד אע"פ שאין רואה מקומו.
פירוש – זה כולל חצר האחורי הפרטי (private back yard) ומרפסת.

סעיף ג' רמ"א – וצריך לאכול במקום קידוש לאלתר וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל ולא יפסיק אפילו זמן קצר כתב בשכנה"ג דאם מאיזה סיבה קם מדוכתיה ויצא לחוץ ואח"כ חזר למקומו אין צריך לחזור ולקדש מחמת שיצא לחוץ כיון שלבסוף היתה הסעודה במקום הקידוש ע"ש ויש חולקים בזה וע"כ לכתחלה יזהר בזה מאד וכו'.
פירוש – אבל מקילים בנשים אפי' לכתחילה.

ענייני הסעיף
שאלה: למה צריך קידוש במקום סעודה?
תשובה: כי שיר על היין נתקן דווקא במקום עונג, כלומר במקום סעודה. לכן צריך לקדש במקום סעודה.

שאלה: האם יכול להמתין בין קידוש לסעודה?
תשובה: הסעודה צריכה להיות תיכף אחרי הקידוש.

סעיף ד' מחבר – יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שאינו אוכל עמהם דלדידהו הוי מקום סעודה ואע"ג דברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש כקידוש היום דמי וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל דקי"ל כל ברכות הנהנין אין אדם מוציא את חבירו אם הוא עצמו אינו נהנה אז רק בדבר שהוא חוב כגון קידוש וכיוצא בו אדם מוציא חבירו וכו'.
פירוש – כלומר שמוציא אותם מטעם ערבות.
מחבר - ויכול להוציאם אע"פ שאינו נהנה והוא שאינם יודעים ואם עדיין לא קידש לעצמו יזהר שלא יטעום עמהם שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו.
פירוש – ר"ל שבפה"ג של קידוש אינו ברכת הנהנים אלא הוא ברכת המצווה. ועיין ברמב"ם הנ"ל שקידוש הוא שבח היום, ונכלל בשבח זה עניין של תענוג, אבל לא צריך דווקא שהמקדש ייהנה מהיין אלא די אם א' מהשומעים ייהנה.

סעיף ה' מחבר – כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה אפי' אכל דבר מועט וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל "מועט" - היינו עכ"פ שיעור כזית וכו'.
פירוש – לכן יש להזהיר את הנשים לא לצאת מהשולחן עד שתאכלו פת כזית כדי אכילת פרס כדי תוכלו לברך בהמ"ז מה"ת כי אע"פ לפי הפמ"ג אם תאכלו פת מעט מעט עד כדי שביעה שתתחייבו בזה בבהמ"ז מה"ת (סי' ר"י במ"ב ס"ק

א') [מ"מ הצירוף הזה הוא דווקא בפת ולא מדברים אחרים אם נאכלו בנפרד מהפת, עיין בסי' קפ"ד בבה"ל ד"ה בכזית], עיין בסי' ר"י בשעה"צ (שם) אות י' מש"כ בשם הפמ"ג שיש להסתפק שמא שביעה בפני עצמה לא מספיקה להתחייב בבהמ"ז מה"ת אלא גם צריך שיעור אכילה כי כתוב וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ (דברים ח' י') ואין אכילה פחות משיעור כזית בכדי אכילת פרס.
מחבר - או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה יצא יד קידוש במקום סעודה וכו'.
מ"ב ס"ק כ"ב וז"ל היינו כשיעור רביעית שחייב עליו ברכה אחרונה וסתם המחבר כאן כדעת הפוסקים דלברכה אחרונה צריך שיעור רביעית דוקא וכו' והפמ"ג מצדד דאפילו אם נאמר בעלמא דלברכה אחרונה אין צריך רביעית לענין שיהיה נקרא במקום סעודה לא חשיב בפחות מרביעית יין.
פירוש – וצריך לשתות את הרביעית בזמן כדי אכילת פרס.

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך נר דלוק במקום הסעודה?
תשובה: יש להשתדל כמה שאפשר כי יש סוברים (כף החיים שם סע' ז' בשם רש"י ותוס') שאם אין נר דלוק במקום שמקדש הוי ברכה לבטלה.

שאלה: האם קידוש שעושים בביהכ"נ נחשב כסעודה א'?
תשובה: מסתמא יש לו דעת הופכית שלא תמנה לו בזה כסעודה א' ולכן לא נחשב כא' מהסעודות, והנ"מ הוא שאם שכח רצה בסעודה שלישית הוא חייב לחזור.

סימן רע"ד - דיני בציעת הפת בשבת
סעיף א' מחבר – בוצע על שתי ככרות (רמ"א – שלמות).
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ועוגה שנשרפה קצת ועדיין לא נחתך ממנה יש אומרים דיוצאין בו לענין לחם משנה וכו' אם אין לו פת שלמה אינו מעכב וכו'.
פירוש – ואם החלות נדבקו במקצת בשעת האפייה, וכשמפרידים אותן נעשו חסרות במקצת אין הקפדה בזה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יכול לחבר ב' חתיכות ע"י קיסם כדי לעשות פרוסה שלמה?
תשובה: אין בזה שום רווח או תיקון כי לא השתנה דבר ממה שהיה מקודם.

מחבר שם - שאוחז שתיהן בידו ובוצע התחתונה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל שהרי לא נאמר לחם משנה אלא בלקיטה ורש"ל ושל"ה נהגו לחתוך שניהם כפירוש הרשב"א וכן הסכים הגר"א וכו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (סעיף ג') שכתב שהרבה מדקדקים במדינת ליטא וכו' לנהוג כהגר"א.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל והמדקדקים רגילים לרשום בסכין קודם ברכה.
פירוש – למעשה אין בזה תועלת, כי צריך פת שלמה ולכן אי אפשר לחתוך מספיק עמוק כדי שיעזור, וגם אין חלק מסוים בפת שעדיף על שאר החלקים או שיש הידור להתחיל ממנו, שכן כל הפת אפויה לגמרי ואין חלק אחד טוב מהשני. אבל בסעודת חול ודאי שיחתוך את הפת לפני המוציא, מאחר שאין צורך בפת שלמה, ולכן יחתוך מספיק עמוק כדי להקטין את ההפסק בין החיתוך לאכילה.
מ"ב שם וז"ל הב"ח תמה דאין מעברין על המצות והט"ז תיקן זה ונהג להניח התחתון קרוב אליו יותר מן העליון ונמצא שפוגע תחלה בתחתונה וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: איך מכסים את החלות בשעת המוציא?
תשובה: רק מכסים רוב החלות ואוחזים שניהן בשעת הברכה, ואז מוצאים את התחתונה (בסעודה הלילה) החוצה כדי לחתוך אותה.

פירושי חיים

שאלה: האם ניתן להשאיר את החלה בעטיפתה בעת המוציא?
תשובה: מותר אפילו לעשות המוציא עם קופסה סגורה של מצות כי ראוי לאכילה ע"י איזה תיקון וכל האיסור בתיקון זה הוא דבר צדדי.

סעיף ב' מחבר – מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסועדה.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ולא מחזי כרעבתן כיון שאינו עושה כן בחול ודאי כונתו שחביב עליו המצוה ורוצה לאכול הרבה.
פירוש – אבל אין לשים כל הפרוסה בפה בבת א' אלא ישים אותה לפניו.

סימן ער"ה - דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת
סעיף א' מחבר – אין פולין ואין קורין בספר לאור הנר וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל וה"ה שאין בודקין הציצית וכל כה"ג דבר הצריך עיון שמא יטה הנר להביא השמן לפי הפתילה כדי שידלק יפה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לקרוא לאור מנורה חשמלית?
תשובה: מותר.

שאלה: האם יש דרך היתר לקרוא לאור מנורת שמן?
תשובה: יש לשים עליו פתק כדי להזכיר [שהיום שבת ואסור להטות את המנורה].

שאלה: באיזה אופן מותר להשתמש בשעון שבת?
תשובה: אם אין בשעון עצמו חשש של סתירה [כגון בשעון שבת ישן שהיה צריך להכניס ולהוציא יתד כדי לכוון זמן פעולתו] אז במקום מצווה מותר להשתמש בו בין שגורם גרם מעביר לבין שגרום גרם כיבוי.

סעיף ב' מחבר – ודוקא אחד אבל שנים קורין ביחד שאם בא האחד להטות יזכירנו חבירו והוא שקורין בענין אחד שאז ישגיח האחד במה שיעשה חבירו אבל בשני ענינים לא.
בה"ל ד"ה בשני ענינים לא וז"ל ואולי יש להקל בזה במקום הצורך.
פירוש – יש כלל במ"ב כשהוא כותב "אולי" זה פסק, וכן יש להקל למעשה במקום מצווה כשיש שומר כמו אשתו אפי' היא עוסקת במטבח (ודווקא אם היא בעלת אחריות).

סעיף ו' מחבר – תינוקות של בית רבן קורין לאור הנר מפני שאימת רבן עליהם.
פירוש – שחז"ל גזרו אפי' בילדים כי הטיית הנר דבר שכיח.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להחליף טיטולים של תינוק לאור הנר?
תשובה: מותר רק אם עושים זאת באופן אקראי, אבל אם מחליפים טלטולים באופן קבוע, למשל בכל שבת, זה אסור.

סימן רע"ו – דיני נר שהדליק אינו יהודי בשבת
סעיף א' מחבר – א"י שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור לכל וכו' אבל אם הדליקו לצרכו או לצרוך חולה ישראל אפי' אין בו סכנה (רמ"א - או לצורך קטנים דהוא כחולה שאין בו סכנה) מותר לכל ישראל להשתמש לאורו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וס"ל אפילו הוא מכירו וכו'.
פירוש – ר"ל אפילו הא"י והישראל מכירים זא"ז אין חשש שהדליק לצורך הישראל.

סעיף ב' רמ"א – י"א דמותר לומר לא"י להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לא"י אפי' במלאכה גמורה במקום מצוה (ר"ן ס"פ ר"א דמילה בשם העיטור) שעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לצוות לא"י להדליק נרות

לצורך סעודה בפרט בסעודת חתונה או מילה ואין מוחה בידם ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל ומ"מ מותר לומר לא"י לתקן את העירוב שנתקלקל בשבת כדי שלא יבואו רבים לידי מכשול וכדאי הוא בעל העיטור לסמוך עליו להתיר שבות דאמירה אפילו במלאכה דאורייתא במקום מצוה דרבים [ח"א בשם המ"מ] וכעין זה דעת הפמ"ג לעיל בסוף ס"ק כ"ב.
פירוש – ועיין בסי' ש"ז במ"ב ס"ק כ"א וז"ל שאין מדמין דבר לדבר בענין השבותין עכ"ל, ועיין לקמן בתושבה בסי' שמ"ב סע' א' אם מקילים במעשה של ישראל ע"י שינוי במקום אמירת לעכו"ם. ושמעתי כמה פעמים מרבינו זצ"ל בשעורים על המ"ב שהיה מקיל כשמשתמש בשינוי גם ליחיד במקום צער או במקום כבוד הבריות או בשעת הדחק גדול וכמו שהעתקתי בספר זה. ועיין בספר אגלי טל הגהות למלאכת טוחן לסעיף י"ז אות ל"ח ס"ק ו' וז"ל דברי הרב המגיד (הלכות שבת פרק ו הל' ט' "ודע") שאין מדמין בשבותים קשים בעיני שהפוסקים מלאים קושיות ותירוצים בענייני שבותים ועשו בזה כללים והרב המגיד עצמו הביא בפ"ב ואם אין מדמין הכל בטל עכ"ל. ועיין בחזו"א (או"ח סי' נ"ו אות ד') בשאלה למה חז"ל התירו שבותים בכמה מקומות ולא במקומות אחרים כי אין מדמין שבותים שתירץ בא' התירוצים שהתירו שבות במקום קיום המצווה (ואנן לא בקיאינן במשקל המצוות) ע"ש, וודאי זה היה שאיפה ברורה ודרך הפסק לרבינו זצ"ל היינו להקל בקיום המצוות, וכוח דהיתרא עדיף. (ועיין ברמב"ן שבת ק"ל:, וברשב"א בתשובה ח"א סי' רצ"ז, ובמ"א סי' ש"ז ס"ק ז' בשם הרב המגיד הנ"ל, ובספר החינוך מצוה שכ"ג בענייני חול המועד, והרי"ף בשבת נו. בדפי הרי"ף, והר"ן שם בשם הרב בעל העיטור שהובא ברמ"א סי' רע"ו סע' ב', ובפירושו שם לשיטת הבה"ג ושיטת הרי"ף ושיטת הרמב"ן.)

ענייני הסעיף
שאלה: בכל זאת, האם יש מצב שבו מותר לבקש מגוי להדליק את האור בשבת לצורך ישראל?
תשובה: מותר דווקא במקום חשש ביטול תורה [של רבים, עיין למטה].

שאלה: מתי אמירת לעכו"ם מותר במקום מצווה?
תשובה: מותר במקום מצווה דרבים כשיש צורך גדול.

סעיף ג' רמ"א – ומותר לומר לא"י לילך עמו ליטול נר דלוק כבר הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל ר"ל הואיל דהוא רק איסור מוקצה שרי ע"י טלטול מן הצד וכו' וכיון דאי בעי ישראל שקיל ליה בעצמו ע"י טלטול מן הצד כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכי"ב כשמביא הא"י באיסורא לית לן בה.
פירוש – כלומר גם שהוא עצמו דבר מוקצה מחמת גופו או מחמת איסור או בסיס הכולל נר ומעות מותר לטלטלם לצורך גופו ומקומו ע"י טלטול מן הצד כגון ע"י אחורי ידיו.
מ"ב שם וז"ל ועיין לקמן סי' רע"ט במ"א סק"ט דלטלטל את הפתילה ע"י הא"י כדי שלא יגנב או שלא יפסד אסור ורק טלטול כשהוא צריך לו גופא וכנ"ל בדק"ל או כשצריך למקומו מותר וכ"כ בדה"ח.
פירוש – מ"מ טלטול מן הצד בנר מותר כשהטלטול הוא לצורך דבר המותר היינו לאור הנר.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי מותר להגיד לגוי לטלטל מוקצה?
תשובה: במקום שמותר לטלטל ע"י שינוי התירו חז"ל אמירת לעכו"ם לטלטל כדרכו.

סעיף ד' רמ"א ומותר למחות בא"י שבא להדליק נר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ו וז"ל ומכיון דמיחה בו והראה לו דלא ניחא ליה שיעשה בשבת בשבילו אפילו אם אח"כ עשה המלאכה חשוב כאלו עשה המלאכה לצרכו ומותר להשתמש לאורו וכו'.
פירוש – ר"ל, מאחר שמיחה בו, כאילו אין לו הנאה מהנר (כל טובתן של רשעים אינה אלא רעה אצל צדיקים, נזיר כג:).

סימן רע"ז - שלא לגרום כיבוי הנר
סעיף ג' מחבר – שכח נר על הטבלא מנער את הטבלא וכו'.

פירושי חיים

מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל מנער וכו' - כשצריך להטבלא ואע"ג דאפשר שיכבה הנר ע"י הנפילה וכו'.
פירוש – כיון שדרך השתמשות בטבלא הוא להזיז אותו אפי' כשיש נר עליו אז נסתלק כל איסור טלטול מהטבלא, (משא"כ למשל, בשער המת שכל חלק וחלק מוקצה משום איסור השתמשות במת) מ"מ אין דרך לנער את הנר ולמה מותר דרך הטבלא, אלא צ"ל כיון שניעור לא נחשב טלטול ממש לא אסרו חז"ל טלטול הנר בדרך זה.

ענייני הסימן
שאלה: מה עדיף טלטול מן הצד או טלטול ע"י גוי?
תשובה: עדיף טלטול ע"י גוי אפי' הוא מכיר המטרה בזה כי השינוי של טלטול מן הצד הוא שינוי גרוע.

שאלה: מה נחשב דבר שמותר לטלטל בשבת?
תשובה: שאינו בסיס למוקצה (כגון נר לשלהבת) והדרך הוא להשתמש בו (כמו דלת), כי אם הדרך הוא להשתמש בו אז נסתלק כל איסור טלטול.

שאלה: מתי מותר להגיד לא"י לטלטל מוקצה?
תשובה: כשיש היתר לטלטל מן הצד אז מותר לומר לא"י לטלטל בלי שינוי, מ"מ במקום שהותרו לישראל גופו לטלטלו אין להתיר אמירת לעכו"ם כי רק התירו כן במקום שהיה אסור לישראל לטלטל מעצמו ורק היה יכול לדחות את האיסור ע"י שינוי.

שאלה: האם יש איסור מלאכה להדליק ולכבות מתג אור כאשר אין זרם בקו, כמו במקרים שבהם הזרם נפסק על ידי שעון שבת?
תשובה: אין בזה שום איסור מלאכה.

סימן רע"ח - שיכול לכבות הנר בשביל החולה
סעיף א' מחבר – מותר לכבות הנר בשביל שיישן החולה שיש בו סכנה.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל עיין ברמב"ם בפירוש המשנה שכתב דדוקא בשא"א להוציא החולה למקום אחר וכו' דאל"ה בודאי יותר טוב לטלטל מוקצה מלעבור על איסור כביה וכו'.
פירוש – וזה אפי' שכל רגע שמטלטל המוקצה עובר על איסור חדש.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל החולה שיש בו סכנה שפקוח נפש דוחה שבת וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לעשות מלאכה בשבת ע"י שינוי לחולה שאין בו סכנה?
תשובה: הואיל והשינוי עושה את המלאכה לאיסור דרבנן יש להקל (עיין בסי' תצ"ו בשעה"צ ט') ועיין למטה לגבי כיבוי נר.

שאלה: האם מותר לישראל לכבות את נר ע"י שינוי לחולה שאין בו סכנה?
תשובה: משמע שדעת המ"ב (ס"ק ג') שרק מותר ע"י גוי ואע"פ שבדרך כלל מלאכת דרבנן מותר ע"י ישראל במקום צער מ"מ כאן אסור כי חמיר טפי וז"ל כיון שיש בו צד חיוב לכו"ע עכ"ל ע"ש.

סימן רע"ט - דיני טלטול הנר בשבת
סעיף א' מחבר – נר שהדליקו בו באותה שבת אע"פ שכבה אסור לטלטלו וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל והיינו אפילו לא נשאר בו שמן כלל והטעם דכיון דביה"ש היה אסור בטלטול לפי שנעשה הנר והשמן והפתילה בסיס לשלהבת שהוא דבר האסור בטלטול ומיגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא וזה הנקרא בגמרא מוקצה מחמת איסור דקי"ל ביה לאיסורא.
פירוש – עיין בח"א (כלל ס"ז, ז') שבסיס נתבטל לדבר איסור דווקא כשיש השתמשות חשובה של האיסור שמבטלת אותו משימוש אחר, משא"כ כשיש השתמשות אחרות של היתר יותר חשובה, שאז אינו נעשה בסיס לדבר האיסור.

מ"ב שם וז"ל אם יש אימת א"י עליו ע"י הנר כמו שהיה בזמן האמוראים שהיתה אומה אחת שהיו מקפידין ביום חגם על ישראל שמדליקין נר באותו היום וכל כה"ג מותר לטלטלו לאחר שכבה.
פירוש – מיירי שהגוים אלו לא היו מקפידים בשעת הסעודה, אלא רק הקפידו אם עדיין בוער אח"כ.

סעיף ב' - רמ"א י"א דמי שהוא אסטניס והנר מאיס אליו מותר להוציאו דהוי לדידיה כגרף של רעי וכו'.
פירוש – ההיתר הוא דווקא משום כבוד הבריות ולא כאלו שמתירם משום צער.
סעיף ג' מחבר – לטלטל נר ע"י שנותנין עליו לחם בשבת אסור ואם נתן עליו הלחם מבע"י יש מי שמתיר לטלטלו בשבת ע"י לחם זה ואין לסמוך עליו.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ומ"מ סיים המחבר שאין לסמוך ע"ז והטעם דכיון דהמנורה עיקר עשייתה בשביל השלהבת לכן נעשית תמיד טפל ובסיס להשלהבת ולא ללחם וכו'.
פירוש – ר"ל כיון שעיקר השתמשות הבסיס הוא עבור האיסור לא מהני לשים בו גם דבר היתר משא"כ אם יש לבסיס השתמשות חשבוה גם לדבר היתר אז מועיל לשים בו דבר ההיתר כדי לטלטלו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יכול לטלטל נר ע"י טלטול מן הצד?
תשובה: אסור לטלטלו מוקצה ע"י טלטול מן הצד אם הוא לצורך המוקצה כי נהנה מעצם הטלטול (רא"ש מס' שבת פ"ג סי' י"ט) וממילא נקרא טלטול **ל**גופו לצורך דבר האסור (לאפוקי טלטול **ב**גופו לצורך המוקצה שמותר, עיין במ"ב סי' שי"א ס"ק ל'), אבל אולי אם לא נהנה מהטלטול עצמו כגון שצריך הנר במקום אחר נקרא טלטול מן הצד לצורך היתר ואז יש מקום להקל.

שאלה: האם הנחת דבר היתר כמו חלות על בסיס של דבר מוקצה מאפשרת לטלטל את הבסיס?
תשובה: אם הבסיס הוא מיוחד לדבר מוקצה לא מועיל להתיר טלטולו.

סעיף ה' מחבר – נר שהדליקו בשבת לחיה ולחולה וילדה החיה ונתרפא החולה מותר לטלטלו אם כבה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל היינו דוקא לצורך גופו או מקומו דלא עדיפה משאר כלי שמלאכתו לאיסור.
פירוש – ר"ל שכלי שעשה בו איסור ולא רק שנעשה איסור איתו (כמו קורנוס) נקרא כלי שמלאכתו לאיסור.

סימן רפ"א - שלא יכרע בולך אנחנו מודים

סעיף א' רמ"א – ונוהגים להרבות בזמירות של שבת כ"מ לפי מנהגו ובכל דבר אם לא אמרו אין מחזירין אותו מלבד אם לא אמר לאל אשר שבת וכו' מחזירין אותו וכו'.
בה"ל ד"ה ובכל דבר וז"ל ואם איחר לבוא לבית הכנסת יותר טוב שידלג מפסוקי דזמרה ולא ידלג נשמת וכמו שכתב בחיי אדם וכו'.
פירוש – י"א שעדיף לדלג על נשמת מפסוקי דזמרה אם לא יכול לומר שניהם [עיין בשערי תשובה כאן אות א' בשם השמ"ח] ולמעשה יכול לדלג על נשמת כדי לענות בברכו ולהמשיך כסדר התפילה עם הציבור.

סימן רפ"ב - קריאת התורה והמפטיר בשבת

סעיף ג' מחבר – הכל עולים למנין שבעה אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל אבל לא למנין שלשה ובעולת שבת כתב עוד דה"ה למנין ארבע חמש ושש שיש בר"ח ויו"ט ויוה"כ ג"כ אין עולה.
פירוש – שעצם החיוב בכל הימים האלו הוא בג' והשאר רק תוספת ואז אין מוספים עוד עד שקראו ג' גדולים ולמעשה זה מחלוקת ובדיעבד יצא, אבל אסור לתת עלייה למחלל שבת בפרהסיא.
מ"ב שם ס"ק י"ב ואף אם אין שם כהן אלא קטן קורין אותו ודעת המ"א שאין אנו מחוייבין לקרותו דמ"ע דוקדשתו לא נאמר על כהן קטן וכו' וכן נוהגין בימינו שכשאין בבהכ"נ כהן בין י"ג שנה קורין ישראל במקום כהן ואפילו יש שם כהן קטן.

פירושי חיים

פירוש – לא נותנים לכהן קטן עלייה לשם חינוך, ואין חובה ללמדו את פרטי המצוות עד שיבין, ועד אז די לומר לו "מותר" או "אסור". גם אין חיוב מצד חינוך לקנות לו ארבעת המינים ליום הראשון של סוכות עד שיבין את עניין "לכם", כלומר בעלות, הנלמד מהפסוק "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן" (ויקרא כ"ג מ').
רמ"א שם – ודין עבד כנעני כדין אשה אבל אם אמו מישראל מותר לעלות.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל דאז הו"ל ישראל מעליא וחייב בכל המצוות.
פירוש – מ"מ יש לו פגם של עבד וזה מסביר לשון הרמ"א.
רמ"א שם – ואסור לקרות בראש מגולה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל היינו אפילו הוא קטן.
פירוש – אבל אין חיוב [לכסות ראשו] אפילו מצד חינוך עד שיכול להבין מה עניין בזה כלומר עד שהוא מבין המושג של יראת שמיים.
רמ"א שם – וממזר מותר לעלות לס"ת.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל שהרי הוא חייב בכל המצוות התורה כשאר איש ישראל.
פירוש – רק לא יתן לו עלייה כשקוראין לֹא יָבֹא מַמְזֵר בְּקְהַל ה' (דברים כ"ג ג').

סימן רפ"ג - למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת

סעיף א' מחבר – מה שאין מוציאין בשבת ספר שני לקרות פרשת המוספים מפני שאין בה אלא שני פסוקים.

ענייני הסעיף

שאלה: איך מוצאים ב' ספרי תורות הרי אין עושים מצוות חבילות חבילות, כי לכאורה גם בזה שייך בזיון לס"ת הראשון?
תשובה: טעם ההיתר הוא כדי למנוע טרחה דציבור. ויש לדון כל מקום שיש חשש בזיון למצווה לפי עצמו, שרבינו זצ"ל סיפר לנו שבשבע ברכות הוא היה נוהג למלאות כוס הב' של ז' ברכות רק אחר ברכת המזון [כדי שלא יגרע כבוד לכוס של ברכת המזון].

סימן רפ"ד - דיני הפטרה וברכותיה

סעיף א' מחבר – מפטירין בנביא מענינה של פרשה וכו'.
רמ"א שם – ולא נתקנה ההפטרה רק בצבור אחר שקראו בתורה וכו'.
פירוש – מהרמ"א משמע שהחיוב לשמוע את ההפטרה הוא דווקא על הציבור מ"מ יש ראיה להיפך במ"ב ס"ק י"ב שכתב שם וז"ל שחובה היא על כל אדם לשמוע פרשת ההפטרה כמו פרשה שבס"ת עכ"ל [ואלי כוונתו כמו שיש חיוב לכל יחיד בציבור לשמוע פרשה שבס"ת ה"ה בפרשת ההפטרה ועיין לקמן בתשובה הבאה].

ענייני הסעיף

שאלה: האם קריאת התורה היא חיוב על הציבור או גם על כל יחיד ויחיד?
תשובה: ממבואר בסי' צ' סע' ג' שבמקום הפסד אפשר להתפלל ביחידות, אף על פי שבדרך כלל גם מפסיד קריאת התורה. משתמע שהחיוב בקריאת התורה הוא דווקא על הציבור, וההבדל המעשי הוא שמקילים אם לא שמע פסוק אחד, אך לכתחילה יש ללכת למקום אחר כדי לשמוע את כל הקריאה. אם החסיר רק מילה אחת, אפשר לומר אותה בעל פה, שכן מילה אחת אינה נחשבת כדברים שבכתב. [עיין בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ד' סימן כ"ג, ובשו"ת תשובות והנהגות חלק ג' סימן ס"ה].

סעיף ד' רמ"א – ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה יכול אחר לאמרה אבל לכתחלה אסור לעשות כן.
פירוש – כי נמצא כאילו א' [העולה] קרא בתורה [המפטיר] והב' קרא בהפטרה ונראה כאילו הם שווים בחשיבות ואינו ניכר שתיקנו הקריאה בנביא בגלל קה"ת.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל היינו שאין קורין למפטיר מי שלא ידע אח"כ לקרות ההפטרה ג"כ ובזמנינו שהמנהג בכמה מקומות לכתוב נביאים על קלף ובגלילה כס"ת וא"כ הקורא בנביא הוא מוציא כל הצבור כקריאת ס"ת ולכן אפילו לכתחלה מותר לקרות למפטיר אפילו מי שאינו יודע לקרות בנביא בעצמו דהוא יאמר כל הברכות והש"ץ יקרא ההפטרה כמו שקורא בס"ת.

פירוש – ואין גנאי בזה שלא קרא בעצמו ממש כמו שתיקנו חז"ל, כי מה שרגילים כבר לשמוע קה"ת מבעל קורא שוב אין גנאי, וה"ה לגבי ההפטרה.

סימן רפ"ה - לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום

סעיף א' מחבר - אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום וכו'.
פירוש – וזה חיוב גמור.

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך לחנך הקטנים לקרוא ב' מקרא וא' תרגום?
תשובה: כן, כי מצווה זו היא כשאר מצוות מדרבנן.

שאלה: האם קה"ת בשעת מנחה מועילה לצאת בב' מקרא וא' תרגום?
תשובה: כן מועילה כי הקריאה באה עבור חיוב קה"ת לשבוע הבאה, אבל בשבת חוה"מ אין הקריאה נחשבת כחלק הקריאה לשבוע הבא.

שאלה: מה יש לעשות אם לא מבינים את התרגום?
תשובה: יש לעיין בתוך הפרשה עצמה כדי להבין את התרגום.

סעיף ב' מחבר – אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל לא יקרא פסוק המאוחר קודם המוקדם אלא יקרא כסדר.
פירוש – אבל אם טעה בקריאת הפסוק שצריך לחזור ולקרוא אותו עוד פעם מותר אפי' לא כסדר הפסוקים. כי קריאת הפסוקים כסדר שכתוב בחומש זה עניין של לכתחילה. וצריך לדקדק הרבה בקריאת ב' מקרא שאם מה שקרא בטעות ישתנה את העניין צריך לחזור ולקרוא אותו עוד פעם.

סעיף ד' מחבר – מצווה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת ואם לא השלים קודם אכילה ישלם אחר אכילה עד המנחה.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל דממנחה ולמעלה מתחילין הציבור לקרות פרשת שבוע הבא.
פירוש – אם הוא התפלל מנחה גדולה ורוב הציבור מתפללים מנחה קטנה, הוא עדיין יכול להשלים ב' מקרא וא' תרגום של שבת זו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם חיוב של השלמת התורה הוא דווקא כסדר הפרשיות כל שבת ושבת?
תשובה: זה חיוב בפני עצמו, מ"מ מצווה לכתחילה להשלים התורה ע"י קראית הפרשה עם הציבור כל שבת בשבת.

סימן רפ"ו - דיני תפלת מוסף בשבת

סעיף ד' מחבר – היו לפניו שתי תפילות אחת של מנחה ואחת של מוספין כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות שהוא זמן תפלית מנחה צריך להתפלל של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל שהוא תדיר.
פירוש – ר"ל שכן תיקנו חז"ל.

ענייני הסעיף
שאלה: מי שבא מאוחר לביהכ"נ ורק יכול להגיע לגאל ישראל כשהציבור כבר מתחילים תפילת מוסף, מה יש לו לעשות?
תשובה: הוא חייב לגמור עד גאל ישראל כי סמיכת גאולה לתפילה עדיף מתפילה בציבור, אבל יש לו להתפלל שחרית כשהציבור מתפללים מוסיף ומועיל להתחשב כתפילה בציבור (עיין בסי' צ' במ"ב ס"ק ל'), ויש לו להתפלל מוסיף ביחד עם השליח ציבור.

פירושי חיים

שאלה: מי שאין לו מספיק זמן להתפלל מנחה וגם מוסיף מה יש לו לעשות?
תשובה: אם יתפלל מוסף, לא ייחשב בזה פושע לגבי מנחה. לכן, עליו להתפלל מוסף ולהתפלל מעריב פעמיים כתשלומים למנחה.

סימן רפ"ז - ניחום אבלים וביקור חולים בשבת

סעיף א' מחבר –וכן יכולים לבקר את החולה ולא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול וכו'.
פירוש – ר"ל לא יאמר לו רפואה שלמה.
מחבר שם – אלא אומר לו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום.
מ"ב שם ס"ק ג' כתב בפמ"ג אם בא האבל לבהכ"נ אחר אמירת מזמור שיר ליום השבת שוב לא יקרא השמש צאו נגד האבל דאין להזכיר אבילות בפרהסיא וכו'.
פירוש – ר"ל כי כבר קיבלו שבת ע"י אמירת מזמור שיר ליום השבת ואח"כ אין מקבלים אבלים, וה"ה שאין מקבלים אבלים אחרי השקיעה.

סימן רפ"ח - דין תענית ודין תענית חלום בשבת

סעיף ד' מחבר – מותר להתענות בו ת"ח כדי שיקרע גזר דינו וכו'.
פירוש – שמן שמיים בא לו שיתענה בשבת כדי לקרוע גזרה שעליו ויכפר לו משא"כ בסתם קבלת תענית בשבת שאסור.

סימן רפ"ט - סדר סעודת שחרית של שבת

סעיף א' מחבר – יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ומה שכתב מפה פרוסה עיין לעיל ברע"א מ"ב סקמ"א.
פירוש – ר"ל שיהיה מוכן לאכול בו מיד, כי גם בבקר צריך להכין את המיטות והשלחן משום כבוד השבת.
מחבר שם – ויברך על היין בפה"ג וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל יש נוהגין לפתוח מתחלה פסוק ושמרו בני ישראל וגו' או זכור את יום השבת עד ויקדשהו וכו'.
פירוש – למעשה אין בזה מנהג קבוע לכן אין חיוב בזה אלא כמו שכתוב בגמ' פסחים (קו.) והרשב"ם שם (ד"ה קידושא רבה וז"ל קידושא רבה - בורא פרי הגפן וקרי ליה קידושא רבא דאכולהו קידושי קאמרי ליה עכ"ל) כלומר שקידוש רבה הוא "סברי, בפה"ג" [וכן נהג רבינו זצ"ל למעשה בקידוש שנערך אחרי תפילת שחרית בשבת בישיבת תורה אור לקבוצה שלמדו שו"ע יו"ד]. והבריסקר רב זצ"ל היה ס"ל שהואיל וקידוש רבא הוא רק בפה"ג, לכן יש חיוב על כל א' לטעום כדי לצאת [כברכות הנהנים], אבל אין אנו נוהגים כן.
מחבר שם – והוא נקרא קידושא רבא וכו'.
פירוש – חז"ל נתן שם זה כדי שלא יזלזל במצוות קידוש דרבנן.
מחבר שם – ויבצע על לחם משנה כמו בלילה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל כתב ברוקח סימן נ"ד אחר שאכלו כל צרכן יש מזמרים זמירות ושבת להקב"ה, וטוב ללמוד תורה במקצת קודם אכילה.
פירוש – וזה שונה מסעודה שבתוך השבוע שצריך ללמוד דווקא באמצע הסעודה כדי שלא יהיה שלחנו דומה למזבח של עו"ז (סי' ק"ע מ"ב ס"ק א'), אבל בסעודת שבת ויו"ט ופורים שהם סעודות מצווה לא צריך.
מחבר שם – וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה ושלא יטעום קודם לו כלום כמו בקידוש הלילה וכו'.
פירוש – ומי שקידש קודם מוסף כיון שי"א שלא תיקנו קידוש לפני מוסף יש לו לקדש עוד פעם אחרי מוסף.

סעיף ב' מחבר – ואם אין לו שכר ושאר משקין אוכל בלא קידוש.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ואם הוא אדם חלש א"צ להמתין ויאכל מה שיש לו בלא קידוש ויסמוך על מה שהזכיר קדושת היום בתפלה.
פירוש – אישה שכבר קיבלה שבת בהדלקת נרות, וצמאה ומרגישה חלשה עד שאינה יכולה להתפלל בלי לשתות – מותר לה לשתות מים כדי שלא יתבטל עונג שבת. אף על פי שנאמר וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג (ישעיהו נ"ח י"ג), ולומדים מזה חיוב לקדש במקום העונג, כלומר במקום הסעודה (פסחים ק"א. רשב"ם שם) – אם מצב כזה יפגע בעונג השבת, זה גם מבטל את החיוב הזה. הדבר דומה לדין בסימן פ"ט (עיין שם במ"ב ס"ק כ"ד) שמותר לאדם חלש לאכול לפני תפילה, ויש לצרף גם את שיטת ר"ת ששבת מתחילה רק בלילה ממש (צאת כל הכוכבים). בנוסף, יש מקום לומר שהאיסור

לאכול ולשתות לפני קידוש נובע מהמצווה לקדש במקום סעודה, אך אין איסור עצמי באכילה או בשתייה, ולכן כאשר היא אנוסה בכך מחמת מצווה אחרת (הדלקת נרות וקבלת שבת) – מותר לה לשתות ולאכול.

ענייני הסעיף
שאלה: אישה שהדליקה נרות ומרגישה צמאה, האם מותר לה לשתות?
תשובה: מותר לה לשתות אע"פ שעדיין לא עשתה קידוש, ואפשר שמותרת לה אפילו לאכול.

סימן ר"צ - בשבת ישלים מאה ברכות בפירות

סעיף א' רמ"א – ואם רגיל בשינת צהרים אל יבטלנו כי עונג הוא לו.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל אבל לא יאמר נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתו במו"ש שמראה בזה שנח וישן בשביל ימות החול.
פירוש – שאסור משום הכנה לחול.

סעיף ב' מחבר – אחר סעודת שחרית קובעים מדרש וכו'.
רמ"א - ופועלים ובעלי בתים שאינן עוסקים בתורה כל ימי השבוע יעסקו יותר בתורה בשבת מתלמידי חכמים העוסקים בתורה כל ימי השבוע וכו'.
פירוש – העלייה באחוז הזמן שבעה"ב מקדיש ללימוד תורה בשבת היא גדולה יותר מהעלייה של תלמיד חכם, מכיוון שהעלייה כזו לא שייכת כ"כ לת"ח כיוון שהוא כבר מקדיש כמעט מאה אחוז מהזמן שלו ללימוד התורה, אלא תלמיד חכם צריך לחדש יותר.

סימן רצ"א - דין שלש סעודות

סעיף ג' מחבר – אם נמשכה סעודת הבוקר עד שהגיע זמן המנחה יפסיק הסעודה ויברך בהמ"ז ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל וכתבו האחרונים שאח"כ יקום וילך מעט בינתים והנשארים במקומן לא יצאו ידי חובתן דהוי כסעודה אחת וכו'.
פירוש – ואע"פ שאסור לאכול כשיגיע לזמן של מנחה (סי' רל"ב סע' ב') סומכים על המקילים (רמ"א שם בשם הי"א) שמותר לאכול [סעודה קטנה] קודם מנחה, בנוסף שזה במקום מצווה.
מ"ב שם וז"ל וכתב הב"י דלא ידרוש ברבים לעשות כן להפסיק סעודתן כיון שקודם חצות אין רשאין להפסיק אין הכל בקיאין בזה.
פירוש – כי תקנו חז"ל משום חשיבות של שבת שתהיו סעודות ניכרות כדרך סעודות חשובות. וכל זה לכתחילה , אך בדיעבד יוצאים ידי חובה בשתי סעודות גם אם נאכלו לפני מנחה. (ועיין בסי' תמ"ד סעי' א' במ"ב ס"ק ח' לגבי פסח שחל במו"ש שי"א מחלקים סעודת שחרית לשתיים, היינו משום שעת הדחק וכבדיעבד דמי, ע"ש.)

סעיף ד' רמ"א – ואם סועד הרבה בשבת צריך לכל סעודה ב' ככרות ולפחות לא יהיה לו בסעודה שלישית פחות מככר אחד שלם ומזה פשט המנהג להקל לבצוע בסעודה שלישית רק בכיכר א' שלם אבל יש להחמיר ליקח שנים.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל וכן ראוי לנהוג לכתחלה כי הסברא הראשונה היא העיקר וטוב להדר לברך על היין תוך הסעודה וכו'.
פירוש – הספרי [עיין בתורה תמימה במדבר פרק י' פסוק י' (דף 120)] סובר שיש חיוב לשתות יין בשבת גם מצד מצוות שמחה, אך אין זו ההלכה למעשה, שכן אין חיוב מלא בשמחה אלא בעונג ובמנוחה, כפי שמשתמע מהשו"ע בסימן קפ"ח סעיף ו'.

ענייני הסעיף
שאלה: האם ניתן להשתמש בלחם קפוא לצורך לחם משנה?
תשובה: הם צריכים להיות ראויים לאכילה אפי' אם זה רק לאחר זמן, ולכן לחם קפוא גם כן כשר ללחם משנה, כי יפשיר לאחר זמן ויהיה אז ראוי לאכילה. אמנם, הנפקא מינה היא שאין לשאול לחם משנה משכן על מנת להחזיר, כי אינו נחשב ראוי לאכילה. עם זאת, בדיעבד מקילים גם בזה, שכן המטרה היא להיות זכר למן (עיין בשמירת שבת כהלכתה

חלק ב' פרק נ"ה סעיף י"ג הערה מ"ג). (ועיין מש"כ בתשובה בסי' רע"א סע' ה' ששם רבינו זצ"ל החמיר שצריך שהלחם יהיה ראוי לאכילה בתוך זמן הסעודה.)

שאלה: איזו סעודת שבת היא העיקרית?
תשובה: סעודת בוקר עיקרית ולא סעודת שלישית (עיין תוס' פסחים דף קא. ד"ה טעימו שכתב וז"ל סעודת ערבית ושחרית שהם עיקר כבוד שבת עכ"ל).

סעיף ה' מחבר – צריך לעשותה בפת וי"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן וי"א שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים אבל לא בפירות וי"א דאפילו בפירות יכול לעשותה וסברה ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת אא"כ הוא שבע ביותר.
פירוש – וסדר העדיפות הוא לפי סדר שכתוב במחבר.

ענייני הסעיף
שאלה: מי שקידש על משקה המשביע כמו קוקה קולה, האם יוצא ידי חובה גם באחת מסעודות השבת?
תשובה: יש דעה הסובר כן [רשמתי בשיעור הזה שאמרו כן בשם הסטפיילר זצ"ל] אבל רבנינו זצ"ל לא ס"ל כן כי וודאי דעתו היתה שזה לא יתחשב כקביעת סעודה, וממילא לא יוצא במשקה זה לשם סעודת שבת, וכן משמע בסי תע"ה [סע' ד' במ"ב ס"ק ל"ה שאפי' באכילת מצה כוונה הופכית מעכבת, ועיין בסי' תרל"ט סעי' ב' במ"ב ס"ק י"ג ובבה"ל שם ד"ה ויין לגבי האם קביעת שתיה קובעת סעודה לגבי סוכה].

סימן רצ"ב - דין תפלת מנחה בשבת
סעיף א' מחבר – במנחה מוצאין ס"ת וקורין ג' אנשים י' פסוקים מפרשה הבאה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל כשאין ס"ת בשבת במנחה לא יאמרו רק פ"א קדיש אחר אשרי ובא לציון ופסוק ואני תפלתי יאמרו אז קודם הקדיש כדי שלא יהא הפסק בין קדיש לתפלה.
פירוש – שיש מעלה לומר קדיש דווקא לפני תפילה.

סימן רצ"ג - דיני ערבית במוצאי שבת
סעיף א' מחבר – מאחרין תפלת ערבית כדי להוסיף מחול על הקודש.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל היינו אף דמן הדין סגי במה שיתעכב מלעשות מלאכה עד הזמן המבואר בס"ב מ"מ לכתחלה ראוי ונכון וכן המנהג כל ישראל לאחר את התפלה כדי שיתוסף יותר מחול על הקודש.
פירוש – ועיין במכילתא שמובא בעוה"ש סי' רס"א (סעי' א') [שמשמע שדרגה המצווה של תוספת שבת בע"ש ובמוצ"ש שוות]. אכן יש כמה ראיות שתוספת שבת בע"ש חמיר טפי מתוספת שבת במוצ"ש שכן החמירו התורה כגון שקידוש בליל שבת הוא מצווה מה"ת אבל הבדלה היא מצווה מדרבנן.
מ"ב שם - המנהג לומר קודם מעריב המזמור אלהים יחננו [תהלים ס"ו] ועוד מזמורים כנזכר בסידורים. ואם יחול ת"ב במוצאי שבת אין מזמרין דאז אין זמן חנינה וכן כשיחול יו"ט במו"ש ג"כ אין המנהג לומר. כתב הפמ"ג דאפשר משום דאין אומרים תחנה בשבת ויו"ט משא"כ בכל שבת יוכל לאמרו משחשכה קודם מעריב וכו'.
פירוש – אבל ה"יהי רצון" של בהמ"ז יוכל לומר בשבת אע"פ שהם בקשות שכיון שנתקבלו כמנהג נעשו כחלק בהמ"ז.

סעיף ב' מחבר – צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים ולא יהיו מפוזרים אלא רצופין וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל וקודם לכן אסור משום ספק יום ומדינא סגי בג' כוכבים בינונים אלא שאין אנו בקיאין בזה ושמא הן גדולים הנראין ביום לכן אנו מצריכין קטנים.
בה"ל ד"ה ג' כוכבים וז"ל וראיתי אנשים המהדרין בחנוכה לצאת דעת הגר"א להדליק הנרות בהקדם אחר שקיעה שטועין בדבר ומזרזין עצמן גם במו"ש בעוד שלא חשך היום לגמרי וסומכין עצמן על שיטת הגר"א דהבה"ש אינו ארוך כ"כ כידוע אבל הוא טעות דג' כוכבים צריך לכו"ע [ואין אנו בקיאין בבינונים וצריך קטנים וכמו שפסק בש"ע] דזהו הסימן המובהק ללילה כדאיתא ברכות דף ב' ושבת ל"ה ומגלה כ' וקודם לכן הוי ספק לילה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם נשים וקטנים אסורים במלאכה במוצ"ש עד צה"כ של ר"ת?
תשובה: מותר להם מלאכות קלות [אחרי צה"כ של ג' כוכבים קטנים] כגון לשטוף כלים, אבל אין להם לעשות מלאכות מה"ת. [שמעתי מרבינו זצ"ל שצה"כ של ר"ת הוא בעצם חומרא וכן נהג למעשה כי נתן שיעורים במוסר לענייני פרשת השבוע כל מו"ש בישיבת תורה אור עם מיקרופון ורמקולים אחרי צה"כ של החזו"א ולפני צה"כ של ר"ת.]

סעיף ג' מחבר – מי שהוא אנוס כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה יכול להתפלל של מו"ש מפלג המנחה ולמעלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ומ"מ כתבו האחרונים דאין לעשות כן דדבר תמוה הוא לרבים גם שמא יבואו להקל במלאכה ובפרט בימינו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד הערב בודאי מדינא אסור להקדים מעריב במו"ש ואף שבע"ש יש שמקילין היינו משום דמצוה להוסיף מחול על הקודש משא"כ במו"ש.
פירוש – ר"ל שבערב שבת יש מקילין להתפלל מוקדם. (ועיין מש"כ בתשובה בסי' ק"ח סע' ז').

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לעשות הבדלה [בלי נר] אחרי פלג המנחה בשעת דחק?
פירוש – כן, עדיף להסתמך על שיטת רבי יהודה מלדחות את אמירת ההבדלה ליום ראשון.

שאלה: אם כבר אמר הבדלה בעוד יום, האם עדיין מותר להוציא אחרים ידי חובת מצוות השבת, כמו קידוש? וכן, האם עדיין מותר לומר "רצה" בברכת המזון?
תשובה: אינו יכול להוציא אחרים או לומר "רצה".

סימן רצ"ד - דיני הבדלה בתפלה
סעיף א' מחבר – אומרים הבדלה בחונן הדעת ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר מפני שצריך להבדיל על הכוס ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס וכו'
פירוש – מיירי שפשע משא"כ אם היה אנוס או שכח.
מחבר שם - צריך לחזור ולהבדיל בתפילה.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל ואע"ג דקי"ל בסימן רצ"ט ס"ה דאם טעה ואכל קודם הבדלה יכול להבדיל אח"כ מ"מ כאן דטעה גם בתפלה קנסינן ליה וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה.
פירוש – מכאן רואים שהבדלה היא חלק מתפילת מעריב במוצ"ש כמו יעלה ויבוא ביו"ט ור"ח, ולכן רק אם יש לו כוס הקילו עליו לא לחזור ולהתפלל עוד פעם משא"כ כשאין לו כוס או אם טעם לפני הבדלה אחרי שהתפלל ולא הבדיל בתפילה שאז עומדים על עיקר הדין שחייב לחזור להתפלל. והנ"מ שאם טעה עוד פעם כשחזר להתפלל ערבית שנית צריך לחזור ולהתפלל עוד פעם, אבל אם נזכר לו אחר שמסיים את הברכה אתה חונן בשמ"ע יחזור לאתה חונן. ואם אכל לפני מעריב של מוצ"ש ואח"כ שכח להבדיל בתפילה עדיין יכול לסמוך על הבדלה על הכוס ולא צריך להתפלל פעם שנית כי תפילת מעריב היא בעצמה קובעת דין של לילה לעניין זה.
מ"ב שם וז"ל ואם לא סיים עדיין תפלתו חוזר לברכת אתה חונן מיהו אם נזכר קודם שומע תפלה לא יחזור אלא יאמר אתה חוננתנו בשומע תפלה.
פירוש – משמע שאם שכח לומר אתה חוננתנו בשומע תפילה אינו יכול לחזור לשומע תפילה אלא צריך לחזור לאתה חונן לאדם דעת, כי שומע תפילה רק יכול להשילם כשמגיע לה בשמ"ע ולא אח"כ.

סעיף ה' מחבר – במקום שאמרו שאינו חוזר אם רצה להחמיר על עצמו אם סיים תפלתו רשאי אבל אם עדיין לא סיים תפלתו אינו רשאי לחזור.
מ"ב שם ס"ק ט' כיון דאינו צריך לחזור היו הפסק.
פירוש – כלומר, כיוון שאמרנו שאינו חוזר, אם היה חוזר לברכת "אתה חונן" זה היה נחשב כהפסק בתפילתו.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי אומרים אונס רחמנא פטריה לגבי חיובים?

תשובה: רק אם היה אי אפשר לקיים את החיוב כמו במקרה של חולה נפש, אז אין חיוב כלל. אבל אם מדובר בעיכוב צדדי שמונע את קיומו כמו שעוסק במצווה אחרת, אז אונס כזה לא פוטר מהחיוב אלא רק דוחה אותו, כלומר הוי דיחוי ולא פטור. (עיין בקובץ שיעורים ב"ב אות מ"ח.)

סימן רצ"ה - הבדלה שעושה שליח ציבור

רמ"א – ואומרים ויהי נועם וסדר קדושה באריכות וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ויש מקומות שא"א ויהי נועם בבית האבל וכו'.
פירוש – היום המנהג כן לומר.
סעיף א' מחבר – מבדיל ש"צ להוציא מי שאין לו יין.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל דמי שיש לו יין יותר טוב שיבדיל בביתו כדי להוציא את כל בני ביתו וכו'.
פירוש – ואם יש לו רק חמר מדינא יותר טוב שיתכוון לצאת בהבדלה שהש"ץ עושה, ואשתו תבדיל בחמר מדינה עבור בני ביתו.
רמ"א שם – ונהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במו"ש להתפלל שיבא ובשרנו הגאולה.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל יש מקומות שמדליקין נרות במקום אופל דעי"ז זכה שאול למלוכה.
פירוש – כי האפלות והחושך מנוגדים למהות המלוכה.

ענייני הסעיף
שאלה: על מה יש לכוון בעת אמירת הבדלה בתפילה?
תשובה: צריך לכוון ב"אתה חונן" שרוצה לצאת ידי חובת מצוות הבדלה כדין, כלומר אם צריך כוס מדינא אינו יוצא עד שעושה הבדלה על כוס יין בבית. ועיין בפסחים דף ק"ו, תוס' ד"ה "זוכרהו" שמסיים שקידוש וה"ה הבדלה על היין מדרבנן, וכן משמע מהמ"ב. אך תוס' שם הביאו עוד דעה שקידוש וה"ה הבדלה על כוס מהתורה. לכן יש לכוון כנ"ל.

סימן רצ"ו - דיני הבדלה על היין

סעיף א' מחבר – סדר הבדלה יין בשמים נר הבדלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל הרמב"ם סובר דמצות הבדלה היא ד"ת כמו קידוש והוא בכלל זכור את יום השבת לקדשו שצריך לזכור אותו ולקדשו בין בכניסתו ובין ביציאתו בכניסה בקידוש וביציאה בהבדלה לומר שהוא מובדל בקדושה בראש ובסוף משאר ימים וכו'.
פירוש – ר"ל שע"י שמבדיל שבת מחול הוא מקדש את השבת.
מ"ב שם וז"ל וי"א שהוא מד"ס ואסמכוהו אקרא.
פירוש – עיין בשבת לד. רש"י ד"ה בעירובי תחומין שמבואר שם שמצווה מדרבנן שיש אסמכתא אקרא [כגון עירובי תחומין] חמור טפי משאר מצות דרבנן [כגון עירובי חצרות].
רמ"א שם – ובשעת הבדלה יתנו עיניהם בכוס.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל היינו המבדיל וגם השומעים העונים אמן כדי שלא יסיחו דעתם.
פירוש – והוי סגולה לרפואת העניים כמו בהסתכלות בנרות בשעת קידוש (עיין סי' רע"א מ"ב ס"ק מ"ח).
רמ"א שם – ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ קודם שסיים בפה"ג כדי שלא יהיה הכוס פגום וטעם השפיכה דאמרינן כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל והאחרונים הסכימו דלא ישפוך בשעת ברכה כלל אלא בשעה שמוזג ישפכנו מלא על כל גדותיו שישפך על הארץ וכו'.
פירוש – ולא דווקא בארץ אלא ה"ה אם ישפוך על דבר שא"א לשתות ממנו.
מ"ב שם וז"ל נהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה.
פירוש – וזה דווקא למד"א הסובר שעץ הדעת היה גפן משא"כ כשעושה הבדלה מחמר מדינה, אבל מסתימת המ"ב משמע שאינו מחלק. ויש להסביר הטעם משום שיין גורם שמחה ומשמחה זו היא תשכח מהצער שגרמה לעולם.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לשפוך יין של שביעית בסוף הבדלה?
תשובה: זה מותר, כי זה לא נחשב כאיבוד אלא כגרימת סימן לברכה.

פירושי חיים

שאלה: האם מותר לשכור פועל שלא עשה הבדלה מעולם?
תשובה: אין איסור של לפני עיוור כי ילך ויעשה מלאכה אצל אחר, וגם אין בזה איסור מסייע מאחר שאינו מסייע אותו במלאכתו.

סעיף ב' מחבר – ואין מבדילין על הפת אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וה"ה לשאר משקין חוץ מן המים.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ומה שכתב ה"ה לשאר משקין היינו משקין שרגילין לשתותו אבל משקין שרגילין בפסח כגון מי לאקרון אינו חמר מדינה כיון שאין רגילין לשתותו כל השנה וה"ה כל כיוצא בזה ואפילו מי דבש לא היו חמר מדינה אלא במדינות שרגילין לשתותן אבל במקום שאין שותין אותו אלא לפרקים לא הוי חמר מדינה וגרע משכר.
פירוש – ומיץ תפוחים, תה, קפה עם סוכר, שכר שחור, קוקה קולה, וג'נג'ר איל (ginger ale) הם חמר מדינה כי אותם משקאות מגישים בסעודה לכן הם חשובים, אבל מיץ תפוזים בלי תוספת סוכר ומים אינו נחשב משקה, אלא שותים אותו לרפואה (עבור וויטמין C) לכן אינו נחשב כחמר מדינה, אבל משקה תפוזים שמגישים בחתונות כן נחשבת כחמר מדינה.

סעיף ג' מחבר – אם אין לו יין ולא שכר ושאר משקין י"א שמותר לו לאכול וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז ומ"מ צריך שיתפלל תחלה ויאמר הבדלה בחונן הדעת וכו'.
פירוש – ואם אנוס במצוות הבדלה מותר לאכול.
מחבר שם – ואם אין לו אלא כוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר מוטב שיאכל קודם שיבדיל ובירך עליו בהמ"ז ואח"כ יבדיל עליו ממה שיברך ברכת המזון בלא כוס לדברי האומרים דבהמ"ז טעונה כוס ודברי האומרים דאינה טעונה כוס לא יאכל עד שיבדיל ומיירי שכוס זה לא היה בו אלא רביעות בצמצום וכו' שאל"כ לד"ה מבדיל תחלה ושותה ממנו מעט וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל היינו כמלא לוגמיו.
פירוש – שלא יוצאים בפחות משיעור מלא לוגמיו כבקידוש (עיין סי רע"א סע' י"ג) ובדיעבד אם שתה פחות יבדיל עוד פעם ויאמר ברכת "המבדיל בין קודש לחול" בנוסח "בריך רחמנא".

סעיף ו' מחבר – אומר הבדלה מיושב.
פירוש – כדי שיהיו כולם כגוף א' כשיושבים לשמוע למברך, שברוב עם הדרת מלך.
רמ"א שם – וי"א מעומד וכן נוהגין במדינות אלו וכו'.
פירוש – ולמעשה בעולם הישיבות עושים הבדלה בישיבה כמו מנהג הגר"א וכדברי התוס' (ברכות מג. ד"ה הואיל).
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל ויקנה"ז לכו"ע טוב לברך מיושב כמו בשאר קידוש וכו'.
פירוש – כי הבדלה נעשה ביחד עם קידוש.
מחבר שם – ואוחז היין בימין וההדס בשמאל ומברך על היין ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס ומחזיר היין לימינו.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ואינו מניחו אז מידו משום דכל הברכות של הבדלה מצוה להיות על הכוס.
פירוש – ר"ל שהוי חפצה א' של הבדלה כמו הד' מינים בסוכות.
מ"ב שם ס"ק ל"א ומברך על ההדס ומניחו ורואה בצפרניים ומברך בורא מאורי האש וכו'.
פירוש – כי ברכת האור היא ברכת השבח לכן מברכים אחרי שמסתכלים בצפרניים (עיין בסי' רצ"ח פמ"ג מש"ז ג', [וכן לדעת הרא"ש בברכות פ"ח סימן ג, והמ"א שמובא בבה"ל סי' רצו סע' ח ד"ה לא]).

סעיף ח' מחבר – נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש ויש מי שחולק.
מ"ב שם ס"ק ל"ד וז"ל והיש מי שחולק ס"ל דהבדלה כיון שהיא בחול אינה תלויה בענייני דיני שבת.
פירוש – דעה זו ס"ל שאינו תלוי על הרגשה כלומר שמרגיש הבדל בין שמחת שבת לחול אלא שתלוי בזמן שהוי מצווה של יום ראשון, והנ"מ לקטן שנעשה בר מצווה במוצאי שבת, שלדעה הא' פטור מהבדלה לפחות מה"ת, אבל לדעה הב' הוא חייב בהבדלה.
רמ"א שם – ע"כ לא יבדילו לעצמן רק ישמעו הבדלה מן האנשים.
בה"ל שם ד"ה לא יבדילו לעצמן וז"ל ויותר נכון לומר דאינה חייבת בברכת הנר לכו"ע.
פירוש – לכן נשים שעושות הבדלה לעצמן אין מברכות על האש.

ענייני הסעיף
שאלה: האם נשים יכולות להוציא קטן בהבדלה?
תשובה: לא.

סימן רצ"ז - דיני בשמים להבדלה
סעיף א' מחבר – מברך על הבשמים אם יש לו וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל מותר לברך בורא מיני בשמים על פלפלין שקורין ענגילש"ע פעפע"ר שגם זה הוא בכלל בשמים אבל בסתם פלפלין יש דעות בין הפוסקים והוי ספק ברכה וכו'.
פירוש – כלומר, יש ספק אם מברכים על ריח הפלפלים, ולכן עדיף להימנע מלהריח אותם.
מחבר שם – ואם אין לו אין צריך לחזור אחריהם.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל שאין מברכין עליהם אלא להשיב הנפש שהיא כואבת מיציאת השבת וכו'.
פירוש – אבל בעל מדריגה כן מרגיש הכאב וודאי חייב להשיג בסמים כדי לברך.
מ"ב שם וז"ל כתבו האחרונים שאף מי שמתענה בשבת צריך לברך על הבשמים במו"ש משא"כ ביוה"כ אף כשחל בשבת אין צריך לברך במוצאי יוה"כ.
פירוש – עיין במחה"ש (בהקדמה לסימן זה) שמי שהתחיל לצום לפני כניסת יום הכיפורים – לא זוכה לנשמה יתירה, והנפקא מינה למי שהתחיל לצום לפני כניסת שבת שאין צורך לברך על הבשמים במוצ"ש.

סעיף ב' מחבר – אין מברכין על בשמים של בית הכסא ולא על של מתים הנתונים למעלה ממטתו של מת ולא על בשמים שבמסיבות עובדי כוכבים דסתם מסיבתן לעבודת כוכבים.
רמ"א – ואם בירך על בשמים אלו לא יצא וצריך לחזור ולברך על אחרים.
פירוש – קשיא, שמסתימת המ"ב משמע שאם בירך על בשמים של בית הכסא וכדומה – אין זה נחשב הפסק לבפה"ג, אך בסימן רצ"ח בבה"ל ד"ה "אין מברכין" כתב שאם בירך על אור שלא שבת – הוי הפסק לבפה"ג וצריך לחזור ולברך. נראה שלגבי בשמים של בית הכסא, כיון שיש הנאה מהריח ושייך לברך עליו, אינו עושה הפסק לבפה"ג, אלא שחז"ל לא החשיבו אותם כבשמים להבדלה (בדומה לברכת הציצית על בגד פחות מהשיעור, שיש אומרים שאינה ברכה לבטלה מאחר שבאופן כללי שייכת ברכת המצוות בציצית בבגד דומה). לעומת זאת, באש של עבירה כגון שלא שבת – אין מקום לברכה כלל והוי ברכה לבטלה, ולכן זה נחשב הפסק. יש עוד כמה נפקא מינות מכך, למשל אם בירך שהכל ושכח שכבר בירך וחזר ובירך שוב – הברכה השנייה נחשבת ברכה לבטלה והפסק לאכילה, וצריך לברך פעם נוספת, כלומר פעם שלישית.

ענייני הסעיף
שאלה: מי שהיה צריך לכוון למברך כדי לצאת ידי ברכתו והיסח דעתו, ונזכר בתוך כדי דיבור, האם עליו לחזור לברך בעצמו?
תשובה: הואיל ואפשר שיוצא מדינא , אין צריך לחזור ולברך.

שאלה: האם מותר להשתמש בבשמים שנשים משתמשות בהם במהלך ימי הנידה לצורך הבדלה?
תשובה: מותר.

סעיף ג' מחבר – שקים מלאים בשמים שמשימים הא"י תוך קנקני היין אע"פ שמותר להריח בהם אין מבדילין עליהם.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל שאין היין נותן בהם טעם כי אין דרך שיריחו הבשמים מהיין אלא אדרבה הם נותנים טעם בהיין ועוד שאין מכוין המריח לריח היין אלא לריח התבלין.
פירוש – קשיא הרי אי אפשר לא להנות מיין של הא"י ואע"פ שלא מתכוין עיין בתוס' פסיחים כ"ה: (ד"ה לא אפשר) שכתבו שגם ר"ש מודה שאם יש פ"ר לא מתכוון אסור, אלא צריך לתרץ כהר"ן בחולין (דף ל"ב. בדפי הרי"ף ד"ה אביי אמר אסור) שבסוג הנאה כריח היין פ"ר מותר לדעת רבא כי ריחא לאו מלתא היא כלומר אין זה הנאה כ"כ.

סעיף ד' מחבר – נהגו לברך על ההדס כל היכא דאפשר.

מ"ב ס"ק ח' וז"ל פי' דשל לולב כיון דאיתעביד ביה חדא מצווה ליעביד ביה מצווה אחריתא וכו' ומש"כ כל היכא דאפשר היינו כל היכא שיש בו עוד ריח קצת מצווה לכתחלה להדר אחריו וכ"כ בזוהר וסמך לדבר ותחת הסרפד יעלה הדס וסמיך ליה שומר שבת מחללו וגו' וכו'.
פירוש – ומטעם הזוהר אם לא נשאר לו הדסים של הלולב יש לקנות חדשים להבדלה.

סעיף ה' מחבר – מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים אא"כ נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל כל האחרונים חולקין ע"ז וסוברים דוקא להוציא ב"ב הקטנים הוא דשרי שמוטל עליו כדי לחנכם במצוות וכו'.
פירוש – כלומר רק מותר במי שאינו מריח להוציא קטנים משום חינוך משא"כ בגדול. ובגדול שאינו יודע לברך מעצמו צריך לומר מילה במילה יחד עם המברך [כי גם זה כעין חינוך, כך שמעתי מרב שרלין שליט"א] (עיין סי' תפ"ד במ"ב ס"ק א', [ובסי' קפ"ד במ"ב ס"ק כ"ח]).

ענייני הסעיף
שאלה: האם יש מצווה עליו לחנך ילדים של אחרים?
תשובה: אין חיוב בזה, אבל מאחר שיש שליח במקום שבו יש זכות גמור לאב אומרים זוכים אדם שלא בפניו. לכן, הוא נעשה שליח בשבילו באופן אוטומטי (ועיין במסכת כתובות דף יא. לגבי גר קטן ותוספות שם ד"ה מטבילין וד"ה אבל, ועיין בשולחן ערוך סימן שמ"ג סעיף א' ובמשנה ברורה ס"ק ז').

סימן רצ"ח - דיני נר הבדלה
סעיף ד' מחבר – אין מברכין על הנר עד שיאותו לאור דהיינו סמוך לו בכדי שיכול להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרית.
פירוש – אבל לא צריך לכבות את האור בחדר כדי לראות את הנר יותר טוב אלא מספיק אם היה אפשרות להכיר וכו' כי כל הראוי לבילה אין הבילה מעכבת.

סעיף ה' מחבר – אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה וכו'.
בה"ל ד"ה אין מברכין וז"ל דאפילו בדיעבד לא יצא והוא מהמ"א וכתב בחדושי רע"א דצריך לחזור ולברך בפה"ג כיון דברכת מאורי האש שבירך לא יצא ממילא הוי הפסק בין בפה"ג לטעימה.
פירוש – ר"ל שהוי מצווה הבאה בעבירה.
מחבר שם – לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה שכיון שלא הודלק לעבירה מברכין עליו אבל אם הדליקו אינו יהודי בשבת כיון שאם היה מדליקו ישראל היה עובר לא שבת ממלכת עבירה מיקרי וכו'.
פירוש – שמעתי מרבינו זצ"ל (בשיעור "משמר" ליל יום ה' י"ב תמוז תש"נ) הטעם לזה שגם שייך איסור מלאכה מה שגוי עושה בשבת כי ה' חפץ שכל בריאה תנוח ממלאכה אבל אינו מצווה עליו [והרי חייב מיתה אם שבת בה, עיין בסנהדרין נח:, וצ"ל זה דווקא ששבת כל היום והלילה, עיין ברש"י שם ד"ה עובד כוכבי' ששבת].

סעיף ז' מחבר – היה הולך חוץ לכרך וראה אור אם רובן א"י אין מברכין עליו ואם רובו ישראל או אפילו מחצה על מחצה מברכין עליו.
פירוש – כי אע"פ שמחצה על מחצה עדיין ספק (עיין חולין כח:) מ"מ יש וודאי מיעוט גוים שהדליקו מנר של יהודים וזה מצטרף למחצה של יהודים לעשות רוב, ולכן מברכין.

סעיף י"ג מחבר – סומא אינו מברך.
מ"ב שם ס"ק ל"ד וז"ל דהא בעינן שיאותו לאורו עד שיהא יכול להכיר בין מטבע למטבע וכו' ובסומא לא שייך זה ועיין בפמ"ג דנשאר בצ"ע אם יכול להוציא אחרים בברכה זו כיון שהוא בעצמו פטור מן הדבר וכו'.
פירוש – שאע"פ שמצד הנאה אין ערבות (שאין ערבות בברכות הנהנין) מ"מ בברכת הנר מסתבר ביותר שיש גם בזה חיוב של מצווה וממילא יש גם ערבות לאחרים, והנ"מ הוא שיכול להוציא אחרים אפי' הוא עצמו כבר יצא. באופן כללי כל שיש למישהו יותר חיוב לעשות מצווה מסוימת יש גם יותר ערבות לאחרים.

סעיף ט"ו מחבר – נר בתוך חיקו או בתוך פנס או בתוך אספקלריא רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה.
בה"ל ד"ה או בתוך אספקלריא וז"ל לכתחלה בודאי נכון להחמיר בזה שיקח בעת הברכה הזכוכית מלמעלה דלדעת האוסרין וכו' יש בזה חשש ברכה לבטלה וכו'.
פירוש – משמע שיש להוציא המשקפיים בשעת ברכת האש.

סימן רצ"ט - שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל

סעיף א' מחבר – אסור לאכול שום דבר או אפילו לשתות יין או שאר משקין חוץ ממים משתחשך וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ואפילו לשאר אכילה אם הוא תאב לאכול ולשתות ג"כ אין להחמיר עד חצי שעה שקודם צה"כ.
פירוש – משום האיסור להתחיל סעודה חצי שעה סמוך לזמן ק"ש (סי' רל"ה סע' ב').
מחבר שם – עד שיבדיל אבל אם היה יושב ואוכל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואפילו רק התחלה בעלמא שבירך ברכת המוציא מבע"י ונשתהה לאכול עד שחשכה.
פירוש – עיין במ"א (אות ב') שמיירי שדווקא כבר בירך המוציא אבל נט"י לא מספיק. ועיין בסי' רל"ה במ"ב ס"ק כ"ד שהחמירו יותר כיש לו הרבה זמן לעשות המצווה אז חששו טפי שישכח והרי בהבדלה יש לו עד סוף יום ג'. וטעם ההיתר להמשיך לאכול הוא מה שהתחיל את הסעודה בהיתר ועדיין עוסק בסעודה בהיתר אז חז"ל לא הטילו עליו חיוב להפסיק הסעודה ויבדיל על הכוס.

סעיף ה' מחבר – טעה ואכל קודם שהבדיל יכול להבדיל אח"כ.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל וה"ה אם הזיד ואכל אף דעבר במזיד מ"מ צריך להבדיל אח"כ בלילה אלא אורחא דמילתא נקט וכן מה שכתב אח"כ בס"ו שכח ולא הבדיל ה"ה בהזיד ולא הבדיל.
פירוש – כי י"א שאם טעם לא יבדיל כי ההווה אמינא היא שההבדלה נועדה להפריד בין אכילת שבת לבין אכילת חול, ואם כבר אכל בלי הבדלה – בטלה כל סיבה לקיום המצווה.
סעיף ו' מחבר – שכח ולא הבדיל במו"ש מבדיל עד סוף יום ג' וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל ומ"מ לכו"ע לכתחלה יקדים להבדיל ביום א' דזריזין מקדימין למצות וכו'.
פירוש – עיין ברשב"ם פסחים קה: ד"ה עיולי יומא שמשמע שם שעניין של זריזין מקדימים למצוות ה"ה בדבר שיש לו חיוב כל רגע ורגע.

סעיף ז' מחבר – המבדיל על היין על שלחנו אפילו הבדיל קודם שנטל ידיו פוטר היין שבתוך המזון שא"צ לברך עליו וי"א דלא פטר וכו'.
פירוש – עיין בתהל"ד שמחדש שאפילו הוא מתכוון להוציאו אינו מועיל. ועיין במ"א ס"ק י"א. ורבינו זצ"ל הסביר שדעה זו ס"ל שחז"ל תיקנו שיין זה רק יבוא לשם מצוות הבדלה אע"פ שיכוון גם לשם יין בתוך סעודה הבאה, אבל בקידוש במה שבא במקום סעודה הוא תמיד פוטר היין בתוך הסעודה בע"כ [כל זה לפי שיטת המחבר שבהמ"ז פוטר יין של קידוש, עיין בסי' קע"ד סע' ו' ד"ה וכן פוטרת, ועיין לקמן במ"ב ס"ק כ"ט].
מחבר שם – אא"כ נטל ידיו קודם שהבדיל.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל שנט"י היא התחלת קביעות הסעודה ושייכא לסעודה והא דמותר להבדיל ולא חשיב הפסק בין נטילה להמוציא עיין בסי' קע"ד במ"א סק"ו.
פירוש – ועיין בסי' קע"ד במ"ב ס"ק י"ד וז"ל וא"ת היכי שרי להפסיק בהבדלה בין נט"י להמוציא י"ל דלא הוי היסח הדעת כיון שדעתו לאכול ואינו רשאי לאכול בלי הבדלה אבל להפסיק בשתיית רשות בין נטילה להמוציא אסור עכ"ל.

סעיף ח' מחבר – כשפוטר היין שבתוך המזון שא"צ לברך עליו גם א"צ לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד וסבור שיביאו לו יין יותר וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל דאל"ה הלא מבואר וכו' די"א דיאכל קודם הבדלה ואח"כ יברך בהמ"ז ויבדיל על כוס אחד ע"ש ועוד דאל"ה עדיף טפי לברך ברכה אחרונה תיכף אחר שתיית הכוס ולא להמתין לברך אותה אחר שיסעוד ויברך בהמ"ז.
פירוש – כלומר יש מצווה בעלמא לברך תיכף כדי שלא ישכח או שמא לא יאכל וממילא לא יברך בהמ"ז.
מחבר שם – יש מי שאומר שצריך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה.

מ"ב שם ס"ק כ"ט וז"ל ואף דגבי כוס קידוש השו"ע לעיל בסימן רע"ב ס"י דא"צ לברך ברכה אחרונה אחריו בכל גווני דבהמ"ז פוטרתו קידוש שאני שהיא צורך סעודה דאין קידוש אלא במקום סעודה משא"כ הבדלה. והנה הי"א הזה הוא דעת הטור שחילק בסברא זו שכתבנו ועיין במ"א שהוכיח דהרא"ש לא ס"ל לחלק בזה וכן בביאור הגר"א דעתו כהמ"א וע"כ נראה שאם לא בירך קודם הסעודה לא יברך אח"כ.
פירוש – אח"כ פירושו בתוך הסעודה.
סעיף ט' מחבר – אם רוצה לסעוד תיכף להבדלה צריך ליזהר שלא יביא לחם לשלחן קודם הבדלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל אבל אם אינו סועד תיכף א"צ לכסותו דלא שייך קדימה בזה.
פירוש – אבל לא צריך לכסות קוגל כי אין לו חשיבות כ"כ לגבי דיני קדימות לברכת היין.

סעיף י' מחבר – אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל ואפילו חפצים האסורים מדברי סופרים.
פירוש – אבל מותר לציבור לעשות וכל שבותים המותרים במקום מצווה.
מחבר שם – ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה אומר המבדיל בן הקודש ובין החול וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ה וז"ל וא"צ לומר כל הלשון של הבדלה ומ"מ לענין אכילה לא מהני עד שיבדיל הבדלה גמורה על הכוס.
פירוש – שצריך להבדיל בין אכילה של שבת לבין אכילה של חול, וכמו שאסור לאכול לפני קידוש ה"ה בהבדלה שאל"כ היה מבטל שום רמז המבדיל ביניהן.

ענייני הסעיף
שאלה: מה עושות נשים שצריכות לבצע מלאכה לפני צאת הכוכבים של רבנו תם.
תשובה: אע"פ שתפסידו צה"כ של ר"ת מקילין בהן אבל מקודם צריכות לומר "המבדל בין הקודש ובין החול", ואפי' זה לא צריך כדי להדליק אור חשמלי כי מעשה זה רק נחשבת גרם מלאכה [עיין בתשובה בסי' רנ"ג סע' ה'].

סימן ש' - שיסדר שולחנו במוצאי שבת

סעיף א' מחבר – לעולם יסדר אדם שלחנו במו"ש וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל ומשמע בגמרא דיקבע סעודה זו על הפת לכתחלה כמו בשאר סעודות של שבת וכו' ואם אין לו או שחושש לאכילה גסה כגון בקיץ וכו' יקיימה במזונות או עכ"פ בפירות.
פירוש – ובשעת דחק מאוד יכול גם לצאת ע"י שתייה (חוץ מכוס של הבדלה), ואין למעט בשיעור שאוכל בסעודת שלישית כדי לקיים סעודת מלווה מלכה כי אין למעט בעונג שבת, רק שלא יאכל יותר מדי וע"י כן יבטל סעודה אחרת.

סימן ש"א - באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם אסורים

סעיף א' מחבר – אין לרוץ בשבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל שנאמר וכבדתו מעשות דרכיך ודרשו שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול שדרך האדם למהר ולרוץ אחר עסקו וכו'.
פירוש – אבל אם יש סיבה לרוץ שאינה לשם דבר חולין אז מותר, מ"מ מי שבטבעו ללכת מהר יש לשנות דרך הילוכו כדי שלא יהיה כעובדא דחול כי הדרך הוא למי שעוסק בעסק ללכת מהר כדי לפקד על עסקיו לכן רצו חז"ל שימעט מהירות הילוכו בשבת אבל אם הילוך כזה לא לשם עסק אלא משום שהוא מצטער ללכת לעט אז מותר.

סעיף ב' מחבר – בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם מותר וכן לראות כל דבר שמתענגים בו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל פי' שכל אדם מותר לרוץ כדי לראות דבר שמתענג בו.
פירוש – אבל לשחק כדור-בסיס (baseball) לכאורה אסור כי זה עובדא דחול, ואם הוא מתאמץ פיזית או נפשית הוא עובר על למען ינוח, ונמצא שאפילו לשחק שחמט (chess) יהיה אסור.

סעיף ד' מחבר – היה הולך לדבר מצוה כגון להקביל פני רבו וכו'.
בה"ל ס"ה להקביל פני רבו וכו' ובאמת הקבלה הוא כפי קירובו לרבו כי אם הוא בעיר חייב לראותו בכל יום ולא סגי בלא"ה וכו'.

פירוש – למעשה, אם הטעם משום כיבוד רבו מסתמא רבו מוחל על כבודו, ואם מטעם שמא ישמע דבר חדש אז לכאורה עדיף שהתלמיד יישאר במקומו ללמוד כי אז וודאי ישמע דבר חדש.
מחבר שם – יכול לעבור בה [באמת המים] ובלבד שיעשה שינוי וכו'.
פירוש – ושינוי מועיל גם בשאר איסורים בשבת כדי להזכיר לא לעבור על מלאכה, למשל לשים פתק על הכפתורים כדי שלא ישנה את האש [עיין לעיל בסי' רנ"ג סע' ד' ולקמן בסי' שמ"ב בתשובה מש"כ בשם השו"ת דברי מלכיאל], מ"מ שינוי לא עוזר לדבר שאדם בוהל בו כי בזה וודאי ישכח ויעבור.
סעיף ז' מחבר – כל היוצא בדבר שאינו תכשיט ואינו דרך מלבוש והוציאו כדרך שרגילין להוציא אותו דבר חייב.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל עיין בבה"ל מה שכתבנו קצת בפתיחה לסימן זה וסימן ש"ג.
בה"ל ד"ה כל היוצא וכו' וז"ל כללי דיני הוצאה מסימן זה ומסימן ש"ג הוא זה דדבר שאינו מלבוש ולא תכשיט מקרי משוי ואסור מן התורה ובמזיד חייב כרת ובשוגג חטאת והיינו אם הוציא אותה כדרך הוצאתה בחול ואם אין דרך הוצאתה כך בחול מקרי הוצאה כלאחר יד ופטור אבל אסור מדרבנן ודבר שהוא מלבוש או תכשיט מותר מן התורה אלא שיש כמה דברים מה שאסרו חז"ל יש מהם שאסרו משום דילמא שלפא ומחוי ואתי לאתוייהו ד"א בר"ה [מיהו יש פלוגתא אם שייך גבי איש שליף ומחוי כמ"ש ס"ט] גם יש כמה דברים שאסרו משום שהוא רפוי ודילמא משתליף ממילא ואתי לאתויי וגם יש שאסרו משום דילמא מחייכי עלה ואתי למישלף ואתויי וכו'.
פירוש – חפץ שאינו מלבוש ואינו מחובר לגוף האדם הוא תכשיט או משוי, אם הוא תכשיט והוציא כדרכו אינו חייב אבל יש מהם שאסורים להוציא משום גזירה, ומשא שהוציא דרך משונה כמו שהוציא דרך מלבוש פטור.

סעיף ח' מחבר – לא יצא במחט התחובה לו בבגדו וכו' ואם יצא בנקובה חייב וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל ואם אין דרך הוצאתו בכך בחול פטור אבל אסור משום דאינו תכשיט וכו'.
פירוש – היום לא נהוג לצאת עם מחט תחובה בבגד, ואם הוציא כך – פטור. כפתורים מיותרים שתפרו בבגד נחשבים טפלים לו, מאחר שתפרו אותם לצורך הבגד ואין בזה איסור, וכן הדין לגבי תוויות בגדים (clothes label).

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לאישה לצאת כשיש לה מוך דחוק בפנים?
תשובה: זה מותר כי נחשב כבלוע וכל זה כשאין חוט יוצא ממנו החוצה.

סעיף י"ד רמ"א – ולכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים או כובע על ראשו אבל אסור לאשה ליתן בגד על צעיפה מפני הגשמים דאין זה דרך מלבוש.
מ"ב שם ס"ק נ"ד וז"ל ואם כונתה שלא יצערו אותה הגשמים שרי בכל ענין אף שממילא נצלת עי"ז מטנוף בגדיה ובלבד שתקשרנה יפה.
פירוש – אבל אסור ללבוש שקית שעל הכובע שאע"פ שמצטער שנתלכלך הכובע לא נחשב צער הגוף אלא צער ממוני. אבל אם השקית עשויה להתאים למידות הכובע, אז היא נחשבת לסוג של ביגוד ומותר ללבושה מחוץ העירוב.

סעיף כ"א מחבר – אין יוצאים בתיבה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ע"א וז"ל כגון שרוצה להגן על עצמו מפני הגשמים והטעם דכל הני לאו דרך מלבוש הוא אלא משוי הוא.
פירוש – ואע"פ שעושה כן כדי שלא יצטער מהגשמים עדיין אסור כי תיבה אינו בגד ולא יכול להתבטל לגוף כמלבוש.

סימן ש"ב - דיני נקוי וקיפול הבגדים בשבת

סעיף א' מחבר – המנער טלית חדשה שחורה מן הטל שעליה חייב שהניעור יפה לה כמו כיבוס והוא שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא ניעור.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל והטעם דבחדשה ושחורה מינכר היפוי ע"י הניעור וכו'
פירוש – עיין בשו"ע הרב (סע' ב') שמסביר לגבי ניעור בגד מגשם שירד עליו שבגלל שהמים נבלעו בבגד אז ניעור פועל כסחיטה של ליבון, וה"ה בטל - שיש בליעת המים במקצת הבד והניעור פועל כסחיטה של ליבון. ועיין בבה"ל ד"ה "מן הטל שעליה" שבמקרה שאין בליעה אז אין איסור בניעור שדומה לניעור נוצות.
רמ"א - וכ"ש שאסור לנער בגד שנשר במים או שירדו עליו גשמים ודוקא בבגד חדש שמקפיד עליו.
פירוש – שמקפיד שלא יתקצר ואז המים נחשב כלכלוך שמקלקל מראת הבגד.

רמ"א שם – י"א דאסור לנער בגד מן האפק שעליו אם מקפיד עליו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל הוא דעת רש"י וסייעתו דסברי דהא דאמרינן בגמרא אמר רב הונא המנער טליתן בשבת חייב חטאת היינו כשמנער טליתו מן האבק והעפר שנבלע בו וכו'.
פירוש – גם לפי רש"י אין איסור אא"כ העפר נבלע בבגד ועיין בש"ע הרב (סעי' ג') שטבע האבק והעפר להדבק לבגד יותר מנוצות ע"ש, וגם דרך העפר לבלוע בתוך הבגד ולכן המנערו הוי כסחיטה של ליבון.
רמ"א שם – וטוב לחוש לדבריו.
בה"ל שם ד"ה לחוש לדבריו וז"ל היינו אפילו ביד דניעור היינו ביד וכ"ש ע"י כלי שקורין בארש"ט וכו' [ח"א] וע"ש [בח"א] עוד שכתב בשם יערת הדבש דלפי שלא ידענו עד כמה נקרא חדש לכן צריך ליזהר בכולם ושארי אחרונים לא הזכירו דבר זה דאין אנו בקיאין והמחמיר תבוא עליו ברכה והמקיל יש לו על מה לסמוך וטוב שיעשה ע"י שינוי כלאחר יד וכו'.
פירוש – משמע שהבה"ל ס"ל שנקיון קל ביד נקרא ניעור אבל אינו נקרא שפשוף.

סעיף ב' מחבר – הלוקט יבולות שע"ג בגדים כגון אלו היבולות שבכלי הצמר הנשארים בהם מן האריגה חייב משום מכה בפטיש והוא שיקפיד עליהם וכו'.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל כתב הרמב"ם המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצהוב הלבן הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב וכו'.
פירוש – הכוונה היא לסימנים שהחייט מסמן בגיר על הבגד כדי להראות איפה צריך לתפור או לחתוך.

סעיף ג' מחבר – מקפלים כלים בשבת לצורך שבת ללבשם בו ביום ודוקא באדם ובחדשים שעדיין לא נתכבסו ולבנים ואין לו להחליף וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל אבל אם יש לו להחליף בגד אחר לשבת וכו' לא התירו לו לקפלו וכו'.
שעה"צ שם אות י"ז וז"ל דבבגד חול לא מקרי יש לו להחליף וכו'.
פירוש – וגם לא צריך להחליף לבגדי חתנה אם בגדי שבת שלו צריך קיפול כדי לשמרם.

סעיף ח' מחבר – אין מגרדין (רמ"א – בסכין או בצפורן) מנעל בין חדש בין ישן וכו'.
בה"ל ד"ה אין מגרדין וז"ל עיין בב"י שהביא דעת הכל בו שכתב דדוקא בטיט היבש לפי שמתקנו בגרירתו אבל טיט לח מגררין שאין בו תיקון בכך וכו'.
פירוש – ר"ל שאינו מתקן את הבגד כי רק מורח הטיט לשטח גדול יותר.

סימן ש"ז - דיני שבת התלוים בדיבור
סעיף ב' מחבר – אסור לשכור פועלים ולא לומר לאינו יהודי לשכור לו פועלים בשבת אף על פי שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לאינו יהודי לעשותו ואפילו לומר לו קודם חשכה לעשותו בשבת אסור וכו'.
בה"ל ד"ה ואפילו וז"ל ואפילו קצץ לא מהני בזה כיון שמיחד לו הפעולה על השבת וכו' והנה הח"ס בחלק או"ח סי' סמ"ך מצדד לומר דדוקא לומר לא"י שיעשה בעצמו מלאכה בשבת אסור אף בחול לומר לו אבל לשכור לו פועילים דזה הוי אמירה דאמירה וכו' שאין איסור בזה כשאומר לו בחול וכו' ומתשובת הרשב"א המובא בב"י בסעיף זה מוכח להיפך ע"ש.
פירוש – בשעת הדחק יכול להקל כדברי הח"ס. (ועיין מש"כ לעיל בסי' רמ"ד סע' ה' בתשובה.)

סעיף ה' מחבר – דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לא"י לעשותו בשבת והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל "מקצת חולי" - דאלו בחולי ממש הכולל כל הגוף או שיש בו סכנת אבר אפילו ישראל עושה שבות לחד דעה כמ"ש סימן שכ"ח סי"ז ודע שאין מדמין דבר לדבר בענין השבותין ואין לך בם להתיר אלא מה שאמרו חכמים דלגבי מילה לא התירו שבות דאמירה לא"י במקום מלאכה דאורייתא כמ"ש סימן של"א ס"ו וגבי לוקח בית בא"י מותר כמ"ש סימן ש"ו סי"א.
פירוש – ועיין במש"כ בסי' רע"ו על המ"ב ס"ק כ"ה לעניין שינוי ע"י ישראל במקום אמירה לא"י.

סימן ש"ח - דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת

סעיף ג' מחבר – כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו וכו'.
בה"ל ד"ה כלי שמלאכתו לאיסור וז"ל אפילו איסורו הוא רק מדרבנן [פמ"ג] וע"ש עוד לענין קנא"ק האל"ץ בית קיבול ועץ תקוע ע"י שרוף ונותנים שם אגוזים כדי לשברם האריך בזה ולבסוף צידד להקל.
פירוש – שאלה היתה אם דומה למגרדת גבינה (cheese grater) שאסור להשתמש בו מדרבנן, וגם כאן דומה למלאכת טוחן ואולי אסור להשתמש בו מדרבנן.

סימן שי"ג - טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת

סעיף א' מחבר – פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון יכולים לסתמו וכו' וקנה שהתקינו להיות נועל בו א"צ שיקשרנו בדלת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל היינו שתוחבו אצל הדלת בכותל ולא שסוגר בו את המסגרת או ב' חצאי דלת וכו'.
פירוש – הקנה הוא היתד שתוחבים בקיר כדי להדק הדלת לקיר, וסוגר הוא מה שמחבר הדלת ביחד ומהדק אותו למשקוף.

סעיף ט' מחבר – התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה.
מ"ב שם ס"ק נ"ד וז"ל "בעץ עצמו" - בין בבנין ובין בכלי. וכן התוקע העץ בתוך הקרדום [או שתקע יתד בתוך הבית יד של הקרדום כדי להדקו] וכן המפרק עץ תקוע חייב משום סותר והוא שיתכוין לתקן [רמב"ם].
פירוש – שהרמב"ם ס"ל שיש בנין בעושה כלים מתחילה (עיין במגיד משנה במשנה תורה לרמב"ם הל' שבת פ"י הל' י"ג), אי נמי י"ל שיש בונה אם נעשה כלי ע"י תקיעה שהוא מעשה אומן (סי' ש"ח במ"ב ס"ק ל"ז).

סימן שי"ד - דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת

סעיף א' מחבר – אין בנין וסתירה בכלים וה"מ שאינו בנין ממש כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת יכול לשברה ליקח מה שבתוכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל עיין בפמ"ג שמצדד דהיתר השבירה הוא אפילו שלא במקום שמדובק בזפת.
פירוש – ר"ל לא צריך לשוברו דווקא בגבולי החתיכות השבורים אלא מותר לשברו אפילו באמצע החתיכות.

סעיף ד' מחבר – ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשתות יין בשבת.
פירוש – ואע"פ שנראה כסתימה טובה קמ"ל שלצורך שבת מותר.
רמ"א שם – ובלבד שלא יהיה הברזא הראשון נגד השמרים וכו'.
פירוש – שאז נחשב כסתימה מעלייתה ואסור לנקבו מחדש.

סעיף ז' מחבר – וחותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל יכול להתירו או לחתכו בסכין או להתיר קליעתו וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ט וז"ל חותמות שבכלים. הוא לשון סגירה כלומר שהכיסוי שלהם סגור בקשרי חבלים.
פירוש – וה"ה הדבק בקופסת דגנים (cereal box).

סימן שי"ח - דין המבשל בשבת

סעיף ו' מחבר – כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו מותר להניחו בשבת ע"ג קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטנן וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"א וז"ל הטמונה בבגדים מבע"י ואשמועינן דמותר להניח הכלי תחת הבגדים שכיסו בהן הקדרה ואף שאין טומנין בשבת אפי' בדבר שאינו מוסיף הבל הכא כיון דעיקר הטמנה היה מבע"י לצורך הקדרה דזה מותר ולכן אם נתגלתה הקדרה דמותר לכסותה מותר לכסות דרך אגב גם הכלי שיש בו הדבר חם.
פירוש – מיירי שמניח הקדריה החמה ע"ג הקדירה הטמונה ואח"כ מכסה שניהם - שזה היתר דרך אגב. ודווקא שהוסר הכיסוי של קדירה הטמונה בכוונתו להוציא ממנה מאכל, אבל אסור להחזיר כיסוי יותר גדול כי כל כוונתו היא לכסות את הקדירה החמה. ואין זה סתירה לסי' רנ"ג ס"ק פ"ח כי כאן חלק הטמנה היא לדבר היתר כלומר להחזיר את הכיסוי

אז גם מותר לכסות ממילא כלי אחר עמו, משא"כ בסי' רנ"ג ששם מיירי במעשה הטמנה חדשה לגמרי. ולא גזרו חז"ל על חזרת הכיסוי דרך אגב, ובמה שלא גזרו הרי זה מותר, כי לא צריך למצוא מקור להתיר אלא אדרבה צריך מקור לאסור.

סימן שי"ט - דין הבורר בשבת

סעיף ב' מחבר – הבורר אוכל מתוך הפסולת בידו להניחו אפילו לבו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל דרוב עניני ברירה הוא אלאחר זמן [דלאלתר דרך אכילה הוא לברור האוכל מן הפסולת בעת האכילה] ואז הדרך לברור בכל דבר אפילו בידו וכ"ש באיזה כלי אלא דאם הוא בורר בנפה וכברה או שהוא בורר הפסולת מן האוכל דמינכר מלתא דלשם ברירה הוא אפי' לאלתר חייב.
פירוש – [פעם שמעתי מרבנו זצ"ל שיטת רש"י ותוספות בשבת ע"ד היא שדרך היתר או דרך איסור בבורר אינה תלויה בשאלה אם פעולתו נחשבת דרך אכילה, אלא אם מטרתה להקטין את הטרחה. לכן כל סוגי הכלים המשמשים לבורר, משום שנועדו להפחית את טרחת הברירה, גורמים למשתמש בהם לעשות מלאכת מחשבת שהיא דרך אומנות, כמו אלו שהיו במשכן. מכל מקום, להלכה, האיסור וההיתר תלויים בשאלה אם פעולתו נחשבת דרך אכילה או לא.]

סעיף ג' מחבר – היו לפניו שני מינים וכו'.
בה"ל ד"ה היו לפניו וז"ל הנה הפמ"ג מסתפק דאם בירר מין אחד מחבירו ודעתו להניח שניהם אלאחר זמן אם שייך בזה וכו' ולענ"ד נראה פשוט מלשון הרמב"ם דס"ל דהברירה מה שבורר מין אחד מחבירו ועי"ז הוא כל מין בפ"ע זהו עצם המלאכה אלא דאם דעתו לאכול תיכף והוא בידו הוי דרך מאכל וא"כ ק"ו הדבר ומה היכא שהניח מין אחד על מקומו שייך שם ברירה וכ"ש בזה שלקח כל מין ומין וביררו לעצמו דחייב וכו'.
פירוש – הפמ"ג ס"ל שצריך שיהיה לא' מהם שם אוכל עכשיו בשעת הברירה כדי לחייב אבל המ"ב ס"ל שמספיק לחייב אפילו אם אין שם אוכל ופסולת אלא עד לאחר זמן.

סעיף ו' מחבר – אין מוללין מלילות אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל בגמרא איתא שם ומולל בראשי אצבעותיו וזהו השינוי שאינו מולל בידו ומה דקאמר מעט היינו שלא ימלול בהם רק מעט וכו'.
פירוש – ואפי' שהאיסור דמפרק אצל מלילות רק אסור מדרבנן לשיטת המחבר בשם הרי"ף והרמב"ם מ"מ בשבת צריך שינוי להתירו לכתחילה. "בראשי אצבעותיו" היינו שינוי כדי שלא יהיה כמלאכת דש (מפרק) ו"מעט" כדי שלא יהיה כבורר להניח אלא כאוכל מעט לאלתר כדרך אכילה.

סעיף ח' מחבר – אין שורין את הכרשינין דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ט וז"ל וה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם.
פירוש – עיין באג"מ או"ח סי' קכ"ה שחולק על המ"ב ומתיר לרחוץ את העפר מהפירות, ורבינו זצ"ל ס"ל שמותר דווקא אם כל הפרי מלוכלך כי אז נחשב כקליפה משא"כ אם רק חלק מהפרי מלוכלך שאז נחשב כבורר ואסור.
מחבר שם – אבל נותנן בכברה אע"פ שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה.
בה"ל ד"ה אע"פ שנופל וז"ל כן הוא לשון הר"ן ע"ש ולשון רש"י בזה אע"פ דלפעמים נופל וכו' ומשמע דס"ל דלא"ה אסור משום דהוי פסיק רישא.
פירוש – ר"ל שאם נופל תמיד הוי פ"ר שניחא ליה.

סעיף ט' מחובר – משמרת אפילו תלויה מע"ש אסור ליתן בה שמרים אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל מותר ליתן בשבת מים ע"ג שמרים שנשארו בחבית וקולטין המים טעם היין ומוציאין אותן בשבת ושותין אותו [אחרונים].
פירוש – ובשופך יין מתוך שמרים לא נחשב כבורר עד שמגיע לסוף היין שאז אסור לשפוך (עיין בבאר היטב ס"ק ט"ז).

סעיף י' מחבר - יין או מים שהם צלולים מותר לסננן במשמרת.
רמ"א שם - ואף על פי שיש בו קסמין דקין הואיל וראויין לשתות בלאו הכי (סמ"ג).

מחבר שם - ואם הם עכורים בין מים בין יין אסור לסננם ולהרמב"ם במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין אבל לא בעכורים וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ב וז"ל היינו אף בעכורים קצת וכו'.
פירוש – כי אז רוב אנשים מקפידים בכך.

סימן ש"כ - דיני סחיטה בשבת

סעיף ט' מחבר – השלג והברד אין מרסקין אותם דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש וכן אם הניחם בחמה או כנגד מדורה ונפשרו מותרים.
מ"ב שם ס"ק ל"ה וז"ל "מותרים" - ליהנות מהם וה"ה דמותר לכתחלה להניח כיון שממילא הוא נימוח וכמו לתוך הכוס ולדעת רמ"א בסימן שי"ח סט"ז בהג"ה גם הכא יש להחמיר דאף דנימוח מאליו אסור משום נולד ואינו דומה לתוך הכוס דהתם הוא מעורב במים ואינו ניכר.
פירוש – החילוק תלוי מה דומה יותר למלאכת מחשבת כי חז"ל גזרו כעין דאוריי' לכן אם ההמסה היא בעין זה נותן יותר חשיבות לתהליך זה להדמותו למלאכת מחשבת לכן גזרו (למד"א שאוסר) משא"כ כשהשלג מעורב במים ואינו ניכר.

סימן של"ו - אם מותר לילך על גבי העשבים

סעיף ג' מחבר – האוכלים בגנות אסורים ליטול ידיהם על העשבים וכו' פסיק רישיה הוא אבל מותר להטיל בהם מי רגלים וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל לפי שעזים הם ושורפים את הזרעים ומונעים אותם מלהצמיח.
פירוש – מ"מ אפשר שתלוי באחוז מים יש במי רגליים [ולכן יש ליזהר].

סעיף ח' מחבר – עציץ אפילו אינו נקוב יש ליזהר מליטלו מע"ג קרקע ולהניחו ע"ג יתדות או איפכא וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ב וז"ל אבל מעציץ נקוב חיובא נמי יש בזה לפי שיונק מן הקרקע ע"י הנקב וכו'.
פירוש – י"א שכל זה תלוי במין הצמח למשל בפרחים שדרך לגדלם בעציץ ודינו כאילו גדלם בקרקע ממש, ורבינו זצ"ל אמר שאינו נכון אלא עיקר היניקה נקבע לפי הטבע שהקב"ה ברא כלומר שעיקר היניקה הוא תמיד מן קרקע ממש.

סעיף ט' מחבר – צנור המקלח מים מן הגג שעלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית ממעכן ברגלו בצנעה דכיון דמתקן ע"י שינוי הוא שאינו עושה אלא ברגליו במקום פסידא לא גזרו רבנן.
מ"ב שם ס"ק מ"ו וז"ל ממעכן פי' דורסין ומשפילן ברגליו וכתב המאירי פרק חבית דלהסירם הנה והנה אסור אפילו ברגלו.
פירוש – אסור משום מוקצה כיון שזה דרך טלטול העשבים כלומר להזיז אותם ע"י רגליו.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לפתוח סתימה באסלה בשבת עם בוכנה לאסלה (plunger)?
תשובה: מותר לעשות אפילו בלי שינוי משום כבוד הבריות כי אין בזה איסור תיקון מנא מן התורה.

שאלה: מתי מתירים לתקן כלאחר יד?
תשובה: מתירים אפי' במלאכת מה"ת לדעת המקילים (תוס' בכתובת דף ס. ד"ה ממעכן) ולמעשה יכול להקל, ובמקום כבוד הבריות וודאי מקילים [עיין בסי' שמ"ב בתשובה ובסי' רנ"ג סע' ד' מש"כ בשם השו"ת דברי מלכיאל].

סימן של"ז - דין כיבוד הבית ודבר שאינו מתכוין

סעיף א' מחבר – דבר שאין מתכוין מותר והוא שלא יהא פסיק רישיה הלכך גורר אדם מטה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל פי' כיון דדבר שאין מתכוין מותר הלכך גורר דאע"ג דבגרירתו מצוי שיעשו חריצים בקרקע ואיכא בזה משום חשש חופר דהוא תולדה דחורש אפ"ה לאו פסיק רישא הוא וכו'.

פירוש – עיין בשטמ"ק כתובות דף ו.-ו:' (בשם הרשב"א, והרא"ה, והרמב"ן) ששם מובא שפ"ר צ"ל וודאי כלומר סיכוי של מאה אחוז, ואל"כ אינו פ"ר [ועיין לקמן לגבי חשש שיבוא לאשויי גומות במ"ב ס"ק ח'].

סעיף ב' מחבר – אסור לכבד הבית אא"כ הקרקע מרוצף ויש מתירין אפילו אינו מרוצף וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל דס"ל דגם בזה אינו ודאי שישוה גומות ולא גרע מריבוץ דשרי בס"א וגם למזיז עפר ממקומו ג"כ לא חייש שכשאדם מכבד את הבית אינו מכבד אלא עפר תיחוח ובזה ליכא משום חופר גומא.
שעה"צ שם אות ז' וז"ל ולאיסור מוקצה של טלטול עפר ג"כ לא חייש דס"ל טלטול מן הצד ע"י ד"א לצורך שבת וכמ"ש הפמ"ג.
פירוש – עפר וכדומה כגון אפק, קשקשים, שער וכו' מותר לטלטלם רק מן הצד (ועיין בחזו"א או"ח סי' מ"ז אות ט"ו שמתיר לטלטל פסולת כזה בהדיא כי ס"ל שאין להם חשיבות ובטל, ורבינו זצ"ל לא היה מסכים אבל בפעם א' שמעתי ממנו שמותר לנער שערות מעל בגדיו בלי שינוי כי אינם חשובים כלל וכנראה כדעת החזו"א) וטלטולם מן הצד מותר אפי' אם דברים אלו מונחים בעין על דבר היתר כגון בצלחת כי מטלטלים את ההיתר (הצלחת) בידו לצרכה (עיין בסי' שי"א סע' ח') ואינו נוגע באיסור, שחז"ל רק אסרו טלטול מוקצה בידיים ממש. וטאטוא אבק עם מטאטא נחשב טלטול מן הצד [כלומר הוא רק נוגע במטאטא ולצורך שבת] ולכן מותר.
רמ"א שם – ויש מחמירין אפי' במרוצף וכו' אבל על ידי אינו יהודי מותר וכן ע"י בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינו משוה גומות וכו' וכן ע"י בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינו משוה גומות וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ב וז"ל כתב בספר כלכת שבת דה"ה במה שקורין בארש"ט הרכים דינו ג"כ ככנף אווז ועיין בביאור הלכה דאין כדאי להקל בזה אלה במרוצף.
בה"ל שם ד"ה הקלים וז"ל ובאמת עיקר ההיתר דבגד או כנף אווז ג"כ אינו היתר ברור דכמה פוסקים פקפקו ע"ז וכו' וע"כ נלענ"ד דאין להתיר אלא באותו שפרט הרמ"א ומשום דהוי שינוי גדול ג"כ שאין דרכו לכבד בזה בחול וכו'.
פירוש – ושינוי גמור, היינו שינוי דשינוי, מתיר אפילו מלאכה מהתורה כי אינה מלאכה כלל (עיין רש"י שבת עד. ד"ה פטור, ובפסקי הרי"ד שם קמ"א א', שמשמעו קצת כן. ועיין בשבלי הלקט צ"ב "שחיקת פלפלים ומלח בשבת וטחינת פירות ופירורן" שמתיר מטעם זה בלי פקפוק. ועיין שביתת השבת מלאכת דש אות ו').
בה"ל שם - משא"כ בבארש"ט שדרכו לכבד בזה בימות החול ג"כ והוי זילותא דשבת וכו'.
פירוש – שהוי זילותא דשבת כי נראה כמשווה גומות.

ענייני הסעיף
שאלה: מה פירושו של זילותא דשבת?
תשובה: כל דבר שעלול לגרום לשכוח השבת ולהביאו לפעולות שמתעסק בהן בימי חול, ולכן איסור "עובדא דחול" נחשב גם לזלזול בשבת, וכך גם כאשר יש טרחה יתרה. אך אם קיים סימן מיוחד שמזכיר את השבת, כל עוד אין בזיון בדבר – הדבר מותר.

רמ"א שם – ואסור לכבד הבגדים ע"י מכבדות העשויים מקיסמים שלא ישתברו קיסמיהם.
בה"ל שם ד"ה שלא ישתברו קיסמיהם וז"ל וגם בספר מאמר מרדכי מצדד דלאו פסיק רישא הוא ומ"מ נראה שאין כדאי להקל בזה דמחזי כעובדא דחול וכמזלזל באיסור שבת וכו'.
פירוש – שיש ג' טעמים למה פעולה אסורה בשבת משום עובדא דחול והם: (א) מחזי כאיסור מלאכה מה"ת. (ב) יכול לבוא לאיסור מלאכה מה"ת. (ג) שהוי טרחה יתירה.

סעיף ג' מחבר – אין סכין את הקרקע ולא מדיחים אותו אפילו הוא מרוצף.
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ודע דהדחת רצפת הקרשים שנוהגין כהיום יש בזה עוד איסור לעשות בשבת מלבד הדחה דהא צריך לזה שריית אלונטית במים כידוע ויש בזה משום כיבוס.
פירוש – מיירי במגבת שאינו מיוחד לזה לכן אסור משום שזה דרך כביסה משא"כ בסמרטוט (mop) המיוחד לספונג'ה (mopping) שכן יש בו אופן המותר ועיין למטה בתשובות.

ענייני הסעיף
שאלה: איך עושים ספונג'ה (mopping) בשבת?

פירושי חיים

תשובה: בשעת דחק ניתן לשפוך מים ישירות על רצפה מרוצפת ולהשתמש בסמרטוט יבש, כדי להימנע מסחיטה, ואחר כך להעביר את המים המלוכלכים ישירות לביוב. שינוי זה מזכיר שהשבת היא לא הזמן לסחוט. עם זאת, אסור לשים מים ישירות על הסמרטוט אלא אם כן נעשה שומר שיזכיר להימנע מסחיטה.

סימן של"ח - דברים האסורים בשבת משום השמעת קול

סעיף א' מחבר – השמעת קול בכלי שיר אסור אבל להקיש על הדלת וכיוצא בזה כשאינו דרך שיר מותר.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ואפילו אם מקיש בכלי כיון שאין דרך שיר.
פירוש – כי שמיעת קול ע"י מכשיר שלא מיוחד לזה מותר במקום מצווה אבל הגר"א (סע' א') מחמיר ולכן לכתחילה יש לעשות ע"י שינוי, ושינוי נקרא כל שעושים באופן שונה משעושים בחול.
רמ"א שם – ואסור להכות בשבת על הדלת בטבעת הקבוע בדלת אע"פ שאינו מכוין לשיר מ"מ הואיל והכלי מיוחד לכך אסור.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל עיין בא"ר ופמ"ג דמזה נשמע דה"ה דאסור למשוך בחוט העינבל בשבת כדי שישמעו אנשי הבית והחצר ויפתחו לו שזה הכלי מיוחד להשמיע קול והוא כונתו ג"כ לזה ועיין בה"ל וכו'.
בה"ל שם ד"ה הואיל והכלי מיוחד לכך וז"ל לדידן דפסקינן כרבא דלא אסרו אלא קול של שיר אבל אולודי קלא לא אסרו כלל נוכל לומר בפשיטות דמה שאסרו בכלי המיוחד להשמיע קול הוא רק משום עובדא דחול וא"כ לצורך מצוה שרי וכו'.
פירוש – כי בכלי מיוחד להוציא קול שאינו כלי שיר, אע"פ שאסור להשתמש בו משום עובדא דחול, מ"מ בשעת הדחק או במקום מצווה מותר ע"י שינוי, ואם צריך לנדנד רעשן (rattle) כדי להרגיע תינוק מותר כי אין ברירה.
רמ"א שם – ולכן אסור לשמש להכות על הדלת לקורא לבית הכנסת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל כתב הט"ז כאן וביו"ד סי' רפ"ב דמזה מוכח דאסור לתלות בשבת אותן הפרוכות שיש פעמונים להשמיע קול וכו' והש"ך שם חולק עליו מטעם דהא קי"ל דלצורך מצווה שרי וכו'.
פירוש – שרק השמעת קול ע"י כלי שיר ממש אסור [לישראל אפי' לצורך מצווה].

סעיף ב' מחבר – יש מתירים לומר לא"י לנגן בכלי שיר בחופות.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל דאיסור השמעת קול בכלי שיר אינו אלא איסור דרבנן גזירה שמא יתקן כלי שיר ואמירה לא"י ג"כ אינו אלא איסור דרבנן והוי שבות דשבות ובמקום מצוה היא דאין שמחת חתן וכלה אלא בכלי שיר ושרי וכו' ויש מקומות שנהגו להחמיר בזה וכו'.
פירוש – זה חומרה בעלמא כי שבות דשבות במקום מצווה מותר, אלא החמירו על עצמם כדי שלא יפרצו גדר.
רמ"א שם – ואפי' לומר לא"י לתקן הכלי שיר שרי משום כבוד חתן וכלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל ס"ל דשמחת חתן וכלה עדיף יותר משאר סתם דבר מצוה וע"כ מותר האמירה אפילו בתיקון הכלי שיר דהוא מלאכה דאורייתא, ובבאור הגר"א כתב דדעה זו סברה כדעת המתירין לעיל ברע"ו ס"ב בכל מלאכה דאורייתא ע"י א"י לצורך מצווה וא"כ לדידן דסוברין להלכה כדעת רוב הפוסקים שאוסרין גם בזה אסור.
פירוש – יש לומר לגוי לתקן את הכלי ע"י שינוי.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי עובר באיסור מתקן מנא?
תשובה: דווקא אם עשה כדרך אומן (ועיין לקמן בסי' ש"מ סע' י"ג בתושבה).

רמ"א שם – ואפי' לומר לא"י לתקן הכלי שיר שרי משום כבוד חתן וכלה אבל בלאו הכי אסור וכו'.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ועיין בשו"ת ח"ס וכו' שהביא ראיות לאסור אף בחול לנגן בבהכ"נ בשעת התפלה וכו'.
פירוש – משום חוקת עכו"ם.
רמ"א שם – ומיהו בזמן הזה נהגו להקל.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל ר"ל האמירה לנגן בשאר שמחה של מצוה וכו'.
פירוש – כלומר לנגן ע"י כלי שיר.

סעיף ג' מחבר – זוג המקשקש לשעות עשוי ע"י משקלות מותר לערכו וכו'.

מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל היינו דלא חיישינן כשישמעו קולו יחשדוהו שהעריכו בשבת דהכל יודעין שדרכו להעריכו מאתמול.
פירוש – אבל תוכנית בטלוויזיה ורדיה היא זילותא דשבת אע"פ שערכו אותו מע"ש, מ"מ אם הכין הטלוויזיה שהקול יהיה נמוך מותר אם צריך אותו לענייני בריאות. המסדר הקלטה אוטמטי של תוכנה בשבת היא זילותא דשבת כי הכל יודעים למה המכשיר פועל.
מחבר שם – מותר לערכו ולהכינו מבע"י כדי שילך ויקשקש כל השבת.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל אבל בשבת לא מיבעיא דאם עמד דאסור להכינו שילך ואפילו רק בנענוע חוט הברזל שמתנענע ויש בזה איסור תורה לכמה פוסקים דהוי בכלל תיקון מנא וכו'.
פירוש – ושונה מתיקון כלי בעלמא שהוא פעולה שמתקן כלי ישן וכדי להתחייב צריך לעשות דרך מעשה אומן, אבל להכניס כוח חדש בכלי ישן אפשר שפעולה זו מעצמה היא תיקון חשוב ואסור מה"ת ותלוי בכמה חשיבות יש במעשה זו כגון להכין שעון שילך ע"י מתיחת הקפיץ ועיין למטה בתשובה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לסובב קפיץ של שעון מכני?
תשובה: אם השעון עדיין פועל מותר ע"י שינוי (וע"י גוי בלי שינוי), אבל אם הפסיק לפעול מותר ע"י שינוי בשעת הדחק, כי יש מתרים אפי' איסור מלאכה מה"ת ע"י שינוי במקום הדחק [ובמקום צער או כבוד הבריות, עיין לקמן בסי' ש"מ סע' ב' בפירוש הבה"ל ע"ש].

סעיף ה' מחבר – אין שוחקים באגוזים ולא בתפוחים וכיוצא בו משום אשויי גומות.
רמ"א שם – ודוקא ע"ג קרקע אבל ע"ג שלחן שרי דליכא למגזר שם משום גומות ומותר לשחוק בעצמות וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל ונוהגין לעשותן של כסף וכו'.
פירוש – כי צריך דווקא שינוי חיצוני כגון צבע אחר או שיתלה פתק או שלט עליו, ודומה להניח שקדים אצל חָלָב שֶׁקֵדִים שנאכל יחד עם בשר בהמה או עוף (יו"ד סי פ"ז ש"ך ס"ק ו').
מ"ב שם וז"ל ומהר"א ששון חולק וס"ל כיון שאין תועלת בידיעת חכמת השחוק ההוא וה"ה כל מיני שחוק אסור וכו'.
פירוש – וכן יש להורות.

סעיף ו' מחבור – אסור לשאוב מים בגלגל גזירה שמא ימלא לגגתו וחורבתו וכו'.
פירוש – אבל אין לגזור על הברזים שלנו.

סעיף ז' מחבר – מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא אסור לשלשם בשבת דרך ארובה שבגג וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל דטורח שלא לצורך שבת הוא וכו'.
פירוש – ואסור אפי' לכסותם כי גם בזה יש טרחה קצת אבל במקום הפסד מרובה טרחה קצת מותרת.

סעיף ח' מחבר – מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת ואם נתמלא שופכו ומחזירו למקומו והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל דאין על המטר היורד שם מוקצה או נולד וכו'.
פירוש – כי נולד גמור הוא דבר חדש כגון שהשתנה משהו לדבר חדש, אבל גשמים כבר הם בתוך העננים, מ"מ שייך בזה נולד כי לא היה דעתו עליהם, אבל אם חושב שמא ירד גשם אז אין המטר נולד, ואפי' בביצה אם דעתו עליו כגון שיודע בוודאי שהתרנגולת תטיל אותו אז אין בו איסור נולד.
מחבר שם – אבל אם אינו ראוי אסור משום שאין עושין גרף של רעי לכתחלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל פי' אין עושין דבר שימאס על סמך שיהיה מותר אח"כ להוציאו כגרף של רעי ואם אפילו יתרצה שישאר כך ולא יזיזנו ממקומו ג"כ אסור.
בה"ל שם ד"ה אסור וז"ל הנה עיקר הטעם דאסור להעמידו תחת הדלף הוא משום שאין מבטלין כלי מהיכנו וכו' והנה דין זה העתיק המחבר מהרמב"ם והטור פליג ע"ז ועיין במ"א שכתב דבמקום צורך גדול יש לסמוך על הטור דפסק שאפילו באינו ראוי מותר ליתן כלי תחתיו והנה מה שאנו נוהגים ליטול בבוקר מי הנטילה תוך כלי אף שהם בודאי אינם ראוים לרחיצה ולא לשתיית בהמה וכו' ע"כ משום דס"ל כהטור ועוד נ"ל דזה לא מיקרי אינו ראוי דאין עליהם שום איסור אלא מפני שרוח רעה שורה עליהן וכו'.

פירושי חיים

פירוש – כי אין בהם איסור וודאי של סכנה ויכול להיות שאין היום סכנה כלל כי הטבע השתנה ואין סכנה וודאית, ועוד שהסכנה היא רוחנית ואולי לא יזיק. לכן לא שייך לתת שם מוקצה למים כי כדי לקבל שם מוקצה צריך להיות קלקול בעצם המאכל כמו טבל. והטעם שכן מותר ליטול נגל ווסר בשבת בתוך הכלי הוא משום כבוד הבריות, אבל לכתחילה אין מזיזים אותם כי אין צורך לזה, אבל כן מזיזים כלי תחת דלף ומשום כבוד הבריות, היינו שלא יהיה אגם בבית.

סימן של"ט - כמה דינים פרטיים הנוהגין בשבת

סעיף ב' מחבר – אין שטין על פני המים אפילו בבריכה שבחצר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל הוא מקום כנוס מים לכביסה או לשרות פשתן.
פירוש – שדווקא שם גזרו שמא יעשה חבית של שייטין, ואפשר גם בבריכה רחבה ועמוקה שייך בה הגזירה.
מחבר שם – מפני שכשהמים נעקרים ויצאים חוץ לבריכה דמי לנהר ואם יש לה שפה סביב מותר דכיון דאפילו נעקר המים השפה מחזרת אותם למקומם הוי להי ככלי וליכא למגזר ביה.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל היינו כעין כותלים גבוהים מכל צד.
פירוש – מ"מ מותר לשחות בבריכה שלא מיוחדת לשחות בה [כגון במקווה].

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לשחות בבריכה (swimming pool) בשבת?
תשובה: אם הבריכה מיוחדת לשחות בה אסור משום עובדא דחול. ואם בריכה זו רחבה ועמוקה הרבה אפשר גם אסורה משום הגזירה שמא יעשה חבית של שייטין. אבל בלא"ה [כגון במקווה] מותר.

סעיף ג' מחבר – אין מטפחין להכות כף אל כף ולא מספקין להכות כף על ירך ולא מרקדין גזירה שמא יתקן כלי שיר וכו'.
פירוש – כי בזמנם היו מרקדים לקצב (rhythm).
רמ"א שם – וי"א דבזמן הזה הכל שרי דאין אנו בקיאין בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל וכו'.
פירוש – אין כוונת הרמ"א להתיר אלא הוא לימוד זכות כי לשון "כן נוהגים" הוא היתר לכתחילה, אבל לשון "כן נהגו" הוא רק לימוד זכות (ועיין בשו"ע אה"ע סי' ס"ד בפ"ת אות ה'), ולמעשה אין לעשות אא"כ במקום מצווה, מ"מ אין למחות בידם ואין להצטרף עמהם אא"כ במקום כבוד התורה.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל האי להקל בכל קאי על טיפות וסיפוק וריקוד ולא על שאר דברים הנזכרים בסעיף זה ואפילו בטיפוח וריקוד אין כדאי להניח המנהג שלא במקום מצווה אלא משום הנח להם וכו'.
פירוש – אבל בריקוד שאין הרגליים יוצאים מהקרקע כגון דשדוש ברגליו (shuffling) מותר.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לרקוד בשבת?
תשובה: רק מותר סוג של ריקוד שאין הרגליים יוצאים מהקרקע, ר"ל רק דשדוש ברגליו (shuffling).

שאלה: האם מותר לנצח קצב (beat out a rhythm)?
תשובה: זה אסור בכל אופן שיעשה.

סעיף ד' מחבר – אין דנין.
רמ"א – ולכן היה אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח.
פירוש – אבל מותר לתפוס גנב בשבת כדי להפרישו מאיסור (עיין בעוה"ש סעיף י"א) ומותר למסור אותו למשטרה, ורק לשים אותו בבית סוהר אסור כי זה עונש, ותמיד מותר לנעול אותו בבית אפי' לא כדי לפרוש אותו מאיסור.
מחבר שם – ולא מקדשין וכו' ואין כונסין.
מ"ב שם ס"ק כ"ב היינו אפילו קידש אותה מבע"י אסור להכניסה בשבת לחופה דבחופה קונה אותה לכמה דברים.
פירוש – אבל בעולה צריכה דווקא יחוד שראוי לביאה לכן אם היא נידה זה א"א וגם יצטרך עדים בשעת ביאה הראשונה אלא יש למנוע חופת נידה כמה שאפשר.

מחבר שם – ולא מעריכין וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ד וז"ל שיאמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי שנותן להקדש כפי שניו דהוי כמו"מ.
פירוש – כי מי שמעריך עצמו עוסק עם פדיון נפשו לפי ערכו ודומה לעשות עסק בממון ואינו דומה לנותן צדקה.

סעיף ז' מחבר – ספינה אם היא יושבת בקרקע הים ואינה שטה כלל מותר ליכנס בה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ו וז"ל ובח"א כלל מ"ד אות כ' כתב דאם צריך לעבור במעבר למצוה עוברת וא"א בענין אחר וכן מי שיש לו חוב אצל עו"ג והוא ברי הזיקא אם לא יעבור בשבת בספינה אפשר שיש לסמוך ולהתיר וכו'.
פירוש – כי בספינה גדולה רק הצוות מטפלים בפעולתה, לכן לא שייך הגזירה הנ"ל (סע' ב'), ומותר במקום מצווה.
מ"ב שם וז"ל אך כשהוא חוץ לתחום נראה שאין להקל כלל.
פירוש – כי אז אין צד היתר.

<u>סימן ש"מ - כמה דינין מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות</u>
סעיף א' מחבר – אסור ליטול שערו או צפרניו בין ביד בין בכלי בין לעצמו בין לאחרים וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ואשה ששכחה ליטול הצפרנים מע"ש ואירע טבילתה בליל שבת מסיק המ"א שתאמר לעו"ג ליטול ביד דהוי שבות דשבות במקום מצוה ואם א"א ביד מותר על ידו אפילו בכלי ואם אין עו"ג נראה שיש לסמוך בשעת הדחק על הנקור שתנקר תחת הצפורן ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה בו שום טינוף.
בה"ל שם ס"ה בין ביד וז"ל ונ"ל דבצפרני רגליה בודאי טוב יותר להתיר ע"י נקור מלהתיר ע"י עו"ג וכו'.
פירוש – ר"ל שבציפורני רגליה יש מקילים יותר, כי היא אינה מקפידה על לכלוך שם, ולכן אין בזה שם חציצה. עדיף, אם כן, לסמוך על הניקור.
מ"ב שם ס"ק ה' וז"ל הגוזז צמר או שער בין מן הבהמה בין מן החיה חייב וכו' החיוב של גזיזה הוא בין כשגוזז מן החי בין כשגוזז מן המת אפילו מן השלח שלהן היינו עור כשנפשט מן הבהמה וכו'.
בה"ל שם ס"ה בין ביד וז"ל דתולש שער מן המתה חייב כ"כ הט"ז והוא מהירושלמי וכו' באמת הדין עם הט"ז דדברי הט"ז לאו יחידאה הוא וכו' ובתולש אין חייב כ"א לאחר מיתה דאז אורחה בתלישה כמו בגיזה משא"כ מחיים פטור בתלישה דלאו אורחה הוא משום דכאיב לה וכו'.
פירוש – לכן עדיף להוציא את העור בשבת מהעוף כנשאר בו נוצות.

ענייני הסעיף
שאלה: מה יותר חמור שבות דשבות כדרכו או מלאכה מה"ת שנעשה ע"י שינוי?
תשובה: עיין בר"ן (מס' שבת דף ס"א ע"א בדפי הרי"ף ד"ה ובמקום פסידה) שהחמירו אפילו בשבות דשבות כדרכו [היינו ע"י גוי כגון שבא לכבות אש] כי יכול לבוא לאיסור מה"ת, משא"כ אם יעשה מלאכה ע"י שינוי [כלומר כלאחר יד, כגון בצינור שעלו בו קשקשים שממעכן ברגליו] לכן קיל טפי, ועוד שהשתמשות בשינוי מראה הכרה שלו שדבר זה אסור ולכן לא יבוא לתקלה [עיין לקמן בסי' שמ"ב בתשובה ולעיל בסי' רנ"ג סע' ד' מש"כ בשם השו"ת דברי מלכיאל].

שאלה: אשה ששכחה ליטול ציפורניה לפני טבילה בשבת מה יש לה לעשות?
תשובה: למעשה מקילים בדיעבד שגוי מטיל הציפורניים אפי' ע"י כלי כדעת הבה"ל (ד"ה וחייב וכו') כגון אם האשה מקפידה שציפורניה תהיו מטופחו (manicured) כי סכ"ס זה מלאכה שאינה צריכה לגופה. וציפורני רגליה קיל טפי כיון שהיא לא מקפידה שם על הלכלוך ועושה נטילה זו לשם טבילה ולא לגופה להתנאות (בבה"ל הנ"ל). ועיין מש"כ בסי' שמ"ב סעי' א' בתשובות לגבי מלאכה מה"ת (וכ"ש מלאכה שאינה צריכה לגופה שפטור לרוב ראשונים) דרך שינוי.

סעיף ב' מחבר – אסור לחתוך יבלת מגופו בין ביד בין בכלי בין לו בין לאחר.
מ"ב שם ס"ק ז' וז"ל וה"ה דאסור לתלוש שאר ציצין של עור שפירושו קצת מעל גבי ידו או ממקומות אחרים וכו'.
בה"ל שם ד"ה יבלת וז"ל א"כ כשיש איזה ציצין מדולדלין על שפתיו ולא פירשו רובן אפשר דחייב חטאת התולש אותן אפילו בידו דדרך לתלוש אותן שם ביד ולא בכלי ולפ"ז אפילו כשפירשו רובן דמתירין לעיל וכו' לתלשן ביד שמצערות אותו הכא אסור דיד דהכא כיון דהוא אורחיה ככלי דמיא.
פירוש – ואם יש לו צער גדול או הוא עניין כבוד הבריות מותר להוציאם ע"י שינוי, ובלא"ה אין לנגוע בהם.

פירושי חיים

סעיף ג' מחבר – המוחק דיו שעל הקלף או שעוה שעל הפנקס אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות חייב.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל ועיין בב"ח דה"ה דיש ליזהר כשנופל דיו על האותיות או שנטף שעוה שלא למחוק הטשטוש דע"י מחיקתו מנכר האותיות והוי כמוחק ע"מ לכתוב וחייב וכו' ואם נמצא כן באמצע הקריאה אף דאסור לסלק השעוה והחלב מ"מ אין להוציא אחרת עבור זה ויקרא אותו התיבה בע"פ וכו'.
פירוש – שהקילו חז"ל בקריאת תורה ציבורית לקרוא מילה א' בע"פ, והס"ת כשר כי כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת.

עניני הסעיף
שאלה: האם מותר לסלק מאכל שמכסה אותיות שנרשמו בצלחת?
תשובה: כיוון שעשוי לכך, ועוד שכוונתו היא דווקא להסיר את המאכל בזמן האכילה, אין חשש למחיקה על מנת לכתוב.

רמ"א שם – אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה דהוי מוחק.
מ"ב שם ס"ק י"ד "אסור לשבר" – ומותר ליתנו לתינוק.
פירוש – כיון שהוי איסור מדברנן מותר ליתן לקטן לצרכו (עיין בסי' שמ"ג מ"ב ס"ק ג' בשם הגר"א).
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל "שכתב עליה" – ודוקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר אבל כשהכתובה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים שרי דאין שם כתיבה עליו וכו'.
פירוש – אז מותר לחתוך אפי' בסכין.
מ"ב שם וממילא לא שייך בזה מחיקה וכו'.
פירוש – כי הכל מאכל, והרי זה כאילו כתב דבר שאינו מתקיים על דבר שאינו מתקיים [לכן שונה מסע' ד' לדבי כתיבת במשקין על שלחן ששם אסור אפי' כשכתב בדבר שאינו מתקיים, עיין במ"ב ס"ק י"ח], ועוד שהתירו משום כבוד שבת (ועיין מש"כ בפירוש הבא על המ"ב ס"ק י"ז).
מ"ב שם ס"ק י"ז וז"ל ואף דאינו ע"מ לכתוב איסורא דרבנן מיהו איכא ואף שאינו מכוין למחוק פ"ר הוא ואסור אף בדרבנן וכו' ועיין בספר גדול מרבבה שמצדד להקל בעיקר הדין הזה והביאו בשע"ת ויש לסמוך עליו כשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו דרך אכילה.
פירוש – ובעל נפש יחמיר לחתוך כל החלק שכתוב בו אותיות, אבל במקום מניעת עונג שבת יכול להקל אפי' שנכתב בדיו כשנמחקו בפיו דרך אכילה כי יש ג' דרבנן (א) אינה מחיקה ע"מ לכתוב, (ב) מקלקל, (ג) ומחיקה כלאחר יד.

עניני הסעיף
שאלה: האם מותר לאכול אותיות הנכתבו עם ציפוי עוגה (icing)?
תשובה: יש להקל גם כשנכתבו בדיו במקרים של מניעת עונג שבת, ורק אם נמחקו על ידי מעשה אכילה בפה. לעומת זאת, אם האותיות נכתבו ממאכל כמו ציפוי עוגה, מותר לחתוך אותן אפילו בסכין. עם זאת, ראוי לבעל נפש לא לאכול את החלק שנכתבו בו אותיות אלא לחתוך חלק זה מעל העוגה כולו.

סעיף ד' מחבר – יש ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או באפר.
רמ"א שם – אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל ואגב נבאר פה מן הגמרא והפוסקים עיקרי דיני כותב ומוחק וכו' וכתב הרמב"ם דאפילו משני סימניות חייב והיינו כגון שעשה הסימנים המורים על המספר וכו'.
פירוש – כגון "10", וה"ה בקוד מורס (morse code) או בברייל (braile), מ"מ צריך ב' אותיות כדי להתחשב למלאכת כותב, כי ב' אותיות נותנות למעשה חשיבות של המלאכה.

עניני הסעיף
שאלה: האם מותר להשתמש בעיתון עבור נייר טוילט?
תשובה: במקום כבוד הבריות סומכים על הדעה שאין כיסוי האותיות נחשב כמחיקה.

מ"ב שם וז"ל ואם עושה צורה בכלי צורה [היינו שהכלי עומד לכך לנאותה -רש"י] אפי' עושה מקצתה חייב משום מכה בפטיש וכו'.
פירוש – דווקא אם מקצת הזה נותן לו שם כלי, ומיירי שאין כאן צורת אות שאל"כ היה גם חייב משום כותב.
מ"ב שם וז"ל כתב הח"א דכל המלאכות חוץ מכותב חייב בין בימינו בין בשמאלו.

פירושי חיים

פירוש – והכלל הוא שכל דבר שצריך דיוק או צריך לטרוח בו כדי לבצע את הפעולה או שיש סיבה אחרת שלא יעשה באקראי באופן כזה כל אלו נקראים דרך אומנות וחייב בהם, ובדרך כלל דרך אומנות הוא הדרך המדויק ביותר שדורש מומחיות של אומן לבצע.
מ"ב שם וז"ל המגיה אות אחת ועשה אותה שתים כגון שחלק גג החי"ת ונעשה שני זייני"ן והא צריך לזה חייב וכן כל כיוצא בזה.
פירוש – ר"ל אפי' אם לא נחשב כמעשה כתיבה ממש מ"מ חייב משם "כותב" מטעם חשיבות המעשה.

סעיף ה' מחבר – מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמין לסימן שאין זה דבר המתקיים.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל ודוקא בקלף הקשה דבזמנם היו כותבין על הקלף אבל על הנייר אסור דמתקיים הוא ודוקא בצפורן אבל אם רוצם באיזה כלי שעושה רשימה עמוקה יותר אף על קלף ועץ אסור דמנכר היטב ומתקיים.
פירוש – והוי מלאכה מה"ת.

ענייני הסעיף
שאלה: האם יכול לשחק משחק שמחבר אותיות לעשות מילים כמו שבץ-נא (scrabble)?
תשובה: מותר כי זה רק משחק ואין כתיבה לשעה, וגם אין בנין לשעה לכן מותר לשחק בלגו (lego), ויותר מזה אם כותב מילים שלמים רק לשם משחק אין בזה איסור מלאכה. אבל אסור מה"ת להפריד בין שתי מילים שנכתבו לקיום על דבר בעל קיימא.

סעיף ו' מחבר – חוט של תפירה שנפתח אסור למתחו משום תופר.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל התופר שתי תפירות חייב והוא שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שלא תשמוט וכו' ואם היה של קיימא חייב גם משום קושר וכו' אבל לענין איסורא יש אומרים דאסור ואפי' לא עשה קשר כלל וע"כ אותן האנשים שתוחבין הקרייז עם הבגד במחט בשתי תכיפות לאו שפיר עבדי ואם עשה ג' תפירות חייב אף בלי קשר שהרי מתקיימת התפירה.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להשתמש בסיכת בטחון (safety pin) בשבת?
תשובה: אע"פ שאין זה תפירה ממש וגרוע יותר כי דעתו להשאיר רפה ולא להדק אז אין דומה לקשר של קיימא מ"מ יש למנוע מלהשתמש בה כי עושה ב' תחיבות ודומה לתפירה.

שאלה: איך להשתמש בטלטולים וכדומה (כגון תחבושת היגיינית, sanitary pad) שיש להם נייר דבק להדקו ביחד או להדביקו אותו לתחתונים שלא ישתמט.
תשובה: יש לפתוח את החלק הדביקי לפני השבת כדי לא להיכנס במח' בין הפוסקים מה נחשב קשר של קיימא ואז יכול להדק אותו שוב כדי לא לאבד את הדבק באופן שלא נדבק חזק. [עיין לקמן בסי' ש"מ סע' י"ג בתשובה לגבי וולקרו (velcro)]. וכשזורקים אותם אין להדביק את המדבקות כי אז הקשר קיים לעולם. ובדיעבד אם לא הכין טלטולים וכדומה לשבת יש להתיר את המדבקות [כשפותחים הטלטול] בזהירות בלי לקרוע הטלטול.

סעיף ח' מחבר – מוכן שנפלו מן הכסת מותר להחזירם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ב וז"ל דכיון דכבר היו שם אין בזה משום תיקון מנא וכו'.
פירוש – כי יש לכסת שם כלי גמור ורק מחדשים אותו, ואין בזה איסור תיקון מנא. בנוסף, המוכן עומד לנפול ולהחזיר. תיקון מנא פירושו יצירת דבר חדש ומשמעותי, הענקת שימוש חדש וחשוב שלא היה קודם, או הפיכת חפץ חסר תועלת לחפץ שימושי.

ענייני הסעיף.
שאלה: האם מותר לנפח בלונים (balloons) בשבת?
תשובה: אפשר שזה אסור משום מתקן מנא בגלל שמכניסים אוויר חדש [ודומה כאילו עשה דבר חדש].

פירושי חיים

סעיף י"ג מחבר – אין שוברים החרס ואין קורעין הנייר מפני שהוא כמתקן כלי.
מ"ב שם ס"ק מ"א וז"ל ומיירי בשאין מקפיד על המדה דאל"ה יש בו גם משום מחתך ואם קורע נייר לקרעים כדי לקנח א"ע בהן או לשאר איזה תשמיש חייב משום קורע שהוא קורע ע"מ לתקן וכו'.
פירוש – חייב בקריעה זו כיון שצריך הנייר הקרוע גופו ולא לעשות מנא, אבל אם קרע ע"מ לעשות דבר אחר, זה אסור משום תיקון מנא, כלומר שתיקן דבר שלא היה שימושי מקודם.
ענייני הסעיף
שאלה: מתי יש איסור מה"ת של מלאכת קריעה?
תשובה: צריך שיש צורך לקריעה בבגד גופה ורוצה שני חלקים הבגד אחרי הקריעה, אבל אם צריך הקריעה לדבר אחר עובר באיסור מתקן מנא, וה"ה אם רק צריך צד אחד של הבגד אחרי הקריעה.

שאלה: מתי מתקן מנא אסור רק מדרבנן?
תשובה: אם התיקון לא חשוב אז איסורו מדרבנן, למשל בקורע חתיכה מהנייר להשתמש בו כי לא רצה להשתמש בכל הגליל כי הוא גדול מדי, אין זה תיקון חשוב ואיסורו לגבי תיקון מנא הוא מדרבנן.

שאלה: איך להשתמש בפלסטרים (bandaids) בשבת?
תשובה: אם הצדים הדביקים חופפים, אין להשאיר אותם ככה יותר מעשרים וארבע שעות, אלא יש להוריד אותו מיד אחרי צאת השבת.

שאלה: האם מותר להשתמש בוולקרו (velcro) בשבת?
תשובה: לא נחשב כתפירה ומותר.

שאלה: האם מותר לפתוח סוגר לחם (twist tie) בשבת?
תשובה: מותר כי דומה כפותח דלת.

שאלה: האם מותר לפתוח שקית פלסטיק בשבת?
תשובה: מומלץ שקטן יפתח אותה, או לבצע פתיחה בשינוי אם המטרה היא להוציא את התוכן ולאחר מכן לזרוק אותה, שאז התיקון אסור מדרבנן בגלל סתירת כלים. אך אם יש כוונה להשתמש בשקית לאחר הפתיחה, הדבר נחשב לאיסור מן התורה.

שאלה: מה מותר לעשות אם שכח להכין נייר טואלט לשבת?
תשובה: (א) אם לא היה לו זמן או ששכח להכין, יש לקרוע את הנייר בעזרת השיניים. (ב) אם פשע, כלומר שהיה לו זמן להכין ולא שכח (כי השוכח אינו נחשב פושע), אז אסור לקרוע את הנייר אפילו במקום כבוד הבריות.

סימן שמ"א - היתר נדרים בשבת
סעיף א' מחבר – מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת וכו'.
פירוש – אם א"א לקבל תוספת יוה"כ אחרי כל נדרי עדיף לקבל תוספת יוה"כ מקודם כי זה מצוות מה"ת ואח"כ לומר כל נדרי אע"פ שכבר נעשה יו"ט אצלו.
מחבר שם –אבל הבעל יכול להפר נדרי אשתו אפילו שאינם לצורך השבת מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל איתא ביו"ד סי' רל"ד סכ"ד דכשמפר בשבת לא יאמר לה מופר ליכי כמו שאומר בחול אלא מפר ומבטל הנדר בלבו ואומר לה טלי ואכלי טלי ושתי וכו'.
פירוש – ואע"פ שחז"ל התירו משום הפסד, כלומר כשלא ניתן יהיה להפר אחר כך, עדיין לא היה זה היתר גמור, ולכן צריך להשתמש בלשון שונה כדי ליצור שבות דשבות.

סעיף ב' מחבר – מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד זמן פלוני ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן ואותו יום בא בשבת ויש לו פתחים להתיר נדרו נשאלין אפילו בשבת.

מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל וה"ה דאפילו אם אין לו פתח אלא חרטה מעיקרו לחוד ג"כ מתירין לו כדי שלא יעבור על נדרו אף באמת הלא יכול לעשות מחרטה גופא פתח דשואלין לו אלו היה יודע שיתחרט לבסוף על נדרו או שבועתו האם היה מקבל על עצמו לכתחלה דבר הזה בנדר ושבועה וכשמשיב לאו מתירין לו וכמבואר ביו"ד סימן רכ"ח ס"ז בהג"ה.
פירוש – בזה"ז כך עושים תמיד.

סימן שמ"ב - בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזירה

סעיף א' מחבר – כל הדברים שהם אסורים מד"ס לא גזרו עליהם בין השמשות וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל לישנא דכל לאו דוקא דיש דברים שאיסורן מדברי סופרים וגזרו עליהן ביה"ש אף לצורך מצוה כגון המבואר לקמן בסימן ת"ט ס"ג בשו"ע וכן להעביר פחות פחות מד"א וכמו שמובא שם במ"א בשם הרה"מ והטעם משום דהם קרובים לבוא לידי מלאכה גמורה דאורייתא גזרו בהם טפי וכן הרבה פוסקים סוברים דאין מערבין עירובי תחומין ביה"ש אף שהוא לצורך מצוה וכן מלאכה שאינו צריך לגופה חמור משאר איסור דרבנן ואסור בכל גווני ביה"ש אף אם נימא דעצם איסורו הוא דרבנן וכ"ש דלהרמב"ם הוא דאורייתא. ודע דכל סעיף זה לא מיירי כשקבל עליו שבת אבל אם קבל עליו שבת [כגון ע"י מזמור שיר ליום השבת או לכה דודי בזמנינו] מבואר לעיל בסימן רס"א שאפילו הוא מבע"י ואפילו אם רק הצבור קבלו עליו שאז חל עליו שבת בע"כ אסור לו לעשות כל שבות בעצמו אפילו לדבר מצוה אם לא ע"י עו"ג.
פירוש – וה"ה קבלת שבת בלב. [ועיין בתשובה לקמן לגבי עשיית מלאכה בביה"ש ע"י שינוי.]
מחבר שם – והוא שיהא שם דבר מצווה או דוחק כיצד מותר לו בין השמשות לעלות באילן וכו'.
בה"ל שם ד"ה מותר וז"ל ואולי דבאמת לא כל ביה"ש התירו אלא מעט בסמוך ללילה אסור משום תוספת.
פירוש – מיירי בזמן סמוך לצה"כ ממש שאז קבלת תוספת שבת היא בע"כ, אבל לפני זה מותר לעשות שבותים במקום מצווה (עיין בסי' רס"א סע' ד' בבה"ל ד"ה אין מערבין).

ענייני הסעיף
שאלה: מה עדיף או לצוות גוי לעשות מלאכה בבין השמשות או שישראל יעשה אותה ע"י שינוי?
תשובה: לכאורה עדיף ע"י גוי אבל גם מותר לישראל ע"י שינוי [עיין מהרש"א פסחים ס"ו: בד"ה הנח להו, ועיין בתהל"ד סי' ש"ז אות ה', ועיין בשו"ע הרב סי' שכ"ח סעי י"ט]. כי באמת עשיית מלאכה ע"י שיוני עדיף מלעשות ע"י אמירה לעכו"ם כי כשעושה ע"י שינוי מראה שמכיר את הלומדות של האיסור ולא יעבור בו [עיין בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ב' (ד"ה ונראה ביאור ענין זה) הנ"ל בסי' רנ"ג סע' ד', עיין לעיל בסי' רנ"ג סע' ד' מש"כ בשם השו"ת דברי מלכיאל], ולמעשה גם מותר אפי' במלאכת דאורייי' בביה"ש לישראל ע"י שינוי במקום מצווה [וכ"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה שפטור לדעת רוב הראשונים וכן ההלכה לדעת הגר"א, עיין בסי' ש"מ סעי' א' בבה"ל ד"ה וחייב וכו'].

סימן שמ"ג - דיני קטן בשבת

סעיף א מחבר – קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו אבל אביו מצווה לגעור בו להפרישו (רמ"א - מאיסור דאורייתא) וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ודע דשעור החינוך במ"ע הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי ענינו כגון היודע מענין שבת חייב להרגילו לשמוע קידוש והבדלה וכו' וכל כיו"ב בין במ"ע של תורה בין בשל ד"ס אבל החינוך בל"ת בין של תורה בין של דבריהם הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול וכו'.
פירוש – ר"ל שלגבי מ"ע צריך שהילד מבין עצם המצווה כגון היום שבת ואסור להדליק אש, והכלל הוא שלא אסור לקטן מה שתלוי בהבנתו כשהוא לא מבין.
מ"ב שם וז"ל ומ"מ אשת כהן מעוברת שקרבו ימיה ללדת מותרת ליכנס לכתחלה באהל המת דאף שנראה לנו שוודאי תלד שם ולד ושמא יהיה זכר ויטמא שם אפ"ה מותר דס"ס הוא שמא יהיה נקבה ושמא יהיה נפל.
פירוש – ולא צריך לעשות אולטרסאונד כדי לגלות האם הוולד זכר כי סכ"ס אינו נותן תשובה וודאית ונשאר כס"ס, ואע"פ שספק נפל שהביא המ"ב אינו נחשב כספק השקול כי רוב וולדות אינם נפלים (עיין בתוס' יבמות סז. ד"ה אוכלין שכתבו שרק מיעוטא דמפילות), מ"מ יכול להקל כי הוי טומאה בלועה (מ"א אות ב') ולא נחשב כגורם טומאה בידיים כי היא מתעסקת עכשיו בלידה, ולכן מותר לה להיכנס. [עיין מש"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד יו"ד סי' רס"ד בשם כמה אחרונים שחילקו על המ"א וס"ל שלא נחשב כטומאה בלועה ובגלל שאינו ס"ס השקול כנ"ל

אלא סומכים על הרוב של מחצה נקבות ומיעוט נפלים וזה לא שייך אם הודיעו לה שוולדה זכר כי בזה"ז בדרך כלל אין טועים בהבחנתם ויש להחמיר, ע"ש].

ענייני הסעיף
שאלה: האם צריך לענות "אמן" על ברכה שקטן מברך?
תשובה: עונים אמן רק אם הקטן מבין מה הוא מברך [ועיין בסי' רט"ו במ"ב ס"ק ט"ז].
שאלה: מתי מסתיים הזמן לקיים שבותים במקום מצווה לאחר השקיעה?
תשובה: עד שיש חושך כמו בלילה [ולענ"ד מקור התשובה הוא מתוס' עירובים ל: ד"ה ולפרוש וז"ל דלא גזרו עליו בין השמשות עד שתהא לילה ניכרת וידוע עכ"ל], (ועיין לעיל בסי' רס"א סע' ב' בתשובה כמה זמן זה).

סימן שס"ג - דיני מבוי ולחי
סעיף כ"ו רמ"א – והמנהג הפשוט במדינות אלו לתקנן ע"י חבל הקשור לרחבו על מבוי ודין חבל זו אינו קורה שהרי אין רחבו טפח ולא מהני אלא כטעם צורת הפתח דמהני למעלה אפי' בגמי וכו' וע"כ יש ליזהר להעמיד תחת החבל שני קנים גבוהים עשרה מכוונים תחת החבל וכו'.
פירוש – כל זה לדמות עירוב שנעשו מצורת הפתח לפתחים הבית כי בבית פותחים פתחים בקירות ותולים הדלתות על מסגרת המורכבת ממשקוף ומזוזות, והחבל הוא המשקוף והקנים הם המזוזות.

סעיף כ"ט מחבר - מבוי שצדו אחד כלה לים וכו'.
מ"ב שם ס"ק קי"ח וז"ל שגם הים נחשב למחיצה שעמוק יו"ד טפחים בשפתו והמים אינם מבטלין המחיצה כמש"כ סימן שנ"ו וכתב המ"א דהכא מיירי במקום שאין הספינות עוברות שם לנמל דאל"ה אתו רבים ומבטלי מחיצתא אבל כמה אחרונים פליגי ע"ז וס"ל דאפילו כשהספינות עוברות שם לא נתבטל עי"ז שם מחיצה משפת הים וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: למה כל היבשות אינן נחשבות כרה"י הרי הים מקיף כולן?
תשובה: אע"פ שמים עמוקים עושים מחיצות מעצמן ומחיצות אלו מקיפות כל היבשות מ"מ אינן עושות היבשות לרה"י מעצמן כי לא נעשה רה"י עד שהמחיצות הן נעשו לשימוש של יחיד [או הן מיועדות לשימוש של יחיד].

מחבר שם – ואין חוששין שמא יעלה הים שירטון וכו'.
רמ"א שם – ויש חולקים וסוברים דחיישינן שמא יעלה הים שירטון ואין כאן מחיצה.
מ"ב שם ס"ק קכ"א וז"ל והסכימו האחרונים להחמיר כדעה זו ודוקא בימים אבל בנהרות לא חיישינן שיעלה שירטון וכו'.
פירוש – כי נהרות אין להם גלים וזרמים שמחריבים את המדרון של שפתי הנהר.

סעיף ל' מחבר – מבוי שצדו אחד ארוך ואחד קצר אפילו אין הארוך עודף על הקצר ד"א אינו מניח אלא כנגד הקצר.
מ"ב שם ס"ק קכ"ד וז"ל דאם יניחו באלכסון וישתמש בצד הארוך נגד הארוך שאין גופן כנגדו הרואה זה יאמר שמותר להשתמש בר"ה לפי שאין אותו עודף דומה שיהא מן המבוי וזהו הטעם דהתיר אח"כ בשו"ע להניח הקורה בתוך המבוי באלכסון ששם לא יבואו עי"ז לטעות להתיר להשתמש בר"ה.
פירוש – כי בעצם כל גבול האלכסון ולפנים נחשב כרה"י מה"ת כי המקום מוגבל ויש ג' מחיצות.
מחבר שם – אבל אם ירצה יעשה שם צ"פ באלכסון וכו'.
מ"ב שם ס"ק קכ"ה אבל אם יעמיד לחי אחד אצל הארוך ולא אחד אצל הקצר אינן מועילים להשתמש באלכסון וכו'.
פירוש – כי צריך ב' לחיים זה כנגד זה להיכר והרי בלחי בסוף צד הארוך אין לחי אחר כנגדו.

סעיף ל"ד מחבר – עוד אפשר לעשות תיקון אחר למבוי שהוא רחב כ' אמות שירחיק שתי אמות מהכותל ויעשה פס רחב ג"א ויעשה כן גם בצד השני וישאר פתח רחב עשר אמות וכו'.
מ"ב שם ס"ק קמ"ו וז"ל וישאר חפתח רחב עשר אמות ומ"מ צריך לחי או קורה להתיר המבוי דלא עדיף משאר מבואות דעלמא ונותן הקורה רק על שטח העשר אמות.
פירוש - כי אם לא ישים הקורה על הפסים הוי כאילו הוא מעמיד קורה זה באמצע אוויר המבוי.

סעיף ל"ו מחבר – מבוי ששוה מתוכו ומדרון לרשות הרבים או ששוה לרשות הרבים ומדרון לתוכו אם הולך ומתלקט מעט מעט עד שמגביה עשרה מתוך ארבע אמות הרי הוא כאלו זקוף כולו ואינו צריך שום תיקון.
פירוש – החידוש כאן הוא שמדרון נחשב כמחיצה גמורה אפילו שמתחיל בתוך המבוי ולא צריך היכר או תיקון אחר כלל משא"כ בלחי או בקורה שצריכים להיות דווקא בפתח המבוי.

סימן שס"ד - דין מבוי המפולש ועשוי כנדל

סעיף ב' מחבר – רשות הרבים עצמה אינה נתרת אלא בדלתות והוא שננעלות בלילה ויש אומרים אע"פ שאין ננעלות אבל צריך שיהיו ראויות לינעל וכו'.
מ"ב שם ס"ק ח' וז"ל מדהעתיק המחבר דעה ראשונה בסתמא ודעה השניה בשם י"א משמע דדעתו כדעה הראשונה. והנה מדברי השו"ע מוכח דאין מערבין ר"ה כ"א בדלתות. ובעיירות שלנו שמנהג העולם לתקן ע"י צורת הפתח אף שרחובותיה רחבין הרבה ומפולשין משער לשער וגם פעמים רבות הולך דרך המלך תוך העיר ומדינא הוי ר"ה גמור עי"ז וכדלעיל בסימן שמ"ה וע"כ דסומכין על הי"א שבסימן שמ"ה דר"ה לא הוי אא"כ ששים רבוא בוקעין בו וזה אין מצוי [פמ"ג] אמנם באמת הרבה ראשונים חולקין על הי"א הנ"ל כמו שכתבנו שם בסימן שמ"ה וע"כ אף דאין למחות לאחרים הנוהגין להקל ע"י צורת הפתח שכן נהגו מעולם ע"פ דעת הפוסקים המקילין בזה מ"מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל ע"י צורת הפתח לבד וכו'.
פירוש – למעשה בירושלים ת"ו אין כביש מפולש כי יש לכולם הרבה עיקולים (curves) ולכן לא נחשב כרה"ר מה"ת, אבל בחו"ל יש כמה כבשים גדולים כמו כבישים מהירים (freeways) שיש להם דין של רה"ר ממש.

ענייני הסעיף
שאלה: האם הדלתות צ"ל נעולות כל לילה כדי להתיר רה"ר?
תשובה: צ"ל נעולה פעם בלילה אפי' במשך השבוע (אבל כשלמדנו סי' רנ"ב רבינו היה מסופק אולי גם אם נעלו אותן פעם לפעם מספיק וצ"ע). [ושמעתי מגה"ר פבלוב שליט"א שהיה מפקד על עירוב של שכונת מטרסדורף בירושלים על שלוחים שנסעו לשאול הגרמ"פ זצ"ל בסוף ימיו על היתר השתמשות בעירוב השכונה שיש שם דלתות בשני קצבות הכביש שעובר בשכונה ורק דלת א' סגורה בשבת - האם צריך באמת לנעול אפי' א' מהם בפועל, והשיב להם שאין לו כוח עוד לכתוב תשובה מסודר כמו שיש באג"מ אבל יש לו הרבה להשיב ולחדש ואמר להם שמספיק אם רק אפשר לנעול.] ושמעתי גם מרבינו זצ"ל שלמעשה היה מתיר לטלטל בעירוב שכונת מטרסדורף בשבת (אע"פ שהיה מחמיר על עצמו), ועיין לקמן בסי' שע"ד בשתובה שהיה ממליץ לבני תורה להחמיר על עצמם ע"ש.

סימן שס"ה - דין מבוי שנפרץ

סעיף א' מחבר – מבוי שנפרץ בו פרצה מצדו כלפי ראשו אם נשאר עומד בראש פס רחב ד"ט מותר והוא שלא תהא הפרצה יותר על י' ואם לא נשאר פס ד' אסור וכו'.
מ"ב שם ס"ק ד' וז"ל דאע"ג דבפחות מיו"ד אמות מקרי פתח הכא חיישינן דלמא שבקי בני המבוי פתח המבוי וילכו בפתח זו לקצר דרכם ובטל ליה תיקון דלחי או קורה שהם צריכין להיות בפתח המבוי והא אין שם פתח מבוי עליו.
פירוש – כי עי"י בקיעת רבים לא נשאר מציאות של מבוי, וישכחו תורת מבוי ויבוא בסוף לטלטל ברה"ר.

סעיף ב' מחבר – נפרץ מצדו שלא כלפי ראשו שיעורו בי' אפי' לא נשתייר מן הכותל ביסוד כלום והוא דלא בקעי בה רבים.
רמ"א – אבל אי בקעי בה רבים אפילו לא נפרץ רק ד"ט צריך לתקנו שם.
מ"ב שם ס"ק י' וז"ל דשוב אינו נקרא פתח רק דרך הרבים והנה בס"ג דלענין חצר תמיד שיעור פרצתו בעשרה אפילו בקי בה רבים וכו'.
פירוש – כי חצר הוא מקום צנוע וההרגש הזה נשאר לבני החצר בגלל שנשארו להם שימושים אחרים וגם בגלל שהבתים פונים לשם, ועוד שחז"ל לא גזרו שחצר יהפוך להיות רה"ר אפי' אם יבקעו בו רבים כי כך היתה הגזירה, כלומר שגזרו דווקא במבוי.

פירושי חיים

סימן שס"ו - דין עירוב לחצר שהרבה בני אדם דרים בו

סעיף א' מחבר – חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכו אסרו לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערבו.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל דגזרו שלא להוציא מרשותו לרשות חבירו כדי דלא ליתי לאפוקי מרה"י לר"ה וכו'.
פירוש – כי רה"ר הוא מקום שחסר מחיצות ויש השתמשות של רבים ובחצר יש כבר מחיצות אבל עדיין יש השתמשות של רבים ואז דומה לרה"ר וצריך תיקון של עירוב להפוך השתמשות זו להשתמשות של בני הבית של בית פרטית.

סעיף ג' מחבר – הבית שמניחים בו העירוב אין צריך ליתן פת ואין צריך שיהיה בעירוב שוה פרוטה ואין מניחים אותו בחצר אלא בבית שראוי לדירה לאפוקי בית שער אכסידרה ומרפסת וצריך שיהא בו ד' אמות על ד"א וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל דאז הוא ראוי לדירה ואם הוא רחב יותר מד' אלא שהוא קצר בארכו ויש בו לרבע ד' על ד' יש דיעות בין הפוסקים אי מקרי דירה.
פירוש – יש מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש (עיין במחה"ש ס"ק ו') מה נקראת בית דירה לגבי מזוזה וה"ה לגבי בית דירה הראוי להניח שם עירוב שהרא"ש מחמיר והרמב"ם מקיל אם יכול לרבע אותו לד' על ד'. אבל זה דווקא בזמניהם שלא היה דרך לישון בבית דירה לא מרובע, אבל היום שדרים במרפסות ואינן מרובעות בדרך כלל, אז וודאי נקראת דירה או לפחות זיז, ואפי' במרפסת שאינה מקורה נחשבת היום כחלק מהדירה כי דרך לאכול שם, משא"כ בחצר אחורית (backyard) שלא נקראת בית דירה.

סעיף ג' רמ"א והמנהג בזמן הזה להניח העירוב בבית הכנסת וכן נהגו הקדמונים ונ"ל הטעם דעירובין שלנו יש להם דין שיתוף ואין צריך להניח בבית דירה וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל' וז"ל ולפ"ז שאין בהכ"נ נחשב לבית דירה חשבינן ליה רק כחצר השותפין ומותר לטלטל ממנה לחצר אחרת בלי ע"ח דכל החצרות רשות אחת כמבואר בסימן שע"ב.
פירוש – ועיין בסי' שע"ב בבה"ל ד"ה שמא שלדעת האוסרים יהיה אסור לטלטל יותר מד"א בבהכ"נ דבר שהוציא מביתו דרך מלבוש (כי הוי כמטלטל מביתו לחצר שאינה מעורבת ע"ש).

סעיף ד' מחבר – צריך ליתן כל העירוב בכלי אחד וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"א וז"ל שהרי עירוב שמו שיהיו מעורבים יחד ואם מניחו בשני כלים נראה שהם מופלגים ומחולקים זה מזה ונראה לכאורה דדוקא אם כ"א נותן חלק בעירוב אבל אם אחד מזכה בעד כולם יכול ליתנו בשני כלים אכן מדלא הזכירו הפוסקים ד"ז משמע דס"ל דלא פלוג רבנן במלתייהו וצ"ע.
פירוש – ר"ל שלפי הסברה לא שייך בזה לא פלוג אלא צ"ל שתלוי בהקפדה, כלומר אם נראה שכוונתו היתה לחלק בין חלק שלו וחלק של אחרים.

סעיף ו' מחבר – אין מערבין בפרוסה אפילו היא גדולה הרבה וכו' ואם נפרסה וחיברה בקיסם וכו' אם אינו ניכר שנפרסה מערבין בה.
מ"ב שם ס"ק ל"ט וז"ל ר"ל שנפרס מן הככר מעט.
פירוש – לאו דווקא מעט אלא ה"ה שנפרס לשני חצאים.

סעיף ח' מחבר – מערבין בפת אורז ועדשים אבל לא בפת דוחן.
מ"ב שם ס"ק מ"ז וז"ל שדרך העולם לאפותו ולאכלו משא"כ בדוחן וכו'.
פירוש – כי צריך שביעת של פת שאוכלים בסעודה שזה בסיס ומהות של עירוב חצרות.

סעיף י' מחבר – אבל מזכה הוא ע"י בנו ובתו הגדולים וכו' וע"י עבדו ושפחתו העברים אפי' הם קטנים וכו'.
פירוש – ר"ל אפי' הם קטנים פחות מבן עשר אם הם חריפים.

סימן שס"ז - אם אשה יכולה לערב

סעיף א' מחבר – ואם הוא רגיל לערב עמהם ועכשיו אינו רוצה בני חצר נכנסים לתוך ביתו ונוטלים ממנו בע"כ ואם אינו רגיל אינם יכולים ליטול ממנו בעל כרחו אבל היו כופין אותו בבית דין לערב עמהם או בית דין יורדים לנכסיו.
פירוש – זה תקנת חז"ל מדין הפקר בית דין הפקר.

סימן שס"ח - אם אחר שעירבו נתקלקל העירוב

סעיף א' מחבר – עירבו ואח"כ נתקלקל העירוב ובא אחד מבני החצר לחזור ולתקנו וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל זה מיירי בשבת ראשון ונתקלקל קודם שנכנס השבת וכו' ולענין שבת שניה וכו' עכ"פ בנשתייר אפילו כל שהוא א"צ שום תיקון וכו'.
פירוש – זה מקולי עירוב המבוסס על העובדה שכבר עשו חיבור ביניהם ע"י עירוב.
סעיף ב' מחבר – נתוספו דיורים בחצר אם הבית פתוח לשתי חצרות צריך להודיעם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל דמערבין עירובי חצרות שלא מדעת דזכות הוא וזכין לאדם שלא בפניו ומ"מ אם יש בחצר בית הפתוח לשתי חצרות אין מעברין בשבילו שלא בידיעתו דשמא אינו חפץ כלל לערב בחצר זו וכו' וקאמר המחבר דזה הדין שייך ג"כ בניתוספו דיורין וכו' ואפילו אם מערב עתה משלו ויש מקילין שיכול לערב משלו בכל גווני וכו'.
פירוש – זה לא נחשב כחוב לאחרים, כלומר לחצר השנייה, מפני שלדייר החדש אין שום חיוב לערב עמהם. אפילו אם המעשה הזה יאסור על הדייר החדש ועל דיירי החצר שלו לטלטל מביתם לחצר השנייה, בכל זאת אומרים שזוכים לאדם שלא בפניו במקום שאין בכך חוב לאחרים.

סעיף ג' מחבר – כמה הוא שיעור העירוב בתחלתו בזמן שהם י"ח או פחות שיעורו כגרוגרות לכל אחד ואם הם יותר מי"ח אפילו הם אלף או יותר שיעורו מזון שתי סעודות וכו'.
פירוש – כי אם יש שיעור של ב' סעודות יש לו חשיבות של אכילת שבת ואז הוי היכר לדיור משותף בשבת.
מחבר שם – שהם י"ח גרוגרות שהם כששה ביצים וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"א וז"ל היינו בקליפתן.
פירוש – יש לקחת לכת' קופסה שלמה של מצות.

סעיף ד' מחבר – נתמעט משיעורו אחר שנכנס שבת ראשונה ונשתייר בו אפי' כל שהוא כשר אף לשאר שבתות.
מ"ב שם ס"ק ט"ז וז"ל ועיין במ"א שכתב דדינא דנשתייר כשר הוא רק בזמן הש"ס שהיו עושין עירובי חצרות ושיתופי מבואות כ"א בפני עצמו משא"כ לדידן דנהגינן לעשות שיתוף ועירב ביחד וכו' ועיין בבה"ל שיש חולקין בזה ולכתחלה בודאי צריך ליזהר להוסיף עד כשיעור.
פירוש – כי בזמניהם היו עושים שיתוף מבואות בנפרד ורק עשו ע"ח ג"כ כדי שלא ישכחו התינוקות תורת עירוב (עיין בסי' שפ"ז סע' א') ולכן לא היה צריך שיישאר כלל מהע"ח (עיין בבה"ל ד"ה אף לשאר שבתות), אבל בזה"ז שרק עושים עירוב אחד לכל החצרות ומבואות בעיר ביחד צריך היכר ע"י שיעור של ב' סעודות.

סעיף ה' מחבר – אם נעפש פת העירוב ונפסל מלאכול הרי הוא כמו שכלה לגמרי וצריך לערב מחדש.
רמ"א שם – ולכן נהגו לעשות העירוב חלת מצה שאינה ממהרת להתעפש וכו' ועוד דיכולים לשמרה בימי הפסח ויכולים לשמור העירוב כל השנה וזה טוב יותר מלערב כל שבת ושבת וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל והאחרונים כתבו דיותר טוב לערב כל ע"ש כי רוב פעמים מצה של עירוב מתקלקלת ומתעפשת מאורך הזמן וכו'.
פירוש – זה לא שכיח אצלינו כי אנחנו עוטפים אותו בנייר כסף.

סימן שס"ט - באיזה אופן מקנין העירוב

סעיף א' מחבר – הנותן מעות לנחתום ואמר לו אם יבואו בני החצר לקנות ממך ככר לעירוב זכה לי בעירוב שיהא לי חלק עמהם בשביל מעה זו אינו עירוב ואפילו עירב החנוני וזכה גם לזה עמהם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל ומעות אינן קונות וכו'.
פירוש – עיין במחה"ש (אות א') שאע"פ שמעות קונות במקום מצווה כגון לקנות בשר לסעודות מצווה בד' פרקים השנה מ"מ בעירוב לא נחשב כמצווה גמורה כ"א להציל מאיסור טלטול ע"ש.

פירושי חיים

סימן ש"ע - דיני שיתוף בעירוב

סעיף א' מחבר – ואם היו דיורין בעליות ממש אפי' נתנו בני החצר העירוב בטרקלין צריכה כל חבורה וחבורה לתת עירוב אבל מי שיש לו מלמד או סופר בביתו וכן תלמידים הלומדים בפני הרב ודרים בביתו כל אחד בחדרו אפי' יש לכל א' פתח פתוח לחצר ואוכל וישן בחדרו אינם אוסרים.
מ"ב שם ס"ק ל"ג וז"ל הטעם כיון שכל משתמשין בשל בעה"ב באפיה ובישול ובכל דבר חשיבי כולם כאלו אוכלים וישנים במוקם אחד וכו'.
פירוש – כלומר שמבשלים במקום אחד, אבל אוכלים במקומות נפרדים.

סעיף ב' מחבר – בעל הבית שיש לו הרבה בתים בחצר והשאילן או השכירן לאחרים ויש לו בכל אחד מהם דברים שאינם ניטלים בשבת וכו' אין הדרים בהם אוסרים אליו וכו'.
פירוש – דווקא כשנשארת לו הזכות להשתמש בהם, אז הוא עדיין נחשב בעל הבית, כי עיקר תפיסת היד הוא שהדיירים נטמעים בבעל הבית. זה נכון אם בעל הבית עדיין גר בבית, לכן בבית מלון תפיסת יד לא מועילה, וה"ה אם בעל הבית עזב את הבית לשבת ואורחים נכנסו במקומו.

סעיף ד' רמ"א – וכן אם הרבה בע"ב אוכלים בחדר אחד כל אחד על שלחנו אע"פ שכל אחד ישן בחדר בפני עצמו עירוב אחד לכלם וכו'.
פירוש – וגם צריך שלכל א' יש זכות דירה בחדר המשותף.

סעיף ה' מחבר – מי שאוכל במקום אחד וישן במקום אחר מקום אכילתו הוא העיקר ושם הוא אוסר הילכך האחין שאוכלים בבית אביהם וישנים בבתיהם אינם אוסרים ואם נותן פרס ואוכלים בבתיהם אוסרים וכו'.
מ"ב שם ס"ק מ"ד וז"ל פי' שהם מקבלים הוצאה מבית אביהן וכו'.
פירוש – כלומר, הם מקבלים פת או כסף לקניית פת, ואוכלים אותה דווקא בשבת.

סעיף ו' מחבר – וכן תלמיד המקבל פרס מרבו ואוכל בביתו אינם אוסרים זה על זה וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ' וז"ל ודוקא בכל אלו מועיל פרס לפי שהן נמשכין אחריהן וכו'.
פירוש – ודווקא בתלמידים כי הם מבטלים את עצמם לרבי אבל שוואר (חותן) דומה לחבר ואינו דומה לאבא.

סעיף ח' מחבר – המתארח בחצר אפי' נתארח בבית בפני עצמו אם לא נתארח דרך קבע אלא לל' יום או פחות אינן אוסר על בני חצר וכו'.
מ"ב שם ס"ק נ"ה וז"ל וביותר משלשים אפילו אם היה רק בשאילה לבד תו מקרי קבע ויצא מכלל אורח ואוסר וכו'.
פירוש – כי סתם שכירות לשלושים יום [חו"מ סי' רי"ב ש"ך ס"ק ז'].

סימן שע"א - כשאחד מבני חצר נפרד משם או מת

סעיף א' מחבר – אחד מבני חצר שהניח ביתו והלך ושבת בחצר אחרת וכו'.
מ"ב שם ס"ק ב' וז"ל מיירי שהלך עם כל ב"ב משם ומבעוד יום ויש מקילין אפילו כשהלך בשבת.
פירוש – כלומר שנחשב כאילו חרס את ביתו ושוב אינו אוסור על אחרים.
מחבר שם – אם הסיח מלבו וכו'.
פירוש – וצריך שהסיח דעת ממש.
מחבר שם – ואין דעתו לחזור לביתו בשבת הרי זה אינו אוסר עליהם וכו'.
פירוש – וה"ה אפי' שחזר משום שהותרה הותרה.

סעיף ג' מחבר – אחד מן השוק שהיה לו בית בחצר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט' וז"ל מיירי בשלא עירב על הבית שיש לו בחצר וה"ה אם היה דר בחצר ולא עירב אלא דנקט אחד מן השוק דסתמא דמלתא כן הוא דכשהוא דר בשוק אינו מערב על הבית שיש לו בחצר.
פירוש – וכיון שלא גר בחצר אינו אוסר על בני החצר דדירה בלא בעלים לא שמה דירה (מ"ב ס"ק א).

מחבר שם – ומת והניח רשותו לאחד מבני החצר וכו' אם מת משחשיכה אוסר אעפ"י שעירב הזוכה עמהם אינו מועיל למה שירש אח"כ בשבת.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל כיון דבעת ביה"ש שהוא אז זמן קניית העירוב לא היה הבית שלו אין חל העירוב על בית זה.
פירוש – כי הגדרת בעלות היא שימוש כבעלים, ולכן אין תועלת בעירוב שנעשה לפני שזכה בבית, וחידוש השימוש כבעלים דורש עירוב מחדש.

סעיף ד' מחבר – אם ירשו אחר מן השוק כל זמן שאינו בא לדור עמהם אינו אוסר וכו'.
פירוש – לכו"ע שזה כמו שהסיח דעתו ואין דעתו לחזור.

סעיף ה' מחבר-ישראל וגר שהיו דרים בחצר ומת הגר מבע"י וכו'.
פירוש – ודומה להסיח דעתו מלחזור כי וודאי לא יחזור לעולם.
מחבר שם - והחזיק ישראל אחר בנכסיו אפילו לא החזיק עד שחשיכה אוסר עד שיבטל רשותו כשאר יורש וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ח וז"ל ר"ל אע"פ שבכניסת השבת כ"ז שלא נכנס ישראל זה בביתו של גר היתה דירה בלא בעלים ולא היתה אוסרת אפ"ה אין אומרים בה שבת כיון שהותרה הותרה הואיל והיתה ראויה להחזיק בה מבעוד יום והיה ההיתר תלוי ועומד שלא היה ברור שתהא מותרת כל השבת.
פירוש – כלומר שלא היה באמת הסח הדעת מדירה זו לגמרי בגלל הספק שאולי ישראל זה שתפס יחליט לבוא לגור שם בשבת לכן אין אומרים הותרה כי הוי הותרה לחצי.

סימן שע"ב - דיני שותפי הדירות לעירוב
סעיף א' מחבר – גגין וחצרות וקרפיפות כולן רשות אחד הם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל דכל אלו אין תשמישן מיוחד ותדיר וכו'.
פירוש – ואע"פ שרוב תשמישן בחצר (ב"ב ב. רשב"ם שם ד"ה השותפים) היינו רוב תשמישן לפי מספר אבל ברוב הזמן שזה עניין של תדיר הם משתמשים בבית ולא בחצר, שישנים ואוכלים דווקא בבית.

סעיף ג' מחבר – שתי חצרות שרוצות לערב יחד להתיר אף כלים ששבתו בבתים א"צ עירוב אחר אלא העירוב שעשו כבר יוליכנו אחד מבני החצר בשביל כולם ויתננו באחד מבתי חצר שניה ואם ירצה יוליך שם אפי' פת משלו וכולם מותרים.
מ"ב שם ס"ק כ"א וז"ל משום דשליחותייהו קעביד כיון שכבר עירבו ביחד.
פירוש – עיין בס' נתיבות המשפט סי' רמ"ד אות א' לגבי שליחות ע"ש, שעניין של שליחות הוא שכאילו נעשה בעלים על החצר ואז הוא יכול לערב לכולם.
רמ"א שם – והוא שעירבו בני חצירו עמו תחלה.
מ"ב שם ס"ק כ"ב וז"ל דאל"כ הא בעת שהוליך פת שלו עדיין לא היה מעורב עמהם.
פירוש – כי שליחות רק חל אחרי המינוי (עיין למשל בנזיר יב.).
מ"ב שם וז"ל ואף שאח"כ עירבו יחד לא חל העירוב למפרע.
פירוש – שבשעת נתינה לא מהני דעתו שיחול נתינה זו לאחרי שיערבו יחד שסכ"ס לא היה שליח שלהם בשעה ההיא אלא צריך מעשה מינוי חדש כמבואר במ"ב וז"ל מיהו נראה דאם אחר שעירבו בני חצירו חזר וסמך בהדיא על אותו פת שהוליך קודם לעירובן ודאי מהני דהא קניית העירוב הוא בין השמשות ודי בזה דלא גרע מבני חבורה שסמכו על הפת שעל השולחן עכ"ל כלומר אחרי המינוי מהני כי מה שהניח העירב קודם המנוי בחצר רק הוי כמעשה קוף בעלמא בלי חשיבות. אבל אחרי סמיכת של כולם עליו הוא נעשה שלוחם והרי פתו הונח שם ומהני לערוב החדש. (אבל אין לשאול למה צריך שליח כלל כגון בקידושים אם נימא שהליכת הכסף רק מעשה קוף בעלמא ומתרצים שצריך דעת מקנה בשעת מעשה).

סעיף ד' מחבר – אין שתי חצרות יכולות לערב יחד אלא אם כן יהא פתח ביניהם וכו'.
פירוש – ואם פרוץ זל"ז חייב לערב כי הוי כחצר א'.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל וכ"ז מיירי כשלא נשתתפו החצרות יחד במבוי אבל אם נשתתפו החצרות יחד במבוי נעשו הכל כחצר אחד ומותרים לטלטל מזה לזה אפילו לא היה רק חור קטן ביניהם.

פירושי חיים

פירוש – כי כדי לערב יחד דרך החצרות צריך השתמשות כדירה א' וליכא כשיש רק חור קטן ביניהם בלבד.
מחבר שם – ואז אם רצו מערבין יחד וכו'.
פירוש – ר"ל מרצון זה נעשה כאילו הם מחויבים לערב.

סעיף ה' מחבר – חלון שבין שני בתים אפי' הוא למעלה מי' אם רצו מערבין יחד וה"ה לארובה שבין בית לעלייה וכו'.
רמ"א שם – ואם עשו סריגה לפני החלון בטל ליה מתורת חלון.
מ"ב שם ס"ק ל"ט והטעם שצריך שיהא החלל ד"ט במקום אחד ואין הנקבים מצטרפין לזה וה"ה לענין ארובה.
פירוש – וה"ה שסגרו פתחים אלו באופן שא"א לפתוח בשבת, כי ביטלו השתמשות שלהם כדירה אחד.

סעיף ו' מחבר – בית שבין שתי חצרות והוא פתוח לשניהם ועירב עם שתיהם אבל החצרות לא עירוב זה עם זה וכו'.
פירוש – (עיין בעוה"ש סעיף' ט"ו) ומיירי באדם שיש לו כמה דירות ושם העירוב בבית הפתוח לב' חצרות ולא מתכוון לזכות לב' חצרות ביחד אז נשאר ב' עירובים נפרדים.
מחבר שם – היה בין שתי חצרות כותל גבוה י"ט וכו' אין יכולים לערב יחד וכו'.
פירוש – מיירי שהכותל היה שייך לשניהם וכו'.

סעיף ז' מחבר – כותל שבין שתי חצירות גבוה י' לשניהם והעמיד אצל הכותל סולם רחב ד' וכן כנגדו בחצר השניה אפי' אין הסולמות זה כנגד זה אם אין ביניהם ג' חשיבי כפתח וכו'.
מ"ב ס"ק ס"ב וז"ל דחשיבי זה כנגד זה.
פירוש – יש להסביר טעם להלכה זו (של לבוד) שהתורה קבעת שיעור כמה כן יכול לצמצם ולדייק.
מחבר שם – היו מופלגים זה מכנגד זה ג' אם הכותל רחב ד' עדיין חשובים כפתח ואם אינו רחב ד' לא חשיבי כפתח באיזה סולם אמרו כשיש בו ד' שליבות אבל פחות מכאן לא אא"כ זרועותיו ושליבותיו כבדות שאז כובדו קובעו.
מ"ב שם ס"ק ס"ח וז"ל יותר מכפי הרגיל ואינו נוח ליטלו משם.
פירוש – שלא מזיזים אותו בשבת מחמת למען ינוח, ומשום שלא מטלטלים אותו יש לו חשיבות של פתח.
מחבר שם – ואם אין הכותל גבוה אלא י' וזוקף סולם גבוה ז' ומשהו במשך ד' אצל הכותל מתירו וכו' עקר חוליא מראש הכותל למעטו מגובה י' אם יש בה משך ד' מהני בין לעשותו כפתח לערב יחד בין לענין שיכול להשתמש בכל הכותל ואם אין בו ד' אינו חשוב כפתח לערב יחד וכן אינו מועיל להשתמש בכל הכותל שאינו משתמש אלא כנגד המקום שנתמעט.
מ"ב שם ס"ק ע"ח וז"ל ששם הוא תשמישו בנחת שעומד בקרקע ומשתמש אבל אינו נוח לעלות דרך עליו לראש הכותל הואיל ואין בו ד' במשכו.
פירוש – חידושו הוא שאע"פ שהכותל שייך לשניהם כופין על מידת סדום כדי שא' יכול להשתמש במקום זה שנוח לו יותר.

סעיף ט' מחבר – בנה אצטבא למטה אצל הכותל למעטו מגובה י' אם יש בה ד' אורך במשך הכותל ובולטת ד' מועיל להשתמש בכל הכותל וכו'.
פירוש – לכאורה אין הלכה זו רק לענייני שבת אלא הוי תקנה בדיני שכנים שנותנים ההשתמשות למי שנוח לו יותר.

סעיף י' מחבר – כפת ספסל שיש בו ד' על ד' וגבוה כל שהוא ומיעט בו גבהו מי' מותר להשתמש כנגד המיעוט ובלבד שיחברנו בטיט.
מ"ב שם ס"ק פ"ו וז"ל וצ"ל אפילו שלא כנגד המיעוט.
פירוש – שאז הדין שווה לדין בסעיף ח' לגבי סולם ועיין במ"ב ס"ק ע"ו.

סעיף י"א מחבר – בנה אצטבא על אצטבא אם יש בתחתונה ד' על ד' וכו'.
מ"ב שם ס"ק פ"ח וז"ל בנה וכו' סמוך לכותל זו למעלה מזו ויש אויר ביניהם.
פירוש – שבנה כב' מדרגות א' על השני והעליון רחב פחות שאז נוח לו לעלות.
מחבר שם – ויש בעליונה ד' על ד' ואין בין זו לזו ג' טפחים מהני להתיר להשתמש עליו אבל לא מהני למהוי פתח לערב יחד.

פירושי חיים

פירוש – כי שימוש בנחת לא נחשב כפתח ממש שיכול לערב ביניהם, אף על פי שיש שימוש מספיק כדי להתיר שימוש של אחד מהם.

סעיף י"ב מחבר – זיז היוצא מן הכותל ויש בו ד' על ד' והניח עליו סולם כל שהוא מועיל להתיר לו תשמיש הכותל והוא שלא תהא שליבה התחתונה גבוהה מן הארץ ג' וכו'.
מ"ב שם ס"ק צ"ז וז"ל דאם רחוקים ג"ט מן הארץ הוי מיעוט באויר.
פירוש – כלומר הוא מפחד שמא יפול.

סעיף י"ג מחבר – העמיד שני סולמות זה בצד זה וכו' ומילא האויר שביניהם בקש אינו מועיל וכו' ואם העמיד הסולם באמצע והקש מן הצד מהני בין להתירו להשתמש עליו בין לערב יחד.
פירוש – כי מספיק שיהיה אפילו זכר לפתח כדי שניתן יהיה לערב יחד, שכן אז הדבר דומה במקצת לרשות הרבים.

סעיף ט"ו מחבר – היה אילן בצד הכותל ועשהו סולם לכותל אם רצו מערבין אחד וכו'.
מ"ב שם ס"ק קי"ג וז"ל שאין איסור לעלות על סתם אילן בשבת אלא מדברי סופרים ובבין השמשות שהוא שעת קניית העירוב לא גזרו על שבות של דבריהם.
פירוש – וכשתכנס שבת כבר הותרה טלטול ע"י העירוב שנעשה כבר מביה"ש.
מחבר שם – והרא"ש ז"ל כתב בהיפך דאילן אינו מועיל וכו'.
מ"ב שם ס"ק קי"ד וז"ל דכיון שאסור לעלות בו בשבת והאיסור בא מכח שבת ואיך יתיר דבר לשבת דהו"ל כשני סותרין.
פירוש – ר"ל שהוי היפך לכל המהות של פתח.
מחבר שם – ואשרה מועלה וכו'.
מ"ב שם ס"ק קט"ו וז"ל הואיל ולית בה משום איסור שבת אע"ג שיש בה איסור אחר שהוא איסור ע"ג לא חיישינן לזה דמ"מ פתחא הוא ואריה דרביע עלה.
פירוש – כלומר האיסור שבו הוא דבר צדדי ולמעשה הוי פתח.

סעיף ט"ז מחבר – חריץ שבין שתי חצרות עמוק י' ורחב ד' אין יכולין לערב יחד אפילו מלא תבן וקש כל זמן שלא בטלו וכו'.
מ"ב שם ס"ק קכ"א וז"ל "כ"ז שלא ביטלו" בפירוש ואמר לא שקילנא מהכא וכו'.
פירוש – אפ"ה לא נעשה מוקצה ויכול לטלטלו בתוך החריץ.

סעיף י"ט מחבר – גדיש של תבן שבין שתי חצרות אם הוא גבוה י' כל אחד מערב לעצמו נתמעט בחול מי' צריכים לערב ביחד ובעוד שלא נתמעט אסור לשום אחד מהן ליתן מן התבן לתוך קופתו וכו'.
מ"ב שם ס"ק קל"ז וז"ל וי"א דהטעם הוא משום דהאי תבן מוקצה הוא מאתמול למחיצה זו ואסור לטלטלו.
פירוש – שאנן סהדי שניחה להם במחיצה.
מחבר שם – אבל גדיש שבין שני בתים מותר להאכיל לבהמתו ממנו בידים.
מ"ב שם ס"ק קמ"ב וז"ל דמיירי כשיש תקרה להגדיש דאז אין לחוש שמא יתמעט מעשרה ולא ירגיש דכיון דאיכא תקרה כי מפחית מיו"ד מנכרא מלתא ואפילו אם לא היתה המחיצה מגעת לתקרה אלא בסמוך לה פחות מג"ט אמרינן לבוד.
פירוש – כלומר כ"ז שהוא בתוך ג"ט הוא עדיין מרגיש שהתבן מגיע לתקרה, וזה הבסיס והלומדות של לבוד ועיין לעיל בפירוש למ"ב ס"ק ס"ב.

סימן שע"ג - דין שתי גזוזטראות בשתי עליות

סעיף ב' מחבר – היה כותל בין שתי חצרות ועירבה כל אחת לעצמה ונפרץ הכותל בשבת מותרים לטלטל כל השבת כל אחד בחצרו אפילו כלי הבית אבל חצר שנפרצה בשבת לר"ה או לכרמלית אסור.
פירוש – אבל אם גוי תיקן הפרצה בשבת מותר לטלטל ומותר להגיד לגוי לתקנו (עיין בסי' רס"ו בבה"ל ד"ה ונסתם).

סימן שע"ד - נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו

סעיף ב' מחבר – חצר שנפרצה בשבת לר"ה או לכרמלית אסור.

בה"ל שם ד"ה לכרמלית וז"ל עיין בב"י שכתב דהיינו שאסור לטלטל בתוך החצר יותר מד"א אבל בתוך ד"א מותר אפילו לטלטל ממנו לכרמלית דהוא נמי ככרמלית דמיא ובמ"א מסתפק בזה דאפשר דאעפ"כ שם חצר עליו.
פירוש – כי יש עדיין שלוש מחיצות של החצר והוא רשות היחיד, אלא שחז"ל החמירו לקרוא לזה כרמלית לעניין טלטול. ובוודאי שאם נפרצו שתי מחיצות, זה כבר ממש כרמלית, ואז לדעת כולם יהיה מותר לטלטל מחצר זו לכרמלית.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לסמוך על עירוב לטלטל בשבת?
תשובה: לבני תורה יש להחמיר מחשש שהעירוב יתקלקל בשבת.

סימן שע"ה - מה הם הדברים השרוים בחצר שאינם אוסרים
סעיף א' מחבר – מרפסת שהוא דרך לעליות הפתוחים לה ועומדת בחצר ועולים לה בסולם ובני העליות יורדים ממנה לחצר ועוברים לר"ה אינם אוסרים על בני החצר דסולם תורת פתח עליו והוי כשתי חצרות ופתח ביניהם שאם רצו מערבים יחד ואם רצו כל אחד מערב לעצמו ובלבד שיערבו כל בני מרפסת לעצמן כדי שתהא רגל המותרת במקומה.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל "אינן אוסרין על בני החצר" - כשלא עירבו יחד אלא בני העליות לעצמן ובני החצר לעצמן ולא הוי כחצר אחד שעירבו בני חציה לעצמן ובני חציה לעצמן דאסרי אהדדי אלא הוי כשתי חצרות וכו'.
פירוש – רבינו זצ"ל הסתפק אם הדבר תלוי בשימוש כבעלים בדיני ח"מ, ואם כן – רק במקרה שבני העלייה מסתלקים מזכותם בחצר לכל השבוע ייחשב הדבר כרשות נפרדת, או שמא די בשימוש שלהם בשבת בלבד כדי לקבוע שהחצר היא רשות נפרדת, כלומר שיש כאן שתי חצרות, וצ"ע.

סעיף ב' מחבר – אם לא עירבו יחד ויש בחצר תל או עמוד שהוא משותף בין שניהם אם אינם גבוהים י' טפחים הרי אלו נחשבים בין החצר ובין המרפסת ושניהם אסורים להוציא שם כלים שבבתים ואם הם גבוהים מקרקעית החצר י' טפחים (ובתוך עשרה למרפסת) (טור) והם בתוך ד' טפחים למרפסת בני מרפסת מותרים לפי שתשמישו (להם) בנחת מלבני החצר וכו'.
פירוש – שלדיני עירובין השתמשות כדירה קובעת בעלות אפי' אם לא קובעת בעלות דממון.

שאלה: למה השתמשות בנחת קובעת דיני בעלות לגבי עירובין?
תשובה: בעירובין חז"ל קבעו שהשימוש במקום כדירה קובע בעלות, גם אם אין בכך קביעת בעלות מבחינת ממון. הסבאה היא שאם יש לאדם שימוש בנחת במקום, זה נחשב לשימוש עיקרי כדירה, וקובע את עיקר הבעלות לעניין עירובין. לכן העניקו לו חלק זה לשימוש, כאילו היה הבעלים בפועל. ועיין בקצות סי' רע"ג אות א' שדבר שאינו ברשותו כאילו אינו שלו ועיין בתוס' ב"ב דף ע"ו. ד"ה ספינה לגבי קניינים שבמקום שיכול לעשות קניין משיכה אז קנין מסירה לא מועילה כי יש מדרגות בהשתמשות שקובעות דרגות בבעלות.

סימן שע"ו - בור ובאר שבין שתי חצרות
סעיף א' מחבר – בור שבין שתי חצרות ואין ביניהם פתח או חלון וכו' אין ממלאים ממנו בשבת אא"כ עשו מחיצה י' למעלה מן המים וכו'.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר להשתמש בשבת במים שזורמים דרך צינורות העירייה?
תשובה: הצינורות הן מקום פטור לכן אין איסור של הוצאה ומותר להשתמש במים.

שאלה: האם מותר להשתמש במים שיוצאים ממאגר מים (water reservoir)?
תשובה: המים והרשות של המאגר הם הפקר כי אין בעלות בהם לגבי דינא דמלכותא וגם ולא שייך בהם שם חצר לכן לא צריך שום עירוב חצרות.

סעיף ב' מחבר – באר שבאמצע השביל בין שני כותלי חצרות אע"פ שהיא מופלגת מכותל זה ד"ט ומכותל זה ד' טפחים שניהם ממלאים ממנה וא"צ זיזים על גבן שאין אדם אוסר על חבירו דרך אויר.

פירושי חיים

פירוש – ר"ל כיון שאין בזה השתמשות בנחת אינו אוסר על חבירו, כי ההשתמשות בנחת קובעת את הבעלות לגבי עירובין (עיין מש"כ לעיל בסי' שע"ה), ומשום שאין בעלות אין אוסרים זה על זה, משא"כ אם היו שם דלתות [שצריך לפתוח כדי להשתמש בבאר] כי דלתות כן קובעות בעלות.

סימן שע"ז - דין ב' עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר

סעיף א' מחבר – שתי עליות הפתוחות לחצר זו כנגד זו ואחת עשתה גומא בחצר כדי לשפוך בחצר שאין בה ד"א מימיה והשניה לא עשתה אם עירבו יחד שתיהם מותרות לשפוך מימיהן וכו'.
פירוש –"מים שופכים" פירושו כגון מים הבאים מנטילת ידיים וכדומה ואינם מאוסים, לכן אינם מקפידים אם יבלעו בקרקע החצר.

סימן שע"ט - דין חצרות ובתים ביניהם

סעיף ב' מחבר – שתי חצרות ושני בתים ביניהם ולא עירבו יחד אלא כל אחת לעצמה ובא בן חצר זה דרך בית שאצלו והניח עירובו בבית שאצל השני וכן עשה השני שגם הוא הניח עירובו בבית הסמוך לחצר האחרת לא קנו עירוב שכל אחד הניח עירוב בבית שער של חצר אחרת.
פירוש – כי צריך להניח את העירוב בדירה ממש ולא רק בבית שער.

סימן ש"פ - דיני ביטול רשות

סעיף א' מחבר – אחד מבני החצר ששכח ולא עירב עם האחרים אוסר אליהם מה תקנתם יבטל להם רשותו שיאמר רשותי מבוטלת לכם או קנויה לכם וא"צ לקנות בקנין סודר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל דהוא רק סילוק רשותא בעלמא שמסלק עצמו מרשותו כדי שלא יאסור עליהם ומה"ט מותר לבטל אף משתחשך.
פירוש – ויכול להסתלק מרשותו בשבת אפי' לכת', עיין בס' נתיבות המשפט סי' קצ"ב לגבי עניינים של שכירות שמסביר שסילוק שעושים כאן אינו סילוק מבעלות אלא סילוק מלהשתמש בה כדירה, ולכן לא צריך קניין. ועיין ברש"ש (עירובין ע"א.) שמשמע שבסיס הדין דידן הוא דיני הפקר, כלומר הבעלים מפקירים רשותם בשבת לאחרים ולכן מותר לאחרים. מ"מ לא משמע במ"ב כוותיה. אלא המ"ב הבין שהוא דין של סילוק מרשותו.

סעיף ג' מחבר – אם אינו רוצה לבטל להם רשותו אלא להשכירו י"א שמועיל כמו ביטול וי"א שאינו מועיל.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל ס"ל דלא תקנו שכירות אלא בעכו"ם אבל לא בישראל ועיין באחרונים שחתרו למצוא טעם לזה והמ"א מצדד דבחול לכו"ע יכול להשכיר דלא גרע מביטול אלא שבשבת אסור לשכור דהוי כמקח וממכר ולענין הלכה הא"ר פוסק דאין שכירות מועלת בישראל כלל אבל שארי אחרונים מקילין וכו'.
שעה"צ י"א ובפמ"ג מצדד לומר דלהמ"א מועיל בדיעבד שכירות אפילו בשבת.
פירוש – שקניין חל בדיעבד בשבת.

שאלה: מה ההגדרות של רה"ר מה"ת?
תשובה: א) שאין שום עיכוב לתנועה, ב) יש השתמשות לרבים (ולכן חז"ל גזרו בחצר להצריך עירוב חצרות כי יש בו השתמשות לרבים).
הנ"מ ל(א) הוא ברה"ה שלנו שיש רמזורים אפי' א' שוב אינו רה"ר מה"ת וה"ה אם ישים מחיצה מעבר לעבר פעם בשנה.

סעיף ד' מחבר – אם בני החצר שעירבו מבטלים רשותם לאחד שלא עירב הוא מותר להוציא מביתו לחצר ולא מבתיהם והם אסורים אף מביתו לחצר ולא אמרינן שיהיו כאורחים שאין רבים נעשים אורחים אצל יחיד וכו'.
פירוש – עיין בעוה"ש (סע' ח') לטעם שחז"ל לא תיקנו קולה כזה כי כולם יודעים שאינם אורחים, ר"ל שנראה כחוכא ואטלולא ולכן לא מהני.

סימן שפ"א - דיני המבטל רשותו ועבר והוציא

סעיף א' מחבר – המבטל רשותו והוציא אח"כ מביתו לחצר בשוגג אינו אוסר במזיד אוסר שהרי חוזר מביטולו וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל שנראה כחוזר ומחזיק ברשות שביטל.

פירושי חיים

פירוש – כי עד שהאחרים יהיו בעלים ע"י חזקתם אי אפשר לומר שהוא אורח, אלא שבמשך כל הזמן הזה מעשיו מוכיח האם הוא רוצה להישאר כבעלים.

ענייני הסעיף
שאלה: למה יש כמה חומרות לגבי ביטול רשות?
תשובה: כל ההיתר קלוש ולכן נתבטל בקלות אם נעשה דבר שאין הדרך כגון רבים להיות אורחים לגבי יחיד או במקום שהבעלים יכולים להיות מקפידים כגון אם אורח היה מוציא דבריו לרשות שאינו שלו.

סעיף ב' מחבר - יש ביטול רשות מחצר לחצר לא שנא שתי חצירות ופתח ביניהן ועירבה כל אחת לעצמה ולא עירבו יחד יכול כל אחד לבטל רשותו לחברתה להיותה מותרת להשתמש בה וכו'.
מ"ב ס"ק י' וז"ל קאי אריש מהיכא שעירבה כל אחת לעצמה דהמבטלים רשותם שוב אסורים להוציא מבתיהם לחצר וכו'.
פירוש – כלומר שלא נעשו אורחים עד שיבטלו בתיהם מקודם כי עד שיעשו כן כל זמן שהם נמצאים בבתיהם בשבת הם עדיין נחשבים בעלי בית, כלומר בעלי בית הגרים אצל חצר השני.
מחבר שם - ולא היא לא שנא שתי חצירות זו לפנים מזו ולא עירבו אלא החיצונה לבדה שפנימית אוסרת על החיצונה יכולה לבטל לה רשותה שלא תשתמש ולא תעבור עליה אלא בשעה שצריכה לצאת ותהיה החיצונה מותרת או אם עירבו יחד ונתנו עירובן בחיצונה.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל ל"ד דה"ה דאם נתנו עירובן בפנימית ג"כ צריך הפנימי לבטל רשותו לשתי החצרות ולא סגי בשיבטל לפנימית לבד ויהא הוא אורח לגבייהו ולא יאסור עליהן ואח"כ יסלקו הם עצמן לגמרי מלהשתמש בחצר החיצונה דכיון שהעוות בא מהם שהרי אחד מבני חצרם שכח לערב אי אפשר להם להסתלק מבני החיצונה אחרי שנתחברו מתחלה יחד ע"י עירוב אחד.
פירוש – ר"ל לא יכולים לדמות לעצמם שהם חצר נפרד כיון שכבר עירבו ביחד ולכן צריך להסתלק מכולם.

סעיף ה' מחבר - שני בתים בשני צדי רשות הרבים והקיפום עכו"ם מחיצה בשבת בענין שיש ביניהם כמו חצר ששני בתים פתוחים לו והרי הם אוסרים זה על זה אינם יכולים לבטל כל אחד לחבירו.
מ"ב שם ס"ק כ"ה וז"ל "אינם יכולים לבטל וכו'" כדי שיוכל חבירו להשתמש והטעם דכיון שלא היו יכולים לערב יחד מבע"י אמרינן כיון שנאסר למקצת השבת נאסר לכל השבת ולא מהני בטול.
פירוש – ר"ל כמו שלא היה שייך עירוב חצרות מערב שבת כי לא היו שם חצר כלל ה"ה שלא שייך הקולות של עירוב חצרות אע"פ שכן נתחדש צורה של חצר בשבת.

סימן שפ"ב אם דירת אינו יהודי מעכבת בעירובו
סעיף א' מחבר – הדר עם עכו"ם בחצר אינו אוסר עליו עד שיהיו ב' ישראלים דרים בשני בתים וכו'.
מ"ב שם ס"ק א' וז"ל דמעיקר הדין דירת עכו"ם אינה חשובה דירה וכו'.
פירוש – כי נחשבת רפת בהמה ולא בית.
רמ"א שם - ישראל שהשכיר או השאיל ביתו לעכו"ם אינו אוסר עליו דלא השכיר או השאיל לו ביתו כדי שיאסור עליו וכו'.
פירוש – ר"ל לא השכיר לו הבית באופן שיפסיד בגלל גזרות חז"ל הנזכרות בסימן זה.

סעיף ז' מחבר - אם שכרו מהעכו"ם לזמן ידוע לכשיכלה הזמן צריך לחזור ולשכור שנית וצריך לחזור ולערב דאין עירוב ראשון חוזר וניעור.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל דמכיון שנתבטל השכירות ממילא נתבטל העירוב דאין עירוב מועיל במקום עכו"ם ולא אמרינן אח"כ דכששכרו מהעכו"ם יהא העירוב הראשון חוזר וניעור.
פירוש – מיירי שלא נשאר שיעור עירוב בפת כי אם כן נשאר נחשב כהנחת פת חדשה [כלומר לא צריך פת אחרת], והלשון ש"לא חוזר וניעור" פירושו שלא אמרינן כאילו העירוב הראשון חוזר למצבו הקודם.

סעיף י"ב מחבר - אם אינו רוצה להשכיר יתקרב לו אחד מבני החצר עד שישאיל לו רשותו שיהא לו רשות להניח בו שום דבר וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ז וז"ל וקונה אותו המקום במה שהניח בו שום חפץ בע"ש ולדעת הרבה פוסקים מהני אע"פ שסילקו אח"כ משם כיון שכבר קנה אותו המקום להניח בו כשירצה.
פירוש – וצריך דווקא רשות להשתמש שם אבל לא מהני אם רק השאיר החפץ שם בלי דעת הגוי.

לענייני הסעיף
שאלה: מה הדין אם הגוי מסרב להשכיר את רשותו לחלוטין ואינו מוכן להשאיר אצלו דבר?
תשובה: בשונא כזה חז"ל לא גזרו כדי שלא יגור עמו ביחד כי וודאי לא יתקרב עליו ללמוד ממעשיו.

סעיף ט"ז מחבר - אם יש לעכו"ם ה' שכירים או לקיטים ישראלים דרים בביתו וכו'.
פירוש – לקיט היינו פועל.
מחבר שם – אין דירתם חשובה דירה שיאסרו זה על זה (דשכירות של עכו"ם אין אוסר אם שכרו מבעל הבית) (בית יוסף).
מ"ב שם ס"ק נ"ד וז"ל וה"ה שאין אוסרין על בני החצר דאין צריכין להשתתף בעירוב.
פירוש – אבל אם הם באמת שוכרים שאין אפשרות לפנות אותם לפני שתוקף השכירות שלהם מסתיים, אז הם כן אוסרים זה על זה.

סעיף י"ט מחבר - חצר שישראל ועכו"ם דרים בה ובית אחד של ישראל אצל ביתו של זה ואינו פתוח לחצר וחלונות ביניהם אינו יכול לערב עמו דרך החלון שביניהם כדי להוציא כליו דרך בית שכנו הפתוח לחצר וכו'.
בה"ל ד"ה כדי להוציא וכו' וז"ל משמע דדוקא לענין זה לא מהני עירובו הא לענין לטלטל מביתו לבית חבירו שפיר מהני וכו' וכן פסק הרשב"א בעבוה"ק להדיא וכן משמע מרש"י ד"ה אסור לעשות אבל מריטב"א מוכח דבכל גווני גזור ואפי' לביתו של חבירו אסור לטלטל דרך חלונו וכן כתב במאמר מרדכי מסברא דנפשיה וצ"ע לדינא. ודע עוד דבעבוה"ק מבואר להדיא דעכ"פ אם ישכרו שניהם הרשות מן העכו"ם ויערבו ביניהם שרי לטלטולי בכל גווני בין מבית לבית בין מבית לחצר דעכ"פ לא החמירו בזה יותר מבאם שני ישראלים דרים עם עכו"ם דלא הצריכו אלא שכירות ולא החמירו שלא יועיל אפילו שכירות כדי שלא ידור במקום עכו"ם אבל מדברי התוספות ד"ה מבוי לחד תירוצא שם [היינו ממה שכתבו ואע"ג דעכו"ם אוסר עלייהו יכולין להשכיר] מוכח דהשתא דגזרו שלא לעשות סיוע ליחיד הדר במקום עכו"ם אפילו בשכירות נמי אסור וכ"כ הריטב"א שם בחד תירוצא אכן בספר גאון יעקב הסכים מסברא להתיר בשכירות.
מחבר שם - אבל אם פתח פתוח ביניהם מותר וכו'.
פירוש – ולמעשה מותר דווקא אם השכירו הבית של הגוי.

<u>סימן שפ"ג כשאין האינו יהודי בבית אינו מעכב</u>
סעיף א' מחבר - עכו"ם הדר עם שני ישראלים ואין העכו"ם בביתו אינו אוסר (עיין לעיל סימן שע"א) ויערבו ויהיו מותרים בא עכו"ם בשבת אוסר והעירוב בטל ומיהו יכולים לשכור ממנו בשבת.
מ"ב שם ס"ק ו' וז"ל ואין זה דומה למקח וממכר משום דאין זה אלא משום היכר להתיר טלטול.
פירוש – אבל אסור לעשות עירוב בשבת שנחשב כקניין ממש [כיון שזכייה בעירוב היא כעין קניין].
מחבר שם - ואחר כך יבטל האחד לחבירו וכו'.
פירוש – כי סכ"ס לא יכולים לעשות עירוב מחדש.

<u>סימן שפ"ד אינו יהודי אכסנאי אם מעכב</u>
סעיף ב' מחבר - אנשי חיל המלך שנכנסו בבתי היהודים בין בחזקה בין ברצון אם יש לבעלי בתים באותם מקומות שנכנסו העכו"ם כלים שאסור לטלטלם בשבת אינם אוסרים עליהם.
מ"ב ס"ק ו' וז"ל ובספר משכנות יעקב סי' קי"ב חולק לגמרי על פסק המחבר ודעתו דלגבי אנשי חיל תמיד ברשות בעלים קיימא ושמן עליו ובכל גווני אינו אוסר.
פירוש – שס"ל דינא דמלכותא שמכריח ליהודים ליתן החילים מקום ללון לא נותן להם שום בעלות שיכול לאסור על בעה"ב אבל אם שכרו או שאלו ממנו כן נעשו בעלים ואוסרים.

סימן שפ"ו דיני שיתוף בעירוב

סעיף א' מחבר - אסרו חכמים לטלטל מן החצרות למבוי והתירוהו על ידי שיתוף שגובין פת או דבר אחר ממיני מאכל וכו' מכל חצר וחצר ונותנים אותו באחד מן החצרות וכו'.
מ"ב שם ס"ק ג' וז"ל ואף דלענין עירובי חצרות בעינן דוקא פת כדלעיל בסי' שס"ו שאני התם דעירוב משום דירה הוא לערב דירתן לעשותן אחת ודירתו של אדם אינו נמשך אלא אחר פתו משא"כ שיתופי מבואות דאינו אלא לשתף רשות החצרות שבמבוי לא רשות הבתים וחצר לאו בית דירה הוא הלכך סגי בכל דבר מאכל וכו'.
פירוש – קשיא למה צריך דווקא דבר מאכל, ועיין ברש"י קידושין לד. ד"ה חוץ מן המים ומן המלח וז"ל דמידי דזיין בעינן וכו' שבמקום מזונותיו של אדם חשיבה דירתו ושביתתו עכ"ל.

סימן תקמ"ד - דין צרכי רבים בחול המועד

סעיף א' מחבר - צרכי רבים מותר לעשותם בחול המועד כגון לתקן הדרכים ולהסיר מהם המכשולות ולציין הקברות כדי שיזהרו מהם הכהנים ולתקן המקואות.
רמ"א שם - ודוקא צרכי רבים כאלו שהם צריכים לגוף האדם אבל שאר צרכי רבים כגון בנין בית הכנסת (בית יוסף בשם תשובת הרשב"א) אסור לעשות במועד והוא הדין דלשאר צרכי מצוה אסור לעשות מלאכת אומן במועד (ריב"ש סימן רכ"ו).

ענייני הסעיף
שאלה: מה שונה בין בנין ביהכ"נ שאסור וכתיבת תפילין שמותר בחוה"מ לצורך עצמו (סי' תקמ"ה סע' ג')?
תשובה: תפילין הם חפצא של מצווה גופא, בניגוד לבית הכנסת שאינו חפצא של קדושה שאי אפשר להפקיע, כמו שטיבלאך בעיר. בנוסף, תפילין הם מצווה שאי אפשר להסתדר בלעדיהן, לעומת תפילה בציבור. יתרה מכך, תפילה בציבור היא חיוב פחות מתפילין, שכן היא תלויה באחרים שאולי לא יבואו להתפלל במניין, ולכן התפילה בציבור עלולה להתבטל.

סעיף ב' מחבר - בורות ומעיינות של רבים שנפל בהם עפר ואבנים ונתקלקלו מותר לתקנם ואפילו אין רבים צריכים להם עתה כיון שאינו מעשה אומן וכו'.
פירוש – כיון שנעשה כמעט אוטומטי בלי מחשבה.
מחבר שם - אבל לחפור להם בורות מחדש שהוא מעשה אומן אם הרבים צריכים להם עתה מותר אפילו אם כוונו מלאכתן במועד ואפילו בפרהסיא ובטירחא יתירה ואם אין צריכים להם עתה לא יעשו וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ד וז"ל אפילו אין לו מה ישתה אלא מפני דוחק הרבה אסור ואם אין משיג לשתות כלל מותר גם לחפור מחדש במועד.
פירוש – כלומר כיון שמעשה זו כ"כ רחוק מאוכל נפש אלא הוי מכשיר למכשיר אוכל נפש, לכן אסור.
מחבר שם - אבל בורות שיחין ומערות של יחיד אסור לחפור אותם מחדש ואפילו צריך להם עתה ואם היו עשוים כבר ונתקלקלו אם צריך להם עתה מותר לתקנם וכו'.
מ"ב שם ס"ק ט"ו וז"ל ר"ל דאז די בתיקון מעשה הדיוט בעלמא ולהכי שרי גם ביחיד לצורך המועד.

ענייני הסעיף
שאלה: מה ההגדרה של מעשה הדיוט?
תשובה: הוא דבר שלא צריך עיון וגם דבר שעושים באופן אוטומטי נכלל בסוג זה. לכן מותר להשתמש במכונה כתיבה (typewriter) [בחיי רבינו זצ"ל היה נפוץ שכ"א היו יודעים לכתוב ע"י מכשר זה באופן אוטומטי, כלומר בלי להסתכל על המקלדת עצמה]. וה"ה אפילו מוסכניק (car mechanic) בתיקונים שעושה פעמים רבות וכבר לא צריך לעיין. אבל דבר שצריך להטריח בו וה"ה אם צריך מעשה אומן ממש אסור. [עיין בספר Chol HaMoed (מחברים: הרב דוד צוקר והרב משה פרנזיס) בפרק ג' הערה 2, שהפמ"ג בסי' תק"מ א"א סק"ה כתב שמעשה אומן שאין בו טורח מותר לעשות לצורך המועד בלא שינוי, וכתבו שא' מגדולי דורינו (לכאורה רבינו זצ"ל) הסביר כוונתו הפמ"ג שרק אם האומן צריך להטריח ולהתרכז כדי לבצע מלאכה אז נחשבת מעשה אומן, ע"ש, וכתבו עוד שכן דעת הראב"ד במו"ק ח:.]

פירושי חיים

שאלה: האם מותר לבשל לצורך אחרי המועד?
תשובה: מותר אם אין בזה טרחה וקילוף תפוחי אדמה לא נחשב טרחה.

סימן תקמ"ה – דיני כתיבה בחול המועד

סעיף ה' מחבר – מותר לכתוב שטר קידושין ושטרי פסיקתא גיטין ושוברים דייתיקי מתנות פרוזבולין אגרות שום ואגרות מזון וכו' ואגרות שאלת שלום שאדם שולח לחבירו ואפילו על דבר פרקמטיא שאינה אבודה (רמ"א ויש אוסרין בשאלת שלום) (טור בשם הלכות גדולות) וכו'.
מ"ב שם ס"ק ל"ב ד"ה ויש אוסרין וז"ל טעמם דכל כתיבה מעשה אומן הוא.
רמ"א שם -ונהגו להחמיר אפי' בכתיבה שלנו שהיא כתיבה משיט"א.
מ"ב שם ס"ק ל"ה וז"ל וכמה אחרונים כתבו דבמדינתינו נהגו להקל בכתב משיט"א וכן בכתב שלנו דאינו מעשה אומן ויש להם על מה שיסמוכו והמחמיר יחמיר לעצמו וכו'.
פירוש – כי בכתיבה משיט"א אין מדקדקין בו ורק הוי מעשה הדיוט.

ענייני הסעיף
שאלה: איזו סוג כתיבה מותר בחוה"מ?
תשובה: אם כתיבה שלו רשלנית (sloppy penmanship) יכול להקל כיון שנחשב כמעשה הדיוט, אבל אם יש לו כתב יפה אסור שמא הוי מעשה אומן.

סעיף ו' מחבר - אין כותבין שטרי חוב במועד ואם אינו מאמינו מלוה ללוה (והלוה צריך למעות) או שאין לו לסופר מה יאכל הרי זה יכתוב.
מ"ב שם ס"ק ל"ח וז"ל לדעת המ"א לעיל בסימן תקמ"ב היינו דוקא שאין לו כלל אפילו לחם ומים ולהי"א שם היינו שאין לו כדי צרכו לשמחת יו"ט.
פירוש – למעשה יכול להקל.

סעיף ז' מחבר - כל הדברים שמותר לכתוב אפילו בלא שינוי מותר וכל מה שאסור לכתוב אפילו על ידי שינוי אסור.
מ"ב שם ס"ק מ"ב וז"ל פי' שעושה שינוי בידו בשעת הכתיבה כגון שאוחז הקולמוס בין גודל לאצבע או שעושה שורות עגולות או עקומות והכתב עצמו אין בו שינוי זה אסור אבל אם יש שינוי בכתב עצמו כגון שעושה האותיות חתוכות ושבורות באמצעיתן והיו"ד עושה אותו כעין עיגול קטן זהו מותר וכו'.
פירוש – כי דומה לכתיבה רשלנית ולא הוי מעשה אומן, משא"כ בכתיבה מיוחדות עם הא-ב המיוחד שלו כגון כתיבה קצרה (shorthand) או מורס קוד (morse code) שאע"פ שהאותיות נראות שבורות או עקומות עדיין חייב שהוי מעשה אומן וחייב אם כתב כן בשבת (עיין לעיל סי' ש"מ סע' ד', ובמ"ב ס"ק כ"ב והפירוש שם).

סעיף ט מחבר - ואם שמע דבר חידוש מותר לכתבו כדי שלא ישכח וכן אם ראה ספר מחודש מותר להעתיקו אם לא ימצא להעתיקו לאחר המועד.
מ"ב שם ס"ק מ"ז וז"ל וה"ה דמותר לשמוע לכתחלה כדי לכותבו וכו' ומ"מ יזהר בכתיבת חידושיו שיכתוב כתיבת משיט"א ואם יצטרך לכתוב איזה אות מרובע יכתוב אות שבור וכנ"ל.
פירוש – הרי מותר לעשות דבר האבד בחוה"מ בלא שינוי (סי' תקל"ז סע' א')? אלא צ"ל שיכתוב אות שבור כדי להקל בטרחה כמו שמובא ברמ"א שם, או אולי משום שלא חידש דבר האבד לגמרי, וה"ה אם יש לו זכרון טוב שלא הוי דבר האבד ממש.

ענייני הסעיף
שאלה: האם מותר לעשות מלאכות בחוה"מ מה שפטור אבל אסור אם נעשית בשבת?
תשובה: לא ברור אם מותר. והפמ"ג מסתפק בזה.

פירושי חיים

סימן תרל"ט – דיני ישיבת סוכה

סעיף ב' מחבר - אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה בין ביום בין בלילה וכו' ומותר לשתות מים ויין ולאכול פירות (ואפילו קבע עלייהו) (דברי עצמו) חוץ לסוכה וכו'.
פירוש – אבל בתוך הסעודה אפי' לשתות אסור חוץ לסוכה.

סימן תר"מ – מי הפטורים מישיבת סוכה

סעיף ב' מחבר – קטן שא"צ לאמו שהוא כבן חמש כבן שש חייב בסוכה מד"ס כדי לחנכו במצות.

ענייני הסעיף
שאלה: מה גיל חינוך לסוכה?
תשובה: עיין בסי' שמ"ג במ"ב ס"ק ג' וז"ל ודע דשעור החינוך במ"ע הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי ענינו עכ"ל, לכן אם היה מבין עניין של סוכה צריך להביא אותו ליישב שם.

סעיף ג' מחבר – חולים ומשמשיהן פטורים מן הסוכה וכו'.
פירוש – כל החידוש כאן הוא שמשמשיהן פטורים כי פשיטא שחולה פטור.

סעיף ד' מחבר - מצטער פטור מן הסוכה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ג וז"ל דכעין תדורו בעינן ואף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער.

ענייני הסעיף
שאלה: מתי צער פוטר מן הסוכה?
תשובה: הכל תלוי במצב נפשי האדם שאם יכול להתגבר על הרגשות של צער למשל שנגרם ע"י טרחה אז חייב ליישב בסוכה.

רמ"א שם - ואם עשאה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתייה וכו'.
מ"ב שם ס"ק י"ח וז"ל פי' במקום דליכא צינה והצער הוא מחמת הרוח וכיו"ב וכנ"ל דאלו במקומות הקרים יוצא י"ח באכילה אע"ג דלא יוכל לישן שם דא"א בענין אחר וממילא מקרי שם כעין תדורו וגם מקרי ראוי לשינה אם היה לו כרים וכסתות כראוי.

שאלה האם סוכה שנבנה במקום רוח וקור שא"א לישון בתוכה כשרה?
תשובה: במקום שאין ברירה יצא באכילה כי זה דין דסוכה שתהיה עליה סכך ואז ממילא א"א באופן אחר וכשרה ועיין בסי' תרכ"ט במ"ב ס"ק נ' שמותר לשים גג של עץ גדול על הסוכה וכשרה בדיעבד אפי' לברכה כי חז"ל לא גזרו גזירת תקרה במקרה כזה וזה אפי' שלא רואים הכוכבים וראוי לעשות לכתחילה, כלומר יש להכין מערב חג מכסה המורכב מאץ שיכסה הסכך במשך הגשם ואם המכסה נעשה מחומר אחר כמו מפלסטיק או פיברגלס עדיין מקיימים מצוות ישיבה בסוכה כשהסכך מכוסה ע"י חומר זה אבל אין לברך.

רמ"א שם - מי שכבו לו הנרות בסוכה בשבת ויש לו נר בביתו מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר ואין צריך לילך לסוכת חבירו שיש שם נר אם יש טורח גדול בדבר (תרומת הדשן סימן נ"ג ופסקיו סימן קנ"ח). ואם בא רוח לכבות הנרות בסוכה מותר לפרוס סדין או בגד מן הצד אבל לא תחת הסכך וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ג ד"ה אם יש טורח גדול וז"ל מפני שסברא הזו דלילך לסוכת חבירו יש צער בדבר לא פסיקא ליה כ"כ לכן תלה הדבר באם יש טורח גדול בזה דאם אין לו טורח גדול צריך לילך לסוכת חבירו שיש שם נר וכן אם ירדו גשמים ופסקו ומ"מ עדיין נוטף מן האילנות וא"א לאכול בסוכתו ויש לחבירו סוכה עם גג העשוי לכך לסגור ולפתוח צריך לילך לסוכת חבירו אם אין לו טורח גדול בדבר.

ענייני הסעיף
שאלה: מה יש לעשות אם נכבה האור באמצע הסעודה בתוך הסוכה?

פירושי חיים

תשובה: צריך לברך ברכת המזון כי אסור לאכול סעודה מחוץ לסוכה, וכשמסיימים יוצאים מהסוכה.

רמ"א שם וז"ל מי שלא יוכל לישן בסוכה מחמת שצר לו בפישוט ידיו ורגליו לא מקרי מצטער וחייב לישן שם אף על גב דצריך לכפוף ידיו ורגליו (תרומת הדשן סימן צ"ב) וכו'.
מ"ב שם ס"ק כ"ז וז"ל היינו אף אם אין לו עצה האיך לפשוט רגליו חוץ לסוכה דבפושט רגליו חוץ לסוכה לכו"ע לא מקרי מצטער בכך וחייב לישן שם ואך שצריך ליזהר שיהיה השולחן ג"כ בתוך הסוכה דאל"ה חיישינן שמא ימשך אחר שולחנו וכדלעיל בסימן תרל"ד:
פירוש – ולכתחילה יש להשאיר רחוב טפח של השלחן בתוך הסוכה או שיהיה שם כיסא או משהו אחר שיכול לאכול עליו, אבל מיטה אינו נחשב כשלחן [ושמענו מרבנו זצ"ל שהיה מקפיד שיישאר שלחן ממש בתוך הסוכה].